ISSN: 2822-048X (Online)

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
Journal of Dhamma for Life

(Peer-reviewed & Open Access Journal)

ปีที่ **32** ฉบับที่ **2** (เมษายน - มิถุนายน **2569**)
VOLUME 32 NO. 2 (APRIL- JUNE 2026)

INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

Google Scholar

TCI ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย Thai-Journal Citation Index Centre

Tier 2

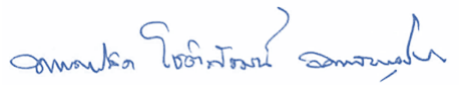

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN (Online): 2822-048X

สารจากบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้ เป็นปีที่ 32 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน 2569) ของการดำเนินงานวารสารธรรมเพื่อชีวิต ซึ่งวารสารได้ดำเนินการรับใช้สังคมด้วยการเผยแผ่คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนากับสหศาสตร์ และส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการวิจัย และวิชาการ เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ และนิสิตนักศึกษาตลอดจนบุคคลภายนอกที่สนใจ ได้มีโอกาสนำเสนอเผยแผ่ผลงานวิชาการและงานวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อีกทั้งแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระพุทธศาสนา ปรัชญา ศิลปะ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การจัดการบริหารธุรกิจ พัฒนาสังคมและการศึกษา ภายใต้สหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และเพื่อเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานด้านวิชาการ ประสบการณ์ และเป็นแหล่งอ้างอิงในการเผยแพร่บทความของนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาและบุคคลทั่วไปที่สนใจ

ขอขอบคุณสมาชิกทุกท่านที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของวารสารธรรมเพื่อชีวิตเป็นอย่างดีทั้งผู้แต่งที่ส่งบทความงานวิจัยและงานวิชาการเข้ามาเพื่อเผยแพร่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาสละเวลาในการประเมินบทความงานวิจัยและงานวิชาการ เพื่อให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้น ทั้งหมดนี้มีส่วนเป็นอย่างมากในการพัฒนาผลงานวิชาการและช่วยให้ผลงานได้รับการเผยแพร่อย่างมีคุณภาพทางวิชาการ ต่อไป

พระครูปลัด โชติพัฒน์ อาจารสุโภ, ผศ.ดร.
บรรณาธิการบริหาร

วัตถุประสงค์ของวารสาร (Aims of the Journal)

วารสารธรรมเพื่อชีวิตเป็นวารสารวิชาการมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเผยแผ่สาระธรรมของมูลนิธิพุทธศาสนศึกษา 2) เพื่อพัฒนาวารสารให้มีคุณภาพทางด้านวิชาการและเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) 3) เพื่อเป็นวารสารที่ได้มาตรฐานสำหรับตีพิมพ์ผลงานของสมาชิกมูลนิธิและบุคคลทั่วไป

ขอบเขตเนื้อหาการตีพิมพ์ (Scope of the Journal)

ขอบเขตเนื้อหาที่วารสารเปิดรับ ได้แก่ 1) ด้านพระพุทธศาสนา 2) ด้านปรัชญา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม 3) ด้านรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ 4) ด้านเศรษฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ 5) ด้านศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รูปแบบการการตีพิมพ์ (Process of Publication)

กองบรรณาธิการให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดทำวารสาร ตั้งแต่การคัดเลือกบทความ การประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีอย่างน้อยบทความละ 3 ท่าน ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานทางวิชาการ โดยเป็นการประเมินในรูปแบบการปกปิดชื่อผู้ประเมินและผู้เขียน (Double-blind Peer Review) และบทความต้นฉบับต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น

ภาษาที่รับตีพิมพ์ (Languages)

ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

การกำหนดตีพิมพ์ (Publication Frequency)

กำหนดเผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ (ราย 3 เดือน)

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม
ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน
ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน
ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ

พระครูปลัดโชติพัฒน์ อาจารสุโภ, ผศ.ดร.	มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบุรณศิริมาตยาราม

กองบรรณาธิการ

พระครูศรีสุทธิชยากร, ดร.	มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบุรณศิริมาตยาราม
พระมหาวีรชัย วีรชโย	มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบุรณศิริมาตยาราม
รศ. ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.สุขุมพงศ์ ชาญนุวงศ์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก
ผศ. ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ	วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ. ดร.สุณี เวชประสิทธิ์	คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช
ผศ. ดร.ฉัตรวรัญช์ องคสิงห	วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
ดร.พนัชพงษ์พรรณ โพธิสถิรวรางกูร	สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
อ. ดร.เพ็ญศรี บางบอน	คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยชินวัตร
อ. ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ. ดร.สุรชัย พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ.จงรักษ์ ศุภกิจเจริญ	มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบุรณศิริมาตยาราม
อ.แม่ชีเนตรนภา สุทธิรัตน์, ดร.	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

ดร.สิริพร คลองชีพ	นักวิชาการอิสระ

ฝ่ายกฎหมาย

นายเกริกชัย ส้มเขียวหวาน	มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบุรณศิริมาตยาราม

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม

พระมหาวีรชัย วีรชโย	มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา วัดบุรณศิริมาตยาราม
อ. ดร.สุรชัย พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

The *Journal of Dhamma for Life* has been actively disseminating Dhamma principles and providing academic services to society for 31 years (B.E. 2569). The journal aims to: 1) Promote the Buddhist teachings of the Buddhist Studies Foundation. 2) Enhance the journal's academic quality to meet the standards of the Thai Journal Citation Index (TCI). 3) Serve as a standard academic platform for publishing the work of foundation members and the general public. 4) Provide academic services.

Scope of the Journal, The journal accepts articles in the following fields:

1) Buddhism, 2) Philosophy, Language, and Arts & Culture, 3) Political Science, Public Administration, and Law, 4) Economics and Business Administration, 5) Education, Pedagogy, and Interdisciplinary Studies in Humanities and Social Sciences. To enhance the efficiency of the journal's editorial management and align with economic conditions and operational costs, the resolution of Meeting 1/2568, held on February 8, 2568, approved the adjustment of article publication fees. The journal, currently indexed in the TCI Group 2 database (effective January 1, 2568 – December 31, 2572), has revised the publication fee from 3,000 THB to 4,000 THB. Additionally, the journal's editorial structure has been restructured, and the following Editorial

Management Committee has been appointed:

Editorial Management Committee

Editor-in-Chief

Phrakhrupalad Chotipath Acharashubho, Ph.D.

(Buddhist Studies Foundation, Wat Buranasirimatayaram)

Editorial Board

1. *Phra Khru Srisuttichayakorn, Ph.D.* (Buddhist Studies Foundation, Wat Buranasirimatayaram)
2. *Phramaha Weerachai Weerachayo* (Buddhist Studies Foundation, Wat Buranasirimatayaram)
3. *Assoc. Prof. Boonruam Kamluangsaen, Ph.D.* (Graduate School, Mahamakut Buddhist University)
4. *Assoc. Prof. Sukhumpong Channuwong, Ph.D.* (Faculty of Liberal Arts, Krirk University)
5. *Asst. Prof. Somboon Wattana, Ph.D.* (College of Religious Studies, Mahidol University)

6. *Asst. Prof. Sunee Vetchprasith, Ph.D.* (Kuakarun Faculty of Nursing, Navamindradhiraj University)
7. *Asst. Prof. Chattharawan Ongkasinha, Ph.D.* (College of Social Innovation, Rangsit University)
8. *Panatchapong Phothisathirawarankul, Ph.D.* (Thai Mental Health Association under Royal Patronage)
9. *Penphit Bangbon, Ph.D.* (Faculty of Business Administration, Shinawatra University)
10. *Praphas Kaewketpong, Ph.D.* (Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University)
11. *Surachai Phutchoo, Ph.D.* (Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University)
12. *Maechee Netnapa Suthirat, Ph.D.* (Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University)
13. *Asst. Prof. Jongrak Supakitjaroen* (Buddhist Studies Foundation, Wat Buranasirimatayaram)

Administrative and Support Team

Coordination and Management

Siriporn Klongcheep, Ph.D. (Independent Scholar)

Legal Affairs

Mr. Krirkchai Somkhiowan (Buddhist Studies Foundation, Wat Buranasirimatayaram)

Cover Design and Layout

1. *Phra Maha Weerachai Weerachayo* (Buddhist Studies Foundation, Wat Buranasirimatayaram)
2. *Surachai Phutchoo, Ph.D.* (Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University)

สารบัญ (Content)

	สารจากบรรณาธิการ	a
	สารบัญ	f
1.	A Guideline of Comparative Judgement to the Offence of Sexual Intercourse in Vinayapitaka and Sexual Offenses Thai law Phrakhru Wipoonwaranukit Thitapatipo Phankut1*, & Viroj Koomkrong2	1-12
2.	The Guideline of Comparative Judgement on Offense of Theft and Incorrect According to Thai Law Phra Paiboon Piyatummo Dodlip1*, & Viroj Koomkrong2	13-24
3.	The Guideline of Comparative Judgement on Human Killing and Offence under Thai Law Phrakhru Withanudomkit Chatchai Jongjetdee1*, & Viroj Koomkrong2	25-36
4.	An Approach of Comparative Judgement to the Arrogance Offence in Vinaya Pitaka and the Offences under Thai Law Phrakru Vajaradhammanuwat Chontawangso Suesat1*, & Viroj Koomkrong2	37-49
5.	The Approach of Pancadhamma Teaching Implementation for Behavior Growth on Pancasila's Performance Pharamaha Sanit Sanvaro Hanchiaw1*, & Viroj Koomkrong2	50-61
6.	Guidelines of Relationship Enrichment Based on the Principles of Upajjhayavatta and Saddhiviharikavatta Phra Boolort Chutimanto Chiangram1*, & Viroj Koomkrong2	62-74
7.	Sappaya-Sapasathan and the Role of Discourse and Power Krittee Chandragholica1*, & Chatwarun Angasinha2	75-87
8.	An Application of the Threefold Learning Principle to Enhance Students Life Skills of Primary School Students at Ban Nong Takhong School, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province Phramaha Sumeth Analayo Janngam1*, Phamaha Suporn Rakkhitedhammo Puangklang2, & Benjamas Suwannawong3	88-106

9.	An Analytical Study of the Characteristics of a Virtuous Person Based on the Principle of the Six Directions Chamlong Nuchanong1*, Phamaha Suporn Rakkhitedhammo Puangklang2, & Benjamas Suwannawong3	107-125
10.	The Influence of Accounting Professional Skills and Adaptation in the Digital Era on Job Performance and Success of Accountants in the Department of Land Transport Nutwara Ketburana1*, & Porntiwa Saengkhiew2	126-141
11.	The Mentoring Model through Community of Learning Processes to Enhance Research Capabilities in the Classroom of Wat Intharam School "Kovit Intharathorn" Supattra Kochasan1*	142-158
12.	Integrating the Concept of Spatial Social Innovation with the BCG Economy to Revitalize the Grassroots Economy through Bamboo Jarunun Ungbhakorn1*, & Chatwarun Angasinha2	159-174
13.	The Guideline of Four Iddhipada Development in Bodhipakkhiyadhamma Principle for Enlightenment Phrakrupaladpairoj Katasaro SukKli1*, & Viroj Koomkrong2	175-187
14.	Legal Problems Regarding Waste Management in Local Thawit Boonyachak1, & Samarn Thungthongtawee 2*	188-206
15.	The Competencies of School Administrator and the Academic Affairs Administration in Schools Under Suphanburi Primary Educational Service Area Office 3 Kanit Jensiriwong1*, & Saisuda Tiacharoen2	207-228
16.	China–Thailand Mutual Visa Exemption as a Driver of Inbound Tourism: A Multi-segment Socioeconomic Analysis Zhang Xin1*	229-240
17.	Guidelines for Applying the Sekhiyavatta principle to Enhance Thai Etiquette Values Phrakhrubaidika Somphong Anubhaddo Paongdang1*, & Viroj Koomkrong2	241-253

18.	Factors Affecting the Decision to Repurchase Roza Brand Canned Fish Products of Operators of Make-To-Order Restaurants in Mueang District, Nonthaburi Province Kirati Wongwisutthirat1, Supasak Boondee2, Teeradej Snongtaweeporn3*, Kanlaya Boondee4, & Atanop Dejnarong5	254-270
19.	The Model of Private School Administration Towards Excellence In According to Buddhist Principles Huttayaporn Suphasoon1*, & Phrarajavajiranyanamethi2	271-285
20.	Factors Affecting Organizational Commitment of Hotel Employees in Phuket Province Kantaphat Suppakulsawat1*, Kritsana Dararuang2, & Rungradit Kongyoungyune3	286-302
21.	A Study of Guidelines for Developing City Museums to Promote UNESCO Learning Cities Sirikarn Keawkongthong1*, Kornkamol Chuengsamran2, & Chalermporn Punjasutaros3	303-323
22.	Recommendations for Learning City Development Based on the Learning Ecosystem Approach of the Office of the Education Council Chalermporn Punjasutaros1*, Kornkamol Chuengsamran2, Sirikarn Keawkongthong3, & Varunporn Kunnavach4	324-347
23.	From Self-Efficacy to Civic Literacy: Modeling the Motivational and Information Pathways among Chinese University Students Li Na1*, Ekathip Sookvaree2, & Hung Ming Ling3	348-365
24.	Structural Equation Modeling of Factors Influencing Organizational Performance of General Primary School Teachers: A Case Study of Guangxi, China Rui Chen1*, & Wasin Phromphithakkul2	366-380
25.	The Correlation Between Academic Leadership of Lecturers and Studying Motivation of Students in Master of Educational Administration, Faculty of Education, Bangkokthonburi University Phrompiriya Panarson1*, Kornpapar Charoenshunsa2, Orawan Chomchiya3, & Chaiyakarn Watha-Ngam4	381-398

26.	Guidelines for Enhancing the Efficiency of Personnel Management in Schools under the Secondary Educational Service Area Office Phichit Prachum Pinsagul1*, Manop Ketmek2, Pairoj Phrommeenet3, Prachuab Chantorn4, Pradit Sriuan5, Somkiat Intawong6, & Chaweewan Charoensup7	399-413
27.	The Role of Monks in Changing and Promoting Morality Today Phrakucholatanverithom1, & Phramahasarawut Phosrikham2*	414-427
28.	Factors Affecting Capabilities Development of Hostel Business in Koh Samui District, Surat Thani Province Suwarak Sutheesiriyakoon1*, Wanlada Thongyenburit2, Chumnan Thongyan3, & Suthichai Punyaroj4	428-440
29.	Synthesizing High-Performance Organization Components for Application in Local Government Thongchai Joicechu1*, Thanapoj Paesuwan2, Wuttichai Kawee3, Paksakorn Rakklad4, Kritsana Dararuang5 & Rungraditt Kongyoungyune6	441-452
30.	Business Fundamentals Affecting Opinions on Key Factors In Location Selection of Distribution Centers for Community Enterprises in Chiang Mai Province Patnithi Thammawachirapong1*, Ratchanok Phramsiri2, Suthichai Panyaroj3, & Maneejan Masoot4	453-465
31.	Revenue Collection Operations of Local Administrative Organizations Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province Pakpoom Noppawong1*, Thanes Ounprechavanich2, Suthichai Panyaroj3, & Chamnan Thongyen4	466-479
32.	The relationship between job satisfaction of personnel and the learning organization characteristics of Phichai School, Uttaradit Province Sitachai Sriudom1*, Praparpan Rakliang 2, Prachum Pinsakul3, Dolnapa Tuamyung4, Sirikorn Ruttanasirinitchakul5, Nattakorn Suksom6, & Vinij Konkhayan7	480-497

33.	The Influence of Marketing Motivation and Personal Factors on the Purchase Intention of Battery Electric Vehicles (Bev) Among Consumers in Prachinburi Provin Kaisorn Chobngen1*, Ratchanok Phramsiri2, Thanes Ounprechavanich3, & Supapada Phuripong4	498-511
34.	The Effects of Personal Factors and Talent Management On Employee Performance at Okitsumo International (Asia) Co., Ltd., Prachinburi Province, For Developing Human Resource Management Guidelines Sureerat Chobngoen1*, Ratchanok Phramsiri2, Thanes Ounprechavanich3, & Supapada Phuripong4	512-526
35.	Guidelines For Promoting Fair Work Principles in the Employment of Food Delivery Platform Workers Via Online Applications in Thailand Somporn Poyuu1*, & Korn Kangsadanporn2	527-538
36.	Image of the Provincial Electricity Authority at Noen Maprang District, Phitsanulok Province, According to the Opinions of Users Phodsanat Bunyarit1*, Suthichai Panyaroj2, Maneejan Masoot3, & Ratchanok Phramsiri 4	539-554
37.	Consumer Behavior That Affects the Choice of Restaurant Business Service: A Case Study Consumer in Lampang Province Thanawat Saudom1*, Thanes Ounprechavanich2, Suthichai Panyaroj3, & Wanlada Thongyenburis4	555-569
38.	Service Quality Influences the Image of the Spa Business in Phuket Province Phoorisap Chaithanapirom1*, Suthichai Panyaroj2, Supapada Phuripong3, & Watcharapong Numuang4	570-589
39.	Using The Principles of Patience and Equanimity to Reduce Conflict in Contemporary Thai Society Phrapalad Noppadon Suchitto Khlaihong1*	590-602

40.	Application of the Four Bases of Power to Enhance Physical, Mental Health and Cooperation in Contemporary Thai Society Phrakhrupalad Supot Subhakicco Inthachai1*	603-613

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

A Guideline of Comparative Judgement to the Offence of Sexual Intercourse in Vinayapitaka and Sexual Offenses Thai law

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎกกับความผิดทางเพศตามหลักกฎหมายไทย

Phrakhru Wipoonwaranukit Thitapatipo Phankut[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระครูวิบูลวรานุกิจ ฐิตปทีโป พันธ์กุ้ย[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakhru Wipoonwaranukit Thitapatipo Phankut*
พระครูวิบูลวรานุกิจ ฐิตปทีโป พันธ์กุ้ย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: smupatep@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
การเสพเมถุน, ปาราชิกข้อที่ 1, พระวินัยปิฎก, ความผิดทางเพศ, การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ, พรหมจรรย์

Keywords:
Sexual intercourse, Pārājika Rule 1, Vinaya Piṭaka, Sexual offenses, Comparative adjudication, Celibacy

Article history:
Received: 08/08/2025
Revised: 12/09/2025
Accepted: 19/11/2025
Available online: 13/02/2026

How to Cite:
Phankut, P. & Koomkrong, V. (2026). A Guideline of Comparative Judgement to the Offence of Sexual Intercourse in Vinayapitaka and Sexual Offenses Thai law. *Journal Dhamma for Life,* 32(2*),* 1-12.

ABSTRACT

This research article aims to (1) examine sexual intercourse (methuna) in the Vinaya Piṭaka, (2) study sexual offenses under Thai law, and (3) propose a comparative framework for diagnosing sexual misconduct in the Vinaya Piṭaka and sexual offenses under Thai legal principles. The study employs a qualitative documentary research design. Data were collected from the Tipiṭaka, its commentaries, the Thai Criminal Code, the Sangha Act B.E. 2505 (1962) and its amendment B.E. 2535 (1992), as well as related academic works. The population and samples consisted of primary and secondary documents concerning the first Pārājika rule and sexual offenses under the Criminal Code. Research instruments included document recording forms and a comparative analytical framework. Data were analyzed through content analysis and descriptive synthesis.

The findings reveal that methuna is considered a secular act reserved for laypeople and inherently involves two parties. The promulgation of the first Pārājika rule originated from the case of Venerable Sudinna, who engaged in sexual intercourse with his former wife, leading to public criticism. Consequently, the Buddha strictly prohibited monks from engaging in sexual intercourse, even with female animals. Such misconduct encompasses four categories of persons and three bodily orifices, resulting in immediate expulsion (Pārājika) from the monkhood. In contrast, Thai law defines sexual offenses to protect rights, liberties, and human dignity. For example, rape under Section 276 of the Criminal Code prescribes imprisonment and fines. The Sangha Act further prohibits

those expelled under Pārājika from reordination. The comparative analysis indicates that the Vinaya aims to preserve celibacy and monastic purity, whereas Thai law seeks to protect society and victims. Although differing in nature religious sanction versus criminal punishment both systems converge in regulating conduct that affects morality and social order, suggesting an integrated doctrinal and legal approach for sustainable prevention and resolution.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎก (2) ศึกษาความผิดเกี่ยวกับการเสพเมถุนตามหลักกฎหมายไทย และ (3) เสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎกกับความผิดทางเพศตามกฎหมายไทย การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 รวมถึงเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับปาราชิกข้อที่ 1 และบทบัญญัติความผิดทางเพศ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบบันทึกข้อมูลเอกสารและกรอบการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า เมถุนเป็นอสัทธรรมอันเป็นประเวณีของคฤหัสถ์ มีลักษณะเป็นกิจสองฝ่าย เหตุแห่งการบัญญัติปาราชิกข้อที่ 1 สืบเนื่องจากกรณีพระสุทินเสพเมถุนกับภรรยาเดิม ก่อให้เกิดการติเตียน จึงทรงบัญญัติห้ามภิกษุเสพเมถุนโดยเด็ดขาด ครอบคลุมบุคคล 4 จำพวก ผ่าน 3 ทวาร อันเป็นเหตุให้ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทันที ขณะที่กฎหมายไทยกำหนดความผิดทางเพศเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราตามมาตรา 276 มีโทษจำคุกและปรับ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ห้ามผู้ต้องอาบัติปาราชิกกลับมาบวชใหม่ การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบชี้ว่า พระวินัยมุ่งรักษาพรหมจรรย์และความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ส่วนกฎหมายไทยมุ่งคุ้มครองสังคมและผู้เสียหาย แม้บทลงโทษต่างลักษณะกัน แต่มีจุดร่วมในการควบคุมพฤติกรรมที่กระทบศีลธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม พร้อมเสนอแนวทางบูรณาการเชิงหลักธรรมและกฎหมายในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

บทนำ

พระวินัยปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญส่วนหนึ่งแห่งพระไตรปิฎก อันว่าด้วยพุทธบัญญัติที่กำหนดระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม และวิถีปฏิบัติของภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ โดยมีเป้าประสงค์หลักเพื่อธำรงความบริสุทธิ์แห่งพรหมจรรย์และความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมและจิตวิญญาณ (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2556) พระวินัยจึงมิใช่เพียงระบบข้อบังคับเชิงระเบียบ หากเป็นกลไกเชิงศีลธรรมและ

กระบวนการฝึกฝนตนเองที่มุ่งกำกับพฤติกรรม ควบคุมกายวาจาใจ และพัฒนาจิตสำนึกของผู้บวชให้สอดคล้องกับอุดมคติแห่งพรหมจรรย์ (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2543) ในโครงสร้างของพระวินัย “อาบัติปาราชิก” จัดเป็นอาบัติร้ายแรงสูงสุด มีผลให้ภิกษุขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันทีและไม่อาจอุปสมบทใหม่ได้ หนึ่งในนั้นคือ ปาราชิกข้อที่ 1 ว่าด้วยการเสพเมถุน ซึ่งมีที่มาจากกรณีพระสุทิน กลันทบุตร อันเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทดังกล่าว (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4, 2539) ลักษณะการบัญญัติพระวินัยที่เกิดขึ้นตามเหตุการณ์เฉพาะหน้า สะท้อนธรรมชาติของกฎหมายเชิงจารีต (casuistic law) ที่พัฒนาไปตามบริบท มิใช่การตรากฎหมายล่วงหน้าแบบประมวลกฎหมายสมัยใหม่ อันมีโครงสร้างและหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้เป็นการทั่วไป ปาราชิกข้อที่ 1 มีองค์ประกอบแห่งความผิดที่พิจารณาทั้งด้านการกระทำ (actus reus) เจตนา (mens rea) และเงื่อนไขเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยถือว่าการเสพเมถุนเป็นการละเมิดพรหมจรรย์อย่างสิ้นเชิง อันกระทบต่อสถานภาพความเป็นภิกษุโดยตรง (โทพิช ศาลพันธุ์วัฒนา, 2559) ในบริบทสังคมร่วมสมัย ได้มีการศึกษาประเด็นความรับผิดของพระสงฆ์ในความสัมพันธ์กับกฎหมายบ้านเมือง เช่น กรณีการกระทำโดยความยินยอมของคู่กรณี ซึ่งแม้อาจไม่เป็นความผิดทางอาญาตามกฎหมายไทย แต่ยังคงเป็นอาบัติปาราชิกในทางพระวินัย (ยุทธศักดิ์ รัมมะเอ็จ, 2566) ประเด็นดังกล่าวสะท้อนความแตกต่างเชิงโครงสร้างระหว่างระบบพระวินัยกับระบบกฎหมายอาญา แม้งานวิชาการที่ผ่านมาได้อธิบายหลักการของพระวินัย บทลงโทษของพระภิกษุ (โทพิช ศาลพันธุ์วัฒนา, 2559; Namdee & Promsee, 2025) และวิเคราะห์มิติทางเพศภาวะและอัตลักษณ์ในพระพุทธศาสนา (Duangwises, 2016) แต่ยังขาดการศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบองค์ประกอบความผิดระหว่างปาราชิกข้อที่ 1 กับความผิดฐานเกี่ยวกับเพศตามประมวลกฎหมายอาญาไทยอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในประเด็น (1) โครงสร้างองค์ประกอบความผิด (2) บทบาทของเจตนาและความยินยอม (3) ผลทางกฎหมายและสถานะของผู้กระทำ และ (4) หลักคิดเชิงคุณค่า (normative foundations) ที่รองรับการกำหนดความผิดในแต่ละระบบ ช่องว่างดังกล่าวทำให้ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายศาสนากับกฎหมายบ้านเมืองยังไม่ชัดเจนเพียงพอในเชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาปาราชิกข้อที่ 1 ในมิติเปรียบเทียบกับกฎหมายอาญาไทยจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงพระพุทธศาสนศาสตร์และนิติศาสตร์ กล่าวคือ ในทางพระพุทธศาสนศาสตร์ ช่วยทำความเข้าใจโครงสร้างเหตุผลและหลักคุณค่าที่รองรับการบัญญัติพระวินัย ส่วนในทางนิติศาสตร์ ช่วยอธิบายความแตกต่างของแนวคิดเรื่องความผิด ความรับผิด และผลทางกฎหมายระหว่างระบบกฎหมายสองประเภท อันจะนำไปสู่กรอบการวิเคราะห์ที่เหมาะสมสำหรับการวินิจฉัยปัญหาในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้อาศัยการทบทวนวรรณกรรมทั้งในเชิงพระพุทธศาสนาเถรวาทและกฎหมายอาญาไทย เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างเชิงหลักการ วัตถุประสงค์ และผลทางกฎหมาย/ทางพระวินัยในประเด็นความผิดเกี่ยวกับเพศ โดยเฉพาะกรณีการเสพเมถุนของภิกษุ และความรับผิดของบุคคลวิกลจริต ทั้งนี้ เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยอย่างเป็นระบบ

ทฤษฎีพระวินัยและหลักพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

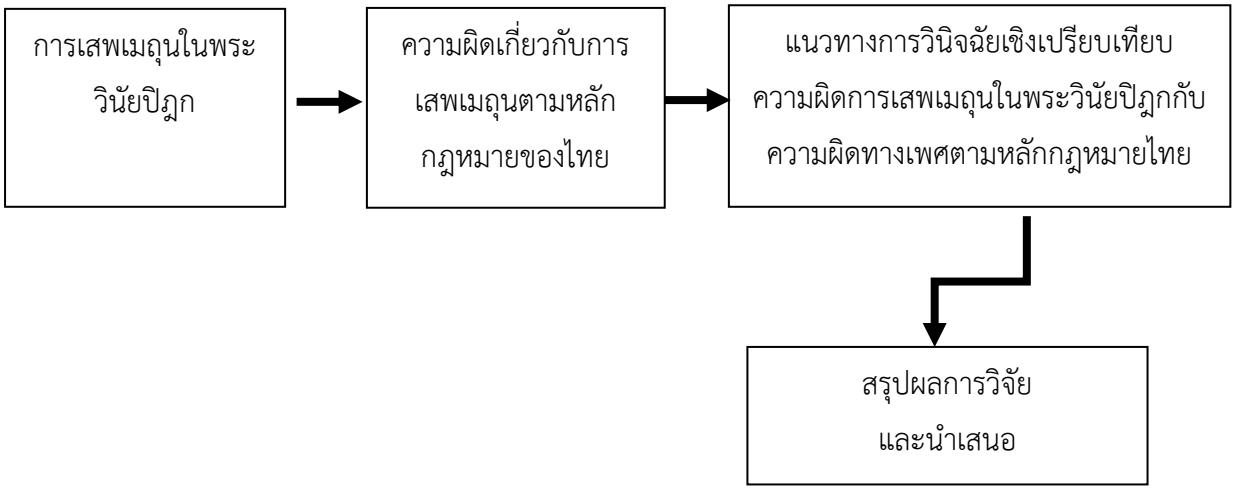
พระวินัยเป็นระบบกฎเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อกำกับความประพฤติของภิกษุสงฆ์ โดยมีรากฐานทางทฤษฎีอยู่บนหลักศีล อันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต], 2543) ศีลในบริบทของภิกษุได้รับการบัญญัติไว้อย่างเป็นระบบในพระปาติโมกข์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ความเรียบร้อยดีงามของสงฆ์ (2) ความเลื่อมใสศรัทธาของสาธารณชน และ (3) การดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4, 2539) ในบรรดาอาบัติทั้งหลาย อาบัติปาราชิก 4 ถือเป็นบทบัญญัติสูงสุดที่มีผลให้ภิกษุขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันที โดยเฉพาะปาราชิกข้อที่ 1 ว่าด้วยการเสพเมถุน ซึ่งเป็นการละเมิดหลักพรหมจรรย์โดยสิ้นเชิง (โทพิช ศาลพันธุ์วัฒนา, 2559) หลักพรหมจรรย์จึงมิใช่เพียงข้อปฏิบัติทางจริยธรรม หากแต่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของสถานภาพความเป็นภิกษุ และเป็นกลไกค้ำประกันความบริสุทธิ์ของคณะสงฆ์ ในประเด็นความรับผิดของบุคคลวิกลจริต พระวินัยมีแนวพิจารณาที่ให้ความสำคัญกับ “เจตนา” และ “สภาพจิต” ของผู้กระทำ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการอาบัติ ซึ่งสอดคล้องในเชิงหลักการกับแนวคิดความรับผิดทางอาญาสมัยใหม่ที่คำนึงถึงความสามารถในการรู้ผิดชอบของผู้กระทำ (พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม & สมบัติ อรรถพิมล, 2567) อย่างไรก็ตาม ขอบเขตและผลทางสถานภาพระหว่างพระวินัยกับกฎหมายอาญามีลักษณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวโดยสรุป พระวินัยมีลักษณะเป็น “ระบบจริยกฎหมายภายในคณะสงฆ์” (internal normative system) ที่มุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสถาบันศาสนา มากกว่าการคุ้มครองสิทธิในระดับปัจเจกบุคคล

ทฤษฎีกฎหมายอาญาและการคุ้มครองสิทธิ

กฎหมายอาญาไทยตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานว่า ไม่มีความผิด ไม่มีโทษ หากไม่มีกฎหมายบัญญัติ (principle of legality) และมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ความสงบเรียบร้อยของสังคม ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพของบุคคล (หยุด แสงอุทัย, 2548) ในส่วนของความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น มาตรา 276 และบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องในประมวลกฎหมายอาญา มีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองเสรีภาพทางเพศและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เสียหาย (ประมวลกฎหมายอาญา, 2562) โดยหลักการสำคัญคือ ความยินยอม หากการร่วมประเวณีเกิดขึ้นโดยความยินยอมของบุคคลที่บรรลุนิติภาวะและมีความสามารถในการตัดสินใจ ย่อมไม่เป็น

ความผิดทางอาญา หลักการดังกล่าวแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากพระวินัย ซึ่งถือว่าการเสพเมถุนของภิกษุเป็นอาบัติปาราชิก แม้จะเป็นการกระทำโดยความยินยอมของทั้งสองฝ่ายก็ตาม (ยุทธศักดิ์ รัมมะเอ็จ, 2566) ความแตกต่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงฐานคิดทางทฤษฎีที่ต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายอาญามุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ขณะที่พระวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศและความมั่นคงของสถาบันศาสนา ในกรณีบุคคลวิกลจริต ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 บัญญัติยกเว้นความรับผิดทางอาญาหากผู้กระทำไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือบังคับตนเองได้ อันเป็นการยืนยันหลักความรับผิดตามสภาพจิต (criminal responsibility based on mental capacity) ซึ่งเป็นกลไกคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้กระทำผิด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎก
2. เพื่อศึกษาความผิดเกี่ยวกับการเสพเมถุนตามหลักกฎหมายของไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎกกับความผิดทางเพศตามหลักกฎหมายไทย

สมมติฐานการวิจัย

1. พระวินัยปิฎกและกฎหมายอาญาไทยมีวัตถุประสงค์ในการกำหนดความผิดเกี่ยวกับการเสพเมถุนแตกต่างกัน โดยพระวินัยมุ่งรักษาพรหมจรรย์และความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ขณะที่กฎหมายไทยมุ่งคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงความสงบเรียบร้อยของสังคม

2. องค์ประกอบความผิดและขอบเขตการบังคับใช้ในพระวินัยปิฎกมีลักษณะเคร่งครัดและครอบคลุมการกระทำทางเพศทุกลักษณะสำหรับภิกษุ โดยไม่คำนึงถึงความยินยอม ในขณะที่กฎหมายอาญาไทยให้ความสำคัญกับเงื่อนไขเรื่องความยินยอม อายุ และการใช้กำลังหรือการข่มขืนเป็นสาระสำคัญของความผิด

3. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทยสามารถนำไปสู่ข้อเสนอเชิงบูรณาการที่เสริมสร้างประสิทธิภาพในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความประพฤติทางเพศที่ไม่เหมาะสมได้ทั้งในมิติศาสนาและมิติทางกฎหมาย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎกกับความผิดทางเพศตามหลักกฎหมายไทย ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร(Qualitative Research) ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสารและบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎก ความผิดเกี่ยวกับการเสพเมถุนตามหลักกฎหมายของไทย และแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎกกับความผิดทางเพศตามหลักกฎหมายไทย เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณวิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์มาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการเสพเมถุนในพระวินัยปิฎกกับความผิดทางเพศตามหลักกฎหมายไทย

3. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา

4. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

5. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบฐานะความผิดการเสพเมถุนในฐานะความผิดเชิงหลักการและฐานะความผิดเชิงบทบัญญัติกล่าวคือ

1) ฐานะความผิดเชิงหลักการ คือ การประพฤติพรหมจรรย์ หมายถึง การใช้ชีวิตแบบนักบวชที่เว้นจากการเสพเมถุนธรรมอย่างเด็ดขาดดังพระพุทธพจน์ว่า เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิดและหลักการข้องปาราชิกข้อที่ 1 คือ ภิกษุห้ามเสพเมถุน โดยปาราชิกเป็นชื่อของอาบัติเรียกว่า อาบัติปาราชิก มี 3 นัย ได้แก่ ถ้าเป็นชื่อของอาบัติ คือ ยังผู้ต้องให้พ่าย

ถ้าเป็นชื่อของบุคคลผู้ต้อง คือ ผู้พ่าย และถ้าเป็นชื่อของสิกขาบท คือ ปรับอาบัติปาราชิกดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุใดถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคืนสิกขา ไม่ทำความเป็นผู้ทุรพลให้แจ้ง เสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานเพศเมีย เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้

2) ฐานะความผิดเชิงบทบัญญัติ โดยวินัยแบ่งตามลักษณะการบัญญัติได้แก่ อาทิพรหมจริยกาสิกขา คือ สิกขาบทที่บัญญัติไว้เดิม และ อภิสมาจาริกาสิกขา คือ สิกขาบทที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมทีหลังพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามมิให้ภิกษุเสพเมถุน ทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดการห้ามมีความสัมพันธ์ทางเพศกับ มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน และเพศทั้ง 4 คือ ได้แก่ เพศหญิง เพศชาย กระเทย ผู้ที่มีสองเพศในร่างเดียว และทวารทั้ง 3 คือ ทวารหนัก ทวารเบา และทางช่องปากส่วนนิคหกรรม หมายถึง การลงโทษตามพระธรรมวินัยมี 2 อย่าง คือ อเตกิจฉา อาบัติที่เยียวยามิได้ คือต้องแล้วขาดจากความเป็นพระภิกษุ ต้องสึกเสีย และสเตกิจฉา อาบัติที่พอเยียวยาได้ คือ ต้องแล้วต้องให้ทำคืนด้วยวุฏฐานวิธีหรือเทสนาวิธี วิเคราะห์มาตรา 276 วรรคหนึ่งกระทำชำเราผู้อื่นมีองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ผู้ใด ข่มขืนกระทำชำเรา ขู่เข็ญด้วยประการใดๆ หรือใช้กำลังประทุษร้ายเป็นต้น ส่วนผู้อื่นองค์ประกอบภายใน ได้แก่ เจตนาธรรมดา และเจตนาพิเศษ เพื่อสนองความใคร่ของผู้กระทำต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 4-20 ปี และปรับตั้งแต่ 80.000-500.000 บาท

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินความผิดการเสพเมถุนในเกณฑ์การตัดสินเชิงหลักการ และเกณฑ์การตัดสินเชิงบทบัญญัติ ได้แก่

1) เกณฑ์การตัดสินเชิงหลักการ โดยความผิดเกี่ยวกับการเสพเมถุน หรือความผิดอาญาเกี่ยวกับเพศรัฐมีหน้าที่ออกกฎหมายเพื่อควบคุม และป้องกันสังคมให้พ้นจากการกระทำที่เป็นภยันตรายต่อผู้อื่น ความผิดอาญาในแง่ของกฎหมายมี 2 ประเภทคือ ความผิดในตัวเอง ความผิดเพราะกฎหมายห้าม สำหรับการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมโดยการออกข้อกำหนดที่เป็นข้อห้ามมิให้ปฏิบัติหากผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้ามนั้นจะถูกลงโทษ เรียกว่า เป็นการกำหนดกฎหมายอาญา ซึ่งจะมีการกำหนดไว้ว่าการกระทำอย่างไรบ้างที่จะเป็นความผิดอาญารัฐจะต้องกำหนดว่าการกระทำอย่างใดเป็นความผิดอาญามีความเกี่ยวข้องกับหลัก ศีลธรรม จารีตประเพณี และความคิดเห็นของสังคม โดยรวมที่นำเสนอผ่านทางตัวแทนของประชาชนที่ไปทำหน้าที่ออกกฎหมายซึ่งการกำหนดบทลงโทษนั้นจึงถือเป็นเรื่องสำคัญนำไปสู่บทลงโทษของประมวลกฎหมายอาญาในความผิดเกี่ยวกับเพศบัญญัติไว้อย่างเหมาะสม

2) เกณฑ์การตัดสินเชิงบทบัญญัติโดยการกระทำผิดพระวินัยของพระภิกษุกรณีเสพเมถุน เปรียบเทียบกับการกระทำความผิดอาญาเกี่ยวกับเพศตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 2667 ในสังคมไทยกับการบังคับใช้กฎหมายจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 และประมวลกฎหมายอาญามีการบัญญัติคุ้มครองพระศาสนารวมอยู่ด้วย แต่เป็นการคุ้มครองพระศาสนาในทางศาสนวัตถุเป็นหลัก กฎหมายเพียงแต่ห้ามพระภิกษุที่ต้องอาบัติปาราชิกซึ่งสึกแล้วมาบวชใหม่ โดยกำหนดโทษทางอาญาไว้ว่า ผู้ใดหมดสิทธิที่จะได้รับการบรรพชาอุปสมบทโดยต้องปาราชิกมาแล้วกลับมาอุปสมบทใหม่ และไม่ละการแต่งกายอย่างเพศบรรพชิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน และในมาตรา 267 การข่มขืนกระทำชำเราภิกษุต้องปฏิบัติตามที่

กฎหมายกำหนดไว้ ส่วนการป้องกันการละเมิดพระวินัยโดยการเสพเมถุนต้องปลูกฝังให้ภิกษุมีสมณสัญญา อบรมสั่งสอนตามหลักนวกภิกขุธรรม ปลูกฝังให้เกิดกามสังวร และเจริญอสุภสัญญาเมื่อถูกกามราคะครอบงำ

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบบทลงโทษความผิดการเสพเมถุนในบทลงโทษเชิงหลักการและบทลงโทษเชิงบทบัญญัติ ได้แก่

1) บทลงโทษเชิงหลักการในการข่มขืนกระทำชำเรา คือ การบังคับกระทำชำเรากับผู้อื่นโดยผู้อื่นไม่สมัครใจ หรือ การมีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี แม้เด็กยินยอม ผู้กระทำก็มีความผิด เพราะเด็กยังอาจตัดสินใจเรื่องทางเพศได้ไม่ดี จึงอาจถูกเอาเปรียบจากผู้ใหญ่ได้กฎหมายมีการเพิ่มโทษผู้กระทำความผิดข่มขืนกระทำชำเราโดยการมีหรือใช้อาวุธปืนหรือวัตถุระเบิดในการข่มขืนกระทำชำเราผู้อื่นหรือในการกระทำชำเราเด็กเป็นต้น ในทางฝ่ายพระพุทธจักร เมื่อเกิดมีอธิกรณ์เรื่องการเสพเมถุนขึ้นก็มีกระบวนการในการระงับอธิกรณ์และมีวิธีการลงโทษตามควรแก่โทษานุโทษ บรรพชิตหรือนักบวชเป็นสังคมที่มีรูปร่างแตกต่างไปจากสังคมของฆราวาส มีกฎระเบียบ ของสังคมแตกต่างกันการกระทำบางอย่างที่บรรพชิตทำแล้วมีความผิดอย่างร้ายแรง ฆราวาสทำอย่างนั้นอาจจะไม่ผิดเลยเช่นความสัมพันธ์ทางเพศกับเพศตรงข้ามสำหรับฆราวาสเป็นเรื่องธรรมดาถ้าไม่ผิดทำนองครองธรรม แต่ถ้าภิกษุปฏิบัติในทำนองเดียวกันก็เป็นความผิดร้ายแรงถึงกับขาดจากความเป็นภิกษุและกลับบวชใหม่ไม่ได้อีกตลอดไป และต้องรับโทษตามกฎหมายของบ้านเมืองด้วยเช่น การข่มขืนกระทำชำเรา การการฆ่าคน และการลักขโมยเป็นต้น

2) บทลงโทษเชิงบทบัญญัติ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้ และพระอนุบัญญัติว่า ภิกษุใดถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคืนสิกขาไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ขาดจากความเป็นภิกษุทันทีและต้องบังคับให้สึก ในบางกรณีไม่เป็นความผิดอาญา เช่น พระภิกษุร่วมเพศกับหญิงหรือชายที่บรรลุนิติภาวะโดยความสมัครใจทั้งสองฝ่าย กรณีเช่นนี้ พระภิกษุจะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองเพราะไม่เป็นผิดอาญา แต่พระภิกษุนั้นต้องโทษหรืออาบัติปาราชิกตามพระวินัยสงฆ์ต้องสึกออกไปหากไม่ยอมสึก ก็จะถูกดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ต่อไป

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบการแก้ไขความผิดการเสพเมถุนในการแก้ไขเชิงหลักการ และการแก้ไขเชิงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังจากพ้นโทษ ได้แก่

1) การแก้ไขเชิงหลักการ คือการเสพเมถุนของภิกษุด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลัก ตจปัญจกกรรมฐานคือการพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน และ หนัง ถือว่าเป็นกรรมฐานที่เป็นมูลคือ เป็นรากเหง้า เป็นมูลรากเหง้าของกรรมฐานทั้งปวงเป็นกรรมฐานที่มีความสำคัญสำหรับภิกษุผู้บวชใหม่และเก่าทุกรูปต้องฝึกปฏิบัติ เพื่อละ ลด เลิก ตัณหา กามราคะ กิเลสทั้งหลายที่เข้ามาทางอายตนะทั้ง 6 ประการ และอสุภกรรมฐานที่พิจารณาซากศพโดยความเป็นของไม่งาม 10 อย่าง ภิกษุผู้ปฏิบัติจงเลือกเพื่อกำจัด ตัณหา ราคะ กามารมณ์ตามความเป็นจริงเป็นการแก้ปัญหาภิกษุเสพเมถุนได้เป็นอย่างดี ส่วนการป้องกัน และแก้ไขการละเมิดพระวินัยเกี่ยวกับสตรีต้องปลูกฝังให้ภิกษุยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ สำรวมในกาม รักษาสมณสัญญา มีหิริโอตตัปปะ พิจารณาอสุภ

สัญญา ในด้านความประพฤติไม่ทำตัวใกล้ชิดสนิทสนมกับสตรีจนเกินไป รวมทั้งให้ระวังการใช้คำพูด การให้ความสงเคราะห์หรือการเกี่ยวข้องกับสตรี ด้วยใจบริสุทธิ์

2) การแก้ไขเชิงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังจากพ้นโทษฉะนั้น เมื่อภิกษุต้องอาบัติปาราชิกแล้วสึกเป็นฆราวาส ถ้ามีโทษทางกฎหมายบ้านเมืองก็รับโทษทางกฎหมายบ้านเมืองเรียบร้อยแล้วก็ยังสามารถรักษาศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 ได้ตามปกติ และยังสามารถบรรลุธรรมตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี และอนาคามีได้ตามปกติเป็นการแก้ไขเชิงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังต้องอาบัติปาราชิกสึกแล้ว หรือพ้นโทษออกมาใช้ชีวิตได้ตามปกติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

อภิปรายผล

การอภิปรายผลในส่วนนี้มุ่งตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ต้องการวิเคราะห์ฐานคิด องค์ประกอบความผิด และผลทางกฎหมายของการเสพเมถุนตามพระวินัยปิฎก เปรียบเทียบกับความผิดเกี่ยวกับเพศตามกฎหมายอาญาไทย ตลอดจนเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงบูรณาการระหว่างระบบกฎหมายทั้งสอง

การเสพเมถุนในพระวินัยปิฎก

ผลการศึกษาพบว่า การเสพเมถุนของภิกษุถูกจัดเป็นอาบัติปาราชิก อันเป็นอาบัติร้ายแรงที่สุด มีผลให้ภิกษุขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันที (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4, 2539) สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของพระวินัยที่มุ่งธำรงความบริสุทธิ์แห่งพรหมจรรย์เป็นแก่นสำคัญของสมณเพศ องค์ประกอบความผิดประกอบด้วยการกระทำทางกายที่ครบลักษณะตามที่พระวินัยบัญญัติ และต้องมีเจตนาเป็นองค์ประกอบภายใน ในเชิงโครงสร้างบทบัญญัติปาราชิกสะท้อนลักษณะ “บรรทัดฐานเด็ดขาด” (absolute norm) ที่ไม่เปิดช่องให้ใช้ดุลพินิจผ่อนปรน ทั้งนี้เพื่อคุ้มครองความมั่นคงของสถาบันสงฆ์และศรัทธาของสาธารณชน (โทพิช ศาลพันธุ์วัฒนา, 2559) ผลการวิจัยจึงยืนยันว่าพระวินัยมิได้มุ่งเพียงควบคุมพฤติกรรมส่วนบุคคล แต่มีเป้าหมายเชิงสถาบันและจริยธรรมสาธารณะควบคู่กัน ในมิติทางเพศสภาพ งานของ Duangwises (2016) ชี้ให้เห็นว่าพระวินัยมีการจัดประเภทบุคคลทางเพศไว้อย่างละเอียด ซึ่งสะท้อนความพยายามกำหนดกรอบควบคุมพฤติกรรมทางเพศภายในสังฆะอย่างเป็นระบบ ประเด็นนี้สนับสนุนข้อค้นพบของการวิจัยที่ว่า พระวินัยให้ความสำคัญกับ “สถานภาพทางศีลธรรม” ของภิกษุมากกว่าความเสียหายในเชิงปัจเจก

ความผิดเกี่ยวกับเพศตามกฎหมายไทย

ในส่วนของกฎหมายอาญาไทย ผลการศึกษาพบว่า ประมวลกฎหมายอาญา (2562) กำหนดความผิดเกี่ยวกับเพศโดยมีฐานคิดสำคัญคือการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และความยินยอมของบุคคล หากเป็นการกระทำโดยความยินยอมโดยเสรีของผู้บรรลุนิติภาวะ ย่อมไม่เป็นความผิดอาญา (หยุด แสงอุทัย, 2548) ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นความแตกต่างเชิงหลักการอย่างชัดเจน กล่าวคือ แม้การเสพเมถุนของพระภิกษุโดยความยินยอมจะไม่

เป็นความผิดอาญาในทางกฎหมายของรัฐ แต่ยังคงเป็นอาบัติปาราชิกในทางพระวินัย และส่งผลให้สิ้นสุดสถานภาพภิกษุ (ยุทธศักดิ์ รัมมะเอ็จ, 2566) ความแตกต่างดังกล่าวสะท้อนความแยกขาดระหว่าง “ความผิดทางศีลธรรมตามสถานภาพ” กับ “ความผิดทางกฎหมายที่กระทบสิทธิของผู้อื่น”

การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและข้อเสนอเชิงบูรณาการ

การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบทำให้เห็นความแตกต่างสำคัญ 3 ประการ ประการแรก ฐานคิดของกฎหมายพระวินัยตั้งอยู่บนหลักความบริสุทธิ์แห่งพรหมจรรย์และความมั่นคงของสังฆะ ขณะที่กฎหมายอาญาตั้งอยู่บนหลักการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ประการที่สอง องค์ประกอบความผิด พระวินัยให้ความสำคัญกับเจตนาและการละเมิดข้อปฏิบัติแห่งสมณเพศ แม้ไม่มีผู้เสียหายโดยตรง ส่วนกฎหมายอาญาจำเป็นต้องมีการกระทบสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่นจึงจะเข้าองค์ประกอบความผิด ประการที่สาม ผลทางกฎหมาย อาบัติปาราชิกมีผลเป็นการสิ้นสุดสถานภาพภิกษุโดยเด็ดขาด ขณะที่โทษทางอาญาเป็นมาตรการลงโทษของรัฐซึ่งมีลักษณะจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพตามกระบวนการยุติธรรม จากผลการวิจัยดังกล่าว เห็นได้ว่าทั้งสองระบบกฎหมายมีบทบาทและขอบเขตที่แตกต่างกันโดยสาระสำคัญ แนวทางบูรณาการจึงควรตั้งอยู่บนหลักการเคารพความเป็นอิสระของคณะสงฆ์ในการพิจารณาวินัย ควบคู่กับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมของรัฐในกรณีที่มีองค์ประกอบความผิดทางอาญา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนและบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญควบคู่กับการรักษาหลักพระธรรมวินัย (พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม & สมบัติ อรรถพิมล, 2567)

โดยสรุป ผลการวิจัยยืนยันว่าความแตกต่างระหว่างพระวินัยกับกฎหมายอาญามิใช่ความขัดแย้งเชิงระบบ หากแต่เป็นความแตกต่างเชิงวัตถุประสงค์และฐานคิด การทำความเข้าใจความแตกต่างดังกล่าวอย่างเป็นระบบจะช่วยให้การวินิจฉัยกรณีพระภิกษุเกี่ยวข้องกับการเสพเมถุนเป็นไปอย่างรอบคอบ สอดคล้องทั้งหลักนิติรัฐและหลักพระธรรมวินัย อันจะก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างศาสนากับกฎหมายในสังคมไทยร่วมสมัย

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการเสพเมถุนกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์หลักสามประการ อันได้แก่ การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเสพเมถุน การเปรียบเทียบกับบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทย และการเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างสองระบบบรรทัดฐาน ผลการศึกษาพบสาระสำคัญที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์อย่างเป็นระบบ ทั้งในเชิงหลักการ แนวคิด และการประยุกต์ใช้ อันก่อให้เกิดประโยชน์เชิงวิชาการต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับกฎหมายในสังคมไทย ประการแรกในส่วนของแนวคิดและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเสพเมถุน พบว่าในพระวินัยปิฎกได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าการเสพเมถุนของภิกษุเป็นอาบัติปาราชิก ซึ่งเป็นอาบัติหนักที่สุด ส่งผลให้ภิกษุต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที การกระทำดังกล่าวถือเป็นการฝ่าฝืนพระวินัยอย่างร้ายแรง เพราะกระทบต่อความบริสุทธิ์แห่งเพศ

บรรพชิตและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน โดยองค์ประกอบแห่งอาบัติปาราชิกในกรณีเสพเมถุนประกอบด้วยเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การมีคู่กรณีที่ครบองค์ประกอบทางเพศ การมีเจตนาเสพเมถุน การกระทำทางกายที่สมบูรณ์ และความยินดีในการกระทำนั้น เมื่อครบองค์ประกอบดังกล่าว ย่อมถือว่าความผิดสำเร็จโดยสมบูรณ์ แสดงให้เห็นว่าพระวินัยมุ่งควบคุมพฤติกรรมภายในของภิกษุอย่างเคร่งครัด เพื่อธำรงรักษาศีลานุศาสน์และความบริสุทธิ์ทางจิตใจเป็นสำคัญ ประการที่สอง เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายไทย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญา พบว่าการกระทำทางเพศที่เป็นความผิดมีหลายลักษณะ เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา (มาตรา 276) การกระทำชำเราโดยบุคคลซึ่งไม่อาจให้ความยินยอมได้ (มาตรา 277) และการกระทำชำเราเด็กอายุไม่เกิน 15 ปี แม้จะยินยอมก็ตาม (มาตรา 279) กฎหมายไทยจึงมุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล โดยเฉพาะผู้เสียหายที่อยู่ในภาวะเปราะบาง แม้ในบางกรณีจะมีความยินยอม แต่หากเป็นผู้เยาว์ที่กฎหมายถือว่ายังไม่สามารถให้ความยินยอมโดยสมบูรณ์ได้ ก็ยังคงเป็นความผิดทางอาญา ทั้งนี้แตกต่างจากพระวินัยซึ่งมุ่งเน้นการกำกับจริยธรรมและวินัยภายในของภิกษุ มิได้มีเป้าหมายเพื่อกำหนดโทษทางอาญาในลักษณะเดียวกับกฎหมายของรัฐ ประการที่สาม ในด้านแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ พบว่าการพิจารณาความผิดทั้งในระบบพระวินัยและกฎหมายไทยจำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของความผิด เจตนาในการกระทำ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมและสถาบันที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม เจตนารมณ์ของทั้งสองระบบมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ พระวินัยให้ความสำคัญกับศีลธรรม ความบริสุทธิ์ และการรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ขณะที่กฎหมายไทยให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิและความปลอดภัยของประชาชนในฐานะพลเมือง การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบจึงต้องอาศัยการตีความที่เข้าใจบริบทและวัตถุประสงค์เฉพาะของแต่ละระบบ มิใช่นำหลักเกณฑ์ของระบบหนึ่งไปใช้ตัดสินอีกระบบหนึ่งโดยตรง โดยสรุป การศึกษาเชิงเปรียบเทียบครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างและความสอดคล้องบางประการระหว่างพระวินัยกับกฎหมายไทยในประเด็นการเสพเมถุน อันสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของศาสนาและกฎหมายในฐานะกลไกกำกับพฤติกรรมของบุคคลในมิติต่าง ๆ การประยุกต์ใช้แนวทางวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบดังกล่าวไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับหลักธรรม จริยธรรม และหลักกฎหมายเท่านั้น หากยังสามารถนำไปต่อยอดในการพัฒนากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้มีความละเอียดอ่อนทางคุณธรรมและสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของไทยได้อย่างเหมาะสม อันเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านนิติศาสตร์และพุทธศาสตร์ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการเสพเมถุนกับความผิดตามหลักกฎหมายไทยมาประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการเสพเมถุนกับความผิดตามหลักกฎหมายไทยอย่างลึกซึ้ง

2. ควรมีหน่วยงานคอยดูแล และให้ความรู้เรื่องแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการเสพเมถุนกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย เพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงนโยบายเพื่อบูรณาการการลงโทษในการเสพเมถุนตามพระวินัยปิฎกกับกฎหมายอาญาไทยในการจัดการปัญหาความผิดทางอาญาของพระสงฆ์ในประเทศไทย

2. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบผลกระทบการเสพเมถุนด้านจิตวิทยาและการปรับตัวทางสังคมของอดีตพระภิกษุที่ต้องโทษอาบัติปาราชิกกับผู้กระทำผิดอาญาหลังจากได้รับการลงโทษ

3. การพัฒนาแนวทางเชิงบูรณาการเพื่อฟื้นฟูและคืนคนดีสู่สังคมไทยหลังจากพ้นโทษในการเสพเมถุนตามพระวินัยและกฎหมาย ศึกษากรณีความผิดร้ายแรงทางพระวินัยและอาญา

เอกสารอ้างอิง

ประมวลกฎหมายอาญา. (2562). *ประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2562)*. ราชกิจจานุเบกษา.

พระไตรปิฎก เล่มที่ 4. (2539). *พระวินัยปิฎก มหาวัคค์*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม, & สมบัติ อรรถพิมล. (2567). การเปรียบเทียบหลักความรับผิดของบุคคลวิกลจริตในพระวินัยกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65. *วารสารนิติศาสตร์และพระพุทธศาสนา*, 12(1), 45–68.

หยุด แสงอุทัย. (2548). *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคทั่วไป*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โทพิช ศาลพันธุ์วัฒนา. (2559). หลักปาราชิกในพระวินัยปิฎก: การวิเคราะห์เชิงนิติปรัชญา. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 42(3), 89–112.

Duangwises, N. (2016). Gender classifications in the Vinaya and the regulation of sexuality in the Buddhist monastic order. *Journal of Buddhist Studies*, 12(2), 45–68.

Namdee, P., & Promsee, S. (2025). Historical Perspectives on the Prohibition of Sexual Activities of Buddhist Monks: A Case Study from the Vinaya Pitaka. *Journal of Buddhistic Sociology*, 10(2), 43-58.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Guideline of Comparative Judgement on Offense of Theft and Incorrect According to Thai Law

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

Phra Paiboon Piyatummo Dodlip[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระไพบูลย์ ปิยธมฺโม โดดลิบ[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phra Paiboon Piyatummo Dodlip*
พระไพบูลย์ ปิยธมฺโม โดดลิบ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: nuyservice2522@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
การลักทรัพย์, พระวินัยปิฎก, ปาราชิก, การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

Keywords:
Theft, Vinaya Pitaka, Parajika, Comparative Legal Analysis

Article history:
Received: 08/08/2025
Revised: 10/09/2025
Accepted: 02/11/2025
Available online: 13/02/2026

How to Cite:
Dodlip, P. & Koomkrong, V. (2026). The Guideline of Comparative Judgement on Offense of Theft and Incorrect According to Thai Law. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 13-24.

ABSTRACT

This research article aims to (1) to examine the doctrinal foundations of theft as prescribed in the Vinaya Pitaka; (2) to analyze Thai legal principles concerning the offense of theft; and (3) to propose a comparative framework for adjudicating theft under the Vinaya Pitaka and Thai criminal law. The study emphasizes doctrinal analysis, elements of the offense, and punitive measures within both religious and secular legal systems. This research employs a qualitative documentary methodology, drawing upon primary sources including the Tipitaka, its commentaries, and scholarly works in Buddhist studies, as well as statutory materials such as the Thai Criminal Code and the Sangha Act. Data were analyzed through content analysis and synthesized using descriptive-analytical methods.

The findings reveal that the case of Venerable Dhaniya, who took royal timber to construct his dwelling, led the Buddha to promulgate the second Parajika rule. This rule stipulates that a monk who steals property valued at more than 5 masakas commits a Parajika offense and is immediately and irrevocably expelled from the monastic order. The offense comprises five essential elements: (1) the property belongs to another; (2) the offender knows that it belongs to another; (3) the value exceeds the prescribed threshold; (4) there is intention to steal; and (5) the act results in the movement of the property. In contrast, Section 334 of the Thai Criminal Code defines theft as dishonestly taking another person's property and prescribes penalties of imprisonment and/or fines. Additionally, the Sangha Act provides legal consequences related to the status of monks who have

incurred Parajika offenses. The comparative analysis demonstrates that both the Vinaya and Thai law emphasize intentionality and ownership as core elements of theft. However, they differ significantly in their underlying objectives and sanctions: the Vinaya seeks to preserve the moral purity and integrity of the monastic community, whereas criminal law aims to protect property rights and maintain public order. The research synthesizes these findings into the "TT Model," a conceptual framework for systematically comparing legal principles, adjudicative criteria, and integrative approaches to moral and legal sanctions.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาหลักการเกี่ยวกับความผิดฐานลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎก (2) เพื่อศึกษาหลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานลักทรัพย์ และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดฐานลักทรัพย์ตามพระวินัยปิฎกกับความผิดตามกฎหมายไทย โดยมุ่งวิเคราะห์ทั้งในเชิงหลักการ องค์ประกอบความผิด และบทลงโทษ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ตัวบทกฎหมาย ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กรณีพระธนิยะลักไม้หลวงไปสร้างกุฏิ เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปาราชิกข้อที่ 2 กำหนดว่า ภิกษุใดลักทรัพย์ที่มีมูลค่าเกิน 5 มาสก ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทันที โดยองค์ประกอบแห่งอาบัติประกอบด้วย 5 ประการ คือ (1) ทรัพย์มีเจ้าของ (2) รู้ว่าเป็นทรัพย์มีเจ้าของ (3) มีมูลค่าเกินเกณฑ์ที่กำหนด (4) มีเจตนาลัก และ (5) ทำให้ทรัพย์นั้นเคลื่อนที่ ส่วนกฎหมายไทย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 บัญญัติให้การเอาทรัพย์ของผู้อื่นไปโดยทุจริตเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ มีโทษจำคุกและปรับตามที่กำหนด อีกทั้งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังบัญญัติโทษเกี่ยวเนื่องกับสถานภาพของภิกษุผู้ต้องปาราชิก การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า ทั้งพระวินัยและกฎหมายไทยต่างให้ความสำคัญกับองค์ประกอบด้านเจตนาและสถานะความเป็นเจ้าของทรัพย์ แต่แตกต่างกันในลักษณะและวัตถุประสงค์ของบทลงโทษ กล่าวคือ พระวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ขณะที่กฎหมายอาญามุ่งคุ้มครองทรัพย์สินและความสงบเรียบร้อยของสังคม องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสังเคราะห์เป็น "TT Model" ซึ่งอธิบายกรอบการเทียบเคียงฐานความผิด เกณฑ์การวินิจฉัย และแนวทางการพัฒนามาตรการลงโทษเชิงคุณธรรมควบคู่กับกฎหมายบ้านเมืองอย่างเป็นระบบ

บทนำ

พระวินัยปิฎกเป็นประมวลพุทธบัญญัติที่กำหนดระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม และวิถีชีวิตของภิกษุสงฆ์ โดยมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาความบริสุทธิ์แห่งพระธรรมวินัยและเสถียรภาพของพระพุทธศาสนาโดยรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ [ป.อ. ปยุตฺโต], 2559) โครงสร้างของพระวินัยประกอบด้วยสิกขาบทและหลักเกณฑ์ที่มุ่งกำกับความประพฤติของภิกษุในมิติทางศีลธรรมและสังคม เพื่อรักษามาตรฐานแห่งพรหมจรรย์และความศรัทธาของสาธารณชน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กล่าวได้ว่า พระวินัยมิได้เป็นเพียงข้อกำหนดทางศาสนา หากยังเป็นระบบกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะเป็น กฎหมายภายใน ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีโครงสร้างเงื่อนไข และบทลงโทษที่ชัดเจน ในบรรดาอาบัติร้ายแรง 4 ประการ (ปาราชิก) ความผิดฐานลักทรัพย์จัดเป็นปาราชิกข้อที่ 2 อันเป็นความผิดที่มีผลถึงขั้นขาดจากความเป็นภิกษุโดยเด็ดขาด หากมีองค์ประกอบครบถ้วนตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย (พระไตรปิฎก เล่มที่ 1 วินัยปิฎก มหาวิภังค์, ม.ป.ป.) เหตุแห่งการบัญญัติสิกขาบทดังกล่าวมีที่มาจากกรณีพระธนิยะนำไม้หลวงไปใช้โดยมิได้รับอนุญาต ซึ่งก่อให้เกิดเสียงติเตียนจากสังคมและกระทบต่อศรัทธาของสาธารณชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติข้อห้ามดังกล่าวเพื่อคุ้มครองความบริสุทธิ์ของสังฆะและป้องกันความเสื่อมเสียแห่งพระศาสนา (พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์, 2539) เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้าง องค์ประกอบความผิดฐานลักทรัพย์ในพระวินัยมีลักษณะเป็นระบบ โดยประกอบด้วยเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ (1) ทรัพย์นั้นต้องมีเจ้าของ (2) ผู้กระทำรู้ว่าทรัพย์มีเจ้าของ (3) ทรัพย์มีมูลค่าเกินเกณฑ์ที่กำหนด (4) มีเจตนาในการลัก และ (5) มีการทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่ไปจากฐานเดิม โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนการวิเคราะห์องค์ประกอบความผิดอย่างมีเหตุผลและเป็นขั้นตอน ซึ่งมีความใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่ององค์ประกอบความผิด (elements of offence) ในกฎหมายอาญาสมัยใหม่ ทั้งในมิติของการกระทำ (actus reus) และเจตนา (mens rea) อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นระบบของพระวินัยในฐานะกลไกควบคุมพฤติกรรมภายในองค์กรศาสนา

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่างานศึกษาที่ผ่านมาได้วิเคราะห์ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ในเชิงเปรียบเทียบระหว่างพระธรรมวินัยกับกฎหมายอาญาไทย (จิระศักดิ์ สังเมฆ, 2563; ฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์ และสุชาดา ศรีใหม่, 2560) รวมทั้งมีงานที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความผิดทางวินัยกับความผิดทางอาญาในภาพรวม (Chansamorn, 2021; พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม และสมบัติ อรรถพิมล, 2024) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการเปรียบเทียบในระดับเนื้อหาหรือผลของบทลงโทษเป็นสำคัญ โดยยังขาดการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงองค์ประกอบความผิด บทลงโทษ และวัตถุประสงค์เชิงบรรทัดฐานของกฎหมายทั้งสองระบบอย่างเป็นระบบและบูรณาการ ยังไม่ปรากฏการสังเคราะห์เชิงทฤษฎีที่อธิบายความแตกต่างด้านรากฐานแนวคิด (normative foundation) ระหว่างพระวินัยซึ่งมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสังฆะ กับกฎหมายอาญาซึ่งมุ่งคุ้มครองความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม อันเป็นประเด็นสำคัญต่อความเข้าใจบทบาทและขอบเขตของกฎหมายทั้งสองระบบในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบความผิดฐานลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกโดยเปรียบเทียบกับความผิดฐานลักทรัพย์ในกฎหมายอาญาไทยในเชิงโครงสร้างและเชิงบรรทัดฐาน เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว และเพื่อเสนอกรอบการ

วิเคราะห์ที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์และความแตกต่างของระบบกฎหมายทั้งสองได้อย่างเป็นระบบและมีหลักวิชารองรับ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ฤษฎีองค์ประกอบความผิด

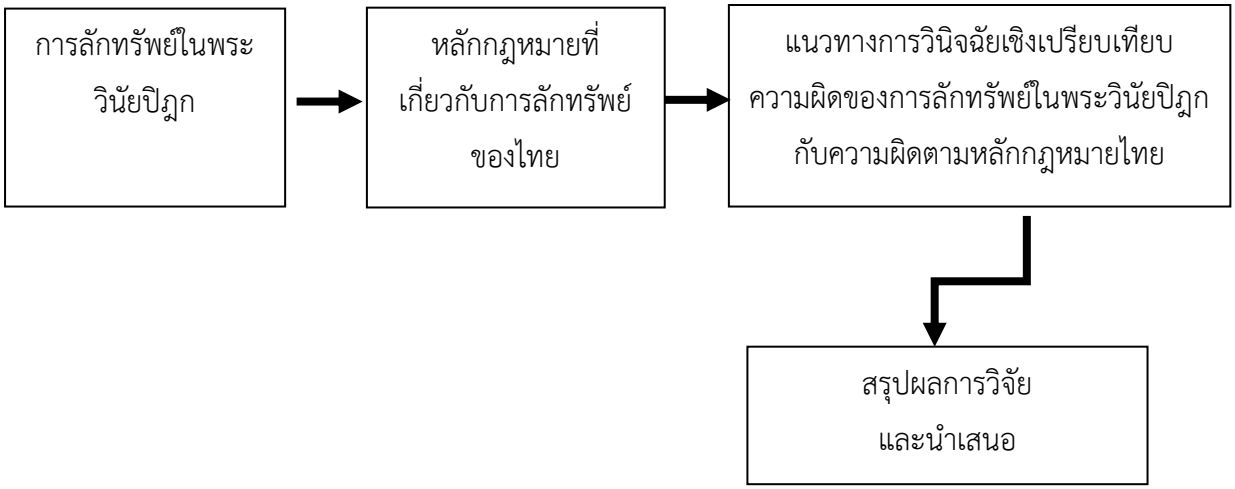
แนวคิดเรื่ององค์ประกอบความผิด (Elements of Crime) เป็นหลักพื้นฐานของกฎหมายอาญาที่ใช้ในการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญา โดยกำหนดให้การกระทำใดจะเป็นความผิดต้องประกอบด้วยองค์ประกอบภายนอก (actus reus) และองค์ประกอบภายในหรือเจตนา (mens rea) ครบถ้วนตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หลักการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่องความรับผิดที่ตั้งอยู่บนความสมัครใจและความสำนึกผิดชอบของผู้กระทำ ความผิดฐานลักทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 บัญญัติว่า ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่นไปโดยทุจริต ย่อมเป็นความผิดฐานลักทรัพย์ (ประมวลกฎหมายอาญา, 2499) จากบทบัญญัติดังกล่าว นักวิชาการได้อธิบายว่าองค์ประกอบสำคัญประกอบด้วย (1) ทรัพย์ของผู้อื่น (2) การเอาทรัพย์นั้นไป และ (3) การกระทำโดยทุจริต ซึ่งคำว่า “โดยทุจริต” ต้องตีความควบคู่กับเจตนาแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ อันเป็นสาระสำคัญขององค์ประกอบภายใน (คณิต ณ นคร, 2555; สุชาติ, 2562) ทั้งนี้ การตีความองค์ประกอบดังกล่าวยังมีความเชื่อมโยงกับการจำแนกความแตกต่างระหว่างความผิดฐานลักทรัพย์กับความผิดฐานฉ้อโกง ซึ่งต่างก็อาศัยโครงสร้างองค์ประกอบความผิดเป็นเกณฑ์วิเคราะห์ (ชนนันท์ชัย ภัทรสกล, 2562) เมื่อเปรียบเทียบกับพระวินัยในพระพุทธศาสนา พบว่า ปาราชิกข้อที่ 2 ซึ่งบัญญัติถึงการลักทรัพย์ ก็มีการกำหนดองค์ประกอบความผิดไว้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ต้องมี (1) ทรัพย์ที่มีเจ้าของ (2) ผู้กระทำรู้ว่าทรัพย์นั้นมีเจ้าของ (3) มีเจตนาลัก และ (4) มีการกระทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่จากฐานที่ตั้ง (พระไตรปิฎก เล่มที่ 1 วินัยปิฎก มหาวิภังค์, ม.ป.ป.) โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนหลักการพื้นฐานเดียวกันกับกฎหมายอาญา กล่าวคือ ความรับผิดย่อมเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการกระทำและเจตนาประกอบกันอย่างครบถ้วน ดังนั้น ทฤษฎีองค์ประกอบความผิดจึงเป็นกรอบวิเคราะห์สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อใช้เปรียบเทียบโครงสร้างความผิดฐานลักทรัพย์ในกฎหมายอาญาไทยกับปาราชิกข้อที่ 2 ในพระวินัย ว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันในเชิงองค์ประกอบและการตีความอย่างไร

ทฤษฎีวัตถุประสงค์ของการลงโทษ

ทฤษฎีวัตถุประสงค์ของการลงโทษ (Theories of Punishment) เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการอธิบายเหตุผลและเป้าหมายของการกำหนดโทษในระบบกฎหมายอาญา โดยทั่วไปสามารถจำแนกได้เป็นแนวคิดหลัก ได้แก่ (1) ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการตอบแทน (retributive theory) (2) ทฤษฎีการป้องปราม (deterrent theory) และ (3) ทฤษฎีการแก้ไขฟื้นฟูและคุ้มครองสังคม (rehabilitative and preventive theory) (ธนอิสินันท์ มหาวัฒนางกูล, 2561) ในระบบกฎหมายไทย โทษสำหรับความผิดฐานลักทรัพย์ตามมาตรา 334

อาจเป็นโทษจำคุก ปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์แห่งคดีและดุลพินิจของศาล (ประมวลกฎหมายอาญา, 2499) ลักษณะดังกล่าวสะท้อนแนวคิดแบบผสมผสานที่มุ่งทั้งการตอบแทนความผิด การป้องปรามมิให้เกิดการกระทำซ้ำ และการคุ้มครองสังคมโดยรวม ในทางพระวินัย โทษปาราชิกมีลักษณะเป็นการขาดจากความเป็นภิกษุโดยเด็ดขาด มิใช่โทษเชิงกักขังหรือปรับ แต่เป็นการตัดสถานภาพทางศาสนาอย่างถาวร อันมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของพระธรรมวินัย ความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ และศรัทธาของสาธารณชน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ลักษณะดังกล่าวสะท้อนวัตถุประสงค์เชิงสถาบัน (institutional protection) มากกว่าการลงโทษในเชิงตอบแทนหรือการแก้ไขฟื้นฟู ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีวัตถุประสงค์ของการลงโทษจึงเป็นกรอบวิเคราะห์อีกประการหนึ่งของการวิจัย เพื่อใช้พิจารณาความแตกต่างเชิงปรัชญาและเป้าหมายของการกำหนดโทษในระบบกฎหมายอาญาไทยกับระบบพระวินัย อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของ “การลงโทษ” ในบริบททางโลกและทางศาสนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎก
2. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์ของไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

สมมติฐานการวิจัย

1. พระวินัยปิฎกและกฎหมายอาญาไทยมีโครงสร้างองค์ประกอบความผิดฐานลักทรัพย์ที่สอดคล้องกันในสาระสำคัญ

2. ความแตกต่างหลักอยู่ที่วัตถุประสงค์ของการลงโทษและผลทางสถานะของผู้กระทำผิด

3. สามารถสังเคราะห์เป็นกรอบการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ (TT Model) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายศาสนาและกฎหมายของรัฐได้

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสารและบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎก หลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการลักทรัพย์ของไทย และแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณวิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

3. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา

4. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

5. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบฐานะความผิดการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) ฐานะความผิดเชิงหลักการสิกขาบทที่ 2 ภิกษุลักทรัพย์เกินราคา 5 มาสก ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทันทีมีการแบ่งทรัพย์สินออกเป็น 2 ส่วนคือ สังหาริมทรัพย์ คือ ทรัพย์อันเคลื่อนที่ได้ และอสังหาริมทรัพย์ คือ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ส่วนอาการของการขโมยเช่น ลัก ชิง ลักต้อน แย่ง ลักสับ ตู่เอา และลักซ่อนเป็นต้น หลักการของสิกขาบทข้อนี้ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเพื่อให้ภิกษุปล่อยวางได้ไม่โลภอยากได้จนเกินเหตุ ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้แบบประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย มิใช่อยู่แบบไม่พอเพียงจนถึงกับไปลักไปขโมยสิ่งของ

ของคนอื่นที่เขาไม่อนุญาตให้อันเป็นการกระทำที่ผิด เป็นการทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ส่วนกฎหมายอาญาความผิดเกี่ยวกับการลักทรัพย์ก็มีหลักการคือ เพื่อคุ้มครองป้องกันทรัพย์สินส่วนบุคคลจากการลักขโมย การทำให้เสียทรัพย์ และกรณีอื่นๆ 2) ฐานะความผิดเชิงบทบัญญัติในอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ 2 คือ ภิกษุถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้เป็นส่วนแห่งโจรกรรมเป็นต้นต้องอาบัติปาราชิก หาสังวาสมิได้ ส่วนทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ทรัพย์ที่เจ้าของไม่ให้ ไม่สละ ไม่บริจาค ยังรักษาอยู่ คุ้มครองอยู่ ถือกรรมสิทธิ์อยู่ เป็นทรัพย์ที่คนอื่นหวงแหน ตั้งแต่ราคา 5 มาสกเป็นต้นไปจึงอาบัติปาราชิก และฐานะความผิดเชิงบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับทรัพย์มีว่า มาตรา 334 ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้ายโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินหกหมื่นบาทเป็นต้น

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินความผิดการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) เกณฑ์การตัดสินเชิงหลักการบทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตรา เรียกว่า สิกขาบท คือ ข้อที่ต้องศึกษาพร้อมกับวางบทกำหนดโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดด้วยการปรับอาบัติ หนักบ้างเบาบ้าง ตามควรแก่กรณี เช่น ปาราชิกสิกขาบทที่ 2 ภิกษุลักทรัพย์เกินกว่า 5 มาสกต้องอาบัติปาราชิกองค์แห่งอาบัติ ได้แก่ เป็นของผู้อื่น เป็นชาติมนุษย์หวงแหนอยู่ สำคัญรู้ว่า เป็นของผู้อื่นหวงอยู่ ของนั้นราคาบาทหนึ่งหรือราคากว่าบาทหนึ่งขึ้นไป จิตเป็นขโมย และลักด้วยอาการที่ถือว่าเป็นลักทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอาบัติปาราชิก ส่วนความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญามีเกณฑ์การตัดสินเชิงหลักการคือ ทรัพย์เป็นของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบความผิดตาม ป.อ. มาตรา 62 ทรัพย์อาจมีราคาและถือเอาได้ มีเจตนาตาม ป.อ. มาตรา 59 และเอาไปในลักษณะตัดกรรมสิทธิ์เป็นต้น 2) เกณฑ์การตัดสินเชิงบทบัญญัติว่า ผู้ใดเอาทรัพย์ของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วยไปโดยทุจริต ผู้นั้นกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีและปรับไม่เกินหกหมื่นบาท กฎมหาเถรสมาคม (ฉบับที่ 21) พ.ศ. 2538 ว่าด้วยการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ข้อ 4 ในกรณีที่มีการฟ้องว่าพระภิกษุรูปใดกระทำความผิดอันเป็นครุกาบัติ เช่น ภิกษุต้องอาบัติปาราชิกเพราะลักทรัพย์ต้องจัดการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศในทันที และเกณฑ์การตัดสินเชิงบทบัญญัติภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ คือ ทรัพย์มีผู้ครอบครอง สำคัญว่าเป็นทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง ทรัพย์มีค่าเกินกว่า 5 มาสก มีจิตคิดจะลัก และทำทรัพย์นั้นให้เคลื่อนที่ต้องอาบัติ ปาราชิก

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบบทลงโทษความผิดการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) บทลงโทษเชิงหลักการสิกขาบทที่ 2 คือ ภิกษุลักทรัพย์ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทันที เพราะการเป็นภิกษุทำให้สามารถกระทำการลักทรัพย์ได้ง่ายว่าบุคคลธรรมดา และการกระทำความผิดในขณะที่ตนดำรงสถานะอันที่เป็นที่คาดหวังด้านจริยธรรมจากสังคม ย่อมเป็นการกระทำที่มีความชั่วเสียยิ่งกว่ากรณีบุคคลธรรมดากระทำความผิด และการกำหนดอัตราโทษแก่ภิกษุที่กระทำการลักทรัพย์ ยักยอกทรัพย์ให้รับโทษหนักกว่าคนธรรมดา ในมาตรา 354 กรณีผู้กระทำความผิดเป็นผู้มีอาชีพหรือธุรกิจอันย่อมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชนให้รวมถึงภิกษุด้วย เนื่องจากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ผ่านมามักจะวางหลักให้ผู้มีอาชีพอันย่อมเป็นที่ไว้วางใจของประชาชนเช่น ภิกษุ ผู้จัดการมรดก ผู้จัดการธนาคารหรือพนักงานธนาคารที่มีหน้าที่รับ-ฝากถอนเงินแก่ลูกค้าเป็นต้น 2) บทลงโทษเชิงบทบัญญัติว่า ภิกษุลักลักทรัพย์เกิน 5 มาสกต้องอาบัติปาราชิกตามหลักพระ

วินัย การแสดงมูลค่า 5 มาสกจากปริมาณของทองคำเป็นจำนวนเงิน 494.14-1.939 บาท อาจจะมากกว่าหรือน้อยกว่าขึ้นอยู่กับราคาทองคำในช่วงนั้น และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 137 บัญญัติไว้ว่า ทรัพย์ คือ วัตถุมีรูปร่าง และมาตรา 137 บัญญัติว่า ทรัพย์สิน หมายความรวมทั้งทรัพย์และวัตถุไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคา และ อาจถือเอาได้ฉะนั้น ภิกษุลักทรัพย์ คือการเอาทรัพย์ของผู้อื่นไปโดยทุจริตต้องคดีอาญาตามที่กฎหมายกำหนดไว้

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบการแก้ไขความผิดการลักทรัพย์ในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) การแก้ไขเชิงหลักการโดยการลงโทษโดยอ้อม ได้แก่ 1. การลงโทษตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง มี 2 ประการคือ การข่มขู่ยับยั้งเฉพาะราย และ การข่มขู่ยับยั้งโดยทั่วไป 2. ทฤษฎีการลงโทษเพื่อตัดโอกาสการกระทำผิดมีหลักการว่า เมื่ออาชญากรถูกระงับไม่ให้กระทำความผิด อาชญากรรมย่อมไม่เกิดขึ้น เช่น การจำคุก การเนรเทศ การตัดอวัยวะ และการประหารชีวิต 3. ทฤษฎีลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูเพื่อมุ่งแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับคืนสู่สังคมได้ เช่น พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดประสบกับสิ่งที่ทำร้ายคุณลักษณะประจำตัวของเขา เช่น ไม่ให้มีการประจาน พยายามหลีกเลี่ยงโทษจำคุกระยะสั้นโดยหันมาใช้วิธีการอย่างอื่นแทน และ การลงโทษต้องลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคลเป็นต้น 2) การแก้ไขเชิงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังจากพ้นโทษฉะนั้น เมื่อภิกษุต้องอาบัติปาราชิกข้อที่ 2 แล้วสึกเป็นฆราวาส ถ้ามีโทษทางกฎหมายบ้านเมืองก็รับโทษทางกฎหมายบ้านเมือง เรียบร้อยแล้วก็ยังสามารถรักษาศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 ได้ตามปกติ และยังสามารถบรรลุธรรมตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี และอนาคามี เป็นการแก้ไขเชิงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังต้องอาบัติ และพ้นโทษออกมาใช้ชีวิตได้ตามปกติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์องค์ประกอบความผิดฐานลักทรัพย์ตามพระธรรมวินัยและกฎหมายไทย (2) เปรียบเทียบหลักเกณฑ์การวินิจฉัยความผิดและบทลงโทษ และ (3) เสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงบูรณาการที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ผลการศึกษาสามารถอภิปรายได้ดังนี้

พระวินัยปิฎกโครงสร้างความผิดและนัยเชิงจริยศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่า ปาราชิกข้อที่ 2 ในพระวินัยปิฎกมีโครงสร้างองค์ประกอบความผิดที่ชัดเจนและเป็นระบบ โดยกำหนดเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ (1) ลักษณะทรัพย์ (2) มูลค่าขั้นต่ำของทรัพย์ (3) เจตนาเอาทรัพย์ และ (4) การเคลื่อนย้ายทรัพย์ให้พ้นจากความครอบครองเดิม ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (2539) อันสะท้อนการวางหลักเกณฑ์เชิงนิติปรัชญาภายในระบบพระธรรมวินัยอย่างมีแบบแผน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายใน วินัยมุข ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538) ที่อธิบายองค์ประกอบอาบัติไว้อย่างเป็นลำดับขั้น และสอดคล้องกับงานศึกษาร่วมสมัยของฉัตตมาศ วิเศษสินธุ์

และสุชาดา ศรีใหม่ (2560) ซึ่งวิเคราะห์ความรับผิดทางอาบัติโดยเปรียบเทียบกับหลักความรับผิดทางอาญา ทั้งนี้ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้พระวินัยจะเป็นระบบศาสนบัญญัติ แต่มีการกำหนดองค์ประกอบความผิดในลักษณะที่ใกล้เคียงกับหลักกฎหมายอาญาสมัยใหม่ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับ เจตนา ในฐานะองค์ประกอบภายใน (mens rea) จุดเน้นของพระวินัยมิได้จำกัดอยู่ที่การละเมิดทรัพย์สิน หากแต่มีนัยเชิงจริยศาสตร์ที่มุ่งรักษาความบริสุทธิ์แห่งเพศบรรพชิต และความศรัทธาของสาธารณชนต่อสถาบันสงฆ์ อันสะท้อนมิติทางศีลธรรมที่ลึกซึ้งกว่าการคุ้มครองกรรมสิทธิ์เพียงอย่างเดียว

กฎหมายอาญาไทยการคุ้มครองกรรมสิทธิ์และความสงบเรียบร้อย

สำหรับความผิดฐานลักทรัพย์ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 334 ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างความผิดประกอบด้วย (1) การเอาทรัพย์ของผู้อื่นหรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย (2) ไปโดยทุจริต ซึ่ง การเอาไปโดยทุจริต เป็นแกนกลางของการวินิจฉัยความผิด แนววิเคราะห์ดังกล่าวสอดคล้องกับ คณิต ณ นคร (2555) ที่อธิบายว่าความผิดฐานลักทรัพย์มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองกรรมสิทธิ์และความสงบเรียบร้อยของสังคม และสอดคล้องกับสุชาติ (2562) ที่เน้นบทบาทของเจตนาทุจริตในฐานะเงื่อนไขสำคัญของความรับผิดทางอาญา เมื่อเปรียบเทียบกับพระวินัย จะเห็นได้ว่าแม้ทั้งสองระบบให้ความสำคัญกับ การกระทำ และ เจตนา เป็นองค์ประกอบหลักเช่นเดียวกัน แต่ฐานคิดเชิงคุณค่าแตกต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายอาญามุ่งคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินในฐานะสิทธิทางกฎหมายของปัจเจกชน ขณะที่พระวินัยมุ่งรักษาระเบียบวินัยและความศรัทธาต่อสถาบันศาสนาเป็นสำคัญ

การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบและการพัฒนาแบบจำลองแนวคิด

ผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า ทั้งสองระบบมีความสอดคล้องกันในหลักพื้นฐานเรื่องค์ประกอบภายนอก (actus reus) และองค์ประกอบภายใน (mens rea) แต่แตกต่างกันในระดับวัตถุประสงค์และลักษณะของบทลงโทษ โดยพระวินัยกำหนดโทษปาราชิกซึ่งมีผลเป็นการขาดจากความเป็นภิกษุโดยเด็ดขาด ขณะที่กฎหมายอาญากำหนดโทษในลักษณะจำคุก ปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ อันเป็นการลงโทษเพื่อการยับยั้งและคุ้มครองสังคมโดยรวม จากข้อค้นพบดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงเสนอกรอบแนวคิด “TT Model” (Theft–Trust Model) เพื่ออธิบายโครงสร้างเชิงคุณค่าของความผิดฐานลักทรัพย์ในบริบทเปรียบเทียบ โดยประกอบด้วย 2 มิติ ได้แก่ Theft Dimension มิติการละเมิดสิทธิในทรัพย์ อันเป็นฐานคิดร่วมของทั้งพระวินัยและกฎหมายอาญา และ Trust Dimension: มิติการละเมิดความไว้วางใจทางสังคม ซึ่งมีน้ำหนักสูงเป็นพิเศษในกรณีของภิกษุผู้ดำรงสถานะทางศีลธรรมในสังคม

แบบจำลองดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความรับผิดที่เข้มงวดขึ้นสำหรับบุคคลผู้มีสถานะพิเศษในสังคม (ธนอิสินันท์ มหาวัฒนางกูล, 2561) ซึ่งอธิบายว่าบุคคลที่ดำรงบทบาทเชิงศีลธรรมหรือสาธารณะย่อมถูกคาดหวังมาตรฐานความประพฤติที่สูงกว่าบุคคลทั่วไป โดยสรุป การอภิปรายผลครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า แม้พระวินัยปิฎกและกฎหมายอาญาไทยจะอยู่บนฐานคิดคนละระบบ (ศาสนบัญญัติและกฎหมายบ้านเมือง) แต่มีโครงสร้างความรับผิดที่สอดคล้องกันในระดับองค์ประกอบความผิด ขณะที่แตกต่างกันในระดับคุณค่าและเป้าหมายของการลงโทษ ซึ่งการพัฒนา “TT Model” ช่วยอธิบายความสัมพันธ์ดังกล่าวในเชิงบูรณาการ และเปิดพื้นที่สำหรับการศึกษาต่อยอดในมิติของกฎหมายศาสนาและกฎหมายเปรียบเทียบต่อไป

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการเสพเมถุนกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย พบว่า หลักพระวินัยในพระพุทธศาสนาได้วางบทบัญญัติเกี่ยวกับการเสพเมถุนไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในพระวินัยปิฎกหมวดปาราชิกซึ่งเป็นอาบัติปาราชิก หรืออาบัติหนักที่สุด มีผลให้ผู้ที่กระทำต้องพ้นจากความเป็นภิกษุทันที โดยการเสพเมถุนตามพระวินัยนั้น หมายถึงการมีเพศสัมพันธ์โดยตรงกับบุคคลเพศตรงข้ามหรือเพศเดียวกัน ไม่ว่าจะโดยสมัครใจหรือถูกบังคับ ถือเป็นความผิดทางวินัยที่ร้ายแรง ไม่สามารถอาบัติแก้ไขได้ และถือเป็นการขาดจากสมณเพศโดยเด็ดขาด การวินิจฉัยพฤติกรรมของภิกษุจึงมีแนวทางตามที่พระธรรมวินัยบัญญัติไว้โดยเน้นเจตนา การกระทำ และความสมบูรณ์ของเหตุการณ์เป็นหลักในทางตรงกันข้ามหลักกฎหมายไทย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276–287 ได้กำหนดความผิดเกี่ยวกับเพศไว้อย่างเป็นระบบเช่นกัน แต่มีขอบเขตเฉพาะกับการกระทำที่เกิดขึ้นระหว่าง “บุคคลธรรมดา” เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา กระทำอนาจาร หรือการมีเพศสัมพันธ์กับผู้เยาว์ โดยมีบทลงโทษเป็นการจำคุกหรือปรับตามความหนักเบาของการกระทำ ซึ่งเน้นเรื่องของสิทธิในร่างกาย เจตนา การยินยอมของคู่กรณี และอายุของผู้เสียหาย จากการเปรียบเทียบ พบว่าแม้หลักพระวินัยกับกฎหมายไทยจะต่างกันในด้านรูปแบบ เจตนา และผลของการกระทำ แต่ต่างมีเป้าหมายร่วมกันคือการควบคุมพฤติกรรมให้สอดคล้องกับศีลธรรมและความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยหลักพระวินัยมุ่งเน้นการรักษาความบริสุทธิ์ของสมณะและความศรัทธาของสาธุชน ขณะที่กฎหมายไทยเน้นการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และความปลอดภัยของประชาชน

ดังนั้น ผู้วิจัยเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบโดยอาศัยหลักธรรมที่ยึดถือในพระวินัย เช่น การพิจารณาองค์ประกอบของอาบัติ (รูปธรรมแห่งกรรม เจตนา ความสมบูรณ์ของเหตุการณ์) ควบคู่กับการใช้หลักกฎหมายที่วางอยู่บนหลักนิติธรรม โดยเสนอว่า ควรมีแนวทางหรือองค์ความรู้ร่วมที่ใช้ในการแยกแยะลักษณะของความผิดที่พึงลงโทษในทางสงฆ์และทางกฎหมายแผ่นดินให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการพิจารณาหรือวินิจฉัย โดยเฉพาะในกรณีที่มีภิกษุเกี่ยวข้องกับคดีเพศในทางโลก ซึ่งอาจมีผลต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาและความศรัทธาของสาธุชนในสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทยมาประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทยอย่างลึกซึ้ง

2. ควรมีหน่วยงานคอยดูแล และให้ความรู้เรื่องแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการลักทรัพย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทยเพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงนโยบายเพื่อบูรณาการการลงโทษในการลักทรัพย์ตามพระวินัยปิฎกกับกฎหมายอาญาไทยในการจัดการปัญหาความผิดทางอาญาของพระสงฆ์ในประเทศไทย

2. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบผลกระทบการลักทรัพย์ด้านจิตวิทยาและการปรับตัวทางสังคมของอดีตพระภิกษุที่ต้องโทษอาบัติปาราชิกกับผู้กระทำผิดอาญาหลังจากได้รับการลงโทษ

3. การพัฒนาแนวทางเชิงบูรณาการเพื่อฟื้นฟูและคืนคนดีสู่สังคมไทยหลังจากพ้นโทษการลักทรัพย์ตามพระวินัยและกฎหมาย ศึกษากรณีความผิดร้ายแรงทางพระวินัยและอาญา

เอกสารอ้างอิง

คณิต ณ นคร. (2555). *กฎหมายอาญาภาคความผิด* (พิมพ์ครั้งที่ 11). วิญญูชน.

จิ ระ ศักดิ์ สั ง เมฆ. (2020). ความ ผิด อาญา เกี่ยว กับ ทรัพย์: ศึกษา เปรียบเทียบ แนวคิด แห่ง กฎหมาย อาญา ไทย กับ แนวคิด อทินนาทาน แห่ง พระพุทธ ศาสนา เถรวาท. *วารสาร ว ไลย อลงกรณ์ ปริทัศน์*, 10(2), 15-30.

ชนนันท์ชัย ภัทรสกล. (2562). แนวคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับความผิดฐานลักทรัพย์และฉ้อโกงในกฎหมายอาญาไทย. *วารสารนิติศาสตร์, 48*(2), 1–25.

ฉั ต ต มา ศ วิเศษ สิน ธุ์, & สุชาดา ศรี ใหม่. (2017). พระ ภิกษุ ยักยอก ทรัพย์: ศึกษา ความ รับผิด ทาง อาญา และ อาบัติ ตาม พระ วินัย. *วารสาร นิติศาสตร์ และ สังคม ท้องถิ่น*, 1(1), 107-133.

ธนอิสินันท์ มหาวัฒนางกูล. (2561). *ทฤษฎีกฎหมายอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). วิญญูชน.

ธวัช หนูคำ. (2560). ปัญหาการบังคับใช้กฎนิคหกรรมของคณะสงฆ์ไทยในบริบทกฎหมายสมัยใหม่. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา, 24*(1), 45–68.

ประมวลกฎหมายอาญา. (2499). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 73 ตอนที่ 95 ก (13 พฤศจิกายน 2499).

พระไตรปิฎก เล่มที่ 1 วินัยปิฎก มหาวิภังค์. (ม.ป.ป.). มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์. (2539). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์*. ผลิธัมม์.

พระ มหา สำราญ ฐา นุ ต ต โม, & สมบัติ อรรถ พิมล. (2024). การ ศึกษา เปรียบเทียบ ความ รับผิด ของ พระ ภิกษุ วิกลจริต ที่ กระทำความผิด ตาม พระ ธรรม วินัย และ ความ รับผิด ของ บุคคล วิกลจริต ตาม ประมวล กฎหมายอาญา มาตรา 65. วารสาร สห วิทยาการ นวัตกรรม ปริทรรศน์, 7(4), 237-251.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. (2505). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 79 ตอนที่ 115 ก (31 ธันวาคม 2505).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). *วินัยมุข* (เล่ม 1). มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุชาติ, ก. (2562). *คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด*. วิญญูชน.

Chansamorn, S. (2021). Principles for considering punishment of offenders in disciplinary matters according to Buddhist precepts and criminal offenses according to the Penal Code: a comparative study of similarities and differences. *Journal of Graduate Studies, Mahamakut Buddhist University*, 19(2), 249-263.

Wongyai, T. (2026). Problems in the Conduct of Disciplines According to Buddhist Doctrine and Criminal Procedures Against Monks: A Comparative Case Study of Theravada Monks in Thailand and Sri Lanka. *Mae Fah Luang University Law Journal*, 232-263.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Guideline of Comparative Judgement on Human Killing and Offence under Thai Law

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

Phrakhru Withanudomkit Chatchai Jongjetdee[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระครูวิธานอุดมกิจ เจตนาสุโภ จงเจตดี[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakhru Withanudomkit Chatchai Jongjetdee*
พระครูวิธานอุดมกิจ เจตนาสุโภ จงเจตดี
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: dangwatyang01@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
การฆ่ามนุษย์, อาบัติปาราชิก, พระวินัยปิฎก, การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ, HT Model

Keywords:
Homicide, Pārājika Offense, Vinaya Piṭaka, Comparative Legal Analysis, HT Model

Article history:
Received: 08/08/2025
Revised: 10/09/2025
Accepted: 02/11/2025
Available online: 13/02/2026

How to Cite:
Jongjetdee, P. & Koomkrong, V. (2026). The Guideline of Comparative Judgement on Human Killing and Offence under Thai Law. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 25-36.

ABSTRACT

This research article aims to (1) to examine the principles and substantive provisions concerning the offense of killing a human being under the Vinaya Piṭaka; (2) to study the relevant provisions of Thai law relating to the offense of homicide; and (3) to propose a comparative framework for adjudicating homicide offenses between the Vinaya Piṭaka and Thai law. This research employs a qualitative documentary research methodology, drawing upon sources including the Tipiṭaka, its commentaries, statutory provisions namely Sections 288 and 289 of the Thai Criminal Code, and Section 44 of the Sangha Act B.E. 2505 (1962), as amended by the Sangha Act (No. 2) B.E. 2535 (1992) as well as related academic works. The collected data were analyzed and synthesized through content analysis and principled interpretation, and the findings are presented descriptively.

The findings reveal that Pārājika Rule No. 3 of the Vinaya Piṭaka stipulates that intentionally depriving a human being of life or seeking means to cause a person's death constitutes the gravest offense, resulting in immediate and irreversible expulsion from the monastic order. The offense includes specific constituent elements and seven exceptions, such as insanity. In contrast, Section 288 of the Thai Criminal Code prescribes penalties of death, life imprisonment, or imprisonment for a term of fifteen to twenty years for homicide, while Section 289 provides aggravated circumstances punishable by death. Furthermore, Section 44 of the Sangha Act prescribes imprisonment not exceeding one year for a person who, having committed a pārājika offense, re-enters the monkhood while concealing the disqualifying

fact. The comparative analysis indicates that both legal systems fundamentally aim to protect the value of human life. The Vinaya emphasizes the purity and integrity of the monastic status, whereas secular law focuses on maintaining public order and social justice. Although differing in form and purpose, the severity of sanctions in both systems reflects a comparable degree of gravity. In this regard, the researcher has developed an integrated body of knowledge in the form of the “HT Model” to systematically explain the comparative adjudicative framework, contributing to further studies in Buddhist legal philosophy and jurisprudence.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาหลักการและสาระเกี่ยวกับการฆ่ามนุษย์ตามพระวินัยปิฎก (2) เพื่อศึกษาหลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานฆ่ามนุษย์ และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบฐานความผิดเกี่ยวกับการฆ่ามนุษย์ระหว่างพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตัวบทกฎหมาย ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 และ 289 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 44 รวมทั้งเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความเชิงหลักการ ก่อนเรียบเรียงผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า อาบัติปาราชิกข้อ 3 ในพระวินัยปิฎกกำหนดให้การจงใจพรากชีวิตมนุษย์หรือแสวงหาวิธีการเพื่อให้มนุษย์ถึงแก่ความตาย เป็นความผิดร้ายแรงสูงสุด ส่งผลให้ภิกษุขาดจากความเป็นภิกษุทันที โดยมีเงื่อนไของค์ประกอบความผิดและข้อยกเว้น 7 ประการ เช่น ภาวะวิกลจริต เป็นต้น ขณะที่กฎหมายไทยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 กำหนดโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่ 15 ถึง 20 ปี และมาตรา 289 บัญญัติเหตุฉกรรจ์ที่ต้องระวางโทษประหารชีวิต นอกจากนี้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 44 กำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี สำหรับผู้ที่ต้องอาบัติปาราชิกแล้วกลับมาบวชโดยปกปิดข้อเท็จจริง การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบพบว่า ทั้งสองระบบกฎหมายต่างมุ่งคุ้มครองคุณค่าชีวิตมนุษย์เป็นหลัก โดยพระวินัยเน้นสถานะความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ส่วนกฎหมายบ้านเมืองเน้นความสงบเรียบร้อยและความยุติธรรมของสังคม บทลงโทษมีลักษณะสอดคล้องกันในเชิงความร้ายแรง แม้แตกต่างในรูปแบบและวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้เชิงบูรณาการในรูปแบบ “HT Model” เพื่ออธิบายกรอบการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบดังกล่าวอย่างเป็นระบบและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษากฎหมายเชิงพุทธศาสตร์และนิติศาสตร์ต่อไป

บทนำ

การฆ่ามนุษย์เป็นปัญหาพื้นฐานที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่งทั้งในเชิงจริยธรรม ศาสนา และกฎหมาย เนื่องจาก “ชีวิต” ได้รับการยอมรับว่าเป็นคุณค่าสูงสุดที่ทุกสังคมพึงคุ้มครอง ในบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท การคุ้มครองชีวิตมิได้เป็นเพียงหลักศีลธรรมเชิงนามธรรม หากแต่ได้รับการบัญญัติไว้เป็นข้อวินัยที่มีผลผูกพันโดยตรงต่อสถานภาพและความเป็นสมาชิกแห่งคณะสงฆ์ โดยเฉพาะสิกขาบทว่าด้วยการฆ่ามนุษย์ซึ่งจัดอยู่ในอาบัติปาราชิก อันเป็นโทษสูงสุดที่ทำให้ภิกษุผู้กระทำต้องขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันที ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์ และฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) ในทางพระวินัย การฆ่ามนุษย์หมายถึงการจงใจพรากชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะกระทำด้วยตนเอง ใช้ให้ผู้อื่นกระทำ หรือจัดหาเครื่องมือหรือวิธีการเพื่อให้เกิดการตาย องค์ประกอบสำคัญของการวินิจฉัยความผิดอยู่ที่ “เจตนา” ซึ่งเป็นหัวใจของการประเมินความรับผิด สอดคล้องกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเจตนาเป็นตัวกำหนดคุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำ ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ได้อธิบายไว้ว่า เจตนาเป็นแกนกลางของความดี–ชั่วและผลแห่งกรรม การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาฆ่าย่อมมีผลทางวินัยร้ายแรงถึงขั้น “หาสังวาสมิได้” อันเป็นการสิ้นสุดสถานภาพภิกษุโดยเด็ดขาด ในขณะเดียวกัน กฎหมายอาญาไทยให้ความคุ้มครองชีวิตในฐานะประโยชน์สาธารณะขั้นพื้นฐาน โดยกำหนดความผิดฐานฆ่าผู้อื่นไว้ในมาตรา 288 แห่ง ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) การกระทำ (2) โดยเจตนา (3) ต่อบุคคลอื่น และ (4) เป็นเหตุให้บุคคลนั้นถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ หลักทั่วไปเกี่ยวกับองค์ประกอบความผิด โครงสร้างความรับผิด และแนวคิดเรื่องเจตนา ได้รับการอธิบายไว้อย่างเป็นระบบในทางนิติศาสตร์ไทย เช่น งานของ คณิต ณ นคร (2561) และ หยุด แสงอุทัย (2560) ซึ่งวางกรอบการวิเคราะห์องค์ประกอบภายนอกและภายในของความผิดไว้อย่างชัดเจน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แม้จะมีงานศึกษาที่วิเคราะห์เปรียบเทียบความรับผิดตามพระธรรมวินัยกับกฎหมายอาญาไทยในบางประเด็น เช่น การศึกษาว่าด้วยตติยปาราชิกและความผิดฐานฆ่าผู้อื่น (พระครูอุทุมพร กิตติคุณ และคณะ, 2024; Kerdpon & Purisuttamo, 2022) แต่งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการอธิบายเชิงพรรณนา หรือการเทียบเคียงในระดับบทบัญญัติ มากกว่าการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างองค์ประกอบความผิดโดยใช้กรอบทฤษฎีกฎหมายสมัยใหม่อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการจำแนกองค์ประกอบภายนอก (actus reus) และองค์ประกอบภายใน (mens rea) ตลอดจนเกณฑ์การวินิจฉัยเจตนาและผลในบริบทของพระวินัย สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากรอบการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบที่มีความเป็นระบบและมีฐานทฤษฎีชัดเจน เพื่อทำความเข้าใจทั้งจุดร่วมและจุดต่างระหว่างระบบวินัยสงฆ์กับระบบกฎหมายอาญาของรัฐ อันจะนำไปสู่การอธิบายโครงสร้างความรับผิดที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบความผิดฐานฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดฐานฆ่าผู้อื่นตามกฎหมายอาญาไทย โดยใช้กรอบทฤษฎีองค์ประกอบความผิดและแนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบเป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อเสนอแนวทางวินิจฉัยที่เป็นระบบ อันจะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพุทธนิติศาสตร์และนิติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบในบริบทสังคมไทยต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีองค์ประกอบความผิดทางอาญา

ทฤษฎีองค์ประกอบความผิดทางอาญาอธิบายว่า การกระทำใดจะเป็นความผิดอาญาได้ ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญครบถ้วน ได้แก่ (1) การกระทำ (actus reus) (2) เจตนา (mens rea) (3) ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล และ (4) ความสามารถในการรับผิดของผู้กระทำ (คณิต ณ นคร, 2561; หยุด แสงอุทัย, 2560) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนหลักพื้นฐานของกฎหมายอาญาที่มุ่งประเมินทั้งพฤติการณ์ภายนอกและสภาพจิตใจภายในของผู้กระทำควบคู่กัน ในทางกฎหมายไทย หลักความรับผิดโดยเจตนาได้รับการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนในมาตรา 59 แห่ง ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งกำหนดว่า บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา เว้นแต่กฎหมายจะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น หลักการดังกล่าวจึงถือเป็นแกนกลางของการวินิจฉัยความรับผิดทางอาญาในระบบกฎหมายไทย เมื่อเปรียบเทียบกับอาบัติปาราชิกข้อ 3 ตาม พระไตรปิฎก (ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พบว่าองค์ประกอบมีลักษณะสอดคล้องกับทฤษฎีองค์ประกอบความผิดทางอาญา กล่าวคือ ต้องมี (1) การกระทำ (2) เจตนา และ (3) ผลคือความตายของมนุษย์ อันสะท้อนโครงสร้างความรับผิดที่ให้ความสำคัญกับเจตนาและผลของการกระทำเช่นเดียวกัน แม้จะมีความสอดคล้องเชิงโครงสร้าง แต่ผลทางบรรทัดฐานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ กฎหมายอาญากำหนดโทษในลักษณะการลงโทษโดยรัฐ เช่น จำคุกหรือประหารชีวิต ขณะที่พระวินัยกำหนดผลเป็นการขาดจากความเป็นภิกษุโดยเด็ดขาด (ปาราชิก) ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตรการทางศาสนา มิใช่การลงโทษในความหมายของกฎหมายของรัฐ

แนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบ

แนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบ เป็นกรอบวิธีวิทยาทางนิติศาสตร์ที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของระบบกฎหมายหรือระบบบรรทัดฐานต่าง ๆ โดยพิจารณาทั้งในเชิงโครงสร้าง หลักการพื้นฐาน แนวคิดเรื่องความรับผิด ตลอดจนวัตถุประสงค์ของบทลงโทษ การศึกษาด้วยแนวคิดนี้มิได้มุ่งเพียงการเปรียบเทียบตัวบทหรือถ้อยคำ หากแต่พยายามทำความเข้าใจรากฐานทางความคิดและบริบททางสังคมที่ก่อให้เกิดบรรทัดฐานแต่ละระบบ การศึกษานี้นำแนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบมาใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง พระธรรมวินัย กับ“กฎหมายอาญาของรัฐ ในประเด็นความผิดเกี่ยวกับการทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย โดยมุ่งพิจารณาในสามมิติหลัก ได้แก่ มิติด้านโครงสร้างองค์ประกอบความผิด มิติด้านเจตนาและหลักความรับผิด และมิติด้านวัตถุประสงค์รวมทั้งผลของการลงโทษ การวิเคราะห์ทั้งสามมิตินี้ช่วยให้เห็นทั้งจุดร่วมและจุดต่างของสองระบบบรรทัดฐานที่มีที่มาทางปรัชญาและบริบททางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

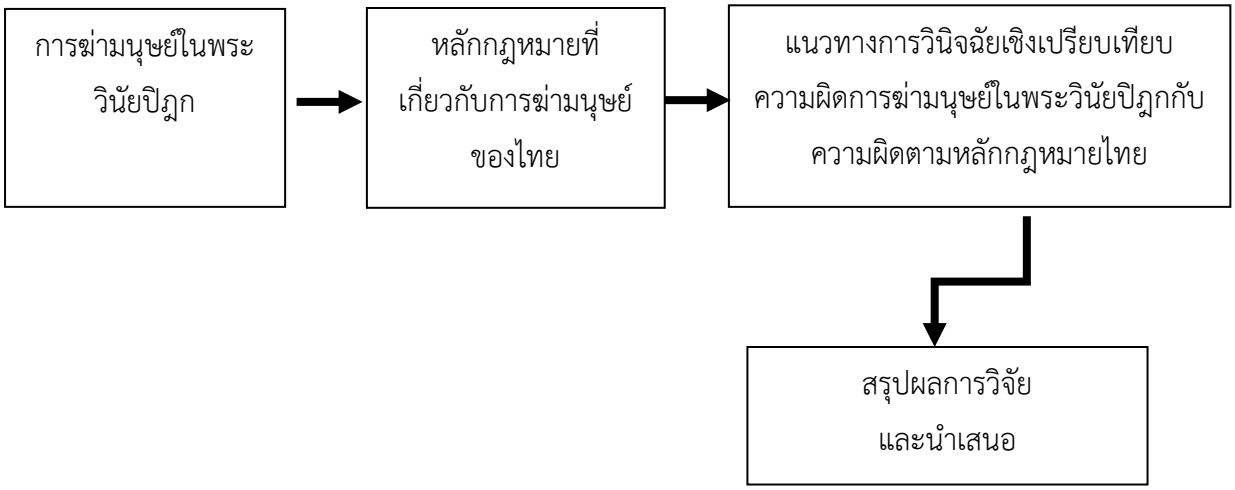
ในมิติด้านโครงสร้างองค์ประกอบความผิด ทั้งพระวินัยและกฎหมายอาญาต่างกำหนดองค์ประกอบที่ชัดเจนเกี่ยวกับการกระทำ ผล และความเกี่ยวโยงระหว่างการกระทำกับผล ในพระวินัย ความผิดร้ายแรงอย่างปาราชิกในกรณีการทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย มีการกำหนดเงื่อนไของค์ประกอบไว้อย่างเป็นระบบ ขณะที่

กฎหมายอาญาของรัฐ เช่น ประมวลกฎหมายอาญาไทย ก็วางโครงสร้างองค์ประกอบความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยแยกพิจารณาการกระทำ ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล และผลคือความตายของบุคคล อันสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นระบบของทั้งสองแนวทาง แม้จะพัฒนาในบริบทต่างกัน

ในมิติด้านเจตนาและหลักความรับผิด ทั้งสองระบบต่างยึดหลัก “เจตนา” เป็นแก่นสำคัญของความรับผิด กล่าวคือ การจะถือว่าบุคคลต้องรับผิดในความผิดฐานทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ย่อมต้องปรากฏเจตนาหรือความจงใจในระดับหนึ่ง งานศึกษาก่อนหน้า เช่น อภิ โชค เกิด ผล และคณะ (2021) และ Chansamorn (2021) ได้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างพุทธจริยศาสตร์กับระบบกฎหมายอาญาไทย โดยเฉพาะในประเด็นปาณาติบาตกรรมและตติยปาราชิก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องเจตนาในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการก่อรูปหลักความรับผิดทางอาญาในสังคมไทยไม่มากก็น้อย

ความแตกต่างที่สำคัญปรากฏเด่นชัดในมิติด้านวัตถุประสงค์และผลของการลงโทษ พระวินัยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ ความสงบเรียบร้อย และความน่าเลื่อมใสของคณะสงฆ์ บทลงโทษจึงมุ่งตัดผู้กระทำผิดออกจากสถานะความเป็นภิกษุ เพื่อคุ้มครองสถาบันสงฆ์ในภาพรวม ขณะที่กฎหมายอาญาของรัฐมุ่งคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ ความสงบเรียบร้อยของสังคม และสิทธิในชีวิตของบุคคล บทลงโทษจึงมีลักษณะเป็นการลงโทษทางอาญา เช่น จำคุกหรือประหารชีวิต เพื่อทั้งการตอบแทนความผิด การยับยั้ง และการป้องกันอาชญากรรม ด้วยเหตุนี้ การใช้แนวคิดกฎหมายเปรียบเทียบจึงช่วยเปิดพื้นที่ให้เห็นทั้งความต่อเนื่องทางแนวคิดและความแตกต่างเชิงวัตถุประสงค์ระหว่างพระธรรมวินัยกับกฎหมายอาญาของรัฐ อันสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของระบบบรรทัดฐานที่ดำรงอยู่ควบคู่กันในสังคมไทย และช่วยให้การทำความเข้าใจหลักความรับผิดเกี่ยวกับการทำให้ผู้อื่นถึงแก่ความตายมีความลุ่มลึกยิ่งขึ้น ทั้งในมิติทางศาสนาและทางกฎหมายของรัฐ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎก
2. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการฆ่ามนุษย์ของไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดในการฆ่ามนุษย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

สมมติฐานการวิจัย

1. พระวินัยปิฎกและกฎหมายอาญาไทยมีหลักการพื้นฐานร่วมกันในการคุ้มครองชีวิตมนุษย์
2. องค์ประกอบความผิดฐานฆ่ามนุษย์ในพระวินัยมีโครงสร้างเชิงหลักการที่สามารถเทียบเคียงกับองค์ประกอบความผิดทางอาญาได้
3. ความแตกต่างของบทลงโทษเกิดจากวัตถุประสงค์ของกฎหมายที่ต่างกัน กล่าวคือ พระวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ส่วนกฎหมายบ้านเมืองมุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสารและบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎก หลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการฆ่ามนุษย์ของไทย และแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทยเพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณวิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง
2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดการฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย
3. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา
4. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
5. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบฐานะความผิดการฆ่ามนุษย์

ฐานะความผิดเชิงหลักการ ในพระวินัยปิฎก ปาราชิกสิกขาบทที่ 3 บัญญัติว่า ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาอาวุธเพื่อการนั้น ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทันที สาระสำคัญของบทบัญญัติดังกล่าวคือการกำหนด การจงใจพรากชีวิตมนุษย์ เป็นเงื่อนไขแห่งความผิด ขณะที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติว่า ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษ ซึ่งสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบความผิดได้เป็น (1) ผู้กระทำ (2) การกระทำ คือ การฆ่า และ (3) วัตถุแห่งการกระทำ คือ ผู้อื่น เมื่อเปรียบเทียบเชิงโครงสร้าง พบว่าทั้งสองระบบต่างให้ความสำคัญกับองค์ประกอบการกระทำและเจตนาเป็นสำคัญ และต่างกำหนดกระบวนการวินิจฉัยโดยพิจารณาข้อเท็จจริง การกระทำ ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผล และเงื่อนไขแห่งความรับผิด จึงอาจกล่าวได้ว่ามีความสอดคล้องกันในเชิงหลักนิติวิธี แม้บริบททางศาสนาและกฎหมายจะแตกต่างกัน ฐานะความผิดเชิงบทบัญญัติ ในเชิงเนื้อหา พระวินัยกำหนด “มนุษย์” เป็นวัตถุแห่งการกระทำโดยอธิบายช่วงเวลาแห่งความเป็นชีวิตตั้งแต่ปฏิสนธิจิตปรากฏจนถึงสิ้นลมหายใจ อีกทั้งขยายความหมายของ “การฆ่า” ให้ครอบคลุมการลงมือฆ่าเอง การจัดหาอาวุธ การยุยงส่งเสริม การพรรณนาคุณของความตาย หรือการชักชวนให้ฆ่าตัวตาย ล้วนถือเป็นอาการแห่งการพรากชีวิต และต้องอาบัติปาราชิกทั้งสิ้น ในกฎหมายอาญา แม้มาตรา 288 จะบัญญัติอย่างกระชับ แต่สามารถขยายความผ่านหลักกฎหมายทั่วไปว่าครอบคลุมการกระทำโดยตรง การใช้บุคคลอื่นเป็นเครื่องมือ หรือการกระทำโดยอ้อม ทั้งนี้ภายใต้หลักเจตนาและความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ดังนั้น ในเชิงบทบัญญัติ ทั้งสองระบบต่างมีการกำหนดขอบเขตการกระทำความผิดอย่างชัดเจน เพียงแต่พระวินัยมีลักษณะอธิบายเชิงศีลธรรมและเจตนารมณ์อย่างละเอียดมากกว่า

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินความผิด

เกณฑ์เชิงหลักการ กฎหมายอาญาไทยตั้งอยู่บนหลักนิติรัฐและหลักความเสมอภาค โดยคุ้มครองชีวิตมนุษย์เป็นประโยชน์สาธารณะขั้นสูง ความผิดฐานฆ่าผู้อื่นจึงมีอัตราโทษร้ายแรงที่สุด ทั้งนี้ งานวิจัยยังเสนอแนวคิดเชิงนโยบายว่า อาจพิจารณากำหนดเหตุเพิ่มโทษในกรณีผู้เสียหายเป็นบุคคลผู้ปฏิบัติหน้าที่สาธารณะ เช่น ผู้พิพากษา ครู พระสงฆ์ หรือบุคลากรทางการศึกษา โดยศึกษากฎหมายต่างประเทศเป็นแนวทาง ฝ่ายพระวินัยเกณฑ์การตัดสินตั้งอยู่บนหลักเจตนา (เจตนาหรือจงใจ) เป็นแกนกลาง หากปรากฏเจตนาพรากชีวิตมนุษย์ครบองค์ประกอบ ย่อมต้องอาบัติปาราชิกทันทีโดยไม่คำนึงถึงสถานภาพอื่นใด เกณฑ์เชิงบทบัญญัติ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติองค์ประกอบความผิดไว้ครบถ้วน ได้แก่ ผู้กระทำ (ภิกษุ) วัตถุแห่งการกระทำ (มนุษย์) และการกระทำ (การจงใจพรากชีวิตหรือส่งเสริมให้พรากชีวิต) เมื่อองค์ประกอบครบถ้วนย่อมต้องอาบัติปาราชิก ในระบบกฎหมายไทย เมื่อองค์ประกอบตามมาตรา 288 ครบถ้วน ผู้กระทำต้องรับโทษทางอาญา และในกรณีผู้กระทำ

เป็นพระภิกษุ เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกหรือกักขัง ต้องมีการสละสมณเพศก่อนเข้าสู่กระบวนการบังคับโทษตามกฎหมายบ้านเมือง

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบบทลงโทษ

บทลงโทษเชิงหลักการ อาบัติปาราชิกเป็นครุกาบัติที่ร้ายแรงที่สุด ส่งผลให้ผู้กระทำขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันทีและตลอดชีวิต ไม่อาจอุปสมบทใหม่ได้ เปรียบเสมือน ตาลยอดด้วน อันเป็นสัญลักษณ์ของความสิ้นสุดสถานภาพโดยเด็ดขาด ในกฎหมายอาญา โทษสำหรับการฆ่าผู้อื่น ได้แก่ ประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกระยะยาว ซึ่งสะท้อนหลักการตอบแทนความผิดและการป้องปรามสังคม แม้รูปแบบโทษต่างกัน แต่ทั้งสองระบบต่างกำหนดโทษสูงสุดต่อการพรากชีวิตมนุษย์ อันสะท้อนความสำคัญสูงสุดของคุณค่าชีวิ บทลงโทษเชิงบทบัญญัติ ในทางปฏิบัติ หากภิกษุกระทำความผิดฐานฆ่าคนตาย ย่อมต้องอาบัติปาราชิกและพ้นจากสมณเพศ อีกทั้งยังต้องรับโทษทางอาญาตามกฎหมายบ้านเมืองด้วย กรณีถูกคุมขังต้องดำเนินการสละสมณเพศก่อนเข้าสู่เรือนจำ และรายงานให้ศาลทราบตามขั้นตอนกฎหมาย จึงเห็นได้ว่าความรับผิดในสองระบบอาจเกิดควบคู่กัน โดยมีลักษณะแตกต่างกันในเชิงสถานภาพและผลทางกฎหมาย

แนวทางการแก้ไขและการพัฒนาหลังการกระทำความผิด

การแก้ไขเชิงหลักการตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อการยับยั้ง ทั้งสองระบบต่างมีลักษณะของการลงโทษเพื่อป้องปราม (deterrence) กล่าวคือ กำหนดโทษรุนแรง ชัดเจน และบังคับใช้โดยเสมอภาค พระพุทธองค์ทรงตำหนิการกระทำที่ไม่สมควรอย่างเปิดเผยในท่ามกลางสงฆ์ และทรงบัญญัติอาบัติร้ายแรงเพื่อยับยั้งการกระทำซ้ำ กฎหมายอาญาไทยก็มีลักษณะเดียวกัน โดยกำหนดโทษสูงสุดเพื่อยับยั้งมิให้บุคคลทั่วไปกระทำความผิดฐานฆ่าผู้อื่น การแก้ไขเชิงพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังพ้นโทษ แม้อาบัติปาราชิกเป็นอาบัติที่ไม่อาจแก้คืนสถานภาพภิกษุได้ แต่ในมิติทางพุทธปรัชญา บุคคลยังสามารถพัฒนาตนในเพศฆราวาสได้ เมื่อสละสมณเพศและรับโทษทางกฎหมายบ้านเมืองแล้ว ยังคงสามารถรักษาศีลและปฏิบัติธรรมเพื่อความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณได้ ในทำนองเดียวกัน กฎหมายอาญาสมัยใหม่ก็ยอมรับแนวคิดการฟื้นฟูผู้กระทำผิด (rehabilitation) ภายหลังพ้นโทษ เพื่อคืนคนดีสู่สังคม

โดยสรุป พระวินัยปิฎกและกฎหมายอาญาไทยมีความสอดคล้องกันในหลักการคุ้มครองชีวิตมนุษย์และโครงสร้างองค์ประกอบความผิดฐานฆ่ามนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ ความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในระดับบทลงโทษและผลทางสถานภาพ สะท้อนวัตถุประสงค์ของระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน มิใช่ความแตกต่างในคุณค่าของชีวิตมนุษย์แต่อย่างใด

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาการฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎก (2) เพื่อศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการฆ่ามนุษย์ของไทย และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดในการฆ่ามนุษย์ตามพระธรรมวินัยกับกฎหมายไทย ผลการศึกษาสามารถอภิปรายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ดังนี้

การฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎก

จากการศึกษาพบว่า การฆ่ามนุษย์ในพระวินัยปิฎกถูกจัดเป็นอาบัติปาราชิก อันเป็นอาบัติหนักสูงสุด ส่งผลให้ภิกษุต้องขาดจากความเป็นภิกษุโดยถาวร ไม่อาจอุปสมบทใหม่ได้ หลักฐานปรากฏใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ซึ่งกำหนดองค์ประกอบแห่งความผิดไว้ชัดเจน ได้แก่ (1) มีมนุษย์เป็นผู้ถูกกระทำ (2) มีเจตนาฆ่า (3) มีความพยายามหรือการกระทำเพื่อให้ถึงแก่ความตาย และ (4) ผู้ถูกกระทำถึงแก่ความตาย องค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนหลักการพิจารณาความผิดที่ให้ความสำคัญกับ “เจตนา” และ “ผลแห่งการกระทำ” เป็นสำคัญ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการอธิบายของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2556) ที่ชี้ให้เห็นว่า พระวินัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อธำรงความบริสุทธิ์ของสังฆะและรักษามาตรฐานทางศีลธรรมขั้นสูงสุดของเพศบรรพชิต ดังนั้น การละเมิดต่อชีวิตมนุษย์จึงเป็นการทำลายทั้งหลักเมตตาธรรมและโครงสร้างศีลวินัยโดยตรง อันนำไปสู่บทลงโทษที่เด็ดขาดและไม่อาจผ่อนปรนได้

หลักกฎหมายที่เกี่ยวกับการฆ่ามนุษย์ของไทย

ในส่วนของกฎหมายไทย การฆ่าผู้อื่นเป็นความผิดร้ายแรงตาม ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งกำหนดโทษตั้งแต่จำคุกระยะยาว จำคุกตลอดชีวิต หรือประหารชีวิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์และเหตุประกอบอื่น การกำหนดความผิดดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักการคุ้มครองสิทธิในชีวิตซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลในรัฐสมัยใหม่ การวิเคราะห์องค์ประกอบความผิดตามกฎหมายอาญาไทยพบว่า ต้องประกอบด้วยการกระทำ (actus reus) และเจตนา (mens rea) เป็นหลักการพื้นฐาน ดังที่ คณิต ณ นคร (2561) อธิบายว่า ความรับผิดทางอาญาจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการกระทำครบองค์ประกอบตามที่กฎหมายบัญญัติ และผู้กระทำมีเจตนาหรือสภาพจิตที่กฎหมายกำหนด หลักการดังกล่าวแสดงถึงโครงสร้างเชิงเหตุผลของกฎหมายอาญาที่มุ่งรักษาความยุติธรรมและหลักนิติรัฐ (rule of law)

การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดในการฆ่ามนุษย์

เมื่อเปรียบเทียบพระธรรมวินัยกับกฎหมายอาญาไทย พบว่าทั้งสองระบบแม้มีบริบทและฐานคิดต่างกัน กล่าวคือ พระวินัยตั้งอยู่บนหลักศีลธรรมและการธำรงความบริสุทธิ์ของหมู่สงฆ์ ส่วนกฎหมายอาญาตั้งอยู่บนหลัก

นิติรัฐและการคุ้มครองสิทธิของประชาชนในสังคม แต่ทั้งสองระบบต่างยืนยันคุณค่าของชีวิตมนุษย์ในฐานะคุณค่าสูงสุด และต่างใช้โครงสร้างองค์ประกอบความผิดที่เน้น “การกระทำ” และ “เจตนา” เป็นแก่นสำคัญ ความแตกต่างเชิงโครงสร้างปรากฏชัดในลักษณะของบทลงโทษ พระวินัยใช้มาตรการทางสถานภาพ (status sanction) คือการขาดจากความเป็นภิกษุโดยเด็ดขาด ขณะที่กฎหมายอาญาใช้มาตรการลงโทษเชิงเสรีภาพหรือชีวิตของผู้กระทำ ความแตกต่างนี้สะท้อนวัตถุประสงค์ของแต่ละระบบ กล่าวคือ พระวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ทางศาสนา ส่วนกฎหมายอาญามุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยของสังคมโดยรวม

โดยสรุป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้พระธรรมวินัยและกฎหมายอาญาไทยจะมีรากฐานทางปรัชญาและบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ต่างให้ความสำคัญสูงสุดต่อชีวิตมนุษย์ และต่างกำหนดโครงสร้างความรับผิดโดยอาศัยองค์ประกอบการกระทำและเจตนาเป็นหัวใจสำคัญ อันสะท้อนความสอดคล้องเชิงหลักการในระดับโครงสร้าง แม้แตกต่างกันในระดับเป้าหมายและกลไกการบังคับใช้ก็ตาม

สรุป

ผลการวิจัยพบว่า พระวินัยปิฎกกำหนดให้อาบัติปาราชิกข้อ 3 ซึ่งเกี่ยวกับการจงใจพรากชีวิตมนุษย์หรือการแสวงหาวิธีการเพื่อให้มนุษย์ถึงแก่ความตาย เป็นความผิดร้ายแรงสูงสุดในระบบวินัยสงฆ์ โดยมีองค์ประกอบความผิดที่ชัดเจนและกำหนดเงื่อนไขการพิจารณาความรับผิด รวมถึงข้อยกเว้น 7 ประการ อาทิ ภาวะวิกลจริต อันสะท้อนหลักการสำคัญเรื่องเจตนาและความสามารถในการรับผิด ขณะที่กฎหมายไทยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติให้การฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาเป็นความผิด ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี และมาตรา 289 กำหนดเหตุฉกรรจ์ที่ต้องระวางโทษประหารชีวิต นอกจากนี้ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 44 บัญญัติโทษสำหรับผู้ต้องอาบัติปาราชิกแล้วกลับเข้าบรรพชาอุปสมบทโดยปกปิดข้อเท็จจริง ซึ่งแสดงถึงการประสานกลไกระหว่างกฎหมายของรัฐกับระบบวินัยสงฆ์ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า แม้พระวินัยปิฎกและกฎหมายไทยจะตั้งอยู่บนฐานคิดทางปรัชญากฎหมายที่แตกต่างกัน แต่ต่างมีจุดร่วมสำคัญในการคุ้มครองคุณค่าชีวิตมนุษย์เป็นหลัก พระวินัยเน้นการธำรงรักษาความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศและความศรัทธาของสาธารณชน ขณะที่กฎหมายบ้านเมืองมุ่งคุ้มครองความสงบเรียบร้อยและความยุติธรรมของสังคมโดยรวม ระดับความร้ายแรงของบทลงโทษในทั้งสองระบบมีลักษณะสอดคล้องกันในเชิงคุณค่า แม้แตกต่างกันในรูปแบบของมาตรการและผลทางกฎหมาย องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือการพัฒนากรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ “HT Model” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยและอธิบายความสัมพันธ์เชิงเปรียบเทียบระหว่างมิติพระวินัยกับมิติกฎหมายอาญาของรัฐอย่างเป็นระบบ โมเดลดังกล่าวมีคุณูปการเชิงทฤษฎีต่อการพัฒนากฎหมายเชิงพุทธศาสตร์และนิติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ ตลอดจนสามารถใช้เป็นฐานสำหรับการวิจัยและการอภิปรายเชิงนโยบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับกฎหมายของรัฐในบริบทสังคมไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดในการฆ่ามนุษย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทยมาประยุกต์ใช้กับพระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดในการฆ่ามนุษย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทยอย่างลึกซึ้ง

2. ควรมีหน่วยงานคอยดูแล และให้ความรู้เรื่องแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดในการฆ่ามนุษย์กับความผิดตามหลักกฎหมายไทยเพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงนโยบายเพื่อบูรณาการการลงโทษการฆ่ามนุษย์ตามพระวินัยปิฎกกับกฎหมายอาญาไทยในการจัดการปัญหาความผิดทางอาญาของพระสงฆ์ในประเทศไทย

2. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบผลกระทบการฆ่ามนุษย์ด้านจิตวิทยาและการปรับตัวทางสังคมของอดีตพระภิกษุที่ต้องโทษอาบัติปาราชิกกับผู้กระทำผิดอาญาหลังจากได้รับการลงโทษ

3. การพัฒนาแนวทางเชิงบูรณาการเพื่อฟื้นฟูและคืนคนดีสู่สังคมไทยหลังจากพ้นโทษการฆ่ามนุษย์ตามพระวินัยและกฎหมาย: ศึกษากรณีความผิดร้ายแรงทางพระวินัยและอาญา

เอกสารอ้างอิง

คณิต ณ นคร. (2561). *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 6). วิญญูชน.

ธวัชชัย สิงห์คำ. (2558). ศึกษาเปรียบเทียบเจตนาในพระพุทธศาสนากับเจตนาในประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทย. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 6*(1).

ประมวลกฎหมายอาญา. (2566). วิญญูชน.

พระครูอุทุมพร กิตติคุณ (เลื่อน ภมโร), โกเมศ ขวัญเมือง, และพระสิทธินิติธาดา (ชลัชโชติทตฺโต). (2567). การศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุกรณีตติยปาราชิกตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท และความรับผิดอาญาของบุคคลในความผิดต่อชีวิตตามประมวลกฎหมายอาญา. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 7*(4), 418–426.

พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์. (ม.ป.ป.). มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก เล่ม 1–2 (มหาวิภังค์ ภาค 1–2).* มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม และสมบัติ อรรถพิมล. (2567). การศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดของพระภิกษุวิกลจริตที่กระทำความผิดตามพระธรรมวินัย และความรับผิดของบุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 7*(4), 237–251.

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. (2505). สำนักนายกรัฐมนตรี.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เล่ม 4 พระวินัยปิฎก มหาวรรค).* โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย.* สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

หยุด แสงอุทัย. (2556). *กฎหมายอาญา ภาค 1.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หยุด แสงอุทัย. (2560). *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 21). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อภิ โชค เกิดผล, สิริ พร ครองชีพ, และกฤตสุชิน พลเสน. (2564). นิติปรัชญาในระบบกฎหมายอาญาไทยกับพุทธจริยศาสตร์ว่าด้วยปาณาติบาตกรรม. *ศึกษาศาสตร์ มมร, 9*(1), 224–231.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

An Approach of Comparative Judgement to the Arrogance Offence in Vinaya Pitaka and the Offences under Thai Law

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรม ในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

Phrakru Vajaradhammanuwat Chontawangso Suesat[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระครูวัชรธรรมานุวัตร จนฺทวโส ซื่อสัตย์[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakru Vajaradhammanuwat Chontawangso Suesat*
พระครูวัชรธรรมานุวัตร จนฺทวโส ซื่อสัตย์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: phaboowertlum@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
การอวดอุตริมนุสสธรรม, พระวินัยปิฎก, อาบัติปาราชิก, การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ, CT Model

Keywords:
Arrogance Offence, Vinaya Pitaka, Pārājika Offense, Comparative Adjudication, CT Model

Article history:
Received: 08/08/2025
Revised: 10/09/2025
Accepted: 02/11/2025
Available online: 13/02/2026

How to Cite:
Suesat, P. & Koomkrong, V. (2026). An Approach of Comparative Judgement to the Arrogance Offence in Vinaya Pitaka and the Offences under Thai Law. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 37-49.

ABSTRACT

This research article aims to (1) to examine the concept of falsely claiming superhuman attainments (uttarimanussadhamma) in the Vinaya Pitaka; (2) to study Thai legal principles concerning the offense of fraud against the public; and (3) to propose comparative adjudicative guidelines between the offense of falsely claiming superhuman attainments under the Vinaya Pitaka and the offense of fraud under Thai law. This research employs a qualitative documentary research methodology. Data were collected from the Tipitaka, commentaries, the Thai Penal Code, and relevant academic literature. The data were analyzed and synthesized using content analysis and presented through descriptive writing.

The findings reveal that falsely claiming superhuman attainments refers to asserting spiritual achievements beyond ordinary human states such as jhāna, vimokkha, samādhi, samāpatti, knowledge and insight (ñāṇadassana), realization of the path and fruit, eradication of defilements, mental liberation, and delight in seclusion without having actually attained them. The origin of this rule is traced to a case in which monks residing near the Vaggumudā River, during a period of famine, falsely claimed spiritual attainments to inspire laypeople's faith. Upon learning of this, the Buddha reprimanded them and promulgated the fourth Pārājika rule, stipulating that any monk who falsely claims superhuman attainments is immediately defeated and expelled from the monkhood. Under Thai law, the offense of fraud is prescribed in Section 341 of the Penal Code, which provides that any person who dishonestly deceives another by false

representation or concealment of facts and thereby obtains property shall be liable to imprisonment for a term not exceeding 3 years, or a fine not exceeding 60,000 baht, or both. In aggravated circumstances under Section 342 (3), the penalty may extend to imprisonment not exceeding 5 years, or a fine not exceeding 100,000 baht, or both. The comparative analysis is structured into 4 dimensions: (1) legal status and doctrinal foundations; (2) criteria for determining liability; (3) sanctions and penalties; and (4) integrative remedial measures. The study proposes cooperative mechanisms between the Sangha and state authorities, including the appointment of Vinayadhara experts proficient in both ecclesiastical discipline and secular law to adjudicate such cases. The research culminates in the development of the "CT Model," a systematic framework for comparative legal-religious analysis and adjudication.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎก (2) เพื่อศึกษาหลักกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบฐานความผิดระหว่างการอวดอุตริมนุสสธรรมตามพระวินัยปิฎกกับความผิดฐานฉ้อโกงตามกฎหมายไทย การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตัวบทกฎหมายอาญา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การอวดอุตริมนุสสธรรมหมายถึงการกล่าวอ้างคุณวิเศษที่ยิ่งกว่ามนุษย์ทั่วไป เช่น ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรคผล การละกิเลส และภาวะจิตหลุดพ้น ทั้งที่ตนมิได้บรรลุจริง อันมีที่มาจากกรณีภิกษุจำพรรษาใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา เมื่อเกิดภาวะข้าวยากหมากแพงจึงกล่าวอวดคุณวิเศษเพื่อให้คฤหัสถ์เกิดความเลื่อมใส พระพุทธเจ้าทรงตำหนิและบัญญัติเป็นอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 ซึ่งมีผลให้ภิกษุผู้กระทำขาดจากความเป็นภิกษุทันที ในส่วนกฎหมายไทย ความผิดฐานฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 กำหนดว่า ผู้ใดโดยทุจริตหลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดความจริง และได้ทรัพย์สินไป ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และในกรณีที่มีลักษณะเฉพาะตามมาตรา 342 (3) อาจต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ การวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ (1) ฐานะความผิดเชิงหลักการและบทบัญญัติ (2) เกณฑ์การตัดสินความผิด (3) บทลงโทษ และ (4) แนวทางการแก้ไขเชิงบูรณาการ โดยเสนอความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และเจ้าหน้าที่รัฐ ผ่านการแต่งตั้งคณะพระวินัยธรที่มีความเชี่ยวชาญทั้งพระวินัยและกฎหมาย

บ้านเมือง ทั้งนี้ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยพัฒนาเป็นกรอบแนวคิด “CT Model” เพื่อใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์และวินิจฉัยกรณีดังกล่าวอย่างเป็นระบบและสอดคล้องทั้งมิติศาสนาและกฎหมายบ้านเมือง

บทนำ

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อความบริสุทธิ์แห่งพระธรรมวินัยในฐานะกลไกกำกับความประพฤติของภิกษุสงฆ์และธำรงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ความผิดฐาน อวดอุตริมนุสสธรรม ถูกบัญญัติไว้เป็นอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 ซึ่งเป็นอาบัติร้ายแรงสูงสุดในพระวินัย ส่งผลให้ภิกษุผู้กระทำต้องขาดจากความเป็นภิกษุโดยเด็ดขาดและไม่อาจอุปสมบทใหม่ได้อีก หลักการดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนใน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 1 พระวินัยปิฎก ปาราชิกกัณฑ์ ซึ่งสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในการป้องกันมิให้มีการแสวงหาลาภสักการะหรือประโยชน์ส่วนตนโดยอาศัยการกล่าวอ้างคุณวิเศษอันเป็นเท็จ ในทางเนื้อหา “อุตริมนุสสธรรม” หมายถึงธรรมอันยิ่งยวดเหนือวิสัยปุถุชน ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาบัติ ญาณทัสสนะ มรรค ผล และพระนิพพาน การกล่าวอ้างว่าตนบรรลุธรรมดังกล่าวทั้งที่รู้อยู่ว่าไม่เป็นจริงย่อมต้องอาบัติปาราชิกตามหลักที่อธิบายไว้ใน พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์ และคัมภีร์อรรถกถา เช่น สมันตปาสาทิกา ซึ่งได้ขยายความองค์ประกอบความผิด เจตนา และเงื่อนไขแห่งอาบัติไว้อย่างเป็นระบบ แสดงให้เห็นว่าพระวินัยมิได้มุ่งเพียงลงโทษเชิงวินัยเท่านั้น หากยังมุ่งรักษาความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์และศรัทธาของสาธุชนโดยรวม ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย การอวดอ้างคุณวิเศษอันเป็นเท็จมิได้มีนัยเฉพาะทางพระวินัย หากแต่ในบางกรณีอาจสัมพันธ์กับการแสวงหาประโยชน์ในทางทรัพย์สินหรือผลประโยชน์อื่นใดจากประชาชน การกระทำดังกล่าวอาจเข้าข่ายความผิดฐานฉ้อโกงตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 และมาตรา 343 ซึ่งมุ่งคุ้มครองทรัพย์สินและความสงบเรียบร้อยของประชาชน โดยเฉพาะกรณีที่มีการหลอกลวงด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดความจริงอันควรบอกให้แจ้ง ความเชื่อมโยงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างกฎหมายศาสนา (พระวินัย) กับกฎหมายของรัฐ (กฎหมายอาญา) ในการกำกับพฤติกรรมที่กระทบต่อสาธารณชน

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มีลักษณะแยกส่วน กล่าวคือ งานด้านพระพุทธศาสนามักมุ่งอธิบายองค์ประกอบอาบัติปาราชิกและหลักการทางพระวินัย เช่น งานของพระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร (2560) ที่วิเคราะห์อาบัติปาราชิกในเชิงอรรถาธิบาย ขณะที่งานด้านกฎหมายอาญา เช่น กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ (2561) มุ่งวิเคราะห์องค์ประกอบความผิดฐานฉ้อโกงและแนวคำพิพากษาศาล แต่ยังขาดการศึกษาเชิงเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง หลักการ และวัตถุประสงค์ของการลงโทษระหว่างสองระบบกฎหมายดังกล่าว ที่สำคัญจึงอยู่ที่การขาดกรอบวิเคราะห์บูรณาการซึ่งสามารถอธิบาย (1) ความเหมือนและความแตกต่างขององค์ประกอบความผิดระหว่างอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 กับความผิดฐานฉ้อโกง (2) ฐานคิดเชิงปรัชญากฎหมายที่รองรับการลงโทษในแต่ละระบบ และ (3) ผลกระทบเชิงสถาบันต่อคณะสงฆ์และกระบวนการยุติธรรมของรัฐ การศึกษาที่เชื่อมโยงสองมิติอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่

ลุ่มลึกต่อบทบาทของกฎหมายศาสนาในสังคมสมัยใหม่ และสามารถเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายหรือเชิงกฎหมายที่เหมาะสมต่อการจัดการปัญหาการอวดอุตริมนุสสธรรมในบริบทสังคมไทย ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 ตามพระวินัยปิฎกกับความผิดฐานฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญาไทย เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว และสร้างองค์ความรู้ที่บูรณาการมิติทางศาสนาและกฎหมายของรัฐเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและมีหลักเกณฑ์ทางวิชาการรองรับ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

พระวินัยปิฎกในฐานะระบบกฎหมายภายในคณะสงฆ์

พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 1 และ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 4 สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระวินัยปิฎกมิได้เป็นเพียงข้อปฏิบัติทางศาสนา หากแต่สามารถอธิบายได้ในฐานะ “ระบบกฎหมายภายใน” (internal normative legal system) ของคณะสงฆ์ที่มีโครงสร้างบรรทัดฐานอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ มีการกำหนดพฤติการณ์ต้องห้าม การจำแนกประเภทอาบัติ การวางองค์ประกอบความผิด ตลอดจนการกำหนดผลทางวินัยไว้อย่างครบถ้วนและมีลำดับชั้น ในหมวดอาบัติปาราชิกพระวินัยได้บัญญัติความผิดฐานอวดอุตริมนุสสธรรม ซึ่งถือเป็นความผิดร้ายแรงสูงสุด มีผลให้ภิกษุผู้กระทำต้อง “ขาดจากความเป็นภิกษุ” โดยเด็ดขาด ไม่อาจกลับคืนสู่สถานภาพเดิมได้อีก ลักษณะดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่องการตัดสิทธิทางสถานภาพ (status deprivation mechanism) ที่มิใช่เพียงการลงโทษเชิงตอบแทน แต่เป็นมาตรการคุ้มครองความบริสุทธิ์ของสังฆะในเชิงโครงสร้าง พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร (2560) อธิบายว่า อาบัติปาราชิกทำหน้าที่เป็นกลไกป้องกันการบ่อนทำลายศรัทธาสาธารณะ โดยการตัดขาดสถานภาพของผู้กระทำผิดออกจากองค์กรสงฆ์อย่างถาวร เพื่อธำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และความน่าเชื่อถือของสถาบัน ขณะที่พระมหาตั๋ณฑ์ฐวัฒน์ สนฺตจิตฺโต และฐิติวัสส์ หมั่นกิจ (2563) วิเคราะห์พระวินัยในฐานะ ระบบนิติศาสตร์ ที่มีโครงสร้างองค์ประกอบความผิดชัดเจน สามารถพิจารณาผ่านกรอบคิดทางกฎหมายสมัยใหม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทำภายนอก (actus) เจตนาภายใน (mens) และผลแห่งการกระทำ อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นระบบของพระวินัยในฐานะกฎหมายภายในของคณะสงฆ์อย่างแท้จริง

หลักกฎหมายอาญาไทยเกี่ยวกับความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน

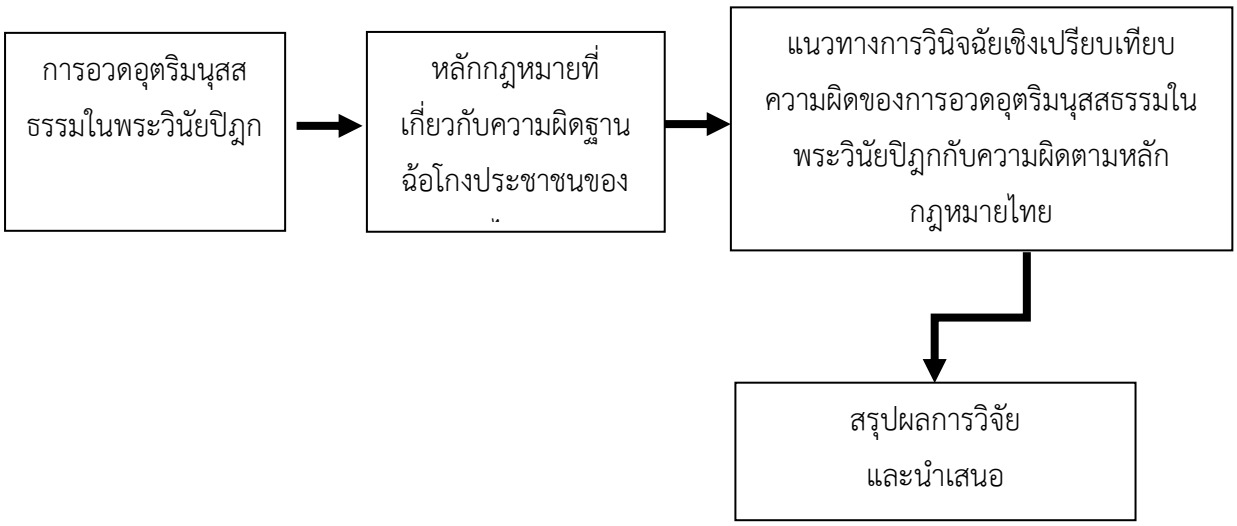
ความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ที่มีโครงสร้างองค์ประกอบความผิดชัดเจน ประกอบด้วย (1) การแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดความจริง (2) เจตนาทุจริต (3) การหลอกลวงจนผู้อื่นหลงเชื่อ และ (4) การได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือประโยชน์โดยมิชอบ คณิต ณ นคร (2560) และหยุด แสงอุทัย (2556) อธิบายว่า โครงสร้างความผิดทางอาญาของไทยต้องพิจารณาองค์ประกอบภายนอก (การกระทำ) และองค์ประกอบภายใน (เจตนา) ควบคู่กัน โดยยึดหลักความครบถ้วนแห่งองค์ประกอบ

ความผิดเป็นเกณฑ์สำคัญ หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง ย่อมไม่อาจลงโทษได้ ธงทอง จันทรางศุ (2559) ชี้ให้เห็นบทบาทของกฎหมายอาญาในฐานะกลไกคุ้มครองความสงบเรียบร้อยและความเชื่อมั่นของสาธารณชน กล่าวคือ กฎหมายอาญามิได้มุ่งลงโทษเพื่อการตอบโต้เท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ธำรงรักษาความไว้วางใจของสังคมต่อระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ขณะที่ชาญชัย แสวงศักดิ์ (2563) เน้นถึงความจำเป็นของความสมดุลระหว่างการบังคับใช้กฎหมายกับการคุ้มครองเสรีภาพทางศาสนา ซึ่งมีนัยสำคัญอย่างยิ่งในกรณีที่พฤติการณ์แห่งความผิดเกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางความเชื่อทางศาสนา

แนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์ทางจิตวิญญาณและความไว้วางใจสาธารณะ

สุเชาวน์ พลอยชุม (2562) เสนอว่า ความซื่อสัตย์ทางจิตวิญญาณเป็นรากฐานของความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์ การอวดอุตริมนุสสธรรมจึงมิใช่เพียงความผิดเชิงวินัยส่วนบุคคล หากแต่กระทบต่อ ทุนทางศรัทธา (religious legitimacy capital) ของสถาบันสงฆ์ในระดับโครงสร้าง เพราะศรัทธาของสาธารณชนคือฐานรองรับความชอบธรรมขององค์กรทางศาสนา แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการคุ้มครองความไว้วางใจของประชาชนในกฎหมายอาญา ซึ่งถือว่าการหลอกลวงที่กระทบต่อความเชื่อมั่นของสังคมในวงกว้างย่อมมีความร้ายแรงมากกว่าการหลอกลวงในระดับปัจเจกบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทั้งพระวินัยปิฎกและกฎหมายอาญาไทยต่างมีจุดร่วมในเชิงโครงสร้าง คือ การคุ้มครอง ความไว้วางใจ ในฐานะคุณค่าหลักของระบบ ไม่ว่าจะเป็นความไว้วางใจต่อสถาบันสงฆ์หรือความไว้วางใจต่อความสัมพันธ์ทางกฎหมายในสังคมโดยรวม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎก
2. เพื่อศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนของไทย
3.เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย

สมมติฐานการวิจัย

การอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกมีโครงสร้างองค์ประกอบความผิดที่สามารถเทียบเคียงกับองค์ประกอบความผิดฐานฉ้อโกงตามกฎหมายอาญาไทยได้ แม้บทลงโทษจะแตกต่างกันในเชิงสภาพบังคับ แต่มีหลักการร่วมกันคือการคุ้มครองความสุจริตและความไว้วางใจของสังคม การพัฒนากรอบวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการกรณีภิกษุหลอกลวงประชาชน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสารและบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎก หลักกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนของไทย และนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 2) อรรถกถาแปล ปกรณวิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 3) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง
2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย
3. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา
4. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
5. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบฐานะความผิดการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) ฐานะความผิดเชิงหลักการอาบัติปาราชิกสิกขาบทที่ 4 ว่า ภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมต้องอาบัติปาราชิก คำว่า อุตริมนุสสธรรมคือ ธรรมที่ล่วงเลยพวกมนุษย์เช่น ฌาน และวิโมกข์เป็นต้น ภิกษุมีเจตนาอวดอ้างเป็นมหาโจรอันดับหนึ่งในโลก มีองค์การอวด 3 ประการ คือ ก่อนพูดก็รู้ว่า เราจักพูดเท็จ กำลังพูดก็รู้ว่า เรากำลังพูดเท็จ และพูดแล้วก็รู้ว่า เราพูดเท็จแล้ว และกฎหมายอาญาว่าด้วยความผิดฐานฉ้อโกงมาตรา 341 ผู้ใดโดยทุจริต หลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง และโดยการหลอกลวงดังว่านั้นได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม หรือทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม ทำ ถอน หรือทำลายเอกสาร สิทธิ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ 2) ฐานะความผิดเชิงบทบัญญัติพระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ภิกษุใดกล่าวอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้ มีสมุฏฐาน 3 อย่าง คือ เกิดทางกายกับจิต มิใช่เกิดทางวาจา เกิดทางวาจากับจิต มิใช่เกิดทางกาย และเกิดทางกายวาจากับจิต มีต้นบัญญัติมาจากภิกษุจำพรรษาอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำวัคคุมุทา เมื่อข้าวยากหมากแพงจึงอวดอุตริมนุสสธรรมเพื่อให้ประชนชนเลื่อมใส พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วตรัสห้ามแล้วจึงบัญญัติสิกขาบทไม่ให้ภิกษุอวดอุตริ มมนุสสธรรม ส่วนความผิดฐานฉ้อโกงในมาตรา 341 องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ผู้กระทำ คือ ผู้ใด การกระทำ คือการหลอกลวง โดยแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือ ปกปิดข้อเท็จจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง กรรม คือ ผู้อื่น และผล คือ ทำให้ผู้ถูกหลอกหลงเชื่อ มีความเสียหายในทางทรัพย์สินของผู้อื่น โดยผู้กระทำได้ทรัพย์สินไป และมีการทำ/ถอน/ทำลายเอกสารสิทธิ และองค์ประกอบภายใน ได้แก่ เจตนาธรรมดา ตามมาตรา 59 และเจตนาพิเศษ (โดยทุจริต)

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบเกณฑ์การตัดสินความผิดการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) เกณฑ์การตัดสินเชิงหลักการคือ ภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน ได้แก่ประกาศหรือบอกชาย หญิง บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ทั้งที่ตนก็ไม่รู้พอสิ้นคำกล่าวอวดคุณวิเศษของภิกษุนั้น จะมีผู้ซักถามคำกล่าวอวดนั้นโดยประการใด ๆ หรือไม่ก็ตาม ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิกแล้ว เป็นเสมือนมหาโจรที่หลอกลวงชาวโลก เป็นคนขโมยคุณวิเศษหรือคุณธรรมของคนอื่น ไม่ควรที่จะดำรงในสมณเพศเป็นภิกษุอีกต่อไป และประมวลกฎหมายอาญานั้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 ได้บัญญัติว่า ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาการกระทำความผิดของภิกษุเกี่ยวกับทรัพย์ก็เปรียบเสมือนกรณีเจ้าพนักงานกระทำผิด เพราะภิกษุเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่าประชาชนธรรมดา 2) เกณฑ์การตัดสินเชิงบทบัญญัติ โดยการอวดอุตริมนุสสธรรมหมายถึงธรรมอันวิเศษ ธรรมของมนุษย์อันยิ่งทั้ง 10 ประการได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ ญาณ มรรคภาวนาการทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส และความยินดีในเรือนว่าง ด้วยการกล่าวอ้าง หรือการอวดอ้าง หรือการบอกกล่าวให้แก่ผู้อื่นได้ทราบ พระพุทธเจ้าทรงปรับอาบัติปาราชิกแก่ภิกษุนั้น ขาดจากความเป็นภิกษุทันที และความผิดฐานฉ้อโกงมาตรา 341 เป็นการแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อมูลซึ่งควร

บอกให้แจ้ง และการหลอกลวงดังกล่าวได้ไปซึ่งทรัพย์สินของผู้ถูกหลอกลวงตามพระวินัย คือ การถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยกุสาวหาร ย่อมมีความผิด เช่น ภิกษุหลอกให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินสร้างวัดหรือสร้างอุโบสถ แต่จริง ๆ ไม่มีการสร้าง กลับเอาเงินไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว เป็นต้น

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบบทลงโทษความผิดการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) บทลงโทษเชิงหลักการภิกษุกล่าวอวดอ้างคุณวิเศษในลักษณะต่าง ๆ ที่ทำให้ต้องอาบัติปาราชิก เช่น กลุ่มที่ 1 ภิกษุกล่าวเท็จถึงอดีตว่าผมเข้าฌานที่ 1 ได้แล้วโดยชี้แจงว่าในกรณีของภิกษุผู้พูดแล้วต้องอาบัติปาราชิก คือ ก่อนพูดภิกษุมีความรู้ตัวว่า เราจักพูดเท็จ ขณะที่กำลังพูดอยู่ก็รู้ตัวว่า เรากำลังพูดเท็จ เมื่อพูดแล้วก็รู้ตัวว่า เราพูดเท็จแล้ว อำพรางความเห็นนั้น อำพรางความพอใจนั้น อำพรางความชอบใจนั้น และอำพรางความประสงค์นั้นโดยอาการต่าง ๆ ทำให้ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก และกฎหมายอาญาในกรณีฉ้อโกงก็จะเป็นว่า ผู้กระทำต้องรู้ว่าข้อความนั้นเป็นเท็จ และต้องการหลอกลวงให้เชื่อ เพื่อให้โอนซึ่งทรัพย์สิน หรือมีหน้าที่เปิดเผยข้อเท็จจริง แต่ปกปิดข้อความนั้นไว้ ส่วนเจตนาพิเศษโดยทุจริตก็เหมือนกับความผิดฐานอื่น 2) บทลงโทษเชิงบทบัญญัติในการอวดอุตริมนุสสธรรมตามความประสงค์ข้ออื่นๆ แบ่งออกเป็นกลุ่มๆ เช่น กลุ่มที่ 3 ที่พูดอวดอุตริมนุสสธรรมในกรณีของพระภิกษุรูปหนึ่งพูดอวดอุตริมนุสสธรรมแก่พระภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุนั้นพูดว่า ผู้มีอายุ ผมละสังโยชน์ได้ พูดแล้วเกิดความไม่สบายใจ พระพุทธเจ้าทรงพระวินิจฉัยชี้ขาดว่า ต้องอาบัติปาราชิกเป็นต้น และความผิดฐานนี้มีองค์ประกอบความผิดเช่นเดียวกับความผิดฐานฉ้อโกง ตามมาตรา 341 เพียงแต่กรรมของการกระทำคือ ประชาชนเท่านั้น ดังนั้นการที่จะเป็นความผิดตามมาตรา 341 หรือ 343 นั้นอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำว่า เจตนาจะหลอกลวงผู้อื่น และเพียงแต่มีผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาประชาชนทราบและหลงเชื่อจนทำให้ผู้กระทำได้ทรัพย์สินไป ผู้กระทำจะได้ทรัพย์สินไปจากบุคคลคนเดียวก็ตาม ก็ย่อมเป็นความผิดสำเร็จฐานฉ้อโกงประชาชนแล้ว

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบการแก้ไขความผิดการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎกกับกฎหมายไทย ได้แก่ 1) การแก้ไขเชิงหลักการในความผิดการอวดอุตริมนุสสธรรมมีการร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ด้วยการแต่งตั้งคณะพระวินัยธรผู้มีความชำนาญในการวิเคราะห์ และวินิจฉัย คือ รู้จักอาบัติ รู้จักอนาบัติ รู้จักลหุกาบัติ และรู้จักครุกาบัติเป็นต้น พระวินัยธรผู้ที่จะวินิจฉัยอธิกรณ์จะต้องรู้พระวินัย และกฎหมายบ้านเมือง ไม่มีอคติในขณะตัดสินคดีความ ไม่ดุด่า ไม่พูดชวนวิวาท เป็นผู้ที่เคารพธรรม เคารพวินัย เคารพบุคคล เคารพสถานที่ ไม่เห็นแก่ อามิสสินจ้าง ไม่ตัดสินด้วยความผลุนผลัน มีสติสัมปชัญญะพิจารณาแต่ละคดีอย่างละเอียดละออ เป็นผู้ฉลาดในการซักถามทั้งโจทย์ และจำเลย ทั้งมีส่งเสริมให้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา เพื่อให้มีบทกฎหมายที่ใช้ควบคุมผู้กระทำผิดพระวินัยคืออาบัติปาราชิกทั้ง 4 ข้อ และการละเมิดกฎหมายต่างๆ เพื่อดูแลปกป้องพระศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) การแก้ไขเชิงการพัฒนาคุณภาพชีวิตหลังจากพ้นโทษ ฉะนั้นเมื่อภิกษุต้องอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 คือ การอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตนแล้วสึกออกมาเป็นฆราวาส ถ้ามีโทษทางกฎหมายบ้านเมืองก็รับโทษทางกฎหมายบ้านเมืองเรียบร้อยแล้วก็ยังสามารถรักษาศีล 5 ศีล 8 และศีล 10 ได้ตามปกติ และยังสามารถบรรลุธรรมตั้งแต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี และอนาคามีได้สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้ตามปกติ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎก (2) เพื่อศึกษาหลักกฎหมายที่เกี่ยวกับความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนของไทย และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดทั้งสองระบบ ผลการศึกษาสามารถอภิปรายตามกรอบวัตถุประสงค์ ดังนี้

การอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎก

ผลการศึกษาพบว่า การกล่าวอ้างคุณวิเศษอันไม่มีในตนเป็นความผิดอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 ตาม พระวินัยปิฎก ซึ่งมีผลให้ภิกษุขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันที โดยไม่จำต้องปรากฏความเสียหายทางทรัพย์สินหรือผลกระทบเชิงรูปธรรมอื่นใด หลักเกณฑ์ดังกล่าวสะท้อนฐานคิดของพระธรรมวินัยที่มุ่งคุ้มครอง ความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ และ ศรัทธาของสาธารณชน เป็นสำคัญ อันเป็นคุณค่าหลักของระบบกฎหมายศาสนาผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานของพระปราบศึก อุทโย และคณะ (2565) ที่วิเคราะห์องค์ประกอบการวินิจฉัยการอวดอุตริมนุสสธรรม โดยเน้นการพิจารณาการกล่าวอ้าง (วาจา) และเจตนาเป็นสาระสำคัญของความผิด กล่าวคือ หากมีการแสดงออกถึงการอ้างคุณวิเศษที่ไม่มีจริงโดยมีเจตนาให้ผู้อื่นเข้าใจเช่นนั้น ย่อมครบองค์ประกอบแห่งอาบัติแม้ยังไม่เกิดผลเสียหายภายนอก ขณะเดียวกัน พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม และสมบัติ อรรถพิมล (2567) ชี้ให้เห็นว่า หลักเจตนา (เจตนาจิต) เป็นหัวใจสำคัญในการพิจารณาความรับผิดทางพระวินัย ผลการวิจัยครั้งนี้จึงสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า แม้พระวินัยจะไม่กำหนดเงื่อนไขเรื่องความเสียหายเชิงทรัพย์สิน แต่การพิจารณาความผิดยังคงตั้งอยู่บนฐานเจตนาทางจิตใจของผู้กระทำเป็นสำคัญ ดังนั้น ระบบพระวินัยจึงมีลักษณะเป็น กฎหมายเชิงสถานภาพและจริยธรรม ที่มุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของสถาบันสงฆ์ มากกว่าการเยียวยาความเสียหายเชิงทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ความผิดฐานฉ้อโกงตามกฎหมายไทย

ในส่วนของกฎหมายไทย ผลการศึกษาพบว่า ความผิดฐานฉ้อโกงตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 กำหนดองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) การแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดความจริง (2) เจตนาทุจริต และ (3) ผลคือผู้เสียหายหลงเชื่อและยินยอมมอบทรัพย์สินให้แก่ผู้กระทำ ความผิดจะสำเร็จได้ต่อเมื่อครบองค์ประกอบทั้งการกระทำและผล ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนววิเคราะห์ของกิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ (2561) ที่เสนอว่าการตีความความผิดฐานฉ้อโกงต้องพิจารณาองค์ประกอบอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างการหลอกลวงกับการได้ทรัพย์ หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง ย่อมไม่อาจลงโทษทางอาญาได้ ในอีกด้านหนึ่ง ชาญชัย แสวงศักดิ์ (2563) เสนอว่า การบังคับใช้กฎหมายในบริบทที่เกี่ยวข้องกับศาสนาต้องคำนึงถึงหลักความได้สัดส่วน และเสรีภาพในการนับถือศาสนา ผลการศึกษาครั้งนี้จึงชี้ให้เห็นว่า

แม้การอวดอุตริมนุสสธรรมจะเป็นความผิดร้ายแรงในพระวินัย แต่ในทางกฎหมายของรัฐ การจะถือเป็นความผิดอาญาต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าเข้าข่ายองค์ประกอบความผิดฐานฉ้อโกง มิฉะนั้นอาจกระทบต่อเสรีภาพทางศาสนาเกินสมควร กล่าวได้ว่า ระบบกฎหมายอาญาเป็น กฎหมายเชิงผลและการคุ้มครองสิทธิ ที่เน้นการคุ้มครองทรัพย์สินและความสงบเรียบร้อยของสังคมเป็นหลัก

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ

แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างพระวินัยกับกฎหมายอาญา สามารถอธิบายได้โดยพิจารณาจากฐานคิด หลักองค์ประกอบความผิด และลักษณะบทลงโทษของแต่ละระบบกฎหมาย ซึ่งสะท้อนความแตกต่างเชิงปรัชญาและวัตถุประสงค์ของกฎหมายอย่างชัดเจน กล่าวคือ พระวินัยในพระพุทธศาสนามีรากฐานอยู่บนหลักศีลธรรมและสถานภาพของความเป็นภิกษุ มุ่งรักษาความบริสุทธิ์ ความน่าเชื่อถือ และความเรียบร้อยของสังฆะเป็นสำคัญ ดังปรากฏในพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ใช้อ้างอิงกันในคณะสงฆ์ไทยภายใต้กรอบของพระพุทธศาสนา ขณะที่กฎหมายอาญาของรัฐมีฐานคิดอยู่บนการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ และทรัพย์สินของประชาชน โดยรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจบังคับเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ความแตกต่างดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงความต่างเชิงปรัชญาระหว่างกฎหมายศาสนาซึ่งมุ่งรักษาคุณธรรมและสถานภาพภายในองค์กรศาสนา กับกฎหมายของรัฐซึ่งมุ่งคุ้มครองประโยชน์สาธารณะและสิทธิของเอกชน

ในส่วนขององค์ประกอบความผิด พระวินัยมิได้กำหนดให้ต้องเกิดความเสียหายทางทรัพย์สินอย่างเป็นรูปธรรม เพียงแต่มีการกล่าวอ้างคุณวิเศษหรือคุณธรรมชั้นสูงที่ตนมิได้บรรลุโดยเจตนา ก็ถือเป็นความผิดร้ายแรงถึงขั้นอาบัติปาราชิกทันที เพราะถือว่าเป็นการบ่อนทำลายความศรัทธาและความบริสุทธิ์ของสังฆะ ตรงกันข้ามกับกฎหมายอาญาฐานฉ้อโกง ซึ่งต้องพิสูจน์ให้ได้ครบทั้งพฤติการณ์หลอกลวง เจตนาทุจริต และผลคือการได้ทรัพย์สินหรือประโยชน์โดยมิชอบจากผู้เสียหาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎหมายอาญาให้ความสำคัญกับผลกระทบต่อทรัพย์สินและสิทธิของบุคคลภายนอก ในขณะที่พระวินัยให้ความสำคัญกับความจริงแท้และสถานภาพภายในหมู่สงฆ์เป็นหลัก

สำหรับลักษณะบทลงโทษ ความแตกต่างยิ่งเห็นได้ชัด พระวินัยกำหนดโทษในลักษณะของการสิ้นสุดสถานภาพความเป็นภิกษุ กล่าวคือ เมื่อกระทำอาบัติปาราชิกแล้ว ย่อมขาดจากความเป็นภิกษุโดยทันที เป็นการลงโทษเชิงสถานภาพ มิใช่โทษทางกายภาพหรือทรัพย์สิน ส่วนกฎหมายอาญาเป็นการลงโทษโดยรัฐ อาศัยอำนาจบังคับตามกฎหมาย เช่น โทษจำคุกหรือปรับ ซึ่งเป็นมาตรการที่กระทบต่อเสรีภาพหรือทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดโดยตรง ความแตกต่างนี้สะท้อนบทบาทของรัฐในฐานะผู้ผูกขาดอำนาจการลงโทษในทางโลก

ในทางปฏิบัติ เมื่อพฤติการณ์เดียวกันอาจเข้าข่ายทั้งอาบัติปาราชิกตามพระวินัยและความผิดฐานฉ้อโกงตามกฎหมายอาญา แนวทางที่เหมาะสมควรเป็นการบูรณาการโดยเคารพหลักแยกขอบเขตอำนาจ กล่าวคือ คณะสงฆ์ดำเนินการตามกระบวนการทางพระวินัยในส่วนที่เกี่ยวกับสถานภาพความเป็นภิกษุ ขณะที่หน่วยงานของรัฐดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและทรัพย์สินของ

ประชาชน การประสานความร่วมมือเช่นนี้จะช่วยป้องกันความซ้ำซ้อน ลดความขัดแย้งเชิงอำนาจ และยังคงรักษาหลักการพื้นฐานของแต่ละระบบกฎหมายไว้อย่างเหมาะสม อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับโครงสร้างสังคมไทยซึ่งให้ความสำคัญทั้งต่อสถาบันศาสนาและระบบกฎหมายของรัฐควบคู่กันไป

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการเสพเมถุนกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาดังนี้ การเสพเมถุนในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นถือเป็นการประพฤติผิดวินัยอย่างร้ายแรง โดยเฉพาะในหมู่ภิกษุสงฆ์ ซึ่งตามพระวินัยปาฏิโมกข์จัดให้การเสพเมถุนเป็นอาบัติปาราชิก คือความผิดที่ต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที ไม่มีการยกเว้นหรือผ่อนปรน ความหมายของเมถุนในบริบทพระวินัยไม่ได้จำกัดเฉพาะเพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามเท่านั้น แต่รวมถึงพฤติกรรมทางเพศทุกรูปแบบที่เป็นการเสพกาม โดยมุ่งเน้นไปที่การตัดขาดจากกิเลสทางกายและใจ ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของเพศบรรพชิต การละเมิดในส่วนนี้ถือเป็นการทำลายวินัยที่เป็นรากฐานของการประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับกฎหมายไทย พบว่าความผิดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับการเสพเมถุน ได้แก่ ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา ผิดประเวณี การมีเพศสัมพันธ์กับผู้เยาว์ หรือการกระทำอันลามก โดยความผิดเหล่านี้มีโทษจำคุก ปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ แล้วแต่กรณี และยังมีข้อกำหนดเรื่องความยินยอม อายุของผู้เสียหาย และสถานะของผู้กระทำผิด เช่น เป็นผู้ปกครอง ครู หรือพระภิกษุ ซึ่งอาจมีบทลงโทษหนักขึ้นตามกฎหมายอาญา มาตรา 276, 277, 279 และ 285 เป็นต้น จุดแตกต่างสำคัญระหว่างพระวินัยกับกฎหมายไทยคือ วัตถุประสงค์และฐานความคิด พระวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์ของจิตใจและการครองตนในเพศบรรพชิตเพื่อความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร ขณะที่กฎหมายไทยมุ่งเน้นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล และความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้นแม้จะมีลักษณะของการห้ามคล้ายคลึงกัน แต่หลักการพื้นฐานของการบัญญัติกฎหมายต่างกันโดยสิ้นเชิง

ผลการศึกษายังพบว่า การวินิจฉัยความผิดในพระวินัยนั้นใช้หลักฐานจากพระพุทธวจนะและอรรถกถาโดยละเอียด โดยยึดเจตนา พฤติกรรม และผลที่เกิดขึ้นเป็นสำคัญ ส่วนในทางกฎหมายไทยใช้หลักพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยต้องยึดหลักนิติธรรมและสิทธิมนุษยชนอย่างเคร่งครัด จากการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการให้ความรู้เรื่องพระวินัยแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บังคับใช้กฎหมาย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบทบาทและข้อห้ามของเพศบรรพชิตในสังคมไทย อันจะเป็นการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และรัฐในการธำรงวินัย และยกระดับคุณธรรมในสังคม โดยไม่ละเลยหลักนิติธรรมและสิทธิเสรีภาพของประชาชนกล่าวโดยสรุป การวินิจฉัยความผิดการเสพเมถุนตามพระวินัยมีความละเอียด ลึกซึ้ง และมีรากฐานทางจริยธรรมสูง ในขณะที่กฎหมายไทยใช้หลักกฎหมายแบบโลกียวิสัยเพื่อรักษาระเบียบของสังคม ทั้งสองระบบมีความจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสามารถเกื้อหนุนกันได้หากมีความเข้าใจและเคารพในบทบาทของกันและกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมกับความผิดหลักกฎหมายไทยมาประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมกับความผิดหลักกฎหมายไทยอย่างลึกซึ้ง

2. ควรมีหน่วยงานคอยดูแล และให้ความรู้เรื่องแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมกับความผิดหลักกฎหมายไทยเพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยเชิงนโยบายเพื่อบูรณาการการลงโทษการอวดอุตริมนุสสธรรมตามพระวินัยปิฎกกับกฎหมายอาญาไทยในการจัดการปัญหาความผิดทางอาญาของพระสงฆ์ในประเทศไทย

2. การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบผลกระทบการอวดอุตริมนุสสธรรมด้านจิตวิทยาและการปรับตัวทางสังคม ของอดีตพระภิกษุที่ต้องโทษอาบัติปาราชิกกับผู้กระทำผิดอาญาหลังจากได้รับการลงโทษ

3. การพัฒนาแนวทางเชิงบูรณาการเพื่อฟื้นฟูและคืนคนดีสู่สังคมไทยหลังจากพ้นโทษในการอวดอุตริมนุสสธรรมตามพระวินัยและกฎหมาย ศึกษากรณีความผิดร้ายแรงทางพระวินัยและอาญา

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2542). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 1 พระวินัยปิฎก ปาราชิกกัณฑ์*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์. (2561). การตีความความผิดฐานฉ้อโกงในบริบทสังคมไทย. *วารสารกฎหมายอาญา, 35*(2), 1–25.

คณิต ณ นคร. (2560). *กฎหมายอาญา ภาคความผิด*. วิญญูชน.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2563). เสรีภาพในการนับถือศาสนากับการบังคับใช้กฎหมายอาญา. *วารสารนิติศาสตร์, 49*(3), 45–68.

ธงทอง จันทรางศุ. (2559). *หลักกฎหมายอาญากับการคุ้มครองความสงบเรียบร้อยของประชาชน*. วิญญูชน.

ประมวลกฎหมายอาญา. (2499). *ราชกิจจานุเบกษา, 73*(95 ฉบับพิเศษ), 1–73.

พระครูอุทุมพร กิตติคุณ (เลื่อน ภมโร), โกเมศ ขวัญเมือง, และพระสิทธินิติธาดา (ชลัชโชติทตฺโต). (2567). การศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุกรณีตติยปาราชิกตามหลักพุทธศาสนา

เถรวาท และความรับผิดอาญาของบุคคลในความผิดต่อชีวิตตามประมวลกฎหมายอาญา. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 7*(4), 418–426.

พระไตรปิฎก เล่มที่ 1. (ม.ป.ป.). *วินัยปิฎก มหาวิภังค์*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎก เล่มที่ 4 วินัยปิฎก มหาวิภังค์. (2539). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปราบศึก อุทโย, พระมหาสุรศักดิ์ ปจฺจนฺตเสโน, และพระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ. (2565). เกณฑ์การวินิจฉัยการอวดอุตตริมนุสธรรมตามหลักการในพระไตรปิฎก. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 6*(3), 185–200.

พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร. (2560). แนวคิดเรื่องอาบัติปาราชิกในพระวินัยปิฎก. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 24*(1), 12–30.

พระมหาสำราญ ฐานุตฺตโม, และสมบัติ อรรถพิมล. (2567). การศึกษาเปรียบเทียบความรับผิดของพระภิกษุวิกลจริตที่กระทำความผิดตามพระธรรมวินัย และความรับผิดของบุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65. *วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 7*(4), 237–251.

พระมหาตัณฑ์ฐวัฒน์ สนฺตจิตฺโต (ถำวาปี), และฐิติวัสส์ หมั่นกิจ. (2566). นิติศาสตร์ในพระวินัยปิฎก. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 6*(1), 81–99.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *อรรถกถาพระวินัยปิฎก (สมันตปาสาทิกา)*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2564). *พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสน์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. ราชบัณฑิตยสถาน.

สุเชาวน์ พลอยชุม. (2562). ความซื่อสัตย์ทางจิตวิญญาณกับความน่าเชื่อถือของสถาบันสงฆ์ไทย. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 26*(2), 55–78.

หยุด แสงอุทัย. (2556). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 2 ตอน 2 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Chansamorn, S. (2021). Principles of considering punishment for disciplinary offenders according to Buddhist precepts and criminal offences according to the Penal Code: A comparative study of similarities and differences. Journal of Graduate Studies, Mahamakutrajavidyalaya University, 19(2), 249–263.

Suriyo, P. S., Sinprasitkul, W., Thongnun, C., Chunu, C., & Hemrangsee, J. (2021). Legal problems concerning the renunciation of monastic vows due to criminal offences. Journal of Buddhist Anthropology, 6(2), 143–159.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Approach of Pancadhamma Teaching Implementation for Behavior Growth on Pancasila's Performance

แนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล

Pharamaha Sanit Sanvaro Hanchiaw[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระมหาสนิท สำโร หาญเชี่ยว[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Pharamaha Sanit Sanvaro Hanchiaw*
พระมหาสนิท สำโร หาญเชี่ยว
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: snit0886505119@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
เบญจธรรม, เบญจศีล, พระพุทธศาสนาเถรวาท, จริยธรรมทางพุทธศาสนา

Keywords:
Five Virtues, Five Precepts, Theravāda Buddhism, Buddhist Ethics

Article history:
Received: 08/08/2025
Revised: 10/09/2025
Accepted: 03/11/2025
Available online: 13/02/2026

How to Cite:
Hanchiaw, P. & Koomkrong, V. (2026). The Approach of Pancadhamma Teaching Implementation for Behavior Growth on Pancasila's Performance. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 50-61.

ABSTRACT

This research article aims to: 1) examine the concept of the Five Virtues (Benjadhamma) in Theravāda Buddhist scriptures; 2) study the Five Precepts (Benjasīla) as presented in Theravāda canonical texts; and 3) propose guidelines for promoting the Five Virtues in order to support ethical conduct in accordance with the Five Precepts. The study addresses the conceptual relationship between inner moral qualities and external behavioral regulations, a critical issue for strengthening Buddhist ethics in contemporary society. This research employs a qualitative methodology, specifically Documentary Research. Data were collected and analyzed from the Pāli Canon, commentaries (Aṭṭhakathā), sub-commentaries (Ṭīkā), the Visuddhimagga, and relevant contemporary academic works. Content analysis and systematic conceptual synthesis were applied to construct integrative conclusions.

The findings reveal that: 1) The Five Virtues represent foundational internal moral qualities, comprising loving-kindness and compassion (mettā–karuṇā), right livelihood (sammā-ājīva), restraint in sensual conduct (kāma-saṃvara), truthfulness (sacca), and mindfulness with clear comprehension (sati-sampajañña). These virtues function as the psychological and ethical foundations of Buddhist morality. 2) The Five Precepts constitute the fundamental moral code for lay Buddhists, consisting of abstention from killing, stealing, sexual misconduct, false speech, and intoxicants. These precepts serve as external behavioral regulations that foster social harmony and peaceful coexistence. 3) Through conceptual synthesis, the study

develops an ethical framework termed the “MORAL Model” to illustrate the complementary relationship between inner virtues and outer precepts: M = Metta–Karuṇā supports the first precept; O = Occupation (Right Livelihood) supports the second; R = Restraint in Sexuality corresponds to the third; A = Accuracy in Speech aligns with the fourth; and L = Lucid Awareness reinforces the fifth. The MORAL Model represents a novel body of knowledge demonstrating how cultivated inner virtues empower individuals to observe the Five Precepts voluntarily and sustainably, with practical applications at individual, familial, community, and policy levels for sustainable social development.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักเบญจธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาหลักเบญจศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) วิเคราะห์แนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล โดยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลระหว่างคุณธรรมภายในกับกรอบศีลธรรมภายนอก อันเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาจริยธรรมเชิงพุทธในบริบทสังคมร่วมสมัย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์วิสุทธิมรรค ตลอดจนเอกสารวิชาการร่วมสมัย โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงแนวคิดอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงบูรณาการ

ผลการวิจัยพบว่า 1) เบญจธรรมเป็นหลักธรรมฝ่ายจิตใจที่มุ่งเสริมสร้างคุณธรรมพื้นฐานภายในประกอบด้วย เมตตา–กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ ซึ่งปรากฏในคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะรากฐานของจริยธรรม 2) เบญจศีลเป็นหลักศีลธรรมพื้นฐานของคฤหัสถ์ประกอบด้วยการเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุราเมรัย อันเป็นกลไกกำกับพฤติกรรมภายนอกเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม และ 3) การสังเคราะห์เชิงแนวคิดนำไปสู่การพัฒนาแบบจำลองเชิงจริยธรรม “MORAL Model” เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะภายในกับศีลภายนอก ได้แก่ M = Metta–Karuṇā สนับสนุนศีลข้อ 1, O = Occupation Right Livelihood สนับสนุนศีลข้อ 2, R = Restraint in Sexuality สอดคล้องกับศีลข้อ 3, A = Accuracy in Speech ตรงกับศีลข้อ 4 และ L = Lucid Awareness เสริมศีลข้อ 5 แบบจำลองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเบญจธรรมทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนภายในที่เอื้อต่อการรักษาเบญจศีลอย่างสมัครใจและยั่งยืน และสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

บทนำ

พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นระบบความคิดและการปฏิบัติที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างบูรณาการทั้งด้านกาย วาจา และใจ โดยมี “ศีล” เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและเป็นกลไกสำคัญในการกำกับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข หลักเบญจศีลในฐานะศีลพื้นฐานสำหรับคฤหัสถ์ จึงมิได้เป็นเพียงข้อห้ามเชิงศีลธรรม หากแต่เป็นโครงสร้างทางจริยศาสตร์ที่วางฐานให้เกิดความเป็นปกติแห่งกายและวาจา อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาสมาธิและปัญญาเพื่อนำไปสู่ความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ (พระไตรปิฎก; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ในความหมายเชิงพุทธปรัชญา ศีลจึงหมายถึงภาวะความเป็นปกติที่ปราศจากโทษ เป็นการดำรงตนโดยไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น และเป็นฐานรองรับกระบวนการพัฒนาจิตในระดับที่สูงขึ้น ควบคู่กับหลักเบญจศีล พระพุทธศาสนายังเสนอหลัก “เบญจธรรม” ในฐานะคุณธรรมเชิงบวกที่เกื้อหนุนและเสริมสร้างความมั่นคงของศีล ได้แก่ (1) เมตตาและกรุณา (2) สัมมาอาชีวะ (3) กามสังวร (4) สัจจะ และ (5) สติสัมปชัญญะ หลักธรรมทั้งห้านี้ทำหน้าที่เป็นกลไกภายในที่หล่อเลี้ยงการรักษาศีลให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน กล่าวคือ มิใช่เพียงการละเว้นพฤติกรรมที่เป็นโทษ หากแต่เป็นการพัฒนาคุณลักษณะเชิงบวกที่ทำให้การงดเว้นนั้นมีรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) ในเชิงโครงสร้าง เบญจธรรมจึงอาจพิจารณาได้ว่าเป็นมิติภายใน (inner moral cultivation) ที่สอดประสานกับมิติภายนอกของศีล (behavioral regulation)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบริบทสังคมไทย พบว่างานวิจัยจำนวนมากมุ่งศึกษาบทบาทของเบญจศีลและเบญจธรรมในเชิงประยุกต์ เช่น การส่งเสริมศีลธรรมในสถานศึกษา (พระเอก นรินทร์ อาภา กโร, 2561) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน (พระมหาทรัพย์ ญาณเตโช และคณะ, 2568) และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (พระสุรเชษฐ์ อิทฺธิเตโช และคณะ, 2567) แม้งานวิจัยดังกล่าวจะสะท้อนคุณูปการของหลักธรรมต่อการพัฒนาสังคมร่วมสมัยอย่างชัดเจน แต่ยังปรากฏ “ช่องว่างทางการวิจัย” (research gaps) ที่สำคัญอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ ประการแรก ยังขาดการวิเคราะห์เชิงคัมภีร์โดยตรง (textual analysis) ที่ศึกษาหลักเบญจศีลและเบญจธรรมจากแหล่งอ้างอิงปฐมภูมิอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการสังเคราะห์เนื้อหาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในฐานะฐานความรู้ดั้งเดิม ประการที่สอง ยังไม่มีการอธิบายความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (structural relationship) ระหว่างเบญจศีลและเบญจธรรมอย่างเป็นองค์รวมว่า ทั้งสองหลักธรรมทำงานสัมพันธ์กันในลักษณะเหตุ–ปัจจัย หรือในฐานะระบบจริยธรรมที่บูรณาการกันอย่างไร ประการที่สาม ยังขาดกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่สามารถเชื่อมโยงการวิเคราะห์เชิงคัมภีร์กับบริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมให้เกื้อหนุนการประพฤติปฏิบัติตามเบญจศีลอย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับพลวัตทางสังคมปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์หลักเบญจธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (2) วิเคราะห์หลักเบญจศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (3) เสนอแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีลในบริบทสังคมร่วมสมัย

ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศีลและธรรมในฐานะระบบจริยศาสตร์เชิงบูรณาการ และเพื่อเสริมสร้างฐานทางวิชาการที่เข้มแข็งสำหรับการประยุกต์ใช้หลักธรรมในสังคมไทยต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีศีล (Sīla) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดเรื่องศีล (Sīla) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก ซึ่งเสนอหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ในฐานะกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมและเป็นลำดับขั้น โครงสร้างไตรสิกขาดังกล่าวมิใช่เพียงการจัดหมวดหมู่คำสอนเชิงทฤษฎี หากเป็น “ระบบปฏิบัติการทางจิตวิญญาณ” (spiritual praxis system) ที่มุ่งแปรเปลี่ยนพฤติกรรมภายนอกและโครงสร้างภายในของจิตอย่างสัมพันธ์กัน ศีลในฐานะองค์แรกของไตรสิกขา จึงทำหน้าที่เป็นฐานราก (foundation) ของกระบวนการพัฒนาทั้งหมด โดยกำกับพฤติกรรมทางกายและวาจาให้อยู่ในขอบเขตแห่งความสุจริต อันเป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการเกิดสมาธิที่มั่นคงและปัญญาที่ถูกต้อง ในเชิงอรรถกถา คัมภีร์ วิสุทธิมรรค อธิบายลักษณะของศีลอย่างลุ่มลึกว่าเป็นทั้ง “เจตนา” (cetanā) และ “ความสำรวม” (saṃvara) การนิยามศีลว่าเป็นเจตนาสะท้อนหลักกรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ คุณค่าทางศีลธรรมมิได้วัดที่รูปแบบของการกระทำเพียงภายนอก หากแต่อยู่ที่แรงจูงใจและสภาวะจิตที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพของกรรมนั้น ส่วนมิติของความสำรวมเน้นการควบคุมอินทรีย์และการระมัดระวังตน อันเป็นกลไกภายในที่ทำให้ศีลมีลักษณะต่อเนื่องและมั่นคง มิใช่เพียงการงดเว้นเป็นครั้งคราว เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ศีลจึงมีสถานะเป็นทั้ง “บรรทัดฐานเชิงพฤติกรรม” (normative dimension) และ “กระบวนการขัดเกลาจิต” (transformative dimension) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศีลมิใช่เพียงข้อห้ามทางศาสนบัญญัติ หากเป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในการกำกับตนเอง (self-regulation) และสร้างวินัยภายใน (inner discipline) ซึ่งเป็นพื้นฐานของเสรีภาพทางจิตในระยะยาว สำหรับคฤหัสถ์ เบญจศีลทำหน้าที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม และในเชิงสังคมวิทยา เบญจศีลยังสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็น “สัญญาทางศีลธรรม” (moral contract) ที่ช่วยสร้างความไว้วางใจ ความปลอดภัย และเสถียรภาพในชุมชน การงดเว้นจากการเบียดเบียนชีวิต การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ และการเสพสิ่งมึนเมา มิได้มีผลเฉพาะปัจเจก หากส่งผลต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคมโดยรวม จึงอาจกล่าวได้ว่าศีลมีทั้งมิติส่วนบุคคล (intrapersonal) และมิติสาธารณะ (social-ethical dimension) อย่างแยกไม่ออก

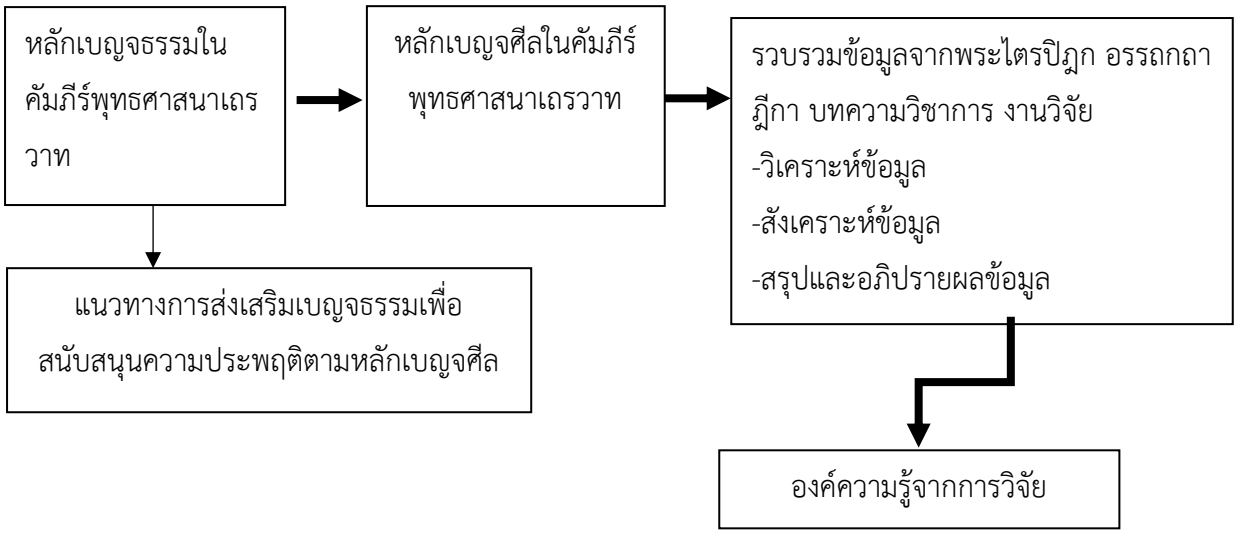
แนวคิดเรื่องคุณธรรมภายใน

แนวคิดเรื่องคุณธรรมภายในในพระพุทธศาสนามีรากฐานจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก และคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งเสนอว่าความดีงามทางศีลธรรมมิใช่เพียงการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ หากเป็นกระบวนการพัฒนาจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมอย่างต่อเนื่อง แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนหลักจิตเป็นใหญ่ (cittassa ekodibhāva) กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แท้จริงต้องเริ่มจากการปรับโครงสร้างเจตนาและทัศนคติภายใน ในบริบทนี้ “คุณธรรมภายใน” อาจวิเคราะห์ได้ในฐานะพลังขับเคลื่อนเชิงจิตวิทยา (moral motivation) ที่ทำให้บุคคลประพฤติชอบโดยไม่ต้องพึ่งพาการควบคุมจากภายนอก การพัฒนาคุณธรรมจึงเป็นกระบวนการสร้าง “เสถียรภาพของเจตนา” (stability of wholesome intention) ซึ่งทำให้ความดีงามกลายเป็นลักษณะนิสัย (moral habituation) มากกว่าการฝืนใจปฏิบัติ ในบริบทสังคมไทย แนวคิดเรื่อง “เบญจธรรม” ได้รับการอธิบายในฐานะพลังภายในที่เกื้อหนุนเบญจศีล กล่าวคือ หากเบญจศีลเป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมภายนอก เบญจธรรมย่อมเป็นรากฐานทางจิตที่ทำให้การรักษาศีลเป็นไปโดยสมัครใจและยั่งยืน ความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลดังกล่าวสะท้อนหลักการพัฒนาศีลธรรมแบบสองมิติ คือ มิติการควบคุม (regulative aspect) และมิติการหล่อหลอมภายใน (formative aspect) ซึ่งร่วมกันสร้างสังคมที่มีเสถียรภาพทางคุณธรรม ในเชิงทฤษฎี คุณธรรมภายในจึงมิใช่เพียงคุณลักษณะส่วนบุคคล หากเป็นกระบวนการสร้าง “ทุนทางศีลธรรม” (moral capital) ให้แก่สังคม กล่าวคือ เมื่อบุคคลจำนวนมากมีแรงจูงใจภายในที่สอดคล้องกับหลักธรรม ย่อมส่งผลให้โครงสร้างสังคมมีความสงบเรียบร้อยโดยไม่ต้องพึ่งพาการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับศีล

ในพระวินัยปิฎกแห่ง พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการบัญญัติอาบัติที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดศีลอย่างชัดเจน เช่น การอวดอุตริมนุสสธรรมซึ่งจัดเป็นอาบัติปาราชิก อันเป็นโทษสูงสุดสำหรับภิกษุ บทบัญญัติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าศีลมิได้เป็นเพียงข้อห้ามเชิงสัญลักษณ์ หากแต่เป็นกลไกเชิงสถาบัน (institutional mechanism) ที่รักษาความบริสุทธิ์ ความน่าเชื่อถือ และความชอบธรรมของคณะสงฆ์ในเชิงระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมะกับศีลปรากฏชัดในหลักไตรสิกขาที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก กล่าวคือ ธรรมะในฐานะคุณธรรมภายในเป็นเหตุให้ศีลมีความมั่นคง ขณะเดียวกัน ศีลที่บริสุทธิ์ย่อมเกื้อหนุนให้จิตสงบและพร้อมต่อการพัฒนาสมาธิและปัญญา ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรเกื้อกูล (reciprocal causation) มิใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นเพียงทิศทางเดียว กล่าวโดยสรุป ศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีสถานะเป็นทั้ง “ผล” ของการพัฒนาจิตในระดับหนึ่ง และเป็น “เหตุปัจจัย” สำหรับการพัฒนาทางจิตขั้นสูงต่อไป การทำความเข้าใจศีลจึงต้องพิจารณาในฐานะองค์ประกอบเชิงพลวัตของระบบธรรมทั้งหมด มิใช่เพียงหมวดศีลธรรมที่แยกขาดจากมิติสมาธิและปัญญา หากแต่เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการพัฒนามนุษย์สู่ความหลุดพ้นอย่างเป็นเหตุเป็นผลและเป็นระบบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักเบญจธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักเบญจศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล

สมมติฐานการวิจัย

บญจธรรมทำหน้าที่เป็นปัจจัยภายในที่เกื้อหนุนการรักษาเบญจศีล การพัฒนาคุณธรรมภายในอย่างเป็นระบบ จะนำไปสู่การรักษาศีลอย่างสมัครใจและยั่งยืนและ ความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลระหว่างเบญจธรรมกับเบญจศีลสามารถพัฒนาเป็นแบบจำลองเชิงจริยธรรมเพื่อประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมร่วมสมัยได้

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาปัญหาและกำหนดกรอบแนวคิด ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาสถานการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนในยุคปัจจุบันที่มีแนวโน้มเบี่ยงเบนจากหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐาน อันสะท้อนถึง

ความจำเป็นในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จากนั้นจึงกำหนดปัญหาวิจัย วัตถุประสงค์ คำถามวิจัย และกรอบแนวคิดในการศึกษา เพื่อให้การวิจัยมีทิศทางที่ชัดเจนและเป็นระบบ

2. การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารและคัมภีร์หลักในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่

1) พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๙ ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส (โดยเฉพาะคัมภีร์วิสุทธิมรรค)

3) ตำรา หนังสือ เอกสารงานวิชาการ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับเบญจศีล เบญจธรรม และการส่งเสริมคุณธรรมแหล่งข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นข้อมูลปฐมภูมิในเชิงคัมภีร์ และข้อมูลทุติยภูมิในเชิงวรรณกรรมร่วมสมัย

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจำแนก อธิบาย และตีความสาระสำคัญของหลักเบญจธรรมและเบญจศีลตามแนวคิดในคัมภีร์ รวมถึงการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลระหว่างธรรมกับศีล อันจะนำไปสู่การสังเคราะห์แนวทางในการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนพฤติกรรมที่สอดคล้องกับเบญจศีลอย่างเป็นระบบ

4. การสังเคราะห์องค์ความรู้และเสนอแนวทาง จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลการศึกษาไปสังเคราะห์เป็นแนวทางหรือแบบจำลองที่เรียกว่า MORAL Model ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบของธรรมที่ส่งเสริมศีลทั้งห้า เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการปลูกฝังคุณธรรมในชีวิตประจำวัน โดยมีความสอดคล้องกับบริบทของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยร่วมสมัย

5. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยใช้หลักการตรวจสอบข้อมูลแบบไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และหลักอ้างอิงจากคัมภีร์โดยตรง เพื่อให้ข้อค้นพบมีความน่าเชื่อถือและสามารถอ้างอิงทางวิชาการได้อย่างมั่นคงด้วยกระบวนการวิจัยทั้ง ๕ ขั้นตอนข้างต้นนี้ ทำให้การศึกษาครั้งนี้มีความเป็นระบบ สามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีรากฐานทางพระพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมคุณธรรมในระดับปัจเจก ครอบครัว และสังคม

ผลการวิจัย

แนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล โดยแบ่งออกเป็น

แนวทางการส่งเสริมหลักเมตตากรุณาเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 1 คือ ห้ามฆ่าสัตว์ โดยบุคคลต้องมีเมตตาไม่ทำร้ายผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลเขา เพราะทุกคนต่างรักชีวิตของตนเองทั้งสิ้นเราจึงควรเห็นใจกันคือ ด้วยการไม่รังแกกัน ด้วยการไม่เบียดเบียนกัน กระทำด้วยความปรารถนาดี มีเมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจเช่น ความสุขเกิดการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เป็นต้น ส่วนการช่วยเหลือเป็นกรุณาคือ

ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายเช่น ทุกข์เกิดจาก การเกิด ความแก่ การเจ็บ การตายเป็นต้นเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 1 ต้องการให้เว้นจากการฆ่า การทำร้ายการทำร้ายร่างกายและจิตใจผู้อื่นหรือทำให้ผู้อื่นได้รับทุกข์ทรมาน โดยเปรียบเทียบชีวิตของผู้อื่นกับชีวิตตนเองว่าเรารักชีวิตของเราอย่างไร ผู้อื่นก็รักชีวิตของตนอย่างนั้น เรารู้สึกเจ็บปวดทรมานอย่างไร ผู้อื่นก็รู้สึกเจ็บปวดทรมานอย่างนั้น เป็นการปลูกจิตให้มีเมตตากรุณาต่อกัน ทำให้สังคมประเทศชาติมีความสงบสุข บุคคลผู้มีเมตตากรุณาและปฏิบัติตามศีลข้อที่ 1 ได้ชื่อว่า เป็นการสร้างหลักประกันชีวิต

การส่งเสริมหลักสัมมาอาชีวะเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 2 โดยบุคคลควรเว้นจากอทินนาทาน คือ ละการถือเอาทรัพย์ที่เขามิได้ให้ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ไม่ลักทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย เป็นการเคารพในกรรมสิทธิ์ ในทรัพย์สินของผู้อื่น ประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ทำให้ผู้อื่นผู้อื่นเดือดร้อน เป็นอาชีพที่ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง หรือผิดศีลธรรมอันดีงาม เป็นอาชีพที่ถูกต้อง และไม่ประพฤติทุจริตในอาชีพนั้นๆ เพราะหากทำอาชีพที่ไม่บริสุทธิ์ การจะอยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติสุขไม่ควรประกอบอาชีพเช่น การค้าขายอาวุธ การค้าขายมนุษย์ การขายเนื้อสัตว์ การค้าขายของมึนเมา การค้าขายยาพิษเป็นต้นทั้งด้วยตนเองและไม่ควรชักชวนบุคคลอื่นให้ทำด้วย งดเว้นจากการประกอบมิจฉาชีพทุกชนิดให้ประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ขยันทำมาหากินหนักเอาเบาสู้พอใจภูมิใจที่จะสร้างตัวสร้างฐานะด้วย ความพากเพียรพยายามของตนเองให้รักศักดิ์ศรีตนเองยิ่งกว่าสิ่งใด บุคลผู้มีสัมมาอาชีวะและปฏิบัติตามหลักศีลข้อที่ 2 ได้ชื่อว่า เป็นการสร้างหลักประกันทรัพย์สิน

การส่งเสริมหลักกามสังวรเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 3 โดยบุคคลควรงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร คือ ละการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย เป็นรากฐานแห่งความสงบ คนที่มีศีลนอกจากจะไม่ทำตนเองและสังคมให้เดือดร้อนแล้วนำแต่วามสุขความเจริญมาให้แก่ตนเองและคนอื่น ๆ อีกทั้งคนมีศีลธรรมยังมีส่วนช่วยตนเองและสังคมให้อยู่อย่างสงบสุขด้วย หลักกามสังวรเป็นการสำรวมระวังควบคุมตนในเรื่องกามารมณ์ความต้องการทางเพศให้พอเหมาะพอดีไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ตามกระแสแฟชั่นนิยมที่ผิดธรรมผิดทางหรือเกินพอดีจนทำให้ตนเองครอบครัวและสังคมต้องเดือดร้อน ควบคุมตนเองได้มีความสำรวมระวังในกาม ยินดีพอใจเฉพาะคู่ครองของตน รักษาเกียรติของตนและผู้อื่น ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างไว้วางใจกัน บุคคลผู้มีกามสังวรและปฏิบัติตามศีลข้อที่ 3 ได้ชื่อว่า สร้างหลักประกันครอบครัว

การส่งเสริมหลักสัจจะเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 4 โดยบุคคลควรมีสัจจะเว้นจากมุสาวาท คือ ละการพูดเท็จ ไม่พูดยุแหย่ส่อเสียด ให้เขาแตกแยกกัน ไม่พูดคำหยาบ แต่ให้กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ให้พูดแต่พอดี มีหลักฐาน ถูกกาล เป็นประโยชน์ ใช้ถ้อยคำสุภาพ แสดงความกรุณาปรานี แนะนำตักเตือนสั่งสอน ให้สำนึกผิดชอบชั่วดี ย่อมเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ฟัง และตั้งใจปฏิบัติตามถ้อยคำทั้งต่อหน้าและลับหลัง ย่อมเป็นทางเจริญก้าวหน้า และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจต่อกัน การมีสัจจะและงดเว้นจากการพูดเท็จซึ่งเป็นการทำลายประโยชน์ของผู้อื่น ให้มีความซื่อตรงซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน ทำให้เชื่อถือไว้วางใจกัน ก่อให้เกิดมิตรภาพที่ถาวรและอยู่ร่วมกันด้วย ความรักความสามัคคี บุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักสัจจะ และศีลข้อที่ 4 ได้ชื่อว่า สร้างหลักประกันสังคม

การส่งเสริมหลักสติสัมปชัญญะเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 5 โดยบุคคลควรมีสติสัมปชัญญะงดเว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท การเสพจะทำให้ฤทธิ์ของสิ่งเสพติดทำลายสติสัมปชัญญะของเขา เขาไม่สามารถควบคุมการกระทำของตัวเองได้ ฉะนั้น บุคคลควรมีสติสัมปชัญญะในการประกอบกิจการเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต หน้าที่ของเบญจธรรมคือทำให้ประพฤติปฏิบัติดี เว้นชั่วทำดีทำจิตให้บริสุทธิ์ช่วยส่งเสริมขวัญและ กำลังใจในยามเกิดปัญหาทำให้มีความเชื่อร่วมกันประพฤติปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน หลักเบญจธรรมและ เบจศีลเป็นหลักมนุษยธรรมขั้นพื้นฐาน โดยให้มีสติสัมปชัญญะสนับสนุนความประพฤติตามศีลข้อที่ 5 คือ เว้นจากการดื่มน้ำเมาและเสพสิ่งเสพติดทุกชนิด ซึ่งเป็นการบั่นทอนสุขภาพ หรือทำลายชีวิตของตน ตลอดทั้งป้องกันความเสื่อมเสียในชีวิตและทรัพย์สินของตนเองและ ผู้อื่น เป็นการรักษาสติสัมปชัญญะของตนให้สมบูรณ์ ผู้ปฏิบัติหลักสติสัมปชัญญะ และศีลข้อที่ 5 ได้ชื่อว่าสร้างหลักประกันสุขภาพ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ซึ่งมุ่งศึกษาหลักเบญจธรรมและเบญจศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักธรรมทั้งสองชุดมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในลักษณะ กลไกภายใน–กรอบกำกับภายนอก กล่าวคือ เบญจศีลทำหน้าที่เป็นข้อกำหนดเชิงพฤติกรรม ขณะที่เบญจธรรมเป็นคุณธรรมภายในที่หล่อหลอมเจตนาและทัศนคติให้สอดคล้องกับการรักษาศีล โดยเฉพาะหลัก “สัจจะ” ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงกับศีลข้อที่ 4 (มุสาวาทา เวรมณี) อันเป็นการงดเว้นจากการกล่าวเท็จ ทั้งนี้ ในคัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้แสดงหลักการไว้อย่างชัดเจนว่า การกล่าวอ้างอุตริมนุสสธรรมโดยมิได้บรรลุจริงเป็นการบิดเบือนความจริงเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อ อันเป็นการละเมิดทั้งศีลในระดับพฤติกรรมและคุณธรรมในระดับเจตนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผลการศึกษานี้จึงสะท้อนว่า เบญจธรรมมิใช่เพียงหลักส่งเสริมเชิงนามธรรม หากแต่เป็นฐานจริยธรรมที่เกื้อหนุนให้การรักษาเบญจศีลมีความมั่นคงและยั่งยืน

ในส่วนของวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งมุ่งนำเสนอแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล ผลการศึกษาชี้ว่า การพัฒนาคุณธรรมภายในผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงคุณธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างแรงจูงใจภายใน ให้เกิดการรักษาศีลโดยสมัครใจ มากกว่าการยึดโยงอยู่กับความเกรงกลัวต่อโทษหรือแรงกดดันทางสังคมเพียงอย่างเดียว

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยในบริบทสังคมไทยที่เสนอแนวทางบูรณาการเบญจศีลและเบญจธรรมในระดับชุมชนและสถาบันทางสังคม เช่น การบูรณาการหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของเยาวชน (พระเดชาธร จารุธมฺโม และคณะ, 2567) ซึ่งพบว่าการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับการกำหนดกรอบพฤติกรรมช่วยลดพฤติกรรมเสี่ยงในกลุ่มเยาวชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ตลอดจนงานของพระมหาสนิท หาญเชี่ยว และคณะ (2566) ที่เสนอการประยุกต์ใช้ศีล 5 ในบริบทยุคใหม่ โดยเน้นการทำความเข้าใจความหมายเชิงคุณค่า (value-oriented interpretation) ของศีล มากกว่าการตีความแบบเคร่งครัดเชิงรูปแบบ นอกจากนี้

งานของพูลศักดิ์ หอมสมบัติ และกิตติพัฒน์ ทาวงศ์ษา (2562) ที่พัฒนารูปแบบครอบครัวรักษาศีล 5 ยังสะท้อนว่า สถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดคุณธรรมภายในซึ่งเป็นรากฐานของการประพฤติปฏิบัติตามศีล

โดยสังเคราะห์ภาพรวมของผลการศึกษา สามารถอภิปรายได้ว่า แนวทางเชิงป้องกันที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการรักษาเบญจศีลควรมุ่งพัฒนา “มิติภายใน” ผ่านการส่งเสริมเบญจธรรมในระดับจิตสำนึก โดยอาศัยกระบวนการศึกษาในสถาบันศาสนา สถานศึกษา และครอบครัวเป็นฐานสำคัญ การสร้างแรงจูงใจจากความเข้าใจคุณค่าของความดี ความจริง และความรับผิดชอบต่อสังคม จะทำให้การรักษาศีลเกิดจากความตระหนักรู้ภายใน อันนำไปสู่ความยั่งยืนทางจริยธรรมมากกว่าการยึดถือเพียงข้อบังคับภายนอก

สรุป

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมกับความผิดตามหลักกฎหมายไทย ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ การอวดอุตริมนุสสธรรมในพระวินัยปิฎก ผลการศึกษาพบว่า การอวดอุตริมนุสสธรรม คือ การแสดงตนว่าเป็นผู้บรรลุธรรมอันลึกซึ้งพิเศษทั้งที่ตนยังไม่ได้บรรลุนั้นจริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลอื่นเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งเป็นความผิดร้ายแรงตามพระวินัย เรียกว่า ปาราชิก (ต้องอาบัติปาราชิก) ถือเป็นการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยขั้นรุนแรงที่สุด ผู้ใดกระทำย่อมขาดจากความเป็นภิกษุในทันที และไม่อาจบวชใหม่ได้อีก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มงวดในการปกป้องพระศาสนาจากพฤติกรรมอันเป็นเท็จและหลอกลวงที่บ่อนทำลายศรัทธาของพุทธบริษัท ความผิดฐานแสดงตนเป็นผู้วิเศษตามประมวลกฎหมายอาญาไทย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ในกฎหมายไทยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการอวดอุตริมนุสสธรรม โดยเฉพาะ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 (กรณีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ) และมาตราอื่น ๆ ที่อาจใช้เกี่ยวโยงกับการแสดงตนเป็นผู้มีฤทธิ์ หรือมีอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ เช่น พ.ร.บ. คุ้มครองผู้บริโภค พ.ร.บ.คอมพิวเตอร์ หรือ พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับการชักจูงบุคคลไปในทางไสยศาสตร์ ซึ่งในทางกฎหมายไทยถือเป็นความผิดฐานหลอกลวงผู้อื่น แต่โทษไม่ถึงขั้นที่ตัดสิทธิขั้นพื้นฐานเช่นในพระวินัย แนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบ ผลการศึกษาเสนอว่า การวินิจฉัยการอวดอุตริมนุสสธรรม ควรพิจารณาตามเจตนา (intention) ความเท็จ (falsehood) และผลกระทบต่อสังคมและศาสนา โดยในพระวินัยมีหลักวินิจฉัยที่เคร่งครัดต่อจิตเจตนาและการแสดงออกของภิกษุ ในขณะที่กฎหมายไทยเน้นผลกระทบและพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่นหรือสังคมโดยรวม ดังนั้นจึงเสนอแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบที่ควรคำนึงถึงทั้งหลักธรรมและหลักกฎหมายร่วมกัน โดยเฉพาะเมื่อการกระทำดังกล่าวกระทบต่อศรัทธา ความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงของศาสนาและสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีลประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประชาชนทั่วไป และพุทธศาสนิกชนเข้าใจถึงแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีลอย่างลึกซึ้ง

2. ควรมีหน่วยงานคอยดูแล และให้ความรู้เรื่องแนวทางการส่งเสริมเบญจธรรมเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีล เพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. แนวทางการส่งเสริมเมตตาและกรุณาเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีลข้อที่ 1
2. แนวทางการส่งเสริมสัมมาอาชีวะเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีลข้อที่ 2
3. แนวทางการส่งเสริมกามสังวรเพื่อสนับสนุนความประพฤติตามหลักเบญจศีลข้อที่

เอกสารอ้างอิง

พระไตรปิฎก. (2549). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* (เล่มที่ 10, 11, 12, 20, 24, 25). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระวินัยปิฎก เล่ม 1 มหาวิภังค์ ภาค 1 (ปาราชิก)*. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเดชา ธร จารุ ธมฺโม (พรหม เอียด), พระอภิสิทธิ์ อภิชาโต (แซ่ จ้อง), ปุณยนุช ณ รักษา, & บวร ชัยวัฒน์ (วันชัย เลือดไทย). (2024). การบูรณาการหลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันของเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7*(3), 1103–1119.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พุทธธรรม* (ฉบับปรับขยาย). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *วิสุทธิมรรค* (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ผู้แปล). ธรรมสภา.

พระมหาสนิท หาญเชี่ยว, พระมหาปราโมทย์ แก้วนาง, & วิโรจน์ คุ้มครอง. (2023). การประยุกต์ใช้ศีล 5 โดยมีหลักเบญจธรรมมาสนับสนุนในการดำเนินชีวิตยุคใหม่. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 5*(5), 1151–1162.

พระมหาทรัพย์ ญาณเตโช (ปิดตาคะโส), บุญส่ง สินธุ์นอก, พระมหาประทีป อภิวัฑฒโน, & อริย์ธัช เลิศรวมโชค. (2025). ศึกษาแนวทางการใช้หลักเบญจศีลเบญจธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตำบลทุ่งฝน อำเภอทุ่งฝน จังหวัดอุดรธานี. *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3*(1), 233–249.

พระสุรเชษฐ อิทธิเตโช (ไชยรา), พระครูพิศาลสารบัณฑิต, สมเดชนาม เกตุ, & อริย์ธัช เลิศรวมโชค. (2024). รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรมของจังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 6*(3), 1745–1758.

พระอธิการเกียรติศักดิ์ กตทีโป, วรกฤต เถื่อนช้าง, & ปฏิธรรม สำเนียง. (2022). แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาเบญจศีลเบญจธรรมของนักเรียนประถมศึกษาในสถานศึกษาอำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร. *วารสารวิจัยวิชาการ, 5*(5), 1–12.

พระเอก นรินทร์ อาภากโร. (2018). การประยุกต์ใช้หลักเบญจศีลเบญจธรรมในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนเทศบาลตำบลสันมหาพน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 9*(1).

พูลศักดิ์ หอมสมบัติ, & กิตติพัฒน์ ทาวงษา. (2019). ครอบครัวรักษาศีล 5: รูปแบบและการเสริมสร้างวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของครอบครัวไทยในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 1*(1), 1–14.

สิรินาถ รักษาภักดี. (2024). เบญจศีล เบญจธรรม: จริยธรรมพื้นฐานเพื่อสังคมสันติสุข. *ปัญญาปณิธาน, 9* (2), 15–28.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Guidelines of Relationship Enrichment Based on the Principles of Upajjhayavatta and Saddhiviharikavatta

แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธ์ตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตร

Phra Boolort Chutimanto Chiangram[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระบุญเลิศ ชุติมนฺโต เชียงรัมย์[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phra Boolort Chutimanto Chiangram*
พระบุญเลิศ ชุติมนฺโต เชียงรัมย์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: k0935320661@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
แนวทางความสัมพันธ์, การเสริมสร้าง, อุปัชฌายวัตร, สัทธิวิหาริกวัตร

Keywords:
Guidelines of Relationship, Enrichment, Upajjhāyavatta, Saddhivihārikavatta

Article history:
Received: 08/08/2025
Revised: 10/10/2025
Accepted: 06/12/2025
Available online: 27/02/2026

How to Cite:
Chiangram, P. & Koomkrong, V. (2026). Guidelines of Relationship Enrichment Based on the Principles of Upajjhayavatta and Saddhiviharikavatta. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 62-74.

ABSTRACT

This research, entitled "Guidelines for Promoting Relationships Based on the Principles of Upajjhāyavatta and Saddhivihārikavatta," aimed to achieve three objectives: 1) to study the principles of Upajjhāyavatta in Theravāda Buddhist scriptures; 2) to examine the principles of Saddhivihārikavatta in Theravāda Buddhist scriptures; and 3) to propose guidelines for promoting relationships in accordance with these two disciplinary frameworks. This study employed a qualitative research design using content analysis as the primary method. Data were collected from primary sources, including the Tipiṭaka, commentaries, sub-commentaries, and Vinaya-related texts, as well as relevant secondary literature and academic works. The population and sample consisted of Buddhist canonical and post-canonical texts addressing monastic disciplinary principles governing the relationship between preceptor and disciple. Research instruments included document analysis forms and a structured content analysis framework. Data were analyzed through descriptive interpretation and conceptual synthesis to develop a theoretical relational model.

The findings indicate that Upajjhāyavatta refers to the duties of a Saddhivihārika (resident disciple) toward his preceptor, such as attending upon him, showing respect, providing care during illness, willingly accepting admonition, assisting in resolving disciplinary offenses, and strictly observing the Vinaya. These practices emphasize relational ethics grounded in duty and gratitude. Conversely, Saddhivihārikavatta concerns the responsibilities of the preceptor, including instruction, guidance, admonition, material support through the four requisites, and direction in correct Dhamma practice. This relationship reflects a

structured teacher–disciple model embedded within the Vinaya system and functions as a vital mechanism for preserving and transmitting the Buddha's dispensation. The study proposes the DMSMH Model as a conceptual framework for strengthening preceptor–disciple relationships, consisting of D (Duty), M (Morality), S (Structure), M (Mentorship), and H (Harmony). The model demonstrates that this monastic relationship extends beyond formal etiquette, embodying a morally empowered disciplinary practice essential for the sustainable continuity of Buddhism in contemporary society.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตร” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาหลักอุปัชฌายวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักสัทธิวิหาริกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ประกอบพระวินัย ตลอดจนเอกสารทุติยภูมิและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป็นเอกสารทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมวินัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับพระสัทธิวิหาริก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลและกรอบการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการตีความเชิงพรรณนาและการสังเคราะห์เชิงแนวคิด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบจำลองเชิงทฤษฎี

ผลการวิจัยพบว่า หลักอุปัชฌายวัตรเป็นข้อปฏิบัติของพระสัทธิวิหาริกที่พึงมีต่อพระอุปัชฌาย์ อาทิ การอุปัฏฐาก การแสดงความเคารพ การบำรุงดูแลในยามอาพาธ การยินดีรับโอวาท การช่วยระงับอาบัติ และการประพฤติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์เชิงหน้าที่และคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวที ขณะที่หลักสัทธิวิหาริกวัตรเป็นบทบาทหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในการสั่งสอน แนะนำ ให้โอวาท สงเคราะห์ และเกื้อกูลด้วยปัจจัย 4 ตลอดจนชี้แนะแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นโครงสร้างแบบครู–ศิษย์ที่มีระบบรองรับทางพระธรรมวินัย และเป็นกลไกสำคัญในการสืบทอดพระศาสนา ผู้วิจัยได้พัฒนา DMSMH Model เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริมความสัมพันธภาพ ประกอบด้วย D (Duty) หน้าที่ตามพระวินัย M (Morality) คุณธรรมร่วม S (Structure) โครงสร้างการสอนและฝึกวินัย M (Mentorship) บทบาทพี่เลี้ยงทางธรรม และ H (Harmony) ความกลมเกลียวในหมู่สงฆ์ แบบจำลองนี้ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกเป็นวัตรปฏิบัติที่มีพลังเชิงจริยธรรมและมีศักยภาพในการธำรงพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมพุทธร่วมสมัย

บทนำ

หลักอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรเป็นกลไกสำคัญในระบบการศึกษาพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาท โดยมีรากฐานอยู่ในพระวินัยปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา อันมุ่งสร้างความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมระหว่างพระอุปัชฌาย์กับศิษย์ในลักษณะ บิดาทางธรรม–บุตรทางธรรม เพื่อเกื้อกูลต่อการฝึกอบรมภิกษุใหม่ให้ดำรงมั่นในพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง งานศึกษาหลายชิ้นได้วิเคราะห์สาระของอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรในเชิงคัมภีร์และเชิงปฏิบัติ อันสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ที่เกื้อหนุนความสามัคคีและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ (พระมหาชุมพล ธมฺมเตโช (บัวแก้ว) & พระมหายุทธนา นรเชฏฺโฐ (ศิริวรรณ), 2024; มานพ นักการเรียน & พระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ, 2015) เมื่อกุลบุตรเปล่งวาจาขอบรรพชาอุปสมบทเสร็จสิ้น พระอุปัชฌาย์พึงแนะนำให้ตั้งใจศึกษา “ตจปัญจกกรรมฐาน” อันเป็นอุบายเบื้องต้นเพื่อให้เกิดสมาธิและเป็นฐานแห่งปัญญาต่อไป โดยให้บริกรรมตามลำดับคือ 1) เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ (โดยอนุโลม) และ 2) ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา (โดยปฏิโลม) การพิจารณาอาการ 5 แห่งกายเช่นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อระงับความกำหนัดยินดี เห็นสภาวะตามความเป็นจริง และวางรากฐานแห่งวิปัสสนาภาวนา ทั้งนี้สะท้อนบทบาทของพระอุปัชฌาย์ในฐานะผู้ให้การศึกษาอบรมทั้งด้านสมถะและวิปัสสนาอย่างเป็นระบบ

ในมิติของการอุปัฏฐากภิกษุไข้ คัมภีร์และงานวิชาการได้สรุปหลักปฏิบัติไว้ 7 ประการ ได้แก่ 1) หลักอุปัชฌายวัตร 2) หลักสัทธิวิหาริกวัตร 3) หลักอาจาริยวัตร 4) หลักอันเตวาสิกวัตร 5) หลักภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ 6) หลักภิกษุผู้ร่วมอาจารย์เดียวกัน และ 7) หลักสงฆ์ ซึ่งแสดงถึงโครงสร้างความสัมพันธ์แบบเครือข่ายในสังฆะที่ต่างฝ่ายต่างเกื้อกูลกันตามลำดับชั้นแห่งความรับผิดชอบ (พระบุญเลิศ เชียงรัมย์, พระมหาปราโมทย์ แก้วนา, & วิโรจน์ คุ้มครอง, 2023) โดยเฉพาะพระอุปัชฌาย์ในคณะสงฆ์เถรวาท มีภารกิจสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของสัทธิวิหาริก 3 ด้าน ได้แก่ (1) การให้บรรพชาอุปสมบท (2) การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย และ (3) การปกครองดูแล ทั้งสามด้านนี้เป็นกระบวนการหล่อหลอมพระนวกะให้สมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ คือมีทั้งความรู้ในหลักพระธรรมวินัยและความประพฤติที่งดงามตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นหนทางมุ่งสู่พระนิพพาน การดำเนินบทบาทดังกล่าวจึงมิใช่เพียงพิธีกรรม แต่เป็นกระบวนการพัฒนาทรัพยากรบุคคลทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นองค์รวม (พระมหาชุมพล ธมฺมเตโช (บัวแก้ว) & พระมหายุทธนา นรเชฏฺโฐ (ศิริวรรณ), 2024)

คำว่า “อุปัชฌายวัตร” หมายถึง วัตรหรือข้อปฏิบัติที่พระสัทธิวิหาริกพึงประพฤติต่อพระอุปัชฌาย์ด้วยความเคารพ เอื้อเฟื้อ และสำนึกในพระคุณ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นรากฐานของการฝึกอบรมในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านวินัย พฤติกรรม และความกลมเกลียวในสังฆะ คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ตามพระวินัย ต้องมีพรรษาไม่น้อยกว่า 10 พรรษา เป็นพระเถระผู้ทรงความรู้ในพระธรรมวินัย สามารถแนะนำสั่งสอนอบรม และปกครองศิษย์ให้ดำรงตนอย่างถูกต้อง อีกทั้งต้องปฏิบัติตามกฎมหาเถรสมาคมและกฎหมายคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด เพื่อมิให้สังฆกรรมวิบัติ และเพื่อเป็นแบบอย่างอันดีแก่ศิษย์

หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนอุปัชฌายวัตร ได้แก่ หลักทิศ 6 โดยเฉพาะทิศเบื้องขวา ซึ่งหมายถึงครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้มีหน้าที่อนุเคราะห์ศิษย์ 5 ประการ คือ (1) แนะนำให้เป็นคนดี (2) สอนให้เข้าใจถูกต้องและชี้โทษด้วยเจตนาดี (3) ถ่ายทอดศิลปวิทยาโดยไม่ปิดบัง (4) ยกย่องประกาศคุณความดีของศิษย์ และ (5) ป้องกันอันตรายในทิศทั้งหลาย นอกจากนี้ หลักกัลยาณมิตรยังเป็นฐานคิดสำคัญ โดยกัลยาณมิตรพึงประกอบด้วยคุณสมบัติ 7 ประการ ได้แก่ (1) เป็นที่รัก (2) เป็นที่เคารพ (3) เป็นที่ยกย่อง (4) เป็นนักพูด (5) อดทนต่อถ้อยคำ (6) อธิบายเรื่องลึกซึ้งได้ และ (7) ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม ครูหรือพระอุปัชฌาย์ผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงทำหน้าที่เสมือนกำแพงสองข้างทาง คอยป้องกันอุปสรรคและชี้นำชีวิตของศิษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง

งานวิจัยนี้มีความแตกต่างจากเอกสารที่ทบทวนมา กล่าวคือ มุ่งศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทโดยตรง พร้อมทั้งเสนอแนวทางส่งเสริมความสัมพันธภาพระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกในบริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อให้เกิดความมั่นคงของสังฆะอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเรื่องพระธรรมวินัยกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสถาบัน

พระธรรมวินัยเป็นระบบบรรทัดฐาน (normative system) ที่กำหนดกรอบความประพฤติ บทบาท และหน้าที่ของสมาชิกในคณะสงฆ์อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในพระวินัยปิฎกซึ่งบัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำรงชีวิต การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุแต่ละระดับ ความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับพระสัทธิวิหาริกจึงมิใช่เพียงความสัมพันธ์เชิงส่วนบุคคล หากแต่เป็น “ความสัมพันธ์เชิงสถาบัน” ที่มีโครงสร้าง กฎเกณฑ์ และความคาดหวังทางสังคมรองรับอย่างชัดเจน

ในเชิงทฤษฎี ความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดเรื่องบทบาทและหน้าที่ (Role Theory) ซึ่งมองว่าสถานภาพทางสังคมแต่ละสถานภาพย่อมมาพร้อมกับความคาดหวังเชิงพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้ พระอุปัชฌาย์ในฐานะผู้บวชและผู้กำกับดูแลการศึกษาพระธรรมวินัย มีบทบาทเป็นทั้งผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้ควบคุมวินัย และผู้เป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ขณะที่พระสัทธิวิหาริกมีหน้าที่เคารพเชื่อฟัง ศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด ความสัมพันธ์นี้จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ตั้งอยู่บนหลักธรรมวินัย มิใช่อำนาจส่วนบุคคล งานศึกษาของ พระ มหา ประ จัก ร์ อุ ประ ถา และ วินัย ผล เจริญ (2021) ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ในคณะสงฆ์มีลักษณะเป็นระบบลำดับชั้นที่เชื่อมโยงกับบริบทการปกครองท้องถิ่น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมิได้ดำรงอยู่โดยลำพังในระดับศาสนจักร หากยังสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและการเมืองในระดับพื้นที่ด้วย ในทำนองเดียวกัน K. Phathong และ S. Chaimusik (2024) อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยสะท้อนรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบสถาบัน (institutionalized power relations) ซึ่งรัฐทำหน้าที่กำกับ ควบคุม และรับรองสถานะของคณะสงฆ์ในเชิงกฎหมาย ขณะที่คณะสงฆ์ดำรงบทบาททางศีลธรรมและวัฒนธรรมในสังคมไทย W. Pimpun (2021) วิเคราะห์

กรณีการเกิดขึ้นของธรรมยุติกนิกายว่าเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างอาณาจักรและศาสนจักรที่สะท้อนพลวัตของโครงสร้างสถาบัน กล่าวคือ การปฏิรูปภายในคณะสงฆ์มิได้เป็นเพียงกระบวนการทางศาสนาหากยังสัมพันธ์กับอำนาจรัฐและโครงสร้างการเมืองในช่วงเวลานั้น

ดังนั้น เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับพระสัทธิวิหาริกในกรอบแนวคิดเชิงสถาบันจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานของพระธรรมวินัยซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและโครงสร้างเชิงอำนาจที่จัดระเบียบชีวิตสงฆ์อย่างเป็นระบบ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในที่นี้จึงมิใช่อำนาจแบบกดทับ หากเป็นอำนาจเชิงหน้าที่ (functional authority) ที่มุ่งรักษาความมั่นคง ความบริสุทธิ์ และความต่อเนื่องของพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคม

หลักอุปัชฌายวัตรและหลักสัทธิวิหาริกวัตร

หลักอุปัชฌายวัตรและหลักสัทธิวิหาริกวัตรเป็นกรอบความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งในโครงสร้างพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาเถรวาท อันกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบระหว่างพระอุปัชฌาย์กับพระสัทธิวิหาริกอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงระบบการปกครองเชิงรูปแบบ หากแต่เป็นกระบวนการหล่อหลอมทางจริยธรรมและจิตวิญญาณที่มุ่งสร้างความมั่นคงและความสามัคคีในหมู่สงฆ์

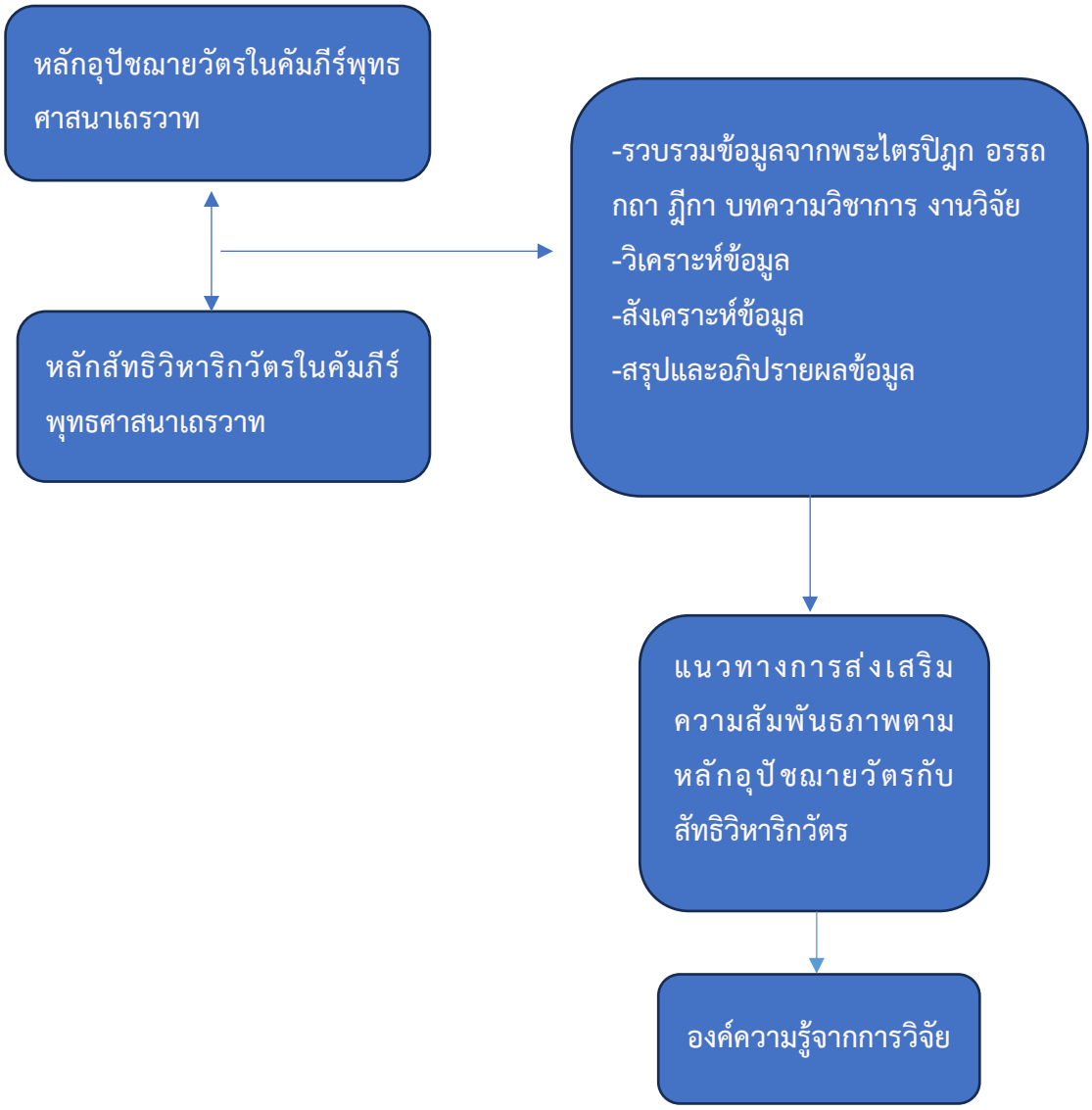
หลักอุปัชฌายวัตร หมายถึง ข้อปฏิบัติที่พระสัทธิวิหาริกพึงมีต่อพระอุปัชฌาย์ เช่น การอุปัฏฐากดูแล การแสดงความเคารพ การเอาใจใส่เมื่ออุปัชฌาย์อาพาธ การยินดีรับโอวาทคำสั่งสอน การช่วยเหลือในกิจธุระของสงฆ์ ตลอดจนการประพฤติตนตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด หลักการนี้สะท้อนคุณค่าทางจริยธรรมสำคัญ ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเคารพในลำดับอาวุโส และการยอมรับอำนาจเชิงคุณธรรมของผู้เป็นครูอาจารย์ นักวิชาการได้อธิบายว่า อุปัชฌายวัตรเป็นกลไกสร้างวินัยภายใน (internal discipline) ที่ทำให้ศิษย์เกิดความสำนึกในหน้าที่และปฏิบัติด้วยความสมัครใจ อันนำไปสู่ความสามัคคีและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคณะสงฆ์ (มานพ นักการเรียน และ พระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ, 2015; พระมหาชุมพล ธมฺมเตโช (บัวแก้ว) และ พระมหายุทธนา นรเชฏฺโฐ (ศิริวรรณ), 2024)

หลักสัทธิวิหาริกวัตรเป็นข้อปฏิบัติของพระอุปัชฌาย์ที่พึงมีต่อพระสัทธิวิหาริก โดยครอบคลุมการสั่งสอน แนะนำ ให้โอวาท ตักเตือนด้วยเมตตา การสงเคราะห์ด้วยปัจจัย 4 และการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม บทบาทของพระอุปัชฌาย์จึงมิใช่เพียงผู้ประกอบพิธีอุปสมบท แต่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้กำกับดูแลด้านวินัยอย่างใกล้ชิด ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม (Moral Leadership) และรูปแบบความสัมพันธ์ครู–ศิษย์ (Mentorship Model) ซึ่งเน้นความรับผิดชอบของผู้สอนในการพัฒนาศักยภาพและคุณธรรมของศิษย์อย่างรอบด้าน (พระบุญเลิศ เชียงรัมย์, พระมหาปราโมทย์ แก้วนา, และ วิโรจน์ คุ้มครอง, 2023; พระมหาราเชนทร์ เขมาสโภ, 2023)

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม จะเห็นได้ว่าหลักอุปัชฌายวัตรและหลักสัทธิวิหาริกวัตรมีลักษณะเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเคารพ และความรับผิดชอบ

ร่วมกัน มิใช่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือการควบคุมทางวินัยเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการขัดเกลาทางคุณธรรมและจิตใจที่ช่วยหล่อหลอมให้พระภิกษุใหม่เติบโตอย่างมั่นคงในพระธรรมวินัย อันเป็นรากฐานสำคัญของความสงบเรียบร้อยและความยั่งยืนของพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักอุปัชฌายวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักสัทธิวิหาริกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับ

สมมติฐานการวิจัย

หลักอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และการปฏิบัติตามหลักวัตรทั้งสองประการอย่างครบถ้วน ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางวินัยและความสามัคคีในคณะสงฆ์

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก ซึ่งเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาทางพระพุทธศาสนาในคัมภีร์ต้นฉบับ คัมภีร์อรรถกถา ตลอดจนวรรณกรรมทางวิชาการสมัยใหม่ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปเชิงหลักธรรมและแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริกในบริบทปัจจุบัน โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้

ศึกษาและรวบรวมเอกสารต้นทางและเอกสารรองที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับแปลไทย ตลอดจนผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือตำราทางพระพุทธศาสนาและสังคมวิทยาศาสนา เพื่อค้นหาความหมาย บทบาท หน้าที่ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอุปัชฌายวัตร และ สัทธิวิหาริกวัตร รวมถึงหลักธรรมที่สนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับสัทธิวิหาริก

วิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและเชิงวิเคราะห์วิพากษ์

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในเชิงพรรณนาเพื่อจำแนกแนวคิด หลักคำสอน และรูปแบบวัตรที่ปรากฏในคัมภีร์ จากนั้นวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) และเชิงวิพากษ์ (Critical Analysis) เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะ ความเชื่อมโยง และความสัมพันธ์ของแนวปฏิบัติทั้งสองฝ่าย รวมถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์นั้น

สังเคราะห์แนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริก

ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ข้อเสนอแนะเชิงระบบ โดยออกแบบเป็นแนวทางหรือรูปแบบ (Model) สำหรับการส่งเสริมความสัมพันธ์ตามหลักวัตรทั้งสอง โดยเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม เช่น กัลยาณมิตรธรรม มงคลสูตร และหลักกตัญญูกตเวที ตลอดจนสอดคล้องกับบริบทพระภิกษุในสังคมไทยปัจจุบัน

ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้หลักไตรสิกขาเป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบความถูกต้องของแนวทางที่เสนอว่าไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และอาศัยการประเมินความเหมาะสมในเชิงปฏิบัติโดยอ้างอิงจากมติของคณะสงฆ์และแนวคิดร่วมสมัย เพื่อให้แนวทางที่นำเสนอนั้นสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตสมณะ

ผลการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎีความสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ได้แก่ 1) ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เปนความเกี่ยวข่องของบุคคลตั้งแตสองคนขึ้นไป ที่มีการติดตอสื่อสารและมีปฏิสัมพันธกันทางจิตใจ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต่องการทางด่านจิตใจให่ตนเองเปนที่ยอมรับจากกลุมหรือสังคม ทำให่เกิดความรู่สึกที่ดีตอกัน โดยมีวัตถุประสงครวมกันซึ่งอาศัยความอดทน ความรักใคร ความเข่าใจเป็นพื้นฐานในการที่จะอยูรวมกันในสังคมอยางสงบสุข 2) ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของชุทซ์เกิดขึ้นได่จากความต่องการพื้นฐานของบุคคล 3 ประการ คือ ความต่องการความเป็นพวกพ่อง หมายถึง ความต่องการอยูร่วมกับผู้อื่น ความต่องการมีอำนาจควบคุม หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของบุคคลที่ต่องการมีอิทธิพลและมีอำนาจเหนือผู่อื่น และ ความตองการความรักใครชอบพอ หมายถึง ความรูสึกและอารมณ์สวนตัวที่เกิดขึ้นระหวางการมีปฏิสัมพันธโดยจะแสดงออกดวยความปรารถนาดี ความเปนมิตร การชวยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเป็นต้น 3) ความสำคัญในการสรางสัมพันธภาพระหวางบุคคลเปนสิ่งที่มนุษยไมสามารถที่จะหลีกเลี่ยงได อีกทั้งยังกอให่เกิดผลดีในการดำรงชีวิตอยูในสังคมได่เปนอยางดี ทั้งนี้การที่คนเราจะสามารถสรางสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นได่ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยูกับองคประกอบหลาย ๆ อยางและที่สำคัญ บุคคลจะต่องมีความเข่าใจในเรื่องของความแตกตางระหวางบุคคล และกระบวนการของการ ที่จะเกิดสัมพันธภาพระหวางบุคคลด่วยเชนกัน 4) การพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างบุคคล สัมพันธภาพ จะพัฒนาและมั่นคงได่ ถ่าบุคคลคำนึงถึงความรู่สึกและความพอใจซึ่งกันและกัน มีปทัสถานสวนบุคคลที่ดีมีการเปิดเผยความรู่สึกซึ่งกันและกัน เคารพและยอมรับในบุคคลอื่น อีกทั้งยังต้องพยายามที่จะรู่จักและเขาใจบุคคลอื่น

แนวทางส่งเสริมความสัมพันธภาพอุปัชฌายวัตรในการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อสัทธิวิหาริกได้แก่ 1) แรงจูงใจในการบรรพชาอุปสมบทของสัทธิวิหาริก โดยการบวชในพระพุทธศาสนายุคแรกๆ ถือเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ยิ่งใหญ่ของบุคคลซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติกันโดยอยู่บนพื้นฐานเพื่อจะละซึ่งกิเลสต่างๆ อันเป็นเหตุจูงใจสำคัญในการบวชเป็นพระภิกษุ และต่อมาเมื่อมีปัจจัยเกื้อหนุนให้สังคมประเพณีวัตนธรรมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เป็นเหตุปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญของการบวชซึ่งแต่ก่อนมุ่งเน้นการบวชเพื่อบรรลุธรรมอย่างเดียวก็กลับกลายเป็นเหตุจูงใจในการบวชหลายประการเช่นการบวชตามประเพณี บวชเพื่อหาผลประโยชน์ และบวชตามประเพณีนิยมโดยเฉพาะในสังคมไทย 2) ความสำคัญของการบรรพชาอุปสมบทเป็นสัทธิวิหาริก โดยเฉพาะคติของชาวพุทธในประเทศไทยก็คือผู้ชายที่มีคุณสมบัติตามตามพระบรมพุทธานุญาตมีอายุ 20 ปีขึ้นไป จะมีประเพณีอุปสมบทเพื่อตอบแทนคุณบิดามารดา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญของบุตรที่แสดงออก

ถึงความกตัญญูกตเวทีเป็นการบวชเพื่อทำหน้าที่ต่อตนเอง และทำหน้าที่ต่อสังคม และที่สำคัญได้ศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและบรรลุธรรมตามวัตถุประสงค์ของนักบวช และ หน้าที่ต่อสังคม คือ ปฏิบัติตนในฐานะกัลยาณมิตรของสังคมประเทศชาติสืบต่อไป 3) อานิสงส์ของการบรรพชาอุปสมบทของสัทธิวิหาริกจึงยังคงได้รับการยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาและจะถือปฏิบัติต่อไปอีกอย่างมั่นคง เนื่องจากเป็นวิธีการสร้างความดีที่สำคัญยิ่งแก่ผู้บวช ซึ่งต้องปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด รวมถึงเผยแผ่หลักคำสอนไปยังสังคมและสถาบันทางสังคมทำให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างดี ส่งผลให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานแห่งการทำงานโดยอาศัยหลักธรรมอันดีงามเหมาะสมถูกต้อง เป็นแนวประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป

แนวทางส่งเสริมความสัมพันธภาพสัทธิวิหาริกวัตรในการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพระอุปัชฌาย์ ได้แก่ 1) การปฏิบัติหน้าที่ที่ดีของพระอุปัชฌาย์ต่อสัทธิวิหาริก พระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนสังฆบิดาหรือเปรียบประดุจบิดาเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ และมีความสำคัญยิ่งในด้านการพัฒนาคุณธรรมของสัทธิวิหาริกในด้านของศีลมารยาทข้อปฏิบัติที่ดีงามทั้งด้านกาย วาจา และใจให้เกิดความเรียบร้อยน่าเลื่อมใส อีกทั้งยังเป็นผู้สามารถแก้ไขปัญหาให้กับสัทธิวิหาริกด้วยดีเพราะเป็นผู้ใกล้ชิดสัทธิวิหาริกมากในฐานะเป็นครูอาจารย์ และพระอุปัชฌาย์ยังจะต้องเป็นแบบอย่าง และแบบแผนแห่งความดีงามให้กับบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในทางที่ถูกต้องอีกด้วยเพื่อเป็นบรรทัดฐานให้กับสัทธิวิหาริกได้ประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ดีงามนั้นสืบต่อไป 2) คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ที่ดีสำหรับสัทธิวิหาริกแบบออก 2 ประเภทได้แก่คุณสมบัติตามพระวินัย คือ มีศีล สมาธิ ปัญญา มีศรัทธา มีหิริโอตัปปะ มีความเพียร มีสติ มีมารยาทงดงาม เป็นสัมมาทิฏฐิ ขวนขวายช่วยเหลือ สัทธิวิหาริกยามเจ็บป่วย รู้จักอาบัติหนักอาบัติเบา รู้จักวิธีออกจากอาบัติ มีพรรษาตั้งแต่ 10 พรรษาขึ้นไป และ คุณสมบัติตามกฎมหาเถรสมาคม คือเป็นพระสังฆาธิการปกครองมีตำแหน่งเจ้าอาวาสขึ้นไปยกเว้นแต่พระอารามหลวงอาจเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือรองเจ้าอาวาส ก็ได้ต้องไม่มีร่างกายทุพพลภาพ มีประวัติดีงาม เป็นที่นับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นผู้มี ความรู้ด้านพระธรรมวินัย และมีความสามารถฝึกอบรมให้การศึกษาพระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติดี ตามพระธรรมวินัยกฎหมายและระเบียบของคณะสงฆ์ 3) อำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานของพระอุปัชฌาย์ที่ดีต่อสัทธิวิหาริกตามพระวินัยแบ่งเป็น 4 คือ การปกครองให้สัทธิวิหาริกตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย และจริยวัตรอันดีงามของพระภิกษา เอาธุระในการจัดการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวรและบริขารสิ่งของอื่น ๆ ขวนขวายระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นแก่สัทธิวิหาริก และเมื่อสัทธิวิหาริกอาพาธต้องดูแล พยาบาลจนกว่าจะหายอาพาธหรือมรณภาพ ดังนั้นพระอุปัชฌาย์ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายไว้สรุปได้เป็น 4 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการจัดการศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ และด้านการพยาบาล เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพระอุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกให้มีความผูกพันอย่างลึกซึ้ง และเป็นการแสดงน้ำใจไมตรีระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อยอันเป็นสิ่งงดงามในประเพณีวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนา

แนวทางส่งเสริมความสัมพันธภาพพระอุปัชฌาย์เป็นดุจบิดาและสัทธิวิหาริกเป็นดุจบุตร ได้แก่ 1) การส่งเสริมความสัมพันธภาพพระอุปัชฌาย์เป็นดุจบิดาสำหรับสัทธิวิหาริก ซึ่งเป็นข้อเปรียบเทียบระหว่างบิดากับบุตร เพราะฉะนั้น สัทธิวิหาริกคอยดูแลพระอุปัชฌาย์เป็นเหมือนบิดาของตนดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในสิงคาลกสูตรว่า บุตรควรบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยง

ท่านตอบ ทำกิจการของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่านเป็นการส่งเสริมความสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพระอุปัชฌาย์เป็นดุจบิดาสำหรับบุตร และระหว่างสัทธิวิหาริกเป็นดุจบุตรสำหรับพระอุปัชฌาย์ 3) แนวทางส่งเสริมความสัมพันธภาพสัทธิวิหาริกเป็นดุจบุตรสำหรับพระอุปัชฌาย์ ซึ่งเป็นข้อเปรียบเทียบระหว่างบุตรกับบิดา ฉะนั้น พระอุปัชฌาย์คอยดูแลสัทธิวิหาริกเป็นเหมือนบุตรของตนดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในสิงคาลกสูตรว่า บิดามารดามีหน้าที่ต่อบุตรธิดา 5 ประการ คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยา หาภรรยาสามีที่สมควรให้ และมอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร เป็นการส่งเสริมความสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพระอุปัชฌาย์เป็นดุจบิดาสำหรับบุตร และระหว่างสัทธิวิหาริกเป็นดุจบุตรสำหรับพระอุปัชฌาย์ ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นแบบ “US Model”

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตร” สามารถอภิปรายผลในลักษณะความเรียงเชิงบรรยาย โดยเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า หลักอุปัชฌายวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมที่กำหนดหน้าที่ของสัทธิวิหาริกต่อพระอุปัชฌาย์อย่างชัดเจน ทั้งในด้านการแสดงความเคารพ ความกตัญญูกตเวที และการอุปัฏฐากดูแลในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการปรนนิบัติ การจัดเตรียมบริขาร การถวายความสะดวก หรือแม้แต่การดูแลรักษาเมื่อพระอุปัชฌาย์อาพาธ ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะเปรียบเทียบได้กับความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับบุตร อันเป็นความผูกพันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตาธรรมและความรับผิดชอบร่วมกัน หลักการนี้มิใช่เพียงข้อปฏิบัติทางวินัย แต่เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยธำรงความเป็นระเบียบและความสามัคคีในคณะสงฆ์ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ มานพ นักการเรียน และพระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ (2015) ที่อธิบายว่า อุปัชฌายวัตรเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยสร้างเอกภาพในหมู่สงฆ์ และเป็นรากฐานของการพัฒนาศีลธรรมของพระภิกษุใหม่ นอกจากนี้ การศึกษาของ พระมหาชุมพล ธมฺมเตโช (บัวแก้ว) และ พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ (ศิริวรรณ) (2024) ซึ่งวิเคราะห์อุปัชฌายวัตรในวัตตขันธกะ คัมภีร์จูฬวรรค พระวินัยปิฎก ยังชี้ให้เห็นว่าการละเลยหน้าที่ดังกล่าวอาจนำไปสู่อาบัติและความเสื่อมเสียในความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของคณะสงฆ์ ขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องการอุปัฏฐากภิกษุไข้ตามที่ พระมหาราเชนทร์ เขมาสโภ (2023) นำเสนอก็สะท้อนมิติของความเมตตาและความรับผิดชอบที่เป็นหัวใจของความสัมพันธ์ในสังคมสงฆ์อย่างเด่นชัด

ในอีกด้านหนึ่ง หลักสัทธิวิหาริกวัตรหรือหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ที่พึงมีต่อศิษย์ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน พระอุปัชฌาย์มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้ให้การอุปสมบทเท่านั้น แต่ยังต้องทำหน้าที่อบรมสั่งสอน แนะนำการศึกษาในพระธรรมวินัย ดูแลความประพฤติ และให้ความช่วยเหลือเมื่อสัทธิวิหาริกประสบปัญหาทั้งในด้านการดำรงชีวิตและการปฏิบัติธรรม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จึงเป็นความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มิใช่เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงอำนาจฝ่ายเดียว ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานของ พระบุญเลิศ เชียงรัมย์

พระมหาปราโมทย์ แก้วนา และวิโรจน์ คุ้มครอง (2023) ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาจริยวัตรและอันเตวาสิกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยพบว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาศีลธรรมและปัญญาร่วมกัน กล่าวคือ ครูต้องมีความรับผิดชอบในการถ่ายทอดองค์ความรู้และแบบอย่างที่ถูกต้อง ขณะที่ศิษย์ต้องมีความเคารพ เชื่อฟัง และตั้งใจศึกษา เมื่อทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามบทบาทของตนอย่างครบถ้วน ย่อมก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาทางจิตวิญญาณอย่างสมบูรณ์

จากการวิเคราะห์ทั้งสองหลักวัตรร่วมกัน จึงสามารถสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพได้ว่า การพัฒนาความสัมพันธ์ที่มั่นคงในคณะสงฆ์จำเป็นต้องดำเนินไปพร้อมกันทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ พระอุปัชฌาย์ควรตระหนักถึงบทบาทความเป็น “บิดาทางธรรม” ที่ต้องดูแลเอาใจใส่ศิษย์อย่างจริงใจ ขณะเดียวกันสัทธิวิหาริกควรตระหนักถึงหน้าที่แห่งความกตัญญูและความเคารพต่อพระอุปัชฌาย์ ความสัมพันธ์ในลักษณะสองทางนี้สามารถเรียกได้ว่า “Upajjhāya–Saddhivihārika Model (US Model)” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่เน้นความเกื้อกูลกัน มีเป้าหมายสูงสุดเพื่อพัฒนาคุณภาพพระนวกะ และธำรงรักษาพระธรรมวินัยให้มั่นคงสืบไป

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมความสัมพันธ์ตามหลักอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรมิใช่เพียงการรักษาข้อปฏิบัติทางวินัยเท่านั้น แต่เป็นการสร้างระบบคุณค่าที่หล่อหลอมความสามัคคี ความรับผิดชอบ และความมั่นคงภายในคณะสงฆ์ หากทั้งสองฝ่ายต่างตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนอย่างจริงจัง และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ย่อมส่งผลโดยตรงต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และการสืบทอดพระธรรมวินัยไปสู่ชนรุ่นหลังอย่างยั่งยืน

สรุป

จากการศึกษาการวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสัทธิวิหาริกวัตร” เป็นการศึกษาที่มุ่งอธิบายและสังเคราะห์หลักพระธรรมวินัยว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับพระสัทธิวิหาริกในบริบทของคณะสงฆ์ฝ่าย พุทธศาสนาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การศึกษาหลักอุปัชฌายวัตร การศึกษาหลักสัทธิวิหาริกวัตร และการเสนอแนวทางเชิงบูรณาการเพื่อส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักวัตรทั้งสองประการดังกล่าว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสารจากคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ประกอบพระวินัย ตลอดจนเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาและสังเคราะห์เชิงแนวคิดเพื่อพัฒนาเป็นแบบจำลองเชิงทฤษฎี

ผลการศึกษาพบว่า หลักอุปัชฌายวัตรเป็นกรอบข้อปฏิบัติที่พระสัทธิวิหาริกพึงมีต่อพระอุปัชฌาย์ในฐานะพระอาจารย์ผู้ให้การอุปสมบทและเป็นผู้นำทางธรรม วัตรดังกล่าวครอบคลุมการอุปัฏฐาก การแสดงความเคารพ การบำรุงดูแลเมื่อพระอุปัชฌาย์อาพาธ การยินดีรับฟังโอวาท การช่วยเหลือในกิจธุระ และการประพฤติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด สาระสำคัญของหลักนี้มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติของระเบียบปฏิบัติ หากยังสะท้อนคุณธรรมภายใน ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเคารพเชื่อฟัง และความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็น

พื้นฐานของการพัฒนาชีวิตสมณะอย่างมั่นคง หลักสัทธิวิหาริกวัตรแสดงถึงบทบาทหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ในฐานะครูและพี่เลี้ยงทางธรรม ผู้มีหน้าที่สั่งสอน แนะนำ ให้โอวาท ตลอดจนสงเคราะห์และเกื้อกูลด้วยปัจจัย 4 รวมทั้งกำกับดูแลให้พระสัทธิวิหาริกประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมวินัย ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จึงมีโครงสร้างแบบครู–ศิษย์ที่ชัดเจน และมีฐานรองรับทางพระวินัยอย่างเป็นระบบ ทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้และจริยวัตรทางพระศาสนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีมาตรฐานเดียวกันทั้งในระดับบุคคลและระดับสถาบันสงฆ์

โดยสรุป งานวิจัยนี้มีคุณูปการเชิงวิชาการในการอธิบายหลักอุปัชฌายวัตรและสัทธิวิหาริกวัตรอย่างเป็นระบบจากฐานคัมภีร์ดั้งเดิม พร้อมทั้งบูรณาการแนวคิดทางพระวินัยเข้ากับกรอบการวิเคราะห์เชิงความสัมพันธ์เชิงสถาบัน และนำเสนอแบบจำลองเชิงทฤษฎีที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ในบริบทสังคมพุทธร่วมสมัย อันจะเป็นแนวทางสำคัญในการธำรงรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรรมการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรนำแนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสิทธิวิหาริกวัตรมาประยุกต์ใช้กับปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องสำหรับพระสงฆ์ และทำเข้าใจถึงแนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสิทธิวิหาริกวัตรรอย่างลึกซึ้ง

2. ควรมีหน่วยงานคอยดูแล และให้ความรู้เรื่องแนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับสิทธิวิหาริกวัตร เพื่อความเข้าใจ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับอาจริยวัตร
2. แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอุปัชฌายวัตรกับอันเตวาสิกวัตร
3. แนวทางการส่งเสริมความสัมพันธภาพตามหลักอาจริยวัตรกับสิทธิวิหาริกวัตร

เอกสารอ้างอิง

มานพ นักการเรียน, & พระมหาวิรัตน์ อาจารสุโภ. (2015). อุปัชฌายวัตร-สัทธิวิหาริกวัตร: แนวคิดและหลักการปฏิบัติเพื่อความสามัคคีในหมู่สงฆ์. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 1*(2), 81–100.

พระบุญเลิศ เชียงรัมย์, พระมหาปราโมทย์ แก้วนา, & วิโรจน์ คุ้มครอง. (2023). วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจริยวัตรและอันเตวาสิกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 5*(5), 1163–1174.

พระ มหา ประ จัก ร์ อุ ประ ถา, & วินัย ผล เจริญ. (2021). ความ สัมพันธ์ เชิง อำนาจ ระหว่าง ผู้นำ ท้องถิ่น กับ พระ สงฆ์ ใน การ ปกครอง ท้องถิ่น ใน เขต พื้นที่ อำเภอ ภูเรือ จังหวัด เลย. *วารสาร สถาบันวิจัย พิมล ธรรม*, 8(2), 119-130.

พระมหาราเชนทร์ เขมาสโภ. (2023). หลักการอุปัฏฐากภิกษุไข้ในพระพุทธศาสนา. *วารสารนวังคสัตถุศาสตร์ ปริทรรศน์, 1*(1), 1–9.

พระมหาชุมพล ธมฺมเตโช (บัวแก้ว), & พระมหายุทธนา นรเชฏฺโฐ (ศิริวรรณ). (2024). วิเคราะห์อุปัชฌายวัตร-สัทธิวิหาริกวัตรในวัตตขันธกะ คัมภีร์จูฬวรรค พระวินัยปิฎก. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 10*(3), 247–260.

Phathong, K., & Chaimusik, S. (2024). State and Buddhism: Power Relations between the State and the Thai Sangha. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 7(2), 630-643.

Pimpun, W. (2021). Power relations between the state and the church: the case of the emergence of the Dhammayuttika Nikaya. *Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus*, 8(1), 24-36.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Sappaya-Sapasathan and the Role of Discourse and Power

สัปปายะสภาสถานกับวาทกรรมและอำนาจ

Krittee Chandragholica[1*], & Chatwarun Angasinha[2]

กฤตธี จันทรโคลิกา[1*], & ฉัตรวรัญช์องคสิงห[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Krittee Chandragholica*
กฤตธี จันทรโคลิกา
College of Social Innovation, Rangsit University Thailand.
วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
Email: vernioff@gmail.com

2. Chatwarun Angasinha
ฉัตรวรัญช์ องคสิงห
College of Social Innovation, Rangsit University Thailand.
วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
Email: chattrsu@gmail.com

คำสำคัญ:
วาทกรรม, อำนาจ, พื้นที่, สถาปัตยกรรมเชิงสัญลักษณ์, วาทกรรมเชิงจารีต

Keywords:
Discourse, Power, Space, Symbolic Architecture, Traditionalist Discourse

Article history:
Received: 11/08/2025
Revised: 11/10/2025
Accepted: 19/11/2025
Available online: 27/02/2026

How to Cite:
Chandragholica, K. & Angasinha, C. (2026). Sappaya-Sapasathan and the Role of Discourse and Power. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 75-87.

ABSTRACT

This research aims to (1) analyze the architectural design of the Parliament building in terms of discourse and symbolic meaning; (2) To study the negotiation and conflict between traditional discourse and democratic discourse that appear through the architecture of parliament and (3) To present conceptual findings on the role of architecture as a space for the construction of state power and identity. This research is qualitative research. Data were collected from document studies and in-depth interviews. Data were analyzed using Content Analysis. Analyze data in the form of text, images and audio to find the meanings, patterns and relationships hidden within the data to understand "discourse and power".

The research results found that the Sappayasaphasathan is a rhetorical component of the construction Both ethos, legends, and storytelling are discourses that have been excavated from the past in order to reproduce knowledge in the architectural space under the modern state. Discourse is also a tool of the power class to determine direction, regulate and control selection criteria. The competition model from the Traibhumi discourse has also been modified and act as a barrier between the state and citizens after use. People do not perceive the discourse as a good practice, and the spatial symbolism of the Sappayasabha is also a reinforcement of the upper power structure. And the power practices under the modern state also reflect the patterns of access to resources by class. The discourses that occur in the public space are therefore not a reflection of true intentions, but rather a disguise of the relationship of the power system.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อวิเคราะห์การออกแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาในมิติทางวาทกรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์ (2) เพื่อศึกษาการต่อรองและความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมทางจารีตกับวาทกรรมประชาธิปไตยที่ปรากฏผ่านสถาปัตยกรรมของรัฐสภา และ (3) เพื่อเสนอข้อค้นพบเชิงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่แห่งการประกอบสร้างอำนาจและอัตลักษณ์ของรัฐ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเฉพาะเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลด้วย Content Analysis วิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบข้อความ ภาพ และเสียง เพื่อหาความหมายรูปแบบ และความสัมพันธ์ที่ซ่อนอยู่ภายในข้อมูลนั้นๆเพื่อทำความเข้าใจ “วาทกรรมและอำนาจ”

ผลการวิจัยพบว่า สัปปายะสภาสถานเป็นส่วนผสมทางวาทกรรมของการประกอบสร้าง ทั้งคติวิทยา ตำนาน การเล่าเรื่อง ซึ่งเป็นวาทกรรมที่ถูกย้อนกลับไปขุดคุ้ยอดีต เพื่อนำมาผลิตซ้ำทางความรู้บนพื้นที่สถาปัตยกรรมภายใต้รัฐสมัยใหม่ วาทกรรมยังเป็นเครื่องมือของกลุ่มชนชั้นอำนาจในการกำหนดทิศทางวางระเบียบ รวมถึงควบคุมกฎเกณฑ์การคัดเลือก แบบประกวดจากวาทกรรมไตรภูมิยังถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นเครื่องกีดกันระหว่างรัฐกับพลเมือง ภายหลังจากการใช้งาน ผู้คนไม่เกิดการรับรู้ถึงวาทกรรมการเป็นสถานประกอบกรรมดี และสัญญะทางพื้นที่ของสัปปายะสภาสถานยังเป็นเครื่องตอกย้ำโครงสร้างอำนาจส่วนบน และปฏิบัติการเชิงอำนาจภายใต้รัฐสมัยใหม่ยังเป็นเครื่องสะท้อนรูปแบบการเข้าถึงทรัพยากรทางชนชั้น วาทกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สัปปายะสภาสถานจึงไม่ใช่เรื่องการสะท้อนเจตจำนงที่แท้จริง และเป็นเครื่องอำพรางความสำพันธ์ของระบบอำนาจ

บทนำ

รัฐสภาในฐานะสถาบันนิติบัญญัติ มิได้เป็นเพียงสถานที่ปฏิบัติงานของผู้แทนราษฎร หากยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจอธิปไตย อัตลักษณ์ของชาติ และความทรงจำร่วมของสังคม สถาปัตยกรรมรัฐสภาจึงมักถูกออกแบบอย่างมีนัยทางอุดมการณ์ เพื่อสื่อสารจุดยืนทางการเมืองและคุณค่าพื้นฐานของรัฐ ตัวอย่างเช่น Palace of Westminster แห่งสหราชอาณาจักร ซึ่งใช้สถาปัตยกรรมโกธิกเพื่อเชื่อมโยงความสง่างามของราชสำนักเข้ากับระบอบรัฐสภา (Roth & Sonne, 2020) หรืออาคารรัฐสภาอินเดียที่ออกแบบเป็นรูปวงกลมภายใต้แนวคิด “Circle of Democracy” เพื่อสื่อถึงการหมุนเวียนอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน (Roy, 2022)

ในหลายประเทศ สถาปัตยกรรมรัฐสภายังสะท้อนแนวคิดเรื่องความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน อาทิ Parliament House of Finland ซึ่งออกแบบพื้นที่ให้เปิดกว้างต่อการสังเกตการณ์ของสาธารณะ Federal Palace of Switzerland ที่เชื่อมโยงกับระบบประชาธิปไตยทางตรง และ Storting building ตลอดจน Althingi Parliament House ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบอำนาจของประชาชน แนวโน้มดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า สถาปัตยกรรมรัฐสภาในระบอบประชาธิปไตยร่วมสมัยมักมุ่งสถาปนาความหมายเรื่อง ความเปิดกว้าง และ ความเสมอภาค ผ่านรูปแบบทางกายภาพ (Vale, 2008) กรณีรัฐสภาไทย

แห่งใหม่ สัปปายะสภาสถาน กลับมีทิศทางเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่าง โดยตั้งอยู่บนแนวคิด สถานประกอบกรรมดี อันมีรากฐานจากคติจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิและสัญลักษณ์เชิงพุทธ เช่น รูปทรงเจดีย์และการจัดวางแกนศูนย์กลางเชิงเขาพระสุเมรุ (สงบ 1051, 2565) การออกแบบดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการเลือกสไตล์สถาปัตยกรรม หากเป็นการจัดวางความหมายของ ความดี ความศักดิ์สิทธิ์ และลำดับชั้นเชิงคุณค่าไว้ในพื้นที่ของสถาบันตัวแทนประชาชน ความย้อนแย้งจึงเกิดขึ้นเมื่อพื้นที่ซึ่งควรสะท้อนความหลากหลายทางความคิดในระบอบประชาธิปไตย กลับถูกกำกับด้วยวาทกรรมเชิงจารีตที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมในฐานะกลไกของอำนาจ ซึ่งทำหน้าที่ผลิตและจัดระเบียบความหมายทางสังคม (Foucault, 1977; 1980) อีกทั้ง พื้นที่ มิใช่เพียงโครงสร้างทางกายภาพ หากเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ถูกผลิตซ้ำผ่านการใช้งานและพิธีกรรม (Lefebvre, 1991) ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและการจัดสรรพื้นที่เชิงศักดิ์สิทธิ์ภายในอาคารรัฐสภาไทย (ชาตรี ประกิตนนทการ, 2563)

แม้งานศึกษาระดับสากลได้วิเคราะห์อำนาจเชิงสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมรัฐสภาอย่างกว้างขวาง (Vale, 2008) แต่ในบริบทไทยยังขาดการศึกษาที่มอง “สัปปายะสภาสถาน” ในฐานะพื้นที่ทางวาทกรรมซึ่งเป็นจุดปะทะระหว่างอุดมการณ์จารีตนิยมกับประชาธิปไตยสมัยใหม่ นี้สะท้อนความจำเป็นในการวิเคราะห์ว่าวาทกรรมใดกำลังถูกผลิตซ้ำ ครอบงำ หรือถูกต่อรอง ผ่านการออกแบบและการใช้งานพื้นที่ของรัฐสภาไทยแห่งใหม่

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยในฐานะ “พื้นที่แห่งวาทกรรม” โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องวาทกรรม อำนาจ และพื้นที่ทางสังคมของ Michel Foucault (1972) เพื่ออธิบายว่าสถาปัตยกรรมดังกล่าวได้จัดวางความหมายเชิงอุดมการณ์ไว้อย่างไร และมีนัยต่อการจัดระเบียบความสัมพันธ์เชิงอำนาจและพัฒนาการของประชาธิปไตยไทยร่วมสมัยเพียงใด ทั้งในระดับการออกแบบเชิงกายภาพและการผลิตซ้ำความหมายผ่านการใช้งานจริงของพื้นที่สาธารณะดังกล่าว

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งคลี่คลายให้เห็นว่าวาทกรรมเกี่ยวกับ “สัปปายะสภาสถาน” ถูกสร้าง ตีความ และต่อรองอย่างไร และวาทกรรมเหล่านั้นมีส่วนในการสร้างความชอบธรรมหรือความไม่ชอบธรรมให้กับอำนาจที่เกี่ยวข้องกับรัฐสภาอย่างไร อำนาจในที่นี้มิได้หมายถึงเพียงอำนาจเชิงกฎหมาย หากแต่รวมถึงอำนาจในการสร้างความหมาย การกำหนดการรับรู้ และการจัดระเบียบทางสังคมผ่านพื้นที่ สัญลักษณ์ และภาษา ซึ่งล้วนมีบทบาทในการสถาปนาและคงไว้ซึ่งสถานะของรัฐสภาในฐานะศูนย์กลางอำนาจของรัฐไทย

กรอบแนวคิดหลักของการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) แนวคิดสถาปัตยกรรม (2) แนวคิดว่าด้วยวาทกรรม และ (3) แนวคิดว่าด้วยอำนาจ โดยทั้งสามส่วนทำงานเชื่อมโยงกันในระดับสัญลักษณ์และโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมสามารถทำความเข้าใจได้ในฐานะกิจกรรมและวิถีชีวิตที่แสดงออกร่วมกันผ่านโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ อันเป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความหมายในสังคมจึงมิได้ดำรงอยู่

อย่างเป็นธรรมชาติ หากแต่ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการ “ภาพแทน” (representation) ซึ่งสมาชิกของสังคมใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างและถ่ายทอดความหมาย แนวคิดนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Stuart Hall (1997) ที่อธิบายว่าภาพแทนคือกระบวนการสร้างความหมายผ่านระบบสัญญะ โดยมีทั้งมิติของการทำให้เห็นเป็นภาพ (depict) และการสร้างสัญลักษณ์แทนความหมาย (symbolize) ขณะที่งานของ Roland Barthes (1972, 1977) ชี้ให้เห็นว่าความหมายเชิงสัญญะมิได้หยุดอยู่ที่ระดับการบ่งชี้ (denotation) แต่ขยายไปสู่ระดับมายาคติ (myth) ซึ่งทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ในชีวิตประจำวัน

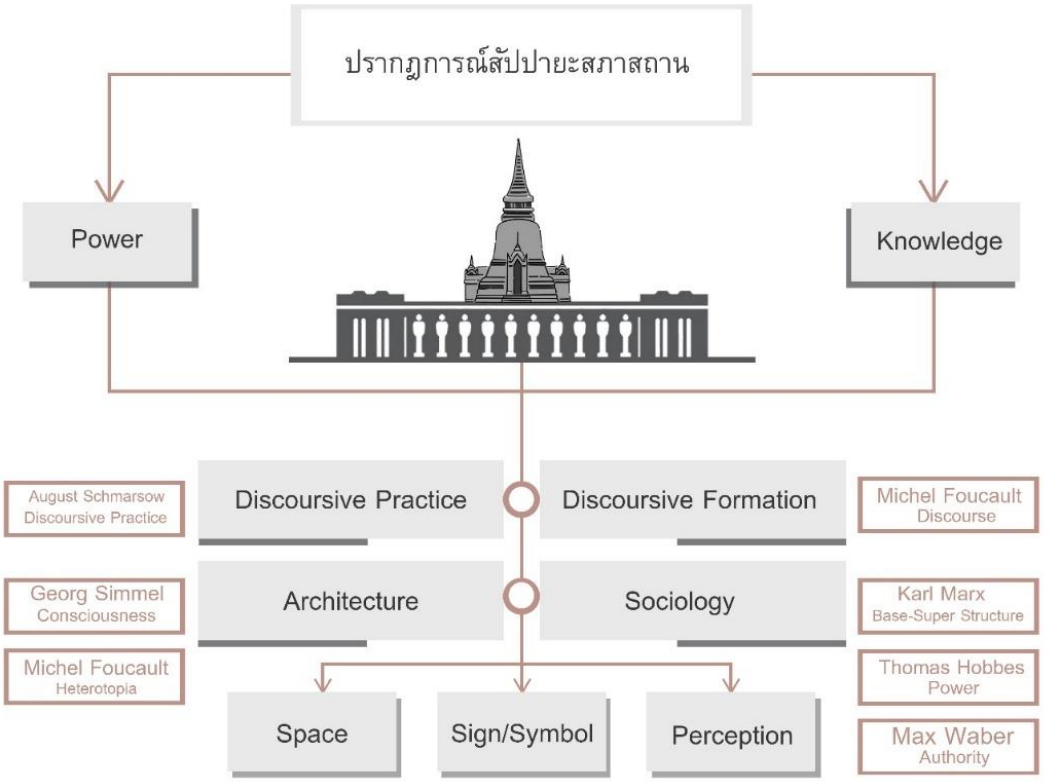
เมื่อพิจารณาอำนาจในเชิงทฤษฎี แนวคิดของ Karl Marx (1977) อธิบายสังคมผ่านความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างส่วนล่าง (base) และโครงสร้างส่วนบน (superstructure) ซึ่งอำนาจสัมพันธ์กับการควบคุมปัจจัยการผลิตและการครอบงำทางอุดมการณ์ ขณะที่ Thomas Hobbes (1996) มองอำนาจในฐานะกลไกที่จำเป็นต่อการธำรงความสงบเรียบร้อยของรัฐผ่านกฎหมายและอำนาจอธิปัตย์ แนวคิดอำนาจสมัยใหม่ โดยเฉพาะในงานของ Michel Foucault (1972, 1980) เสนอว่าอำนาจมิได้ดำรงอยู่เฉพาะในโครงสร้างรัฐหรือชนชั้น หากแทรกซึมอยู่ในภาษา ความรู้ และกระบวนการสร้าง “ความจริง” (regime of truth) ผ่านวาทกรรม (discourse) ฟูโกต์อธิบายว่า Discursive Practice คือการปฏิบัติการทางภาษาที่ก่อรูปความรู้ ส่วน Discursive Formation คือชุดของกฎเกณฑ์ที่กำหนดว่าสิ่งใดสามารถกล่าวได้และยอมรับได้ว่าเป็นความจริงในยุคสมัยหนึ่ง

แนวคิดเรื่อง “เฮเทอโรโทเปีย” (heterotopia) จาก Michel Foucault (1986) ยังช่วยทำความเข้าใจพื้นที่ในฐานะพื้นที่พิเศษที่สะท้อนและท้าทายโครงสร้างสังคม เฮเทอโรโทเปียมีคุณลักษณะ เช่น การเป็นพื้นที่แห่งวิกฤตหรือความเบี่ยงเบน การดำรงอยู่ร่วมกันของหลายมิติของเวลา การมีระบบเปิด–ปิด และการเชื่อมโยงกับพื้นที่จริงในลักษณะที่ซ้อนทับกัน แนวคิดนี้ทำให้สามารถมองรัฐสภาในฐานะพื้นที่ที่มิใช่เพียงสถานที่ทางกายภาพ หากเป็นพื้นที่ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์และการเมือง ในมิติของพื้นที่ แนวคิดของ Henri Lefebvre (1991) เสนอว่า “พื้นที่” มิใช่สิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่เป็นผลผลิตทางสังคม (the production of space) ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ การปฏิบัติ และการแทนความหมาย ขณะที่ Edward W. Soja (1996) ขยายแนวคิดดังกล่าวผ่านแนวคิด Thirdspace ที่เชื่อมโยงพื้นที่จริง พื้นที่จินตนาการ และพื้นที่เชิงประสบการณ์เข้าด้วยกัน การทำความเข้าใจพื้นที่ทางสังคมยังอาจอ้างอิงงานของ Émile Durkheim (1995) ที่มองสัญลักษณ์และพิธีกรรมในฐานะกลไกที่สร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ตลอดจนแนวคิดเรื่องทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic power) ของ Pierre Bourdieu (1991) ซึ่งอธิบายว่าอำนาจสามารถดำรงอยู่ในรูปของการยอมรับโดยไม่รู้ตัวผ่านภาษาและรสนิยม ภายใต้กรอบดังกล่าว “สัปปายะสภาสถาน” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562) จึงมิได้เป็นเพียงโครงสร้างทางกายภาพ หากเป็น “ปรากฏการณ์ทางสถาปัตยกรรม” ที่หลอมรวมสถาปัตยกรรม พื้นที่ และสัญลักษณ์เข้ากับวาทกรรมและอำนาจ สถาปัตยกรรมในที่นี้ทำหน้าที่เป็นภาพแทนของคติความเชื่อ ประเพณี และอุดมการณ์ของรัฐไทย โดยออกแบบให้สอดแทรกสัญลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมไทยแบบประเพณี การวิเคราะห์เชื่อมโยงระหว่าง Space, Sign/Symbol และ Perception ชี้ให้เห็นว่าความหมายของสัญลักษณ์มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอ้างอิงระหว่างสัญญะต่าง

ๆ ตามหลักสัญญะวิทยาของ Barthes (1972) ความหมายจึงถูกผลิตซ้ำผ่านกระบวนการรับรู้ของผู้ใช้พื้นที่มากกว่าการดำรงอยู่ในตัวอาคารเอง

ดังนั้น การศึกษานี้เสนอว่า สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ในการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐ ผ่านการก่อรูปวาทกรรม การจัดระเบียบพื้นที่ และการกำหนดการรับรู้ของสาธารณะ พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นทั้งผลผลิตของอำนาจ และในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการผลิตซ้ำอำนาจในระดับสัญลักษณ์และสังคม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การออกแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาในมิติทางวาทกรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์

2. เพื่อศึกษาการต่อรองและความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมทางจารีตกับวาทกรรมประชา ธิปไตยที่ปรากฏผ่านสถาปัตยกรรมของรัฐสภา

3. เพื่อเสนอข้อค้นพบเชิงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่แห่งการประกอบสร้างอำนาจและอัตลักษณ์ของรัฐ

สมมติฐานการวิจัย

สถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถานทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐไทยและวาทกรรมเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นไทยมีบทบาทในการสร้างความชอบธรรมให้แก่สถาบันรัฐสภา

ระเบียบวิธีการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Data) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ในการเก็บข้อมูลนอกจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ซึ่งหมายถึง ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์จากภายนอกโดยไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือกระบวนการที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจบทบาทและการใช้งานของ “สัปปายะสภาสถาน” ในฐานะพื้นที่ที่สะท้อนอำนาจและวัฒนธรรมทางการเมือง การตระหนักถึงโครงสร้างสถาปัตยกรรมและบรรยากาศที่สนับสนุนความรู้สึก “สัปปายะ” (ความสงบและเหมาะสม) อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์เชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของผู้ใช้งาน เช่น สมาชิกรัฐสภา เจ้าหน้าที่หรือประชาชนทั่วไป

ข้อมูลจากการรวบรวมทั้งการสัมภาษณ์และจากเอกสารจะถูกใช้ร่วมกันในการตอบคำถามการวิจัย คือ สิ่งประกอบสร้างของสัปปายะสภาสถานสะท้อนผ่านความหมายและความสัมพันธ์แบบใดเมื่อพิจารณาผ่านมุมมองทางด้านสังคมวิทยา หลักสำคัญของสถาปัตยกรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับการออกแบบและการใช้งานของสัปปายะสภาสถานหรือไม่ อย่างไร อำนาจแบบใดที่ดำรงอยู่ในสัปปายะสภาสถาน อำนาจนั้นสะท้อนผ่านสถาปัตยกรรมในรูปแบบใดและให้ประโยชน์อย่างไรต่อวิธีคิดของประชาชน การวิเคราะห์และนำเสนอจะแบ่งเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. **สิ่งประกอบสร้างและการสะท้อนความหมายเชิงวาทกรรม**
    1) ความเชื่อกับสถาปัตยกรรม
    2) โลกทัศน์ทางการออกแบบสถาปัตยกรรม
    3) วาทกรรมและความหมายทางการออกแบบ

4) ประวัติศาสตร์ไทยกับวาทกรรมเชิงอำนาจ

5) กระบวนการผลิตสร้างวาทกรรม

2. **แนวคิดการออกแบบกับการการรับรู้**

1) การรับรู้วาทกรรมจากพื้นที่ใช้งานจริง

2) การปรับเปลี่ยนวาทกรรมกับการรับรู้

3) วาทกรรมกับความเชื่อ

4) สัญญะและการผลิตวาทกรรม

5) การรับรู้ภายหลังกระบวนการผลิตใหม่ของวาทกรรม

3. **อำนาจที่มีส่งต่อผ่านพื้นที่สถาปัตยกรรม**

1) อำนาจทางความรู้

2) อำนาจทางความเชื่อ

3) อำนาจทางการออกแบบ

4) อำนาจการปกครอง

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์การออกแบบทางสถาปัตยกรรมในมิติทางวาทกรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์

ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบอาคารรัฐสภาไทย คือ สัปปายะสภาสถาน มิได้เป็นเพียงการจัดวางรูปแบบทางกายภาพ หากแต่เป็นพื้นที่ประกอบสร้างความหมายผ่านวาทกรรมที่มีมิติซ้อนทับทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า วรรณกรรม และคติความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะคติจักรวาลแบบไตรภูมิซึ่งมีรากฐานในพุทธศาสนาและพราหมณ์–ฮินดู วาทกรรมดังกล่าวถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการออกแบบตั้งแต่ระดับผังแม่บท สัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ไปจนถึงการจัดองค์ประกอบพื้นที่เชิงลำดับชั้น การปรากฏของ ไตรภูมิ ในฐานะกรอบอธิบายจักรวาลและศีลธรรม มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง หากแต่สัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจและการผลิตความรู้ในสังคม ความรู้และความหมายที่ถูกผลิตผ่านวาทกรรมนี้มีลักษณะอำพรางความสัมพันธ์เชิงชนชั้นและลำดับชั้นทางสังคม ภายใต้ภาษาทางศีลธรรมและจารีต วาทกรรมไตรภูมิเริ่มมีบทบาทอย่างชัดเจนในกระบวนการกำหนดหลักเกณฑ์และผังแม่บทของโครงการ อันสะท้อนให้เห็นว่าอาคารรัฐสภาถูกสถาปนาขึ้นภายใต้ชุดวาทกรรมดังกล่าวในฐานะ จุดหมาย ของการประกวดแบบ มิใช่เพียงผลลัพธ์ทางสุนทรียศาสตร์

การต่อรองและความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมจารีตกับวาทกรรมประชาธิปไตย

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นความตึงเครียดระหว่างวาทกรรมจารีตที่อิงศีลธรรมแบบจักรวาลวิทยา กับวาทกรรมประชาธิปไตยซึ่งเน้นความเสมอภาค การมีส่วนร่วม และความโปร่งใส แม้ผู้ออกแบบหลักอย่าง สงบ 1051

จะอธิบายเจตนารมณ์ของรัฐสภาในฐานะพื้นที่สาธารณะและพื้นที่แห่งคุณธรรมทางการเมือง หากแต่กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบและการดำเนินการภายใต้กลไกรัฐ ได้ทำให้บทบาทดังกล่าวแปรเปลี่ยนไป การจัดระเบียบพื้นที่จริงสะท้อนการแบ่งแยกพลเมืองออกจากสถาปัตยกรรมของรัฐอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะมาตรการด้านความมั่นคงและการควบคุมการเข้าถึง ซึ่งสามารถตีความได้ว่าเป็น “ปฏิบัติการทางอำนาจ” ที่ทำให้พื้นที่ประชาธิปไตยกลายเป็นพื้นที่ควบคุม (controlled space) มากกว่าพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ความกลัวต่อภัยคุกคาม ความชั่วร้าย หรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ถูกผลิตซ้ำผ่านวาทกรรมเชิงศีลธรรม จึงทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความยำเกรงและความชอบธรรมให้แก่โครงสร้างอำนาจสมัยใหม่ กล่าวได้ว่า วาทกรรมไตรภูมิในบริบทนี้มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงกรอบจริยธรรม หากแต่ถูกนำมาใช้ในลักษณะ การใช้ความหมายผิดบริบท (misappropriation) เพื่อรองรับการสถาปนาอำนาจเชิงสถาบัน และลดทอนศักยภาพเชิงวิพากษ์ของพื้นที่ประชาธิปไตย

บทบาทของสถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่แห่งการประกอบสร้างอำนาจและอัตลักษณ์ของรัฐ

ข้อค้นพบเชิงแนวคิดที่สำคัญคือ สถาปัตยกรรมของรัฐมิได้เป็นเพียงภาพแทนของอัตลักษณ์ชาติ หากแต่เป็นกลไกเชิงวาทกรรมที่มีบทบาทในการผลิตซ้ำอำนาจ ความรู้ และความสัมพันธ์ทางชนชั้น อาคารรัฐสภาถูกสร้างและใช้งานท่ามกลางบริบทความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม ส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นเครื่องมือของรัฐในการจัดระเบียบ ควบคุม และกำกับพลเมือง การพัฒนาโครงการยังสัมพันธ์กับตรรกะของทุนนิยมและการจัดสรรทรัพยากรของรัฐ โดยการให้ความสำคัญกับพื้นที่ พิธีกรรม และองค์ประกอบประติมากรรมในระดับสูง อาจสะท้อนมิติการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มทุนและเครือข่ายอำนาจ ซึ่งเปิดพื้นที่ต่อความไม่โปร่งใสและการแสวงหาประโยชน์จากโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ

โดยสรุป งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า สถาปัตยกรรมรัฐสภาเป็น “พื้นที่วาทกรรม” ที่ซ้อนทับกันระหว่างจารีตศีลธรรม อำนาจสมัยใหม่ และทุน การประกอบสร้างความหมายผ่านคติไตรภูมิ มิได้เป็นเพียงการธำรงวัฒนธรรม หากแต่เป็นกระบวนการทางการเมืองที่มีผลต่อการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมืองอย่างลึกซึ้ง และสะท้อนให้เห็นบทบาทของสถาปัตยกรรมในฐานะเครื่องมือสำคัญของการสถาปนาและผลิตซ้ำอำนาจในรัฐสมัยใหม่

อภิปรายผล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์การออกแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารรัฐสภาในมิติทางวาทกรรมและความหมายเชิงสัญลักษณ์ (2) ศึกษาการต่อรองและความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมทางจารีตกับวาทกรรมประชาธิปไตยที่ปรากฏผ่านสถาปัตยกรรมของรัฐสภา และ (3) เสนอข้อค้นพบเชิงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่แห่งการประกอบสร้างอำนาจและอัตลักษณ์ของรัฐ

การออกแบบสถาปัตยกรรมในฐานะผลผลิตของวาทกรรมไตรภูมิ

ผลการศึกษาพบว่า สัปปายะสภาสถานถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้วาทกรรมไตรภูมิในฐานะกรอบความคิดหลักของโครงการออกแบบ โดยรัฐเป็นผู้กำหนดกรอบแนวคิดผ่านกระบวนการประกวดแบบและการวางผังแม่บท สถาปัตยกรรมจึงมิได้เป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ หากเป็นผลผลิตของอำนาจเชิงวาทกรรมที่กำหนดความหมายล่วงหน้า ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องวาทกรรมอนุรักษ์นิยมร่วมสมัยที่ชี้ให้เห็นว่าสัปปายะสภาสถานเป็นการก่อรูปทางความคิดของกลุ่มชนชั้นนำที่ต้องการธำรงรักษาสถาบันทางประเพณีของชาติ (วิญญู วงศ์สุรวัฒน์, 2561) ขณะเดียวกัน การผสมผสานสัญลักษณ์ เช่น พระอินทร์ ปลาอานนท์ และการจำลองพื้นที่จักรวาลตามคติไตรภูมิ สะท้อนการใช้คติและสัญลักษณ์เป็นกลไกสร้างความหมายเชิงอุดมการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา (2556, 2563) ที่อธิบายถึงการสื่อความหมายไตรภูมิผ่านองค์ประกอบสถาปัตยกรรม การสร้างความหมายดังกล่าวมิได้เปิดพื้นที่ให้เกิดการตีความอย่างหลากหลาย หากแต่เป็นการกำหนดความหมายจากเบื้องบน สอดคล้องกับกรอบคิดเรื่องโครงสร้างส่วนบนและฐานเศรษฐกิจของมาร์กซ์ (มาร์กซ์, 2548) ที่อธิบายว่าอุดมการณ์และสถาบันทางวัฒนธรรมทำหน้าที่รองรับอำนาจของชนชั้นปกครอง

ความขัดแย้งระหว่างวาทกรรมจารีตกับประชาธิปไตย

แม้การออกแบบจะมุ่งสื่อสารคติความดีและหลักธรรมผ่านสัญลักษณ์ศาสนา แต่ผลการศึกษาพบว่าการรับรู้ของผู้ใช้งานและสาธารณชนมิได้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ดังกล่าว เครื่องยอดรัฐสภาและองค์ประกอบเชิงศาสนาไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจแก่นของคติไตรภูมิได้จริง ประเด็นนี้ขัดแย้งกับข้อเสนอของมนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา (2556) และอรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์ (2562) ที่เสนอว่าสถาปัตยกรรมสามารถสื่อสารหลักการปกครองและคุณธรรมแก่สาธารณชนได้อย่างชัดเจน ตรงกันข้าม ผลการศึกษากลับสอดคล้องกับข้อวิพากษ์ของชาตรี ประกิตนนทการ (2563, 2565) ที่ชี้ว่า การทำให้รัฐสภามีลักษณะคล้ายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้ลดทอนความหมายของ “ประชาชน” ในระบอบประชาธิปไตย และทำให้พื้นที่การเมืองถูกทำให้ศักดิ์สิทธิ์เกินกว่าจะตรวจสอบได้ ยิ่งไปกว่านั้น การออกแบบพื้นที่ เช่น การสร้างระดับพื้นที่ล้อมรอบอาคาร หรือการตัดทางขึ้นลงบางด้าน สะท้อนการกีดกันเชิงกายภาพ ซึ่งเป็นภาพแทนของโครงสร้างอำนาจรัฐในระดับสัญลักษณ์อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องรัฐ พื้นที่ และความหมายทางการเมือง (ชาตรี ประกิตนนทการ, 2562)

สถาปัตยกรรมในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการประกอบสร้างอัตลักษณ์รัฐ

การจัดวางเครื่องยอดในตำแหน่งศูนย์กลางของอาคาร เป็นความพยายามสร้าง พื้นที่สมบูรณ์ทางสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถอธิบายผ่านแนวคิด “พื้นที่อันเป็นอื่น” ของฟูโกต์ ที่เชื่อมโยงความรู้กับอำนาจในการจัดระเบียบพื้นที่ (ฟูโกต์, 2558) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในรัฐสภาจึงทำหน้าที่จัดลำดับชั้นทางสังคมและสร้างความชอบ

ธรรมเชิงสัญลักษณ์ ในอีกด้านหนึ่ง โครงสร้างอำนาจดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอำนาจแบบบารมีของเวเบอร์ (เวเบอร์, 2552) ซึ่งอธิบายถึงความชอบธรรมที่ตั้งอยู่บนคุณลักษณะพิเศษเหนือสามัญ การทำให้รัฐสภาเชื่อมโยงกับจักรวาลคติและศาสนาจึงเป็นการสร้างความชอบธรรมเชิงบารมีให้กับอำนาจทางการเมือง เมื่อพิจารณาในภาพรวม การผลิตซ้ำวาทกรรมไตรภูมิในบริบทของรัฐสมัยใหม่สะท้อนการเคลื่อนตัวของอำนาจจากยุคโบราณสู่สถาบันสมัยใหม่ โดยอำนาจมิได้หายไป หากแต่เปลี่ยนรูปแบบเป็นกลไกเชิงวินัยและการจัดระเบียบพื้นที่ (ฟูโกต์, 2558) ดังนั้น สัปปายะสภาสถานจึงมิใช่เพียงอาคารรัฐสภา หากเป็นพื้นที่ที่อำนาจรัฐ กลุ่มทุน และชนชั้นนำ ใช้เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์

กล่าวโดยสรุป สถาปัตยกรรมรัฐสภาไทยร่วมสมัยมิได้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของประชาธิปไตย หากเป็นพื้นที่ต่อรองทางอำนาจระหว่างวาทกรรมจารีตกับวาทกรรมประชาธิปไตย และทำหน้าที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของรัฐผ่านการจัดวางความศักดิ์สิทธิ์และความหมายเชิงสัญลักษณ์ อันนำไปสู่ข้อค้นพบเชิงแนวคิดว่า สถาปัตยกรรมสามารถทำหน้าที่เป็น “กลไกทางอำนาจ” ที่แฝงตัวอยู่ในรูปของความงาม ความศักดิ์สิทธิ์ และอุดมการณ์

สรุป

จากการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้มีส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตองค์ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์เชิงวิพากษ์ควบคู่ไปกับรัฐศาสตร์วัฒนธรรม โดยเสนอให้มอง “สถาปัตยกรรม” ไม่ใช่เพียงวัตถุหรือโครงสร้างทางกายภาพที่ทำหน้าที่รองรับกิจกรรมของมนุษย์ หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์และเชิงอำนาจที่มีบทบาทในการประกอบสร้างความหมายทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง พื้นที่ทางสถาปัตยกรรมจึงถูกทำความเข้าใจในฐานะพื้นที่ทางวาทกรรม ที่รัฐและกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ใช้ในการผลิตซ้ำ ต่อรอง และจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อัตลักษณ์ และความชอบธรรมในสังคมร่วมสมัย และ ช่วยเชื่อมโยงกรอบคิดด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์เข้ากับแนวคิดทางอำนาจ ความรู้ และการกำกับควบคุมทางสังคม อาทิ แนวคิดเรื่องพื้นที่กับอำนาจ และแนวคิดการผลิตพื้นที่ ทำให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมเป็นทั้งผลผลิตของโครงสร้างอำนาจ และในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดระเบียบการรับรู้ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของผู้คนภายในพื้นที่นั้น ๆ การออกแบบอาคารรัฐสาธารณสถาน หรืออนุสรณ์สถาน จึงมิได้เป็นกระบวนการทางเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการทางการเมืองที่สื่อสารอุดมการณ์ ความทรงจำ และภาพแทนของรัฐ ชี้ให้เห็นว่าสาธารณสถานในบริบทไทยเป็นพื้นที่ที่รัฐพยายามสร้างภาพแทนของความเป็นชาติ ความศักดิ์สิทธิ์ หรือความทันสมัย ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ประชาชนสามารถตีความใหม่ วิพากษ์ หรือท้าทายความหมายดังกล่าวได้ การมองสถาปัตยกรรมผ่านเลนส์เชิงวิพากษ์จึงช่วยให้การศึกษาวาทกรรมทางการเมืองมีมิติทางกายภาพและเชิงพื้นที่ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และทำให้การออกแบบสาธารณสถานในอนาคตสามารถตระหนักถึงพลวัตของอำนาจ ความหลากหลายทางอัตลักษณ์ และการมีส่วนร่วมของสาธารณะมากขึ้น

โดยสรุป งานวิจัยนี้มิได้เพียงเติมเต็มองค์ความรู้เชิงทฤษฎี หากยังวางรากฐานเชิงแนวคิดสำหรับการพัฒนากรอบวิเคราะห์สถาปัตยกรรมในฐานะ “พื้นที่การเมือง” อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวาทกรรมรัฐ

การออกแบบเชิงสาธารณะ และการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ในสังคมไทยร่วมสมัยต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ข้อเสนอทางทฤษฎีเน้นให้สถาปัตยกรรมไม่ใช่เพียง สิ่งปลูกสร้าง แต่เป็น ข้อความ ที่สามารถอ่าน แปลความ และวิเคราะห์ได้เหมือนวรรณกรรมหรือระบบความคิดหนึ่ง ซึ่งอาจทำให้คนในสังคมเข้าใจความซับซ้อนของรัฐไทยในระดับที่ลึกยิ่งขึ้น โดยการเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรม พื้นที่ และวาทกรรม นั้นควรถูกใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์ในการศึกษารัฐ อำนาจ และประชาธิปไตยร่วมสมัยในอนาคต

2. การใช้มโนทัศน์จาก Foucault, Lefebvre และ James C. Scott ยังชี้ให้เห็นว่า การต่อต้านอำนาจอาจเริ่มต้นได้จากการตีความ พื้นที่ อย่างวิพากษ์ เพราะแม้สถาปัตยกรรมจะดูแน่นิ่งและแข็งแรงเพียงใด แต่หากผู้คนไม่สถิตอยู่กับมัน ไม่มีใครใช้พื้นที่ตามที่มันออกแบบไว้ อำนาจที่ถูกประกอบสร้างผ่านอาคารนั้น ก็จะไม่มีวันสมบูรณ์

3. การวิเคราะห์สถาปัตยกรรมด้วยสายตาของผู้ตั้งคำถามต่ออำนาจ จึงเป็นการปลดปล่อยวิธีคิดใหม่ให้กับสังคมวิทยา การเมือง และการวางผังเมือง ที่ยังผูกติดกับกรอบความเข้าใจเชิงเทคนิคมากกว่าการตั้งคำถามต่อใครได้ใช้พื้นที่นี้ ใครถูกลบออกจากพื้นที่ และ ใครคือผู้มีสิทธิให้ความหมาย หากแต่ควรตั้งคำถามใหม่เช่น ใครคือผู้ครอบครองอำนาจในการกำหนดทิศทางของพื้นที่ พื้นที่นี้สร้างขึ้นเพื่อใคร เพื่อพลเมือง หรือเพื่อภาพฝันของอำนาจ และ "สถาปัตยกรรมนี้สะท้อนเจตจำนงของประชาชน หรือเป็นเพียงภาพสะท้อนความต้องการของผู้มีอำนาจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาสาธารณสถานหลากหลายประเภท (เช่น ศาลากลาง อนุสรณ์สถาน พื้นที่ชุมนุมสาธารณะ) และเปรียบเทียบระหว่างช่วงเวลา หรือระหว่างเมือง เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของอำนาจและอัตลักษณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

2. บูรณาการกรอบคิดด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์ มานุษยวิทยาเมือง และวัฒนธรรมศึกษาควบคู่กับการวิเคราะห์วาทกรรมและการสังเกตการณ์ภาคสนาม เพื่อให้เห็นทั้งมิติการออกแบบและการใช้งานจริงของพื้นที่

3. ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการทำแผนที่ประสบการณ์ (experience mapping) เพื่อสำรวจว่าประชาชนรับรู้ ต่อรอง หรือท้าทายความหมายเชิงอำนาจของสถาปัตยกรรมอย่างไร

4. ศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ เทคโนโลยีเฝ้าระวัง หรือการออกแบบอัจฉริยะ (smart design) ที่เข้ามากำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่สาธารณะยุคใหม่

เอกสารอ้างอิง

คุ้มพงศ์ หนูบรรจง. (2565). อาคารรัฐสภากับสัญลักษณ์ของระบอบประชาธิปไตยไทย. ใน อัษฎาวุธ อาสาสรรพกิจ (บ.ก.), *หลากทันสมัย: สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย* (น. 136–157). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (2563). อำนาจ สัญลักษณ์ และรัฐสภาไทย: การเมืองผ่านมโนทัศน์ของ “ความเป็นไทย”. *วารสารรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 42*(3), 1–34.

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2562). *การเมืองและสถาปัตยกรรม: พื้นที่ อำนาจ และความหมาย*. สำนักพิมพ์มติชน.

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2563). *รัฐสภาใหม่: สถาปัตยกรรมแห่งอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ที่ย้อนแย้ง*. มติชน.

ชาตรี ประกิตนนทการ. (2565). *วัด วัง รัฐ และประชาชน: ประวัติศาสตร์การเมืองของสถาปัตยกรรมไทย*. อ่าน.

นันทนี อยู่มั่งมี. (2562). พิธีกรรมรัฐกับวาทกรรมศาสนา: การผลิตความชอบธรรมในพิธีเปิดประชุมรัฐสภา. *วารสารรัฐศาสตร์, 41*(2), 99–122.

ปิยะพร ศรีสมพงษ์. (2563). รัฐสภาเก่ากับความทรงจำทางการเมือง. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์, 15*(1), 55–73.

ฟูโกต์, มิเชล. (2558). *วินัยและการลงโทษ: กำเนิดคุกสมัยใหม่* (แปลจาก *Discipline and Punish*). อ่าน.

มาร์กซ์, คาร์ล. (2548). *ว่าด้วยโครงสร้างส่วนบนและฐานเศรษฐกิจ* (แปลจาก *Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy*). สมมติ.

มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา. (2556). *คติและสัญลักษณ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมของสัปปายะสภาสถาน* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนัสพงษ์ สงวนวุฒิโรจนา. (2563). *สัปปายะสภาสถาน: แนวคิดไตรภูมิและการสื่อความหมายเชิงสถาปัตยกรรม*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิญญู วงศ์สุรวัฒน์. (2561). *สัปปายะสภาสถานกับวาทกรรมอนุรักษ์นิยมร่วมสมัย*. ฟ้าเดียวกัน.

เวเบอร์, แม็กซ์. (2552). *เศรษฐกิจและสังคม* (แปลจาก *Economy and Society*). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สงบ 1051. (2565a). *สัปปายะสภาสถาน: สถาปัตยกรรมกับอุดมคติแห่งการเมืองแบบไทย*. สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). *สัปปายะสภาสถาน: รัฐสภาแห่งใหม่ของไทย*. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

อรณัฐ ปิยะจารุวัฒน์. (2562). *ไตรภูมิกับการออกแบบสถาปัตยกรรมรัฐสภาไทย*. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Althusser, L. (1971). *Lenin and philosophy and other essays*. Monthly Review Press.

Barthes, R. (1972). *Mythologies*. Hill and Wang. (Original work published 1957)

Barthes, R. (1977). *Image, music, text*. Hill and Wang.

Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.

Durkheim, E. (1995). *The elementary forms of religious life*. Free Press. (Original work published 1912)

Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1969)

Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books. (Original work published 1975)

Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.

Foucault, M. (1986). Of other spaces. *Diacritics, 16*(1), 22–27.

Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage Publications.

Harvey, D. (2001). *Spaces of capital: Towards a critical geography*. Routledge.

Hobbes, T. (1996). *Leviathan*. Cambridge University Press. (Original work published 1651)

Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Original work published 1974)

Marx, K. (1977). *A contribution to the critique of political economy*. Progress Publishers. (Original work published 1859)

Roth, L. M., & Sonne, W. (2020). *Understanding architecture: Its elements, history, and meaning* (3rd ed.). Routledge.

Roy, A. (2022). Parliament architecture and the idea of the “Circle of Democracy” in India. *Journal of Architecture and Urbanism, 46*(2), 123–135.

Soja, E. W. (1996). *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Blackwell.

Vale, L. J. (2008). *Architecture, power, and national identity* (2nd ed.). Routledge.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

An Application of the Threefold Learning Principle to Enhance Students Life Skills of Primary School Students at Ban Nong Takhong School, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน ชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

Phramaha Sumeth Analayo Janngam[1*], Phamaha Suporn Rakkhitedhammo Puangklang [2], & Benjamas Suwannawong[3]

พระมหาสุเมธ อนาลโย จันทร์งาม[1*], พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม ปวงกลาง[2], & เบญจมาศ สุวรรณวงศ์[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phramaha Sumeth Analayo Janngam*
พระมหาสุเมธ อนาลโย จันทร์งาม
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Email: anarayo2524@gmail.com

2. Phamaha Suporn Rakkhitadhammo Puangklang
พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม ปวงกลาง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Email: suporn_rak@gmail.com

3. Benjamas Suwannawong
เบญจมาศ สุวรรณวงศ์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Email: benjamas123@gmail.com

คำสำคัญ:
การประยุกต์, ไตรสิกขา, ทักษะชีวิต, นักเรียน, จังหวัดนครราชสีมา

Keywords:
Application, Trisikkha, Life Skills, Students, Nakhon Ratchasima

ABSTRACT

This research investigates the application of the Threefold Training (Tri-Sikkhā) in Theravada Buddhism to enhance life skills among primary school students at Ban Nongtakong School, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province, Thailand. The objectives of the study were: (1) to examine the conceptual framework of the Threefold Training in Theravada Buddhism; (2) to explore existing problems in life skills development among primary students; and (3) to propose an integrative approach for applying the Threefold Training to strengthen students' life skills. This study employed a qualitative field research design. Data were collected through documentary analysis, in-depth interviews with school administrators, teachers, and related stakeholders, and contextual observations within the school setting. Key informants were selected using purposive sampling. Research instruments included semi-structured interview protocols and observation forms. Data were analyzed using content analysis and descriptive interpretation to synthesize findings systematically.

The findings reveal that the Threefold Training—comprising moral discipline (sīla), mental concentration (samādhi), and wisdom (paññā)—provides a holistic human development framework aligned with 21st-century life skills. Identified problems included behavioral issues (e.g., lack of discipline and inappropriate language use), emotional and

Article history:
Received: 11/08/2025
Revised: 11/09/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 27/02/2026

How to Cite:
Janngam, P. et al. (2026). An Application of the Threefold Learning Principle to Enhance Students Life Skills of Primary School Students at Ban Nong Takhong School, Mueang District, Nakhon Ratchasima Province. *Journal Dhamma for Life,* 32(2*),* 88-106.

psychological challenges (e.g., limited concentration and poor emotional regulation), and cognitive limitations (e.g., underdeveloped critical thinking and decision-making skills). Family and school environmental factors were found to significantly influence these conditions. The proposed application framework consists of three integrated processes: (1) cultivating moral discipline to promote ethical conduct and social responsibility; (2) developing concentration practices to enhance emotional control and learning focus; and (3) fostering wisdom through critical thinking and problem-solving activities. These processes were implemented through classroom integration, weekly activities, and Buddhist-oriented school programs. The results indicate positive behavioral changes, improved emotional stability, enhanced concentration, and better problem-solving abilities among students. The study demonstrates the practical potential of the Threefold Training as an effective model for life skills development in primary education contexts.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์หลักไตรสิกขาในเชิงพุทธปรัชญา 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหาร ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งการสังเกตบริบทของโรงเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบบันทึกการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นกรอบแนวคิดการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวมที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างทักษะชีวิตในศตวรรษที่ 21 สภาพปัญหาของนักเรียนพบข้อจำกัดด้านพฤติกรรม (ขาดวินัย ใช้ความรุนแรงทางวาจา) ด้านจิตใจ (ขาดสมาธิและการควบคุมอารมณ์) และด้านปัญญา (ทักษะการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจยังไม่เหมาะสม) โดยมีปัจจัยด้านครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางการศึกษาเป็นตัวแปรสนับสนุน การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาดำเนินการผ่าน 3 กระบวนการ ได้แก่ (1) การพัฒนาด้านศีลเพื่อเสริมสร้างวินัยและคุณธรรม (2) การพัฒนาด้านสมาธิเพื่อเสริมสร้างการควบคุมอารมณ์และจดจ่อในการเรียนรู้ และ (3) การพัฒนาด้านปัญญาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาผ่านกิจกรรมบูรณาการในชั้นเรียนและกิจกรรมส่งเสริมวิถีพุทธ ผลลัพธ์สะท้อนว่านักเรียนมีพฤติกรรมเหมาะสมมากขึ้น มีสมาธิในการเรียน และสามารถแก้ปัญหาและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ อันแสดงให้เห็นถึง

ศักยภาพของหลักไตรสิกขาในการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในบริบทการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรม

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีความเป็นสากลอย่างแท้จริง มีพุทธศาสนิกชนนับถือแพร่หลายในทุกมุมโลก ความเป็นสากลของพระพุทธศาสนานั้นมีรากฐานมาจากสัจธรรมอันลึกซึ้งที่พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบและนำมาประกาศสั่งสอน สัจธรรมดังกล่าวมีความสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นความจริงอันประเสริฐสูงสุดที่ดำรงอยู่โดยธรรมชาติ พระพุทธองค์ทรงทำหน้าที่เสมือนผู้ค้นพบและนำมา “เผยแผ่ จำแนก แจกแจง แต่งตั้ง บัญญัติ จัดวางให้สามารถสื่อสารกับคนร่วมสมัยได้เป็นอย่างดี” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/137/385) จนกระทั่งบรรลุ “เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงเปรียบเสมือนขุมทรัพย์ทางปัญญาที่รวบรวมหลักคำสอนอันเป็นต้นแบบของศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน การที่เยาวชนและประชาชนไทยได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้คำสอนทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนแนวทางปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีงาม จึงเป็นการเตรียมความพร้อมที่สำคัญยิ่งสำหรับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันที่อาจมีทั้งด้านบวกและด้านลบ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้บุคคลสามารถแยกแยะความดี-ความชั่ว และเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมได้

ในปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาที่ซับซ้อนและท้าทายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นปัญหาที่มีความสำคัญระดับชาติและส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมโดยรวม สาเหตุของปัญหาเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับปัจจัยหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต ปัญหาด้านสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาด้านวัฒนธรรมที่ถูกกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ และปัญหาด้านครอบครัวที่มีความซับซ้อนมากขึ้น โรงเรียนในฐานะสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชน จึงมีภารกิจสำคัญในการจัดการศึกษาให้ครบถ้วนสมบูรณ์ในทุกมิติ นอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการแล้ว ยังต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็น เพื่อให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จ หลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมคำสอนที่พุทธศาสนิกชนยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดำรงอยู่อย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จในทุกด้าน

การพัฒนามนุษย์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือการปลูกฝังให้เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันของสังคม วิธีการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการปลูกฝังและพัฒนาศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม คือการใช้หลักไตรสิกขา เนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและ

กระบวนการในการฝึกฝน อบรม ฝึกหัด เพื่อพัฒนาคนใน 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ (1) การพัฒนาด้านพฤติกรรมระเบียบวินัย และเป้าหมายชีวิต ที่เรียกว่า ศีล (2) การพัฒนาด้านจิตใจให้มีความตั้งมั่น มุ่งสู่เป้าหมายชีวิตที่เรียกว่า สมาธิ และ (3) การพัฒนาด้านปัญญาและความสามารถในการแก้ไขปัญหาให้บรรลุเป้าหมายชีวิตที่เรียกว่า ปัญญา สิกขาทั้ง 3 ประการนี้ “ผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญา เพ่งพินิจ มีสติ คุ้มครองอินทรีย์ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติตามอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา มีความประพฤติบริสุทธิ์ จึงเป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลกนี้และโลกหน้า” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/91/320) ทักษะชีวิตเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ประกอบขึ้นเป็นชีวิตของมนุษย์แต่ละคน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตทั้งหลายที่ต่างเป็นสิ่งแวดล้อมซึ่งกันและกัน แม้ว่าสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะพยายามพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของจำนวนคนไทยที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น แต่พฤติกรรมและการกระทำของคนในสังคมยังคงเป็นปัญหาและมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาด้านคุณลักษณะ พฤติกรรม และการกระทำของเด็กและเยาวชน คือ วิกฤตการณ์ด้านการเสื่อมถอยทางศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมตามวิถีชีวิตที่ดีงาม (กระทรวงศึกษา, 2547: 5)

โรงเรียนบ้านหนองตาคง (โรงเรียนบ้านหนองตาคง, 2567: ออนไลน์) เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง ตั้งอยู่เลขที่ 1033 หมู่ที่ 8 บ้านหนองตาคง ตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ควบคู่กับความสุขในการเรียนรู้ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการวางรากฐานทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็กนักเรียน เพื่อให้พวกเขาสามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบในโรงเรียนบ้านหนองตาคงก็มีความท้าทายที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันมากขึ้น เด็ก ๆ ต้องเผชิญกับปัจจัยแวดล้อมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาพฤติกรรมและทัศนคติที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของโรงเรียน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง

ในการศึกษาระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะช่วงชั้นประถมปลาย พบว่าเด็กหลายคนยังเผชิญกับความท้าทายในการเรียนรู้ ทั้งในด้านทักษะทางวิชาการและพฤติกรรมทางสังคม เด็กบางคนไม่กล้าแสดงออกในชั้นเรียน ขาดความมั่นใจในตนเอง หรือปรับตัวเข้ากับเพื่อนไม่ได้อย่างราบรื่น บรรยากาศในห้องเรียนยังคงใช้การสอนแบบถ่ายทอดความรู้จากครูเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสฝึกคิด วิเคราะห์ หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กบางคนมีพฤติกรรมที่สะท้อนถึงภาวะทางอารมณ์หรือจิตใจที่ยังไม่มั่นคง ซึ่งอาจเป็นผลจากการขาดพื้นที่ในการเรียนรู้ด้านทักษะชีวิตอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ระบบการศึกษาในปัจจุบันยังให้

ความสำคัญด้านนี้ไม่เพียงพอ ส่งผลให้เกิดคำถามถึงแนวทางที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนให้ครบทั้งด้านความรู้ ความคิด และชีวิตจริง

จากปัญหาหรือสาเหตุดังกล่าว การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนจึงเป็นความท้าทายที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กในระยะยาว การปลูกฝังให้เด็กมีทักษะชีวิตที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมอารมณ์ การแก้ปัญหา การอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการมีวินัยในตนเอง จะช่วยให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โรงเรียนบ้านหนองตาคงซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาเหล่านี้ และมองเห็นว่าการนำหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน จะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากหลักไตรสิกขาเน้นการฝึกอบรมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาความเมตตา กรุณา และปัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2553: 546)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคงอย่างละเอียด และนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาทั้งตัวนักเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครอง และสังคมโดยรวม หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา จึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการเสริมสร้างทักษะชีวิตและพัฒนาคุณลักษณะทางจิตใจของนักเรียน หากสามารถนำหลักการเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขและบรรเทาปัญหาดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบก็จะช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนและสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน การศึกษาและการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการค้นหาวิธีการและแนวทางที่เหมาะสมในการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ที่กำลังประสบปัญหาดังกล่าว ซึ่งผลการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในอนาคต

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ (1) หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (2) แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตในบริบทการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมุ่งบูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษาอย่างเป็นองค์รวม

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักไตรสิกขาใน พระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ศีล (ความประพฤติชอบ) สมาธิ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) และปัญญา (ความรู้แจ้งตามความเป็นจริง) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์แบบบูรณาการ ครอบคลุมมิติทางกาย วาจา ใจ และปัญญา แนวคิดการศึกษาตามทัศนะของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เน้นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตอย่างรอบด้าน มิใช่เพียงการสั่งสมความรู้ แต่เป็นการสร้างอิสรภาพในมิติกาย สังคม จิตใจ และปัญญา โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองและเกื้อกูลสังคม งานวิจัยของพระจิรวัฒน์ อุตฺตมเมธี (2555) สะท้อนให้เห็นมิติการศึกษาที่เชื่อมโยงการพัฒนาตนกับการพัฒนาสังคมอย่างมีเอกภาพ ในทำนองเดียวกัน งานวิจัยของพระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ (2553) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการบูรณาการหลักไตรสิกขาในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะการสร้างสมดุลระหว่างภาระหน้าที่และการพัฒนาจิตใจ ขณะที่งานของวิชิต สงวนไกรพงษ์ (2557) ได้วิเคราะห์รากฐานเชิงพระสูตร อาทิ วัชชีปุตตสูตร ทุติยสิกขัตตยสูตร และ ตติยสิกขาสูตร เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างไตรสิกขา มรรคมีองค์แปด และธรรมขันธ์สาม อันเป็นฐานคิดเชิงปรัชญาที่สนับสนุนการพัฒนาชีวิตตามแนวพุทธ

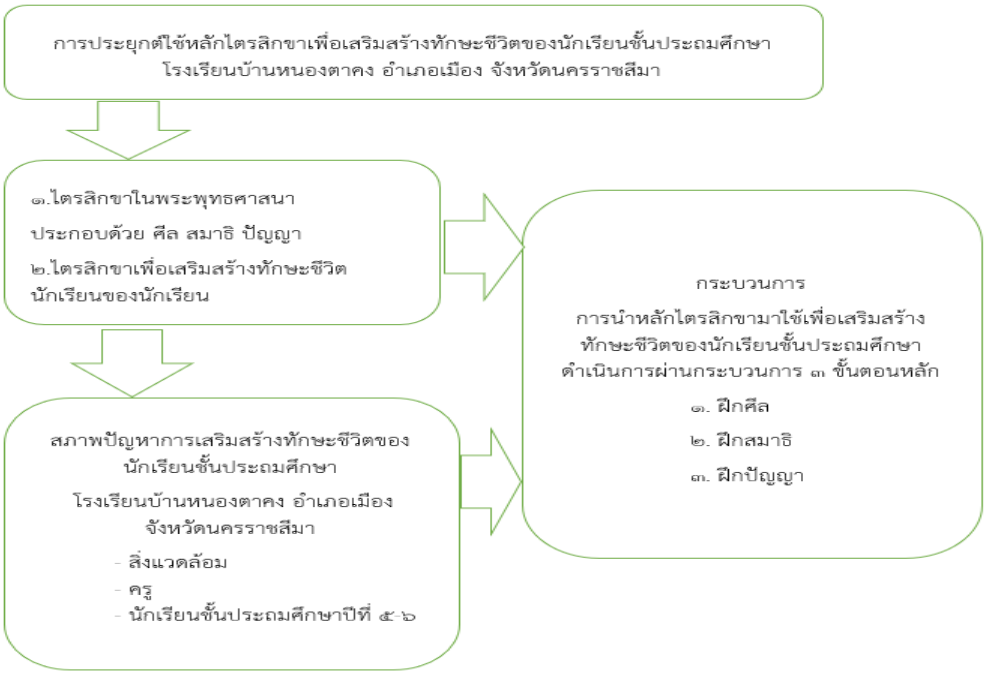
จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว สามารถสังเคราะห์ได้ว่า หลักไตรสิกขาเป็นกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ (process-oriented framework) ที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม และสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทการศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะชีวิตของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ

แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิต

แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตมุ่งเสริมสร้างความสามารถของผู้เรียนในการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตอย่างเหมาะสม ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการจัดการอารมณ์ งานวิจัยของจิราภรณ์ ภูอุดม (2562) แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมนันทนาการแบบมีส่วนร่วมสามารถเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษา ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning) และการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ขณะที่งานของดวงกมล มงคลศิลป์ (2550) ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตร่วมกับ ทฤษฎีปัญญาสังคม ซึ่งเน้นบทบาทของการเรียนรู้จากแบบอย่าง การรับรู้ความสามารถของตนเอง (self-efficacy) และการควบคุมตนเอง ในการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชน

จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ทักษะชีวิตมิได้เป็นเพียงชุดทักษะเชิงพฤติกรรม แต่เป็นกระบวนการพัฒนาภายในที่เชื่อมโยงมิติด้านจิตใจและปัญญา ซึ่งมีความสอดคล้องเชิงแนวคิดกับหลักไตรสิกขา โดยเฉพาะในมิติของสมาธิและปัญญา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน ชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อเสนอการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

สมมติฐานการวิจัย

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษา และ องค์ประกอบด้านสมาธิและปัญญามีอิทธิพลต่อทักษะชีวิตด้านการตัดสินใจและการควบคุมตนเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เรื่อง การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่ในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยดำเนินการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีกลุ่มประชากร ดังนี้ กลุ่มประชากร โดยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

วิธีการวิจัย

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจัดหมวดหมู่ในการศึกษาให้เห็นขั้นตอนการจัดกระบวนการของแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
2. การสัมภาษณ์ แบบกลุ่มตามประเด็นที่ตั้งไว้
3. สัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในประเด็นที่สำคัญ ต่อเนื่องจากเพื่อศึกษาความเห็นในของแต่ละบุคคล ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

คัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาและคัดเลือกพื้นที่ในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยมีกลุ่มประชากร ดังนี้ กลุ่มประชากร โดยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกเป็นกลุ่ม คือ (1) กลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมโรงเรียนอำเภอเมือง 2) ผู้บริหารโรงเรียนบ้านหนองตาคง 3) ครูโรงเรียนบ้านหนองตาคง 4) นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคง 5) ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคง ผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งสิ้น 31 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ ได้กำหนดหัวข้อไว้กว้าง ๆ เป็นการล่วงหน้าตามประเด็นการวิจัย เป็นคำถามปลายเปิด ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
2. กล้องถ่ายรูปเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมของการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์
3. เครื่องมือบันทึกเสียงเพื่อใช้ในการเก็บเสียงสนทนา เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ให้งานวิจัยมีเนื้อหาสมบูรณ์ ทั้งนี้โดยมีจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. สัมภาษณ์เจาะจงตัวอย่างจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 31 รูป/คน

2. การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1) ดำเนินการโดยนำกระบวนการจากกรอบความคิดมาวิเคราะห์ เพื่อทำแผนการวิจัย

2) ดำเนินการศึกษาวิจัย และตรวจสอบ แก้ไข ข้อบกพร่อง

3) สัมภาษณ์ (1) กลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมโรงเรียนอำเภอเมือง (2) ผู้บริหารโรงเรียนบ้านหนองตาคง (3) ครูโรงเรียนบ้านหนองตาคง (4) นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคง (5) ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคง ผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งสิ้นรวม 31 รูป/คน แบบเจาะลึกตามกรอบที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการศึกษาและตรวจสอบความถูกต้อง ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกแยกประเด็นข้อมูลตามความเหมาะสม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วรวบรวมข้อมูลแบบสังเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 เขียนรายงาน โดยผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง แล้วให้ที่ปรึกษาตรวจสอบเพื่อตรวจก่อนนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้อง เชิงเนื้อหาภาษาโครงสร้างก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วเขียนรายงานแบบพรรณนา และจัดทำรูปเล่มแล้วนำเสนอรายงานการวิจัย

การศึกษาภาคสนาม

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษา “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่ในเขตจังหวัดนครราชสีมา โดยมีกลุ่มประชากร ดังนี้ กลุ่มประชากรโดยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่องการวิจัย การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

2. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร

3. ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวทาง ทัศนคติ และเพื่อเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ หลักไตรสิกขาเถรวาท ทักษะชีวิต ปัญหา กระบวนการ ตัวอย่าง เพื่อเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ทั้งนี้ เน้นการนำผลการวิจัยมาสนับสนุนสร้างองค์ความรู้ให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องในโรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

5. วิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้ในเชิงวิชาการ

6. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับพระสงฆ์ที่เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอำเภอเมือง ผู้บริหารโรงเรียนบ้านหนองตาคง ครูโรงเรียนบ้านหนองตาคง นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคง ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองตาคง ซึ่งแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จะเป็นข้อมูลในทางวิชาการสืบไป

ผลการวิจัย

หลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีพระสอนศีลธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู นักเรียนและผู้ปกครอง รวมถึงการสังเกตพฤติกรรมในภาคสนาม พบว่าหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาตนเองที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน หลักไตรสิกขาประกอบด้วย 3 สิกขาหลัก ได้แก่ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ซึ่งแต่ละสิกขามีความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เป็นเสมือนขั้นบันไดแห่งการพัฒนาที่นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี 1) อธิสีลสิกขา (การศึกษาเพื่อความประพฤติดี) เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาตนเอง หมายถึง การสร้างพื้นฐานความประพฤติที่ดี การมีระเบียบวินัย และการรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ทั้งทางกาย วาจา และใจให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ศีลคือการควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในกรอบที่เหมาะสม เป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกัน นักเรียนที่มีศีลจะมีความประพฤติดี รู้จักเคารพผู้อื่น และปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของสังคม ศีลเป็นเหมือนขอบเขตที่ป้องกันไม่ให้เราทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และเป็นแรงผลักดันให้เราทำในสิ่งที่ดีงาม ในบริบทของโรงเรียน ศีลจึงหมายถึงการสร้างวินัยในตนเอง การรับผิดชอบและการมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม 2) อธิจิตตสิกขา (การศึกษาเพื่อความมั่นคงแห่งจิต) เป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคง สงบ และมีสมาธิ เป็นการฝึกจิตให้สามารถควบคุมอารมณ์และความรู้สึกได้อย่างเหมาะสม ไม่หลงไปตามอารมณ์ชั่ววูบ และสามารถรักษาสมดุลทางจิตใจได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในสภาพปัจจุบัน เด็กนักเรียนมีปัญหาในการควบคุมอารมณ์ ขาดสมาธิในการเรียน ไม่สามารถตั้งใจฟังคำสอนได้นาน มักจะสนใจในสิ่งเร้าภายนอกมากกว่าการเรียน และมีความอดทนต่ำ การพัฒนาอธิจิตตสิกขาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนมีจิตใจที่เข้มแข็งและสามารถเผชิญกับความท้าทายได้ ทั้งในด้านการเรียนและการใช้ชีวิตประจำวัน 3) อธิปัญญาสิกขา (การศึกษาเพื่อปัญญา) เป็นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และปัญญาในการแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริง การพัฒนาปัญญาไม่ได้หมายถึงเพียงการเพิ่มความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่รวมถึงการพัฒนาปัญญาในการดำรงชีวิต การเข้าใจตนเอง การเข้าใจผู้อื่น และการสร้างสรรค์สังคมที่ดีขึ้น

สภาพปัญหาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้อง พบว่านักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 โรงเรียนบ้านหนองตาคง มีปัญหาในการพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญ 3 ปัญหาหลักที่พบ ดังนี้

1. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมโดยรอบโรงเรียนและชุมชนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียนอย่างมาก ชี้ให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็ก ๆ ได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์ เกม และสังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้พฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนไป บางครั้งเด็กจะนำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมมาใช้ในโรงเรียน เช่น การใช้ภาษาไม่สุภาพ การรังแกต่อผู้อื่น หรือการขาดสมาธิในการเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กในวัยประถมปลาย จะเริ่มมีการเลียนแบบพฤติกรรมจากสื่อต่างๆ โดยไม่คิดว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือไม่ ผลที่ตามมาคือการขาดทักษะในการแยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ดี

2. ปัญหาด้านครู ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียน แต่พบว่าครูบางส่วนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับการเรียนการสอน การสอนเด็กในปัจจุบันต้องใช้วิธีการหลากหลาย แต่สำหรับครูบางคนยังไม่มีความชำนาญในการนำหลักธรรมมาผสมผสานกับการสอน เพราะเราเองก็ไม่ได้เรียนมาในแบบนี้ เราเรียนมาแบบแยกส่วน คือสอนวิชาการต่างหาก สอนคุณธรรมต่างหาก บางครั้งเราเน้นแต่วิชาการ ลืมพัฒนาด้านจิตใจและทักษะชีวิตของเด็ก ทำให้เด็กเรียนเก่ง แต่ไม่มีทักษะในการใช้ชีวิต ไม่รู้จักแก้ปัญหา ไม่รู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ข้าพเจ้าสอนมา 15 ปีแล้ว เห็นเด็กเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เด็กสมัยนี้ฉลาดขึ้น แต่อารมณ์อ่อนไหวมากขึ้นด้วย การจัดการพฤติกรรมเด็กจึงต้องใช้วิธีการใหม่ ๆ ที่เราครูเองยังต้องเรียนรู้ เช่น การใช้เทคนิคการสื่อสารเชิงบวก การฝึกให้เด็กคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น แต่เรายังขาดทักษะเหล่านี้ บางครั้งเราใช้วิธีการเดิม ๆ ที่เราเคยรับมา เช่น การตักเตือนด้วยเสียงดัง หรือการลงโทษแบบเดิม ๆ ซึ่งอาจไม่เหมาะสมกับเด็กสมัยใหม่ ปัญหาใหญ่ของครูคือเวลาที่จำกัด

3. ปัญหาด้านนักเรียน นักเรียนเป็นกลุ่มที่มีปัญหาโดยตรง โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ที่อยู่ในวัยเปลี่ยนผ่านและมีการพัฒนาทางอารมณ์และสังคมที่รวดเร็ว ปัญหาที่พบเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ 1) การรังแกต่อผู้อื่น 2) การใช้ภาษาไม่สุภาพ 3) การขาดสมาธิ 4) พฤติกรรมรบกวนการเรียนการสอน

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

จากการศึกษาปัญหาและวิเคราะห์แนวทางการแก้ไข ผู้วิจัยได้พัฒนากระบวนการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเป็น 3 ขั้นตอนหลัก โดยได้รับความร่วมมือและข้อมูลที่สำคัญจากผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาศีล - การปลูกฝังวินัยและการเคารพกติกา

1. แนวคิดพื้นฐานและหลักการ การสอนศีลธรรมให้เด็กนั้น ต้องเริ่มจากการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เพียงการท่องจำ เด็กต้องเห็นคุณค่าของการมีศีลธรรมผ่านการกระทำที่เป็นรูปธรรม เช่น การเคารพผู้ใหญ่

การช่วยเหลือกัน การรักษาสิ่งแวดล้อม การมีวินัยในตนเอง ศีลธรรมไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง การสอนเด็กจึงต้องใช้วิธีการที่เด็กสามารถเข้าใจและปฏิบัติได้ เช่น การยกตัวอย่างจากสิ่งที่เด็กเจอในชีวิตประจำวัน การเล่าเรื่องที่สอดแทรกคุณธรรม และการให้เด็กได้ลองทำจริง หลักศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญที่เด็กทุกคนควรรู้และปฏิบัติ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มสุราและของมึนเมา แต่สำหรับเด็กเราต้องแปลให้เข้าใจง่าย เช่น ไม่ทำร้ายสัตว์และคน ไม่เอาของคนอื่น ไม่หลอกลวง ไม่พูดเท็จ และไม่ทำสิ่งที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย การสอนแบบนี้เด็กจะเข้าใจและนำไปใช้ได้จริง

2. กิจกรรมที่นำมาใช้และผลลัพธ์ 1) กิจกรรม ศีล 5 ผู้รับผิดชอบกิจกรรมนี้ อธิบายว่า เราจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติศีล 5 ผ่านการเล่นเกม บทบาทสมมติ และการยกตัวอย่างในชีวิตจริง เช่น การแสดงบทบาทสมมติเรื่องการไม่เอาของคนอื่น การไม่ทำร้ายสัตว์ การพูดความจริง เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ผ่านการเล่นและการปฏิบัติจริง ทำให้เข้าใจและจดจำได้ดีกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว จากกิจกรรมมีเด็กชายนักเรียนชั้น ป.5 เล่าว่า ผมเข้าใจศีล 5 มากขึ้น และรู้ว่าทำไมต้องปฏิบัติ ตอนที่เราแสดงบทบาทเรื่องการไม่เอาของคนอื่น ผมรู้สึกว่าถ้าใครเอาของเราไป เราจะเสียใจมาก เลยไม่อยากทำให้คนอื่นเสียใจแบบนั้น 2) กิจกรรม “วันวินัยดี” ผู้รับผิดชอบโครงการนี้ กล่าวว่า เรากำหนดให้นักเรียนปฏิบัติตามกติกาต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด เช่น การมาโรงเรียนตรงเวลา การแต่งกายถูกระเบียบ การไหว้ครูและผู้ใหญ่ การพูดจาสุภาพ การช่วยกันทำความสะอาด และให้รางวัลแก่นักเรียนที่ปฏิบัติได้ดี รางวัลไม่ใช่สิ่งของที่มีค่า แต่เป็นการยกย่องชมเชย การได้เป็นแบบอย่างให้เพื่อน ๆ เด็กหญิงคนหนึ่งนักเรียนชั้น ป.6 แบ่งปันประสบการณ์ว่า หนูชอบวันวินัยดี เพราะทุกคนจะแต่งตัวสวย ๆ พูดจาสุภาพ และช่วยกันทำงาน บรรยากาศในโรงเรียนดูดีมาก หนูรู้สึกภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน และอยากให้ทุกวันเป็นแบบนี้ 3) กิจกรรม “พี่สอนน้อง” เราให้นักเรียนชั้นสูงช่วยสอนและดูแลนักเรียนชั้นที่ต่ำกว่า เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบ ความเมตตา และการเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนชั้น ป.5-6 จะดูแลน้อง ๆ ชั้น ป.1-2 ในเรื่องการอ่าน การเขียน การทำการบ้าน และการประพฤติตัว กิจกรรมนี้ช่วยให้พี่ ๆ มีความรับผิดชอบมากขึ้น และน้อง ๆ ก็ได้แบบอย่างที่ดีจากพี่ เด็กชายคนหนึ่งนักเรียน ชั้น ป.6 เล่าว่า ผมชอบการเป็นพี่สอนน้อง เพราะได้ช่วยน้อง ๆ และรู้สึกว่าตัวเองสำคัญ ตอนที่สอนน้อง ผมต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่สามารถทำผิดได้ เพราะน้องจะเลียนแบบ มันทำให้ผมระมัดระวังในการกระทำมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาสมาธิ - การฝึกจิตใจให้นิ่งและมั่นคง

1. แนวคิดและวิธีการจากครู การฝึกสมาธิให้เด็กต้องทำให้สนุกและไม่เครียด เราใช้วิธีการฝึกหายใจ การนั่งสมาธิแบบสั้น ๆ และการทำกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิ เช่น การระบายสี การพับกระดาษ การแต่งดอกไม้ เด็ก ๆ จะค่อย ๆ เรียนรู้การควบคุมจิตใจของตนเอง การฝึกสมาธิไม่ใช่การนั่งเงียบอย่างเดียว แต่เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักสมาธิในสิ่งที่ทำ เราเริ่มจากการสอนเด็กสังเกตลมหายใจ โดยให้เด็กนั่งสบาย ๆ หลับตา แล้วสังเกตว่าลมหายใจเข้าออกอย่างไร ใช้เวลาแค่ 3-5 นาที ต่อมาค่อย ๆ เพิ่มเวลา เมื่อเด็กชินแล้ว เราจะสอนให้เด็กใช้สมาธินี้ในการเรียน ในการฟัง ในการทำงาน การฝึกสมาธิช่วยให้เด็กสามารถตั้งใจเรียนได้นานขึ้น ลดการคุยกันในห้องเรียน และช่วยให้เด็กควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น

2. คำแนะนำจากพระภิกษุสอนศีลธรรม การฝึกสมาธิให้เด็กต้องเริ่มจากการสอนให้เด็กรู้จักจิตใจของตนเอง สอนให้เด็กรู้ว่าเมื่อไหร่ที่จิตใจสงบ เมื่อไหร่ที่จิตใจฟุ้งซ่าน และวิธีการนำจิตใจกลับมาสู่ความสงบ การฝึกสมาธิไม่ใช่การบังคับให้เด็กนั่งเงียบ แต่เป็นการสอนให้เด็กรู้จักควบคุมจิตใจของตนเอง เมื่อเด็กมีสมาธิแล้ว การเรียนรู้จะได้ผลดีขึ้น และจิตใจจะมีความสุข หลักสมาธิคือการทำให้จิตใจตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว สำหรับเด็กเราสามารถใช้วิธีการที่เหมาะกับวัย เช่น การฝึกผ่านการเล่น การร้องเพลง การเล่าเรื่อง ที่สำคัญคือต้องให้เด็กรู้สึกสนุกและไม่เครียด เมื่อเด็กมีสมาธิแล้ว จะสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ดีขึ้น

3. กิจกรรมการฝึกสมาธิและผลลัพธ์ 1) กิจกรรม “สติในการเรียน” เราสอนให้เด็กใส่ใจกับสิ่งที่ทำในขณะนั้น ถ้าเรียนคณิตศาสตร์ก็ให้ใส่ใจเฉพาะคณิตศาสตร์ ถ้าเขียนก็ให้ใส่ใจกับการเขียน ไม่ให้คิดเรื่องอื่น เมื่อเด็กรู้สึกว่าจิตใจเริ่มฟุ้งซ่าน ให้หยุดพักสักครู่ แล้วค่อยเริ่มใหม่ เด็กชายคนหนึ่งนักเรียนชั้น ป.6 แสดงความคิดเห็นว่า ก่อนหน้านี้ผมชอบคิดเรื่องอื่นระหว่างเรียน ทำให้ไม่เข้าใจบท แต่หลังจากฝึกสติในการเรียนแล้ว ผมสามารถตั้งใจฟังครูได้นานขึ้น และเข้าใจบทเรียนได้ดีขึ้นด้วย 2) ผลลัพธ์จากการฝึกสมาธิ จากการสังเกตและการประเมินของครู พบว่านักเรียนที่ผ่านการฝึกสมาธิมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1. ด้านการเรียน นักเรียนสามารถตั้งใจเรียนได้นานขึ้น ลดการคุยกันในห้องเรียน และมีผลการเรียนที่ดีขึ้น 2.ด้านพฤติกรรม นักเรียนมีความอดทนมากขึ้น ไม่โมโหง่าย และสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งได้อย่างสงบ 3.ด้านอารมณ์ นักเรียนมีอารมณ์ที่เสถียรขึ้น มีความสุขในการเรียนรู้ และลดความวิตกกังวล สรุปผลลัพธ์ว่า การฝึกสมาธิช่วยให้เด็กเรียนรู้การควบคุมตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็ง และพร้อมที่จะพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ต่อไป การที่เด็กมีสมาธิจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำและทักษะชีวิตอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาปัญญา - การส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

1.หลักการพื้นฐานของการพัฒนาปัญญา พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านหนองตาคง ผู้ที่มีประสบการณ์ในการสอนศีลธรรมและพัฒนาเด็กและเยาวชนมากว่า 5 ปี อธิบายหลักการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธธรรมว่าปัญญาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแค่ความรู้ที่ได้จากการอ่านหนังสือหรือการท่องจำ แต่เป็นการรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจริง การสังเกต การทดลอง และการใช้ชีวิตอย่างมีสติ สำหรับเด็กวัยประถมศึกษา การพัฒนาปัญญาจึงต้องเริ่มจากการให้เด็กได้สัมผัสกับปัญหาจริง ได้ลองผิดลองถูก ได้คิดได้ค้นหา และได้สรุปด้วยตนเอง

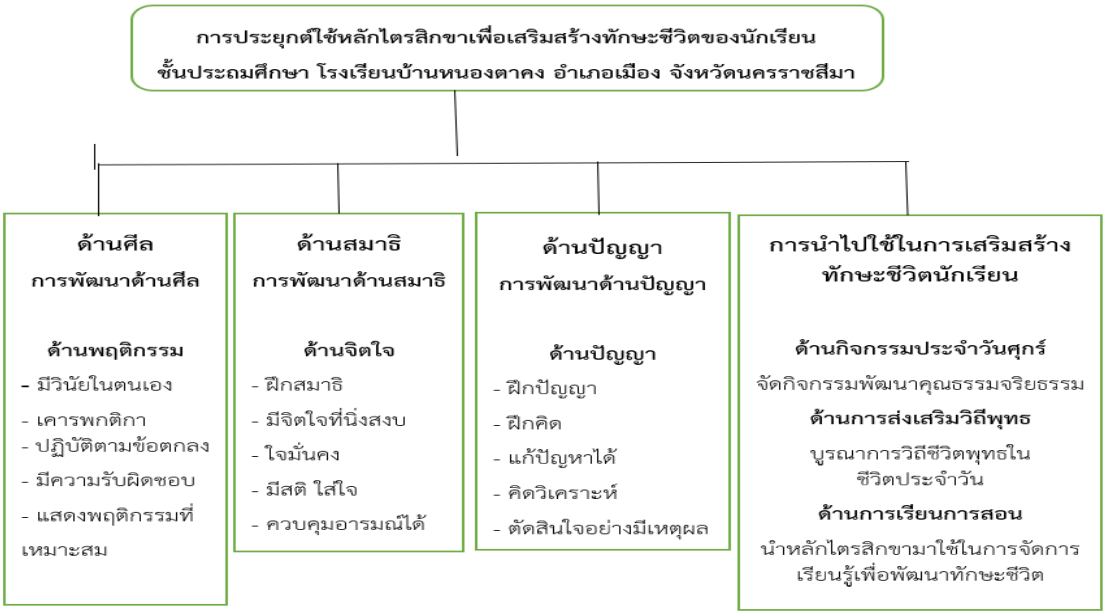
2. แนวทางพัฒนากิจกรรมประจำวันศุกร์ กิจกรรมประจำวันศุกร์ ออกแบบกิจกรรมวันศุกร์ให้เป็นวันแห่งการพัฒนาปัญญาโดยเฉพาะ เริ่มจากกิจกรรมสวดมนต์และนั่งสมาธิในตอนบ่าย เพื่อเตรียมจิตใจให้พร้อมสำหรับการเรียนรู้ จากนั้นจัดกิจกรรมกลุ่มย่อยให้เด็กได้ฝึกการคิดแก้ปัญหาร่วมกัน จะมีกิจกรรมการเล่าเรื่องธรรมะที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และสุดท้ายด้วยกิจกรรมการสะท้อนความคิดและการแบ่งปันประสบการณ์การเรียนรู้ กิจกรรมวันศุกร์ได้รับการออกแบบให้แตกต่างจากวันอื่น ๆ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาปัญญาผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย

3. แนวทางพัฒนาด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ การส่งเสริมวิถีพุทธในโรงเรียนของเราไม่ได้เป็นเพียงการสอนทฤษฎี แต่เป็นการนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน เราจัดกิจกรรมที่ให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เช่น การไปทำบุญที่วัด การดูแลผู้สูงอายุในชุมชน การปลูกต้นไม้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส กิจกรรม

เหล่านี้ทำให้เด็กเข้าใจว่าพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่นำมาซึ่งความสุขและความสงบ เราพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้วิถีพุทธที่เชื่อมโยงกับวิชาต่าง ๆ

4. แนวทางพัฒนาด้านการเรียนการสอน เราได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนจากแบบเดิมที่เน้นการบรรยายและการท่องจำ มาเป็นการสอนแบบมีส่วนร่วมที่เน้นให้เด็กได้คิด ได้ลงมือทำ และได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เราใช้หลักไตรสิกขาเป็นกรอบในการออกแบบการเรียนการสอน โดยในแต่ละชั้นเรียนจะมีการปลูกฝังศีลธรรม การฝึกสมาธิ และการพัฒนาปัญญาอย่างสมดุล ครูทุกคนได้รับการอบรมให้เข้าใจหลักการนี้ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนวิชาของตนได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า กระบวนการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอนหลักอย่างเป็นระบบ ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาศีล เน้นการปลูกฝังวินัยและการเคารพกติกาผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน โดยสอนศีล 5 ในรูปแบบที่เด็กเข้าใจง่าย มีกิจกรรม “ศีล 5” “วันวินัยดี” และ “พี่สอนน้อง” ส่งผลให้นักเรียนเข้าใจคุณค่าของการมีศีลธรรมและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้อื่น ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาสมาธิ เน้นการฝึกจิตใจให้นิ่งและมั่นคงผ่านกิจกรรมที่สนุกและไม่เครียด ประกอบด้วยกิจกรรม “นั่งสมาธิเช้า” “สติในการเรียน” “ศิลปะบำบัด” และ “เดินจงกรม” ทำให้นักเรียนสามารถตั้งใจเรียนได้นานขึ้น มีการควบคุมอารมณ์ที่ดีขึ้น และลดพฤติกรรมการคุยในเวลาเรียน ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาปัญญา เน้นการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาผ่านการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ครู และนักเรียน โดยใช้โครงการ “โรงเรียนสีเขียว” “ครูใจดี ครูเก่ง” และกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ส่งผลให้นักเรียนสามารถคิดก่อนทำ แยกแยะสิ่งที่ถูกผิด และแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ ขยายผลไปสู่การพัฒนาครอบครัวและชุมชน โดยนักเรียนกลายเป็นตัวอย่างและผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคม

แผนภาพที่ 2 การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา

อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จากการสรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

การศึกษาหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมการพัฒนาองค์รวมของมนุษย์ โดยประกอบด้วย อธิสีลสิกขา ซึ่งเป็นการฝึกฝนด้านศีลธรรมและการประพฤติปฏิบัติ อธิจิตตสิกขา การฝึกจิตให้เกิดสมาธิและความมั่นคง และอธิปัญญาสิกขา การพัฒนาปัญญาและความเข้าใจอันถูกต้อง หลักธรรมดังกล่าวมีความเหมาะสมสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กนักเรียนในระดับประถมศึกษา เนื่องจากมีลักษณะเป็นระบบที่สมบูรณ์และมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรชัยเดช (ชัยเดช อธิปญฺโญ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนอนุบาลจุมพลโพนพิสัย อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย” พบว่า หลักการพัฒนาชีวิต เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ และเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ มีหลักสำคัญ 3 ประการคือ 1) อธิสีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม 2) อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ 3) อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง (พระครูวินัยธรชัยเดช (ชัยเดช อธิปญฺโญ), 2566: ก) และ พระใบฎีกาธีรศักดิ์ สุธีโร (น้อยอ่อน) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โรงเรียนกระสังพิทยาคม ตำบลกระสัง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า ไตรสิกขาตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นสอนให้คนได้ปฏิบัติอยู่ในศีล มีการเคารพกฎระเบียบ เมื่อทุก ๆ คนมีศีลก็จะทำให้มีความสุข เพราะศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง เพื่อพัฒนาจิตให้เป็นสมาธิ เพราะสมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิต เพื่อให้เกิดศักยภาพ (พระใบฎีกาธีรศักดิ์ สุธีโร (น้อยอ่อน), 2560: ก)

สภาพปัญหาการเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา จากการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของโรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาด้านทักษะชีวิตที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ ปัญหาการขาดความมีวินัยในตนเอง พบเห็นได้จากพฤติกรรมการแกล้งกันระหว่างนักเรียน การใช้คำพูดที่ไม่สุภาพหรือคำหยาบ การไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ปัญหาด้านสมาธิและการใส่ใจ ที่พบจากพฤติกรรมการไม่มีสมาธิในการเรียน การคุยกันขณะครูสอน และการไม่สามารถจดจ่อกับกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชัยพร ชยเสโน (โพธิ์อิ่ม) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธตามหลัก “บวร” ของ โรงเรียนบ้านแครายเกษตรพันธ์พิทยาคาร ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียนต่อการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ในภาพรวมพบว่ามีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทั้งหมด ได้แก่ ด้านขั้นเตรียมการ ด้านขั้น

ดำเนินการ และด้านขั้นนการติดตามประเมินผล และกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เพื่อพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ (พระมหาชัยพร ชยเสโน (โพธิ์อิ่ม), , 2565: ก)

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สรุปได้ว่า หลักไตรสิกขาที่ประกอบด้วย อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาสุดใจ ชยวุฑโฒ (คุนาพันธ์) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของโรงเรียนพระบริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พบว่า ผู้บริหารยังขาดแนวคิดหรือการตัดสินใจ การวางแผนเพื่อพัฒนาสถานศึกษาและบุคลากรของโรงเรียนและนักเรียน ผู้บริหารบางท่านยังคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์แบบการเรียนการสอนสมัยเก่า ขาดการประยุกต์เข้ากับการเรียนการสอนในปัจจุบัน (พระมหาสุดใจ ชยวุฑโฒ (คุนาพันธ์), 2560: ก)

สรุป

การวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษา ณ โรงเรียนบ้านหนองตาคง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทสถานศึกษาและวิถีวัฒนธรรมไทย โดยอาศัยกรอบแนวคิดหลัก ไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นฐานในการออกแบบกระบวนการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างเป็นระบบ ผลการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและการปฏิบัติการในสถานศึกษาสามารถสรุปแนวทางการพัฒนาได้ 6 ด้านที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ ด้านพฤติกรรม มุ่งเน้นการปลูกฝังระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ และความมีสัมมาคารวะ โดยใช้หลักศีลเป็นกรอบกำกับพฤติกรรม นักเรียนได้รับการพัฒนาให้แสดงออกอย่างเหมาะสมทั้งต่อครู เพื่อน และบุคคลในสังคม ผ่านการฝึกปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้วาจาสุภาพ การยอมรับและแก้ไขความผิดพลาดของตนเอง และการมีจิตอาสา กระบวนการดังกล่าวส่งเสริมการตระหนักรู้ด้านคุณธรรมและการกำกับตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานของทักษะชีวิตในระยะยาว ด้านจิตใจ เน้นการพัฒนาสมาธิและความมั่นคงทางอารมณ์ผ่านกิจกรรมปฏิบัติ เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม และการสวดมนต์อย่างมีสติ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การจัดการความเครียด และการตั้งสติเมื่อเผชิญสถานการณ์ท้าทาย อันเป็นปัจจัยสนับสนุนประสิทธิภาพการเรียนรู้และความพร้อมทางจิตสังคมของผู้เรียน ด้านปัญญา มุ่งเสริมสร้างกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง นักเรียนได้รับการกระตุ้นให้ใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อแยกแยะคุณค่าและตัดสินใจอย่างเหมาะสม ส่งผลให้เกิดทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตและความสามารถในการปรับตัวต่อบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้านกิจกรรมประจำวันศุกร์ เป็นกลไกเชิงปฏิบัติที่บูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยออกแบบกิจกรรมการทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหาร่วมกัน การนำเสนอผลงาน และ

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม กิจกรรมดังกล่าวส่งเสริมทักษะการสื่อสาร ความเป็นผู้นำ ความสามัคคี และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในสถานการณ์จริง ซึ่งสะท้อนการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ เป็นการหล่อหลอมค่านิยมและจิตสำนึกทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมทางศาสนา การเข้าร่วมพิธีกรรมสำคัญ และการเรียนรู้ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ตลอดจนการประยุกต์หลักธรรมในชีวิตประจำวัน แนวทางดังกล่าวช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม และการธำรงรักษามรดกทางจิตวิญญาณของชุมชนและ ด้านการเรียนการสอน เป็นการบูรณาการหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยพัฒนาศักยภาพครูให้สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสานคุณธรรม จริยธรรม และความรู้เชิงวิชาการอย่างสมดุล การจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิด การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนคิด ตลอดจนการประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ช่วยให้การพัฒนาทักษะชีวิตเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในบริบทสถานศึกษาขั้นพื้นฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นศักยภาพของกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาทักษะชีวิตเชิงองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ควบคู่กับการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ที่ได้มีคุณูปการเชิงวิชาการต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาที่บูรณาการคุณธรรมกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และสามารถประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการปลูกฝังศีล 5 วินัย และความรับผิดชอบต่อสังคม ผ่านกิจกรรมในชั้นเรียนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเน้นการสร้างแบบอย่างที่ดี การเคารพสิทธิผู้อื่น และการสร้างบรรยากาศโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้านคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง

2. ควรส่งเสริมการฝึกสมาธิและการพัฒนาสติในชีวิตประจำวัน ผ่านกิจกรรมที่เหมาะสมตามวัย เช่น การฝึกลมหายใจ การเจริญสติในกิจกรรมประจำวัน และกิจกรรมสะท้อนคิด (reflective practice) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และความสามารถในการจัดการความเครียด

3. ควรบูรณาการหลักการคิดเชิงเหตุผลตามหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยเน้นการวิเคราะห์สถานการณ์ การตัดสินใจอย่างรอบคอบ และการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรม เพื่อพัฒนาความสามารถด้านวิจารณญาณและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4. ควรกำหนดกิจกรรมพัฒนาทักษะทางสังคมบนฐานไตรสิกขา เช่น กิจกรรมจิตอาสา การทำงานเป็นทีม และกิจกรรมสร้างสัมพันธภาพในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือ ความเอื้อเฟื้อ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

5. ควรสนับสนุนกิจกรรมที่เชื่อมโยงโรงเรียนกับชุมชน เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา และการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจในความเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรม

6. ควรพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่บูรณาการหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดอบรมครูอย่างเป็นระบบ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น เพื่อให้การประยุกต์ใช้หลักธรรมเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาควรจัดอบรมให้ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในหลักไตรสิกขาอย่างลึกซึ้ง และสามารถบูรณาการเข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน วัด และผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา รวมทั้งควรจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนในยุคดิจิทัล

2. การเสริมสร้างทักษะชีวิตเชิงพุทธเพื่อป้องกันพฤติกรรมทำร้ายตนเองในเด็กและเยาวชน

3. การพัฒนารูปแบบกิจกรรมไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างความตระหนักรู้และความเข้มแข็งทางใจของนักเรียนในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษา. (2547) *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา.

จิราภรณ์ ภูอุดม. (2562)“การศึกษาผลกิจกิจกรรมนันทนาการแบบมีส่วนร่วมกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดหนองสองห้อง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร”. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.

ดวงกมล มงคลศิลป์. (2550) *“ผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ต่อพฤติกรรมป้องกันการสูบบุหรี่ในเด็กวัยรุ่นตอนต้น กรุงเทพมหานคร”.* วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์. คณะพยาบาลศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูวินัยธรชัยเดช (ชัยเดช อธิปญฺโญ). (2566) *“การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนอนุบาลจุมพลโพนพิสัย อำเภอโพนพิสัย จังหวัดนครราชสีมา”.*

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระจิรวัฒน์ อุตฺตมเมธี. (2555). การพัฒนาตนและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 19*(3), 12–29.

พระใบฎีกาธีรศักดิ์ สุธีโร (น้อยอ่อน). (2560) *“การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตาม แนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท โรงเรียนกระสังพิทยาคม ตำบลกระสัง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2553). *พุทธธรรม* (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *การศึกษาเพื่อความเป็นไท: พุทธธรรมกับการพัฒนามนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระมหาชัยพร ชยสาโร (โพธิ์อิ่ม). (2565) *“การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธตามหลัก “บวร” ของโรงเรียน บ้านแคราย เกษตรพันธุ์พิทยาคาร”.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ (ภักดีแสม). (2553) *“การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาศูนย์การเรียนชุมชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุดใจ ชยวุฑฺโฒ (คุนาพันธ์). (2560) *“รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”.* ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิชิต สงวนไกรพงษ์. (2557) *“พัฒนาชีวิตตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โรงเรียนบ้านหนองตาคง. (2567). *ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนบ้านหนองตาคง*. สืบค้นจาก เว็บไซต์โรงเรียนบ้านหนองตาคง (ออนไลน์).

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

An Analytical Study of the Characteristics of a Virtuous Person Based on the Principle of the Six Directions

การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6

Chamlong Nuchanong[1*], Phamaha Suporn Rakkhitedhammo Puangklang[2], & Benjamas Suwannawong[3]

จำลอง นุชอนงค์[1*], พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม ปวงกลาง[2], & เบญจมาศ สุวรรณวงศ์[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Chamlong Nuchanong*
จำลอง นุชอนงค์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Email: jbss.korat@gmail.com

2. Phamaha Suporn Rakkhitedhammo Puangklang
พระมหาสุพร รกฺขิตธมฺโม ปวงกลาง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Email: suporn_rak@gmail.com

3. Benjamas Suwannawong
เบญจมาศ สุวรรณวงศ์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Email: benjamas123@gmail.com

คำสำคัญ:
คนดี, หลักทิศ 6, พระพุทธศาสนาเถรวาท

Keywords:
Good People, Six Directions Principle, Theravada Buddhism

Article history:
Received: 11/08/2025
Revised: 03/09/2025
Accepted: 05/11/2025
Available online: 27/02/2026

How to Cite:
Janngam, P. et al. (2026). An Analytical Study of the Characteristics of a Virtuous Person Based on the Principle of the Six Directions. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 107-125.

ABSTRACT

This research article aims to examine the concept of a "good person" in Theravāda Buddhism and to analyze the Six Directions (Chaṭṭha-diśā) as a practical ethical framework that serves as a concrete marker of moral personhood. The study pursues three primary objectives: (1) to investigate the meaning and essential components of a good person according to Theravāda Buddhist doctrine; (2) to examine the principle of the Six Directions as a socio-ethical system of relational responsibilities; and (3) to analyze the indicators of a good person through the interpretive lens of the Six Directions. This study employs a documentary research methodology, drawing upon canonical sources from the Pāli Tipiṭaka, related commentaries, and relevant academic literature. Data were analyzed using systematic content analysis and synthesized through descriptive and interpretative approaches.

The findings reveal that, in Theravāda Buddhism, a good person is characterized by holistic self-development in three interrelated dimensions: (1) the behavioral dimension (sīla), referring to moral discipline in bodily and verbal conduct, with the Five Precepts as the foundational framework; (2) the mental dimension (samādhi), referring to a stable and virtuous mind, particularly marked by gratitude (kataññutā-kataveditā), which is praised as a defining sign of the virtuous person; and (3) the wisdom dimension (paññā), referring to right view (sammā-diṭṭhi) and the capacity to discern moral distinctions and understand reality in accordance with the Dhamma. The principle of the Six Directions, as presented in the Sigālovāda Sutta, provides a practical ethical structure that categorizes social relationships into six directions: parents,

teachers, spouse, friends, monastics, and employees. Each direction embodies reciprocal duties that foster mutual responsibility and social harmony. The analysis demonstrates that consistent and comprehensive practice of these reciprocal obligations constitutes a tangible indicator of moral integrity. The Six Directions function as an applied arena in which inner virtues—such as gratitude, respect, fidelity, sincerity, faith, and compassion—are manifested in observable social conduct. The Six Directions operate as an integrative mechanism that unifies morality (sīla), concentration (samādhi), and wisdom (paññā) within lived social relationships, transforming abstract virtues into embodied ethical practice. Despite changing contemporary contexts, the core principles of responsibility, respect, and reciprocity articulated in this framework remain universally relevant for fostering peaceful and sustainable societies.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษากรอบแนวคิด “คนดี” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์หลักทิศ 6 ในฐานะกรอบจริยธรรมเชิงปฏิบัติที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายบ่งชี้ความเป็นคนดีอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาความหมายและองค์ประกอบของคนดีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาหลักทิศ 6 ในฐานะระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงจริยธรรม และ (3) เพื่อวิเคราะห์เครื่องหมายของคนดีตามหลักทิศ 6 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาอย่างเป็นระบบ

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดคนดีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นบุคคลผู้พัฒนาตนอย่างบูรณาการใน 3 มิติที่สัมพันธ์กัน ได้แก่ (1) มิติด้านพฤติกรรม (ศีล) คือความประพฤติทางกายและวาจาที่สุจริต มีศีล 5 เป็นฐาน (2) มิติด้านจิตใจ (สมาธิ) คือจิตที่ตั้งมั่นและประกอบด้วยคุณธรรมภายใน โดยเฉพาะความกตัญญูกตเวที ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนิมิตสำคัญของสัปบุรุษ และ (3) มิติด้านปัญญา (ปัญญา) คือการมีสัมมาทิฏฐิ สามารถจำแนกดี–ชั่ว และเข้าใจหลักสัจธรรมตามความเป็นจริง สำหรับหลักทิศ 6 ซึ่งปรากฏใน สิงคาลกสูตร เป็นกรอบจริยธรรมที่จำแนกความสัมพันธ์ทางสังคมออกเป็น 6 ทิศ ได้แก่ มารดาบิดา ครูอาจารย์ คู่ครอง มิตรสหาย พระสงฆ์ และผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกจ้าง โดยแต่ละฝ่ายมีหน้าที่ตอบสนองกันบนหลักความเกื้อกูล (reciprocity) อันนำไปสู่ดุลยภาพของระบบสังคม การวิเคราะห์เชิงสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติตามหลักทิศ 6 อย่างครบถ้วนเป็นเครื่องหมายเชิงประจักษ์ของความเป็นคนดี เพราะเป็นพื้นที่ปฏิบัติที่ทำให้คุณธรรมภายใน เช่น กตัญญู ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ศรัทธา และเมตตากรุณา ปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ตรวจสอบได้ในชีวิตจริง หลักทิศ 6 ทำหน้าที่เป็นกลไกบูรณาการศีล สมาธิ และปัญญาเข้ากับบริบทความสัมพันธ์ทางสังคม

เปลี่ยนคุณธรรมเชิงนามธรรมให้เป็นการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และยังคงมีนัยสำคัญเชิงจริยธรรมต่อการสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนในบริบทปัจจุบัน

บทนำ

ในสังคมไทยปัจจุบัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิตและความประพฤติของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักทิศ 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนต่อบุคคลรอบข้างในสถานะที่แตกต่างกัน อันได้แก่ มารดาบิดา ครูอาจารย์ สามีภรรยา มิตรสหาย พระสงฆ์ และคนรับใช้หรือผู้ใต้บังคับบัญชา พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักเครื่องหมายคนดีไว้ว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี (ที.ปา. (ไทย) 11/242/199) สะท้อนให้เห็นถึงแก่นแท้ของหลักทิศ 6 ที่มุ่งเน้นการแสดงออกซึ่งความเป็นคนดีต่อบุคคลต่างๆ ในสังคม ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของคนดีตามหลักพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลและการแสวงหาความสำเร็จส่วนตัว ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนอ่อนแอลง และส่งผลกระทบต่อการแสดงออกถึงความเป็นคนดีตามหลักทิศ 6 จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิเคราะห์เพื่อค้นหาเครื่องหมายของคนดีตามหลักทิศ 6 และประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมปัจจุบัน

หลักทิศ 6 นับเป็นหลักธรรมสำคัญอันเป็นพระสูตรที่แสดงหลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือที่เรียกว่า “คิหิวินัย” (ระเบียบวินัยของคฤหัสถ์) (ที.ปา. (ไทย) 11/242-272/240-245) พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อกันและกันระหว่างบุคคลในสถานะต่าง ๆ เปรียบเสมือนทิศทั้ง 6 ที่ล้อมรอบตัวบุคคล การปฏิบัติตามหลักทิศ 6 จึงเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นคนดีในสังคมในทุกยุคทุกสมัย แม้ในสังคมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หลักทิศ 6 ยังคงมีความสำคัญในการกำหนดเครื่องหมายคนดีและแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องของบุคคลในสังคม อย่างไรก็ตาม การนำหลักทิศ 6 มาเป็นเครื่องหมายในการพิจารณาคนดีในสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องมีการตีความและประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่า “การรักษาหลักการหรือสาระสำคัญของหลักธรรม พร้อมไปกับการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นสิ่งที่พึงกระทำเพื่อให้หลักธรรมคำสอนยังคงมีความหมายและคุณค่าในทุกยุคทุกสมัย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557: 146) การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 จึงมีความสำคัญในการรักษาและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย

การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 ต้องพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อรูปแบบความสัมพันธ์และการแสดงออกซึ่งความเป็นคนดีในสังคม ดังที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายในการรักษาคุณค่าทางจริยธรรมดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล การศึกษาเครื่องหมายคนดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงต้องคำนึงถึงการรักษาแก่นแท้ของหลักธรรม

ขณะเดียวกันก็ต้องปรับรูปแบบการปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคปัจจุบัน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2550: 38) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล มีรูปแบบการดำเนินชีวิตและการสร้างความสัมพันธ์ที่แตกต่างไปจากคนรุ่นก่อน การแสดงออกถึงความเป็นคนดีตามหลักทิศ 6 ในกลุ่มเยาวชนจึงอาจมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม แต่ยังคงรักษาแก่นแท้ของหลักธรรม สถาบันครอบครัวที่อ่อนแอลงส่งผลให้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมขาดความต่อเนื่อง ส่งผลให้เยาวชนจำนวนมากไม่เห็นความสำคัญและคุณค่าของการเป็นคนดีตามหลักทิศ 6 การศึกษาและวิเคราะห์หลักธรรมดังกล่าวจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความท้าทายในยุคปัจจุบัน

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในทิศสูตรว่า ผู้ใดปฏิบัติต่อทิศทั้ง 6 ดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พ่ายแพ้ในโลก (ที.ปา. (ไทย) 11/272/245)แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ที่มีต่อความสำเร็จและความสงบสุขในชีวิต การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมเท่านั้น แต่ยังช่วยให้เกิดการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีตามหลักพระพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีคุณธรรมและความสงบสุขอย่างยั่งยืน การปลูกฝังคุณธรรมและการเป็นคนดีตามหลักทิศ 6 ในเยาวชนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการถ่ายทอดและเผยแพร่หลักคุณธรรมและเครื่องหมายคนดีแก่คนรุ่นใหม่ในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและน่าสนใจ

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาสังคมไทย การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ทั้งในแง่ของการแก้ไขปัญหาการขาดการปฏิบัติต่อกันตามหลักทิศ 6 การพัฒนาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทสังคมดิจิทัล การส่งเสริมการเป็นคนดีในกลุ่มเยาวชน และการพัฒนานโยบายและมาตรการระดับชาติ การศึกษาวิเคราะห์จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งในหลักธรรมและแนวทางการประยุกต์ใช้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยในยุคปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีคุณธรรมและความสงบสุขอย่างยั่งยืน (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 10)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเรื่อง “คนดี” ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

แนวคิดเรื่อง “คนดี” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานสำคัญอยู่ในกรอบพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในมิติพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา มิใช่เพียงการประเมินจากการกระทำภายนอกเท่านั้น หากแต่พิจารณาถึงเจตนาและความรู้แจ้งภายในประกอบกันด้วย คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับ “คนดี” ในคัมภีร์บาลีคือคำว่า “สัปบุรุษ” (sappurisa) ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรมและความประพฤติอันชอบธรรม อันเป็นผลจากการอบรมตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา การเป็นคนดีในทัศนะนี้จึงมิใช่สถานะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หากเป็นผลของกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาตนอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงนิรุกติศาสตร์ คำว่า “คน” ในบริบทพุทธศาสนา มิได้หมายถึงเพียงสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์มนุษย์ หากแต่หมายถึงสัตว์ผู้ประเสริฐที่มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้พ้นจากอำนาจกิเลส ส่วนคำว่า “ดี” มีนัยเชิงคุณค่า สื่อถึงความงาม ความถูกต้อง และความเกื้อกูลต่อประโยชน์สุขทั้งส่วนตนและส่วนรวม ดังนั้น “คนดี” ตามกรอบพุทธจริยศาสตร์ จึงหมายถึงบุคคลผู้มีคุณธรรมกำกับกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และดำรงตนอยู่ในวิถีแห่งประโยชน์สุขร่วมกันในสังคม

เมื่อพิจารณาจากพระไตรปิฎก จะพบว่าได้แสดง “เครื่องหมาย” หรือข้อบ่งชี้ของคนดีไว้อย่างเป็นระบบ ประการแรกคือความกตัญญูกตเวที ซึ่งพระพุทธพจน์ระบุว่า “ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี” (องฺ.ติก. (ไทย) 20/87/312) คุณธรรมข้อนี้สะท้อนความสามารถในการรู้คุณและตอบแทนคุณ อันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงจริยธรรม ไม่ว่าจะต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ หรือสังคมโดยรวม ความกตัญญูจึงมิใช่เพียงความรู้สึกส่วนตัว หากเป็นหลักประกันความมั่นคงของโครงสร้างทางศีลธรรมในชุมชน หลักพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ยังเป็นหลักธรรมสำคัญที่กำกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้อยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาดี ความเอื้ออาทร และความเป็นธรรม (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/32/50) พรหมวิหารทำหน้าที่เสมือนกลไกทางจริยธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเมตตาเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณาเป็นความปรารถนาให้พ้นทุกข์ มุทิตาเป็นความยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และอุเบกขาเป็นความวางใจอย่างเป็นธรรม ไม่เอนเอียงด้วยอคติ คุณธรรมทั้งสี่ประการนี้สะท้อนมิติทางอารมณ์และเจตนาที่งอกงาม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นคนดี ในระดับรากฐานทางจิตวิทยาศีลธรรม พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักกุศลมูล 3 คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ (องฺ.ทุก. (ไทย) 20/34/79) ซึ่งเป็นรากเหง้าของความดีทั้งปวง อโลภะคือความไม่โลภ ไม่ยึดติด อโทสะคือความไม่โกรธ ไม่คิดร้าย และอโมหะคือความไม่หลง มีปัญญาเห็นชอบ หลักการนี้ชี้ให้เห็นว่าความดีมิได้วัดจากพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น หากต้องพิจารณาถึงเจตนาภายในและความเข้าใจถูกต้องต่อสภาวธรรมด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความดีในทางพุทธจริยศาสตร์มีมิติภายในที่ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นฐานรองรับพฤติกรรมอันถูกต้อง จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า “คนดี” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีลักษณะบูรณาการสามมิติ ได้แก่ มิติพฤติกรรม (ethical conduct) ที่สำรวมกายวาจาให้ถูกต้อง มิติจิตใจ (moral emotion and intention) ที่ตั้งอยู่บนเจตนาบริสุทธิ์และคุณธรรม และมิติปัญญา (wisdom and moral discernment) ที่รู้เท่าทันเหตุปัจจัยและดำรงตนอย่างเหมาะสม ความเป็นคนดีจึงมิใช่สภาวะคงที่ หากเป็นกระบวนการพัฒนาที่ต้องอาศัยการฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง อันนำไปสู่การเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม โดยมีพระธรรมวินัยเป็นกรอบกำกับความเจริญงอกงามทางจริยธรรมอย่างยั่งยืน

หลักทิศ 6 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักทิศ 6 ปรากฏอย่างชัดเจนใน สิงคาลกสูตร (ที.ปา. 11/234/326) อันเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่คฤหัสถ์ชื่อสิงคาลกะ เพื่อชี้แนะแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม พระสูตรนี้มิได้มุ่งเน้นการปฏิบัติธรรมในเชิงสมาธิหรืออภิปรัชญา หากแต่มุ่งวางกรอบจริยธรรมสำหรับชีวิตฆราวาสโดยตรง ในเชิงวิชาการ หลักธรรมเรื่องทิศ 6 อาจอธิบายได้ว่าเป็นกรอบ พุทธจริยศาสตร์เชิงสัมพันธ์ (Relational Buddhist Ethics) กล่าวคือ เป็นระบบจริยธรรมที่มิได้วัดความดีจากคุณสมบัติภายในเพียงลำพัง แต่พิจารณาจากบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบที่บุคคลพึงมีต่อผู้อื่นในเครือข่ายความสัมพันธ์รอบตัว อันสะท้อนแนวคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มองมนุษย์ในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของระบบความสัมพันธ์ มิใช่ปัจเจกที่โดดเดี่ยว โครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ของทิศ 6 คำว่า “ทิศ” ในที่นี้ มิได้หมายถึงทิศทางทางภูมิศาสตร์ หากเป็นสัญลักษณ์ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่โอบล้อมชีวิตมนุษย์ไว้ทั้งระบบ ได้แก่

1. ทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา
2. ทิศเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์
3. ทิศเบื้องหลัง คือ สามีภรรยา
4. ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย
5. ทิศเบื้องบน คือ พระสงฆ์
6. ทิศเบื้องล่าง คือ ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้ปฏิบัติงาน

การใช้ “ทิศ” เป็นโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ สะท้อนแนวคิดว่าชีวิตมนุษย์ถูกกำหนดคุณภาพด้วยความสัมพันธ์รอบด้าน บุคคลจะเป็น “คนดี” ได้ มิใช่เพียงเพราะมีศีลธรรมภายในเท่านั้น แต่ต้องแสดงออกผ่านการปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสมต่อบุคคลในแต่ละทิศอย่างสมดุล ดังที่ พระครูใบฎีกาสุพจน์ ธีรปญฺโญ (2558: 123–124) วิเคราะห์ว่า หลักทิศ 6 เป็นโครงสร้างจริยธรรมเชิงปฏิบัติที่ทำให้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่หยุดอยู่ในระดับทฤษฎี แต่ปรากฏเป็นพฤติกรรมที่ตรวจสอบได้จริงในชีวิตประจำวัน อันเป็นการทำให้ศีลธรรมมีลักษณะเป็นรูปธรรมทางสังคม

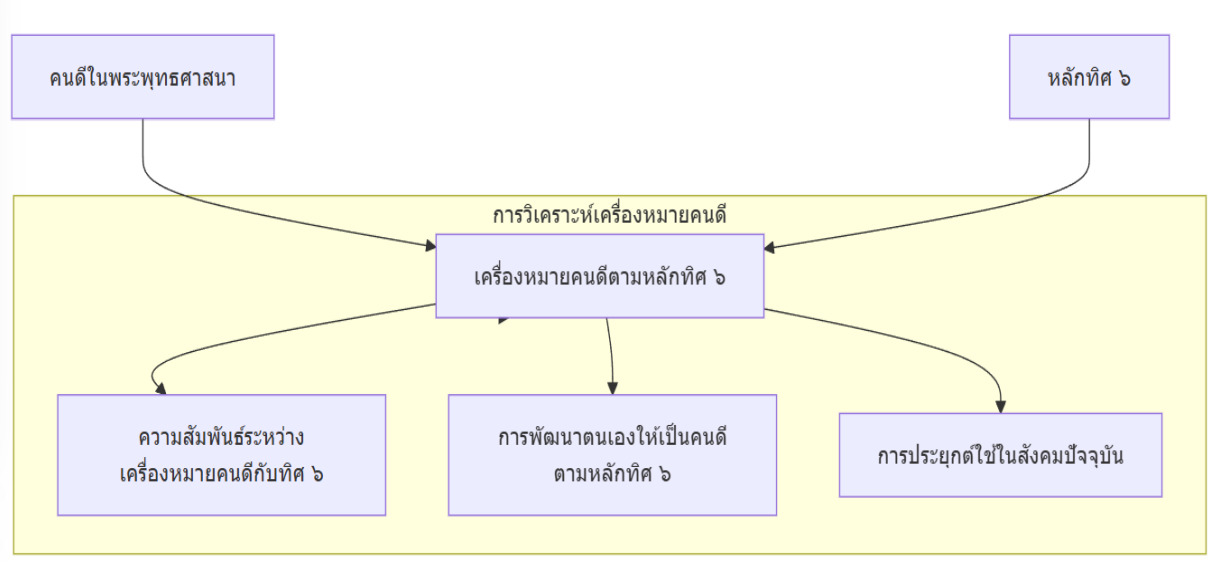
การวิเคราะห์องค์ประกอบของทิศ 6 ในฐานะ “เครื่องหมายคนดี”

เมื่อพิจารณาในเชิงวิเคราะห์ หลักทิศ 6 สามารถตีความได้ว่าเป็น “ตัวบ่งชี้เชิงพฤติกรรม” (behavioral indicators) ของความเป็นคนดีในบริบทสังคม กล่าวคือ ความดีมิใช่เพียงสภาวะทางจิต แต่เป็นรูปแบบการปฏิบัติที่สะท้อนผ่านบทบาทสัมพันธ์ ในพระสูตร พระพุทธองค์ทรงเปรียบมารดาบิดาเสมือนพรหมของบุตร (ที.ปา. (ไทย) 11/267/212) เพราะเป็นผู้ให้กำเนิด เลี้ยงดู และวางรากฐานชีวิต โดยกำหนดหน้าที่ของบิดามารดา 5 ประการ และหน้าที่ของบุตรธิดา 5 ประการไว้อย่างชัดเจน ความสัมพันธ์นี้ตั้งอยู่บนหลักความกตัญญู การตอบแทนคุณ และการสืบทอดคุณธรรม

พระไพศาล วิสาโล (2547: 123) อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดาเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้คุณธรรม เพราะเป็นพื้นที่แรกที่มนุษย์เรียนรู้เรื่องความรัก ความเสียสละ และความรับผิดชอบ หากฐานรากนี้มั่นคง สังคมโดยรวมก็ย่อมมีเสถียรภาพทางจริยธรรม ทิศอื่น ๆ สะท้อนระบบบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน แต่เชื่อมโยงกันเป็นโครงสร้างเดียว ได้แก่ ความเคารพและการแสวงหาความรู้ในความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครู ความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบในชีวิตคู่ ความจริงใจและเกื้อกูลกันในมิตรภาพ ความเลื่อมใสและการสนับสนุนพระศาสนาในความสัมพันธ์กับพระสงฆ์ ตลอดจนความเป็นธรรมและเมตตาในความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง เมื่อพิจารณาโดยรวม หลักทิศ 6 จึงมิใช่เพียงข้อปฏิบัติรายด้าน หากเป็นระบบจริยธรรมเชิงโครงสร้าง (structural ethics) ที่เชื่อมโยงระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ความเป็น “คนดี” ตามกรอบนี้จึงหมายถึงผู้ที่สามารถดำรงตนอย่างสมดุลในทุกทิศ มิใช่เลือกปฏิบัติเพียงบางความสัมพันธ์ แต่รับผิดชอบต่อเครือข่ายชีวิตรอบด้านอย่างครบถ้วน ซึ่งสะท้อนอุดมคติของฆราวาสในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างชัดเจน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของคนดีกับหลักทิศ 6 เป็นการศึกษาถึงการบูรณาการหลักธรรมทั้งสองประการในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม โดยพิจารณาถึงรูปแบบการแสดงออกถึงคุณลักษณะของคนดีที่เหมาะสมต่อบุคคลในทิศต่างๆ และแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในบริบทสังคมปัจจุบัน เพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องคนดีตามหลักพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักทิศ 6 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6

สมมติฐานการวิจัย

“ความเป็นคนดี” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มิได้เป็นเพียงอุดมคติเชิงนามธรรม แต่สามารถทำให้เป็นรูปธรรมผ่านการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

ระเบียบวิธีการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่มุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องคนดีและหลักทิศ 6 จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การวิจัยมีความชัดเจนและครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเอกสาร 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมพระธรรมวินัยและพระสูตรที่สำคัญ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อธิบายความหมายในเชิงลึก และฎีกาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ข้อมูลทุติยภูมิที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ หนังสือและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญูกตเวทีและหลักทิศ 6 รวมถึงวารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าว นอกจากนี้ยังรวมถึงวิทยานิพนธ์และดุษฎีนิพนธ์ที่นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวเนื่อง และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์ความกตัญญูกตเวทีและหลักทิศ 6 เพื่อสนับสนุนการศึกษาอย่างรอบด้าน

2. ด้านเนื้อหา การวิจัยนี้มุ่งศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ศึกษาความหมาย ความสำคัญ และลักษณะของคนดีในพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงเครื่องหมายและคุณลักษณะของคนดีตามหลักพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาความหมาย องค์ประกอบ และความสำคัญของหลักทิศ 6 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท รวมถึงแนวคิดและหลักการปฏิบัติต่อบุคคลในทิศต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมตามหลักทิศ 6 3) วิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดีตามหลักทิศ 6 ในสังคมไทยร่วมสมัย

ผลการวิจัย

คนดีตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์ สรุปได้ว่า “คนดี” หรือ “สัปบุรุษ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือบุคคลผู้มีบูรณาการของคุณลักษณะใน 3 มิติหลัก ได้แก่ พฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเพื่อความพ้นทุกข์ คุณลักษณะที่เป็นเครื่องหมายสำคัญที่สุดคือความกตัญญูกตเวที ในมิติทางจิตใจ คนดีต้องประกอบด้วยกุศลมูล คือความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง และเจริญพรหมวิหาร 4 ส่วนในมิติทางปัญญา ต้องมีสัมมาทิฏฐิ สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ โดยสรุป คนดีคือบุคคลผู้มีพัฒนาการที่สมบูรณ์รอบด้าน มีศีลธรรมนำทางพฤติกรรม มีเมตตาและความกตัญญูเป็นพื้นฐานทางใจ และมีปัญญาเป็นเครื่องนำทางการดำเนินชีวิต

1. ความสำคัญของคนดี การเป็นคนดีตามหลักพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในทุกระดับของสังคม โดยเป็นรากฐานที่ค้ำจุนความดีงาม ความมั่นคง และความสงบสุข ในระดับบุคคล การเป็นคนดีคือการสร้างที่พึ่งภายในที่มั่นคง ทำให้มีจิตใจที่สงบเยือกเย็นและเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา ในระดับครอบครัว การที่สมาชิกเป็นคนดีต่อกันถือเป็นหัวใจของการสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและเข้มแข็ง ในระดับชุมชน สังคม และประเทศชาติ การมีคนดีเป็นองค์ประกอบหลักจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง นำไปสู่ความสามัคคีและความร่วมมือในการพัฒนา โดยสรุป การส่งเสริมการเป็นคนดีจึงเป็นภารกิจร่วมกันของทุกภาคส่วนเพื่อสร้างสังคมไทยที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม

2. ประเภทของคนดี จากการศึกษา สามารถสรุปประเภทของคนดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้โดยจำแนกตามขอบเขตความรับผิดชอบและระดับของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสะท้อนถึงพัฒนาการที่ขยายวงกว้างออกไปเป็นลำดับชั้น แต่ทั้งหมดล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมสากลร่วมกัน ประเภทที่หนึ่งคือคนดีในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุด ประเภทที่สองคือคนดีในระดับสังคมและชุมชน เป็นผู้ที่สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีและเกื้อกูลต่อผู้อื่นในสถานะต่างๆ และประเภทที่สามคือคนดีในระดับประเทศชาติและโลก ซึ่งเป็นระดับสูงสุด คือผู้มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมอย่างกว้างขวาง โดยสรุป ประเภทของคนดีมีลักษณะเป็นลำดับชั้นที่เชื่อมโยงกัน การเป็นคนดีในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นคนดีในระดับสังคมและประเทศชาติต่อไป

3. ลักษณะของคนดี ลักษณะของคนดีในพระพุทธศาสนาเป็นการบูรณาการของคุณลักษณะหลายมิติเข้าด้วยกันอย่างสมดุล สามารถจำแนกลักษณะสำคัญได้ดังนี้ ประการแรก การมีศีลธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐาน โดยมีศีล 5 เป็นหลักปฏิบัติสำคัญ ประการที่สอง การมีจิตใจที่ดีงาม ซึ่งประกอบด้วยเมตตากรุณา ความกตัญญู และมีจิตใจที่สงบตั้งมั่น ประการที่สาม การมีปัญญาและวิจารณญาณ โดยมีสัมมาทิฏฐิเป็นแกนกลาง ประการที่สี่ การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถานะต่างๆ อย่างเต็มความสามารถ และประการสุดท้าย การมีความเสียสละ

และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งแสดงถึงการมีน้ำใจและคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน โดยสรุปลักษณะของคนดีคือการผสมผสานกันอย่างลงตัวของคุณธรรมในทุกมิติ

4. องค์ประกอบของคนดี ความเป็นคนดีตามหลักพระพุทธศาสนาเกิดจากการบูรณาการของคุณสมบัติหลายประการอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถจัดกลุ่มเป็นองค์ประกอบหลักได้ดังนี้ องค์ประกอบด้านพฤติกรรม คือการมีศีลและวินัย ซึ่งเป็นรากฐานที่มองเห็นได้ชัดเจนที่สุด องค์ประกอบด้านจิตใจ คือการมีสมาธิและคุณธรรมภายใน เช่น ความกตัญญูและความเมตตา องค์ประกอบด้านปัญญา คือการมีปัญญาและวิจารณญาณ โดยมีสัมมาทิฏฐิเป็นแกนกลาง และองค์ประกอบด้านสังคม คือการมีจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งหมายถึงการนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมและมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยสรุป องค์ประกอบของคนดีมีความครบถ้วนรอบด้าน โดยเริ่มต้นจากศีลเป็นพื้นฐาน มีคุณธรรมหล่อเลี้ยงจิตใจ มีปัญญานำทาง และมีจิตสำนึกสาธารณะเป็นเครื่องแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

5. หลักธรรมที่สนับสนุนคนดี พระพุทธศาสนาได้วางหลักธรรมสำคัญหลายหมวดหมู่ไว้เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนและพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดีที่สมบูรณ์ โดยหลักธรรมเหล่านี้มีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนกัน พรหมวิหาร 4 เป็นหลักพัฒนาคุณภาพจิตใจเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักในการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความสามัคคีและเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการทางปัญญาในการคิดอย่างถูกวิธีและมีเหตุผล อริยสัจ 4 เป็นโครงสร้างทางปัญญาขั้นสูงสุดสำหรับคนดี และไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองที่สมบูรณ์และครอบคลุมทุกมิติ การน้อมนำหลักธรรมเหล่านี้มาบูรณาการและปฏิบัติอย่างจริงจัง ย่อมทำให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีที่สมบูรณ์ได้

หลักทิศ 6 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักทิศ 6 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลักธรรมเชิงอุปมาที่ใช้ทิศทางทางภูมิศาสตร์เป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มบุคคลสำคัญ 6 กลุ่มที่อยู่รอบตัวเรา เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจบทบาทหน้าที่ในความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ทิศเบื้องหน้า (มารดาบิดา) ทิศเบื้องขวา (ครูอาจารย์) ทิศเบื้องหลัง (บุตรภรรยา) ทิศเบื้องซ้าย (มิตรสหาย) ทิศเบื้องบน (พระสงฆ์) และทิศเบื้องล่าง (คนรับใช้และผู้ใต้บังคับบัญชา) หลักธรรมนี้มิได้หยุดอยู่แค่การจำแนกบุคคล แต่ยังเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูล ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่และการปฏิบัติตอบที่บุคคลในแต่ละทิศพึงมีต่อกันอย่างสมดุล อันจะนำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืนของสังคมโดยรวม

1. ความสำคัญของทิศ 6 หลักทิศ 6 มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในฐานะที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงปฏิบัติสำหรับการสร้างสังคมที่สงบสุขและมั่นคง โดยมีความสำคัญใน 3 ด้านหลัก ประการแรกคือ ด้านการจัดระเบียบสังคม โดยช่วยกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลในสถานะต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน ประการที่สองคือ ด้านการสร้างความสัมพันธ์อันดี โดยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูล ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายควบคู่กันไป และประการสุดท้ายคือ ด้านการพัฒนาคุณธรรมส่วนบุคคล โดยเป็นวิถี

แห่งการพัฒนาตนเองให้เป็น "คนดี" หรือ "สัปบุรุษ" ที่มีคุณธรรมครบถ้วนทั้งกาย วาจา และใจ หน้าที่ซึ่งกันและกันในแต่ละทิศ หลักการของ “ทิศ 6” ไม่ได้สอนให้เคารพฝ่ายเดียว แต่สอนให้มี หน้าที่ตอบสนองซึ่งกันและกันทั้งฝ่ายผู้รับและฝ่ายผู้ให้ โดยมีรายละเอียดในแต่ละทิศดังนี้

ตารางที่ 1 หน้าที่ซึ่งกันและกันในแต่ละทิศ หลักการของ “ทิศ 6”

ทิศ	**บุคคลที่เกี่ยวข้อง**	**หน้าที่ของฝ่ายที่ 1**	**หน้าที่ของฝ่ายที่ 2**	**สาระสำคัญของความสัมพันธ์**
ทิศเบื้องหน้า	บุตร – บิดามารดา	บำรุงเลี้ยงในยามชรากระทำกิจของท่านดำรงวงศ์ตระกูลประพฤติตนเป็นคนดีอุทิศส่วนบุญไปให้	ห้ามปรามจากบาปให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมให้ศึกษาเล่าเรียนหาคู่ครองที่เหมาะสมมอบทรัพย์มรดกในเวลาอันควร	ความกตัญญูกตเวทีและความรับผิดชอบของทั้งสองฝ่าย
ทิศเบื้องขวา	ศิษย์ – ครูอาจารย์	ลุกขึ้นต้อนรับเข้าไปหาเพื่อศึกษาเชื่อฟังคำสอนปรนนิบัติครูเรียนอย่างตั้งใจ	สอนสิ่งที่ดีแนะนำให้เข้าใจแจ่มแจ้งสอนจนจบวิชาเสริมความรู้รอบด้านป้องกันจากภัยอันตราย	การเคารพผู้ให้แสงสว่างทางปัญญายกย่องสติปัญญา
ทิศเบื้องหลัง	สามี – ภรรยา	ให้เกียรติไม่ประมาทให้ทรัพย์เหมาะสมปกป้องภรรยามอบอำนาจในกิจการบ้าน	จัดการบ้านดีไม่นอกใจประหยัดทรัพย์ขยันทำงานรักษาทรัพย์สิน	ความซื่อสัตย์ความเข้าใจและการเป็น “สหายทางธรรม”
ทิศเบื้องซ้าย	มิตรสหาย	(ลักษณะของมิตรแท้ 4 ประการ)– ช่วยเหลือยามยาก– ร่วมสุขร่วมทุกข์– เตือนเมื่อทำผิด– ชื่นชมเมื่อทำดี	เช่นเดียวกัน	ความจริงใจความเสียสละและความภักดี
ทิศเบื้องบน	คฤหัสถ์ – พระสงฆ์	แสดงความเคารพสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมรับฟังโอวาทอุปัฏฐากพระสงฆ์	แนะนำให้ละบาปส่งเสริมการทำความดีแสดงธรรมให้เข้าใจง่ายยกจิตใจให้สูงขึ้น	ศรัทธาและปัญญานำสู่การพัฒนาจิตใจ
ทิศเบื้องล่าง	นายจ้าง – ลูกจ้าง	มอบงานเหมาะสมให้ค่าตอบแทนเป็นธรรมดูแลเมื่อเจ็บป่วยให้เวลาพักผ่อนให้รางวัลเมื่อเหมาะสม	ตื่นก่อนนอนทีหลังซื่อสัตย์ทำงานดีไม่ใส่ร้ายเจ้านาย	ความเมตตาความรับผิดชอบและความภักดี

2. องค์ประกอบของหลักทิศ 6 มีโครงสร้างที่เป็นระบบและชัดเจน ประกอบด้วยการจำแนกบุคคลออกเป็น 6 กลุ่ม และการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่แต่ละฝ่ายพึงปฏิบัติต่อกัน โดยมีรายละเอียดของข้อปฏิบัติหรือ "การอนุเคราะห์" และ "การปฏิบัติตอบ" เป็นหัวใจสำคัญ องค์ประกอบหลักจำแนกได้ตามบุคคลในแต่ละทิศ ได้แก่ ทิศเบื้องหน้า (มารดาบิดา-บุตรธิดา) ทิศเบื้องขวา (ครูอาจารย์-ศิษย์) ทิศเบื้องหลัง (สามี-ภรรยา) ทิศเบื้องซ้าย (มิตรสหาย) ทิศเบื้องบน (สมณพราหมณ์-คฤหัสถ์) และทิศเบื้องล่าง (นายจ้าง-ลูกจ้าง) โดยสรุปองค์ประกอบของหลักทิศ 6 คือโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมบูรณ์ ซึ่งมีหัวใจสำคัญอยู่ที่หลักการแห่งความเกื้อกูล

3. หลักการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 หลักการปฏิบัติที่สำคัญตามหลักทิศ 6 ได้ว่า เป็นแนวทางที่มุ่งสร้างความสมดุลและความเกื้อกูลในความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีหัวใจอยู่ที่การตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของตนและการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยคุณธรรมพื้นฐาน หลักการพื้นฐานที่สุดคือความกตัญญูและการตอบแทนคุณ โดยเฉพาะในการปฏิบัติต่อทิศเบื้องหน้าและทิศเบื้องขวา หลักการปฏิบัติในแต่ละทิศเน้นให้แต่ละคนเริ่มต้นจากการทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ก่อนเรียกร้องจากผู้อื่น นอกจากนี้ หลักการเชิงคุณธรรมที่บูรณาการอยู่ในการปฏิบัติทั้งหมดคือ ความเมตตากรุณา ความรับผิดชอบ ความเคารพ ความซื่อสัตย์ และความเสียสละ ซึ่งต้องเกิดจากเจตนาภายในที่จริงใจ

4. การประยุกต์ใช้หลักทิศ 6 ในสังคมปัจจุบัน แม้หลักทิศ 6 จะเป็นหลักธรรมโบราณ แต่แก่นสาระยังคงมีความทันสมัยและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นการธำรงรักษา "แก่นแท้" ของหลักธรรม เช่น ความกตัญญูและความรับผิดชอบ ขณะเดียวกันก็ต้องมีการปรับเปลี่ยน "รูปแบบ" การแสดงออกให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ในบริบทครอบครัวสมัยใหม่ การประยุกต์ใช้ต้องอาศัยความยืดหยุ่นและการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเสริม เช่น การแสดงความกตัญญูผ่านการติดต่อสื่อสารอย่างสม่ำเสมอด้วยวิดีโอคอล หรือการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานกับชีวิตครอบครัว การประยุกต์ใช้หลักทิศ 6 ในสังคมปัจจุบันคือการธำรงรักษา แก่นแท้ ของหลักธรรม ซึ่งได้แก่ ความกตัญญู ความเคารพ ความรับผิดชอบ และความเมตตา ขณะเดียวกันก็ต้องมีการปรับเปลี่ยน "รูปแบบ" การแสดงออกให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป การใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและสร้างสรรค์ การสร้างสมดุลระหว่างสิทธิส่วนบุคคลกับหน้าที่ต่อส่วนรวม และการส่งเสริมการสื่อสารที่เปี่ยมด้วยความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจ คือกุญแจสำคัญที่จะทำให้หลักทิศ 6 ยังคงเป็นหลักธรรมที่มีชีวิตและสามารถนำทางสังคมไทยไปสู่ความสงบสุขและความเจริญอย่างยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

วิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6

1. ความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างคนดีกับหลักทิศ 6 แม้โลกจะเปลี่ยน แต่หลักทิศ 6 ยังคงมีคุณค่าอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล โดยสามารถสรุปความสำคัญได้ดังนี้ สร้างระบบความสัมพันธ์ที่มั่นคงในสังคม ทิศ 6 สร้างโครงสร้างทางจริยธรรมที่ยั่งยืน ตั้งแต่ครอบครัวจนถึงชาติ เป็นแนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้ง หลักการที่

ชัดเจนในบทบาทและหน้าที่ ช่วยลดการละเลยหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ส่งเสริมคุณธรรมพื้นฐาน เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น ในครอบครัวสมัยใหม่ โรงเรียนออนไลน์ ที่ทำงานหลากวัฒนธรรม ฯลฯตัวอย่างเช่น บุตรที่อยู่ห่างไกลแต่ยังโทรหา ส่งเงิน หรือดูแลพ่อแม่ผ่านแอปพลิเคชัน ยังคงสะท้อนหลักทิศเบื้องหน้าได้ดี การเรียนออนไลน์ที่ศิษย์เคารพครูผ่านการมีมารยาทในห้อง Zoom ก็สะท้อนทิศเบื้องขวาเช่นกัน คุณลักษณะของคนดีและหลักทิศ 6 มีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการที่ลึกซึ้งและไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หลักทิศ 6 ทำหน้าที่เป็นกรอบจริยธรรมเชิงปฏิบัติที่เปิดโอกาสให้คุณลักษณะภายในของคนดี เช่น ความกตัญญู ความเมตตา และความรับผิดชอบ ได้แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการกระทำต่อบุคคลรอบข้าง ในทางกลับกัน การปฏิบัติตามหน้าที่ในแต่ละทิศก็เป็นกระบวนการขัดเกลาและบ่มเพาะคุณลักษณะของความเป็นคนดีให้หยั่งรากลึกและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยสรุป หลักธรรมทั้งสองจึงเป็นองค์ประกอบที่ขาดกันไม่ได้ในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสร้างสรรค์สังคมที่สงบสุข

2. ลักษณะเครื่องหมายคนดีในบริบทสังคมร่วมสมัย รูปแบบและลักษณะของเครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 ในสังคมร่วมสมัยมีการปรับเปลี่ยนและมีพลวัตอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต เทคโนโลยี และโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แม้แก่นแท้ของคุณธรรม เช่น ความกตัญญูและความรับผิดชอบจะยังคงเดิม แต่รูปแบบการแสดงออกได้ถูกตีความและประยุกต์ใช้ในลักษณะใหม่ๆ ในบริบทของครอบครัว ลักษณะเครื่องหมายคนดีได้ขยายขอบเขตไปสู่โลกดิจิทัล เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อติดต่อสื่อสารและติดตามดูแลสุขภาพของมารดาบิดาจากระยะไกล ในด้านการศึกษาและการทำงาน การแสดงเครื่องหมายคนดีก็มีลักษณะที่เปลี่ยนไป เช่น การเคารพครูอาจารย์ผ่านการมีส่วนร่วมในชั้นเรียนออนไลน์ หรือการเป็นนายจ้างที่ดีผ่านการให้ความยืดหยุ่นในการทำงาน

3. ความท้าทายในการแสดงออกซึ่งเครื่องหมายคนดี การแสดงออกซึ่งเครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 ในสังคมปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายที่สำคัญและซับซ้อนหลายประการ ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้รูปแบบการแสดงออกซึ่งความเป็นคนดีเปลี่ยนไป แต่ยังคุกคามต่อการดำรงอยู่ของคุณค่าทางจริยธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทย ความท้าทายประการแรกเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ การสลายตัวของครอบครัวขยายและการย้ายถิ่นฐาน ทำให้บุคคลมีเวลาและทรัพยากรที่จำกัดในการดูแลเอาใจใส่บุคคลในทิศต่างๆ

ตารางที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการแสดงออกซึ่งเครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6

ประเด็นหลัก	รายละเอียดปัญหาและอุปสรรค
ปัญหาและอุปสรรคโดยรวม	ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และค่านิยมโลกสมัยใหม่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การรักษาและแสดงออกถึงความเป็น “คนดี” ตามหลักทิศ 6 เผชิญความท้าทายมากขึ้น ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

ประเด็นหลัก	รายละเอียดปัญหาและอุปสรรค
ความท้าทายจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยน (ครอบครัวขยายลดลง ย้ายถิ่นเข้าเมือง ผู้สูงอายุขาดการดูแล) ทำให้การถ่ายทอดคุณธรรมอ่อนแอ เทคโนโลยีดิจิทัลทำให้ความสัมพันธ์ห่างเหิน ขาดความลึกซึ้ง กระแสโลกาภิวัตน์และค่านิยมตะวันตก เช่น ปัจเจกนิยม และบริโภคนิยม ทำให้คนให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่าคุณธรรม เกิดความขัดแย้งระหว่างค่านิยมเก่า–ใหม่ เยาวชนสับสนและขาดแบบอย่างที่ดี
อิทธิพลของค่านิยมและกระแสโลกที่ส่งผลต่อการรับรู้และการปฏิบัติ	สื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์เน้นความสำเร็จทางวัตถุและภาพลักษณ์ ทำให้ค่านิยมบางอย่างขัดแย้งกับหลักทิศ 6 ลดทอนความสำคัญของความเคารพ ความกตัญญู และการประพฤติดี อาจทำให้ภาพลักษณ์ “คนดี” บิดเบือนและศรัทธาในคุณธรรมลดลง
ข้อจำกัดและปัจจัยที่ขัดขวางการแสดงออกของเครื่องหมายคนดี	ความยากจน หนี้สิน ภาระงาน และค่าครองชีพสูง ทำให้คนมีเวลาหรือทรัพยากรจำกัดในการดูแลความสัมพันธ์ตามหลักทิศ 6 ระบบการศึกษามุ่งแข่งขันและวัดผลทางวิชาการมากกว่าคุณธรรม เมืองและชุมชนขาดพื้นที่สร้างปฏิสัมพันธ์ อีกทั้งปัญหาความไม่เป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมบั่นทอนความเชื่อมั่นในคุณค่าความดี

อภิปรายผล

แนวคิดเรื่องคนดีตามหลักพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องคนดีในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีความหมายที่ลึกซึ้งและครอบคลุมคุณลักษณะใน 3 มิติหลักที่บูรณาการเข้าด้วยกัน คือ พฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ แต่เป็นผลมาจากการฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุขและเพื่อการบรรลุประโยชน์สูงสุดคือความพ้นทุกข์ ในมิติทางพฤติกรรม คนดีคือผู้ที่มีศีลธรรมเป็นพื้นฐาน ควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยมีศีล 5 เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้น ส่วนในมิติทางจิตใจ คือผู้ที่มีสมาธิ มีจิตใจที่มั่นคง สงบ และประกอบด้วยคุณธรรมภายใน เช่น ความเมตตาและความกตัญญู สุดท้ายในมิติทางปัญญา คือผู้ที่มีความเข้าใจในหลักเหตุผลและกฎแห่งกรรม สามารถแยกแยะผิดชอบชั่วดีได้ด้วยตนเอง ในมิติทางสังคม คนดีตามหลักพระพุทธศาสนามิได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาตนเอง แต่ยังให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อผู้อื่น การรู้จักบทบาทของตนและปฏิบัติต่อบุคคลรอบข้างด้วยความเคารพ ความเมตตา และความกตัญญู จึงเป็นเครื่องหมายสำคัญที่สะท้อนถึงความเป็นคนดีที่สมบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่เข้มแข็งและเกื้อกูลกัน ความเป็นคนดีจึงแสดงออกผ่านการทำหน้าที่ของตนในสถานะต่างๆ เช่น การเป็นบุตรที่ดีต่อมารดาบิดา การเป็นศิษย์ที่ดีต่อครูอาจารย์ หรือการเป็นมิตรที่ดีต่อ

เพื่อน การตระหนักรู้และปฏิบัติตามหน้าที่เหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างความสงบสุขให้แก่ส่วนรวม แต่ยังเป็นการขัดเกลาและยกระดับจิตใจของผู้ปฏิบัติให้สูงขึ้นอีกด้วย สอดคล้องกับวรพล เกษมปาน ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 5 ในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยพบว่าหลักทิศ 5 เป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์อันดีและกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (วรพล เกษมปาน , 2563: 22) การวิจัยนี้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในแต่ละทิศ ทั้งในเชิงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างมารดาบิดากับบุตร และครูอาจารย์กับศิษย์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติตนตามหลักทิศ 5 อย่างถูกต้องช่วยให้บุคคลเข้าใจสถานะของตนเองและผู้อื่น ทำให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ หลักทิศ 5 ยังเป็นจริยธรรมเชิงปฏิบัติที่สะท้อนถึงการแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบและความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความมั่นคงทางสังคม การศึกษานี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน พระครูใบฎีกาสุพจน์ ธีรปญฺโญ ได้ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักทิศ 5 โดยวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักทิศ 6 ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย (พระครูใบฎีกาสุพจน์ ธีรปญฺโญ, 2558: 123-124) งานวิจัยนี้นำเสนอแนวทางพัฒนาเครื่องหมายคนดีผ่านการเรียนรู้และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในครอบครัวและการศึกษา การศึกษานี้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมที่เป็นระบบ โดยบูรณาการหลักทิศ 6 เข้ากับกระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่ ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาคุณธรรมตามหลักทิศ 6 ต้องเริ่มจากการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและพัฒนาไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม การวิจัยยังเสนอแนวทางประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมที่สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังเสนอกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาเครื่องหมายคนดี เช่น ค่ายคุณธรรม โครงงานจิตอาสา และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ผลการวิจัยชี้ว่าการพัฒนาคุณธรรมตามหลักทิศ 6 ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/32/50) การศึกษานี้จึงมีประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางส่งเสริมเครื่องหมายคนดีในสังคมไทย

ศึกษาหลักทิศ 6 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักการสำคัญของทิศ 6 คือความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (Reciprocity) ซึ่งหมายความว่าในทุกความสัมพันธ์ ทั้งสองฝ่ายต่างมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อกันเพื่อให้เกิดความสมดุลและความยั่งยืน เช่น มารดาบิดามีหน้าที่อนุเคราะห์บุตร 5 ประการ และบุตรก็มีหน้าที่ปฏิบัติตอบ 5 ประการเช่นกัน หลักการนี้ช่วยป้องกันการเอารัดเอาเปรียบและสร้างความรู้สึกยุติธรรมในความสัมพันธ์ นอกจากนี้ การปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ยังเป็นการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญ เช่น ความกตัญญู ความเคารพ ความเมตตา ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบ ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการกระทำในชีวิตประจำวันสอดคล้องกับ สมศักดิ์ ชาติสุทธิผล ได้ศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย โดยเน้นบทบาทของเครื่องหมายคนดีในฐานะ

คุณธรรมพื้นฐาน งานวิจัยวิเคราะห์อิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทย (สมศักดิ์ ชาติสุทธิผล, 2550: 156) โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกเรื่องการเป็นคนดี ผลการศึกษาพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีพระคุณกับผู้รับพระคุณ การวิจัยยังศึกษาการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะช่วยกำหนดบทบาทและหน้าที่ของบุคคลในแต่ละฐานะ ทำให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม นอกจากนี้เครื่องหมายคนดีเป็นพื้นฐานสำคัญของความสัมพันธ์ในสังคม โดยเฉพาะในความสัมพันธ์กับมารดาบิดาและครูอาจารย์ การศึกษานี้เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักทิศ 6 ในสังคมปัจจุบัน โดยเน้นปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่รักษาแก่นแท้ของหลักธรรม งานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบัน

วิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6

แม้ว่าหลักทิศ 6 จะเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคม แต่ในปัจจุบันการแสดงออกซึ่งเครื่องหมายคนดีตามหลักการดังกล่าวกำลังเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคที่ซับซ้อนและหลากหลาย ความท้าทายเหล่านี้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของสังคมไทยในหลายมิติ ทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การรุกรานของเทคโนโลยีดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงค่านิยมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ รวมไปถึงข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติตามหลักธรรม ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบและคุณภาพของการแสดงเครื่องหมายคนดี แต่ยังคุกคามต่อการดำรงอยู่ของคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย สอดคล้องกับจำเนียร ช่วงโชติ ได้ศึกษาพบว่า "การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคปัจจุบันส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 อย่างมีนัยสำคัญ" (จำเนียร ช่วงโชติ, 2553: 187) การทำความเข้าใจปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้อย่างลึกซึ้งจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาให้หลักทิศ 6 สามารถดำรงคุณค่าและความสำคัญในสังคมปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน หลักทิศ 6 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม โดยเฉพาะเครื่องหมายคนดีซึ่งเป็นคุณธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคม งานวิจัยยังได้เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักทิศ 6 ในบริบทปัจจุบัน เช่น การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการสื่อสารคุณธรรม การจัดกิจกรรมเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว และการสร้างเครือข่ายครอบครัวที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ ยังได้วิเคราะห์อุปสรรคและความท้าทายในการถ่ายทอดลักษณะของคนดีในยุคปัจจุบัน พร้อมเสนอแนวทางแก้ไขและพัฒนาศักยภาพของครอบครัวในการถ่ายทอดคุณธรรม การศึกษาวิจัยเหล่านี้มีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 และการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีคุณธรรมและความสงบสุขอย่างยั่งยืนหลักทิศ 6 มิใช่เป็นเพียงกรอบจริยธรรมที่กำหนดหน้าที่ภายนอก แต่เป็น

โครงสร้างที่บูรณาการคุณธรรมภายในของบุคคลให้แสดงออกผ่านการปฏิบัติจริงในความสัมพันธ์ทางสังคม การเป็น "คนดี" ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายที่สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลในทิศทั้งหก การแสดงออกในแต่ละทิศจึงเป็น เครื่องหมาย หรือประจักษ์พยานที่บ่งชี้ถึงคุณธรรมภายในของบุคคลนั้น เช่น ความกตัญญู ความเคารพ และความรับผิดชอบการแสดงออกซึ่งเครื่องหมายคนดีในแต่ละทิศมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันไปตามบทบาทของความสัมพันธ์นั้นๆ เช่น การปฏิบัติต่อทิศเบื้องหน้า (มารดาบิดา) เน้นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีเป็นสำคัญ การปฏิบัติต่อทิศเบื้องขวา (ครูอาจารย์) เน้นความเคารพและการใฝ่รู้ ส่วนการปฏิบัติต่อทิศเบื้องล่าง (ลูกจ้าง) เน้นความเมตตาและความยุติธรรม การกระทำเหล่านี้สะท้อนถึงการบูรณาการของคุณธรรมหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความรัก ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ และความเสียสละ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบของความเป็นสัปตบุรุษหรือคนดีอย่างแท้จริงอย่างไรก็ตาม การแสดงออกซึ่งเครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 ในสังคมปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายและอุปสรรคมากมาย ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม อิทธิพลของเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยม ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้รูปแบบและคุณภาพของการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 เปลี่ยนแปลงไป และในบางกรณีอาจถูกละเลย การทำความเข้าใจและหาแนวทางประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้คุณค่าของการเป็นคนดียังคงดำรงอยู่เป็นรากฐานของสังคมไทยอย่างยั่งยืน

สรุป

คนดี ในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึงบุคคลที่มีการพัฒนาตนเองอย่างสมบูรณ์ใน 3 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ มิติด้านพฤติกรรม (ศีล) มิติด้านจิตใจ (สมาธิ) และมิติด้านปัญญา (ปัญญา) โดยมี ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายสำคัญของคนดี หลักทิศ 6 เป็นกรอบจริยธรรมเชิงปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกบุคคลรอบข้างออกเป็น 6 ทิศ ซึ่งแต่ละทิศมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติต่อกันอย่างเกื้อกูล บทสรุปของการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติตามหลักทิศ 6 อย่างสมบูรณ์เป็นเครื่องหมายหรือบทพิสูจน์ความเป็นคนดีที่แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนที่สุด โดยเป็นการบูรณาการหลักศีล สมาธิ และปัญญาเข้าไว้ในการดำเนินชีวิตจริง หลักการนี้ยังคงเป็นสากลและเป็นกุญแจสำคัญสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. นโยบายส่งเสริมการศึกษาหลักธรรมในระบบการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการควรบูรณาการหลักทิศ 6 เข้าในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเชิงปฏิบัติและการสร้างประสบการณ์ตรงในการแสดงออกซึ่งความเป็นคนดี

2. นโยบายสนับสนุนครอบครัวคุณธรรม รัฐบาลควรจัดตั้งศูนย์ครอบครัวคุณธรรมในชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาและสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ในครอบครัวสมัยใหม่ รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครอบครัว

3. นโยบายการสื่อสารมวลชนเชิงสร้างสรรค์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการผลิตสื่อที่นำเสนอแบบอย่างการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ในรูปแบบที่ทันสมัยและน่าสนใจ ผ่านช่องทางสื่อดิจิทัลต่างๆ เพื่อสร้างกระแสสังคมที่มีคุณค่าและเป็นแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สำหรับสถาบันการศึกษาสถานศึกษาทุกระดับควรจัดกิจกรรมโครงการ “ครอบครัวคุณธรรม” โดยเชิญผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ร่วมกัน รวมทั้งการจัดกิจกรรมบริการชุมชนที่เน้นการแสดงความกตัญญูและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2. สำหรับองค์กรชุมชนและศาสนสถาน วัดและศาสนสถานควรพัฒนาโปรแกรมการอบรมและพัฒนาแนวคิดการเป็นคนดีตามหลักทิศ 6 สำหรับครอบครัวสมัยใหม่ โดยเน้นการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทชีวิตในปัจจุบัน และจัดตั้งกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครอบครัวในชุมชน

3. สำหรับหน่วยงานสื่อสารมวลชน สื่อมวลชนควรสร้างเนื้อหาที่นำเสนอตัวอย่างการปฏิบัติตามหลักทิศ 6 ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นรูปธรรม โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่อง (Storytelling) ที่สร้างแรงบันดาลใจและเข้าถึงได้ง่าย ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้เครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 ในการพัฒนาผู้นำเชิงคุณธรรม
2. การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักทิศ 6 กับหลักกรรมในการสร้างตนดีของสังคม
3. การพัฒนาตัวชี้วัดเครื่องหมายคนดีตามหลักทิศ 6 สำหรับการประเมินคุณธรรมในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

จำเนียร ช่วงโชติ. (2553). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการประยุกต์ใช้หลักทิศ 6 ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาสุพจน์ ธีรปญฺโญ. (2558). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักทิศ 6 ในสังคมไทยร่วมสมัย*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูใบฎีกาสุพจน์ ธีรปญฺโญ. (2558). *การวิเคราะห์หลักทิศ 6 ในฐานะจริยศาสตร์เชิงปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิบาต (องฺ.จตุกฺก. (ไทย) 21/32/50)*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2547). *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระไพศาล วิสาโล. (2552). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต).

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2550). *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วรพล เกษมปาน. (2563). *ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 5 ในพุทธปรัชญาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมศักดิ์ ชาติสุทธิผล. (2550). *อิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Influence of Accounting Professional Skills and Adaptation in the Digital Era on Job Performance and Success of Accountants in the Department of Land Transport

ทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลและการปรับตัวที่ส่งผลต่อสมรรถนะและความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก

Nutwara Ketburana[1*], & Porntiwa Saengkhiew[2]

ณัฐวรา เกตบูรณะ[1*], & พรทิวา แสงเขียว[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Nutwara Ketburana*
ณัฐวรา เกตบูรณะ
Sripatum University, Thailand.
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
Email: nutwara.keb@spumail.net

2. Porntiwa Saengkhiew
พรทิวา แสงเขียว
Sripatum University, Thailand.
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
Email: porntiwa.sa@chonburi.ac.th

คำสำคัญ:
นักบัญชียุคดิจิทัล, สมรรถนะนักบัญชี, ทักษะนักบัญชี

Keywords:
Accountants in the Digital Age, Accountant Competency, Accountant Skills

Article history:
Received: 14/08/2025
Revised: 02/10/2025
Accepted: 01/12/2025
Available online: 28/02/2026

How to Cite:
Ketburana, N. & Saengkhiew, P. (2026). The Influence of Accounting Professional Skills and Adaptation in the Digital Era on Job Performance and Success of Accountants in the Department of Land Transport. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 126-141.

ABSTRACT

This research aims to 1) study the digital accounting skills that affect the work performance of accountants at the Department of Land Transport, 2) study the digital accounting skills that affect the success of accountants at the Department of Land Transport, 3) study the adaptability of accountants that affect work performance, and 4) study the adaptability of accountants that affect the success of accountants at the Department of Land Transport. The study was conducted on a sample of 200 accountants at the Department of Land Transport.

This research applied a quantitative research method by using questionnaires as the research instrument to collect data. Statistics used in this study consisted of frequency, percentage, mean, and standard deviation. The study found that the majority of the sample were women, aged between 31 and 40 years, holding a bachelor's degree, with work experience between 6 and 10 years, and accounting experience between 1 and 5 years. The factors of digital accounting skills that affect the work performance of accountants include professional knowledge and competence, while those affecting work success include the application of technology, problem analysis and solving, professional ethics, competence, language skills, and accounting-related laws, all statistically significant at the 0.05 level.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก 2) เพื่อศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก 3) เพื่อศึกษาการปรับตัวของนักบัญชีที่ส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงาน และ 4) เพื่อศึกษาการปรับตัวของนักบัญชีส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก ศึกษาในกลุ่มพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก จำนวน 200 คน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติที่แสดงค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นหญิง มีช่วงอายุระหว่าง 31 – 40 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอายุงานระหว่าง 6 – 10 ปี และมีประสบการณ์ทางบัญชี 1 – 5 ปี โดยปัจจัยทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงานของนักบัญชี ได้แก่ ความรู้ทางวิชาชีพ และความรู้ความสามารถ ส่วนส่งผลต่อความสำเร็จในงาน ได้แก่ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาจรรยาบรรณวิชาชีพ ความรู้ความสามารถ ทักษะการใช้ภาษา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีถือเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก เพราะสถานการณ์จำต้องอาศัยข้อมูลสารสนเทศมาเป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจ และจำต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ มาประกอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลสารสนเทศ อีกทั้งไม่ว่าจะภาครัฐหรือเอกชน ก็ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะงานใรยุคดิจิทัลซึ่งเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดด การติดต่อสื่อสาร ร่วมทั้งการพัฒนาเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับระบบอัตโนมัติจากอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความฉลาดในการทำงานเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ทั้งธุรกิจและภาครัฐ หันมาให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีและสารสนเทศมากยิ่งขึ้น ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีนั้น เป็นแนวโน้มก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจึงกลายเป็นแรงขับเคลื่อนหลักให้กับกลุ่มผู้ประกอบการต่าง ๆ และมีการพัฒนารูปแบบในการดำเนินธุรกิจทำให้การดำเนินงานในรูปแบบเดิม ไม่เพียงพอต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ เข้ามาในการดำเนินงานจึงกลายเป็นตัวแปรสำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลง และเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดขีดความสามารถในการแข่งขันได้อีกด้วย และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผู้ให้บริการอย่างภาครัฐและเอกชนก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในระบบของการบริการทางด้านการเงิน ก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน ดังบัญชา มนูญกุลชัย (2559) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจในยุคดิจิทัลนั้น การชำระเงินแบบดิจิทัล จะสามารถเป็นแรงผลักดันประเทศสู่ดิจิทัลเพื่อยกระดับสมรรถนะ และความสามารถในการแข่งขันของประโดยได้ โดยมีธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นองค์กรหลักในการสนับสนุนภาคธุรกิจทางกรเงิน และในปัจจุบัน

ยังมีการพัฒนานโยบายการสนับสนุนเศรษฐกิจโดยนำเทคโนลีทางด้านการเงิน (Fintech) มาสร้างความสะดวกและความสามารถในการแข่งขันของประเทศ จึงกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของธุรการโดยการทำให้เป็นแบบอัตโนมัติจะช่วยให้ธุรกิจดำเนินกิจการถึงเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ และลดต้นทุนในการบริหารจัดการธุรกิจ (Cewe et al., 2017) ดังนั้นเศรษฐกิจดิจิทัล จึงถือเป็นนโยบายที่สำคัญเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ให้ เข้ากับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม และสืบเนื่องจากนโยบายของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่แถลงต่อรัฐสภาในส่วนของนโยบายการสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลได้ กำหนดนโยบายให้มีการส่งเสริม ภาคเศรษฐกิจดิจิทัลและวางรากฐานของเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างจริงจัง ซึ่งจะทำให้ธุรกิจเจริญก้าวหน้าทันต่อโลกสมัยใหม่และสามารถแข่งขันได้ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจ ดิจิทัล, 2558) และเป็นเศรษฐกิจดิจิทัล เป็นนโยบายที่สำคัญเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ให้ เข้ากับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม และสืบเนื่องจากนโยบายของรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ที่แถลงต่อรัฐสภาในส่วนของนโยบายการสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ รัฐบาลได้ กำหนดนโยบายให้มีการส่งเสริม ภาคเศรษฐกิจดิจิทัลและวางรากฐานของเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างจริงจัง ซึ่งจะทำให้ธุรกิจเจริญก้าวหน้าทันต่อโลกสมัยใหม่และสามารถแข่งขันได้ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจ ดิจิทัล, 2558)

ภาครัฐบาลมีนโยบายในการส่งเสริม ผลักดัน และยกระดับสำนักงานบัญชีคุณภาพสู่การเป็นสำนักงานบัญชีดิจิทัล (Digital Accounting Firm) ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นพร้อมทั้งเผยแพร่ไปยังสำนักงานบัญชีและผู้ทำบัญชีอื่น ๆ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำบัญชี เช่น การนำเทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ (Robotic Process Automation) และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytical tools) มาใช้ในการทำบัญชี การประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อรองรับการทำงานในอนาคตและรองรับโครงการ National e-payment ของกรมสรรพากรได้มีข้อกำหนดให้ธุรกิจจัดทำระบบภาษีและเอกสารธุรกรรม อิเล็กทรอนิกส์ซึ่งประกอบด้วย 3 ระบบงาน คือ (1)ระบบ e-filing เป็นระบบการชำระภาษีผ่านทางอินเตอร์เน็ตแทนการยื่นด้วยกระดาษ (2) ระบบ e-Withholding Tax เป็นระบบงานที่เปิดให้ผู้ชำระภาษีเงินได้ฯไม่ต้องยื่นแบบแสดงรายการแต่ต้องนำส่งเงิน ภาษีหัก ณ ที่จ่ายให้กับธนาคารทันทีที่จ่ายเงินได้และผู้ชำระภาษีเงินได้สามารถตรวจสอบข้อมูลจากการหักภาษี ณ ที่จ่าย (3) ระบบ e-Tax invoice/e-Receipt เป็นระบบที่คู่ค้าส่งข้อมูลใบกำกับภาษีหรือใบเสร็จรับเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ให้แก่กัน และต้องส่งให้กับสรรพากรเพื่อจัดทำรายงานภาษีมูลค่าเพิ่มของรายผู้ประกอบการ (กองกำกับบัญชีธุรกิจ,2567) ดังนั้นหน้าที่ของนักบัญชีจะต้องอาศัยความรอบคอบและอยู่บนหลักการภายใต้หลักธรรมาภิบาลทั้งด้านการรวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูล (เจนจิรา ขันแก้ว, 2557) จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลนี้ทำให้องค์กรมีความจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะของนักบัญชีเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากการพัฒนาความรู้ด้านการเงิน กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ ความเข้าใจในธุรกิจแล้วนักบัญชียังต้องมีความรอบรู้ด้านดิจิทัล (Digital literacy) อีกด้วย (Southern Cross University, 2016 อ้างถึงใน เพ็ญนภา เกื้อเกตุ, 2563) ซึ่งจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะหรือแนวโน้มในอนาคตของนักบัญชีมืออาชีพของไทยและต่างประเทศ (สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2563) จะเห็นได้ว่า การก้าวสู่สังคมยุคดิจิทัลทำให้เกิดความสามารถในการแข่งขัน สมรรถนะด้านดิจิทัลจึงถูกกำหนดให้เป็นหนึ่งในการพัฒนา

ความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะให้นักบัญชีสามารถปฏิบัติงานด้านดิจิทัลและใช้เป็นเครื่องมืออ านวยความสะดวกในการทำงาน กลายเป็นนักบัญชีที่สามารถออกแบบและพัฒนางานของตนเองโดยใช้ดิจิทัลเป็นฐานในการทำงาน ซึ่งทักษะวิชาชีพบัญชีบัญชีในยุคดิจิทัล (Accounting Professional Skills in the Digital Era) เป็นการมีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพบัญชีอย่างรอบด้าน เพื่อให้มีคุณสมบัติเป็นนักบัญชีมืออาชีพ โดยสามารถบูรณาการ จัดการข้อมูล และกลั่นกรองเสนอรายงานต่อผู้บริหาร สามารถสื่อสารรับส่งแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ตได้อย่างดี สามารถวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ ดำรงไว้ซึ่งจรรยาบรรณในวิชาชีพ รวมถึงรู้จักนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและการบริหารองค์กร (สรัชนุช บุญวุฒิ และไพฑูรย์ อินต๊ะขัน, 2559) และเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีจึงควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง นำความรู้และทักษะในด้านต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและต่อองค์กรอันนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน (ธีรศักดิ์ ฉั่วศรีสกุล, 2563) โดยความสำเร็จในการทำงาน (Work Success) เป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายที่บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้หรือเกณฑ์มาตรฐานของความสำเร็จที่กำหนดโดยผลงานมีคุณภาพสร้างความพึงพอใจให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ทักษะวิชาชีพของนักบัญชีในยุคดิจิทัลและการปรับตัวที่ส่งผลต่อสมรรถนะของนักบัญชี และความสำเร็จในการทำงานของนักบัญชี เพื่อจะนำผลจากการศึกษาในครั้งนี้มาพัฒนาสมรรถนะของนักบัญชีให้มีความพร้อมในการทำงานต่อเท คโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อให้นักบัญชีเข้าใจและเรียนรู้ที่จะปรับตัว พัฒนาตนเอง และสามารถทำงานอยู่ในอาชีพเพื่อความอยู่รอดโดยปราศจากการแทนที่งานของระบบเทคโนโลยี

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎีทักษะทางวิชาชีพในยุคดิจิทัล

แนวคิดทักษะศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) การที่วิชาชีพบัญชีต้องปรับตัวในยุคดิจิทัลสอดคล้องกับแนวคิดทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นทักษะด้านเทคโนโลยี สารสนเทศ การสื่อสาร การคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหา รวมถึงทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Trilling & Fadel, 2009; Partnership for 21st Century Skills - P21) ซึ่งรองรับทั้งด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา และความรู้ความสามาร

แนวคิดคุณสมบัติของนักบัญชีในอนาคต IFAC (International Federation of Accountants) โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน "International Education Standards (IES)" ที่กำหนดว่านักบัญชีมืออาชีพต้องมีทักษะหลากหลายด้าน ไม่ใช่แค่ความรู้ทางเทคนิค แต่รวมถึงทักษะส่วนบุคคล (เช่น การคิดวิเคราะห์) และทักษะวิชาชีพ (เช่น จรรยาบรรณ) ซึ่งสนับสนุนด้านความรู้ทางวิชาชีพจรรยาบรรณวิชาชีพ และความรู้ความสามารถ และ AICPA (American Institute of Certified Public Accountants) ได้พัฒนา "Core Competency

Framework" ที่ระบุถึงทักษะที่จำเป็นสำหรับนักบัญชี ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางบัญชี ทักษะด้านเทคโนโลยี ทักษะการสื่อสาร และจรรยาบรรณ ซึ่งครอบคลุมทุกองค์ประกอบในกรอบแนวคิดนี้

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต Peter Senge (1990) ใน "The Fifth Discipline: The Art & Practice of The Learning Organization" เน้นย้ำถึงความสำคัญของการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงเร็ว ซึ่งตรงกับความจำเป็นที่นักบัญชีต้องพัฒนาทักษะอยู่เสมอในยุคดิจิทัล ส่วน Malcolm Knowles (1980s) ผู้บุกเบิกทฤษฎีการศึกษาผู้ใหญ่ (Andragogy) ที่เน้นว่าผู้ใหญ่เรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อเห็นว่าสิ่งนั้นเกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำงาน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทันที ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาทักษะเพื่อการใช้งานจริงในวิชาชีพ

แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวของนักบัญชีในยุคดิจิทัล

ทฤษฎีการปรับตัว Jean Piaget (1950s) แม้จะเน้นด้านพัฒนาการทางปัญญาของเด็ก แต่แนวคิดเรื่อง assimilation (การรับข้อมูลใหม่เข้าสู่โครงสร้างเดิม) และ accommodation (การปรับโครงสร้างเดิมเพื่อรองรับข้อมูลใหม่) สามารถนำมาประยุกต์กับการที่นักบัญชีต้อง "ปรับตัว" เพื่อรับมือกับเทคโนโลยีและข้อมูลใหม่ๆ ได้ Kurt Lewin (1940s) "Change Management Model" (Unfreeze-Change-Refreeze) ชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวต้องผ่านกระบวนการ การที่นักบัญชีต้องรับมือกับยุคดิจิทัลคือการผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ แนวคิดนักบัญชีเชิงรุก/ที่ปรึกษา (Proactive/Advisory Accountant) CGMA (Chartered Global Management Accountant) และ ACCA (Association of Chartered Certified Accountants) ได้เน้นย้ำถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของนักบัญชีจากผู้บันทึกสู่การเป็น "Business Partner" หรือที่ปรึกษา ซึ่งจำเป็นต้องมีทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีมที่ดีเยี่ยม เพื่อให้คำแนะนำเชิงกลยุทธ์แก่ผู้บริหาร และต้องมีความสามารถในการจัดการและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้าง Insight ทางธุรกิจ แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ตามแนวความรู้ของ Nonaka & Takeuchi (1995) ใน "The Knowledge-Creating Company" ได้อธิบายกระบวนการสร้างความรู้ในองค์กร (SECI model) ซึ่งการจัดการข้อมูลและการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ของนักบัญชีเป็นส่วนสำคัญในการสร้างและใช้ประโยชน์จากความรู้ขององค์กรในยุคที่ข้อมูลมีมากมายมหาศาล

แนวคิด ทฤษฎีสมรรถนะในการทำงาน

ทฤษฎีสมรรถนะ David McClelland (1973) ผู้บุกเบิกแนวคิดสมรรถนะ ซึ่งเชื่อว่าความสำเร็จในการทำงานไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้หรือทักษะทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงคุณลักษณะภายในที่สามารถทำนายประสิทธิภาพการทำงานได้ เช่น แรงจูงใจ บุคลิกภาพ และทักษะเฉพาะด้าน ซึ่งการสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ และกระบวนการปฏิบัติงาน ล้วนเป็นสมรรถนะที่สำคัญ Richard Boyatzis (1982) ใน "The Competent Manager: A Model for Effective Performance" ได้ขยายแนวคิดสมรรถนะ โดยระบุ

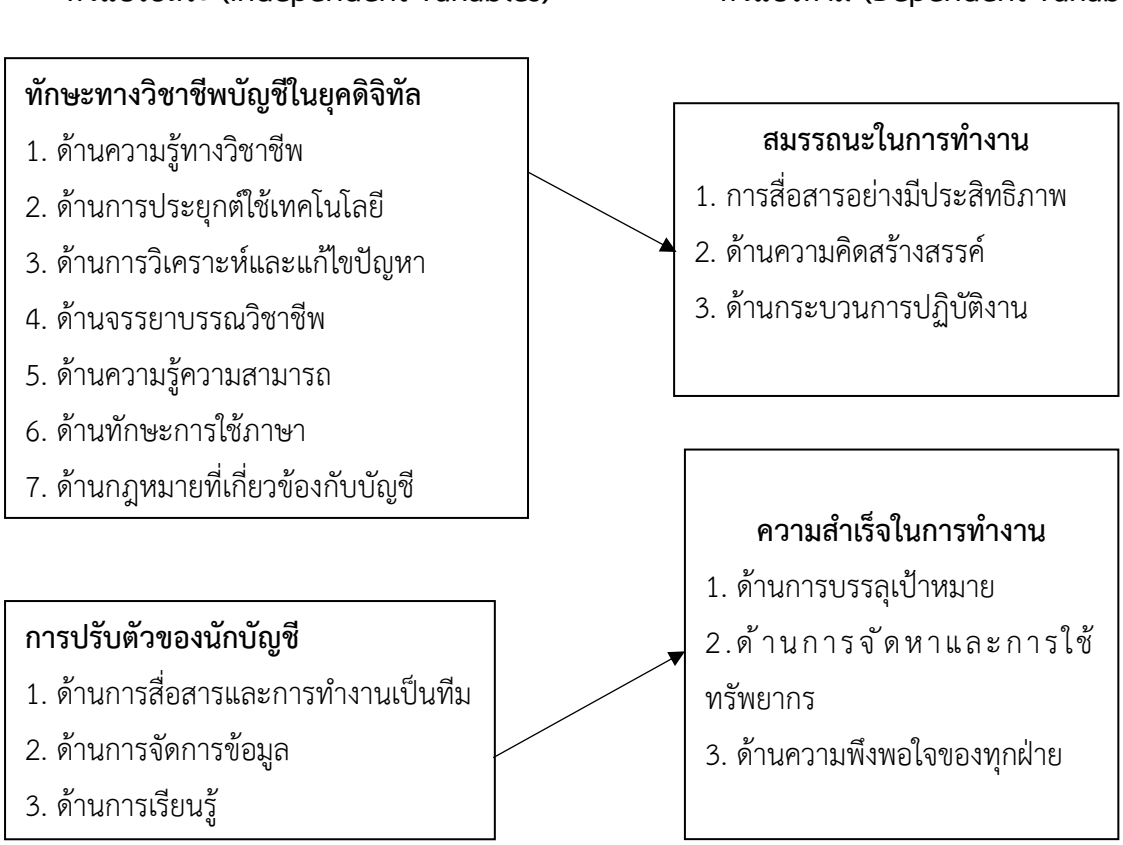
ว่าสมรรถนะคือ "underlying characteristics of a person that lead to effective or superior performance" ซึ่งรวมถึงแรงจูงใจ ลักษณะนิสัย,ทักษะ และความรู้ ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบทั้งหมดของสมรรถนะในการทำงานที่ระบุมา แนวคิดสมรรถนะดิจิทัล (Digital Competencies) European Commission ได้พัฒนา "Digital Competence Framework for Citizens (DigComp)" ที่ระบุถึงทักษะดิจิทัลที่จำเป็นสำหรับบุคคลทั่วไป ซึ่งรวมถึงการสื่อสารและการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมดิจิทัล การสร้างเนื้อหาดิจิทัล (ซึ่งอาจรวมถึงความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาด้วยเครื่องมือดิจิทัล) และการแก้ปัญหาเชิงดิจิทัล แนวคิดสมรรถนะหลัก (Core Competencies) C.K. Prahalad & Gary Hamel (1990) ในบทความ "The Core Competence of the Corporation" ได้นำเสนอแนวคิดสมรรถนะหลักขององค์กร แต่แนวคิดนี้สามารถประยุกต์ใช้กับระดับบุคคลได้เช่นกัน โดยสมรรถนะที่ระบุคือ "สมรรถนะหลัก" ที่นักบัญชีจำเป็นต้องมีเพื่อให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล

แนวคิดทฤษฎีความสำเร็จในการทำงาน

ทฤษฎีเป้าหมาย (Goal-Setting Theory) Edwin A. Locke & Gary P. Latham (1990s) เป็นผู้บุกเบิกทฤษฎีนี้ ซึ่งระบุว่าการตั้งเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงและท้าทาย (แต่เป็นไปได้) จะช่วยเพิ่มแรงจูงใจและประสิทธิภาพในการทำงาน และการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ถือเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความสำเร็จ แนวคิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and Effectiveness) Peter Drucker (1966) ใน "The Effective Executive" ได้เน้นความแตกต่างระหว่างประสิทธิภาพ (ทำสิ่งที่ถูกต้อง - Effectiveness) และประสิทธิผล (ทำสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง - Efficiency) ซึ่งทั้งสองอย่างรวมกันเป็นองค์ประกอบสำคัญของความสำเร็จในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการบรรลุเป้าหมาย และการจัดหาและการใช้ทรัพยากร แนวคิดผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Theory) R. Edward Freeman (1984) ใน "Strategic Management: A Stakeholder Approach" ได้เสนอว่าความสำเร็จขององค์กรไม่ได้วัดแค่จากผลกำไรหรือการบรรลุเป้าหมายภายในเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างคุณค่าและความพึงพอใจให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย (เช่น พนักงาน ลูกค้า ซัพพลายเออร์ ชุมชน) ซึ่งตรงกับด้านความพึงพอใจของทุกฝ่ายในกรอบแนวคิดนี้ แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากร (Resource Management Theory) Jay Barney (1991) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในแนวคิด Resource-Based View ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสามารถในการจัดการและใช้ทรัพยากรที่หลากหลายและมีคุณค่า (รวมถึงทรัพยากรบุคคลและเทคโนโลยี) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นกุญแจสำคัญสู่ความได้เปรียบทางการแข่งขันและความสำเร็จในระยะยาวขององค์กร และในระดับบุคคลก็เช่นกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลส่งผลต่อสมรรถนะและความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชีกรมการขนส่งทางบก ได้มีการวางกรอบแนวคิดเพื่อใช้สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก

2.เพื่อศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก

3.เพื่อศึกษาการปรับตัวของนักบัญชีที่ส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงาน

4.เพื่อศึกษาการปรับตัวของนักบัญชีส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก

สมมติฐานการวิจัย

ทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลมีอิทธิพลเชิงบวกต่อสมรรถนะในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบกและ การปรับตัวของนักบัญชีมีอิทธิพลเชิงบวกต่อสมรรถนะในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research Method) ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้ทำการศึกษาได้กำหนดวิธีในการดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการศึกษา และมีระเบียบวิธีการศึกษา รวมถึงสถิติที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้หากลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ ประชากร (Population) ของการวิจัย คือ บุคลากรทางการเงินและบัญชีของกรมการขนส่งทางบก จำนวน 300 คน (กรมการขนส่งทางบก, 2567)

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sampling) คือ บุคลากรทางการเงินและบัญชีของกรมการขนส่งทางบก จำนวน 200 ราย

การหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดขนาดของกลุ่มเป้าหมายตามหลักวิชาการที่ว่าด้วยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Yamane (1973) จากผลการคำนวณกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ 171 ราย เพื่อความสมบูรณ์ของการรวบรวมแบบสอบถามที่อาจเกิดการเสียหายหรือไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยจึงกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างเพิ่มอีก จำนวน 29 ราย รวมทั้งสิ้น จำนวน 200 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Online Questionnaire) ผ่านทางแอปพลิเคชัน Google form เป็นเครื่องมือในการวิจัยสำหรับบุคลากรทางการเงินและบัญชีของกรมการขนส่งทางบก โดยแบบสอบแบ่งเป็น 4 ส่วน โดยส่วนที่ 2 3 4 และ 5 มีทั้งหมด 48 ข้อ เป็นคำถามแบบปลายปิด (Close-ended questions) ที่มีลักษะการตั้งคำถามเพื่อวัดระดับความคิดเห็นในลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของ ลิเคิร์ท (Likert Scale) ซึ่งจัดระดับข้อมูลประเภทอัตราภาคชั้น (Interval Scale)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีการรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้จาก 2 แหล่ง ได้แก่

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) คือ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม จำนวน 200 ชุด

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่มีการรวบรวมไว้แล้ว ได้แก่ หนังสือวิชาการ บทความทางวิชาการ หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง วารสาร สถิติข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าสถิติทดสอบสมมติฐานดังต่อไปนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistic) เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ชองผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้การหาค่าความถี่ (Frequency) และ ร้อยละ (Percentage) ข้อมูลปัจจัยทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล สมรรถนะในการทำงาน และความสำเร็จในการทำงาน โดยใช้การหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

ผลการวิจัย

การศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลและการปรับตัวที่ส่งผลต่อสมรรถนะ และความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก สามารถสรุปผลได้ดังนี้ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าพนักงานนักบัญชีในกรมการขนส่งทางบกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 111 คน คิดเป็นร้อยละ 55.5 มีอายุระหว่าง 31 – 40 ปี จำนวน 115 คน คิดเป็นร้อยละ 57.5

ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 147 คน คิดเป็นร้อยละ 73.5 มีอายุงานระหว่าง 6 – 10 ปีจำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 60 มีประสบการณ์ทางบัญชี 6 – 10 ปี จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 70 ทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{x}$ = 4.16, S.D. = 0.71) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความรู้ทางวิชาชีพ เป็นทักษะด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ ($\bar{x}$ = 4.33, S.D. = 0.73) อยู่ในระดับสูงมาก รองลงมา คือ ด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ($\bar{x}$ = 4.28, S.D. = 068) และด้านความรู้ความสามารถ ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.70) โดยทั้ง 2 ด้านอยู่ในระดับสูงมาก และอีก 4 ด้านอยู่ในระดับสูง ได้แก่ ด้านการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา ($\bar{x}$ = 4.15, S.D. = 0.87) ด้านทักษะการใช้ภาษา ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.84) ด้านจรรยาบรรณวิชาชีพ ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.81) และด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบัญชี ($\bar{x}$ = 3.90, S.D. = 0.92) ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับของทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล

ทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ความรู้ทางวิชาชีพ	4.33	0.73	สูงมาก
การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี	4.28	0.68	สูงมาก
การวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา	4.15	0.87	สูง
จรรยาบรรณวิชาชีพ	4.07	0.81	สูง
ความรู้ความสามารถ	4.26	0.70	สูงมาก
ทักษะการใช้ภาษา	4.14	0.84	สูง
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบัญชี	3.90	0.92	สูง
รวม	**4.16**	**0.71**	**สูง**

การปรับตัวของนักบัญชี ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{x}$ = 4.09, S.D. = 0.77) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการสื่อสารและการทำงานเป็นทีมอยู่ในระดับสูงมาก ($\bar{x}$ = 4.32, S.D. = 0.67) รองลงมา คือ ด้านการจัดข้อมูล ($\bar{x}$ = 4.11, S.D. = 0.97) และด้านการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 3.85, S.D. = 0.89) โดยทั้ง 2 ด้านอยู่ในระดับสูง ตามลำดับ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับของการปรับตัวของนักบัญชี

การปรับตัวของนักบัญชี	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านการสื่อสารและการทำงานเป็นทีม	4.32	0.67	สูงมาก
ด้านการจัดการข้อมูล	4.11	0.97	สูง
ด้านการเรียนรู้	3.85	0.89	สูง
รวม	**4.09**	**0.77**	**สูง**

สมรรถนะในการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับสูงมาก ($\bar{x}$ = 4.38, S.D. = 0.74) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการปฏิบัติงาน เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.20, S.D. = 0.74) รองลงมา คือ ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ($\bar{x}$ = 4.14, S.D. = 0.72) และด้านความคิดสร้างสรรค์ ($\bar{x}$ = 3.84, S.D. = 0.94) โดยทั้ง 3 ด้านอยู่ในระดับสูง ตามลำดับ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของระดับสมรรถนะในการทำงาน

สมรรถนะในการทำงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ	4.14	0.72	สูง
ความคิดสร้างสรรค์	3.84	0.94	สูง
กระบวนการปฏิบัติงาน	4.20	0.74	สูง
รวม	**4.38**	**0.73**	**สูงมาก**

ความสำเร็จในการทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{x}$ = 4.05, S.D. = 0.84) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความพึงพอใจของทุกฝ่าย ($\bar{x}$ = 4.10, S.D. = 0.89) รองลงมา คือ ด้านการบรรลุเป้าหมาย ($\bar{x}$ = 4.04, S.D. = 0.88) และด้านการจัดหาและการใช้ทรัพยากร ($\bar{x}$ = 4.04, S.D. = 0.82) โดยทุกด้านอยู่ในระดับสูง ตามลำดับ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของความสำเร็จในการทำงาน

ความสำเร็จในการทำงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. การบรรลุเป้าหมาย	4.04	0.88	สูง
2. การจัดหาและการใช้ทรัพยากร	4.01	0.82	สูง
3. ความพึงพอใจของทุกฝ่าย	4.10	0.89	สูง
รวม	**4.05**	**0.84**	**สูง**

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลส่งผลต่อสมรรถนะและความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชี กรมการขนส่งทางบก ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลงานวิจัยดังนี้

1. จากการศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงานของพนักงานบัญชีสังกัดกรมการขนส่งทางบก พบว่า ทักษะทางวิชาชีพในยุคดิจิทัล ด้านความรู้ความสามารถ และความรู้ทางวิชาชีพ ส่งผลต่อสมรรถนะในการทำงานของพนักงานบัญชีสังกัดกรมการขนส่งทางบก อาจเนื่องมาจากนักบัญชีนั้นมีความรู้ในวิชาชีพสามารถช่วยจัดทำงานเกี่ยวกับการเงินได้อย่างถูกต้อง มีทักษะทางวิชาชีพสามารถช่วยการจัดทำงบได้อย่างประหยัด คุ้มค่า และมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาทางบัญชี พร้อมให้ความสำคัญต่อระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ มีความมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่คุ้มค่า และความถูกต้อง และมุ่งเน้นการทำงานที่มีประสบการณ์ก่อนปฏิบัติจริง สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนัสภรณ์ วังแวว และคณะ (2567) ที่ศึกษา ผลกระทบของสมรรถนะนักบัญชียุคดิจิทัล พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัล ด้านความรู้และทักษะทางวิชาชีพบัญชี

ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของนักบัญชีสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ จีระภา ยะโสและคณะ (2567) ที่พบว่า สมรรถนะนักบัญชียุคดิจิทัลด้านความรู้ทางวิชาชีพและด้านความสามารถมีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกกับคุณภาพของรายงานทางบัญชีภาครัฐโดยรวม รวมไปถึงผลการวิจัยของพัชรพร หนูประเสริฐ (2565) ที่พบว่า ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาชีพบัญชีส่งผลเชิงบวกต่อการตัดสินใจของผู้ทำบัญชีในเขตกรุงเทพมหานคร

2. จากการศึกษาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชีสังกัดกรมการขนส่งทางบก พบว่า ทักษะทางวิชาชีพในยุคดิจิทัล ด้านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา จรรยาบรรณวิชาชีพ ความรู้ความสามารถ ทักษะการใช้ภาษา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบัญชีส่งผลต่อความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชีสังกัดกรมการขนส่งทางบก อาจเนื่องมาจากนักบัญชีให้ความสำคัญกับวิธีการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ทางบัญชี มีความสามารถในการสามารถสืบค้นเอกสารทางการเงิน ผ่านระบบเครือข่ายอินเตอร์เน็ตทำให้ได้ข้อมูลที่มีเนื้อหาครบถ้วน และสามารถใช้งานโปรแกรมพื้นฐานทางการบัญชีสำหรับสำนักงาน ในเรื่องของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ส่วนด้านการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานนั้น อาจเนื่องมาจากนักบัญชีมีความรอบคอบและตระหนักต่อการวิเคราะห์นำไปสู่การแก้ไขพัฒนา และปรับปรุง และสามารถให้คำแนะนำเสนอแนะในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อหัวหน้าและเพื่อนร่วมงานได้ รวมไปถึงทักษะในการใช้ภาษาที่สามารถสื่อสารงานและมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน มีการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร รวมถึงการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมทำให้การเจรจาเพื่อให้ได้ข้อสรุปหรือตกลงที่ยอมรับได้ และมีทักษะในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบัญชี เพราะนักบัญชีมีความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพ และการรักษามาตรฐานในการทำงานเป็นอย่างดี สามารถเจรจาเพื่อให้ได้ข้อสรุปหรือตกลงที่ยอมรับได้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของประมวลกฎหมายและกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมันสภรณ์ วังแววและคณะ (2567) ที่พบว่า คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัล ด้านความรู้และทักษะทางวิชาชีพบัญชีด้านจรรยาบรรณวิชาชีพบัญชี ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบัญชี ด้านการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาและด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานของนักบัญชีสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ จีระภา ยะโสและคณะ (2567) ที่พบว่า สมรรถนะนักบัญชียุคดิจิทัลด้านความรู้ทางวิชาชีพและด้านความสามารถในการปรับตัวมีความสัมพันธ์และผลกระทบเชิงบวกกับคุณภาพของรายงานทางบัญชีภาครัฐโดยรวม รวมไปถึงผลการวิจัยของพัชรพร หนูประเสริฐ (2565) ที่พบว่า ด้านความรู้ความสามารถทางวิชาชีพบัญชีและด้านความรู้การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและด้านทักษะด้านภาษาส่งผลเชิงบวกต่อคุณภาพของงบการเงินด้านความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของผู้ทำบัญชีในเขตกรุงเทพมหานคร และการปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณวิชาชีพบัญชีส่งผลเชิงบวกต่อคุณภาพของงบการเงินด้านความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของผู้ทำบัญชีในเขตกรุงเทพมหานคร

สรุป

การศึกษาครั้งนี้มีส่วนสำคัญในการขยายองค์ความรู้ด้านทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล โดยมุ่งเน้นบริบทของพนักงานบัญชีสังกัดกรมการขนส่งทางบก ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการด้านการขนส่งและการให้บริการประชาชนจำนวนมาก ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มพูนความรู้เชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์ที่ส่งผลโดยตรงต่อสมรรถนะและความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ในด้านสมรรถนะในการทำงาน พบว่าทักษะทางวิชาชีพในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะด้านความรู้ความสามารถและความรู้ทางวิชาชีพ มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน กล่าวคือ พนักงานบัญชีที่มีความรู้พื้นฐานทางบัญชีที่ถูกต้อง แม่นยำ และทันสมัย ควบคู่กับความเข้าใจในระบบงานและกระบวนการทางการเงินของหน่วยงาน จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดข้อผิดพลาด และสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารได้ดียิ่งขึ้น ในด้านความสำเร็จในการทำงาน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าทักษะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา จรรยาบรรณวิชาชีพ ความรู้ความสามารถ ทักษะการใช้ภาษา ตลอดจนความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับงานบัญชี ล้วนส่งผลเชิงบวกต่อระดับความสำเร็จในการทำงาน ทั้งในมิติของความก้าวหน้าในสายอาชีพ การได้รับการยอมรับในองค์กร และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมการทำงานในยุคดิจิทัล

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้ตอกย้ำว่าการพัฒนาทักษะทางวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัลอย่างรอบด้าน เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างทั้งสมรรถนะและความสำเร็จในการทำงานของพนักงานบัญชีในหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะในบริบทของกรมการขนส่งทางบก ซึ่งต้องเผชิญกับความซับซ้อนของข้อมูล การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และความคาดหวังด้านความโปร่งใสและความถูกต้องทางการเงินที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ปัจจัยที่ควรให้ความสำคัญคือการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในงานบัญชี โดยการอำนวยความสะดวกให้แก่พนักงานบัญชี และให้ผู้ทำบัญชีตระหนักถึงเทคโนโลยีที่จะเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถตอบโจทย์การในการให้บริกรได้มากยิ่งขึ้น

2. ผลจากการวิจัยครั้งนี้ หน่วยงานรัฐ ควรนำผลปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัย ไปวิเคราะห์ จัดทำแผนกำหนดนโยบาย ในองค์กรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการดำเนินงานของพนักงานบัญชีในองค์กร

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาทักษะเฉพาะด้านเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานบัญชีในองค์กรภาครัฐ และควรมีการวิเคราะห์แบบเจาะลึกถึงทักษะทางเทคโนโลยีเฉพาะด้าน รวมถึงความรู้ด้านความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล เพื่อประเมินว่าทักษะเหล่านี้มีผลต่อความถูกต้อง รวดเร็ว และโปร่งใสในการทำงานบัญชีอย่างไร

2. ควรมีการเปรียบเทียบการปรับตัวในยุคดิจิทัลระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน

การเปรียบเทียบระดับการปรับตัวและผลกระทบต่อสมรรถนะการทำงานของพนักงานบัญชีในหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างด้านโครงสร้าง ระบบการทำงาน และวัฒนธรรมองค์กรที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลง

3. ควรมีการวิเคราะห์แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) เช่น ความอยากพัฒนาตนเอง หรือแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) เช่น การเลื่อนตำแหน่งหรือค่าตอบแทน ว่ามีผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กองกำกับบัญชีธุรกิจ. (2567). *แนวทางการดำเนินงานตามโครงการ National e-Payment และระบบภาษีอิเล็กทรอนิกส์.* กรมสรรพากร.

จีระภา ยะโสและคณะ (2567). ผลกระทบของสมรรถนะนักบัญชียุคดิจิทัลที่มีต่อคุณภาพของรายงานทางบัญชีภาครัฐ: สถานศึกษาสังกัดส านักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. *วารสารวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 6(4), 60-71.

เจนจิรา ขันแก้ว. (2557). บทบาทนักบัญชีกับการกำกับดูแลกิจการที่ดี. *วารสารวิชาการด้านการบัญชีและการเงิน, 10*(2), 45–60.

ดังบัญชา มนูญกุลชัย. (2559). เศรษฐกิจดิจิทัลกับการพัฒนาระบบการชำระเงินของประเทศไทย. *วารสารเศรษฐกิจและการเงิน, 12*(1), 1–15.

ธีรศักดิ์ ฉั่วศรีสกุล. (2563). ความสำเร็จในการทำงานของผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล. *วารสารบริหารธุรกิจและการบัญชี, 8*(1), 77–92.

พัชรพร หนูประเสริฐ. (2565). *ความเป็นมืออาชีพยุคดิจิทัลและการปฏิบัติงานตามจรรยาบรรณวิชาชีพบัญชีที่ส่งผลต่อคุณภาพของงบการเงินของผู้ทำบัญชีในเขตกรุงเทพมหานคร.* การค้นคว้าอิสระบัญชีมหาบัณฑิตคณะบัญชี มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

เพ็ญนภา เกื้อเกตุ. (2563). ความรอบรู้ด้านดิจิทัลกับการพัฒนานักบัญชีไทย. *วารสารการบัญชีและการจัดการ, 5*(2), 101–118.

มนัสภรณ์ วังแวว และ อัศนีย์ ณ น่าน. (2567). คุณลักษณะของนักบัญชียุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน ของนักบัญชีสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง. *วารสารวิจั มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 9(1), 183-196.

สรัชนุช บุญวุฒิ, และไพฑูรย์ อินต๊ะขัน. (2559). ทักษะวิชาชีพบัญชีในยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาชีพบัญชี, 11*(3), 23–38.

สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2563). *แนวโน้มและสมรรถนะนักบัญชีในอนาคต*. กรุงเทพฯ: สภาวิชาชีพบัญชี.

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2558). *นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศไทย*. กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

ACCA. (n.d.). *Professional accountant – The future: Drivers of change and future skills*. Retrieved from https://www.accaglobal.com

AICPA. (2018). *Core competency framework*. Durham, NC: American Institute of Certified Public Accountants.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management, 17*(1), 99–120.

Boyatzis, R. E. (1982). *The competent manager: A model for effective performance*. New York, NY: John Wiley & Sons.

Cewe, C., et al. (2017). Automation and digital transformation in accounting services. *International Journal of Accounting Information Systems, 25*, 1–15.

CGMA. (n.d.). *CGMA competency framework*. Retrieved from https://www.cgma.org

Drucker, P. F. (1966). *The effective executive*. New York, NY: Harper & Row.

European Commission. (2017). *European digital competence framework for citizens (DigComp)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston, MA: Pitman.

IFAC. (2019). *International education standards (IES)*. New York, NY: International Federation of Accountants.

Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy*. New York, NY: Cambridge Books.

Lewin, K. (1951). *Field theory in social science: Selected theoretical papers*. New York, NY: Harper & Row.

Locke, E. A., & Latham, G. P. (1990). *A theory of goal setting & task performance*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist, 28*(1), 1–14.

Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York, NY: Oxford University Press.

Partnership for 21st Century Skills. (2009). *Framework for 21st century learning*. Washington, DC: Author.

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York, NY: International Universities Press.

Prahalad, C. K., & Hamel, G. (1990). The core competence of the corporation. *Harvard Business Review, 68*(3), 79–91.

Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. New York, NY: Doubleday.

Southern Cross University. (2016). *Digital literacy framework*. Australia: Southern Cross University.

Trilling, B., & Fadel, C. (2009). *21st century skills: Learning for life in our times*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Mentoring Model through Community of Learning Processes to Enhance Research Capabilities in the Classroom of Wat Intharam School "Kovit Intharathorn"

รูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน โรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร”

Supattra Kochasan[1*]
สุพัตรา คชสาร[1*]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Supattra Kochasan*
สุพัตรา คชสาร
Wat Intharam School "Kovit Intharathorn" Thailand.
โรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร”
Email: supatkot4@gamail.com

คำสำคัญ:
การนิเทศ, ชุมชนแห่งการเรียนรู้, การวิจัยในชั้นเรียน, การพัฒนาครู, รูปแบบการนิเทศ

Keywords:
Supervision,Professional Learning Community (PLC), Classroom Action Research, Teacher Development, Supervision Model

Article history:
Received: 16/08/2025
Revised: 25/09/2025
Accepted: 02/11/2025
Available online: 28/02/2026

How to Cite:
Kochasan, S. (2026). The Mentoring Model through Community of Learning Processes to Enhance Research Capabilities in the Classroom of Wat Intharam School "Kovit Intharathorn". *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 142-158.

ABSTRACT

This research aimed to develop a supervision model based on the Professional Learning Community (PLC) process to enhance classroom action research competencies among teachers at Wat Intaram "Kovit Intrathorn" School. The study employed a Research and Development (R&D) methodology consisting of four phases: (1) studying the foundational information through document review, teacher needs assessment, and focus group discussions with teachers and school administrators; (2) designing and validating the model and manual with five experts; (3) implementing the model with a purposive sample of 16 teachers, and evaluating their classroom research practices and reporting abilities using assessments and statistical analyses; and (4) evaluating the model in terms of input, process, and output based on teachers' feedback.

The findings revealed that: (1) teachers expressed a clear need for support in conducting classroom research and desired a structured supervision approach; (2) the developed model comprised six components and six supervisory steps, which were rated as highly appropriate by experts; (3) teachers demonstrated good performance in conducting classroom research and report writing, with statistically significant results exceeding the 70% benchmark at the .05 level; and (4) all teachers produced either full or summary versions of classroom research reports, and overall, evaluated the model as highly appropriate The results suggest that the PLC-based supervision model effectively enhances teachers' research competencies and can be adapted for use in other

school contexts to promote professional development and instructional improvement.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Community PLC) เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูโรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (R&D) แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากการทบทวนเอกสาร สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับครูและผู้บริหาร (2) การออกแบบและพัฒนารูปแบบ โดยผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ (3) ทดลองใช้รูปแบบกับกลุ่มตัวอย่างครู 16 คน ที่ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง และ (4) การประเมินรูปแบบจากความคิดเห็นของครูในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต

ผลการวิจัยพบว่า (1) ครูมีความต้องการการสนับสนุนด้านการวิจัยในชั้นเรียนอย่างชัดเจน และต้องการแนวทางการนิเทศที่เป็นระบบ (2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 ด้าน และกระบวนการนิเทศ 6 ขั้นตอน โดยได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด (3) ครูมีความสามารถในการดำเนินการวิจัยและเขียนรายงานในระดับดี และสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (4) ครูทุกคนสามารถจัดทำผลงานวิจัยในชั้นเรียนได้จริง และมีความคิดเห็นต่อรูปแบบว่าเหมาะสมในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างสมรรถนะด้านการวิจัยของครูในสถานศึกษา และสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทโรงเรียนอื่นได้

บทนำ

ศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี สารสนเทศ และข่าวสาร ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตและระบบการศึกษาทั่วโลก (สิทธิพงศ์ อาจอินทร์, 2563 : 42) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดการเรียนรู้ที่ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น การใช้เทคโนโลยี และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (อมรรัตน์ เตชะนอก, 2563 : 1; Bellanca & Brandt, 2010) แนวคิดของเครือข่าย P21 (Partnership for 21st Century Skills) ชี้ให้เห็นถึงการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะเฉพาะด้าน ความชำนาญ และความรู้เท่าทัน เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จทั้งด้านการทำงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งส่งผลให้การพัฒนาครูในฐานะผู้อำนวยการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา (สิทธิพงศ์ อาจอินทร์, 2563 : 49-57) พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข (2556) ได้นำเสนอทักษะของครูมืออาชีพหรือที่เรียกว่า “5C” ได้แก่ การพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้นวัตกรรมในชั้นเรียน การประเมินตามสภาพจริง และการวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเฉลิมลาภ ทองอาจ (2561) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะของครูที่มีสมรรถนะด้านวิชาชีพโดยเฉพาะความสามารถในการวิจัยและนำความรู้มาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน

การวิจัยในชั้นเรียนเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้วิธีการที่เป็นระบบเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยมีบทบาทของครูเป็นครูนักวิจัย (Teacher Researcher) (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2556 : 2) และได้รับการสนับสนุนในระดับนโยบาย เช่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 มาตรา 30 นโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) และมาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2563) อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่ผ่านมา ทั้งในระดับนานาชาติและระดับประเทศ พบว่าครูยังคงประสบปัญหาในการทำวิจัยในชั้นเรียน ทั้งด้านความรู้ วิธีการ ทักษะ และทัศนคติ เช่น การมองว่าการวิจัยเป็นเรื่องยาก ซับซ้อน ต้องใช้สถิติขั้นสูง หรือมีขั้นตอนมากเกินไป (McLean, 1997; Bauman, 1996; พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2556 : 9) อีกทั้งการอบรมเชิงวิชาการหรือการฝึกอบรมที่มีอยู่ ยังไม่สามารถช่วยให้ครูพัฒนาได้อย่างแท้จริง และไม่สอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติจริงในโรงเรียน (สุวิมล ว่องวาณิช, 2557 : 5-6) จากการสำรวจสภาพจริงของโรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร) จังหวัดเชียงราย พบว่า ครูยังขาดความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการทำวิจัยในชั้นเรียน ครูบางคนมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย และมีทักษะการสร้างเครื่องมือวิจัยต่ำ แม้ว่าจะมีการดำเนินการพัฒนาครูบ้างแล้วก็ตาม (โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร), 2563) จากการศึกษาทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การนิเทศภายในสามารถช่วยครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551 : 3-4; เพ็ญวิภา พรหมสุวรรณ์ และคณะ, 2558 : 92) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้กระบวนการนิเทศผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มครูและผู้บริหารเพื่อวางแผนร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ครูมีความสามารถในการทำวิจัยสูงขึ้น (ยุพิน ยืนยง, 2553; ระย้า คงขาว, 2558; แนวคิดของ PLC ยังได้รับการสนับสนุนจาก DuFour, DuFour & Eaker (2008) และซาโต มานาบุ (2559) ที่เห็นว่าโรงเรียนควรเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นเป้าหมายหลัก และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

จากปัญหาที่พบในบริบทของโรงเรียน และจากการศึกษาทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยในฐานะรองผู้อำนวยการสถานศึกษา ซึ่งมีบทบาทในการนิเทศครูผู้สอน จึงตระหนักถึงความจำเป็นในการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของครูในการทำวิจัยในชั้นเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบ รูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาครูให้สามารถดำเนินการวิจัยในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนและคุณภาพของโรงเรียนในภาพรวม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้

ทฤษฎีนี้เสนอว่า ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา แก้ปัญหา และประเมินผลร่วมกับครู ในการส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน โรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร” ได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้อย่างชัดเจน โดยให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้และวิจัย ผ่านการสำรวจ ปัญหา การตั้งคำถาม และการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Piaget (1977) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการสร้างความหมายด้วยตนเอง

ในกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนนี้ ผู้เรียนจะได้รับโจทย์หรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หรือเนื้อหาที่ตนเองสนใจ จากนั้นครูทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะและสนับสนุน ให้คำปรึกษา และช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้ และคิดวิเคราะห์ถึงสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหา ผู้เรียนจึงได้ฝึกทักษะการตั้งสมมติฐาน การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ผล และการนำเสนอผลการวิจัยด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนใกล้เคียง ผู้เรียนได้ทำงานกลุ่มร่วมกันเพื่อสำรวจปัญหาขยะในโรงเรียนและชุมชน จากนั้นวางแผนวิธีการเก็บข้อมูล และลงมือปฏิบัติจริงเพื่อเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การที่ผู้เรียนได้สัมผัสกับปัญหาจริงและได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความเห็นกับเพื่อนร่วมชั้นและครู ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสามารถเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Vygotsky, 1978) กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ไขปัญหาเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ด้วยตนเอง เกิดความมั่นใจในการนำเสนอผลงานวิจัย และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bruner (1966) ที่เน้นการเรียนรู้เชิงสืบค้นและการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ด้วยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างองค์ความรู้ในลักษณะนี้ โรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร” จึงสามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการวิจัยและคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนในการนำทักษะเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตจริงและการศึกษาต่อไปในอนาคต

แนวคิดเรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างมากในวงการการศึกษา โดยเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ผู้ปฏิบัติงานทางการศึกษา เช่น ครู ผู้บริหาร และบุคลากรอื่น ๆ ร่วมมือกันเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (DuFour, 2004) แนวคิดนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของ Bandura (1977) ที่ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ดีเมื่อ

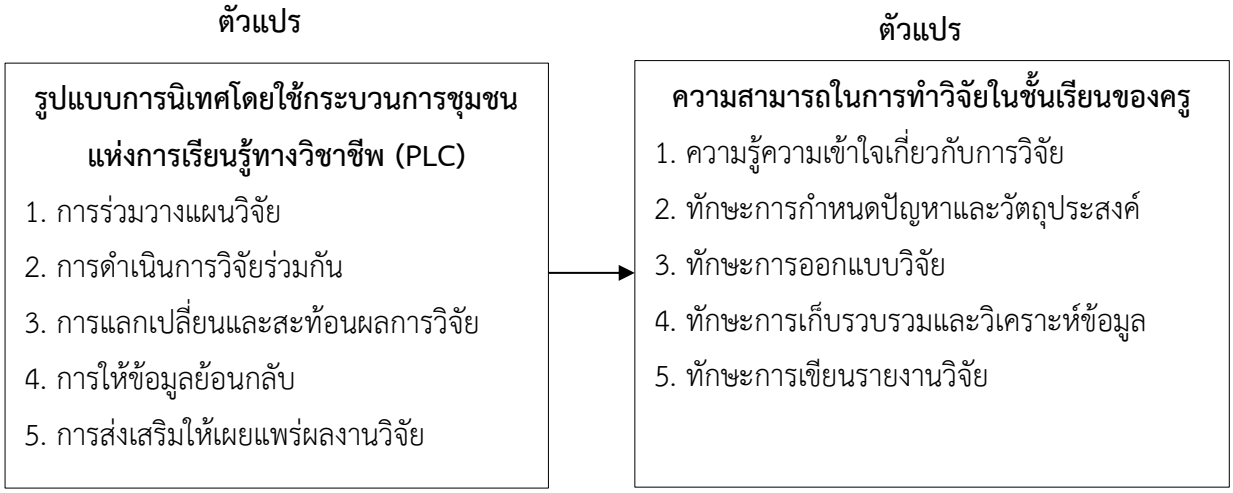
บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่นในสังคม นอกจากนี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพยังเชื่อมโยงกับแนวคิดของ Lave และ Wenger (1991) ในเรื่อง Communities of Practice ซึ่งระบุว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อสมาชิกในชุมชนมีการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และแนวทางปฏิบัติที่ดีในบริบทวิชาชีพเดียวกัน ทั้งนี้ PLC เน้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการสะท้อนและปรับปรุงการปฏิบัติงาน (reflection and continuous improvement) เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนในระยะยาว (Stoll, Bolam, McMahon, Wallace, & Thomas, 2006) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพนั้น จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง มีเป้าหมายร่วมกันเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน การใช้ข้อมูลและหลักฐานประกอบการตัดสินใจ และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ (Hord, 1997) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการวิจัยในชั้นเรียน

การวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Action Research: CAR) เป็นแนวทางการวิจัยที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอนในบริบทของห้องเรียนโดยตรง ผ่านกระบวนการวางแผน ดำเนินการสังเกต วิเคราะห์ผล และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Kemmis & McTaggart, 1988) แนวคิดนี้มีรากฐานจากทฤษฎีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb (1984) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ และสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อสร้างความรู้ที่มีความหมายและปรับใช้ได้จริงในบริบทที่เฉพาะเจาะจง แนวคิดการวิจัยในชั้นเรียนยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Lewin (1946) ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) โดยเน้นการใช้กระบวนการวนลูประหว่างการวางแผน ปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนผล เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมจริง นอกจากนี้ CAR ยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของครูในฐานะนักวิจัย ซึ่งช่วยเพิ่มความเข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง (McNiff, 2013) การวิจัยในชั้นเรียนจึงไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการสอนและการเรียนรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพและพัฒนาวิชาชีพครูอย่างยั่งยืน ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันและการสะท้อนผลต่อเนื่อง (Carr & Kemmis, 1986) ซึ่งส่งผลให้ครูสามารถปรับปรุงแนวทางการสอนให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูโรงเรียนเทศบาล ๑ (วัดพรหมวิหาร) ซึ่งมีกรอบแนวคิดดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร) อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อสร้างรูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร) อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

3. เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร) อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

4. เพื่อประเมินรูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน โรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร) อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

สมมติฐานการวิจัย

รูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) ที่พัฒนาขึ้น สามารถส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูให้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ระเบียบวิธีการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูโรงเรียนเทศบาล ๑ (วัดพรหมวิหาร) อ.แม่สาย จ.เชียงราย โดยดำเนินการวิจัยและพัฒนา 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1. ด้านเนื้อหา ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สภาพปัญหาและความต้องการของโรงเรียน สภาพการนิเทศ และแนวทางการนิเทศในกลุ่มเครือข่ายการศึกษา
2. แหล่งข้อมูล เอกสารวิชาการ ผู้บริหาร 3 คน ครู 43 คน ครูวิชาการและผู้บริหารกลุ่มเครือข่าย จำนวนรวม 24 คน (เลือกแบบเจาะจง)
3. ประเด็นที่ศึกษา องค์ประกอบของรูปแบบนิเทศ สภาพปัญหา สภาพการนิเทศ แนวทางการนิเทศ
4. ระยะเวลา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการนิเทศ

1. ด้านเนื้อหา ออกแบบร่างรูปแบบการนิเทศ โดยมี 6 องค์ประกอบหลัก พร้อมตรวจสอบความสอดคล้อง ความเหมาะสม และประเมินความเป็นไปได้ก่อนนำไปทดลอง
2. แหล่งข้อมูล ผู้เชี่ยวชาญ 7 คนด้านการบริหารการศึกษา (เลือกแบบเจาะจง)
3. ประเด็นที่ศึกษา รูปแบบการนิเทศ ความสอดคล้อง ความเหมาะสมของคู่มือ การปรับปรุงรูปแบบและผลการทดลองนำร่อง
4. ระยะเวลา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาผลการใช้รูปแบบการนิเทศ

1. ด้านเนื้อหา นำรูปแบบไปใช้จริงกับครู 43 คน
2. แหล่งข้อมูล ครูโรงเรียนเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร)
3. ประเด็นที่ศึกษา ความสามารถในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัย การเขียนรายงาน และผลการพัฒนาโดยรวม
4. ระยะเวลา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินรูปแบบการนิเทศ

1. ด้านเนื้อหา ประเมินรูปแบบใน 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต
2. แหล่งข้อมูล ผู้อำนวยการ 1 คน รองฯ 1 คน ครู 43 คน รวม 45 คน
3. ประเด็นที่ศึกษา ประสิทธิภาพและความเห็นต่อรูปแบบการนิเทศในด้านต่างๆ
4. ระยะเวลา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศเพื่อส่งเสริมความสามารถในการทำวิจัยในชั้นเรียน

ประเด็นที่ศึกษา	วิธีการเก็บข้อมูล	ผลการศึกษา	ข้อค้นพบเชิงนโยบาย / แนวทาง
ความต้องการของครูในการทำวิจัยในชั้นเรียน	- แบบสอบถามครู (16 คน) - สนทนากลุ่มครูวิชาการ (6 คน)	ครูมีความต้องการสูงในการได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และคำแนะนำอย่างต่อเนื่อง	ความต้องการของครูในการทำวิจัยในชั้นเรียน
ปัญหาในการทำวิจัยในชั้นเรียน	- การสัมภาษณ์ - การวิเคราะห์เอกสาร	พบว่าครูส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์ขาดความมั่นใจและไม่มีเวลาเพียงพอ	ควรมีการวางแผนการนิเทศที่ยืดหยุ่น และจัดอบรม/ให้คำปรึกษาเชิงลึก
ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยในชั้นเรียน	- แบบสอบถาม - สนทนากลุ่ม	ครูมีความเข้าใจในระดับเบื้องต้น ต้องการการเรียนรู้แบบมีพี่เลี้ยง	ส่งเสริมการเรียนรู้แบบชุมชนวิชาชีพ (PLC) เพื่อพัฒนาทักษะการวิจัยอย่างต่อเนื่อง
แนวทางการนิเทศที่เหมาะสม	- วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้บริหาร (6 คน) - เอกสารนโยบายโรงเรียน	ควรมีการนิเทศแบบมีส่วนร่วม และต่อเนื่องในลักษณะของ PLC	พัฒนารูปแบบการนิเทศที่เป็นระบบ ใช้ PLC เป็นแกนกลางในการพัฒนา
บทบาทของผู้บริหารและครูในกระบวนการนิเทศ	- สนทนากลุ่มผู้บริหาร - วิเคราะห์บทบาทของครู	พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้บริหารส่งผลต่อความสำเร็จในการนิเทศอย่างมีนัยสำคัญ	ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของครู ผู้นิเทศ และผู้บริหารอย่างชัดเจนในกระบวนการนิเทศ

จากตารางที่ 1 จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานพบว่า ครูส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพในการวิจัยในชั้นเรียน โดยเฉพาะด้านความรู้ ความเข้าใจ กระบวนการทำวิจัย และการมีผู้แนะนำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาจากการขาดประสบการณ์ ที่ปรึกษา และความมั่นใจในการทำวิจัย จึงจำเป็นต้องมีการออกแบบรูปแบบการนิเทศที่เป็นระบบ ต่อเนื่อง และเน้นการมีส่วนร่วม แนวคิด “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” (PLC) เป็นแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมครูให้ทำงานร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การนิเทศที่มีประสิทธิภาพควรบูรณาการนโยบายระดับโรงเรียนกับการปฏิบัติจริงในห้องเรียน พร้อมทั้งมีการสนับสนุนจากผู้บริหารและสร้างแรงจูงใจอย่างเหมาะสม สรุปได้ว่า ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นฐานสำคัญในการออกแบบรูปแบบการนิเทศที่ตอบสนองต่อความต้องการของครูและบริบทของโรงเรียนอย่างแท้จริง

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบสภาพก่อนและหลังการพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้

ประเด็นเปรียบเทียบ	**ก่อนพัฒนารูปแบบ**	**หลังพัฒนารูปแบบ (ตามรูปแบบที่พัฒนา)**
ลักษณะการนิเทศ	นิเทศแบบบน-ล่าง ผู้บริหารหรือวิชาการเป็นผู้ควบคุมหลัก	นิเทศแบบมีส่วนร่วม ครูเป็นทั้งผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ
กระบวนการนิเทศ	ไม่เป็นขั้นตอน ขาดการติดตามต่อเนื่อง	เป็นกระบวนการ 6 ขั้นตอน ตั้งแต่สร้างทีมจนถึงเผยแพร่และสร้างเครือข่าย
การมีส่วนร่วมของครู	ครูมีบทบาทจำกัด มักรอรับคำสั่งหรือคำแนะนำ	ครูมีบทบาทเชิงรุก ร่วมวางแผน ปฏิบัติ สะท้อนผล และเผยแพร่ผลงาน
เครื่องมือและคู่มือการนิเทศ	ไม่มีคู่มือหรือเอกสารประกอบอย่างเป็นระบบ	มีคู่มือที่ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ เหมาะสมในระดับมากที่สุด
ความยั่งยืนในการพัฒนา	ขาดความต่อเนื่อง ไม่เกิดการเรียนรู้ร่วมระยะยาว	มีการสร้าง PLC เพื่อการเรียนรู้ร่วมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
ลักษณะการนิเทศ	นิเทศแบบบน-ล่าง ผู้บริหารหรือวิชาการเป็นผู้ควบคุมหลัก	นิเทศแบบมีส่วนร่วม ครูเป็นทั้งผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ

จากตารางที่2 เปรียบเทียบข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงแนวทางการนิเทศจากลักษณะแบบดั้งเดิมที่เน้นการสั่งการ มาเป็นการนิเทศแบบมีส่วนร่วมที่ครูมีบทบาทเป็นเจ้าของกระบวนการ ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มวิชาชีพ (PLC) อย่างแท้จริง นอกจากนี้ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นยังส่งเสริมความชัดเจนและความเป็นระบบในการนิเทศ สร้างโอกาสให้ครูสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง และมีเครือข่ายความร่วมมือที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งเน้นการยกระดับสมรรถนะครูด้านการวิจัยในชั้นเรียนในระยะยาว

ตารางที่3 ผลการใช้รูปแบบการนิเทศโดยกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้

ประเด็นการประเมิน	ผลการประเมิน	ข้อค้นพบ / วิเคราะห์
1. ความสามารถในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัย	อยู่ในระดับ “ดี” และสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05	รูปแบบที่พัฒนาช่วยส่งเสริมความเข้าใจและทักษะในการดำเนินงานวิจัยในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
2. ความสามารถในการเขียนรายงานการวิจัย	อยู่ในระดับ “ดี” และสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05	ครูสามารถสังเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ผล และเรียบเรียงรายงานวิจัยได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดในระดับที่น่าพึงพอใจ
3. การมีส่วนร่วมของครูในกระบวนการนิเทศ	ครูทุกคนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการนิเทศ	แสดงให้เห็นว่ารูปแบบส่งเสริมการมีส่วนร่วม สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความรับผิดชอบต่อกระบวนการพัฒนาอย่างแท้จริง
4. การสร้างผลงานวิชาการ	ครูสามารถผลิตรายงานการวิจัยฉบับย่อหรือฉบับเต็มได้ครบทุกคน	รูปแบบนิเทศสนับสนุนให้ครูนำกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การสร้างผลงานจริง ซึ่งสะท้อนถึงผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมของการนิเทศ

จากตารางที่ 3 การการประเมินผลพบว่า ครูผู้เข้าร่วมการทดลองใช้รูปแบบมีความสามารถในการปฏิบัติตามกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนอยู่ในระดับ “ดี” และที่สำคัญคือ ค่าเฉลี่ยผลการประเมินสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (70%) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านของการเขียนรายงานการวิจัยในชั้นเรียน ผลการประเมินยังแสดงให้เห็นว่า ครูมีความสามารถอยู่ในระดับ “ดี” และสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน ซึ่งบ่งชี้ถึงผลสัมฤทธิ์ในการถ่ายทอดความรู้ กระบวนการนิเทศที่เป็นระบบ และการสนับสนุนอย่าง

ต่อเนื่องที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น นอกจากนี้ การสังเคราะห์ข้อมูลจากการติดตามและสะท้อนผลร่วมกับครูผู้เข้าร่วมโครงการยังพบว่า ครูทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการนิเทศอย่างเต็มที่ และสามารถผลิตผลงานวิชาการในรูปแบบรายงานวิจัยในชั้นเรียน ทั้งฉบับย่อและฉบับเต็มได้อย่างน่าพึงพอใจ ถือเป็นความสำเร็จที่แสดงให้เห็นถึงความยั่งยืนของการพัฒนาศักยภาพครูผ่านกระบวนการ PLC ผลการทดลองใช้รูปแบบสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบการนิเทศที่มีระบบ ชัดเจน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพนั้น สามารถยกระดับความสามารถของครูในการทำวิจัยในชั้นเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผล

อภิปรายผล

ความต้องการการสนับสนุนด้านการวิจัยในชั้นเรียนของครู

จากผลการวิจัยที่พบว่า “ครูมีความต้องการการสนับสนุนด้านการวิจัยในชั้นเรียนอย่างชัดเจน และต้องการแนวทางการนิเทศที่เป็นระบบ” สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างในการพัฒนาครูของสถานศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านการทำวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งถือเป็นทักษะสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบ แต่ครูกลับประสบปัญหาในการเข้าถึงแหล่งความรู้ การขาดที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญ และการขาดระบบสนับสนุนที่ต่อเนื่องและยั่งยืน จากการศึกษาในอดีตพบว่า แม้ครูจำนวนมากจะมีความสนใจในการทำวิจัยในชั้นเรียน แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านความรู้พื้นฐาน กระบวนการเขียนรายงานวิจัย การวางแผนการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ผล ซึ่งล้วนเป็นทักษะที่ต้องอาศัยการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่อง ความต้องการเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการมีระบบนิเทศที่ไม่ได้เป็นเพียงการประเมินผลแบบบนลงล่าง (top-down supervision) แต่ควรเป็นการนิเทศแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพของครูในเชิงวิชาการ และสนับสนุนให้ครูเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ในประเด็นนี้ แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าสามารถตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ Hord (1997) ระบุว่า การรวมกลุ่มของครูในรูปแบบ PLC จะช่วยให้ครูมีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการสอนจริง ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และช่วยเหลือกันในการพัฒนาทักษะที่จำเป็น ทั้งในด้านการจัดการเรียนรู้ การวิจัย และการสะท้อนผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยลดความโดดเดี่ยวทางวิชาชีพของครู และทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นจากภายใน ไม่ใช่จากการสั่งการภายนอกเพียงอย่างเดียว

สรุปได้ว่า การที่ครูแสดงความต้องการในการได้รับการสนับสนุนด้านการวิจัยในชั้นเรียน จึงไม่ใช่เพียงการขาดความรู้เท่านั้น แต่เป็นการส่งสัญญาณถึงความจำเป็นในการมีระบบนิเทศที่เป็นมิตร สร้างความไว้วางใจ และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างแท้จริง ซึ่งรูปแบบการนิเทศโดยใช้ PLC ที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้จึงถือเป็นแนวทางที่ตอบโจทย์ทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการได้อย่างครบถ้วน

ความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

การพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 ด้าน และกระบวนการนิเทศ 6 ขั้นตอนนั้น ได้รับการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญและครูผู้ทดลองใช้ว่า มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ผลการประเมินดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความชัดเจน ครอบคลุม และสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของครูในบริบทของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาทักษะการวิจัยในชั้นเรียนที่ต้องอาศัยทั้งแนวคิดเชิงทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติที่เป็นระบบ รูปแบบที่มีองค์ประกอบชัดเจนช่วยให้ครูมีกรอบแนวทางในการเรียนรู้และปฏิบัติงานที่ไม่สับสน ลดความคลุมเครือในการดำเนินงานวิจัย และยังสร้างความมั่นใจให้กับครูในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับงานของ DuFour, DuFour, Eaker และ Many (2008) ที่เน้นว่าการจัดการเรียนรู้ร่วมกันในรูปแบบ PLC ควรมีโครงสร้างที่ชัดเจน มีการกำหนดเป้าหมายร่วม และดำเนินการตามขั้นตอนที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพต่อทั้งตัวครูและนักเรียน

นอกจากนี้ ความเหมาะสมของรูปแบบยังอยู่ที่การออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพจริงของโรงเรียน ไม่ใช่แนวทางที่ตัดตอนมาจากทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ผ่านการวิเคราะห์บริบท ทบทวนข้อมูลพื้นฐาน และการมีส่วนร่วมของครูและผู้บริหารในกระบวนการพัฒนา ซึ่งช่วยให้รูปแบบนี้เป็น “ของจริง” ที่ใช้ได้จริง ไม่ใช่เพียงแนวคิดในเอกสาร งานวิจัยของ Stoll et al. (2006) ยังสนับสนุนว่า การสร้าง PLC ที่มีองค์ประกอบครบถ้วน เช่น การมีวิสัยทัศน์ร่วม การร่วมมือกันอย่างต่อเนื่อง การเน้นผลลัพธ์ และการสะท้อนการปฏิบัติ จะช่วยยกระดับการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ หากรูปแบบการนิเทศมีความชัดเจนในด้านองค์ประกอบและขั้นตอนการดำเนินงาน ย่อมสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทอื่นได้อย่างยืดหยุ่น โดยไม่สูญเสียสาระสำคัญ ความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงคุณภาพเชิงโครงสร้างของรูปแบบเท่านั้น แต่ยังชี้ถึงศักยภาพในการนำไปใช้ได้จริง ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมของครู และพัฒนาให้ครูสามารถเป็นนักวิจัยในชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

การพัฒนาความสามารถในการทำวิจัยของครู

ผลการวิจัยที่แสดงว่า “ครูมีความสามารถในการดำเนินการวิจัยและเขียนรายงานในระดับดี และสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ” ชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการนิเทศที่ใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการพัฒนาสมรรถนะด้านการวิจัยของครูอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการออกแบบวิจัย การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และการจัดทำรายงานผลวิจัย ซึ่งล้วนเป็นทักษะที่ต้องใช้เวลาและการฝึกฝนผ่านการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกัน ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า PLC ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของครูเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถพัฒนาทักษะด้านวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการสะท้อนผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งหมดนี้เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) และการพัฒนาแบบยั่งยืนใน

ระดับบุคคลและองค์กร งานวิจัยของ Vescio, Ross, & Adams (2008) ระบุว่า PLC มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความสามารถของครู ทั้งในด้านการออกแบบการเรียนการสอน การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อพัฒนาแผนการสอน และการพัฒนาตนเองในฐานะนักวิจัยในชั้นเรียน ครูที่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม PLC อย่างสม่ำเสมอมักแสดงให้เห็นถึงการปรับปรุงพฤติกรรมการสอน ความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การพัฒนาความสามารถในการทำวิจัยของครูยังเป็นผลลัพธ์ที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพของกระบวนการนิเทศที่ออกแบบมาโดยเฉพาะให้เหมาะสมกับบริบทจริง ไม่ใช่การอบรมในลักษณะเฉพาะกิจหรือระยะสั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Lieberman & Miller (2008) ที่ชี้ว่า PLC มีลักษณะเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางวิชาชีพ (safe space) ที่เปิดโอกาสให้ครูได้ทดลองและเรียนรู้จากความล้มเหลว รวมถึงพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ผ่านการมีส่วนร่วมเชิงวิชาการ การที่ครูสามารถดำเนินการวิจัยและเขียนรายงานในระดับดี เป็นผลสะท้อนโดยตรงจากรูปแบบการนิเทศที่ส่งเสริมให้ครูเรียนรู้ผ่านกระบวนการที่มีความหมาย ยืดหยุ่น และตอบสนองต่อบริบทจริง ซึ่งไม่เพียงส่งเสริมสมรรถนะรายบุคคล แต่ยังสร้างวัฒนธรรมการพัฒนาวิชาชีพภายในโรงเรียนอีกด้วย

การนำไปใช้จริงและความพึงพอใจของครู

ผลการวิจัยที่พบว่า “ครูทุกคนสามารถจัดทำผลงานวิจัยในชั้นเรียนได้จริง และมีความคิดเห็นต่อรูปแบบว่าเหมาะสมในระดับมากที่สุด” สะท้อนถึงความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ไปใช้ในบริบทของสถานศึกษาจริงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จดังกล่าวไม่เพียงแสดงถึงความเหมาะสมของรูปแบบในเชิงโครงสร้าง แต่ยังแสดงถึงประสิทธิผลของกระบวนการพัฒนาที่สามารถขับเคลื่อนให้ครูแต่ละคนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางบวก ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติต่อการวิจัยในชั้นเรียน การที่ครูสามารถดำเนินงานวิจัยได้จริงเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่ารูปแบบนี้ไม่เพียงแต่ “ออกแบบดี” เท่านั้น แต่ยังมีความ ใช้งานได้จริง (practicality) และสามารถ ขับเคลื่อนพฤติกรรม (behavioral change) ของครูได้อย่างเป็นรูปธรรม ความคิดเห็นเชิงบวกที่ครูมีต่อรูปแบบยังบ่งชี้ว่าระบบการนิเทศในลักษณะของ PLC ได้สร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ร่วมกันที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ownership) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงจูงใจภายใน (intrinsic motivation) และส่งผลต่อความยั่งยืนของการพัฒนาในระยะยาว แนวคิดนี้สอดคล้องกับ Stoll et al. (2006) ที่ชี้ว่าความสำเร็จของการดำเนินงาน PLC ในโรงเรียน ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างจริงจัง การสร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจได้ (trust-based relationships) และการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีบทบาทในการร่วมกำหนดทิศทางและกระบวนการพัฒนา ซึ่งทั้งหมดนี้ส่งผลโดยตรงต่อการยอมรับและความพึงพอใจต่อรูปแบบที่นำเสนอ

ความพึงพอใจของครูยังเป็นดัชนีสำคัญที่สะท้อนถึงความสอดคล้องของรูปแบบกับบริบทของโรงเรียน ทั้งในแง่ของทรัพยากร เวลา การบริหารจัดการ และโครงสร้างการนิเทศภายในสถานศึกษา ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญ

ในการ ขยายผล รูปแบบไปยังโรงเรียนอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายกันได้อย่างมั่นใจ การที่ครูสามารถสร้างผลงานวิจัยได้จริงและให้การยอมรับรูปแบบในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของรูปแบบนิเทศโดยใช้ PLC ไม่เพียงในฐานะเครื่องมือทางวิชาการ แต่ยังเป็นกลไกเชิงระบบที่สามารถปลุกพลังการเรียนรู้ในตัวครู และสร้างความเปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียนได้อย่างแท้จริง

สรุป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อส่งเสริมสมรรถนะในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูโรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร” โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อทำความเข้าใจบริบทและความต้องการของครู การออกแบบและพัฒนารูปแบบนิเทศ การทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างครู และการประเมินผลทั้งในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ครูมีความต้องการสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียนอย่างชัดเจนและต้องการรูปแบบการนิเทศที่เป็นระบบและมีความเหมาะสมตามบริบทของโรงเรียน รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 ด้านและกระบวนการนิเทศ 6 ขั้นตอน ได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ ครูที่เข้าร่วมโครงการสามารถดำเนินการวิจัยในชั้นเรียนและจัดทำรายงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในระดับดี และผลการวิเคราะห์ทางสถิติพบว่าความสามารถในการทำวิจัยของครูสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ ครูทุกคนสามารถผลิตผลงานวิจัยในชั้นเรียนได้จริงและให้ความเห็นว่า รูปแบบการนิเทศดังกล่าวเหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

ในเชิงวิชาการ ผลการวิจัยนี้มีคุณค่าในการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับการนิเทศเชิงวิชาชีพโดยใช้ PLC ซึ่งช่วยสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็งภายในโรงเรียน ส่งเสริมให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมทักษะการวิจัยในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นยังสามารถประยุกต์ใช้ได้กับบริบทของโรงเรียนอื่น ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพการนิเทศและการพัฒนาวิชาชีพครูในวงกว้าง ดังนั้น งานวิจัยนี้ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการในเชิงปฏิบัติของครูเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการวิจัยทางการศึกษาที่มีระบบและมีประสิทธิผล ทั้งในระดับโรงเรียนและระบบการศึกษา รวมถึงการพัฒนานโยบายและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยและองค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนารูปแบบการนิเทศโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ (PLC) ซึ่งเป็นรูปแบบนิเทศที่มีความเป็นระบบและเหมาะสมกับบริบทของครูในโรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร” ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการนิเทศในลักษณะนี้ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะในการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จึงขอแนะนำให้สถานศึกษาอื่น ๆ ที่มีบริบทและความต้องการใกล้เคียงนำรูปแบบนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครูและการวิจัยในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำเสนอสู่สาธารณะ

ควรมีการเผยแพร่ผลงานวิจัยนี้ผ่านทางสื่อวิชาการต่างๆ เช่น การประชุมทางวิชาการ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับครู และการตีพิมพ์ในวารสารทางการศึกษา เพื่อให้ครูและผู้บริหารในวงกว้างได้รับทราบและสามารถนำความรู้และรูปแบบนิเทศที่พัฒนาขึ้นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพการวิจัยในชั้นเรียนของตนได้อย่างมีประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาขยายผลการใช้รูปแบบนิเทศนี้ในบริบทของโรงเรียนที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อทดสอบความเหมาะสมและประสิทธิผลในวงกว้าง

2. ควรพัฒนารูปแบบนิเทศที่มีการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อเพิ่มช่องทางและประสิทธิภาพในการนิเทศและการเรียนรู้ร่วมกันของครู

3. ควรทำการศึกษาผลระยะยาวของการนิเทศโดยใช้ PLC ต่อสมรรถนะการวิจัยและผลสัมฤทธิ์ทางการนักเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบในระดับองค์รวม

เอกสารอ้างอิง

เฉลิมลาภ ทองอาจ. (2561). สมรรถนะของครูในศตวรรษที่ 21: กรณีศึกษาครูต้นแบบ. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 46(1), 55–68.

ซาโต มานาบุ. (2559). *ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ: PLC กับการพัฒนาโรงเรียน. (แปลโดย อรวรรณ วงศ์เสงี่ยม).* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นัยนา ฉายวงศ์. (2560). การใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพในการพัฒนาครู. *วารสารการบริหารการศึกษา*, 8(2), 75–88.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2556). *การวิจัยในชั้นเรียน: แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติ.* สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์, & พเยาว์ ยินดีสุข. (2556). *การพัฒนาครูมืออาชีพ.* สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญวิภา พรหมสุวรรณ์ และคณะ. (2558). *รายงานผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการนิเทศภายในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาครู.* สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

ยุพิน ยืนยง. (2553). การส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้การนิเทศแบบมีส่วนร่วม. *วารสารวิจัยทางการศึกษา*, 13(1), 90–100.

ระย้า คงขาว. (2558). การพัฒนาศักยภาพครูในการทำวิจัยในชั้นเรียนผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC). *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,* 17(2), 45–60.

โรงเรียนเทศบาลเทศบาล 1 (วัดพรหมวิหาร). (2563). *รายงานการพัฒนาครูเพื่อส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียน.* เอกสารภายในโรงเรียน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). แนวทางการนิเทศภายในโรงเรียน. สพฐ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *นโยบายและแนวทางการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. สพฐ.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2563*). มาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภา (ฉบับปรับปรุง)*. คุรุสภา.

สิทธิพงศ์ อาจอินทร์. (2563). *การพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21.* สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2563). *มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2562.* กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2557). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรรัตน์ เตชะนอก. (2563). การพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ในการจัดการเรียนรู้. *วารสารวิชาการครุศาสตร์,* 18(1), 1–10.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.

Bauman, A. (1996). *Action research for teachers*. Allyn & Bacon.

Bellanca, J., & Brandt, R. (2010). *21st century skills: Rethinking how students learn*. Solution Tree Press.

Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Harvard University Press.

Carr, W., & Kemmis, S. (1986). *Becoming critical: Education, knowledge and action research*. Falmer Press.

DuFour, R. (2004). What is a “professional learning community”? *Educational Leadership, 61*(8), 6–11.

DuFour, R., DuFour, R., & Eaker, R. (2008). *Revisiting professional learning communities at work: New insights for improving schools*. Solution Tree Press.

DuFour, R., DuFour, R., Eaker, R., & Many, T. (2008). *Learning by doing: A handbook for professional learning communities at work* (2nd ed.). Solution Tree Press.

Hord, S. M. (1997). *Professional learning communities: Communities of continuous inquiry and improvement*. Southwest Educational Development Laboratory.

Kemmis, S., & McTaggart, R. (1988). *The action research planner* (3rd ed.). Deakin University Press.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.

Lewin, K. (1946). Action research and minority problems. *Journal of Social Issues, 2*(4), 34–46.

Lieberman, A., & Miller, L. (2008). *Teachers in professional communities: Improving teaching and learning*. Teachers College Press.

McLean, J. E. (1997). *Improving education through action research: A guide for administrators and teachers*. Corwin Press.

McNiff, J. (2013). *Action research: Principles and practice* (3rd ed.). Routledge.

Piaget, J. (1977). *The development of thought: Equilibration of cognitive structures*. Viking Press.

Stoll, L., Bolam, R., McMahon, A., Wallace, M., & Thomas, S. (2006). Professional learning communities: A review of the literature. *Journal of Educational Change, 7*(4), 221–258. https://doi.org/10.1007/s10833-006-0001-8

Vescio, V., Ross, D., & Adams, A. (2008). A review of research on the impact of professional learning communities on teaching practice and student learning. *Teaching and Teacher Education, 24*(1), 80–91. https://doi.org/10.1016/j.tate.2007.01.004

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Integrating the Concept of Spatial Social Innovation with the BCG Economy to Revitalize the Grassroots Economy through Bamboo

การบูรณาการแนวคิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่กับเศรษฐกิจ BCG เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากด้วยไผ่

Jarunun Ungbhakorn[1*], & Chatwarun Angasinha[2]

จารุนันท์ อึ๊งภากรณ์[1*], & ฉัตรวรัญช์องคสิงห์[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Jarunun Ungbhakorn*
จารุนันท์ อึ๊งภากรณ์
College of Social Innovation, Rangsit University Thailand.
วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
Email: jungbhakorn@gmail.com

2. Chatwarun Angasinha
ฉัตรวรัญช์ องคสิงห
College of Social Innovation, Rangsit University Thailand.
วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต
Email: chattrsu@gmail.com

คำสำคัญ:
ไผ่, นวัตกรรมเชิงพื้นที่, เศรษฐกิจ BCG, เศรษฐกิจฐานราก

Keywords:
Bamboo, Place-Based Innovation, BCG Economy, Grassroots Economy

Article history:
Received: 18/08/2025
Revised: 12/09/2025
Accepted: 05/12/2025
Available online: 28/02/2026

How to Cite:
Ungbhakorn, J. & Angasinha, C. (2026). Integrating the Concept of Spatial Social Innovation with the BCG Economy to Revitalize the Grassroots Economy through Bamboo. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 159-174.

ABSTRACT

This is research study with the following objectives: 1) to study the potential, opportunities, and challenges in adding value to bamboo resources at the grassroots economic level within the context of each area; 2) to analyze guidelines for developing the community-level bamboo industry in line with the BCG Economy concept, with an emphasis on economic, social, and environmental sustainability; and 3) to develop spatial strategies or approaches to promote bamboo products and services to drive the grassroots economy. In-depth interviews were conducted with a total of 32 participants.

The results showed that integrating place-based innovation concepts with the BCG economy to develop the bamboo-based grassroots economy has high potential to create added value and income for communities. Bamboo can be processed into a variety of high-value products, such as textile fibers, bamboo charcoal, and engineered bamboo for furniture and construction materials. Every part of the bamboo plant can be utilized, resulting in minimal waste. Residual materials can be used as biochar, which also helps to absorb carbon dioxide effectively. However, the development of the bamboo grassroots economy faces several challenges, including a lack of knowledge and technology, limited access to funding and markets, and issues related to bamboo resource management. The guidelines and strategies for development emphasize collaboration among the public sector, private sector, and communities. Place-based innovation helps communities to create new opportunities within the framework of the BCG economy.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพโอกาส และความท้าทายในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ในระดับเศรษฐกิจฐานรากตามบริบทของแต่ละพื้นที่ 2) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในระดับชุมชนให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) โดยคำนึงถึงความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และ 3) เพื่อพัฒนากลยุทธ์หรือแนวทางเชิงพื้นที่ในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์และบริการจากไผ่เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกรวม 32 คน

ผลการศึกษาพบว่า การบูรณาการแนวคิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่เข้ากับเศรษฐกิจ BCG เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากไผ่มีศักยภาพสูงในการสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ให้ชุมชน โดยไผ่สามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงได้หลากหลาย เช่น เส้นใยสิ่งทอ, ถ่านไผ่, ไผ่อัดขึ้นรูปสำหรับเฟอร์นิเจอร์และวัสดุก่อสร้าง ทุกส่วนของไผ่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งหมด เกิดของเสียน้อยที่สุด เศษเหลือสามารถนำไปทำเป็นเชื้อเพลิงชีวมวลหรือปุ๋ยหมักได้ และเป็นพืชที่เติบโตเร็วช่วยดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ได้ดี แต่การพัฒนาเศรษฐกิจไผ่ในระดับฐานรากยังคงการขาดองค์ความรู้และเทคโนโลยี การเข้าถึงแหล่งเงินทุนและตลาด การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไผ่ แนวทางและกลยุทธ์ในการพัฒนาเน้นการสร้าง ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน นวัตกรรมเชิงพื้นที่ เป็นกลไกหลักที่ช่วยให้ชุมชนสามารถนำทรัพยากรไผ่ที่มีอยู่มาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ภายใต้กรอบของเศรษฐกิจ BCG ที่มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยใช้หลักการเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว และผลลัพธ์สุดท้ายของการบูรณาการทั้งหมดนี้ก็คือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ เศรษฐกิจฐานรากทำให้ชุมชนมีรายได้ มีอาชีพ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

บทนำ

ไผ่เป็นทรัพยากรชีวภาพที่มีความสำคัญในระดับโลก โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย แอฟริกา และละตินอเมริกา ซึ่งมีการใช้ประโยชน์ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนาน (Liese & Köhl, 2015; INBAR, 2020) ในอดีต ไผ่ถูกใช้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย สะพาน เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ตลอดจนเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรในวิถีชีวิตชุมชน (Van Der Lugt, 2008) ในบริบทการพัฒนาโลกปัจจุบัน ไผ่ได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้นในฐานะพืชที่สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากมีศักยภาพในการดูดซับคาร์บอน การฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม และการเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เช่น ไบโอพลาสติก สิ่งทอ วัสดุก่อสร้าง และผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่มอื่น ๆ (Liese & Köhl, 2015; INBAR, 2020) การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากไผ่จึงมีนัยสำคัญทั้งในมิติการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

สำหรับประเทศไทย ไผ่มีบทบาททั้งในฐานะพืชเศรษฐกิจและวัตถุดิบเชิงนวัตกรรม โดยสามารถใช้ทดแทนไม้ในอุตสาหกรรมก่อสร้างและเยื่อกระดาษ ตลอดจนต่อยอดสู่ผลิตภัณฑ์ในอุตสาหกรรมยา เวชสำอาง และ

อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่จึงมีศักยภาพในการสนับสนุน “เศรษฐกิจฐานราก” ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ และกระจายความมั่งคั่งภายในชุมชน โดยเฉพาะในบริบทเกษตรกรรายย่อย ไผ่เป็นพืชที่ปลูกง่าย เจริญเติบโตเร็ว และทนทานต่อสภาพแวดล้อม ทำให้สามารถสร้างรายได้อย่างต่อเนื่องและลดความเสี่ยงด้านการผลิต นอกจากนี้ การแปรรูปไผ่ในระดับชุมชน เช่น เฟอร์นิเจอร์ เครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์เยื่อไผ่ และถ่านไม้ไผ่ ยังช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับวัตถุดิบ ลดการส่งออกในรูปแบบวัตถุดิบขั้นต้น และเสริมสร้างความเข้มแข็งของห่วงโซ่มูลค่าในประเทศ แม้จะมีการศึกษาศักยภาพของไผ่ในเชิงวัสดุศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง (Liese & Köhl, 2015; Van Der Lugt, 2008) แต่งานวิจัยที่บูรณาการมิติ “นวัตกรรมเชิงพื้นที่” (place-based innovation) เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากผ่านอุตสาหกรรมไผ่ยังมีจำกัด โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย งานศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในระดับอุตสาหกรรม แต่ยังขาดกรอบวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญาชุมชน ระบบนิเวศผู้ประกอบการ และกลไกเชิงนโยบายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังมีช่องว่างในการทำความเข้าใจว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในระดับจุลภาคสามารถเชื่อมโยงและสนับสนุนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจระดับมหภาคได้อย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของโมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy)

ในศตวรรษที่ 21 การขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้กลายเป็นวาระสำคัญของหลายประเทศ โมเดลเศรษฐกิจ BCG ซึ่งบูรณาการเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียวเข้าด้วยกัน เป็นแนวทางเชิงนโยบายที่มุ่งใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างคุ้มค่า ลดของเสีย และสร้างมูลค่าเพิ่มบนฐานความรู้และนวัตกรรม ในบริบทดังกล่าว ไผ่ถือเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากมีความหลากหลายทางชีวภาพ สามารถใช้ประโยชน์ได้ครบวงจร และมีวงจรการเติบโตสั้นเมื่อเทียบกับไม้เศรษฐกิจชนิดอื่น

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาศักยภาพของไผ่ในฐานะพืชเศรษฐกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยใช้กรอบแนวคิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในบริบทของประเทศไทย งานวิจัยมีเป้าหมายเพื่อ (1) วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของห่วงโซ่มูลค่าไผ่ในระดับชุมชน (2) เสนอแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการแปรรูปและนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และ (3) อธิบายกลไกการเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ระดับจุลภาคกับการขับเคลื่อนโมเดลเศรษฐกิจ BCG ในระดับมหภาค ผลการศึกษาคาดว่าจะช่วยเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการทรัพยากรชีวภาพท้องถิ่นกับกรอบนโยบายเศรษฐกิจสมัยใหม่ และนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ตั้งอยู่บนการบูรณาการกรอบแนวคิดเชิงพื้นที่และกรอบนโยบายเศรษฐกิจมหภาค เพื่ออธิบายพลวัตของการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ในบริบทเศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทย โดยการทบทวน

วรรณกรรมครอบคลุม 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) นวัตกรรมเชิงพื้นที่ (Place-Based Innovation) (2) เศรษฐกิจฐานราก (Grassroots Economy) และ (3) เศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy)

แนวคิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่

แนวคิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่อธิบายว่านวัตกรรมมิได้เกิดขึ้นในลักษณะไร้บริบท หากแต่มี “พื้นที่” เป็นปัจจัยกำหนดเชิงโครงสร้างที่สำคัญ ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม Morgan (2017) เสนอว่า นวัตกรรมเชิงพื้นที่เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการ หรือรูปแบบทางสังคมที่ตั้งอยู่บนศักยภาพและข้อจำกัดเฉพาะของพื้นที่ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษา ภายใต้กรอบคิดนี้ “พื้นที่” มิได้เป็นเพียงหน่วยทางภูมิศาสตร์ หากแต่เป็นระบบนิเวศนวัตกรรม (innovation ecosystem) ที่ประกอบด้วยทุนทางทรัพยากร (resource capital) ทุนมนุษย์ (human capital) ทุนสังคม (social capital) และทุนสถาบัน (institutional capital) ซึ่งปฏิสัมพันธ์กันอย่างเป็นพลวัต ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่ม (value creation for the place) ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ในบริบทของทรัพยากรไผ่ ซึ่งมีการกระจายตัวทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ความแตกต่างด้านชนิดพันธุ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงสร้างตลาด และโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่จำเป็นต้องอาศัยกรอบคิดเชิงพื้นที่ เพื่อออกแบบกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับศักยภาพเฉพาะของแต่ละพื้นที่

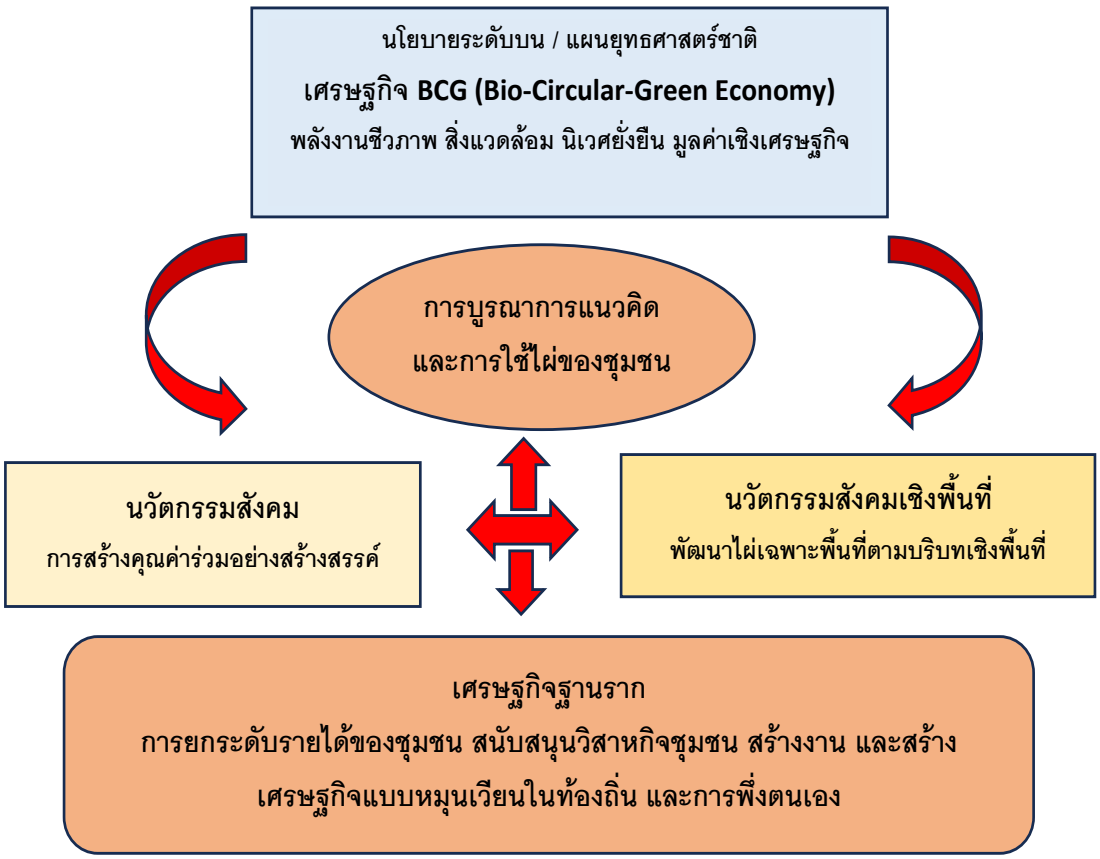
เศรษฐกิจฐานราก

เศรษฐกิจฐานรากหมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระดับจุลภาค ซึ่งครอบคลุมครัวเรือน ชุมชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม กลุ่มเกษตรกร และวิสาหกิจชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญคือการพึ่งพาตนเอง การใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างรายได้หมุนเวียนภายในพื้นที่ ภายใต้กรอบนี้ การสร้างมูลค่าเพิ่มจากไผ่ไม่ได้จำกัดเพียงการเพิ่มผลผลิตหรือการแปรรูป หากแต่รวมถึงการพัฒนาห่วงโซ่มูลค่า (value chain) ในระดับชุมชน การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ การสร้างอัตลักษณ์สินค้า และการพัฒนาโมเดลธุรกิจที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น นวัตกรรมเชิงพื้นที่จึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงทรัพยากรชีวภาพ (ไผ่) กับกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน อันนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

เศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ในระดับมหภาค

เศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เป็นกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างคุ้มค่า (Bio Economy) การหมุนเวียนทรัพยากรตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และการเติบโตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Economy) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ ควบคู่กับความยั่งยืนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ในระดับโครงสร้างเศรษฐกิจมหภาค อุตสาหกรรมไผ่สามารถมีบทบาทสำคัญในฐานะอุตสาหกรรมชีวภาพที่มีศักยภาพทั้งด้านวัสดุทดแทนไม้ การก่อสร้างเชิงนิเวศ บรรจุภัณฑ์ชีวภาพ และผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงอื่น ๆ การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ภายใต้กรอบ BCG จึงต้องคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การลดของเสีย การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้วัสดุ และการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ความสำเร็จของโมเดล BCG ในระดับมหภาคย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรชีวภาพในทุกระดับ รวมถึงระดับชุมชน เศรษฐกิจฐานรากจึงถือเป็น “ฐานรากเชิงโครงสร้าง” ที่สนับสนุนการขับเคลื่อน BCG ให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพ โอกาส และความท้าทายในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ในระดับเศรษฐกิจฐานรากตามบริบทของแต่ละพื้นที่

2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในระดับชุมชนให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจ BCG โดยคำนึงถึงความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และ

3. เพื่อพัฒนากลยุทธ์หรือแนวทางเชิงพื้นที่ในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์และบริการจากไผ่เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก

สมมติฐานการวิจัย

ทุนเชิงพื้นที่ส่งผลทางอ้อมต่อความยั่งยืนในระดับพื้นที่ โดยมี “นวัตกรรมเชิงพื้นที่” และ “การสร้างมูลค่าเพิ่มจากไผ่” เป็นตัวแปรส่งผ่าน (mediating variables)และ ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากทำหน้าที่เป็นตัวแปรกำกับ (moderator) ที่เสริมความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ตามกรอบ BCG กับผลลัพธ์ด้านความยั่งยืน

ระเบียบวิธีการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาปรากฏการณ์การพัฒนาและการจัดการห่วงโซ่อุปทานไผ่ในบริบทพื้นที่ โดยให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และการบริหารจัดการจากมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายอย่างรอบด้านจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ประชากรของการศึกษาครอบคลุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตและการแปรรูปไผ่ในระดับพื้นที่และระดับตลาด โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น 32 คน การคัดเลือกใช้วิธีการเลือกแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling) ซึ่งกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของผู้ให้ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและตรงประเด็น (Ritchie et al., 2013) ควบคู่กับการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา ซึ่งเน้นกรณีศึกษาที่มีศักยภาพในการให้ข้อมูลเชิงลึกและสะท้อนพลวัตของการพัฒนาได้อย่างชัดเจน (Patton, 2015; Flyvbjerg, 2006)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่มีการปลูกและแปรรูปไผ่ (2) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำท้องถิ่น (3) ผู้ประกอบการหรือเครือข่ายในอุตสาหกรรมแปรรูปไผ่ (4) ผู้ส่งออกสินค้าและผู้เชื่อมโยงตลาดในอุตสาหกรรมไผ่ (5) นักวิชาการด้านการเกษตรและการแปรรูปไผ่ และ

(6) เกษตรกรผู้ปลูกและแปรรูปไผ่ ทั้งนี้ การกำหนดกลุ่มดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ครอบคลุมมุมมองตลอดทั้งห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

พื้นที่วิจัยได้รับการคัดเลือกจากจังหวัดที่มีการดำเนินกิจกรรมด้านการปลูกและแปรรูปไผ่อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง รวมจำนวน 6 พื้นที่ใน 5 จังหวัด ได้แก่ อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย อำเภอบ้านฝางและอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง และอำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี พื้นที่เหล่านี้เป็นกรณีศึกษาที่มีลักษณะโดดเด่นเชิงกลยุทธ์ สามารถสะท้อนรูปแบบการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในบริบทที่แตกต่างกัน และเอื้อต่อการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดการวิจัย โดยครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับโครงสร้างการผลิต ระบบการจัดการห่วงโซ่อุปทาน การสร้างมูลค่าเพิ่ม ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา แบบสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และมีการทดลองใช้ก่อนการเก็บข้อมูลจริงเพื่อปรับปรุงความชัดเจนของคำถาม

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นรายบุคคล โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 60–90 นาทีต่อราย มีการบันทึกเสียงภายใต้การยินยอมของผู้ให้ข้อมูล และจัดทำบันทึกภาคสนามประกอบการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลดำเนินต่อเนื่องจนกระทั่งข้อมูลมีความอิ่มตัว (data saturation) และไม่พบประเด็นใหม่เพิ่มเติม

ภายหลังการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ถอดเทปคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ (verbatim transcription) และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม (Thematic Content Analysis) ผ่านกระบวนการกำหนดรหัส (coding) การจัดหมวดหมู่ และการสังเคราะห์ประเด็นหลักในลักษณะอุปนัย เพื่อค้นหารูปแบบ ความสัมพันธ์ และข้อค้นพบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย นอกจากนี้ เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (member checking) และการอธิบายบริบทอย่างละเอียด (thick description) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ ความคงเส้นคงวา และความสามารถในการถ่ายโอนผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพ โอกาส และความท้าทายในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรไผ่ในระดับเศรษฐกิจฐานราก ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ไผ่มีศักยภาพหลากหลายในการสร้างมูลค่าเพิ่ม เนื่องจากเป็นพืชที่ เติบโตเร็ว ปลูกง่าย ทนทานต่อสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย และมีคุณสมบัติทางกายภาพที่ดีเยี่ยม ทำให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน ตั้งแต่การใช้เป็น อาหาร (หน่อไม้) วัสดุก่อสร้าง (ไม้ไผ่) เชื้อเพลิงชีวมวล ไปจนถึงการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (เครื่องจักสาน เฟอร์นิเจอร์) สิ่งทอ (เส้นใยไผ่) และผลิตภัณฑ์นวัตกรรม (ถ่านดูดซับกลิ่น,

แผ่นใยไม้อัด) นอกจากนี้ ไผ่ยังเป็นพืชที่มี บทบาทสำคัญในการรักษาสิ่งแวดล้อม ช่วยลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ซึ่งเป็นจุดแข็งที่สามารถนำมาสร้างเรื่องราวและมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้ โอกาสในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากไผ่ในระดับเศรษฐกิจฐานรากมาจากหลายปัจจัย ได้แก่ 1) ความต้องการสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้ผลิตภัณฑ์จากไผ่ที่มีความเป็นธรรมชาติและยั่งยืนได้รับความนิยม 2) นโยบายภาครัฐ หลายประเทศให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและเศรษฐกิจหมุนเวียน ซึ่งไผ่สามารถตอบสนองนโยบายเหล่านี้ได้ดี 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์จากไผ่สามารถสร้างสรรค์เป็นของที่ระลึกหรือส่วนหนึ่งของประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้ 4) เทคโนโลยีการแปรรูปที่ก้าวหน้า ช่วยให้สามารถแปรรูปไผ่เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงขึ้นและหลากหลายขึ้น 5) การรวมกลุ่มของชุมชน การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ช่วยเพิ่มอำนาจในการต่อรอง ลดต้นทุนและเพิ่มช่องทางการตลาด

แม้จะมีศักยภาพและโอกาสสูง แต่การสร้างมูลค่าเพิ่มจากไผ่ในระดับเศรษฐกิจฐานรากก็เผชิญกับความท้าทายหลายประการได้แก่ การขาดความรู้และเทคโนโลยีในการจัดการสวนไผ่อย่างยั่งยืน การแปรรูปที่มีประสิทธิภาพ และการเข้าถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตลอดจนการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อลงทุนในเครื่องจักรอุปกรณ์ หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้เรื่องที่ต้องการควบคุมคุณภาพของวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานสากลยังเป็นความท้าทาย โดยเฉพาะในเรื่องของการอบแห้ง การป้องกันเชื้อรา และความคงทนของผลิตภัณฑ์ สิ่งที่ผู้ประกอบการต้องการอย่างมากก็คือช่องทางการตลาดและการแข่งขัน การเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นและการแข่งขันกับผลิตภัณฑ์จากวัสดุอื่น ๆ รวมถึงผลิตภัณฑ์ไผ่จากแหล่งอื่น ๆ เป็นเรื่องยากสำหรับผู้ประกอบการรายย่อย เช่นเดียวกับการบริหารจัดการและการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่มผลิตให้มีประสิทธิภาพ การสร้างความร่วมมือ และการจัดการห่วงโซ่อุปทานยังเป็นจุดอ่อน เพราะผู้ปะกอบการยังต้องเผชิญกับความผันผวนของราคาวัตถุดิบเนื่องจากราคาไผ่อาจผันผวนตามฤดูกาลหรือความต้องการของตลาดส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิต และความหลากหลายของชนิดไผ่ เนื่องจากไผ่มีหลายสายพันธุ์แต่ละสายพันธุ์มีคุณสมบัติที่แตกต่างกันการเลือกใช้ชนิดไผ่ให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์และการแปรรูป จึงเป็นสิ่งสำคัญ

2. วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในระดับชุมชนให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจ BCG โดยคำนึงถึงความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) หมายถึง เพิ่มมูลค่าด้วยนวัตกรรมชีวภาพ แนวคิดเศรษฐกิจชีวภาพเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยในบริบทของไผ่ ชุมชนต้องการความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาและภาครัฐ เพื่อสามารถดำเนินการได้โดย ศึกษาและส่งเสริมการปลูกไผ่สายพันธุ์ที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การใช้งานและบริบทของพื้นที่ เช่น ไผ่ที่ให้หน่อดีสำหรับอาหาร ไผ่ที่ลำต้นแข็งแรงสำหรับโครงสร้าง หรือไผ่ที่มีเส้นใยคุณภาพสูงสำหรับสิ่งทอ สำหรับการแปรรูปหน่อไม้สดไปสู่ผลิตภัณฑ์อาหารอาหารหลากหลาย เช่น หน่อไม้กระป๋อง หน่อไม้ดอง หน่อไม้แห้ง ที่ทำในพื้นที่เลย ขอนแก่น ชัยภูมิ และปราจีนบุรี ซึ่งชุมชนมีความต้องการความรู้และงานวิจัยที่จะสนับสนุนสารสกัดจากหน่อไม้สำหรับอุตสาหกรรม

อาหารและเครื่องดื่ม เพื่อยืดอายุการเก็บรักษาและเพิ่มมูลค่า การสกัดสารต้านอนุมูลอิสระจากใบไผ่ ขณะที่ลำปางได้พัฒนาไผ่ในรูปไบโอชาอย่างเป็นรูปธรรม

2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) มุ่งเน้นการลดของเสียและนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ให้มากที่สุด เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากทุกส่วนของไผ่ ไม่ว่าจะเป็นใบ กิ่งก้าน เศษเหลือจากการแปรรูป มีการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยในสนามการวิจัยที่ลำปางพบว่าได้มีการนำเศษไผ่ นำไปผลิตเป็นเชื้อเพลิงชีวมวล อัดแท่ง ถ่านชีวภาพ หรือใช้เป็นปุ๋ยบำรุงดิน ที่ปราจีนบุรีนำผงไผ่และขี้เลื่อยผสมกับวัสดุอื่นเพื่อผลิตเป็นวัสดุก่อสร้างทางเลือก เช่น แผ่นไม้เทียม หรือวัสดุตกแต่ง ทั้งนี้การออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการหมุนเวียนไผ่ให้สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำ ซ่อมแซม หรือรีไซเคิลได้ง่ายเมื่อหมดอายุการใช้งาน เช่น เฟอร์นิเจอร์ที่ถอดประกอบได้ง่าย หรือบรรจุภัณฑ์ที่ย่อยสลายได้ทางชีวภาพ

3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เศรษฐกิจสีเขียวให้ความสำคัญกับการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไผ่ที่พบในสนามการวิจัยมีการปลูกแบบไม่ใช้สารเคมี เน้นการจัดการป่าไผ่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน ซึ่งจากงานวิจัยเชิงเอกสารากมีการส่งเสริมการใช้พลังงานหมุนเวียนในกระบวนการผลิต เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ หรือชีวมวลจากเศษไผ่ เพื่อลดการพึ่งพาพลังงานจากฟอสซิล แนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสีเขียวสามารถนำไปสร้างเรื่องราวและแบรนด์ เน้นย้ำคุณสมบัติของไผ่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและกระบวนการผลิตที่เป็นไปตามแนวคิด BCG เพื่อสร้างแบรนด์ที่แข็งแกร่งและดึงดูดกลุ่มลูกค้าที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม ซึ่งในพื้นที่สนามวิจัย ได้มีการสร้างความรู้ความเข้าใจ จัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชนเกี่ยวกับหลักการของ BCG และเทคนิคการแปรรูปไผ่ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองและแบ่งปันทรัพยากร พลังงานชีวภาพที่ลำปาง มีการเชื่อมโยงกับภาครัฐและเอกชน ขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านเงินทุน เทคโนโลยี และช่องทางการตลาด รวมถึงแสวงหาความร่วมมือกับภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของตลาดเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตอบโจทย์ผู้บริโภค ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ในระดับชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจ BCG จะไม่เพียงช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน แต่ยังส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และสร้างสังคมที่แข็งแกร่งและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

3. การพัฒนากลยุทธ์หรือแนวทางเชิงพื้นที่ในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์และบริการจากไผ่เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก การบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ นวัตกรรมเชิงพื้นที่ช่วยให้ชุมชนสามารถผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมในการใช้ไผ่เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เช่น การนำเทคนิคการสานไผ่แบบโบราณมาสร้างสรรค์เป็นเฟอร์นิเจอร์ร่วมสมัยที่แข็งแรงและสวยงาม การสร้างอัตลักษณ์และเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ การใช้ไผ่เป็นสื่อกลางในการสร้างตราสินค้าที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชน ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์และสร้างความแตกต่างในตลาด เช่น การเล่าเรื่องราวของป่าไผ่ในชุมชนที่ส่งผลต่อการผลิตหน่อไม้ที่มีรสชาติเป็นเอกลักษณ์ และการพัฒนาแนวทางแก้ไขที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะพื้นที่ ชุมชนสามารถใช้นวัตกรรมเชิงพื้นที่ในการ

แก้ปัญหาของตนเอง เช่น การพัฒนาเตาเผาถ่านไผ่ที่ลดมลพิษในอากาศ หรือการใช้ประโยชน์จากไผ่เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและป้องกันการพังทลายของหน้าดิน ซึ่งเป็นทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเฉพาะถิ่น การนำนวัตกรรมสังคมและนวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาไผ่ จากการวิเคราะห์พบว่ารูปแบบของนวัตกรรมสังคมเหล่านี้มีจุดร่วมที่ชัดเจนคือ “การตอบโจทย์ทางสังคมด้วยวิธีการใหม่ที่เกิดจากชุมชนเอง” ไม่ใช่เพียงการผลิตสินค้า แต่เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิด ความสัมพันธ์ และการจัดการทรัพยากร ตัวอย่างที่โดดเด่นคือ บ้านผาปัง เป็นนวัตกรรมที่สร้างจากภูมิสังคมเฉพาะถิ่น ด้วยการใช้ไผ่จากป่าร่วมชุมชนกว่า 10,000 ไร่ โดยไม่ต้องปลูกเพิ่มเติม และเน้นการใช้เฉพาะลำอายุ 3 ปีขึ้นไป เพื่อไม่กระทบต่อระบบนิเวศ การใช้เศษไผ่ในผาปังเพื่อผลิต “เตาเผาไบโอชารวมกลุ่ม” และแก๊สชีวมวล เป็นนวัตกรรมที่เกิดจากความเข้าใจในบริบทความแห้งแล้งของพื้นที่ซึ่งไม่เอื้อต่อเกษตรกรรมแบบใช้น้ำมาก แต่กลับเหมาะกับการใช้ไผ่ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ที่ออกแบบให้ใช้เศษไผ่เหลือทิ้งจากป่า มีการวางระบบงานร่วม มีตารางเวลาเผา มีการเก็บสถิติ และประเมินคุณภาพถ่านเพื่อแบ่งเกรดสินค้า ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างความรู้เชิงระบบในแบบที่วิถีดั้งเดิมไม่มี นอกจากนี้ นวัตกรรมสังคมยังปรากฏในมิติของการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มคนสูงวัย ที่มีบทบาทในกระบวนการผลิตแตกต่างกัน แต่ล้วนได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียม ชาวบ้านวัยเกษียณช่วยตรวจสอบคุณภาพถ่าน เยาวชนดูแลการขายออนไลน์ กลุ่มแม่บ้านบรรจุผลิตภัณฑ์และควบคุมมาตรฐาน สำหรับในพื้นที่อื่น เช่น จังหวัดเลยและชัยภูมิ ชุมชนใช้ไผ่ที่มีลำต้นใหญ่ เหนียว ทนทาน มาพัฒนาเป็นเครื่องจักสาน เฟอร์นิเจอร์ และของที่ระลึกเพื่อเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนการเข้าใจใน “ทุนวัฒนธรรม” ที่มีอยู่และแปรให้กลายเป็นรายได้แบบไม่ทำลายวิถีเดิม ในขณะที่จังหวัดขอนแก่นได้พัฒนาไผ่ไปสู่ “การแปรรูปในห่วงโซ่อุตสาหกรรมสีเขียว” โดยชุมชนเป็นผู้จัดการต้นทางของทรัพยากร พบว่าการพัฒนาเชิงพื้นที่ในทุกกรณีมีจุดร่วมสำคัญคือ “การสร้างสิ่งใหม่บนสิ่งที่มีอยู่” โดยไม่ลอกเลียนจากโมเดลสำเร็จรูปที่เกิดในพื้นที่อื่น กล่าวได้ว่า พื้นที่แต่ละแห่งเป็นเหมือนห้องทดลองทางสังคม ที่ทดลอง ปรับเปลี่ยน และเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง ข้อคิดที่สำคัญจากการศึกษานี้คือ การขับเคลื่อนนวัตกรรมไม่สามารถดำเนินการแบบบนลงล่าง (top-down) ได้ หากปราศจากการฟังเสียงของพื้นที่ และไม่อาจเร่งรัดด้วยมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ท่ามกลางยุคที่โลกาภิวัตน์พยายามทำให้ทุกพื้นที่เหมือนกัน นวัตกรรมเชิงพื้นที่กลับยืนยันว่า “ความต่างคือพลังของการพัฒนา” และพื้นที่นั้นคือ ครูที่ดีที่สุดของนวัตกรรม เศรษฐกิจฐานรากหมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับชุมชนหรือท้องถิ่น โดยมีรากฐานมาจากทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทรัพยากร และศักยภาพเฉพาะของพื้นที่นั้นๆ เน้นการพึ่งพาตนเอง การกระจายรายได้และการสร้างความเข้มแข็งจากภายในสู่ภายนอก

การบูรณาการกับแนวคิดเศรษฐกิจ BCG และนวัตกรรมเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจฐานรากจากไผ่มีความเข้มแข็งและยั่งยืนยิ่งขึ้นเมื่อผนวกเข้ากับแนวคิดเชิงวิชาการอื่น ๆ โดยเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) ทำหน้าที่เป็น “กรอบนโยบายระดับบน” ที่ช่วยยกระดับการใช้ไผ่จากพืชพื้นบ้านสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชีวภาพ โดยส่งเสริมการแปรรูปไผ่เป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูง การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าตามหลักเศรษฐกิจหมุนเวียน และการพัฒนาที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมตามหลักเศรษฐกิจสีเขียว การบูรณาการแนวคิดเหล่านี้

จึงนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยเศรษฐกิจฐานรากเป็นพื้นฐานเชิงปรัชญาที่เน้นการเติบโตจากล่างขึ้นบน, เศรษฐกิจ BCG เป็นกรอบการพัฒนาที่สร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืน, และนวัตกรรมเชิงพื้นที่เป็นกลไกที่ทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชน ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีรายได้ มีอาชีพ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว เศรษฐกิจฐานรากจากไผ่สามารถอธิบายได้ตามกรอบของเศรษฐกิจ BCG ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยประเด็นดังนี้ 1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) ไผ่เป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง สามารถนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงได้หลากหลาย เช่น เส้นใยสิ่งทอ ถ่านไผ่ และวัสดุก่อสร้าง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการขายวัตถุดิบสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์นวัตกรรม 2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ตามแนวคิดนี้จะเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดวงจรชีวิตของผลิต ภัณฑ์ โดยทุกส่วนของไผ่สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมด ทำให้เกิดของเสียน้อยที่สุด และสามารถนำเศษเหลือใช้ไปแปรรูปเป็นพลังงานชีวมวลหรือปุ๋ยอินทรีย์ได้ และ 3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) การปลูกไผ่เพื่อการค้าและการพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ยังส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อม เนื่องจากไผ่เป็นพืชที่เติบโตเร็วและช่วยดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ได้ดีกว่าพืชทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่คำนึงถึงความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผล

การแปรรูปไผ่ของชุมชนในพื้นที่วิจัยสะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้นวัตกรรมสังคมและนวัตกรรมเชิงพื้นที่ได้อย่างชัดเจน โดยสามารถวิเคราะห์แยกตามแนวคิดหลักได้ดังนี้

ในมุมมองของนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) หากวิเคราะห์ตามแนวคิดของ Murray, Caulier-Grice และ Mulgan (2010) ที่ให้นิยาม “นวัตกรรมสังคม” คือ การสร้างสรรค์ใหม่ที่มีคุณค่าและแก้ปัญหาสังคมด้วยวิธีที่แตกต่างจากระบบเดิม จะเห็นว่าการแปรรูปไผ่ของชุมชนเข้าข่ายนิยามนี้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นการคิดใหม่ ทำใหม่ และใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า “สิ่งใหม่” ที่เกิดขึ้นไม่ได้จำกัดอยู่แค่ผลิตภัณฑ์จากไผ่เท่านั้น แต่ยังรวมถึง “ระบบความสัมพันธ์ใหม่” ที่มนุษย์และทรัพยากรไม่ได้แยกจากกัน แต่กลับมีความรับผิดชอบร่วมกันต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชน และอนาคตของตนเอง นวัตกรรมสังคมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่พลิกโฉมการจัดการไผ่ให้กลายเป็นการออกแบบชีวิตของชุมชนในโลกยุคใหม่อย่างมีพลัง หลักการสำคัญของนวัตกรรมสังคมที่ Murray, Caulier-Grice และ Mulgan เสนอไว้ คือการสร้างสิ่งใหม่ที่ตอบโจทย์ทางสังคมด้วยวิธีการที่มาจากการมีส่วนร่วมของคนในระดับรากหญ้า และจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อเกิดขึ้นจาก “พื้นที่” ที่ผู้คนสามารถเรียนรู้ ปรับตัว และสร้างกลไกภายในของตนเองได้อย่างแท้จริง ผลการวิจัยยืนยันว่า การแปรรูปไผ่ในแต่ละพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนวัตถุดิบเป็นผลิตภัณฑ์ แต่ยังเป็นการเปลี่ยนแปลง “ความสัมพันธ์” ภายในชุมชน เช่น การสร้างกลุ่มผลิต การแบ่งปันรายได้อย่างเป็นธรรม และการสร้างระบบความรู้ร่วมกัน ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงหัวใจของนวัตกรรมสังคมในเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

สำหรับกรอบของนวัตกรรมเชิงพื้นที่ (Place-Based Innovation/Development) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่งอกงามจากบริบทของพื้นที่ ทั้งทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ แนวคิดนี้มองว่า พื้นที่คือผู้แสดง (Active Actor) ไม่ใช่เพียงเวทีของการพัฒนา และชุมชนในพื้นที่นั้นคือผู้ออกแบบนวัตกรรมโดยอาศัยทุนที่มีอยู่ ทั้งทุนทางธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Seravalli (2015) ทฤษฎี นวัตกรรมเชิงพื้นที่ สามารถอธิบายปรากฏการณ์ในงานวิจัยนี้ได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะหลักคิดที่ว่า พื้นที่มิใช่เพียง “พื้นที่ทางกายภาพ” แต่คือ ระบบของทุน วัฒนธรรม ความรู้ และการกระทำร่วมกัน ซึ่งจะทำให้นวัตกรรมงอกงามได้เฉพาะเมื่อเกิดขึ้นจากภายในชุมชนนั้นเอง การพัฒนาทรัพยากรไผ่ในแต่ละจังหวัดที่ศึกษานั้น ต่างมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป เช่น ไผ่ที่เหมาะกับงานจักสานในจังหวัดเลย ไผ่สำหรับพลังงานชีวมวลในจังหวัดลำปาง หรือเยื่อไผ่เพื่อสิ่งทอในจังหวัดขอนแก่น สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากความเข้าใจในบริบทของพื้นที่และการออกแบบกระบวนการเฉพาะตน โดยไม่ได้ใช้โมเดลเดียวกันจากภายนอก ซึ่งตอกย้ำถึงความสำคัญของนวัตกรรมเชิงพื้นที่ที่เติบโตจากรากฐานและทุนของชุมชนเอง การพัฒนาทรัพยากรไผ่ในแต่ละจังหวัดที่ศึกษานั้นต่างมีลักษณะเฉพาะ เช่น ไผ่ที่เหมาะกับงานจักสานในเลย ไผ่สำหรับพลังงานชีวมวลในลำปาง หรือเยื่อไผ่เพื่อสิ่งทอในขอนแก่น สิ่งเหล่านี้เกิดจากความเข้าใจพื้นที่และการออกแบบกระบวนการเฉพาะตน มิได้ใช้โมเดลเดียวกันจากภายนอก

นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจฐานราก (Grassroots Economy) ที่เน้นการพึ่งพาตนเอง การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน ก็ปรากฏชัดในพื้นที่ทุกแห่ง โดยเฉพาะระบบรายได้แบบร่วมทุนของกลุ่มผลิตถ่านไบโอชาในผาปัง หรือระบบแบ่งงานจักสานในจังหวัดเลย ที่ส่งเสริมให้ทุกคนมีบทบาทตามกำลังและศักยภาพของตน ทฤษฎีของ Elinor Ostrom (1990) ที่เน้น “อำนาจชุมชนในการจัดการทรัพยากร” จึงมีความสอดคล้องสูงกับผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนสามารถกำหนดกติกา ควบคุมการใช้ทรัพยากร และแบ่งผลประโยชน์กันอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับงานของ วรนุช ชื่นฤดีมล และคณะ (2555) ที่ศึกษาการคืนภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านงานจักสานไม้ไผ่ในจังหวัดอ่างทอง พบว่าความสำเร็จเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและการใช้ภูมิปัญญาเดิมเป็นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ที่พบว่าชาวบ้านสามารถดัดแปลงรูปแบบการสาน ลายเส้น และการตลาดให้เข้ากับยุคสมัยโดยยังรักษารากวัฒนธรรมเดิมไว้ได้ อีกทั้งงานวิจัยของโครงการฝึกอบรมจักสานไผ่เพื่อพัฒนาสตรีชนบท ซึ่งพบว่าการฝึกอบรมทำให้ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นในครัวเรือนและชุมชน ทั้งในด้านรายได้และการตัดสินใจ ก็สนับสนุนผลการวิจัยนี้ที่พบว่า กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการแปรรูปไผ่ในหลายพื้นที่ โดยไม่ได้อยู่ในฐานะผู้ตาม แต่เป็น “ผู้ร่วมออกแบบกระบวนการผลิต”

งานวิจัยนี้มีจุดแตกต่างจากงานวิจัยอื่นที่เน้นเพียง “ผลิตภัณฑ์ไผ่” เพราะได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นระบบของ “นวัตกรรมทางสังคม” ที่ครอบคลุมทั้งกระบวนการคิด การทำงานร่วม และการรักษาทรัพยากรอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเชื่อมโยงกับ BCG Model อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งงานวิจัยในอดีตส่วนมากยังไม่ได้แสดงให้เห็นมิตินี้อย่างครอบคลุม

อย่างไรก็ตามกระบวนการพัฒนาทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นภายใต้ความเงียบของรัฐ และการขาดพื้นที่ที่เป็นธรรมในตลาด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชุมชนต้องพัฒนาและสร้างสิ่งใหม่ “ทั้งที่โครงสร้างไม่เอื้อ” มากกว่าจะได้รับการหนุนเสริมเชิงนโยบายและกลไกตลาดอย่างเป็นระบบ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับสิ่งที่ Murray, Caulier-Grice และ Mulgan (2010) เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การเกิดขึ้นของนวัตกรรมสังคมในระดับรากมักเป็นผลจากช่องว่าง หรือ ความล้มเหลวของระบบหลัก ไม่ว่าจะเป็นรัฐ สถาบัน หรือโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยชุมชนจึงต้องพึ่งพาตนเองเพื่อสร้างคำตอบใหม่แทนระบบเดิมที่ไม่ตอบสนอง งานวิจัยนี้พบว่า กลุ่มผลิตถ่าน กลุ่มจักสาน หรือเครือข่ายแปรรูปไผ่ต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ต่าง “ลุกขึ้นคิด ลุกขึ้นทำ” โดยไม่รอการอนุมัติหรือการรับรองจากหน่วยงานใด ทว่าการดำเนินการทั้งหมดกลับเผชิญกับข้อจำกัดจากระบบราชการ เช่น ความล่าช้าในการเข้าถึงทุน การขาดการต่อเนื่องของโครงการ และการกำหนดมาตรฐานที่ไม่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ตามทฤษฎีของ Elinor Ostrom (1990) ซึ่งเน้นย้ำความสามารถของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องพึ่งรัฐหรือกลไกตลาด ยิ่งตอกย้ำผลการวิจัยนี้ว่า ชุมชนสามารถจัดตั้งกติกาภายใน แบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และควบคุมการใช้ทรัพยากรได้ด้วยตนเอง หากแต่สิ่งที่ขาดคือ กลไกจากภายนอกที่ยอมรับและประคับประคองกระบวนการนี้ให้เติบโตอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกัน แนวคิดนวัตกรรมเชิงพื้นที่โดย Gilberto Seravalli (2015) ซึ่งเสนอว่าพื้นที่ควรได้รับอำนาจในการออกแบบพัฒนาในแบบของตนเอง ก็ชี้ให้เห็นว่า รัฐมักไม่เปิด “พื้นที่ทางอำนาจ” ให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง การสนับสนุนมักเป็นการ “ป้อน” มากกว่าการ “หนุน” และไม่มีระบบที่ฟังเสียงของพื้นที่ในระยะยาว นอกจากนั้นปรากฏการณ์นี้ตอกย้ำแนวคิดของ Seravalli (2015) ที่วิพากษ์นโยบายแบบ “ตาบอดต่อพื้นที่” (Spatially-Blind Policies) โดยชี้ให้เห็นว่ารัฐมักไม่ได้มอบ “พื้นที่ทางอำนาจ” ให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น การยกระดับชุมชนสู่เศรษฐกิจ BCG จึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วยความพยายามของชุมชนเพียงลำพัง หากภาครัฐไม่เปลี่ยนบทบาทจากผู้ควบคุมมาเป็น “ผู้หนุนเสริม” และตลาดไม่เปลี่ยนจาก “กลไกราคา” มาเป็น “กลไกแห่งคุณค่า” ที่เปิดพื้นที่ให้กับเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นในมิติของตลาด ชุมชนในพื้นที่วิจัยมักต้องเผชิญกับเงื่อนไขที่ไม่เท่าเทียม เช่นการผูกขาดวัตถุดิบ การกำหนดราคาจากผู้ซื้อ และข้อจำกัดทางกฎหมายหรือมาตรฐานที่สูงเกินระดับชุมชน แม้จะมีผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลาดกลับไม่ยอมรับบนฐานของศักยภาพแท้ แต่กลับวางเงื่อนไขที่มาจากระบบทุนขนาดใหญ่ ปรากฏการณ์นี้ชี้ให้เห็นว่า การยกระดับชุมชนสู่เศรษฐกิจ BCG ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ด้วย “ความพยายามของชุมชนเพียงลำพัง” หากรัฐไม่เปลี่ยนบทบาทจากผู้ควบคุมมาเป็น “ผู้หนุนเสริม” และตลาดไม่เปลี่ยนจากกลไกราคามาเป็นกลไกแห่งคุณค่าที่เปิดพื้นที่ให้กับเศรษฐกิจฐานรากอย่างแท้จริง

สรุป

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์การบูรณาการนวัตกรรมเชิงพื้นที่กับเศรษฐกิจ BCG เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากด้วยไผ่ โดยเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรท้องถิ่นภายใต้กรอบเศรษฐกิจชีวภาพ หมุนเวียน และสีเขียว ผลการศึกษาพบว่าไผ่มีศักยภาพสูง เนื่องจากเติบโตเร็ว ใช้ประโยชน์ได้ครบวงจร ตั้งแต่หน่อไม้ วัสดุก่อสร้าง เฟอร์นิเจอร์ สิ่งทอ ไปจนถึงพลังงานชีวมวล อีกทั้งยังมีบทบาทด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การดูดซับคาร์บอนและฟื้นฟูดิน จึงสามารถต่อยอดเป็นสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ การพัฒนาอุตสาหกรรมไผ่ระดับชุมชนยังเผชิญข้อจำกัดด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี เงินทุน และการเข้าถึงตลาด จำเป็นต้องมีกลไกสนับสนุนเชิงระบบ ภายใต้กรอบ BCG ซึ่งประกอบด้วย (1) เศรษฐกิจชีวภาพ เพิ่มมูลค่าผ่านนวัตกรรมและการแปรรูป (2) เศรษฐกิจหมุนเวียน ใช้ทรัพยากรคุ้มค่าและลดของเสีย และ (3) เศรษฐกิจสีเขียว ส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสร้างแบรนด์อย่างรับผิดชอบ นวัตกรรมเชิงพื้นที่เป็นกลไกสำคัญที่ยึดบริบททุนทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน ภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา สรุปได้ว่าการบูรณาการดังกล่าวช่วยเสริมความเข้มแข็งเศรษฐกิจฐานราก สร้างรายได้ ควบคู่การอนุรักษ์ทรัพยากร แต่ต้องอาศัยการสนับสนุนอย่างเป็นระบบและความร่วมมือทุกภาคส่วนจึงจะเกิดผลอย่างยั่งยืน

โดยสรุป การบูรณาการนวัตกรรมเชิงพื้นที่เข้ากับเศรษฐกิจ BCG เป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจฐานรากผ่านการเพิ่มมูลค่าทรัพยากรไผ่อย่างครบวงจร แนวทางดังกล่าวไม่เพียงสร้างรายได้และการจ้างงานในชุมชน แต่ยังส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนนวัตกรรมนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้จากชุมชนเพียงลำพัง ภาครัฐจำเป็นต้องปรับบทบาทจากผู้กำกับควบคุมมาเป็น “ผู้หนุนเสริม” โดยสนับสนุนองค์ความรู้ เทคโนโลยี เงินทุน และกลไกตลาดที่ยืดหยุ่น ขณะเดียวกันภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาควรมีบทบาทในการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงพื้นที่ หากสามารถประสานพลังทุกภาคส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไผ่จะมิใช่เพียงทรัพยากรธรรมดา หากแต่เป็นฐานสำคัญของการฟื้นฟูและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรสนับสนุนเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่เฉพาะโครงการ นโยบาย BCG ควรมีมาตรการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเข้าถึงทุนรายย่อย การสนับสนุนเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน และการให้สิทธิ์ชุมชนเป็นผู้จัดการทรัพยากรของตนเอง ไม่ใช่เพียงการให้ “เครื่องมือ” โดยไม่มีการประคับประคองระยะยาว

2. ควรปรับระบบตลาดให้ยืดหยุ่นและเป็นธรรมต่อเศรษฐกิจฐานราก กระทรวงพาณิชย์และภาคเอกชนควรมีแนวทางส่งเสริมตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Markets) สำหรับผลิตภัณฑ์ไผ่ที่มีต้นทางจากชุมชน เช่น ตลาด

สินค้า BCG ตลาดวัตถุดิบยั่งยืน หรือตลาดหัตถกรรมร่วมสมัย โดยควรปรับระบบการรับรองมาตรฐานให้สอดคล้องกับบริบทของผู้ผลิตรายย่อย

3. ควรสถาปนา “พื้นที่นวัตกรรมไผ่” ในระดับจังหวัด/อำเภอ ภาครัฐควรร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดตั้งพื้นที่ต้นแบบ “นวัตกรรมไผ่” ที่ผสานงานวิจัย เทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และตลาดไว้ด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาต้นแบบเศรษฐกิจไผ่ที่สอดคล้องกับ BCG และสามารถต่อยอดไปยังจังหวัดอื่นได้

4. ควรเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีเสียงในการกำหนดนโยบาย BCG ในระดับยุทธศาสตร์ ควรมีระบบปรึกษาหารือที่ให้ “เสียงของชุมชน” เข้าถึงกระบวนการออกแบบนโยบาย BCG อย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงการรับฟังความคิดเห็นหลังนโยบายถูกออกแบบเสร็จแล้วเท่านั้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การตระหนักถึงศักยภาพของชุมขน ชุมชนควรจัดระบบการใช้ไผ่ที่มีอยู่เดิมอย่างมีวินัยและเป็นธรรม โดยใช้กลไกภายใน เช่น ธรรมนูญชุมชน การแบ่งผลประโยชน์แบบมีส่วนร่วม และการสร้างกติกาท้องถิ่น เพื่อป้องกันการใช้ไผ่เกินศักยภาพ รวมทั้งยืนหยัดในการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานภายนอกเพื่อรักษาสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตน

2. ควรสนับสนุนการเรียนรู้ข้ามกลุ่มภายในชุมชน การพัฒนาไผ่ควรใช้รูปแบบ “พื้นที่เรียนรู้ร่วม” (Community Learning Space) ที่สมาชิกในชุมชนทุกวัย ทุกบทบาท สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีแปรรูป การตลาด และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ควรยกย่องผู้สูงวัยและผู้มีประสบการณ์เป็น “ครูชุมชน” ที่ช่วยสร้างความต่อเนื่องขององค์ความรู้

3. ควรสร้างเครือข่ายข้ามพื้นที่ ชุมชนแต่ละแห่งควรรวมกลุ่มเป็น “เครือข่ายนวัตกรรมไผ่” เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยี และช่องทางตลาดร่วมกัน ซึ่งจะช่วยลดความโดดเดี่ยวของชุมชนแต่ละแห่ง และสร้างอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). *โมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy).* กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

วรนุช ชื่นฤดีมล, และคณะ. (2555). *การคืนภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านงานจักสานไม้ไผ่ในจังหวัดอ่างทอง.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570).* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Cooke, P. (2001). Regional innovation systems, clusters, and the knowledge economy. *Industrial and Corporate Change, 10*(4), 945–974.

Ellen MacArthur Foundation. (2013). *Towards the circular economy.* Cowes: Ellen MacArthur Foundation.

Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative Inquiry, 12*(2), 219–245. https://doi.org/10.1177/1077800405284363

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2018). *Bamboo for sustainable development.* Rome: FAO.

International Bamboo and Rattan Organization. (2020). *Global assessment of bamboo and rattan 2020.* International Bamboo and Rattan Organization.

Kevin Morgan. (2017). Nurturing novelty: Regional innovation policy in the age of smart specialisation. *Environment and Planning C: Politics and Space, 35*(4), 569–583.

Liese, W., & Köhl, M. (2015). *Bamboo: The plant and its uses.* Springer International Publishing.

Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The open book of social innovation.* The Young Foundation and Nesta.

OECD. (2010). *Regional development policies in OECD countries.* OECD Publishing.

OECD. (2013). *Innovation-driven growth in regions: The role of smart specialisation.* OECD Publishing.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2021). *Bio-Circular-Green Economy Model.* NESDC.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action.* Cambridge University Press.

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Sage Publications.

Porter, M. E. (1998). Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review, 76*(6), 77–90.

Ritchie, J., Lewis, J., McNaughton Nicholls, C., & Ormston, R. (Eds.). (2013). *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers* (2nd ed.). Sage Publications.

Seravalli, G. (2015). *A new development agenda for the European Union: The role of place-based development.* Routledge.

United Nations Environment Programme. (2011). *Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication.* UNEP.

Van der Lugt, P. (2008). *Design interventions for stimulating bamboo commercialization: Dutch design meets bamboo as a replicable model* (Doctoral dissertation). Delft University of Technology.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Guideline of Four Iddhipada Development in Bodhipakkhiyadhamma Principle for Enlightenment

แนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม

Phrakrupaladpairoj Katasaro SukKli[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระครูปลัดไพโรจน์ กตสาโร สุขกลิ่น[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakrupaladpairoj Katasaro SukKli*
พระครูปลัดไพโรจน์ กตสาโร สุขกลิ่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: Ppna44@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
อิทธิบาท 4, โพธิปักขิยธรรม, แนวทางการปฏิบัติธรรม, ธรรมะเพื่อการตรัสรู้

Keywords:
Iddhipada, Bodhipakkhiyadhamma, Mindfulness, Dhamma Practice

ABSTRACT

This research pursues three objectives: (1) to examine the Four Bases of Spiritual Power (Iddhipāda 4) within the framework of the Thirty-seven Factors of Enlightenment (Bodhipakkhiyadhamma); (2) to investigate the concept of enlightenment attainment in Theravāda Buddhist scriptures; and (3) to propose an integrative approach to cultivating the Iddhipāda 4 for the realization of enlightenment. This study employs a qualitative documentary research methodology. Data were collected from the Pāli Canon, its commentaries, and relevant academic sources, and subsequently analyzed and synthesized through content analysis and analytical-descriptive methods. The research population comprised primary and secondary Theravāda Buddhist textual sources related to Iddhipāda 4 and enlightenment attainment, selected through purposive sampling. Research instruments included data recording forms and a conceptual analytical framework, while data were examined using content analysis and logical synthesis.

The findings reveal that the Iddhipāda 4 Chanda (aspiration or wholesome desire), Viriya (energetic effort), Citta (focused and sustained attention), and Vimamsa (investigative wisdom) constitute essential practical principles that systematically support mental cultivation toward enlightenment. These qualities function as dynamic factors enhancing concentration and wisdom development. Regarding enlightenment in Theravāda scriptures, the study identifies the realization of the nine supramundane states (Lokuttaradhamma 9), namely the four paths, four fruits, and Nibbāna, as the ultimate goal of Buddhist practice. In certain cases, advanced meditative development may further result in the attainment of the six higher knowledges (Abhiññā 6).

Article history:
Received: 18/08/2025
Revised: 12/09/2025
Accepted: 05/11/2025
Available online: 28/02/2026

How to Cite:
SukKli, P. K. & Koomkrong, V. (2026). The Guideline of Four Iddhipada Development in Bodhipakkhiyadhamma Principle for Enlightenment. *Journal Dhamma for Life,* 32(2*),* 175-187.

This dissertation proposes the "CVCV Model," an integrative framework synthesizing Chanda, Viriya, Citta, and Vimamsa with related enlightenment factors—such as mindfulness cultivation, right effort, factors of awakening, and the Noble Eightfold Path into a coherent developmental process. The model contributes both theoretically and practically by offering a systematic approach to ethical training, spiritual development, curriculum design, and organizational moral cultivation, ultimately guiding practitioners toward stable and sustainable realization of enlightenment.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาอิทธิบาท 4 ในกรอบโพธิปักขิยธรรม (2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (3) เพื่อนำเสนอแนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม การวิจัยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา พร้อมเรียบเรียงผลในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ประชากรของการวิจัย ได้แก่ คัมภีร์และเอกสารทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับอิทธิบาท 4 และการบรรลุธรรม โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามประเด็นเนื้อหา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลและกรอบการวิเคราะห์เชิงแนวคิด การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงตรรกะ

ผลการวิจัยพบว่า อิทธิบาท 4 อันประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมฝ่ายปฏิบัติที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาจิตเพื่อบรรลุธรรม โดยทำหน้าที่เกื้อหนุนการเจริญสมาธิและปัญญาอย่างเป็นระบบ ในด้านการบรรลุธรรม คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทอธิบายถึงโลกุตตรธรรม 9 ประการ ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรม และในบางกรณีอาจนำไปสู่การบรรลุอภิญญา 6 อันเป็นผลพลอยได้จากการพัฒนาจิตขั้นสูง งานวิจัยนี้เสนอรูปแบบการเจริญอิทธิบาท 4 ภายใต้ชื่อ "CVCV Model" ซึ่งบูรณาการฉันทะ (Chanda) วิริยะ (Viriya) จิตตะ (Citta) และวิมังสา (Vimamsa) เข้ากับหลักสติปัฏฐาน สัมมัปปธาน โพชฌงค์ และมรรคมีองค์ 8 เพื่อเสริมสร้างกระบวนการบรรลุธรรมอย่างเป็นองค์รวม องค์ความรู้ที่ได้มีคุณค่าทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงประยุกต์ สามารถใช้เป็นกรอบในการพัฒนาหลักสูตร การฝึกอบรมจิตใจ และการส่งเสริมคุณธรรมในระดับบุคคลและสังคม เพื่อมุ่งสู่การบรรลุธรรมอย่างมั่นคงและยั่งยืน

บทนำ

พระพุทธศาสนาได้รับการอธิบายว่าเป็น “ศาสนาแห่งปัญญา” ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์จากภายในผ่านกระบวนการฝึกจิตและเจริญภาวนา อันนำไปสู่ความรู้แจ้งตามสภาวธรรมและเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน แนวคิดดังกล่าวปรากฏอย่างเป็นระบบในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและอรรถกถา โดยชี้ให้เห็นว่าการหลุดพ้นมิได้อาศัยเพียงศรัทธาหรือการประกอบพิธีกรรม หากต้องอาศัยการบูรณาการศีล สมาธิ และปัญญาอย่างเป็นองค์รวม (กรมศิลปากร, 2549; ขุนสรรพกิจโกศล, 2551) การปฏิบัติธรรมจึงเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้เข้าถึงความจริงของชีวิต และดับเหตุแห่งทุกข์คืออวิชชาและตัณหา

ในบรรดาหลักธรรมที่สนับสนุนการบรรลุธรรม “โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ” ได้รับการยอมรับว่าเป็นหมวดธรรมสำคัญที่เกื้อหนุนการตรัสรู้ โดยมีองค์ประกอบ 7 หมวด ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งมรรคมีองค์ 8 ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการปฏิบัติ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ [สมศักดิ์ อุปสมมหาเถร], 2554) ภายในโครงสร้างดังกล่าว “อิทธิบาท 4” ถือเป็นธรรมที่มีลักษณะเชิงพลวัต ทำหน้าที่เป็นแรงขับภายในที่ผลักดันการปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จ ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตตระ

อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจในคุณค่าแห่งจุดหมาย) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความตั้งมั่นเอาใจใส่) และวิมังสา (ความไตร่ตรองตรวจสอบด้วยปัญญา) ซึ่งอธิบายในคัมภีร์และงานอธิบายธรรมร่วมสมัยว่าเป็น “ธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ” อันต้องเจริญควบคู่กับสมาธิที่สัมปยุตด้วยองค์ธรรมแต่ละประการ (ขุนสรรพกิจโกศล, 2551) การบูรณาการองค์ธรรมทั้งสี่มิใช่เพียงหลักจริยธรรมทั่วไป แต่เป็นกลไกเชิงจิตวิทยาและภาวนาที่นำไปสู่ความก้าวหน้าในการเจริญวิปัสสนาและการบรรลุอรหัตตผล (พระมหาสังเวย, 2537; พระอธิการโฆษิต, 2557)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มีลักษณะอธิบายเชิงพรรณนา (descriptive study) มุ่งแจกแจงความหมายตามคัมภีร์ หรือเสนอการประยุกต์ใช้ในบริบทการดำเนินชีวิตทั่วไป (สนอง, 2550; พระธรรมโกศาจารย์, 2551) ขณะที่งานวิชาการบางส่วนมุ่งศึกษาประเด็นเฉพาะ เช่น มิติของปัญญาในพระสูตร (บรรจบ, 2545) หรือกรณีศึกษาการบรรลุธรรมของพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง (พระอธิการโฆษิต, 2557) แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงอิทธิบาท 4 กับโครงสร้างของโพธิปักขิยธรรม 37 ประการในฐานะ “กลไกนำไปสู่มรรค” อย่างเป็นระบบ ที่สำคัญจึงอยู่ที่ (1) การขาดกรอบวิเคราะห์เชิงโครงสร้างที่อธิบายบทบาทของอิทธิบาท 4 ในฐานะองค์ธรรมเชิงกระบวนการ (process-oriented factors) ภายในระบบโพธิปักขิยธรรม (2) การขาดการสังเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์ อรรถกถา และงานวิชาการร่วมสมัย เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิบาท 4 กับการบรรลุธรรมในมิติทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ และ (3) การยังไม่มีข้อเสนอเชิงแนวคิดที่อธิบายอิทธิบาท 4 ในฐานะ “ฐานพลังจิต” (motivational foundation) ที่เกื้อหนุนการเกิดมรรคจิตอย่างเป็นพลวัต

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์อิทธิบาท 4 ในฐานะองค์ธรรมสำคัญของโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเชิงคุณภาพ (qualitative textual analysis) จากคัมภีร์หลักและงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอกรอบความเข้าใจใหม่ที่อธิบายบทบาทเชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการของอิทธิบาท 4 ต่อการบรรลุธรรม อันจะเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการ และยกระดับการศึกษาพุทธปรัชญาในมิติที่สอดคล้องกับมาตรฐานวารสารวิชาการระดับนานาชาติ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “อิทธิบาท 4 ในฐานะองค์ธรรมที่เกื้อหนุนการบรรลุธรรม” มุ่งศึกษาบทบาทของอิทธิบาท 4 ภายในโครงสร้างโพธิปักขิยธรรม และกระบวนการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยตั้งอยู่บนฐานการทบทวนเอกสารคัมภีร์ชั้นพระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนงานวิชาการร่วมสมัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ อันตอบคำถามวิจัยหลัก 3 ประการ ได้แก่

1. แนวคิดเรื่องโพธิปักขิยธรรม 37 ประการได้รับการอธิบายว่าเป็นโครงสร้างแห่งการตรัสรู้ที่มีลักษณะเป็น “ระบบ” กล่าวคือ มิใช่เพียงการรวบรวมหลักธรรมหลายหมวดเข้าด้วยกันเท่านั้น หากเป็นการจัดวางองค์ธรรมอย่างมีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างและเชิงกระบวนการ ธรรมแต่ละหมวดต่างทำหน้าที่สนับสนุน เกื้อกูล และเสริมกำลังซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานของการฝึกจิตไปจนถึงความสมบูรณ์แห่งอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ [สมศักดิ์ อุปสมมหาเถร], 2554) ในภาพรวม โพธิปักขิยธรรม 37 ประการประกอบด้วยหมวดธรรมสำคัญ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งแต่ละหมวดมีบทบาทเฉพาะของตน แต่ขณะเดียวกันก็ประสานกันเป็นลำดับขั้นแห่งการพัฒนา เริ่มจากการวางรากฐานด้วยสติและความเพียร การสร้างกำลังภายในผ่านอินทรีย์และพละ การเจริญองค์แห่งการตรัสรู้คือโพชฌงค์ และบรรจบลงในอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางสายกลางที่นำไปสู่ความสิ้นทุกข์ ความเป็น “ระบบ” ของโพธิปักขิยธรรมจึงสะท้อนให้เห็นโครงสร้างการพัฒนาจิตที่เป็นเหตุเป็นผล มีความต่อเนื่อง และมีจุดหมายชัดเจน ในเชิงอภิธรรม อิทธิบาท 4 ถูกจัดอยู่ในกลุ่มธรรมฝ่ายกุศลที่มีสถานะเป็น “อธิบดีธรรม” คือธรรมที่ทำหน้าที่เป็นใหญ่เป็นประธาน หรือเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของจิตไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ (ขุนสรรพกิจโกศล, 2551) อิทธิบาททั้งสี่ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มิได้เป็นเพียงคุณธรรมทั่วไป หากเป็นกลไกภายในที่กระตุ้นและประคับประคองการปฏิบัติให้ดำเนินไปอย่างมีพลัง ฉันทะทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจที่บริสุทธิ์ วิริยะเป็นพลังความเพียรที่ไม่ทอดทิ้งความพยายาม จิตตะเป็นความตั้งมั่นแน่วแน่ และวิมังสาเป็นการพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีปัญญา เมื่อองค์ธรรมทั้งสี่ประสานกัน จิตย่อมมีความพร้อมทั้งด้านแรงผลักดันและความมั่นคง

ด้วยเหตุนี้ อิทธิบาท 4 จึงอาจมองได้ว่าเป็นกลไกเสริมกำลังสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรคจิต สมาธิที่ตั้งมั่นย่อมเกิดได้ยากหากปราศจากฉันทะและวิริยะเป็นแรงสนับสนุน ขณะเดียวกัน ปัญญาที่แทงตลอดอริยสัจย่อมต้องอาศัยวิมังสาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาอย่างถูกต้อง ดังนั้น ในโครงสร้างของโพธิ

ปักขิยธรรม 37 ประการ อิทธิบาท 4 จึงมีสถานะเป็นพลังขับเคลื่อนภายในที่ทำให้กระบวนการปฏิบัติก้าวหน้าไปสู่ความสมบูรณ์แห่งอริยมรรค และในที่สุดนำไปสู่การเกิดมรรคจิตและผลจิต อันเป็นจุดหมายสูงสุดแห่งการตรัสรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา

2. การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนาภายในที่ดำเนินไปอย่างมีลำดับขั้น มิใช่เหตุการณ์ฉับพลันที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุปัจจัย แนวคิดเรื่องการบรรลุอรหัตตผลในคัมภีร์เถรวาทชี้ชัดว่า ความหลุดพ้นเป็นผลของการสั่งสมองค์ธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญาซึ่งค่อย ๆ เจริญงอกงามจนถึงความสมบูรณ์ (พระมหาสังเวย, 2537) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การตรัสรู้มิได้เกิดจากแรงบันดาลใจชั่ววูบ หากเป็นผลของเหตุปัจจัยที่เกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบตามหลักปฏิจจสมุปบาทและไตรสิกขา เมื่อพิจารณาในเชิงพัฒนาการ กระบวนการบรรลุธรรมเริ่มต้นจาก “ศรัทธา” อันเป็นความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและการพิจารณา ศรัทธาทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันเบื้องต้นให้บุคคลมุ่งมั่นปฏิบัติธรรม จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่ “สมาธิ” ซึ่งเป็นความตั้งมั่นของจิต ทำให้จิตมีความสงบ แน่วแน่ และพร้อมต่อการพิจารณาไตรลักษณ์อย่างลึกซึ้ง เมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้ว “ปัญญา” จึงเกิดขึ้นในฐานะความรู้เห็นตามความเป็นจริง กระบวนการนี้ค่อย ๆ ยกระดับจากความเข้าใจเชิงแนวคิดไปสู่ญาณทัสสนะ คือความรู้แจ้งประจักษ์ด้วยตนเอง อันเป็นจุดหมายสูงสุดของการปฏิบัติ กรณีของพระมหากัปปินเถระที่ปรากฏในคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท เป็นภาพสะท้อนของพัฒนาการทางจิตที่ค่อยเป็นค่อยไป จากศรัทธาเบื้องต้นที่เกิดจากการได้ฟังพระธรรม จนกระทั่งบรรลุพระอรหัต ผลแห่งการปฏิบัติของท่านมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากเป็นผลจากการสั่งสมบารมีและการใคร่ครวญธรรมอย่างลึกซึ้ง (พระอธิการโฆษิต, 2557) เรื่องราวดังกล่าวตอกย้ำหลักการสำคัญของเถรวาทว่า แม้ผู้มีอุปนิสัยแก่กล้า ก็ยังต้องอาศัยกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยและการพัฒนาภายในอย่างเป็นลำดับ

ในระดับเนื้อหาธรรม “ปัญญา” มีความหมายหลายชั้น ดังที่ปรากฏในพระสูตรสำคัญ เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งแสดงโครงสร้างของความรู้ตั้งแต่การเข้าใจอริยสัจในระดับการฟังและการคิดพิจารณา ไปจนถึงการรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจด้วยปัญญาภาวนา (บรรจบ, 2545) ปัญญาในความหมายสูงสุดจึงมิใช่เพียงความรู้เชิงทฤษฎี หากเป็นประสบการณ์ตรงที่ทำลายอวิชชาและกิเลสโดยสิ้นเชิง อันเป็นสาระสำคัญของการบรรลุธรรม

ในบริบทของการปฏิบัติ “วิมังสา” ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในหลักอิทธิบาท 4 มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง วิมังสาหมายถึงการใคร่ครวญตรวจสอบอย่างมีเหตุผล เป็นกระบวนการใช้ปัญญาพิจารณาธรรมด้วยความละเอียดรอบคอบ ไม่ยึดติดเพียงความเชื่อหรือความเข้าใจเบื้องต้น การพิจารณาเช่นนี้เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาวิปัสสนาปัญญา เพราะช่วยให้ผู้ปฏิบัติเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง และค่อย ๆ คลายความยึดมั่นถือมั่นลงได้

ดังนั้น การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอาจอธิบายได้ว่าเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการภายในที่มีแรงขับจากศรัทธา ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยความเพียรและสมาธิ และได้รับการชี้นำโดยปัญญาและวิมังสาอย่างต่อเนื่อง เมื่อองค์ธรรมเหล่านี้สั่งสมจนถึงความพร้อม จิตย่อมเข้าถึงญาณทัสสนะอันสมบูรณ์ และบรรลุอรหัตตผลตามลำดับแห่งเหตุปัจจัย อันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตตามแนวทางเถรวาท

3. แนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในฐานะองค์ธรรมสำคัญหมวดหนึ่งแห่งโพธิปักขิยธรรม อาจพิจารณาได้ทั้งในเชิงหลักการและเชิงกระบวนการภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิดของ “โพธิปักขิยธรรม 37” ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายเกื้อกูลต่อการตรัสรู้ ในหมวดนี้ อิทธิบาท 4 ทำหน้าที่เป็นฐานพลังขับเคลื่อนภายในที่สนับสนุนองค์ธรรมอื่นให้ดำเนินไปอย่างมีเอกภาพ

ในงานอธิบายธรรมร่วมสมัยจำนวนมาก เช่น ของสนอง (2550) และ พระธรรมโกศาจารย์ (2551) มักอธิบายอิทธิบาท 4 ในฐานะ “หลักแห่งความสำเร็จ” ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในทางโลกและทางธรรม แม้งานลักษณะนี้จะเน้นการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ แต่อีกด้านหนึ่งก็สะท้อนนัยสำคัญทางทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจ (motivation) และความเพียรพยายาม (effort) ในกระบวนการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาในมิติของการปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น อิทธิบาท 4 มิได้เป็นเพียงเครื่องมือสู่ความสำเร็จเชิงโลกียะ หากแต่เป็นกลไกภายในที่เกื้อหนุนการพัฒนาสมาธิและปัญญาอย่างเป็นระบบ

จากการสังเคราะห์วรรณกรรม สามารถอธิบายแนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในเชิงกระบวนการได้ดังนี้ ประการแรก “ฉันทะ” ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจภายในที่ตั้งอยู่บนความพอใจในธรรม มิใช่ความอยากแบบตัณหา หากเป็นความใฝ่รู้ ใฝ่ปฏิบัติ และเห็นคุณค่าของการหลุดพ้น ฉันทะจึงเป็นจุดตั้งต้นของพลังจิตที่บริสุทธิ์ ทำให้การปฏิบัติเกิดจากความสมัครใจและความเข้าใจ มิใช่การฝืนหรือบังคับตนเอง

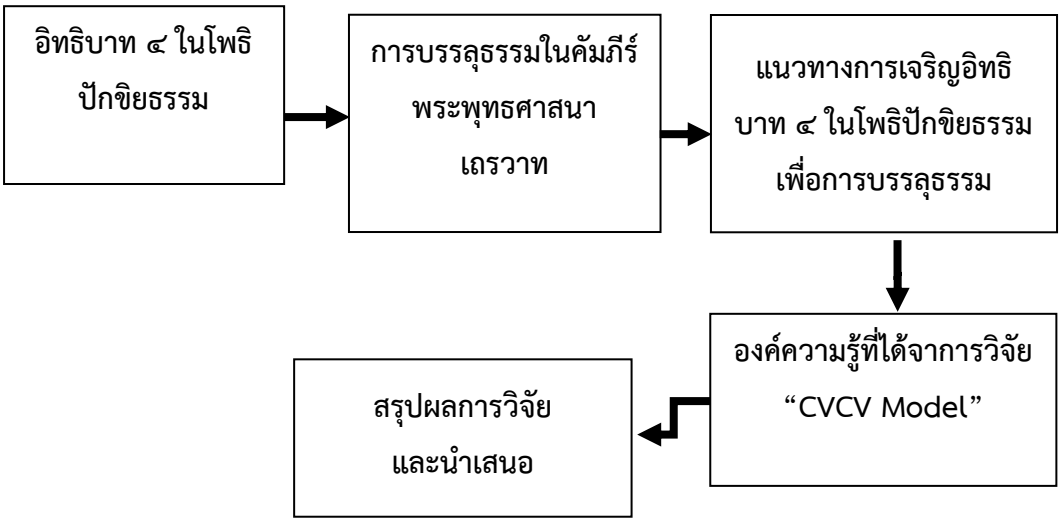
ประการที่สอง “วิริยะ” เป็นพลังความเพียรที่ค้ำจุนการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีฉันทะเป็นแรงผลักภายใน วิริยะย่อมทำหน้าที่เสมือนพลังงานที่รักษาความสม่ำเสมอของการภาวนา ไม่ปล่อยให้จิตตกอยู่ในความเกียจคร้านหรือความท้อถอย ในเชิงจิตวิทยา วิริยะคือความสามารถในการกำกับตนเอง (self-regulation) ให้ดำรงอยู่ในเส้นทางแห่งการฝึกฝน

ประการที่สาม “จิตตะ” คือการตั้งจิตมั่นอย่างมีสมาธิ เป็นภาวะที่จิตรวมกำลัง ไม่ฟุ้งซ่าน และแน่วแน่อยู่กับอารมณ์กรรมฐาน การมีจิตตะทำให้พลังจากฉันทะและวิริยะไม่กระจัดกระจาย แต่รวมศูนย์เป็นเอกัคคตา ซึ่งเป็นฐานสำคัญของสมาธิขั้นสูง และเป็นเงื่อนไขของการเจริญวิปัสสนา

ประการสุดท้าย “วิมังสา” เป็นกระบวนการใคร่ครวญตรวจสอบเชิงปัญญา ทำหน้าที่วิเคราะห์ ประเมิน และทบทวนการปฏิบัติอย่างมีเหตุผล วิมังสาช่วยให้ผู้ปฏิบัติไม่ยึดติดกับประสบการณ์หรือความเข้าใจผิด แต่ใช้ปัญญาพิจารณาตามหลักเหตุปัจจัย องค์ธรรมข้อนี้จึงเชื่อมโยงโดยตรงกับการพัฒนาวิปัสสนาญาณในลำดับขั้นของการบรรลุธรรม

เมื่อองค์ธรรมทั้ง 4 ประการทำงานประสานกันอย่างสมดุล จะก่อให้เกิดฐานพลังจิต (psychological foundation) ที่เข้มแข็ง กล่าวคือ ฉันทะเป็นแรงจูงใจ วิริยะเป็นพลังขับเคลื่อน จิตตะเป็นความมั่นคง และวิมังสาเป็นการกำกับด้วยปัญญา โครงสร้างเช่นนี้ทำให้อิทธิบาท 4 มิใช่เพียงหลักธรรมเชิงคุณธรรม แต่เป็นกระบวนการพัฒนาจิตอย่างเป็นระบบที่สนับสนุนทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. อิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรมเป็นอย่างไร
2. การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
3. แนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรมเป็นอย่างไร

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานทั้งหมดตั้งอยู่บนข้อเสนอสำคัญว่า อิทธิบาท 4 เป็นองค์ธรรมเชิงพลังจิตที่ทำหน้าที่กระตุ้น รักษา และกำกับกระบวนการพัฒนาสมาธิและปัญญาอย่างเป็นระบบ และเมื่อกระบวนการดังกล่าวดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ ย่อมนำไปสู่การบรรลุธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยเน้นเอกสารผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขต โดยมุ่งศึกษาอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรม การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม นำมาสรุป เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรม การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และแนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม

เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณวิเสส และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสูตรเพื่อขยายความในเนื้อหา 2) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

2. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้าหรือเก็บรวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ มาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสอดคล้องของเนื้อหา จากนั้นทำการเรียบเรียงข้อมูลใหม่ให้มีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล พร้อมทั้งอธิบายรายละเอียดในลักษณะเชิงพรรณนา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจภาพรวม กระบวนการ และสาระสำคัญได้อย่างครบถ้วน การนำเสนอควรใช้ภาษาที่เป็นทางการ กระชับ ชัดเจน และเหมาะสมกับบริบททางวิชาการ

3. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ เมื่อจัดทำร่างผลงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้องพิจารณาตรวจสอบ โดยมุ่งเน้นทั้งด้านเนื้อหา ความถูกต้องทางวิชาการ ความครบถ้วนของประเด็น การใช้ภาษา รูปแบบการอ้างอิง และความเหมาะสมของโครงสร้างงาน การได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือ ลดข้อผิดพลาด และทำให้งานมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

4. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน หลังจากได้รับข้อเสนอแนะแล้ว ควรนำความคิดเห็นและคำแนะนำมาพิจารณาอย่างรอบคอบ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขทั้งในด้านเนื้อหา โครงสร้าง ภาษา และรูปแบบการนำเสนอให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นตรวจทานความเรียบร้อยอีกครั้งก่อนจัดทำฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำเสนอผลงานในรูปแบบที่เป็นทางการ ซึ่งสะท้อนถึงความตั้งใจ ความรอบคอบ และมาตรฐานทางวิชาการของผู้จัดทำ

ผลการวิจัย

แนวทางการเจริญฉันทะเพื่อการบรรลุธรรมโดยภิกษุผู้เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร ว่า ฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนนักมีใจสงัด ไม่มีเครื่องร้อยรัด อบรมจิตให้สว่างอยู่ ฉันทะคือความเป็นผู้ ใคร่เพื่อจะทำกุศลธรรมทั้งหลาย ด้วยความหมายว่าเป็นมูลแห่งการปฏิบัติ และแห่งความสำเร็จ จิตใจก็มุ่งแน่วแน่มั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ซ่านไม่ส่าย ฉันทสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้และพร้อมนั้นปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ ความพอใจในที่นี้คือความพอใจในธรรม คือ พอใจในการที่จะละชั่วทำดี ในการที่จะพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น เพื่อกำจัดสิ่งรังควาน หรือทำลายจิตใจและอารมณ์ให้จิตใจได้รับความสงบเยือกเย็น การเจริญอิทธิบาทข้อที่ 1 คือ ฉันทะสามารถบรรลุธรรม ได้แก่ โลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ บรรลุมรรค 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตมรรค บรรลุผล 4 คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตผล บรรลุพระนิพพาน 1 ฉะนั้น การเจริญฉันทะชื่อว่า โลกุตตระ เพราะข้ามที่สุดโลกได้ เมื่อบุคคลเจริญอิทธิบาท 4 ข้อที่ 1 คือ ฉันทะ แล้วย่อมได้มูล 16

แห่งฤทธิ์นี้ คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ฤทธิ์ เพื่อความได้เฉพาะฤทธิ์ เพื่อแผลงฤทธิ์ได้ต่างๆ เพื่อความสำเร็จแห่งฤทธิ์ เพื่อความเป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ และ เพื่อความแกล้วกล้าด้วยฤทธิ์

แนวทางการเจริญวิริยะเพื่อการบรรลุธรรม โดยภิกษุผู้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร ว่า วิริยะของเราจักไม่ย่อหย่อนนัก มีใจสงัด ไม่มีเครื่องร้อยรัด อบรมจิตให้สว่างอยู่ ในการเจริญอิทธิบาทข้อที่ 2 คือ วิริยะอันเป็นกุศลอย่างเดียว เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นความพยายามอย่างแรงกล้า เป็นบาทเบื้องต้นแห่งความสำเร็จ ฌาน มรรค ผล มีองค์ธรรมได้แก่ วิริยเจตสิก ที่ในกุศลจิต 21 มีความบากบั่นความขยันความไม่ท้อถอย ฉะนั้น วิริยะสมาธิ ได้แก่ การเจริญกรรมฐาน กระทำความเพียรให้เป็นใหญ่แล้วได้สมาธิได้เอกัคคตาจิต มีจิตใจแน่วแน่มั่นคงมุ่งตรงต่อจุดหมายปลายทาง สมาธิจึงเกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยะสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน และการเจริญอิทธิบาทข้อที่ 2 คือ วิริยะสามารถบรรลุธรรม ได้แก่ โลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ บรรลุมรรค 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตมรรค บรรลุผล 4 คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตผล บรรลุพระนิพพาน 1 ฉะนั้น การเจริญวิริยะชื่อว่า โลกุตตระ เพราะข้ามที่สุดโลกได้ เมื่อบุคคลเจริญอิทธิบาท 4 ข้อที่ 2 คือ วิริยะ แล้วย่อมได้มูล 16 แห่งฤทธิ์นี้ คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ฤทธิ์ เพื่อความได้เฉพาะฤทธิ์ เพื่อแผลงฤทธิ์ได้ต่างๆ เพื่อความสำเร็จแห่งฤทธิ์ เพื่อความเป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ และ เพื่อความแกล้วกล้าด้วยฤทธิ์

แนวทางการเจริญจิตตะเพื่อการบรรลุธรรม โดยภิกษุผู้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขารว่า จิตตะของเราจักไม่ย่อหย่อนนัก มีใจสงัด ไม่มีเครื่องร้อยรัด อบรมจิตให้สว่างอยู่ ในการเจริญอิทธิบาท 4 ข้อที่ 3 คือ จิตตะ เป็นกุศลอย่างเดียว เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นความตั้งใจอย่างแรงกล้า เป็นบาทเบื้องต้นแห่งความสำเร็จ ฌาน มรรค ผล มีองค์ธรรมคือกุศลจิต 21 มีจิตจะแน่วแน่ แนบสนิทในกิจที่ทำมีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็นจิตตสมาธิ พร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือเกิดความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย และการเจริญอิทธิบาทข้อที่ 3 คือ จิตตะสามารถบรรลุธรรม ได้แก่ โลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ บรรลุมรรค 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตมรรค บรรลุผล 4 คือ โสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตผล บรรลุพระนิพพาน 1 ฉะนั้น การเจริญจิตตะชื่อว่า โลกุตตระ เพราะข้ามที่สุดโลกได้ เมื่อบุคคลเจริญอิทธิบาท 4 ข้อที่ 3 คือ จิตตะ แล้วย่อมได้มูล 16 แห่งฤทธิ์นี้ คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ฤทธิ์ เพื่อความได้เฉพาะฤทธิ์ เพื่อแผลงฤทธิ์ได้ต่างๆ เพื่อความสำเร็จแห่งฤทธิ์ เพื่อความเป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ และ เพื่อความแกล้วกล้าด้วยฤทธิ์

แนวทางการเจริญวิมังสาเพื่อการบรรลุธรรมโดยภิกษุผู้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขารว่า วิมังสาของเราจักไม่ย่อหย่อนนัก มีใจสงัด ไม่มีเครื่องร้อยรัด อบรมจิตให้สว่างอยู่ ในการเจริญอิทธิบาท 4 ข้อที่ 4 คือ วิมังสาเป็นกุศลอย่างเดียว เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน เป็นปัญญาอย่างแรงกล้าเป็นบาทเบื้องต้นแห่งความสำเร็จ ฌาน มรรค ผล มีองค์ธรรมคือ ปัญญาเจตสิก ที่ในกุศลญาณสัมปยุตตจิต 17 ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลังเรียกว่าเป็น วิมังสาสมาธิซึ่งก็จะมีปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่นๆ และการเจริญอิทธิบาทข้อที่ 4 คือ วิมังสาสามารถบรรลุธรรม ได้แก่ โลกุตตรธรรม 9 ประการ คือ บรรลุมรรค 4 คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตมรรค บรรลุผล 4 คือ โสดาปัตติผล

สกทาคามิผล อนาคามิผล และอรหัตผล บรรลุพระนิพพาน ฉะนั้น การเจริญวิมังสาชื่อว่า โลกุตตระ เพราะข้ามที่สุดโลกได้ เมื่อบุคคลเจริญอิทธิบาท 4 ข้อที่ 4 คือ วิมังสาแล้วย่อมได้มูล 16 แห่งฤทธิ์นี้ คือ ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ฤทธิ์ เพื่อความได้เฉพาะฤทธิ์ เพื่อแผลงฤทธิ์ได้ต่างๆ เพื่อความสำเร็จแห่งฤทธิ์ เพื่อความเป็นผู้ชำนาญในฤทธิ์ และ เพื่อความแกล้วกล้าด้วยฤทธิ์

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรมเพื่อการบรรลุธรรม” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาลักษณะของอิทธิบาท 4 ในหมวดโพธิปักขิยธรรม (2) เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (3) เพื่อเสนอแนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม ผลการวิจัยสามารถอภิปรายให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังนี้

1) อิทธิบาท 4 ในโพธิปักขิยธรรม ผลการวิจัยพบว่า อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นองค์ธรรมที่ทำหน้าที่เป็น “บาทฐานแห่งความสำเร็จ” ทั้งในทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อิทธิบาท 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนการปฏิบัติให้ดำเนินไปอย่างมีเป้าหมายและมีพลังภายใน ฉันทะเป็นแรงจูงใจเชิงบวก ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความพอใจในกุศลธรรม วิริยะเป็นพลังความเพียรที่ต่อเนื่องไม่ย่อท้อ จิตตะเป็นความเอาใจใส่จดจ่อมั่นคง และวิมังสาเป็นการใคร่ครวญตรวจสอบด้วยปัญญา องค์ประกอบทั้ง 4 ประการนี้ทำงานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ มิใช่แยกส่วน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2551) ที่อธิบายว่าธรรมะสามารถประยุกต์ใช้กับการบริหารและการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะหลักธรรมที่เป็นแรงขับภายในจิตใจ ซึ่งสะท้อนบทบาทของอิทธิบาท 4 ในฐานะกลไกสร้างความสำเร็จอย่างมีคุณธรรม ทั้งยังสอดคล้องกับแนวอริยวังสปฏิปทาที่เน้นความมักน้อย สันโดษ และความเพียรสม่ำเสมอ อันเป็นพื้นฐานของการเจริญธรรมอย่างมั่นคง (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์, 2554) จึงกล่าวได้ว่า อิทธิบาท 4 มิได้เป็นเพียงหลักธรรมเชิงทฤษฎี แต่เป็นโครงสร้างเชิงปฏิบัติที่สนับสนุนการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาอย่างเป็นขั้นตอน

2) การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึงการเข้าถึงโลกุตตรธรรม 9 ประการ ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 ซึ่งเป็นภาวะพ้นจากอาสวกิเลสโดยสิ้นเชิง การบรรลุธรรมไม่จำกัดเพศ วรรณะ หรือสถานภาพทางสังคม หากขึ้นอยู่กับการปฏิบัติที่ถูกต้องตามมรรคมีองค์ 8 ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของ พระอธิการโฆษิต ปญฺญาวโร (รุ่งเรือง, 2557) ซึ่งแสดงให้เห็นพัฒนาการทางจิตของพระมหากัปปินเถระจากการสั่งสมบารมีจนถึงการบรรลุอรหัตผล ตลอดจนชี้ให้เห็นปัจจัยสำคัญคือศรัทธา ความเพียร และปัญญา ในด้านสถานภาพทางเพศ ผลการวิจัยสอดคล้องกับ พระมหาสังเวย ธมฺมเนตฺติโก (2537) ที่ศึกษาการบรรลุอรหัตผลของภิกษุณี โดยยืนยันว่าการบรรลุธรรมมิได้จำกัดเฉพาะภิกษุ แต่เปิดโอกาสแก่ผู้ปฏิบัติทุกเพศภาวะที่มีความพร้อมทางอินทรีย์ การบรรลุธรรมยังสัมพันธ์กับผลพิเศษที่เรียกว่าอภิญญา 6 ได้แก่ อิทธิวิธิ ทิพพโสต เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสติ ทิพพจักขุ และอาสวักขย

ญาณ ซึ่งเป็นผลของการฝึกจิตขั้นสูง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นความแตกต่างจากงานที่ผ่านมา โดยเน้นวิเคราะห์ระดับของการบรรลุธรรม และกระบวนการเกิดมรรคจิตในหลายลักษณะ อันมีอิทธิบาท 4 เป็นฐานกำลังสำคัญของการพัฒนาจิต

3) แนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม ผลการวิจัยเสนอแนวทางการเจริญอิทธิบาท 4 อย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. ฉันทะ สร้างความพอใจใฝ่ในกุศลธรรม เห็นคุณค่าของนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด
2. วิริยะ บำเพ็ญความเพียรอย่างต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งการปฏิบัติ
3. จิตตะ พัฒนาความตั้งมั่นของจิตให้เกิดสมาธิที่มั่นคง
4. วิมังสา ใช้ปัญญาตรวจสอบไตร่ตรองสภาวธรรมตามหลักไตรลักษณ์

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวอริยวังสปฏิปทาที่มุ่งความเรียบง่าย มักน้อย และเพียรพยายาม (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์, 2554) และสอดรับกับข้อค้นพบของ พระมหาสังเวย ธมฺมเนตฺติโก (2537) ที่ชี้ว่าการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามโพธิปักขิยธรรมสามารถนำไปสู่การบรรลุธรรมได้จริง

กล่าวโดยสรุป อิทธิบาท 4 เป็นทั้งหลักธรรมแห่งความสำเร็จในทางโลกและเป็นเส้นทางตรงสู่โลกุตตรธรรมในทางธรรม การเจริญอิทธิบาท 4 อย่างสมดุลและต่อเนื่อง จะเกื้อหนุนให้การปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 ดำเนินไปอย่างมีพลังและมั่นคง และเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติทุกเพศทุกสถานภาพสามารถเข้าถึงมรรค ผล และนิพพานได้

สรุป

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการวินิจฉัยเชิงเปรียบเทียบความผิดของการอวดอุตริมนุสสธรรมกับความผิดตามกฎหมายไทย สามารถสรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาตาม พระวินัยปิฎก การอวดอุตริมนุสสธรรมหมายถึงการกล่าวอ้างว่าตนมีคุณวิเศษหรือบรรลุธรรมขั้นสูงโดยที่ยังไม่ได้บรรลุจริง ซึ่งถือเป็นอาบัติปาราชิกข้อที่ 4 มีโทษร้ายแรงถึงขั้นพ้นจากความเป็นภิกษุโดยถาวร เนื่องจากเป็นการบ่อนทำลายศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ส่วนในทางกฎหมายไทย แม้ไม่มีบทบัญญัติเฉพาะเกี่ยวกับการอวดอุตริมนุสสธรรมโดยตรง แต่หากการกระทำมีลักษณะหลอกลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์ อาจเข้าข่ายความผิดตาม ประมวลกฎหมายอาญา เช่น ความผิดฐานฉ้อโกง หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่มุ่งกำกับดูแลความประพฤติของพระภิกษุสามเณร

โดยสรุป พระวินัยมุ่งรักษาความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ ขณะที่กฎหมายไทยมุ่งคุ้มครองสังคมและประชาชน แนวทางเชิงเปรียบเทียบจึงควรพิจารณาเจตนาและผลกระทบของการกระทำ พร้อมบูรณาการหลักพระธรรมวินัยกับหลักกฎหมาย เพื่อให้การวินิจฉัยมีความเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยและเกิดประโยชน์เชิงวิชาการอย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในระดับบุคคล สามารถนำ CVCV Model ไปใช้เป็นกรอบแนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อฝึกตนให้มีแรงจูงใจที่ดี ใฝ่ธรรม เพียรพยายามมั่นคง ใช้สติและปัญญาพิจารณากายใจ นำไปสู่ความเจริญทางจิตและสามารถบรรลุธรรมได้ตามกำลัง

2. ในการจัดการศึกษา สามารถนำแบบจำลองอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะในวิชาศีลธรรม พุทธจิตวิทยา หรือหลักสูตรฝึกอบรมพระสอนศีลธรรม เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงพัฒนาองค์รวมของผู้เรียน

3. ในการบริหารองค์กร ผู้บริหารสามารถประยุกต์อิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจ จรรยาบรรณ และสมรรถนะทางจิตใจแก่บุคลากร ทั้งในด้านการรักงาน (ฉันทะ) การมุ่งมั่น (วิริยะ) การใส่ใจ (จิตตะ) และการตรวจสอบพัฒนางาน (วิมังสา)

4. ในการพัฒนาสังคม หลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานสำคัญในการเสริมสร้างพลังภายใน (Inner Power) แก่ประชาชนในการดำเนินชีวิตที่มีจุดหมาย มีปัญญา และมีวินัย ซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่มีสุขภาวะยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. แนวทางการเจริญฉันทะในอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม
2. แนวทางการเจริญวิริยะในอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม
3. แนวทางการเจริญจิตตะในอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม
4. แนวทางการเจริญวิมังสาในอิทธิบาท 4 เพื่อการบรรลุธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2549). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ขุนสรรพกิจโกศล. (2551). *อิทธิบาท 4: ธรรมเครื่องให้ถึงความสำเร็จ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2545). *ปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2551, 20 มิถุนายน). ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ. *ไทยรัฐ*.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2551). *การปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระมหาสังเวย ธมฺมเนตฺติโก. (2537). *ภิกษุณีกับการบรรลุอรหัตตผล*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.

พระมหาสังเวย. (2537). *แนวทางการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการโฆษิต. (2557). *การบรรลุธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการโฆษิต ปญฺญาวโร (รุ่งเรือง). (2557). *ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหากัปปินเถระ* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สนอง วรอุไร. (2550). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถร). (2554). *อริยวังสปฏิปทา*. กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสาส์นการพิมพ์.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถร). (2554). *โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Legal Problems Regarding Waste Management in Local Administrative Organizations

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Thawit Boonyachak[1], & Samarn Thungthongtawee [2*]

ทวิช บุญญจักร์[1], & สมาน ตั้งทองทวี[*2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Thawit Boonyachak
ทวิช บุญญจักร์
Faculty of Law, Pathumthani University, Thailand.
คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยปทุมธานี
Email: twisterworld88@gmail.com

2. Samarn Thungthongtawee*
สมาน ตั้งทองทวี
Faculty of Law, Pathumthani University, Thailand.
คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยปทุมธานี
Email: samarn.t@ptu.ac.th

คำสำคัญ:
ปัญหาทางกฎหมาย, การจัดการขยะ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Keywords:
Legal Problems Local, Waste Management, Administrative Organizations

Article history:
Received: 12/09/2025
Revised: 20/09/2025
Accepted: 22/12/2025
Available online: 03/03/2026

How to Cite:
Boonyachak, T., & Thungthongtawee, S. (2026). Legal Problems Regarding Waste Management in Local Administrative Organizations. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 188-206.

ABSTRACT

This article aims to study basic information, concepts, principles, and legal theories related to waste management by local government organizations. It examines waste management laws by local government organizations from abroad and Thailand. It also analyzes legal issues related to waste management by local government organizations and proposes appropriate solutions for Thailand to address these legal issues. The study of waste management by local government organizations in Thailand revealed several enforcement problems, including: legal issues related to the issuance of local regulations on waste management by local government organizations; legal issues related to the lack of public participation in waste management by local government organizations; and legal issues related to the absence of specific waste management laws in Thailand. Therefore, the researcher recommends amending the Public Health Act B.E. 2535 (1992) and the Public Cleanliness and Orderliness Act B.E. 2535 (1992) to allow local government organizations to issue local regulations that are equitable and equal nationwide and to encourage public participation in waste management within their own localities. It is also proposed that Thailand have specific laws for waste disposal, given the current abundance of waste in Thailand. Therefore, it is necessary to have specific laws to enforce them.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ และประเทศไทย วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากการศึกษาการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย พบว่า ยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้บังคับอยู่หลายประการ ได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่มีกฎหมายเฉพาะในการจัดการขยะในประเทศไทย ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เสมอภาค เท่าเทียมกันทั้งประเทศ และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะภายในท้องถิ่นของตนเอง และเสนอให้ประเทศไทยมีกฎหมายเฉพาะในการกำจัดขยะ เนื่องจากปัจจุบันขยะในประเทศไทยมีหลายประเภท จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายขึ้นมาบังคับใช้เป็นการเฉพาะ

บทนำ

ปัจจุบัน ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย คือ มลพิษจากขยะชุมชน โดยประเทศไทยในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 มีขยะประมาณ 24 -25 ล้านตันต่อปี ซึ่งในปี 2567 มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 70 พบว่า ปัญหาขยะเพิ่มขึ้นถึง 28- 29 ล้านตันต่อปี หากการบริหารจัดการขยะบนฝั่งไม่ถูกต้อง จะมีขยะไหลลงแหล่งน้ำ ทะเลและเป็นปัญหาสะสม โดยเฉพาะปัญหาขยะพลาสติกที่สะสมในห่วงโซ่อาหาร และกลับเข้าสู่ร่างกายของมนุษย์ ในปีหน้าก็จะมีกติกาโลกเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะพลาสติกออกมาควบคุมด้วยที่ประเทศไทย จะต้องเตรียมความพร้อม นอกจากนี้ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม ในปีนี้เกิดจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การแปรปรวนของสภาพอากาศ ส่งผลต่อความแห้งแล้งในช่วงต้นปี และน้ำท่วมช่วงปลายปีในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือ เชียงใหม่ เชียงราย และพื้นที่ภาคใต้ วิกฤตที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นทั้งความถี่ และความรุนแรง โดยน้ำท่วมที่เชียงรายได้นำพาตะกอนมาจำนวนมาก จะต้องใช้ทรัพยากรและงบประมาณในการฟื้นฟูจำนวนมาก

นอกจากนี้ สถานการณ์ขยะในประเทศไทยนั้นถือว่าวิกฤตเนื่องด้วยเหตุผลสำคัญสองประการ คือ (1) มีปริมาณขยะรวมกันทั้งประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก พ.ศ. 2551 ที่ 23.93 ล้านตันต่อปี เพิ่มเป็น 27.06 ล้านตันใน พ.ศ. 2559 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 13 สูงกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรในช่วงเวลาเดียวกัน จากขยะ 27.06 ล้านตันต่อปี หรือ 74,130 ตันต่อวัน ซึ่งเฉลี่ยเป็นปริมาณขยะ 1.14 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน

(2) วิธีการกำจัดในปัจจุบันไม่มีประสิทธิภาพ พบขยะตกค้างสะสมในชุมชนกว่าปีละ 5.67 ล้านตัน ส่วนที่เข้าระบบปีละ 15.76 ล้านตัน ส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 100 กำจัดโดยการฝังกลบ โดยมีบ่อฝังกลบอยู่ 2,810 แห่ง แต่มีเพียง 328 แห่งเท่านั้นที่ฝังกลบถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล ส่วนที่เหลือกว่าร้อยละ 88 ยังดำเนินการไม่ถูกต้องโดยมีข้อกำจัดทั้งในเรื่องพื้นที่ และงบประมาณในการจัดการ จึงเห็นภาพภูเขากองขยะอยู่ทั่วประเทศไทย เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค ส่งกลิ่นเหม็น ก่อให้เกิดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก สร้างภาวะโลกร้อน

อย่างไรก็ตาม บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการขยะ จากการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559-2564) ตามที่กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอ เพื่อใช้เป็นกรอบและทิศทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยและขยะอันตรายของประเทศ ซึ่งมีสาระสำคัญให้เกิดการจัดการขยะมูลฝอยอย่างครบวงจร โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม มุ่งสู่การแก้ไขปัญหาขยะอย่างยั่งยืน ลดผลกระทบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีวิธีการสำคัญ ได้แก่ การลดการเกิดขยะมูลฝอยหรือขยะอันตรายที่แหล่งกำเนิด การนำขยะมูลฝอยกลับมาใช้ซ้ำและใช้ประโยชน์ใหม่ การเก็บขนขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ การกำจัดขยะมูลฝอยด้วยวิธีที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ การส่งเสริมภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแปรรูปขยะมูลฝอยเป็นพลังงานหรือเชื้อเพลิง จึงเป็นที่มาของการจัดตั้งธนาคารขยะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ได้สร้างการตระหนักรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ “แยกก่อนทิ้ง” เพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะมูลฝอยให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการให้ประชาชนรับรู้และเกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะในครัวเรือนด้วยการคัด “แยกขยะก่อนทิ้ง” และหมู่บ้าน/ชุมชน มีการจัดการขยะอินทรีย์ การจัดการขยะที่นำกลับมาใช้ใหม่ได้ ขยะอันตรายและการคัดแยกขยะแยกตามประเภทอย่างถูกต้องตามแนวทางที่กำหนด โดยการลด คัดแยกขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายชุมชนใช้หลักการ 3Rs โดย Reduce คือ การใช้น้อยหรือลดปริมาณการใช้ในปัจจุบันให้อยู่ในสัดส่วนที่พอเหมาะ เป็นการลดปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดจากตัวเรา คิดก่อนซื้อ ลดการเกิดขยะมูลฝอย มีแนวการปฏิบัติ คือ

1) เตรียมภาชนะในการบรรจุอาหาร เพื่อหลีกเลี่ยงการรับถุงหรือภาชนะพลาสติกจากร้านค้า

2) หลีกเลี่ยงการซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่มีหีบห่อบรรจุหลายชั้น

3) หลีกเลี่ยงการซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ชนิดที่ใช้ครั้งเดียว มีอายุการใช้งานสั้น ไม่ได้มาตรฐาน

4) ควรเลือกสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่มีบรรจุภัณฑ์ขนาดใหญ่ซึ่งใช้ทรัพยากรน้อยกว่าเมื่อเทียบกับน้ำหนักของผลิตภัณฑ์

5) เลือกใช้สินค้า Reuse คือ การใช้ซ้ำ การนำของเสียบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ในอีกรูปลักษณะโดยไม่ผ่านขบวนการแปรรูป และ

6) Recycle คือ การคัดแยกขยะมูลฝอยเพื่อนำไปแปรรูปใช้ใหม่

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีทางกฎหมาย

ทฤษฎีทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได่แก่ หลักภารกิจของรัฐ และหลักการจัดทำบริการสาธารณะ ดังนี้

1) หลักภารกิจของรัฐ ภารกิจของรัฐสมัยใหม่ออกเป็นภารกิจที่รัฐทุกรัฐจำเป็นต้องกระทำเพื่อการดำรงอยู่ของรัฐ ภารกิจนี้จึงเป็นภารกิจที่เน้นสาระสำคัญของความเป็นรัฐที่เรียกว่า “ภารกิจพื้นฐาน” และภารกิจที่รัฐอาจจะทำก็ได้หรือไม่กระทำก็ได้ เรียกว่า “ภารกิจลำดับรอง” ภารกิจพื้นฐาน หรือ ภารกิจหลักของรัฐ ภารกิจหลักของรัฐหรือภารกิจพื้นฐานของรัฐ หมายถึง ภารกิจที่รัฐดำรงชีวิตอยู่ได้ไม่ถูกทำลายหรือสูญสลายไปเรียกว่าความมั่นคงของรัฐหรือความปลอดภัยของประเทศ ภารกิจเช่นว่านี้เป็นอำนาจผูกขาดของรัฐที่ผู้ปกครองใช้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม กิจลำดับรองของรัฐ ภารกิจรองของรัฐ หมายถึง ภารกิจที่จะทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้นหรือได้มาตรฐานขั้นต่ำในฐานะเป็นมนุษย์ เป็นภารกิจด้านทำนุบำรุงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้กินดีอยู่ดีจึงเป็นงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐนั่นเอง โดยรัฐอาจทำด้วยตนเองหรือไม่ก็ได้ รัฐอาจมอบหมายให้ปัจเจกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำ ถึงแม้ภารกิจรองจะมีความสำคัญในทางปฏิบัติก็ตาม แต่ก็ไม่ถือว่าภารกิจรองของรัฐเป็นเงื่อนไขของอำนาจอธิปไตย องค์กรอื่นนอกจากรัฐอาจเป็นผู้จัดทำภารกิจของรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้เช่นกัน

2) หลักการจัดทำบริการสาธารณะ ศาสตราจารย์ ดร. ประยูร กาญจนดุล ได้ให้ความหมายของคำว่าบริการสาธารณะ พอสรุปได้ว่า “บริการสาธารณะ” (Public Service) หมายความถึง กิจการที่อยู่ในความอำนวยการหรือความ ควบคุมของฝ่ายปกครองที่จัดทำเพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน จากความหมายของคำว่า “บริการสาธารณะ” เราสามารถแยกลักษณะสำคัญของบริการสาธารณะ ได้ดังต่อไปนี้ (1) บริการสาธารณะเป็นกิจการที่อยู่ในความอำนวยการหรือในความควบคุมของฝ่าย ปกครอง การอำนวยการหมายความถึง การเข้าทำกิจการเอง โดยเข้าไปบังคับบัญชาสั่งการให้เป็นไปตาม อำนาจหน้าที่และกำกับดูแลรับผิดชอบในกิจการที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ โดยผู้บังคับบัญชามีอำนาจหนือผู้ อยู่ใต้บังคับบัญชาอย่างเต็มที่ เช่น อธิบดีมีอำนาจปกครองบังคับบัญชาสั่งการข้าราชการในสังกัดได้ การควบคุม หมายความถึง การกำกับดูแลกิจการที่ผู้อื่นมีอำนาจหน้าที่ที่จะทำได้อย่างอิสระ โดย มิได้เข้าไปบังคับบัญชาสั่งการ แต่คอยดูแลให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างครบถ้วนถูกต้องเท่านั้น เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาไทยและผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจควบคุมเทศบาล แต่เทศบาลมีความอิสระที่จะปฏิบัติกิจการ ในอำนาจหน้าที่ของเทศบาลได้เอง โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาสั่งการของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาไทยและผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น (2) บริการสาธารณะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ความต้องการส่วนรวมของประชาชนนั้นอาจแบ่งได้สองประเภทใหญ่ๆ คือ ความต้องการได้รับ ความปลอดภัยอย่างหนึ่ง และความต้องการได้รับความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตอีกอย่างหนึ่ง และความ ต้องการได้รับความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตอีกอย่างหนึ่ง (3) การจัดระเบียบและวิธีการจัดทำบริการสาธารณะย่อมจะต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ เสมอโดยบท

กฎหมาย การแก้ไขเปลี่ยนแปลงเช่นว่านี้ ผู้ใดจะถือว่าทำให้เสียหายหรือเสียสิทธิอย่างใดไม่ได้ ทั้งนี้เพราะการจัดทำบริการสาธารณะจำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และความจำเป็นในทางปกครองที่จะรักษาประโยชน์สาธารณะ๕ บริการสาธารณะที่ดีนั้นจะต้องสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ตลอดเวลา รวมทั้งปรับปรุงให้เข้ากับวิวัฒนาการของความต้องการส่วนรวมของประชาชนด้วย (นันทวัฒน์ บรมานันท์ 2541 หน้า 93) (4) บริการสาธารณะจะต้องดำเนินการอยู่เป็นนิจและโดยสม่ำเสมอไม่มีการหยุดชะงัก เนื่องจากบริการสาธารณะเป็นกิจการที่จำเป็นอย่างยิ่งแก่ประชาชน ถ้าบริการสาธารณะต้อง หยุดชะงักไม่ว่าด้วยประการใดๆ ประชาชนย่อมได้รับความเดือดร้อนหรือได้รับความเสียหาย เช่น สมมติว่า บริการเกี่ยวกับไฟฟ้า น้ำประปา หรือการขนส่งมวลชนหยุดชะงัก ย่อมจะก่อความเดือดร้อนและความเสียหาย ให้แก่ประชาชนอย่างที่จะประมาณไม่ได้ ด้วยเหตุนี้บริการสาธารณะที่จัดทำเป็นราชการจึงถือเป็นหลักสำคัญที่จะต้องทำให้ติดต่อกันโดยสม่ำเสมอเป็นนิจ เพราะความต้องการของประชาชนย่อมมีอยู่ตลอดเวลา และฝ่าย ปกครองก็ได้รับอำนาจจากกฎหมายที่จะจัดการให้บริการสาธารณะดำเนินไปตามปกติ หากมีผู้ใดมาทำ ให้บริการสาธารณะต้องหยุดชะงัก ก็มีอำนาจที่จะปราบปรามได้ (5) เอกชนย่อมมีสิทธิได้รับประโยชน์จากบริการสาธารณะเท่าเทียมกัน บริการสาธารณะมิได้จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ แต่จัดทำเพื่อประโยชน์ของ ประชาชนโดยเสมอหน้ากัน ถ้าเป็นกิจการที่จัดทำเพื่อประโยชน์ของบุคคลโดยเฉพาะก็ไม่มีลักษณะเป็นบริการ สาธารณะ เอกชนผู้อยู่ใต้การปกครองย่อมมีสิทธิที่จะได้รับผลปฏิบัติหรือประโยชน์จากบริการสาธารณะเท่า เทียมกัน และไม่เฉพาะแต่ความเสมอภาคในการที่จะได้รับประโยชน์จากสาธารณะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความ เสมอภาคในภาระหน้าที่อันพึงมีต่อบริการสาธารณะด้วย ทั้งนี้ภายใต้ระเบียบที่กฎหมายกำหนดไว้

กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ และประเทศไทย

ในส่วนของกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ และประเทศไทย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ

1) สหรัฐอเมริกา การบริหารจัดการขยะตามกฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการขยะ หรือ The Resource Conservation and Recovery Act of 1976 1.1) การบริหารจัดการขยะทั่วไป (Solid Waste) การจัดการขยะทั่วไปได้กำหนดเรื่องแผนการกำจัดขยะทั่วไป (State And Regional Solid Waste Program) เพื่อสนับสนุนให้มีการบริหารจัดการขยะที่ถูกต้อง โดยจะวางหลักเกณฑ์ขั้นต่ำในการเลือกใช้เทคโนโลยีการกำจัดขยะ และแนวทางการบริหารจัดการขยะของมลรัฐต่าง ๆ เช่น กำหนดมาตรการเพื่อกำกับดูแลสถานที่ทิ้งขยะของชุมชน (Municipal Solid Waste Landfills : MSWLFs) สถานที่ตั้ง (Location) การดำเนินการ (Operation) การออกแบบ (Design) การตรวจวัดคุณภาพน้ำใต้ดิน (Ground Water Monitoring) แผนการบำบัด การแก้ไขเยียวยาเมื่อมีอุบัติเหตุการรั่วไหล (Corrective Action) แผนการเลิกหรือปิดสถานที่กำจัดขยะ และกำหนดหลักประกันทางการเงิน (Financial Assurance) เป็นต้น ในทางปฏิบัติ พบว่า หลายมลรัฐ ได้นำ

มาตรฐานที่ EPA กำหนดไปปรับใช้เป็นแผนการบริหารจัดการขยะของมลรัฐ สำหรับมลรัฐที่ต้องการสร้างหรือมีสถานที่กำจัดขยะชุมชนต้องได้รับความเห็นชอบจาก EPA ด้วย ซึ่งในทางปฏิบัติ RCRA สนับสนุนให้มลรัฐเป็นผู้รับผิดชอบกำกับดูแล เป็นผู้ออกใบอนุญาตในการสร้างสถานที่กำจัดขยะชุมชน โดยมลรัฐต้องแสดงให้เห็นว่ามาตรฐานของมลรัฐในการกำกับดูแลสถานที่กำจัดขยะชุมชนนั้นเป็นไปตามมาตรฐานที่สหรัฐ (Federal) กำหนดหรือเป็นมาตรฐานที่สูงกว่าได้ 1.2) การบริหารจัดการขยะอันตราย (Hazardous Waste) การบริหารจัดการขยะอันตราย กำหนดเรื่องแผนการกำจัดขยะอันตราย หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการกำจัดขดขยะอันตรายตั้งแต่ขั้นตอนการผลิด การขนส่ง การทำลายขยะอันตรายดังกล่าว โดยกำหนดประเภทหรือชนิดขยะที่เป็น “ขยะอันตราย” และกำหนดหน้าที่ที่ผู้ครอบครองขอะอันตรายต้องดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การขนส่ง การบำบัด การเก็บรักษา และการกำจัดขยะอันตราย สำหรับมลรัฐที่ต้องการกำกับดูแลขชะอันครายเองหรือที่เรียกว่า “Authorized State” ต้องทำแผนเพื่อเสนอความเห็นชอบมายัง EPA เพื่อขอเป็นผู้กำกับออกใบอนุญาตในการบริหารขยะอันตราย โดยต้องยื่นเอกสาร อาทิ หนังสือขอเป็นผู้กำกับดูแลจัดการวัสดุอันตรายจากผู้ว่าการรัฐ รายละเอียดเกี่ยวกับแผนการกำกับดูแลขยะอันตรายของมลรัฐ หนังสือรับรองของทนายความประจำมลรัฐถึงข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะอันตรายในมลรัฐ บันทึกข้อตกลงว่ามลรัฐจะดำเนินการตาม Subchapter III Hazardous Waste Regulation สำเนากฎหมายที่เกี่ยวข้อง และเอกสารแสดงการมีส่วนร่วมของประชาชน กรณี EPA ตรวจสอบแล้วพบว่ามลรัฐดังกล่าวสามารถรับผิดชอบดำเนินการแทนสหรัฐใน Subchapter IIIII ได้ก็จะให้มลรัฐนั้นเป็นผู้กำกับดูแลเรื่องขอะอันตรายตาม Subchapter III เรียกว่า Final Authorization แต่หากมลรัฐใดยังไม่มีความพร้อม EPA อาจให้มลรัฐนั้นเป็นเพียง Interim Authorization โดยมลรัฐสามารถกำกับดูแลขยะอันตรายภายในมลรัฐได้ไปพลางก่อน แต่มลรัฐมีหน้าที่ต้องปรับปรุงแก้ไขแผนการบริหารจัดการขยะอันตรายให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กฎหมาขยะดับสหรัฐกำหนดต่อไป

2) ประเทศญี่ปุ่น โครงสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของญี่ปุ่น แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับโทโดฟุเคน เทียบเคียงได้กับจังหวัดของประเทศไทย กับระดับชิโจซง เทียบเคียงได้กับเทศบาลของประเทศไทย แต่ละจังหวัดจะครอบคลุมพื้นที่เทศบาลหลายแห่ง ประเทศญี่ปุ่นให้องค์กรปกครองส่วมท้องถิ่น มีหน้าที่หลักในการบริหารจัดการจัการของเสีย โดยเทศบาลแต่ละแห่งมีหน้าที่กำหนดแผนในการส่งเสริมกิจกรรมในการลดการปล่อยของเสียทั่วไปของประชาชนในเขตพื้นที่ของตน กำหมดมาตรการที่จำเป็นสำหรับการจัดการของเสียทั่วไปอย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกันสำหรับการดำเนินกิจการเกี่ยวกับการจัดการของเสียทั่วไป เทศบาลจะต้องวางแผนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเจ้าหน้าที่ จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการของเสียและปรับปรุงวิธีการดำเนินการจัดการของเสีย นอกจากนี้ เทศบาลจะต้องพยายามบริหารจัดการของเสียให้ประสบผลสำเร็จด้วย

นอกจากนี้ Waste Management and Public Cleansing Act 1970 บัญญัติให้รัฐบาลกลาง จังหวัดและเทศบาลมีหน้าที่ร่วมกันในการป้องกันการปล่อยของเสีย ดูแลเพื่อให้มีการจัดการของเสียที่เหมาะสม และกำหนดแผนในการสร้างองค์ความรู้แก่ประชาชนและผู้ประกอบการต่าง ๆ ในการจัดการของเสียด้วย อย่างไรก็ตาม ประชาชน มีหน้าที่ลดการปล่อยของเสีย นำของเสียกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) แยกประเภทของเสีย กำจัดของเสียที่คนก่อให้เกิดขึ้นเท่าที่จะสามารถกระทำได้

โดยสรุปจากการปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของประเทศญี่ปุ่นที่ผ่านมาที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีลักษณะเป็นสังคมที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูง ทำให้ประเทศญี่ปุ่นต้องมีการกำหนดนโยบาย กฎหมาย คลอดจนกฎระเบียบต่าง ๆ ในการบริหารจัดการของเสียและการรักษาความสะอาดที่สาธารณะอย่างเป็นระบบ และมีลักษณะที่เป็นการบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน ซึ่งจะเห็นได้จากกฎหมายหลักเกี่ยวกับการบริการจัดการของเสีย และเทศบัญญัติของแต่ละเทศบาลที่ได้มีการกำหนดอำนาจ และหน้าที่ในการบริหารจัดการของเสียโดยแบ่งเป็นทั้งระดับรัฐบาลกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และประชาชน (ศุภกร ฮั่นตระกูล, 2557: 115-116)

2. กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย

จากการศึกษา พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติถึง การเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยในเขตราชการส่วนท้องถิ่นใดให้เป็นอำนาจของราชการส่วนท้องถิ่นนั้น และในการดำเนินการตามวรรคหนึ่ง ราชการส่วนท้องถิ่นอาจร่วมกับหน่วยงานของรัฐ หรือราชการส่วนท้องถิ่นอื่นดำเนินการภายใต้ข้อตกลงร่วมกันก็ได้ แต่ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยส่วนรวม รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงโดยคำแนะนำของคณะกรรมการกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขในการดำเนินการร่วมกันได้ อีกทั้งในกรณีที่มีเหตุอันสมควรราชการส่วนท้องถิ่นอาจมอบให้บุคคลใดดำเนินการตามวรรคหนึ่งแทนภายใต้การควบคุมดูแลของราชการส่วนท้องถิ่น หรืออาจอนุญาตให้บุคคลใดเป็นผู้ดำเนินกิจการรับทำการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยตามมาตรา 19 ก็ได้ บทบัญญัติตามมาตรานี้ และมาตรา 19 มิให้ใช้บังคับกับการจัดการของเสียอันตรายตามกฎหมายว่าด้วยโรงงาน แต่ให้ผู้ดำเนินกิจการโรงงานที่มีของเสียอันตราย และผู้ดำเนินกิจการรับทำการเก็บ ขนหรือกำจัดของเสียอันตรายดังกล่าว แจ้งการดำเนินกิจการเป็นหนังสือต่อเจ้าพนักงานท้องถิ่น (พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 18) นอกจากนี้ ห้ามมิให้ผู้ใดดำเนินกิจการรับทำการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย โดยทำเป็นธุรกิจหรือโดยได้รับประโยชน์ตอบแทนด้วยการคิดค่าบริการ เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น (พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 18) อย่างไรก็ตาม เพื่อประโยชน์ในการรักษาความสะอาดและการจัดระเบียบในการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อบัญญัติท้องถิ่น (พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 20) ดังต่อไปนี้

(1) ห้ามการถ่าย เท ทิ้ง หรือทำให้มีขึ้นในที่หรือทางสาธารณะซึ่งสิ่งปฏิกูล หรือมูลฝอย นอกจากในที่ที่ราชการส่วนท้องถิ่นจัดไว้ให้

(2) กำหนดให้มีที่รองรับสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยตามที่หรือทางสาธารณะและสถานที่เอกชน

(3) กำหนดวิธีการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยหรือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคารหรือสถานที่ใด ๆ ปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยสุขลักษณะตามสภาพหรือลักษณะการใช้อาคารหรือสถานที่นั้น ๆ

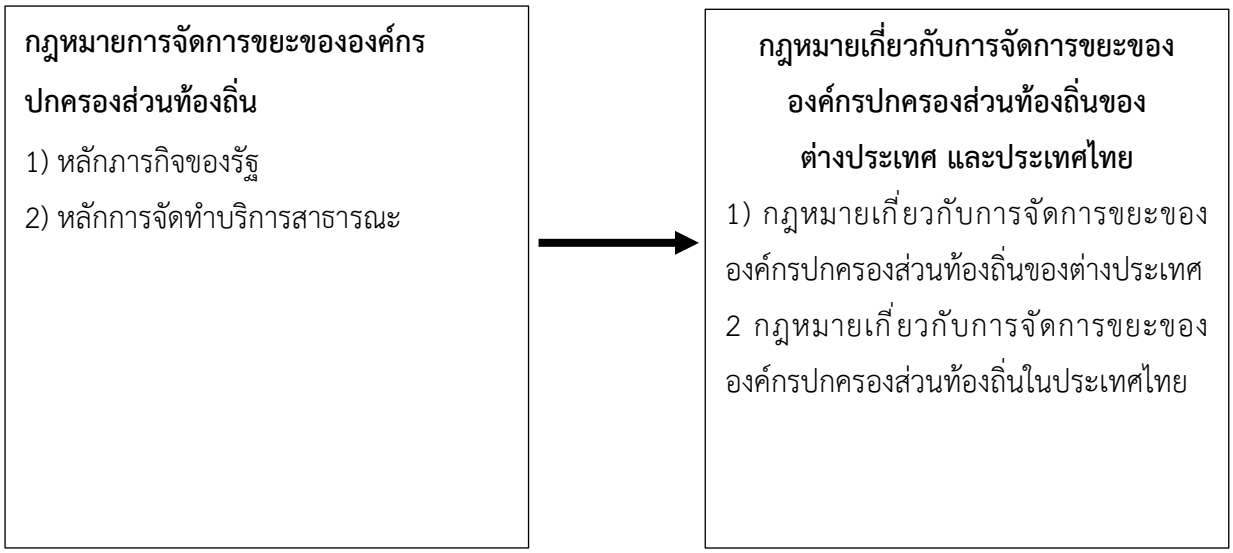
(4) กำหนดอัตราค่าธรรมเนียมในการให้บริการของราชการส่วนท้องถิ่น หรือบุคคลอื่นที่ราชการส่วนท้องถิ่นมอบให้ดำเนินการแทน ในการเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย ไม่เกินอัตราที่กำหนดใน

กฎกระทรวง ทั้งนี้ การจะกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยราชการส่วนท้องถิ่นนั้น จะต้องดำเนินการให้ถูกต้องด้วยสุขลักษณะตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(5) กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย เพื่อให้ผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา 19 ปฏิบัติ ตลอดจนกำหนดอัตราค่าบริการขั้นสูงตามลักษณะการให้บริการที่ผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา 19 จะพึงเรียกเก็บได้

(6) กำหนดการอื่นใดที่จำเป็นเพื่อให้ถูกต้องด้วยสุขลักษณะ ในส่วนของพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ได้กำหนดเรื่องการรักษาความสะอาดและการห้ามทิ้งขยะมูลฝอยไว้ เช่น มาตรา 31 ห้ามมิให้ผู้ใดทิ้งสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยลงบนที่สาธารณะ นอกจากนี้ ยังได้กำหนดโทษโดยการ เสียค่าปรับในกรณีที่มีการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม รวมทั้งมาตรา 15 ยังกำหนดให้ประชาชนที่พบเห็นผู้กระทำความผิดสามารถแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ได้

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ และประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาเพื่อความเหมาะสมกับประเทศไทย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์บทบัญญัติกฎหมาย หลักการ แนวคิด และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 4 ประการ

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารทางกฎหมาย เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อาศัยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกฎหมาย (Comparative Legal Analysis) เพื่ออธิบายหลักการ แนวคิด และพัฒนาการของกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายและเสนอแนะแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยมุ่งศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย ได้แก่

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540

พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537

รวมถึงกฎกระทรวง ระเบียบ ประกาศ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในส่วนของต่างประเทศ ศึกษากฎหมายและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศที่มีระบบการบริหารจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพ เพื่อนำมาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมกับประเทศไทย

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

(1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources)

บทบัญญัติกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ

กฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คำพิพากษาศาล และคำวินิจฉัยขององค์กรที่มีอำนาจตีความกฎหมาย

(2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources)

ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายงานของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรระหว่างประเทศ

เอกสารประกอบการประชุม สัมมนา และบทวิเคราะห์ทางวิชาการ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ ได้แก่

1. การค้นคว้าจากฐานข้อมูลกฎหมายและราชกิจจานุเบกษา
2. การศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด สถาบันการศึกษา และฐานข้อมูลออนไลน์ทางวิชาการ
3. การรวบรวมเอกสารจากเว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
4. การรวบรวมข้อมูลกฎหมายต่างประเทศจากแหล่งข้อมูลทางวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การเก็บข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้สามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) อธิบายแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) วิเคราะห์บทบัญญัติกฎหมายแต่ละฉบับเพื่อค้นหาสาระสำคัญ ขอบเขตอำนาจหน้าที่ และปัญหาทางกฎหมายที่เกิดขึ้น

3. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกฎหมาย (Comparative Legal Analysis) เปรียบเทียบกฎหมายของประเทศไทยกับกฎหมายต่างประเทศ เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางพัฒนา

4. การสังเคราะห์ข้อเสนอแนะ (Synthesis) นำผลการวิเคราะห์มาประมวลและสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาทางกฎหมายที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล (Source Verification) ใช้ข้อมูลจากแหล่งที่เป็นทางการและมีความน่าเชื่อถือ เช่น กฎหมายที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และบทความวิชาการที่ผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

2. การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล (Data Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งทั้งเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อยืนยันความถูกต้องและความสอดคล้อง

3. การตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย วิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ประการอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันการตีความที่คลาดเคลื่อน

4. การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review/Expert Review) เสนอร่างผลการวิเคราะห์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกฎหมายหรือการปกครองส่วนท้องถิ่นตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในส่วนของวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังมีประเด็นที่จะต้องศึกษาวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวรายละเอียดปัญหา 3 ประการ ดังต่อไปนี้

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนทอ้งถิ่น พ.ศ.2542 ได้มีการกำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตนเอง โดยมีสาระสำคัญถึงการกำหนดใหองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในการจัดระบบกำจัดขยะ และจัดระบบการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง ประกอบกับพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 เป็นพระราชบัญญัติที่กระจายอำนาจไปสู่ราชการส่วนท้องถิ่น ให้มีหน้าที่ในการจัดการสิ่งปฏิกูล และมูลฝอยที่เกิดขึ้นในเขตราชการส่วนท้องถิ่นตน โดยสามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อควบคุมและดูแลเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะภายในขอบอำนาจตามกฎหมายในท้องถิ่นของตนได้ ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 20 ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความสะอาด และการจัดระเบียบในการเก็บ ขน และกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายก็มิได้มีบทบังคับให้องคก์รปกครองส่วนท้องถิ่นต้องออกข้อบัญญัติดังกล่าวมารองรับกับกฎหมายที่มีอยู่ ซึ่งเป็นดุลยพินิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ ว่าจะมีการออกข้อบัญญัติดังกล่าวหรือไม่ จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งยังไม่ได้ดำเนินการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเรื่องการจัดการขยะมารองรับตามกฎหมายที่มีอยู่ทำให้มีผลตามมาในเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการเก็บ ขน และการ จัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยให้ถูกต้องด้วยสุขลักษณะการกำหนดอัตรา

ค่าธรรมเนียมในการให้บริการของราชการส่วนท้องถิ่น เป็นผลให้การจัดการมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งในปัจจุบันยังไม่มีทิศทางและไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร และทำให้เกิดความไม่เสมอภาคกันในแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่ามีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียได้เข้ามามีส่วนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การประสานความร่วมมือ การติดตามตรวจสอบผลกระทบของการดำเนินการ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องหนึ่งเรื่องใดอันเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นของตน เพื่อให้บรรลุตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและสอดคล้องกับนโยบายรัฐ เพื่อให้เกิดการป้องกัน แก้ไข และจัดการได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันการดำเป็นการเพื่อจัดทำสถานที่จำกัดขยะ และสิ่งปฏิกูลที่จะเกิดขึ้นมักประสบปัญหาการคัดค้านและต่อต้านจากประชาชนในชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากการไม่สามารถสื่อสารให้ทุกฝ่ายมีความเข้าใจกันเกี่ยวกับการวางแผน และตัดสินใจในโครงการ ทั้งโครงการที่ยังเป็นเพียงขั้นตอนการจัดหาสถานที่ หรือแม้กระทั่งโครงการที่องค์กรปกครองส่วนถิ่นได้ดำเนินการไปแล้ว และทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับผลกระทบจนกระทั่งต้องมีการรวมกลุ่มกันฟ้องต่อศาลปกครองให้ระงับการดำเนินการดังกล่าว เมื่อพิจารณาข้อกฎหมาย ตลอดจนทฤษฎีเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า แม้จะได้มีการรับรองสิทธิของบุคคลดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องก็ตาม แต่ในการจัดการด้านขยะนั้น ถือว่าปืนเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรัฐยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่าที่ควร โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมักจะมองข้าม และไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของการมีส่วนร่วม จึงทำให้การจัดการขยะในปัจจุบันยังคงเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐ และประชาชน และภาครัฐยังไม่สามารถบูรณาการร่วมกันได้

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการไม่มีกฎหมายเฉพาะในการจัดการขยะในประเทศไทย

จากการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะในประเทศไทย พบว่า พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยบ้านเมือง พ.ศ. 2535 รวมไปถึง กฎ ระเบียบ ประกาศและข้อบังคับต่างๆ ที่เป็นกฎหมายใช้บังคับเกี่ยวกับการจัดการขยะ โดยที่ไม่มีกฎหมายเฉพาะหรือบทบัญญัติเฉพาะในการจัดการขยะแต่อย่างใด เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า มีกฎหมายจำนวนหลายฉบับที่กำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการขยะมูลฝอย นอกจากนี้ ยังมีกฎกระทรวงบางฉบับที่มีผลต่อการจัดการขยะดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดหลักเกณฑ์ มาตรฐาน และวิธีการ

ทางเทคนิค รวมทั้งกลไกการตรวจสอบการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยของราชการส่วนท้องถิ่นว่า ควรจะต้องดำเนินการอย่างไร เป็นผลให้วิธีการจัดการขยะมูลฝอยในปัจจุบันยังไม่มีทิศทาง และเป็นไปในลักษณะของแต่ละท้องถิ่นดำเนินการเพียงกำจัดขยะมูลฝอยในท้องถิ่นของตนเองหมดไปโดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

ตารางที่ 1 ผลการวิจัยที่ค้นพบ

วัตถุประสงค์การวิจัย	ประเด็นที่ศึกษา	ผลการวิจัยที่ค้นพบ	ประเด็นปัญหาที่พบ	แนวทางพัฒนา
1) ศึกษาแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมาย	หลักบริการสาธารณะ หลักกระจายอำนาจ หลักความชอบด้วยกฎหมาย	การจัดการขยะเป็นภารกิจบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีฐานคิดทางกฎหมายมหาชนรองรับ	การบังคับใช้กฎหมายยังไม่สอดคล้องกับหลักการทางทฤษฎีอย่างเต็มที่	เสริมกลไกกำกับดูแลและกำหนดมาตรฐานกลาง
2) ศึกษากฎหมายของไทยและต่างประเทศ	กฎหมายไทยหลายฉบับที่เกี่ยวข้องและกฎหมายต่างประเทศ	ไทยมีกฎหมายกระจัดกระจาย ขาดเอกภาพ ต่างจากต่างประเทศที่มีกฎหมายเฉพาะและระบบครบวงจร	ไม่มีมาตรฐานเทคนิคและกลไกตรวจสอบที่ชัดเจน	พิจารณาตรากฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะ
3) วิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมาย	การออกข้อบัญญัติท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การไม่มีกฎหมายเฉพาะ	พบ 3 ปัญหาหลัก ได้แก่ (1) การไม่บังคับออกข้อบัญญัติ (2) การมีส่วนร่วมไม่เป็นระบบ (3) โครงสร้างกฎหมายกระจัดกระจาย	การดำเนินงานไม่เป็นเอกภาพ เกิดความเหลื่อมล้ำและข้อพิพาท	กำหนดหน้าที่บังคับออกแบบกลไกมีส่วนร่วม และจัดทำกฎหมายเฉพาะ
4) เสนอแนวทางแก้ไข	การพัฒนากฎหมายและกลไกกำกับ	จำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย มีมาตรฐานเดียวกันและสอดคล้องหลักสากล	การขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน	สร้างระบบกำกับตรวจสอบและความร่วมมือระหว่างรัฐ-ท้องถิ่น-ประชาชน

เมื่อพิจารณาข้อกฎหมายและทฤษฎีทางกฎหมายแล้ว ทำให้เห็นว่า กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในปัจจุบันมีจำนวนมากและกระจายความรับผิดชอบให้กับหลายหน่วยงาน อีกทั้งไม่มีกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ มาตรฐาน วิธีการทางเทคนิค รวมทั้งกลไกการตรวจสอบการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย จึงทำให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะกฎหมายที่ใช้บังคับมิได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพการณ์การปฏิบัติภารกิจของรัฐในการที่จะพิทักษ์ รักษา และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีฐานคิดสำคัญอยู่บนหลักกฎหมายมหาชน โดยเฉพาะหลักการจัดทำบริการสาธารณะ (Public Service) ซึ่งถือเป็นภารกิจของรัฐเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2541) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักความชอบด้วยกฎหมายของฝ่ายปกครอง และหลักความรับผิดชอบของรัฐในการคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ (สมยศ เชื้อไทย, 2556) ขณะเดียวกัน การจัดการขยะยังเกี่ยวข้องกับหลักการกระจายอำนาจ ซึ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่จัดบริการสาธารณะในเขตพื้นที่ของตน อันเป็นการบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2554) อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์พบว่า แม้หลักการทางทฤษฎีจะมีความชัดเจน แต่การบังคับใช้ในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัด เนื่องจากขาดกลไกทางกฎหมายที่ชัดเจนและเป็นระบบ

2. เพื่อศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของต่างประเทศ และประเทศไทย

ผลการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า ประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะ เช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และ พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 ซึ่งให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดเก็บ ขน และกำจัดขยะ อย่างไรก็ตาม กฎหมายดังกล่าวมีลักษณะกระจัดกระจาย และมิได้กำหนดมาตรฐานเชิงเทคนิคหรือกลไกกำกับตรวจสอบที่ชัดเจน แตกต่างจากกฎหมายของต่างประเทศ เช่น The Resource Conservation and Recovery Act of 1976 ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำหนดกรอบการจัดการของเสียอย่างครบวงจร ตั้งแต่การควบคุมแหล่งกำเนิด การขนส่ง การกำจัด และการติดตามตรวจสอบ ในทำนองเดียวกัน Waste Management and Public Cleansing Act 1970 ของประเทศมาเลเซีย ได้กำหนดระบบบริหารจัดการขยะในลักษณะรวมศูนย์และมีมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ ทำให้เกิดเอกภาพและประสิทธิภาพมากกว่าระบบของประเทศไทย ผลการเปรียบเทียบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดกฎหมายปกครองเปรียบเทียบที่เห็นว่า การพัฒนากฎหมาย

ภายในประเทศควรศึกษาแนวทางจากต่างประเทศเพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตน (ประยูร กาญจนดุล, 2538)

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากการวิเคราะห์ พบปัญหาสำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (1) ปัญหาการออกข้อบัญญัติท้องถิ่น แม้ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 มาตรา 20 ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการขยะ แต่กฎหมายมิได้กำหนดเป็นหน้าที่บังคับ ส่งผลให้หลายพื้นที่มิได้ออกข้อบัญญัติรองรับ ทำให้การกำหนดหลักเกณฑ์ อัตราค่าธรรมเนียม และมาตรฐานการจัดการขยะไม่เป็นเอกภาพ เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างท้องถิ่น ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของหลักดุลพินิจฝ่ายปกครอง หากปราศจากกรอบควบคุมที่ชัดเจนอาจนำไปสู่ความไม่เสมอภาคในการจัดบริการสาธารณะ (ชาญชัย แสวงศักดิ์, 2554) (2) ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้รัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องจะรับรองสิทธิในการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ในทางปฏิบัติ โครงการจัดตั้งสถานที่กำจัดขยะมักเผชิญการคัดค้านและข้อพิพาททางปกครอง สะท้อนถึงการขาดกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง แนวคิดการมีส่วนร่วมถือเป็นหลักการสำคัญของกฎหมายมหาชนยุคใหม่ ซึ่งมุ่งสร้างความโปร่งใสและความชอบธรรมในการใช้อำนาจรัฐ (สมยศ เชื้อไทย, 2556) กรณีข่าวสารเกี่ยวกับข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในสื่อ (สำนักข่าวผู้จัดการออนไลน์, 2568) ยิ่งตอกย้ำถึงปัญหาการสื่อสารและการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เป็นระบบ (3) ปัญหาการไม่มีกฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะ ผลการวิเคราะห์พบว่าประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่กำหนดมาตรฐาน หลักเกณฑ์ทางเทคนิค และกลไกตรวจสอบอย่างครบวงจร ส่งผลให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย ขาดทิศทาง และไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของศุภกร ฮั่นตระกูล (2557) ที่เห็นว่าปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยในประเทศไทยมีรากฐานมาจากความไม่ชัดเจนของโครงสร้างกฎหมายและการกระจายอำนาจที่ยังไม่สมบูรณ์

4. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยจากผลการวิเคราะห์

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางแก้ไขควรประกอบด้วย การกำหนดให้การออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการขยะเป็นหน้าที่บังคับ พร้อมกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำกลาง การตรากฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะเพื่อกำหนดมาตรฐาน หลักเกณฑ์ทางเทคนิค และกลไกตรวจสอบอย่างเป็นระบบ โดยอาจศึกษาแนวทางจาก The Resource Conservation and Recovery Act of 1976 การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่ขั้นตอนวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และติดตามประเมินผล การพัฒนากลไกความร่วมมือระหว่างรัฐ ท้องถิ่น และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดการบูรณาการเชิงนโยบาย แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการบริการสาธารณะ หลักการกระจายอำนาจ และหลักธรรมาภิบาลในกฎหมายมหาชน ซึ่งมุ่งให้การจัดการขยะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน

โดยสรุป การอภิปรายผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายรองรับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังมีปัญหาเชิงโครงสร้างทางกฎหมายที่สำคัญ จำเป็นต้อง

ปรับปรุงพัฒนาให้มีความชัดเจน เป็นระบบ และสอดคล้องกับหลักสากล เพื่อให้การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

สรุป

การวิจัยเรื่องปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบผลการศึกษาดังนี้ การจัดการขยะเป็นภารกิจบริการสาธารณะตามหลักกฎหมายมหาชน และเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักการกระจายอำนาจ โดยมีกฎหมายสำคัญรองรับ ได้แก่ พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และ พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 อย่างไรก็ตาม แม้หลักการทางทฤษฎีจะมีความชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างกฎหมายและกลไกบังคับใช้ เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เช่น The Resource Conservation and Recovery Act of 1976 และ Waste Management and Public Cleansing Act 1970 พบว่าประเทศไทยยังขาดกฎหมายเฉพาะที่กำหนดมาตรฐานและกลไกกำกับตรวจสอบอย่างครบวงจร ส่งผลให้การดำเนินงานของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างและไม่เป็นเอกภาพ การวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายพบประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นเพียงอำนาจตามดุลพินิจ มิใช่หน้าที่บังคับ ทำให้บางพื้นที่ไม่มีข้อบัญญัติรองรับ (2) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เป็นระบบและก่อให้เกิดข้อพิพาท และ (3) การไม่มีกฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะ ส่งผลให้ขาดมาตรฐานกลางและกลไกตรวจสอบ แนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยควรประกอบด้วย การกำหนดให้มีมาตรฐานขั้นต่ำระดับชาติ การตรากฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะ การกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องออกข้อบัญญัติท้องถิ่น และการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

โดยสรุป การจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้มีความชัดเจน เป็นระบบ และสอดคล้องกับหลักสากล เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความยั่งยืนในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ดังนี้

1. ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยบ้านเมือง พ.ศ. 2535 โดยให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งออกข้อบัญญัติท้องถิ่นให้เสมอภาค และเท่าเทียมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งประเทศ

2. ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะภายในท้องถิ่นของตนเอง

3. ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการตรากฎหมายเฉพาะในการกำจัดขยะ เนื่องจากปัจจุบันขยะในประเทศไทยมีหลายประเภท จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายขึ้นมาบังคับใช้เป็นการเฉพาะ

ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

1. การค้นพบ “ช่องว่างเชิงโครงสร้างทางกฎหมาย” (Structural Legal Gap) แม้ประเทศไทยจะมีกฎหมายหลายฉบับที่ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการจัดการขยะ เช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และ พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535 แต่ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ “การไม่มีอำนาจ” หากแต่อยู่ที่ “การขาดโครงสร้างกฎหมายแบบบูรณาการ” ที่กำหนดมาตรฐานกลาง กลไกตรวจสอบ และความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานอย่างชัดเจน องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น “ปัญหาเชิงระบบ (systemic problem)” มากกว่าปัญหาเชิงปฏิบัติการเฉพาะพื้นที่

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ดุลพินิจท้องถิ่น” กับ “ความเสมอภาคในการบริการสาธารณะ” การที่กฎหมายให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติท้องถิ่นโดยไม่กำหนดเป็นหน้าที่บังคับ ส่งผลให้เกิดความแตกต่างของมาตรฐานการจัดการขยะในแต่ละพื้นที่ งานวิจัยนี้จึงเสนอข้อค้นพบเชิงทฤษฎีว่า หากปราศจากมาตรฐานขั้นต่ำระดับชาติ การกระจายอำนาจอาจนำไปสู่ “ความเหลื่อมล้ำในการจัดบริการสาธารณะ” ซึ่งเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาในทางทฤษฎีกฎหมายมหาชนไทยต่อไป

3. การบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า แม้หลักการมีส่วนร่วมได้รับการรับรองในระดับรัฐธรรมนูญ แต่ยังไม่มีการออกแบบกลไกเฉพาะในกฎหมายจัดการขยะอย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้ คือ การเสนอแนวคิด “การมีส่วนร่วมเชิงกระบวนการ (procedural participation model)” สำหรับการจัดการขยะ ซึ่งกำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และติดตามประเมินผล มิใช่เพียงการรับฟังความคิดเห็นในขั้นตอนท้ายของโครงการ

4. การเสนอแนวคิดกฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะแบบบูรณาการ จากการเปรียบเทียบกับ The Resource Conservation and Recovery Act of 1976 และ Waste Management and Public Cleansing Act 1970 งานวิจัยนี้ได้เสนอแนวคิดเชิงโครงสร้างว่า ประเทศไทยควรพัฒนากฎหมายเฉพาะด้านการจัดการขยะที่กำหนด มาตรฐานขั้นต่ำระดับชาติ หลักเกณฑ์ทางเทคนิค กลไกตรวจสอบและความรับผิด ระบบความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ต่อยอดจากการวิเคราะห์เชิงกฎหมายโดยตรง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในประเด็นการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการศึกษาวิจัยในอนาคต ดังนี้

1. การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Research) ควรมีการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพของท้องถิ่นที่มีข้อบัญญัติรองรับกับท้องถิ่นที่ไม่มีข้อบัญญัติรองรับ

2. การศึกษาวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์กฎหมาย (Law and Economics) ควรศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจของรูปแบบการจัดเก็บค่าธรรมเนียม การกำหนดความรับผิดของผู้ก่อมลพิษ และมาตรการจูงใจทางภาษี เพื่อสร้างระบบจัดการขยะที่ยั่งยืน

3. การศึกษากฎหมายสิ่งแวดล้อมเชิงเปรียบเทียบเพิ่มเติม ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างการปกครองใกล้เคียงกับประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์ความเหมาะสมในการปรับใช้แนวทางกฎหมายเฉพาะด้าน

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมมลพิษ. (2560). *รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พ.ศ. 2559*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2561). *แนวทางการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนตามหลัก 3Rs (Reduce Reuse Recycle)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). *แผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559–2564)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

คณะรัฐมนตรี. (2559, 3 พฤษภาคม). *มติเห็นชอบแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559–2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. (2554). *กฎหมายปกครอง*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2541). *กฎหมายปกครอง*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2541). *หลักกฎหมายมหาชน*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

ประยูร กาญจนดุล. (2538). *กฎหมายปกครองเปรียบเทียบ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประยูร กาญจนดุล. (ม.ป.ป.). *คำอธิบายกฎหมายปกครอง*. กรุงเทพมหานคร: (สำนักพิมพ์).

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535. (2535, 5 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*.

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535.

พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535. (2535, 19 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*.

พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535.

ศุภกร ฮั่นตระกูล. (2557). *กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการของเสียของประเทศญี่ปุ่น* (115–116). (รายละเอียดสำนักพิมพ์).

ศุภกร ฮั่นตระกูล. (2557) *ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูล*ฝอย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์,

สมยศ เชื้อไทย. (2556). *หลักกฎหมายมหาชน*. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

สำนักข่าวผู้จัดการออนไลน์. (2568). ข่าวข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับสถานที่กำจัดขยะ. สืบค้นจาก (ระบุ URL)

ผู้จัดการออนไลน์. (2567). สถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย. สืบค้นจาก ผู้จัดการออนไลน์ (ออนไลน์).

Resource Conservation and Recovery Act. (1976). United States.

Waste Management and Public Cleansing Act 1970. (1970). Malaysia.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Competencies of School Administrator and the Academic Affairs Administration in Schools Under Suphanburi Primary Educational Service Area Office 3

สมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

Kanit Jensiriwong[1*], & Saisuda Tiacharoen[2]

กนิฏฐ์ เจนศิริวงษ์[1*], & สายสุดา เตียเจริญ[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Kanit Jensiriwong*
กนิฏฐ์ เจนศิริวงษ์
Department of Educational Administration, Silpakorn University, Thailand.
ภาควิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร
Email: mone25838@hotmail.com

2. Saisuda Tiacharoen
สายสุดา เตียเจริญ
Department of Educational Administration, Silpakorn University, Thailand.
ภาควิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร
Email: saisuda@su.ac.th

คำสำคัญ:
สมรรถนะ, โรงเรียน, การจัดการบริหาร

Keywords:
Competencies, School, Administration

Article history:
Received: 12/05/2024
Revised: 30/10/2025
Accepted: 01/10/2025
Available online: 04/03/2026

How to Cite:
Jensiriwong, K. & Tiacharoen, S. (2026). The Competencies of School Administrator and the Academic Affairs Administration in Schools Under Suphanburi Primary Educational Service Area Office 3. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 207-228.

ABSTRACT

This research aimed to investigate: 1) the level of school administrators' competencies; 2) the level of academic administration in schools; and 3) the relationship between administrators' competencies and academic administration in schools under the jurisdiction of the Office of Suphan Buri Primary Educational Service Area 3. The study employed a quantitative descriptive correlational research design. The sample consisted of 97 schools under the Office of Suphan Buri Primary Educational Service Area 3. Two informants were selected from each school—one school administrator and one teacher—yielding a total of 194 respondents. The research instrument was a questionnaire divided into two parts: (1) a school administrators' competency questionnaire based on the concepts of Chessicks, McGill, and Leckson; and (2) an academic administration questionnaire based on the framework of the Office of the Basic Education Commission. The instrument employed a five-point Likert scale. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, weighted mean, and Pearson's product–moment correlation coefficient.

The findings revealed that: 1) the overall and individual aspects of school administrators' competencies were at a high level. The competencies ranked from highest to lowest mean scores were communication, teamwork, strategic performance, planning and management, delegation, and change management. 2) The overall and individual aspects of academic administration were also at a high level. The highest-ranked aspects included curriculum development and internal

quality assurance system development, followed by measurement and evaluation, guidance services, and academic planning. 3) There was a statistically significant positive correlation at the .01 level between school administrators' competencies and academic administration at a high level. This indicates that higher levels of administrators' competencies were associated with more effective academic administration in schools.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณแบบพรรณนาเชิงสหสัมพันธ์ กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 จำนวน 97 โรงเรียน โดยมีผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 1 คน และครูผู้สอน 1 คน รวมทั้งสิ้น 194 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ แบบสอบถามสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา ตามแนวคิดของเชสสิกส์ เมกคิล และเลคสัน และแบบสอบถามการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ตามแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเฉลี่ยแบบถ่วงน้ำหนัก และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ สมรรถนะด้านการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ การวางแผนและการบริหารจัดการ การกระจายอำนาจ และการบริหารการเปลี่ยนแปลง ตามลำดับ 2) การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา รองลงมา ได้แก่ การวัดผลและประเมินผล การแนะแนว และการจัดทำแผนงานวิชาการ ตามลำดับ 3) สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สะท้อนให้เห็นว่ายิ่งผู้บริหารมีสมรรถนะสูง ยิ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาในทิศทางที่สอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในศตวรรษที่ 21 ทั้งด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เศรษฐกิจฐานความรู้ และสังคมแห่งนวัตกรรม ได้ส่งผลโดยตรงต่อระบบการจัดการศึกษาไทยให้ต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศและประชาคมโลก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ได้กำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 โดยมุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพผู้เรียน ความเสมอภาค และประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา ขณะเดียวกัน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563) ยังได้เสนอแนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาของชาติสู่การปฏิบัติ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถแปลงนโยบายสู่การดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้บริบทดังกล่าว ผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะบทบาทด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ การบริหารงานบุคคล และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา แนวคิดทางการบริหารการศึกษาเน้นว่าผู้บริหารจำเป็นต้องบูรณาการทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจัดการองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย (สัมมา รธนิธย์, 2560) รวมถึงการจัดการทรัพยากรบุคคลอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (เดชา เดชะวัฒนไพศาล, 2559) นอกจากนี้ ความเป็นผู้นำทางการศึกษายังเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพผู้เรียนและความสำเร็จของสถานศึกษา (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และนักรบ หมื่แสน, 2561)

ในยุคดิจิทัล ภาวะผู้นำทางวิชาการต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยผู้บริหารจำเป็นต้องมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การบริหารจัดการข้อมูล และการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา (พนธกานต์ นุฤทธิ์มนตร และคณะ, 2565) อีกทั้งคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ยังต้องประกอบด้วยวิสัยทัศน์ ความสามารถในการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการบริหารการเปลี่ยนแปลง (กุลจิรา รักษนคร, 2563) การบริหารงานวิชาการจึงต้องตอบสนองต่อความผันผวนของโลกยุคใหม่ (สุกัญญา แช่มช้อย, 2565) และมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2563) แม้ว่างานวิชาการและเอกสารเชิงนโยบายจะให้กรอบแนวคิดและแนวทางการบริหารไว้อย่างชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติยังพบความท้าทายในการประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้บริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัดที่กำหนด สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ (2567) ได้จัดทำคู่มือการประเมินสัมฤทธิ์ผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่อกำหนดกรอบการประเมินที่ชัดเจน แต่ยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการ การบริหารงานวิชาการ และผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานตามเกณฑ์ดังกล่าว

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการหรือการบริหารงานวิชาการในลักษณะแยกส่วน ขณะที่การบูรณาการตัวแปรด้านภาวะผู้นำ การบริหารงานบุคคล และระบบประเมินผลการปฏิบัติงานยังมีจำกัด โดยเฉพาะในบริบทของการขับเคลื่อนมาตรฐานการศึกษาของชาติสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงอยู่ที่การขาดองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่อธิบายกลไกและปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาในมิติที่สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาความสัมพันธ์และอิทธิพลของภาวะผู้นำทางวิชาการและการบริหารงานวิชาการที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติในการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาให้สามารถขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาไทยได้อย่างมีประสิทธิผลและยั่งยืน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและสมมติฐานการวิจัย โดยแบ่งสาระสำคัญออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา และ (2) การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะ (Competency) ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในฐานะกรอบแนวคิดที่ใช้อธิบายคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการบริหารสถานศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์การวิชาชีพที่ซับซ้อน อาศัยการบูรณาการศาสตร์ด้านการบริหาร การจัดการศึกษา และภาวะผู้นำเชิงคุณค่า ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมิได้มีบทบาทเพียงผู้ควบคุมกำกับงานตามโครงสร้างระบบราชการ หากแต่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ต้องมีสมรรถนะรอบด้าน ทั้งด้านวิชาการ การบริหารทรัพยากร การพัฒนาบุคลากร และการกำกับคุณธรรมจริยธรรมขององค์กร ในมิติของการบริหารการศึกษา สัมมา รธนิธย์ (2560) อธิบายว่าประสิทธิผลของการบริหารขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการปฏิบัติหน้าที่หลัก ได้แก่ การวางแผน (planning) การจัดองค์การ (organizing) การนำ (leading) และการควบคุม (controlling) ซึ่งสะท้อนสมรรถนะด้านการบริหารจัดการโดยตรง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของ จามจุรี จำเมือง และคณะ (2558) ที่เสนอว่าสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาควรมีลักษณะบูรณาการ ครอบคลุมทั้งภาวะผู้นำ ความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรทางการศึกษา ตลอดจนการยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมในฐานะรากฐานของความน่าเชื่อถือและความยั่งยืนขององค์กร เมื่อพิจารณาในมิติการบริหารทรัพยากรมนุษย์ นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์ (2560) ชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีสมรรถนะด้านการพัฒนาบุคลากร การสร้างแรงจูงใจ และการบริหารผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพองค์กรให้สามารถแข่งขันและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง แนวคิดดังกล่าวสอดรับกับข้อเสนอของ ชัย สมิทธิไกร (2556) ซึ่งอธิบายว่ากระบวนการสรรหา คัดเลือก และประเมินผลบุคลากรเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและรักษาทุนมนุษย์ขององค์กร การมีสมรรถนะด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาในระยะยาว

ในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพบุคลากร สุรชัย พรหมพันธุ์ (2554) อธิบายว่าสมรรถนะเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมการปฏิบัติงานและใช้เป็นฐานในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ขณะที่ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต (2567) ได้สังเคราะห์วรรณกรรมเกี่ยวกับ Competency และเสนอว่าสมรรถนะเป็นกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงพฤติกรรมการทำงานกับผลสัมฤทธิ์ขององค์กรอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้สามารถกำหนดตัวชี้วัดและแนวทางการประเมินผลได้อย่างชัดเจนและตรวจสอบได้ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และ นักรบ หมื่แสน (2561) ได้เน้นย้ำว่าภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะผู้บริหาร เนื่องจากมีผลโดยตรงต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ บรรยากาศองค์กร และผลลัพธ์ทางการศึกษา ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และยึดมั่นในคุณค่าทางวิชาการจะช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ และส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเกิดความมุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ

จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีดังกล่าว ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบองค์ประกอบของสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ (1) สมรรถนะด้านภาวะผู้นำ ซึ่งครอบคลุมความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์ การสร้างแรงบันดาลใจ และการบริหารการเปลี่ยนแปลง (2) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดองค์การ การกำกับติดตาม และการประเมินผล (3) สมรรถนะด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ อันประกอบด้วยการสรรหา พัฒนา และประเมินผลบุคลากรอย่างเป็นระบบ และ (4) สมรรถนะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นฐานค่านิยมที่กำกับการตัดสินใจและการใช้อำนาจทางการบริหาร

องค์ประกอบทั้งสี่ด้านดังกล่าวสะท้อนมิติการบริหารสถานศึกษาที่ครอบคลุมทั้งเชิงโครงสร้าง เชิงพฤติกรรม และเชิงคุณค่า อันเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยและการสร้างเครื่องมือวัดสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาในบริบทการศึกษาร่วมสมัยอย่างมีความเที่ยงตรงและสอดคล้องกับมาตรฐานทางวิชาการระดับสากล

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา

การบริหารงานวิชาการถือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา เนื่องจากเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงโดยตรงกับคุณภาพผู้เรียนและประสิทธิผลของระบบการศึกษาโดยรวม ภารกิจดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน หากแต่ครอบคลุมกระบวนการวางแผน พัฒนา กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานทางวิชาการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายเชิงคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2560) อธิบายว่าการบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการบริหารที่ครอบคลุมการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และการนิเทศภายในสถานศึกษา โดยเน้นความเป็นระบบและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ สัมมา รธนิธย์ (2560) ที่ระบุว่างานวิชาการเป็น “หัวใจ” ของการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากเป็นภารกิจที่สะท้อนคุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษาโดยตรง ทั้งในมิติของ

กระบวนการจัดการเรียนรู้และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ในมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์ (2563) เสนอว่าการบริหารงานวิชาการควรมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนการใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงบริหาร (data-driven decision making) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการบริหารแบบสั่งการสู่การบริหารเชิงระบบที่อาศัยข้อมูล หลักฐานเชิงประจักษ์ และความร่วมมือภายในองค์กรเป็นฐานสำคัญ ขณะเดียวกัน สุกัญญา แช่มช้อย (2565) ชี้ให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทโลกยุคใหม่ที่มีความผันผวนและซับซ้อน โดยให้ความสำคัญกับนวัตกรรมทางการศึกษา การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดดังกล่าวสะท้อนกรอบการบริหารเชิงพลวัต (dynamic management) ที่มุ่งเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวของสถานศึกษาเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างและระดับปฏิบัติการ

จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดองค์ประกอบของการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาออกเป็น 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร มุ่งเน้นการออกแบบและปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา ความต้องการของผู้เรียน และบริบทสังคม การจัดการเรียนการสอน ครอบคลุมการออกแบบการเรียนรู้ การใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย และการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน การวัดและประเมินผล เน้นการประเมินเพื่อพัฒนา (formative assessment) ควบคู่กับการประเมินผลสัมฤทธิ์ (summative assessment) โดยใช้เครื่องมือที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ การนิเทศภายใน เป็นกระบวนการสนับสนุน กำกับ และพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้และ การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มุ่งเสริมสร้างสมรรถนะ ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา

โดยสรุป การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาตามกรอบแนวคิดดังกล่าวมิใช่เพียงการจัดการภารกิจเชิงเทคนิค หากแต่เป็นกระบวนการเชิงยุทธศาสตร์ที่บูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อมุ่งสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21

กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา (X_{tot})	**การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา (Y_{tot})**
1. สมรรถนะในการสื่อสาร (X_1) 2. สมรรถนะในการวางแผนและการบริหารจัดการ (X_2) 3. สมรรถนะในการทำงานเป็นทีม (X_3) 4. สมรรถนะในการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ (X_4) 5. สมรรถนะในการรับรู้เกี่ยวกับโลก (X_5) 6. สมรรถนะในการบริหารตนเอง (X_6)	1. การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น (Y_1) 2. การวางแผนงานด้านวิชาการ (Y_2) 3. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (Y_3) 4. การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา (Y_4) 5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (Y_5) 6. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน (Y_6) 7. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา (Y_7) 8. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ (Y_8) 9. การนิเทศการศึกษา (Y_9) 10. การแนะแนว (Y_{10}) 11. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา (Y_{11}) 12. การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ (Y_{12}) 13. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น (Y_{13}) 14. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา (Y_{14}) 15. การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา (Y_{15}) 16. การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา (Y_{16}) 17. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (Y_{17})

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์

เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อทราบสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

2. เพื่อทราบการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

3. เพื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

สมมติฐานของการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับข้อคำถามในการวิจัย ผู้วิจัยจึงกำหนดสมมติฐานของการวิจัย ดังนี้

1. สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 อยู่ในระดับปานกลาง

2. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 อยู่ในระดับปานกลาง

3. สมรรถนะของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “สมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3” กำหนดระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

ประเภทของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) มุ่งศึกษาสภาพที่เป็นจริงของตัวแปร โดยไม่มีการจัดกระทำหรือควบคุมตัวแปร ใช้แผนแบบการวิจัยกลุ่มตัวอย่างเดียว ศึกษาสภาวการณ์โดยไม่มีการทดลอง (The One-Shot, Non-Experimental Case Study) เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะของผู้บริหาร ระดับการบริหารงานวิชาการ และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าว

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ประชากร ได้แก่ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 จำนวน 97 โรงเรียน กำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 คน ประกอบด้วย

1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน

2) ครูผู้สอน จำนวน 1 คน

3) รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 194 คน

3. เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งประเภท (Stratified Random Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรอย่างเหมาะสม โดยใช้สถานศึกษาเป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน และประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา พัฒนาตามแนวคิดของ Hellriegel, Jackson และ Slocum ซึ่งครอบคลุมสมรรถนะหลักด้านการบริหารจัดการ โดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา พัฒนาตามกรอบแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert Scale)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

วิธีดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ขอหนังสืออนุญาตเก็บข้อมูลจากหน่วยงานต้นสังกัด
2. ประสานงานกับสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง
3. ดำเนินการแจกและรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเองหรือทางไปรษณีย์
4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency: f) และค่าร้อยละ (Percentage: %)

2. วิเคราะห์ระดับสมรรถนะของผู้บริหารและระดับการบริหารงานวิชาการ โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean: $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการ โดยใช้การวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient: rxy)

ผลการวิเคราะห์นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยายเชิงพรรณนา โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่อง สมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตอบข้อคำถามของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารสถานศึกษา และครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ซึ่งผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 93 โรง รวม 186 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.88 นำมาวิเคราะห์และเสนอผลการวิเคราะห์โดยใช้ตารางประกอบคำบรรยาย นำเสนอเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้จากการตอบแบบสอบถามของ ผู้บริหารสถานศึกษา และครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 จำนวน 93 โรง รวม 186 คน จำแนกตาม

เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน และประสบการณ์ ในการปฏิบัติงาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ (frequency: f) และค่าร้อยละ (percentage: %) ดังรายละเอียดตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อที่	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1	เพศ		
	ชาย	62	33.33
	หญิง	124	66.67
รวม		**186**	**100.00**
2	อายุ		
	ไม่เกิน 30 ปี	33	17.74
	31 – 40 ปี	58	31.18
	41 – 50 ปี	73	39.25
	51 ปีขึ้นไป	22	11.83
รวม		**186**	**100.00**
3	ระดับการศึกษา		
	ปริญญาตรี	75	40.32
	ปริญญาโท	107	57.53
	ปริญญาเอก	4	2.15
รวม		**186**	**100.00**
4	ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน		
	ผู้บริหารสถานศึกษา	93	50.00
	ครู	93	50.00
รวม		**186**	**100.00**
5	ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน		
	น้อยกว่า 10 ปี	59	31.72
	11 – 20 ปี	64	34.41
	21 – 30 ปี	43	23.12
	31 ปีขึ้นไป	20	10.75
รวม		**186**	**100.00**

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 เพศชาย จำนวน 62 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ผู้ตอบแบบสอบถาม มีอายุตั้งแต่ 41 - 50 ปี มีมากที่สุด จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 39.25 รองลงมา คือ อายุตั้งแต่ 31 - 40 ปี จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 31.18 อันดับสาม คือ อายุไม่เกิน 30 ปี จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 17.74 และอันดับสุดท้าย คือ อายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 11.83 ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ ระดับปริญญาโท จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 57.53 รองลงมา คือ ระดับปริญญาตรี จำนวน 75 คน คิดเป็นร้อยละ 40.32 และอันดับสุดท้าย คือ ระดับปริญญาเอก จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 2.15 ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันของผู้ตอบของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา และครู จำนวนตำแหน่งละ 93 คนเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 100 และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 11 - 20 ปี จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 34.41 รองลงมา คือ น้อยกว่า 10 ปี จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 31.72 อันดับสาม คือ 21 - 30 ปี จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 23.12 และอันดับสุดท้าย คือ 31 ปีขึ้นไป จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 10.75

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

จากการวิเคราะห์สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 เพื่อตอบคำถามของการวิจัยข้อที่ 1 สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 อยู่ในระดับใด ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\overline{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) จากแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาจากสถานศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 93 โรง รวม 186 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.88 แล้วนำค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\overline{x}$) ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ตามแนวคิดของเบสท์ (Best) ที่กำหนดไว้ ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ ดังรายละเอียดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 โดยภาพรวม (n = 93)

สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. สมรรถนะในการสื่อสาร (Communication Competency : X_1)	4.45	0.61	มาก	1
2. สมรรถนะในการวางแผนและการบริหารจัดการ (Planning and Administration Competency: X_2)	4.21	0.75	มาก	4

สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
3. สมรรถนะในการทำงานเป็นทีม (Teamwork Competency: X_3)	4.23	0.79	มาก	2
4. สมรรถนะในการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ (Strategic Action Competency: X_4)	4.22	0.78	มาก	3
5. สมรรถนะในการรับรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness Competency: X_5)	4.19	0.79	มาก	5
6. สมรรถนะในการบริหารตนเอง (Self-Management Competency: X_6)	4.15	0.88	มาก	6
รวม (X_{tot})	**4.24**	**0.72**	**มาก**	

จากตารางที่ 2 พบว่า สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 โดยภาพรวม (Xtot) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.24, S.D. = 0.72) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านสมรรถนะในการสื่อสาร (Communication Competency) ($\bar{x}$ = 4.45, S.D. = 0.61) ด้านสมรรถนะในการทำงานเป็นทีม (Teamwork Competency) ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = 0.79) ด้านสมรรถนะในการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ (Strategic Action Competency) ($\bar{x}$ = 4.22, S.D. = 0.78) ด้านสมรรถนะในการวางแผนและการบริหารจัดการ (Planning and Administration Competency) ($\bar{x}$ = 4.21, S.D. = 0.75) ด้านสมรรถนะในการรับรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness Competency) ($\bar{x}$ = 4.19, S.D. = 0.79) และด้านสมรรถนะในการบริหารตนเอง (Self-Management Competency) ($\bar{x}$ = 4.15, S.D. = 0.88) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของข้อมูลชุดนี้ พบว่า มีค่าระหว่าง 0.61 – 0.88 ซึ่งหมายความว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย แสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

จากการวิเคราะห์การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 เพื่อตอบคำถามของการวิจัยข้อที่ 2 การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 อยู่ในระดับใด ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่ามัชฌิมเลขคณิต (arithmetic mean: $\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation: S.D.) จากแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาจากสถานศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 93 โรง รวม 186 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.88 แล้วนำค่ามัชฌิม

เลขคณิต (arithmetic mean: $\bar{x}$) ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ตามแนวคิดของเบสท์ (Best) ที่กำหนดไว้ ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ ดังรายละเอียดตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 โดยภาพรวม (n = 93)

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. การพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น (Y_1)	4.26	0.71	มาก	16
2. การวางแผนงานด้านวิชาการ (Y_2)	4.29	0.71	มาก	12
3. การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (Y_3)	4.31	0.69	มาก	7
4. การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา (Y_4)	4.43	0.59	มาก	1
5. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (Y_5)	4.31	0.70	มาก	8
6. การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอน ผลการเรียน (Y_6)	4.35	0.66	มาก	3
7. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา (Y_7)	4.25	0.70	มาก	17
8. การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ (Y_8)	4.29	0.66	มาก	11
9. การนิเทศการศึกษา (Y_9)	4.31	0.72	มาก	10
10. การแนะแนว (Y_{10})	4.34	0.68	มาก	4
11. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา (Y_{11})	4.36	0.67	มาก	2
12. การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ (Y_{12})	4.27	0.69	มาก	14
13. การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น (Y_{13})	4.28	0.66	มาก	13

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา	$\bar{x}$	**S.D.**	**ระดับ**	**ลำดับ**
14. การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา (Y_{14})	4.32	0.67	มาก	6
15. การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา (Y_{15})	4.27	0.73	มาก	15
16. การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา (Y_{16})	4.34	0.74	มาก	5
17. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (Y_{17})	4.31	0.71	มาก	9
รวม (Y_{tot})	**4.31**	**0.64**	**มาก**	

จากตารางที่ 3 พบว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 โดยภาพรวม (Ytot) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับ ค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.43, S.D. = 0.59) ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.67) ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ($\bar{x}$ = 4.35, S.D. = 0.66) ด้านการแนะแนว ($\bar{x}$ = 4.34, S.D. = 0.68) ด้านการคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.34, S.D. = 0.74) ด้านการส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงานสถานประกอบการ และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.32, S.D. = 0.67) ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.69) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.70) ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี เพื่อการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.71) ด้านการนิเทศการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.31, S.D. = 0.72) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.29, S.D. = 0.66) ด้านการวางแผนงาน ด้านวิชาการ ($\bar{x}$ = 4.29, S.D. = 0.71) ด้านการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น ($\bar{x}$ = 4.28, S.D. = 0.66) ด้านการส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ทางวิชาการ ($\bar{x}$ = 4.27, S.D. = 0.69) ด้านการจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงาน ด้านวิชาการของสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.27, S.D. = 0.73) ด้านการพัฒนาหรือการดำเนินการเกี่ยวกับการให้ความเห็นการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น ($\bar{x}$ = 4.26, S.D. = 0.71) และด้านการวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ($\bar{x}$ = 4.25, S.D. = 0.70) ตามลำดับ เมื่อพิจารณา ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของข้อมูลชุดนี้ พบว่า มีค่าระหว่าง 0.66

– 0.74 ซึ่งหมายความว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย แสดงให้เห็นว่าความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s product-moment correlation coefficient: rxy) แล้วเปรียบเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของชูศรี วงศ์รัตนะ ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ ดังรายละเอียดตามตารางที่ 4

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสพรรณบุรี เขต 3

สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา / การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา	การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายของสถานศึกษาและความต้องการของชุมชน (Y1)	การวางแผนการใช้หลักสูตรสถานศึกษา (Y2)	การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา (Y3)	การพัฒนาบุคลากรเพื่อการจัดการเรียนรู้ (Y4)	การนิเทศการศึกษาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน (Y5)	การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน (Y6)	การจัดทำและพัฒนาสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา (Y7)	การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (Y8)	การพัฒนาหลักสูตร (Y9)	การแนะแนว (Y10)	การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (Y11)	การส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (Y12)	การประสานความร่วมมือกับการจัดการศึกษาของชุมชน องค์กร หน่วยงานทางการศึกษาและสถานประกอบการ (Y13)	การจัดทำระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของสถานศึกษา (Y14)	การจัดทำและดำเนินการตามแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา (Y15)	การพัฒนาและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ (Y16)	รวม (Y_{tot})
สมรรถนะในการสื่อสาร (Communication Competency : X_1)	.602**	.628**	.622**	.572**	.640**	.590**	.574**	.623**	.616**	.610**	.621**	.597**	.639**	.634**	.619**	.602**	.652**
สมรรถนะในการวางแผนและการบริหารจัดการ (Planning and Administration Competency : X_2)	.717**	.732**	.753**	.654**	.730**	.714**	.673**	.742**	.726**	.715**	.747**	.754**	.737**	.731**	.745**	.740**	.776**
สมรรถนะในการทำงานเป็นทีม (Teamwork Competency : X_3)	.722**	.734**	.749**	.637**	.736**	.708**	.678**	.741**	.743**	.716**	.732**	.736**	.724**	.726**	.738**	.734**	.772**
สมรรถนะในการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ (Strategic Action Competency : X_4)	.726**	.743**	.744**	.655**	.755**	.701**	.691**	.733**	.731**	.724**	.731**	.736**	.733**	.720**	.727**	.681**	.772**
สมรรถนะในการรับรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness Competency : X_5)	.713**	.721**	.722**	.601**	.733**	.701**	.671**	.724**	.751**	.699**	.717**	.714**	.719**	.697**	.712**	.657**	.753**
สมรรถนะในการบริหารตนเอง (Self-Management Competency : X_6)	.759**	.762**	.767**	.619**	.761**	.734**	.703**	.742**	.750**	.721**	.749**	.729**	.713**	.698**	.752**	.686**	.780**
รวม (X_{tot})	.759**	.772**	.779**	.666**	.778**	.742**	.714**	.769**	.772**	.748**	.768**	.763**	.761**	.750**	.767**	.710**	.805**

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4 พบว่า สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวม (Xtot) มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวม (Ytot) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (r = 0.805)

เมื่อพิจารณาสมรรถนะรายด้าน (X1–X6) กับการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวม (Ytot) พบว่าทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยมีความสัมพันธ์ระดับสูง 5 ด้าน ได้แก่ สมรรถนะในการบริหารตนเอง (r = 0.780) การวางแผนและการบริหารจัดการ (r = 0.776) การทำงานเป็นทีม (r = 0.772) การปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ (r = 0.772) และการรับรู้เกี่ยวกับโลก (r = 0.753) ส่วนสมรรถนะด้านการสื่อสารมีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง (r = 0.652)

สำหรับสมรรถนะโดยภาพรวม (Xtot) กับการบริหารงานวิชาการรายด้าน (Y1–Y17) พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ทุกด้าน โดยอยู่ในระดับสูง 16 ด้าน (r = 0.710–0.779) สูงสุดคือด้านการจัดการเรียนการสอน (r = 0.779) และต่ำสุดคือด้านการคัดเลือกหนังสือแบบเรียน (r = 0.710) ส่วนด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง (r = 0.666)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะรายด้านกับการบริหารงานวิชาการรายด้าน พบว่าทุกคู่มีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยคู่ที่มีค่าสูงสุด 5 อันดับแรกอยู่ในระดับสูงทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นสมรรถนะด้านการบริหารตนเองร่วมกับด้านการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนางานวิชาการ (r = 0.755–0.767) ขณะที่คู่ที่มีความสัมพันธ์ต่ำสุดคือ สมรรถนะด้านการสื่อสารกับการคัดเลือกหนังสือแบบเรียน (r = 0.563) ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง

อภิปรายผล

สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง ทั้งด้านภาวะผู้นำ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การคิดเชิงกลยุทธ์ และการมุ่งผลสัมฤทธิ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาในปัจจุบันต้องผ่านกระบวนการสรรหาและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่เหมาะสมต่อบทบาทหน้าที่ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสมรรถนะ (Competency) ที่อธิบายว่าสมรรถนะเป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน (ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2567; สุรชัย พรหมพันธุ์, 2554) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสมรรถนะไม่ได้จำกัดเพียงความรู้ แต่ครอบคลุมทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะส่วนบุคคล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นการสรรหา คัดเลือก และประเมินผลเพื่อให้ได้บุคลากรที่มีสมรรถนะเหมาะสมกับตำแหน่ง (ชัย สมิทธิไกร, 2556; นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์, 2560) ในบริบททางการศึกษา สมรรถนะของผู้บริหารมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับภาวะผู้นำทางการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณภาพสถานศึกษา (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และนักรบ หมื่แสน, 2561; สัมมา

รธนิธย์, 2560) ดังนั้น การที่ผู้บริหารมีสมรรถนะในระดับสูงจึงสะท้อนถึงศักยภาพในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากนโยบายการปฏิรูปการศึกษาและการประกันคุณภาพการศึกษาที่เน้นคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าการบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษา (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2560; ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2563) ซึ่งผู้บริหารต้องมีบทบาทในการกำหนดทิศทาง พัฒนาหลักสูตร ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ และกำกับติดตามผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ แนวคิดการบริหารวิชาการในบริบทโลกยุคเปลี่ยนแปลงยังเน้นความยืดหยุ่นและการปรับตัวต่อพลวัตของสังคม (สุกัญญา แช่มช้อย, 2565) ดังนั้น ผลการวิจัยที่พบว่าการบริหารงานวิชาการอยู่ในระดับสูง สะท้อนให้เห็นถึงการตระหนักถึงบทบาทสำคัญของงานวิชาการ และความพยายามของผู้บริหารในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลง

ความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการ

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะของผู้บริหารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้บริหารมีสมรรถนะสูง การบริหารงานวิชาการก็มีแนวโน้มอยู่ในระดับสูงตามไปด้วย ผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ตามกรอบแนวคิดสมรรถนะที่มองว่าสมรรถนะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดพฤติกรรมการบริหาร (ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2567; สุรชัย พรหมพันธุ์, 2554) เมื่อผู้บริหารมีภาวะผู้นำ มีความสามารถในการวางแผนและตัดสินใจ ย่อมส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำทางการศึกษาที่ชี้ว่าผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และสมรรถนะสูงจะสามารถยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม (ไพฑูรย์ สินลารัตน์ และนักรบ หมื่แสน, 2561; สัมมา รธนิธย์, 2560) นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาผู้บริหารตามหลักการสรรหาและประเมินผลอย่างเป็นระบบ (ชัย สมิทธิไกร, 2556; จามจุรี จำเมือง และคณะ, 2558) ยังมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็นต่อการบริหารงานวิชาการ

โดยสรุป ผลการวิจัยยืนยันว่าการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการ ดังนั้น หน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในภาพรวมอย่างยั่งยืน

สรุป

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย ผลการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา ระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสองตลอดจนเพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสะท้อนให้เห็นภาพรวมที่มีความชัดเจน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และมีนัยสำคัญเชิงวิชาการอย่างเด่นชัด

ในประเด็นสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการสื่อสาร ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ ด้านการวางแผนและการบริหารจัดการ ด้านการกระจายอำนาจ และด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลง ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีศักยภาพเด่นชัดในการสื่อสารและสร้างความร่วมมือภายในองค์กร ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการบริหารในบริบทสถานศึกษายุคใหม่ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการประสานพลังของบุคลากรหลายฝ่าย ขณะเดียวกัน แม้ว่าด้านการบริหารการเปลี่ยนแปลงจะมีค่าเฉลี่ยอยู่ในลำดับท้าย แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความสามารถในการปรับตัวต่อบริบทการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่าโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา รองลงมา ได้แก่ การวัดผลและประเมินผล การแนะแนว และการจัดทำแผนงานวิชาการ ผลลัพธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพเชิงระบบ โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรและระบบประกันคุณภาพซึ่งเป็นกลไกหลักในการยกระดับมาตรฐานการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งนี้การที่ทุกด้านอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงความเข้มแข็งของกระบวนการบริหารงานวิชาการในภาพรวม และการดำเนินงานที่มีความสอดประสานกันอย่างเป็นระบบ

ประเด็นสำคัญยิ่งของการวิจัยครั้งนี้ คือ การค้นพบว่าสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสมรรถนะของผู้บริหารเป็นปัจจัยเชิงกำหนด (determinant factor) ที่มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพของการบริหารงานวิชาการ กล่าวคือ เมื่อผู้บริหารมีระดับสมรรถนะสูง การดำเนินงานด้านวิชาการของสถานศึกษาย่อมมีแนวโน้มสูงขึ้นในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนถึงความเชื่อมโยงเชิงสหสัมพันธ์ แต่ยังตอกย้ำบทบาทของภาวะผู้นำและสมรรถนะเชิงบริหารในฐานะกลไกขับเคลื่อนคุณภาพทางวิชาการของสถานศึกษา

โดยสรุป ผลการวิจัยมีความครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยทุกประการ อีกทั้งยังมีคุณค่าเชิงวิชาการในการยืนยันกรอบแนวคิดที่มองว่าสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นทุนทางการบริหาร (administrative capital) ที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการบริหารงานวิชาการ ข้อค้นพบเชิงประจักษ์นี้สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาและเสริมสร้างสมรรถนะผู้บริหาร การออกแบบ

หลักสูตรพัฒนาผู้บริหารเชิงระบบ ตลอดจนการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาในสถานศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 และบริบทที่มีลักษณะใกล้เคียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะด้านการบริหารตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ดังนั้น ควรมีนโยบายพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรม สัมมนา และประชุมวิชาการ พร้อมทั้งสร้างขวัญกำลังใจและจัดกิจกรรมผ่อนคลายความเครียด เพื่อให้ผู้บริหารปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพและบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา

2. การบริหารงานวิชาการด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอยู่ในระดับมาก แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด จึงควรส่งเสริมความรู้และทักษะด้านการวิจัยแก่ผู้บริหารและครู สนับสนุนการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา และผลักดันการนำผลวิจัยไปใช้และเผยแพร่ เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้และประสิทธิภาพของสถานศึกษา

3. สมรรถนะของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับการบริหารงานวิชาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเฉพาะด้านการบริหารตนเองที่สัมพันธ์กับการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารควรพัฒนาสมรรถนะทุกด้านอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการบริหารตนเอง เพื่อเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแนวทางเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 และในสังกัดอื่น ๆ

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 และในสังกัดอื่น ๆ

3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับสมรรถนะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 และในสังกัดอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

กุลจิรา รักษนคร. (2563). คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. *Journal of Modern Learning Development, 5*(3), 330–342.

ชัย สมิทธิไกร. (2556). *การสรรหา การคัดเลือก และการประเมินผลการปฏิบัติของบุคลากร* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต. (2567). *สมรรถนะ competency: แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง*. ไอดี ออลดิจิตอลพริ้นท์.

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์. (2560). *การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จามจุรี จำเมือง และคณะ. (2558). *คู่มือเตรียมสอบผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษา*. ไฮเอ็ดพับลิชชิ่ง.

เดชา เดชะวัฒนไพศาล. (2559). *การจัดการทรัพยากรบุคคลพื้นฐานแนวคิดเพื่อการปฏิบัติ*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์. (2560). *หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21* (พิมพ์ครั้งที่ 3). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2563). *การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). มีน เซอร์วิส ซัพพลาย.

พนธกานต์ นุฤทธิ์มนตร, และคณะ. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารในยุคดิจิทัล. *วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย, 12*(4), 176–189.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์, และนักรบ หมื่แสน. (2561). *ความเป็นผู้นำทางการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัมมา รธนิธย์. (2560). *หลักทฤษฎีและปฏิบัติการบริหารการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง.

สุกัญญา แช่มช้อย. (2565). *การบริหารวิชาการที่ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคพลิกผัน*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรชัย พรหมพันธุ์. (2554). *ชำแหละสมรรถนะเพื่อการพัฒนา*. สำนักพิมพ์ปัญญาชน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *แนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาของชาติสู่การปฏิบัติสำหรับประเทศไทย*. 21 เซ็นจูรี่.

สำนักพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลและนิติการ. (2567). *คู่มือการประเมินสัมฤทธิ์ผลการปฏิบัติงานในหน้าที่ตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2567, จาก https://drive.google.com/file/d/1UElv40Hq0sXlddwZZ7P9kpUXx43wyMYF/view

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

China–Thailand Mutual Visa Exemption as a Driver of Inbound Tourism: A Multi-segment Socioeconomic Analysis

Zhang Xin[1*]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Zhang Xin*
College of Leadership and Social Innovation, Rangsit University, Thailand.
Email: xiner_0821@yeah.net

Keywords:
Pre-Policy Barriers, Chinese Tourists, Mutual Visa Exemption, Push–Pull Theory, Cultural Capital, Thailand Tourism

Article history:
Received: 02/06/2025
Revised: 05/09/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 06/03/2026

How to Cite:
Xin, Z. 2026). China–Thailand Mutual Visa Exemption as a Driver of Inbound Tourism: A Multi-segment Socioeconomic Analysis. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 229-240.

ABSTRACT

This study examines the structural and experiential barriers that Chinese tourists faced prior to the implementation of the China–Thailand Mutual Visa Exemption policy in March 2024. Employing a mixed-methods research design, the study integrates quantitative data from 830 structured survey responses with qualitative insights from 15 in-depth interviews across five purpose-based tourist subgroups: general tourists, students, business travelers, job seekers, and retirees. The central research question investigates the types and extent of obstacles that impeded Chinese tourists from choosing Thailand as a travel destination before the visa policy was enacted. Results identify four dominant categories of pre-policy challenges: (1) visa processing complexity, including document burdens and unclear categories; (2) language and cultural barriers, which created anxiety and confusion during border entry and local interaction; (3) policy inconsistency and procedural unpredictability, particularly during the COVID-19 era; and (4) trust erosion due to the increasing visibility of grey capital activities in tourism, real estate, and education sectors. These issues were especially pronounced among independent travelers, older tourists, and first-time visitors. The study applies Push–Pull Theory as its main analytical framework, supported by Plog's psychographic segmentation, Bourdieu's concept of cultural capital, and Doxey's Irridex model. Findings confirm that administrative rigidity, service fragmentation, and symbolic discomfort discouraged travel even before formal restrictions were lifted. The implications highlight the importance of pre-emptive infrastructure reform, cultural mediation mechanisms, and segmented service systems to ensure policy effectiveness beyond its symbolic enactment. This research provides empirical and theoretical contributions to the study of mobility governance, tourism psychology, and cross-border visitor management.

Introduction

Tourism has long served as a critical driver of economic growth in Southeast Asia, with Thailand emerging as one of the region's most prominent destinations. Among its international markets, China has consistently represented the largest source of inbound tourists. Prior to the COVID-19 pandemic, Thailand welcomed more than 10 million Chinese visitors annually, accounting for nearly one-third of total international arrivals. This substantial influx contributed significantly to national revenue, particularly within the hospitality, retail, transportation, and service sectors, thereby reinforcing tourism's strategic importance to the Thai economy.

The outbreak of COVID-19 in early 2020 precipitated an unprecedented crisis in global mobility and tourism. International travel restrictions, border closures, and public health concerns led to a dramatic contraction in cross-border movements. Thailand experienced a sharp decline in foreign arrivals, with Chinese tourist numbers in 2022 representing only a marginal proportion of pre-pandemic levels. The prolonged absence of this key market exposed structural vulnerabilities within Thailand's tourism-dependent economy and underscored the urgency of sustainable recovery strategies.

In response to the downturn, the governments of Thailand and China implemented a Mutual Visa Exemption policy in March 2024, permitting visa-free stays of up to 60 days. This bilateral initiative was intended to stimulate travel demand, rebuild market confidence, and accelerate tourism recovery. While the policy carries strong symbolic and diplomatic significance, its practical effectiveness remains contingent upon broader structural and perceptual factors. Notably, several pre-existing challenges—such as concerns related to safety, service quality, pricing transparency, and destination image—had already begun to influence Chinese outbound travel decisions prior to the pandemic.

Despite the policy's strategic intent, limited scholarly attention has been devoted to assessing whether visa liberalization alone is sufficient to revitalize Chinese tourist arrivals to Thailand in the post-pandemic context. Existing research often emphasizes macroeconomic recovery trends or general tourism resilience, while comparatively fewer studies examine the interaction between policy measures and traveler perceptions within this specific bilateral framework.

Therefore, this study seeks to address this gap by evaluating the effectiveness of the 2024 Mutual Visa Exemption policy in restoring Chinese tourism to Thailand, while also examining the underlying structural and perceptual factors that may facilitate or constrain its impact. By doing so, the research aims to contribute to a more nuanced understanding of post-pandemic tourism recovery and policy-driven mobility in the Southeast Asian context.

Literature Review and Theoretical Framework

Push–Pull Theory and Pre-Travel Barriers

Push–Pull Theory is central to understanding tourism motivations (Crompton, 1979; Dann, 1977). Push factors drive individuals to travel due to internal motivations, such as dissatisfaction or curiosity, while pull factors refer to the attractiveness of the destination—like affordability, safety, or climate. In China–Thailand travel, push factors include urban pressure and social competition, while pull factors include low costs and perceived friendliness. This study expands the theory's application to barriers that suppress push intentions. Administrative

rigidity, trust concerns, and cultural mismatches obstruct push factors, while inconsistent services dilute pull factors. For example, visa rules or language barriers may discourage travel, even when Thailand is viewed positively.

Cultural Capital and Symbolic Comfort (Bourdieu)

Bourdieu's (1986) concept of cultural capital explains how familiarity with a host country's norms affects tourist confidence. Tourists with higher cultural fluency—such as language ability or experience with Thai systems—reported fewer difficulties and a higher willingness to return. Others, unfamiliar with basic customs or immigration behavior, experienced anxiety and disorientation. This symbolic discomfort often discouraged return visits, reinforcing the role of cultural fluency in travel behavior.

Psychographic Segmentation and Barrier Tolerance (Plog)

Plog (1974) segmented tourists as psychocentric or allocentric. Psychocentric travelers seek routine and safety; allocentric one's welcome novelty. In this study, retirees and job seekers aligned more with the former—showing higher sensitivity to complexity and uncertainty—while students and professionals were more flexible but still frustrated. These behavioral traits affect barrier tolerance. What seems minor to one traveler may be significant to another. Policy responses should reflect these psychological differences.

Tourist Gaze and Expectation Friction (Urry)

Urry's "tourist gaze" suggests that media shapes expectations before a trip. In China, platforms like Xiaohongshu and Douyin present Thailand as seamless and welcoming. However, many travelers encountered a gap between these images and on-the-ground realities—such as limited payment systems or weak signage—which led to disappointment. This gap creates a subtle but powerful barrier: not from actual service absence, but from misaligned expectations.

Doxey's Irridex and Host Responses

Doxey's Irridex model tracks host attitudes from euphoria to antagonism. In Thailand, unease about unregulated Chinese investments—especially in real estate or education—has shifted local sentiment. Tourists reported discomfort from this perceived tension, particularly when they were wrongly grouped with speculative actors. Even law-abiding travelers sensed distrust, revealing that social atmosphere itself can become a barrier.

Framework Summary and Application

This study integrates these theories into a barrier framework: Push–Pull Theory explains structural friction; Bourdieu adds symbolic capital; Plog distinguishes behavior patterns; Urry reveals expectation formation; and Doxey captures local reaction. Together, they show that travel barriers are not just physical or procedural—but psychological, emotional, and social.

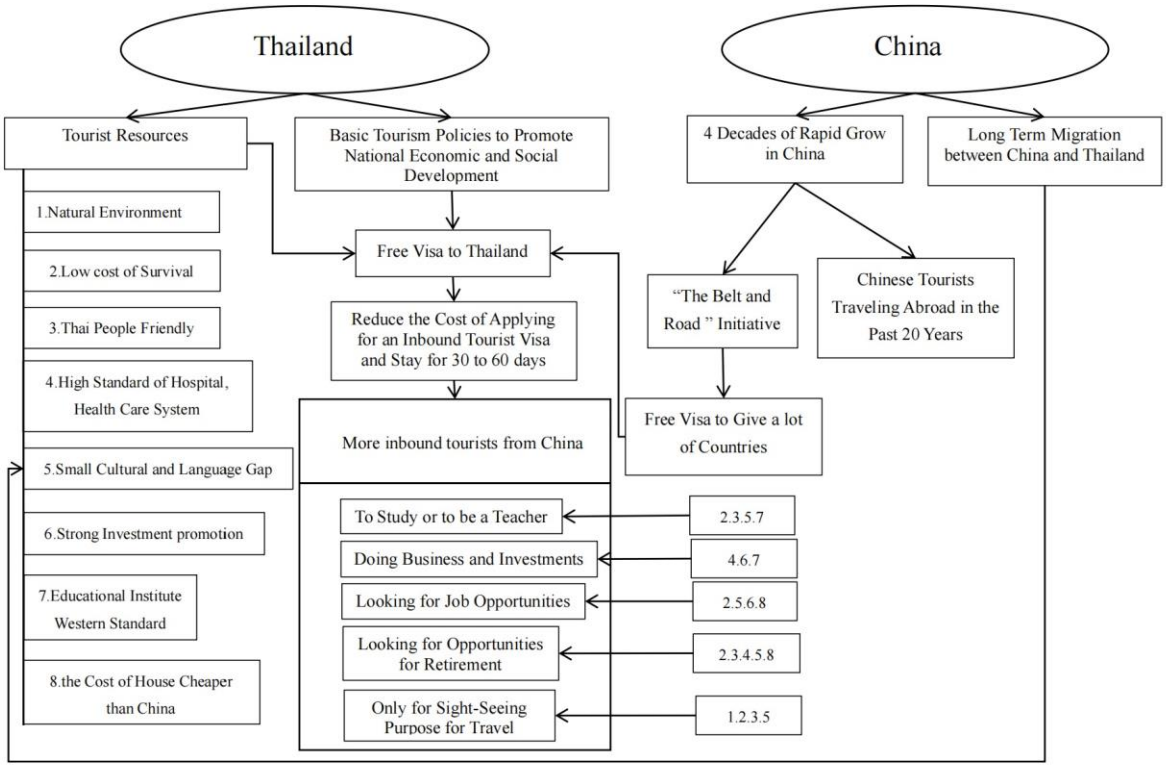

Figure 1 Integrated Theoretical Framework

Objectives

1. To identify the administrative, cultural, and emotional barriers that discouraged Chinese tourists before the policy.
2. To examine how these barriers varied across five tourist types: retirees, students, job seekers, business travelers, and general tourists.
3. To assess the relationship between cultural familiarity and revisit intention, highlighting how symbolic comfort affects travel behavior.

Hypotheses

The study tests the following hypotheses:

H1: Perceived visa complexity differs significantly across tourist types.

H2: Cultural familiarity (Q5) positively correlates with revisit intention (Q8).

H3: Tourists with lower education levels report more institutional stress.

H4: The gap between social media portrayals and real experiences reduces satisfaction and revisit intention.

These hypotheses guide the analysis and link traveler perceptions to broader theories such as Push–Pull, cultural capital, and expectation management.

Methodology

Research Design

This study uses a mixed-methods design, combining survey data with qualitative interviews. The goal is to capture both the scale and depth of pre-policy travel barriers experienced by Chinese tourists.

Sampling and Participants

Participants were selected purposively from five travel groups: general tourists, students, business travelers, job seekers, and retirees. Data was gathered between November 2023 and January 2024 in Bangkok, Chiang Mai, Phuket, and Pattaya. Of 1,000 distributed questionnaires, 830 valid responses were retained. Additionally, 15 semi-structured interviews were conducted (3 per group). Respondents had traveled before March 1, 2024, using tourist or non-immigrant visas.

Survey Structure

The survey included three parts:

- Demographics (age, gender, occupation, visa type, etc.)
- Eight Likert-scale items (Q1–Q8) capturing motivations and perceived challenges
- Two open-ended questions on service experience and suggestions

Reliability was confirmed with Cronbach's Alpha = 0.846. Experts reviewed the questionnaire using the Item–Objective Congruence method, and a 100-person pre-test ensured clarity.

Interviews and Coding

Interviews followed a guide focused on visa difficulties, service barriers, cultural mismatches, and the influence of grey capital. Responses were transcribed and analyzed thematically using NVivo, highlighting four recurring themes: procedural complexity, language/cultural friction, institutional inconsistency, and social trust concerns.

Data Analysis

- Descriptive statistics summarized frequency and group differences.
- ANOVA tested perception variation by travel purpose.
- Pearson correlation examined the link between cultural familiarity (Q5) and revisit intent (Q8).
- Thematic analysis categorized open-ended responses and interview insights.

Ethics

Participation was voluntary and anonymous. Interviewees provided consent, and ethics approval was obtained from the host university.

Results

This section presents findings from 830 survey responses and 15 interviews, addressing the central research question: *What barriers did Chinese tourists face before the visa exemption policy?*

Table 1 Key Challenges (Descriptive Statistics)

Barrier Category	Specific Issue	Percentage (%)
Visa Complexity	Confusion over visa type and fee	92%
	Lengthy documentation requirements	88%
	Uncertainty in approval duration	86%
Language/Culture	Language difficulties at airport, hotels	84%
	Lack of Mandarin signage and guides	72%
	Unfamiliar tipping customs	71%
Entry Process	Inconsistent rules at different borders	43%
	COVID-era policy unpredictability	88%
Infrastructure	Poor public transport connectivity	38%
	No Chinese-compatible payment systems	34%

Table 1 – Summary of Pre-Policy Travel Barriers Source: Survey results, Q1–Q8, n = 830 These results confirm that administrative rigidity and cultural disconnect were widespread and shaped perceptions before travel began.

Table 2 Group Differences (ANOVA) ANOVA revealed statistically significant variation:

- Retirees ranked housing cost and visa stress highest.
- Students raised concerns about school legitimacy and housing scams.
- Job seekers felt scrutinized at immigration.
- Business travelers highlighted slow licensing processes.
- General tourists cited cultural misunderstandings and tech inaccessibility.

Group	Most Reported Barrier	Implication
Retirees	Visa complexity, housing cost	Need long-stay support + real estate clarity
Students	School credibility, housing scams	Institutional trust + student visa reform
Job Seekers	Immigration suspicion, employment legality	Legal work channels, avoid stigma

Business Travelers	Licensing delays, tax system confusion	Admin simplification + bilingual portals
General Tourists	Language inaccessibility, tech limitations	Need Mandarin signage + digital payment tools

Table 2 – Tourist Group Comparison of Top Barrier Sensitivities These differences validate the need for segment-specific solutions.

Correlation Analysis

- Cultural familiarity (Q5) ↔ Revisit intention (Q8): $r = 0.311$, $p < 0.01$
- Age ↔ Revisit intention: $r = 0.211$, $p < 0.05$

These show that symbolic comfort and life stage influence return behavior more than income or education.

Thematic Insights

Interview themes included:

- Visa anxiety: “Every trip felt like paperwork roulette.”
- Trust erosion: “I don’t want to be treated like a scammer.”
- Cultural disconnect: “No one spoke Mandarin at customs.”
- Unmet expectations: “They say it’s convenient, but I couldn’t even pay.”

These narratives add depth to the quantitative data, reinforcing that emotional friction was as impactful as logistical difficulty.

Discussion

The findings of this study indicate that the pre-policy travel constraints experienced by Chinese tourists were not isolated administrative inconveniences, but rather components of a broader ecosystem of friction. These barriers operated simultaneously at structural, symbolic, emotional, and reputational levels. In line with the study’s objectives, this section discusses how these dimensions shaped travel decision-making, how they differed across tourist types, and how cultural familiarity influenced revisit intention.

Structural Barriers and Suppressed Travel Motivation

Consistent with Push–Pull Theory (Dann, 1977; Crompton, 1979), Chinese tourists expressed strong intrinsic motivations (push factors) such as relaxation, cultural exploration, and social status enhancement. However, these motivations were frequently constrained by external structural barriers (pull inhibitors), including complex visa procedures, inconsistent documentation requirements, language barriers, and limited inter-agency coordination. While Thailand has long been perceived as an attractive destination, institutional complexity appeared to interrupt the transformation of desire into actual travel behavior. This aligns with

the concept of "travel constraints" proposed by Crawford and Godbey (1987), who argue that structural barriers can suppress participation even when motivation is high. Particularly among first-time and risk-averse travelers, administrative uncertainty reduced perceived behavioral control, thereby weakening travel intention (Ajzen, 1991). Thus, prior to the policy reform, institutional friction functioned not merely as an inconvenience but as a psychological deterrent that blocked the motivational pathway before it matured into action.

Cultural Capital and Symbolic Comfort

The findings also reveal that cultural familiarity significantly influenced tourist confidence and emotional experience. Tourists with prior exposure to Thai culture—through media, food, language, or previous visits—demonstrated higher levels of symbolic comfort and lower anxiety. This supports Bourdieu's (1986) concept of cultural capital, whereby accumulated cultural knowledge enhances individuals' ability to navigate unfamiliar social fields. Conversely, participants lacking such familiarity described experiences of "soft exclusion"—a state characterized not by overt discrimination but by uncertainty regarding etiquette, communication, and appropriate behavior. Such symbolic discomfort contributed to emotional strain and diminished revisit intention. These findings resonate with the notion of the "tourist gaze" (Urry & Larsen, 2011), which suggests that tourism is mediated by socially constructed expectations. When visitors lack interpretive frameworks to decode local norms, symbolic disorientation may occur. Moreover, emotional responses such as anxiety and perceived unwelcomeness have been shown to negatively affect destination loyalty (Chen & Chen, 2010). Therefore, symbolic comfort appears to play a mediating role between cultural familiarity and revisit intention.

Psychographic Sensitivity to Barriers

In addressing the second research objective, the study demonstrates that barriers were not experienced uniformly across tourist types. Drawing on Plog's (1974, 2001) psychographic model, retirees and job seekers exhibited characteristics of psychocentric travelers—preferring familiarity, predictability, and institutional clarity. These groups were particularly sensitive to administrative ambiguity and reputational uncertainty, often abandoning travel plans at early stages. In contrast, students and business travelers displayed allocentric tendencies, showing greater tolerance for complexity and novelty. However, even among these groups, frustration emerged when institutional inefficiencies created unnecessary uncertainty. This suggests that allocentric orientation may buffer—but not eliminate—the negative impact of structural barriers. The findings therefore extend Plog's framework by demonstrating that psychographic traits interact with institutional environments. Structural friction disproportionately affects risk-averse segments, potentially narrowing the diversity of inbound tourist profiles.

Expectation Friction and Grey Capital Effects

The concept of expectation–experience disconfirmation (Oliver, 1980) provides insight into the mismatch between mediated images and on-site realities. Through curated social media and promotional narratives, Thailand was often presented as seamless, digitally convenient, and culturally welcoming. However, participants reported encountering limited

digital payment compatibility, inconsistent language accessibility, and bureaucratic opacity. This discrepancy produced what may be termed "expectation friction," wherein experiential reality falls short of the imagined tourist gaze (Urry & Larsen, 2011). Such friction weakened satisfaction and reduced emotional attachment to the destination. Additionally, the presence of grey capital—informal economic actors and visa irregularities—generated reputational tension. Some participants expressed concern about being stereotyped as speculative investors or visa abusers. Even when complying fully with regulations, they feared misrecognition or suspicion. Reputational vulnerability, therefore, functioned as an emotional constraint, reinforcing feelings of unwelcomeness and diminishing trust in institutional fairness. This finding aligns with research on destination image and trust, which suggests that perceived social climate and fairness significantly influence tourist loyalty (Tasci & Gartner, 2007).

Synthesis: A Multi-Layered Barrier Ecosystem

Overall, the study identifies four interconnected layers of pre-policy friction:

1. Structural barriers: complex visa procedures, inconsistent institutional coordination
2. Symbolic barriers: unfamiliar customs, limited cultural decoding capacity
3. Emotional barriers: anxiety, fear of mistakes, perceived unwelcomeness
4. Reputational barriers: association with illegality or speculative behavior

These layers did not operate independently; rather, they reinforced one another, forming a systemic ecosystem of friction. Administrative opacity intensified symbolic uncertainty; symbolic discomfort amplified emotional stress; reputational tension heightened sensitivity to institutional treatment. Therefore, tourism reform should extend beyond procedural simplification. While visa facilitation is necessary, it is insufficient. Policymakers must simultaneously enhance cultural accessibility, strengthen multilingual communication, promote inclusive narratives, and rebuild institutional trust. Addressing only structural constraints may increase arrivals in the short term; however, without improving symbolic comfort and emotional assurance, revisit intention and sustainable destination loyalty may remain limited. The findings thus highlight the importance of integrating administrative efficiency with cultural empathy in destination governance.

Conclusion

This study investigated the principal challenges encountered by Chinese tourists prior to the implementation of the China–Thailand Mutual Visa Exemption policy. Consistent with the study's objectives, the findings demonstrate that travel barriers extended beyond procedural and logistical constraints to encompass symbolic, emotional, and perceptual dimensions.

Drawing on a mixed-methods approach, the research revealed that difficulties such as visa-related uncertainty, language barriers, and limited access to reliable travel information significantly shaped pre-travel decision-making processes. More importantly, the findings indicate that these practical impediments were intertwined with broader socio-cultural dynamics. Cultural misunderstandings, communication gaps, and perceived stigma—particularly those associated with narratives of grey capital—contributed to heightened anxiety and diminished travel confidence among potential visitors.

By situating logistical challenges within a wider socio-symbolic framework, this study underscores the multidimensional nature of travel barriers in cross-border mobility contexts. The results highlight the importance of policy interventions that address not only administrative efficiency but also trust-building, cultural mediation, and image management. In doing so, the research contributes to a more comprehensive understanding of outbound tourism constraints and offers meaningful implications for policymakers and destination stakeholders seeking to enhance bilateral tourism flows.

Recommendations

Practical Recommendations

1. The platform should prioritize usability, transparency, and trust-building functions rather than promotional content.
2. Segment-based governance enhances satisfaction, reduces regulatory friction, and minimizes spillover effects into informal markets.
3. Simplify and rename visa classifications to reduce confusion between tourism, education, employment, and long-stay permits. Clear taxonomy reduces compliance risks and mitigates inadvertent violations.

Limitations of the Study

Despite its contributions, this study has several limitations. First, the analysis relies solely on cross-sectional data from 2025, which limits the ability to capture the long-term effects of policy adjustments or technological change on the relationships among the six variables, potentially resulting in static estimation bias. Second, the research focuses on industrial colleges at or above the provincial level, which may overlook the distinctive characteristics of cooperation between local colleges and SMEs. Such forms of “embedded cooperation” may involve different trust-building paths and variable weight structures. Third, the study assumes linear relationships among variables and does not account for potential nonlinear effects or mediating mechanisms, which warrants further methodological verification.

Future Research Directions

1. Comparative studies between Thailand and other visa-exempt destinations could evaluate whether experiential accessibility consistently predicts traveler satisfaction.
2. Develop validated measurement scales for institutional trust in cross-border tourism contexts.
3 Empirically examine how financial irregularities influence tourism perception and diplomatic sentiment.
4. Investigate how social media ecosystems shape pre-arrival expectations and post-visit evaluations.

References

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50*(2), 179–211.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.

Chen, C.-F., & Chen, F.-S. (2010). Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. *Tourism Management, 31*(1), 29–35.

Chen, C.-F., & Phou, S. (2013). A closer look at destination: Image, personality, relationship and loyalty. *Tourism Management, 36*, 269–278.

Crawford, D. W., & Godbey, G. (1987). Reconceptualizing barriers to family leisure. *Leisure Sciences, 9*(2), 119–127.

Crompton, J. L. (1979). Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research, 6*(4), 408–424. https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90004-5

Dann, G. M. S. (1977). Anomie, ego-enhancement and tourism. *Annals of Tourism Research, 4*(4), 184–194. https://doi.org/10.1016/0160-7383(77)90037-8

Doxey, G. V. (1975). A causation theory of visitor–resident irritants: Methodology and research inferences. In *Proceedings of the Travel Research Association Sixth Annual Conference* (pp. 195–198). Travel Research Association.

Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism, 29*(1), 1–20.

Li, G., Song, H., & Witt, S. F. (2005). Recent developments in econometric modeling and forecasting. *Journal of Travel Research, 44*(1), 82–99.

Ministry of Tourism and Sports. (2019). *International tourist arrivals to Thailand 2019*. Author.

Ministry of Tourism and Sports. (2022). *Tourism statistics 2022*. Author.

National Bureau of Statistics of China. (2023). *Statistical communiqué on outbound tourism*. Author.

Neumayer, E. (2010). Visa restrictions and bilateral travel. *The Professional Geographer, 62*(2), 171–181.

Oliver, R. L. (1980). A cognitive model of the antecedents and consequences of satisfaction decisions. *Journal of Marketing Research, 17*(4), 460–469.

Plog, S. C. (1974). Why destination areas rise and fall in popularity. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 14*(4), 55–58. https://doi.org/10.1177/001088047401400409

Plog, S. C. (2001). Why destination areas rise and fall in popularity: An update of a Cornell Quarterly classic. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 42*(3), 13–24.

Royal Thai Embassy Beijing. (2024). *Implementation of Thailand–China mutual visa exemption scheme*. Author.

Tasci, A. D. A., & Gartner, W. C. (2007). Destination image and its functional relationships. *Journal of Travel Research, 45*(4), 413–425.

Tourism Authority of Thailand. (2024). *Thailand–China mutual visa exemption announcement*. Author.

United Nations Conference on Trade and Development. (2022). *COVID-19 and tourism: Assessing the economic consequences*. Author.

Urry, J. (1990). *The tourist gaze: Leisure and travel in contemporary societies*. Sage Publications.

Urry, J., & Larsen, J. (2011). *The tourist gaze 3.0*. Sage.

World Bank. (2022). *Thailand economic monitor: Restoring incomes; recovering jobs*. Author.

World Tourism Organization. (2023). *International tourism highlights* (2023 ed.). Author.
World Travel & Tourism Council. (2023). *Economic impact report: Thailand 2023*. Author.
Yang, Y., Zhang, H., & Chen, X. (2020). Coronavirus pandemic and tourism: Dynamic stochastic general equilibrium modeling of infectious disease outbreak. *Annals of Tourism Research, 83*, 102913.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Guidelines for Applying the Sekhiyavatta principle to Enhance Thai Etiquette Values

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย

Phrakhrubaidika Somphong Anubhaddo Paongdang[1*], & Viroj Koomkrong[2]

พระครูใบฎีกาสมพงษ์ อนุภทฺโท ผึ้งแดง[1*], & วิโรจน์ คุ้มครอง[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakhrubaidika Somphong Anubhaddo Paongdang*
พระครูใบฎีกาสมพงษ์ อนุภทฺโท ผึ้งแดง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: phrapairoj1@gmail.com

2. Viroj Koomkrong
วิโรจน์ คุ้มครอง
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: koom-krong9@hotmail.com

คำสำคัญ:
เสขิยวัตร, มารยาทไทย, คุณค่าทางวัฒนธรรม, การดำเนินชีวิตตามหลักธรรม

Keywords:
Sekhiyavatta, Thai Etiquette, Cultural Values, Dharma principles

Article history:
Received: 18/08/2025
Revised: 12/09/2025
Accepted: 19/11/2025
Available online: 06/03/2026

How to Cite:
Paongdang, P. & Koomkrong, V. (2026). Guidelines for Applying the Sekhiyavatta principle to Enhance Thai Etiquette Values. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 241-253.

ABSTRACT

This research article aims to (1) to study the Sekhiyavatta in Theravada Buddhist scriptures, (2) to examine Thai etiquette, and (3) to propose approaches for applying Sekhiyavatta principles to enhance the value of Thai etiquette. The study employed a qualitative documentary research, analyzing and synthesizing data through descriptive type of report.

The findings revealed that Sekhiyavatta refers to the learned, comprising 75 training rules, governs the physical, verbal, and mental conduct of monks, emphasizing refined manners with the intent to cultivate self-discipline and public respect. These rules are categorized into 4 groups: (1) Sārūpa (26 rules), concerning composure in deportment and behavior when entering communities; (2) Bhojanapati-samyutta (30 rules), pertaining to etiquette in receiving and consuming food; (3) Dhammadesanapati-samyutta (16 rules), addressing decorum in preaching the Dhamma; and (4) Pakiṇṇaka (3 rules), covering specific activities such as excretion in public spaces. Sekhiyavatta transcends mere disciplinary rules, reflecting a refined Buddhist cultural ethos in behavioral practice.

When compared to Thai etiquette, it was defined as the code of refined conduct encompassing polite and respectful behavior in actions, speech, and mindset-particularly in showing deference and situational appropriateness-it aligns closely with Sekhiyavatta across all dimensions. For instance, proper attire, composed speech and posture, and respect toward elders mirror the Buddhist principle of sixfold reverence, which forms the psychological foundation of Thai etiquette.

The application of Sekhiyavatta to promote Thai etiquette can be organized into four approaches, corresponding to Sekhiyavatta, and synthesized into SBDP Model: (1) S=Self-

discipline, focusing on self-control; (2) B=Behavioral decorum, emphasizing polite conduct; (3) D=Dharma-based etiquette, rooted in Buddhist principles, and (4) P=Public respect, fostering respect for society and the environment. The findings highlight that Sekhiyavatta can systematically enhance public virtue and cultivate a culture of self- and mutual respect, particularly in an era where Thai etiquette faces challenges from globalization. This research holds academic, ethical, and policy-relevant value for revitalizing Thai cultural roots grounded in Buddhist principles, fostering a profound and sustainable cultural restoration.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาหลักเสขิยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักมารยาทไทย 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสารนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า เสขิยวัตร คือวัตรแห่งการศึกษา 75 สิกขาบท ซึ่งเป็นข้อวัตรปฏิบัติด้านกาย วาจา และใจของพระภิกษุที่เน้นเรื่องมารยาทผู้ดี อันมีเจตนารมณ์เพื่อฝึกฝนความสำรวมและความเคารพต่อสาธารณะ แบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดสารูป (26 ข้อ) ว่าด้วยการสำรวมในอิริยาบถและกิริยาเวลาเข้าสู่ชุมชน หมวดโภชนปฏิสังยุต (30 ข้อ) ว่าด้วยมารยาทในการรับและฉันอาหาร หมวดธัมมเทสนาปฏิสังยุต (16 ข้อ) ว่าด้วยมารยาทในการแสดงธรรม และหมวดปกิณณกะ (3 ข้อ) ว่าด้วยมารยาทในกิจเฉพาะ เช่น การขับถ่ายในที่สาธารณะ เสขิยวัตรไม่ใช่เพียงข้อวินัย แต่เป็นธรรมเนียมแห่งความละเมียดละไมซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมพุทธในเชิงพฤติกรรม เมื่อเทียบเคียงกับมารยาทไทย คือ ระเบียบแบบแผนการประพฤติที่ดีงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อยหมายถึงกิริยา วาจา และเจตคติที่แสดงถึงความสุภาพ เรียบร้อย อ่อนน้อม โดยเฉพาะการเคารพผู้อื่นและรู้จักกาลเทศะ พบว่ามีความสอดคล้องกับหลักเสขิยวัตรในทุกมิติ เช่น การแต่งกายที่เรียบร้อย การนั่งพูดอย่างสำรวม การวางตัวต่อผู้ใหญ่ โดยเฉพาะหลักคารวะ 6 ในพระพุทธศาสนา เป็นฐานแห่งมารยาทไทยในมิติจิตใจ

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมมารยาทไทยจึงสามารถจัดหมวดได้ 4 แนวทางตามหมวดของเสขิยวัตร และสังเคราะห์เป็น “SBDP Model” ประกอบด้วย 1) S=Self-discipline (การควบคุมตน) 2) B=Behavioral Decorum (ความสุภาพทางพฤติกรรม) 3) D=Dharma-based etiquette (มารยาทตามหลักธรรม) และ 4) P=Public Respect (ความเคารพต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าหลักเสขิยวัตรสามารถนำมาเสริมสร้างจริยธรรมสาธารณะ (Public Virtue) และปลูกฝังวัฒนธรรมการเคารพในตนและผู้อื่นได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในยุคที่มารยาทไทยกำลังถูกท้าทายจากอิทธิพลโลกาภิวัตน์ งานวิจัยนี้จึงมีคุณค่าทั้งในเชิงวิชาการ ศีลธรรม และการประยุกต์ใช้เชิงนโยบายเพื่อฟื้นฟูรากวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งและยั่งยืน

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “มารยาทไทย” ซึ่งถือเป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนถึงลักษณะนิสัย ความอ่อนน้อม และความสุภาพเรียบร้อยของคนไทย ทั้งในด้านกิริยา วาจา และการปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม แนวคิดเรื่องมารยาทไทยปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาอย่างยาวนาน โดยมีคำกล่าวที่สะท้อนคุณค่าของมารยาทว่า สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคลสามารถสะท้อนพื้นฐานการอบรมและคุณค่าทางสังคมของบุคคลนั้นได้ (สมจินตนา ภักดิ์ศรีวงศ์, 2538)

มารยาทไทยจึงมิใช่เพียงรูปแบบของการแสดงออกทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความสงบเรียบร้อยและความกลมเกลียวในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม โดยเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะและสภาพแวดล้อมทางสังคม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2550) นอกจากนี้ มารยาทยังเกี่ยวข้องกับแบบแผนของกิจวัตร จริยาวัตร และวิธีวัตร ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สังคมยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกัน (สมชัย ใจดี และบรรยง ศรีวิริยาภรณ์, 2533)

ในบริบทของพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทและการสำรวมกาย วาจา ใจ ปรากฏอย่างชัดเจนในพระวินัยปิฎก โดยเฉพาะในหลัก “เสขิยวัตร” ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่พระภิกษุและสามเณรพึงศึกษาและฝึกฝนเพื่อให้เกิดความเรียบร้อย งดงาม และสมณสารูป เสขิยวัตรเป็นข้อบัญญัติที่มุ่งเน้นการฝึกฝนพฤติกรรมพื้นฐานของพระสงฆ์ เช่น การแต่งกาย การสำรวมอิริยาบถ การรับบิณฑบาต การฉันภัตตาหาร และการแสดงธรรมแก่ประชาชน เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา (พระครูประโชติพัชรพงศ์, 2563) หลักเสขิยวัตรประกอบด้วยข้อปฏิบัติทั้งหมด 75 สิกขาบท ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 หมวด ได้แก่

หมวดสารูป 26 สิกขาบท

หมวดโภชนปฏิสังยุต 30 สิกขาบท

หมวดธัมมเทสนาปฏิสังยุต 16 สิกขาบท

หมวดปกิณณกะ 3 สิกขาบท

ข้อปฏิบัติเหล่านี้มุ่งเน้นการฝึกฝนความสำรวมในอิริยาบถต่าง ๆ เช่น การนุ่งห่มจีวรให้เรียบร้อย การสำรวมกิริยาเมื่อเข้าไปในชุมชน การรับบิณฑบาตด้วยความเคารพ และการแสดงธรรมในโอกาสที่เหมาะสม ซึ่งล้วนเป็นแนวทางการพัฒนาตนให้เป็นผู้มีระเบียบวินัยและมีจริยวัตรที่งดงาม อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาจิตใจและปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา (พระอุดรคณาธิการ และจำลอง สารพัดนึก, 2530)

หลักเสขิยวัตรยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมส่วนบุคคลกับศรัทธาของสังคม กล่าวคือ เมื่อพระภิกษุประพฤติปฏิบัติตามหลักเสขิยวัตรอย่างเคร่งครัด ย่อมทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา และช่วยส่งเสริมการดำรงอยู่ของพระศาสนาให้มั่นคงยั่งยืน (พระครูประโชติพัชรพงศ์, 2563) แม้ว่าจะมีงานศึกษาเกี่ยวกับมารยาทไทยและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่จำนวนหนึ่ง เช่น การศึกษามารยาทในสังคมไทย หรือการศึกษามารยาทชาวพุทธในการเรียนการสอน (จันจิรา เลิศศรีบัณฑิต,

2553) แต่จากการทบทวนเอกสารพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมุ่งศึกษาเฉพาะมิติของมารยาทในบริบทสังคมไทย หรือมิติทางการศึกษาศาสนาเท่านั้น ยังขาดการศึกษาที่เชื่อมโยงหลักเสขิยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับมารยาทไทยในเชิงบูรณาการ รวมถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทในสังคมร่วมสมัย

ดังนั้นสำคัญคือ การขาดการศึกษาเชิงวิเคราะห์ที่นำหลักเสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทยอย่างเป็นระบบ ทั้งในเชิงแนวคิดและเชิงการปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักเสขิยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์ความสัมพันธ์กับหลักมารยาทไทย และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทในสังคมไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักเสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท แนวคิดเรื่องมารยาทไทย และการประยุกต์หลักธรรมเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

หลักเสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เสขิยวัตร (Sekhiyā) เป็นข้อปฏิบัติในพระวินัยปิฎกที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อฝึกอบรมกิริยามารยาทของพระภิกษุสามเณรให้มีความสำรวม เหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม เสขิยวัตรมีลักษณะเป็นข้อฝึกอบรมด้านกิริยามารยาท เช่น การแต่งกาย การเดิน การนั่ง การฉันอาหาร และการวางตัวในที่สาธารณะ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความสำรวมทางกาย วาจา และจิตใจ (พระอุดรคณาธิการ & จำลอง สารพัดนึก, 2530) หลักเสขิยวัตรจึงมิได้เป็นเพียงระเบียบวินัยของพระสงฆ์เท่านั้น แต่ยังสะท้อนหลักการของการพัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสมในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องมารยาทและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การปฏิบัติตามเสขิยวัตรยังช่วยปลูกฝังความเคารพ ความสำรวม และความเรียบร้อย อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณธรรมทางสังคม (พระครูประโชติพัชรพงศ์, 2563) การศึกษาพระพุทธศาสนาในด้านมารยาทชาวพุทธยังพบว่า การเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทในการปฏิบัติต่อพระสงฆ์และการประพฤติตนในสังคมตามหลักพุทธศาสนา สามารถส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้และพฤติกรรมที่เหมาะสมของผู้เรียนได้ (จันจิรา เลิศศรีบัณฑิต, 2553) ดังนั้น หลักเสขิยวัตรจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่สามารถนำมาศึกษาและประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนามารยาทและพฤติกรรมทางสังคมของบุคคลได้

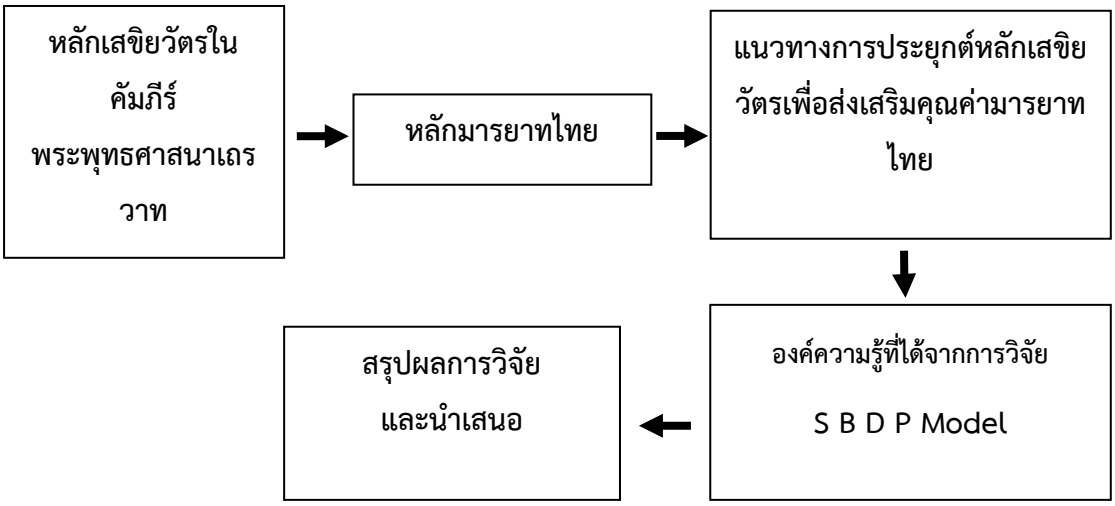
แนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทย

มารยาทไทยเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสุภาพเรียบร้อย ความเคารพ และความเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2550) มารยาทไทยครอบคลุมทั้งกิริยาท่าทาง การพูด การแต่งกาย และการวางตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การไหว้ การรับไหว้ การนั่ง การยืน และการปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมและความเคารพต่อผู้อื่น (สมจินตนา ภักดิ์ศรีวงศ์, 2538) มารยาทยังเกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการปรับตัวในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การมีมารยาทที่เหมาะสมจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีระเบียบและความสงบเรียบร้อย (กองทัพเรือ, 2542) ในบริบททางวัฒนธรรม มารยาทไทยยังมีความสัมพันธ์กับประเพณีและค่านิยมของสังคมไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นและมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในสังคม (สมชัย & บรรยง, 2533) ดังนั้น การศึกษามารยาทไทยจึงมีความสำคัญต่อการรักษาและส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคมไทย

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย

หลักเสขิยวัตรมีลักษณะเป็นข้อฝึกปฏิบัติที่เน้นความสำรวมและความเหมาะสมของพฤติกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องมารยาทไทยในหลายประการ เช่น ความสุภาพ ความเรียบร้อย และความเคารพต่อผู้อื่น การนำหลักเสขิยวัตรมาประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทยสามารถช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การแสดงกิริยาสุภาพ การวางตัวในที่สาธารณะ และการเคารพต่อบุคคลอื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานของมารยาทที่ดีในสังคม การปลูกฝังมารยาทที่ดีในชีวิตประจำวันยังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลิกภาพ เช่น การแต่งกายที่เหมาะสมและการวางตัวอย่างสุภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์และความน่าเชื่อถือของบุคคลในสังคม (พลอย จริยเวช, 2547) ดังนั้น การประยุกต์หลักเสขิยวัตรจึงสามารถเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลให้เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมของสังคมไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักเสขิยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาหลักมารยาทไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย

สมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับหลักเสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นหลักการฝึกอบรมกิริยามารยาท ความสำรวม และความเหมาะสมของพฤติกรรม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับมารยาทไทยที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมของคนไทย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร (Qualitative Research) การศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จากหนังสือเอกสารและบทความทางวิชาการของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ

รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับหลักเสขิยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หลักมารยาทไทย และแนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ ศึกษาข้อมูล 1) จากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 2) จากคัมภีร์อรรถกถา

แปล ปกรณวิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง

2. จัดลำดับข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหา พร้อมทั้งตรวจสอบความสอดคล้องกับหลักคำสอนในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการประยุกต์ใช้หลักเสขิยวัตร เพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย

3. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา แล้วเรียบเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะการบรรยายเชิงพรรณนา

4. ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์

นำผลการศึกษาที่เรียบเรียงแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และความเหมาะสมของเนื้อหา

5. ปรับปรุง จัดทำรายงานการวิจัย

ปรับปรุง แก้ไข และเรียบเรียงเนื้อหาตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรหมวดสารูปเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย โดยเสขิยวัตรเปรียบเสมือนเพชรน้ำหนึ่ง ที่ทำให้คนไทยเป็นคนพิเศษ มีความน่ารัก นุ่มนวล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่มีในชนชาติอื่น เสขิยวัตร 26 ข้อนี้ท่านมิได้ปรับเป็นอาบัติไว้โดยตรงในข้อบัญญัติเป็นแต่ให้ภิกษุทำความศึกษา ให้เรียนรู้ไว้เมื่อล่วงละเมิดเป็นอาบัติทุกกฏ เพราะไม่เอื้อเฟื้อปฏิบัติ และไม่เอื้อเฟื้อที่จะศึกษาทำความเข้าใจ เสขิยวัตรนี้เป็นต้นบัญญัติของมารยาทไทยเป็นเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับสังคม เพื่อความงดงามน่าดู เพื่อการยอมรับเข้าเป็นหมู่คณะ แต่แท้จริงแล้วมีเรื่องเบื้องหลังลึกซึ้งเกี่ยวกับต้นบัญญัติมารยาทที่เรายอมรับกันอยู่ในปัจจุบันนี้ จากปัญหานี้จึงได้มีการบัญญัติมารยาทขึ้นเพื่อเป็นกฎเกณฑ์ใช้สืบต่อกันมา ซึ่งต้นบัญญัติของมารยาทต่าง ๆ ที่เก่าแก่และถือเป็นต้นแบบของมารยาทในปัจจุบันคือ เสขิยวัตรซึ่งเป็นหมวดพระวินัยในพระพุทธศาสนาเป็นธรรมเนียมที่ควรประพฤติเวลาเข้าบ้าน ตามธรรมดา พระอยู่ในวัด แต่ถึงเวลาจะเข้าบ้านประชาชนหรือไปในหมู่บ้านต่าง ๆ ควรจะปฏิบัติอย่างไร เรื่องนี้นำมาประยุกต์ใช้ปรับปรุงตัวเราเองได้ เวลาอยู่บ้านเราจะทำตัวอย่างไรก็ได้ แต่ออกนอกบ้านจะต้องทำอย่างไรบ้าง เอามาเปรียบเทียบกันกับพระสงฆ์ได้จะทำให้เรามีกิริยามารยาทงดงามขึ้น

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรโภชนปฏิสังยุตเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทยโดยหมวดที่ 2 คือ โภชนปฏิสังยุต 30 ข้อนี้ ถ้าภิกษุไม่มีความเอื้อเฟื้อพระวินัย ฉันอาหารโดยไม่สำรวมระวัง ฉันโดยไม่สนใจธรรมเนียมปฏิบัติหรือฉันมูมมามสกปรก ทำให้เกิดความสกปรกเลอะเทอะถูกปรับเป็นอาบัติทุกกฏ แต่ภิกษุที่มีความ

ตั้งใจจะรักษาธรรมเนียม ไม่คิดล่วงละเมิด แต่ไม่รู้ไม่ได้ศึกษา วิกลจริตหรืออาพาธ ไม่เป็นอาบัติ ฉะนั้น ธรรมเนียมในการรับบิณฑบาตและการฉันอาหาร ซึ่งจะเอามาปรับใช้เป็นมารยาทในการกินอาหาร มารยาทไทยตลอดจนขนบธรรมเนียมที่เราใช้กันอยู่ ซึ่งมีความแตกต่างไปจากชนชาติอื่นและมีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา แล้วยังเป็นที่ประทับใจของคนทั่วโลกนี้ มารยาทและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยได้มาจากพระพุทธศาสนา ฉะนั้น มารยาทไทยที่จะกล่าวถึงในวันนี้เป็นการยกเอาพระวินัยหมวดหนึ่งของพระสงฆ์ที่เรียกว่า หมวดเสขิยวัตร ว่าด้วยมารยาทอันงดงามของพระสงฆ์ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำมาจากมารยาทของกษัตริย์ เพราะพระองค์ทรงเป็นเจ้าชายในราชวงศ์ของกรุงกบิลพัสดุ์มาก่อน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำมารยาทของกษัตริย์ที่ดีงามมารวมกับมารยาทของนักบวชที่ดีงามในยุคนั้น ซึ่งพระองค์ทรงพิสูจน์มาแล้วว่าดีจริง ๆ แล้วทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติม จนกลายเป็นมารยาทของพระสงฆ์ จากนั้นได้กลายมาเป็นมารยาทของชาวไทยเราด้วย

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรธัมมเทสนาปฏิสังยุตเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย เป็นมารยาทที่ดีงามของพระสงฆ์มี 16 ข้อ เป็นธรรมเนียมของการแสดงธรรม ให้ภิกษุผู้แสดงธรรมนั้นเคารพในธรรม และให้ความสำคัญแก่ธรรม แสดงธรรมด้วยความตั้งใจประกาศพระศาสนาให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ของพระธรรม ยินดีฟังด้วยความเคารพและยินดีน้อมนำไปปฏิบัติมิใช่แสดงธรรมสักแต่ว่าได้แสดง มิใช่แสดงพอให้ผ่านไป อันเป็นความมักง่าย ไม่คำนึงถึงประโยชน์แก่ผู้รับฟังและพระศาสนา เสขิยวัตรข้อเหล่านี้เป็นการห้ามมิให้แสดงธรรมแก่คนที่แสดงกิริยาไม่เคารพธรรม ไม่ใส่ใจที่จะยกย่องชิดชูธรรมว่าสูงส่ง ควรเคารพ เพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงธรรม เพื่อป้องกันและเสริมสร้างมารยาททางสังคมให้แก่พระสงฆ์ในเวลาเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมบุคลิกให้ดี ให้น่าเคารพรักขึ้นมาหลักเสขิยวัตรนี้ ต่อมากลายเป็นพื้นฐานของมารยาทไทย

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรหมวดปกิณณกะเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย เสขิยวัตรมารยาทในหมวดปกิณกะ 3 ข้อ เป็นมารยาทที่ดีงามของพระสงฆ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายรักษามารยาทในการขับถ่าย ไม่ยืนขับถ่ายเหมือนพวกคฤหัสถ์เพราะสมัยนั้นยังไม่มีห้องน้ำมิดชิดเหมือนอย่างปัจจุบัน จำต้องขับถ่ายในที่โล่งแจ้ง โดยเฉพาะในการเดินทาง จึงห้ามมิให้ยืนขับถ่าย ซึ่งเป็นภาพไม่เหมาะสมสำหรับภิกษุ ปัจจุบันส่วนใหญ่มีห้องน้ำมิดชิดโดยทั่วไปแล้ว จึงอนุโลมยืนขับถ่ายบ้างในกรณีที่ไม่มีคนเห็น แต่ผู้ถือเคร่งครัดก็ยังปฏิบัติตามเสขิยวัตรอยู่สำหรับการขับถ่ายและบ้วนเขฬะหรือน้ำลายน้ำมูกลงบนหญ้าหรือ ใบไม้เขียวสดหรือลงในน้ำนั้น จัดเป็นการรักษาธรรมชาติ รักษาความสะอาด และรักษาสุขภาพโดยภาพรวม และเป็นการป้องกันความสกปรกเลอะเทอะอันไม่น่าพบเห็น นับเป็นสิกขาบทที่ทันสมัย เป็นมาแต่อดีต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงห่วงใยคุณภาพของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและของน้ำเป็นอย่างดี จึงทรงบัญญัติเสขิยวัตรไว้และทรงอนุญาตวัจจกุฏิวัตร คือ วิธีใช้ห้องสุขาที่เต็มเปี่ยมด้วยความสำรวมระวังมีมารยาทในการใช้ห้องน้ำให้ถูกต้องตามหลักเสขิยวัตร

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

การศึกษาหลักเสขิยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษาพบว่า หลักเสขิยวัตรเป็นข้อปฏิบัติด้านมารยาทและความสำรวมที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในพระวินัยปิฎก เพื่อเป็นแนวทางในการฝึกฝนพฤติกรรมของพระภิกษุสามเณรให้มีความเรียบร้อย เหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม โดยหลักเสขิยวัตรมีลักษณะเป็นข้อฝึกอบรมด้านกิริยามารยาท ความสำรวมทางกาย วาจา และการแสดงออกในสถานที่ต่าง ๆ เช่น การเดิน การนั่ง การรับประทานอาหาร และการพูดจา ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความสำรวมและความเคารพต่อสังคม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระพิรุณ วุฑฺฒิกโร (2554) ที่อธิบายว่า เสขิยวัตรเป็นหลักธรรมที่เน้นการฝึกอบรมพฤติกรรมภายนอกให้เกิดความเหมาะสมและงดงาม เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพและวินัยของบุคคลผ่านการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่พระสงฆ์และพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องเสขิยวัตรยังสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้านการพัฒนาตนเองในมิติของศีลและวินัย ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบเรียบร้อย โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543) อธิบายว่า ศีลและวินัยในพระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงข้อห้าม แต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ให้มีความเจริญทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม ดังนั้น หลักเสขิยวัตรจึงถือเป็นระบบการฝึกอบรมด้านมารยาทและบุคลิกภาพที่มีโครงสร้างชัดเจน และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาหลักมารยาทไทย

ผลการศึกษาพบว่า มารยาทไทยเป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมที่สะท้อนถึงวัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของสังคมไทย โดยมีลักษณะสำคัญคือความสุภาพ ความเคารพผู้อื่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน และการแสดงออกที่เหมาะสมตามกาลเทศะ เช่น การไหว้ การพูดจาสุภาพ การเคารพผู้ใหญ่ และการประพฤติตนอย่างเรียบร้อยในที่สาธารณะ (กรมการศาสนา, 2559) ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคุณธรรมและค่านิยมของคนไทยที่เน้นการปลูกฝังคุณลักษณะด้านความมีวินัย ความเคารพผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างสงบสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) การรักษามารยาทไทยยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสังคม โดย อิงอร รอดน้อย (2558) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนสามารถดำเนินการผ่านการปลูกฝังพฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม ซึ่งมารยาทถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน ในบริบทของ

สังคมไทยปัจจุบัน การส่งเสริมมารยาทไทยยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรและการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมที่มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย

จากผลการศึกษาพบว่า หลักเสขิยวัตรสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากทั้งสองแนวคิดมีพื้นฐานร่วมกันในด้านการควบคุมพฤติกรรม การแสดงออกอย่างเหมาะสม และการเคารพผู้อื่น การประยุกต์หลักเสขิยวัตรสามารถดำเนินการได้ในหลายระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล โดยส่งเสริมให้บุคคลฝึกฝนความสำรวมทางกายและวาจา เช่น การพูดจาสุภาพ การวางตัวเหมาะสม และการเคารพผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักมารยาทไทย ระดับการศึกษา โดยนำหลักเสขิยวัตรมาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมให้แก่เยาวชนและ ระดับสังคมและวัฒนธรรม โดยใช้หลักเสขิยวัตรเป็นแนวทางในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรและสังคมที่ให้ความสำคัญกับความสุภาพ ความเคารพ และความมีระเบียบวินัย แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543) ที่มองว่าหลักพุทธธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมได้ โดยเฉพาะในด้านการสร้างจิตสำนึกทางศีลธรรมและการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อพิจารณาในภาพรวม จะเห็นได้ว่าการนำหลักเสขิยวัตรมาประยุกต์ใช้กับมารยาทไทยไม่เพียงแต่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่เหมาะสมของบุคคลเท่านั้น แต่ยังช่วยรักษาและสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมของสังคมไทยให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

สรุป

จากการศึกษาการศึกษา ศึกษาหลักเสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาคุณค่าของมารยาทไทยในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม และ เสนอแนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย ผลการศึกษาพบว่า หลักเสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นข้อฝึกอบรมจำนวน 75 ข้อสำหรับพระภิกษุและภิกษุณี ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อพึงศึกษาเพื่อฝึกฝนการแสดงออกให้เกิดความงดงามทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในพื้นที่สาธารณะ หลักเสขิยวัตรเน้นการพัฒนาคุณลักษณะสำคัญ ได้แก่ อัปปิจฉตา (ความมักน้อย) สัมปชัญญะ (ความรู้ตัวทั่วพร้อม) และวินัย (การสำรวมกาย วาจา และใจ) อันสะท้อนถึงคุณค่าของความสุภาพ ความเรียบร้อย และความละเอียดอ่อนในการดำเนินชีวิตทางสังคม หลักการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างบุคลิกภาพและการแสดงออกที่เหมาะสมของผู้ปฏิบัติ ในด้านคุณค่าของมารยาทไทย ผลการศึกษาพบว่า มารยาทไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางสังคมและจริยธรรมของสังคมไทย โดยแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกาย วาจา และการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนและ

ความเคารพ มารยาทไทยจึงมิได้เป็นเพียงแบบแผนทางสังคม หากแต่มีรากฐานเชื่อมโยงกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมที่หยั่งรากลึกในพุทธวัฒนธรรม งานวิจัยของ สุวัฒน์ แนบกลาง ชี้ให้เห็นว่ามารยาทไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกระบวนการอบรมบ่มเพาะจิตใจให้เกิดสัมมาคารวะ การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และการสำรวมระวังในการกระทำเพื่อไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของเสขิยวัตรในหลายประการ เช่น การยืน เดิน นั่ง การรับบิณฑบาต การสนทนา และการใช้ภาชนะอย่างเหมาะสม ซึ่งล้วนเป็นรูปแบบของการฝึกวินัยและการสำรวมตนในชีวิตประจำวัน สำหรับแนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทย ผลการศึกษาพบว่าสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในหลายบริบทของสังคม ทั้งในระดับครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน โดยเฉพาะในกระบวนการปลูกฝังมารยาทไทยให้แก่เยาวชน แนวทางสำคัญประกอบด้วยการส่งเสริมการสำรวมกายและวาจาในที่สาธารณะ เช่น การแต่งกายอย่างสุภาพ การเดินอย่างเหมาะสม และการใช้ถ้อยคำที่สุภาพไพเราะ ตลอดจนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างวินัยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางพุทธธรรม เช่น ค่ายคุณธรรม กิจกรรมวัฒนธรรม หรือบทเรียนเสริมในหลักสูตรการศึกษา นอกจากนี้ยังควรบูรณาการหลักเสขิยวัตรเข้ากับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจคุณค่าทางจริยธรรมที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมทางมารยาท แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ พเยาว์ ยินดีสุข ที่ระบุว่าการปลูกฝังมารยาทไทยควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงเหตุผลและหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมทางมารยาท มิใช่เพียงการปฏิบัติตามแบบแผนทางสังคมโดยปราศจากความเข้าใจ ดังนั้น หลักเสขิยวัตรจึงสามารถทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีศักยภาพในการสนับสนุนและส่งเสริมการธำรงรักษาคุณค่ามารยาทไทยในสังคมร่วมสมัย ทั้งในมิติของการพัฒนาบุคคลและการเสริมสร้างความสมดุลของสังคมโดยรวม.

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การอบรมเยาวชนในสถานศึกษาให้รู้จักมารยาทไทย
2. การอบรมจริยธรรมแก่บุคลากรในองค์กร
3. การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมในชุมชนโดยมีเสขิยวัตรเป็นฐาน
4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงพฤติกรรม เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่งดงามของสงฆ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรหมวดสารูป 26 สิกขาบทเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทยในยุคดิจิทัล

2. แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรหมวดโภชนปฏิสังยุต 30 สิกขาบท เพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทยในยุคดิจิทัล

3. แนวทางการประยุกต์หลักเสขิยวัตรหมวดธัมมเทสนาปฏิสังยุต 16 สิกขาบทเพื่อส่งเสริมคุณค่ามารยาทไทยในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2559). *มารยาทไทย*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2550). *มารยาทไทย*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม สำนักส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม.

กองทัพเรือ. (2542). *คู่มือมารยาทและการเข้าสังคม*. กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานพิจารณาและจัดทำ อท. ด้านข่าวสาร.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมหลักของคนไทย*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

จันจิรา เลิศศรีบัณฑิต. (2553). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องมารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติต่อพระสงฆ์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนกับการสอนแบบปกติ* (ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พระครูประโชติพัชรพงศ์ (นัฐพงษ์ วิสุทฺโธ). (2563). *คุณค่าของการอุปัฏฐากในพระพุทธศาสนาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพิรุณ วุฑฺฒิกโร. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์เสขิยวัตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก. (2530). *พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พลอย จริยเวช. (2547). *Mix & match แต่งตัวดีอย่างมีสไตล์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: แปลน พริ้นติ้งกรุงเทพ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 7 (พระวินัยปิฎก มหาวรรค)*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมชัย ใจดี และ บรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2533). *ประเพณีและวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วัฒนาพาณิชย์.

สมจินตนา ภักดิ์ศรีวงศ์. (2538). *มารยาทในสังคมไทย มารยาทและการเข้าสมาคม*. กรุงเทพมหานคร: ต้นอ้อแกรมมี่.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2567). *มารยาท*. สืบค้นจาก http://lailouisab.blogspot.com/

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2567). *มารยาทไทย*. สืบค้นจาก http://kanchanapisek.or.th/kp8/

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

อิงอร รอดน้อย. (2558). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนโดยใช้หลักพุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Factors Affecting the Decision to Repurchase Roza Brand Canned Fish Products of Operators of Make-To-Order Restaurants in Mueang District, Nonthaburi Province

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

Kirati Wongwisutthirat[1], Supasak Boondee[2], Teeradej Snongtaweeporn[3*], Kanlaya Boondee[4], & Atanop Dejnarong[5]

กีรติ วงศ์วิสุทธิรัตน์[1], ศุภศักดิ์ บุญดี[2], ธีรเดช สนองทวีพร[3*], กัลยา บุญดี[4], & อรรถณพ เดชณรงค์[5]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Kirati Wongwisutthirat
กีรติ วงศ์วิสุทธิรัตน์
Faculty of Management, Shinawatra University, Thailand.
คณะการจัดการ มหาวิทยาลัยชินวัตร
Email: k.wongwisutthirat@gmai.com

2. Supasuk Boondee
ศุภศักดิ์ บุญดี
International College Pathumthani University, Thailnad.
วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยปทุมธานี
Email: w.supasak@gmail.com

3. Teeradej Snongtaweeporn*
ธีรเดช สนองทวีพร
International College, North Bangkok University Thailand.
วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
Email: parinyaeak1@gmail.com

4. Kanlaya Boondee
กัลยา บุญดี
Satri Suksa School Thailand.
อาจารย์โรงเรียนสตรีศึกษา
Email: kanlaya671@gmail.com

5. Atanop Dejnarong
อรรถณพ เดชณรงค์
Lecture, Saint John's University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
Email: Mmm252329@gmail.com

คำสำคัญ:
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ, การซื้อซ้ำ, ผลิตภัณฑ์ปลากระป๋อง

ABSTRACT

This research aims to examine (1) the marketing mix factors influencing the repurchase decision of Rosa canned fish products among made-to-order restaurant entrepreneurs in Mueang District, Nonthaburi Province, and (2) the brand equity factors affecting the repurchase decision of the same product. The study employed a quantitative research approach. Data were collected from 280 made-to-order restaurant entrepreneurs located in Mueang District, Nonthaburi Province. The samples were selected using a convenience sampling method through field surveys across different subdistricts, and respondents voluntarily participated in the questionnaire survey. The research instrument was a structured questionnaire that was tested for content validity and reliability prior to data collection. Data analysis was conducted using descriptive statistics and Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) to examine the causal relationships among the study variables.

The results revealed that the marketing mix factors had a positive and statistically significant influence on the repurchase decision of Rosa canned fish products at a significance level of .000, with a path coefficient of 0.437. In addition, brand equity factors also showed a positive and statistically significant effect on the repurchase decision at a significance level of .000, with a path coefficient of 0.406. Furthermore, both factors jointly explained 64.40 percent of the variance in repurchase decision behavior. The findings

Keywords:
Factors Affecting Decision Making, Repeat Purchase, Canned Fish Products

Article history:
Received: 18/08/2025
Revised: 11/09/2025
Accepted: 10/12/2025
Available online: 06/03/2026

How to Cite:
Wongwisutthirat, K. et al. (2026). Factors Affecting the Decision to Repurchase Roza Brand Canned Fish Products of Operators of Make-To-Order Restaurants in Mueang District, Nonthaburi Province. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 254-270.

indicate that marketing mix and brand equity play crucial roles in influencing the repurchase decisions of made-to-order restaurant entrepreneurs. Therefore, businesses and manufacturers should focus on developing effective marketing strategies, particularly appropriate pricing strategies and promotional activities that respond to customer needs. Moreover, strengthening brand equity is essential for enhancing customer trust, confidence, and brand loyalty, which can ultimately lead to higher repurchase intentions and sustainable competitive advantage in the market.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องตราโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี และ (2) ปัจจัยคุณค่าตราสินค้าที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ดังกล่าว การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี จำนวน 280 ราย ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในแต่ละตำบลของอำเภอเมืองจากผู้ที่สมัครใจตอบแบบสอบถาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นของเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (Partial Least Squares Structural Equation Modeling: PLS-SEM) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของตัวแปรในการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องตราโรซ่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.437 นอกจากนี้ ปัจจัยคุณค่าตราสินค้ายังมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.406 ทั้งสองปัจจัยสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการตัดสินใจซื้อซ้ำได้ร้อยละ 64.40 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านส่วนประสมทางการตลาดและคุณค่าตราสินค้ามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความตั้งใจซื้อซ้ำของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่ง ดังนั้น ผู้ประกอบการและผู้ผลิตควรมุ่งเน้นการพัฒนากลยุทธ์ด้านการตลาดที่เหมาะสม โดยเฉพาะการกำหนดราคาที่เหมาะสม การส่งเสริมการขายที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ประกอบการ รวมถึงการสร้างและพัฒนาคุณค่าตราสินค้าเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มโอกาสในการซื้อซ้ำและการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในระยะยาว

บทนำ

ประเทศไทยในปัจจุบันสินค้าด้านอุปโภคบริโภคถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญของประเทศเป็นอันดับต้นๆ ในปี พ.ศ. 2567 มีมูลค่าตลาดรวมประมาณ 1 ล้านล้านบาท และในต้นปี พ.ศ. 2568 มูลค่าของกลุ่มสินค้าอุปโภคบริโภค ยังคงมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องได้อีกร้อยละ 6.5 ทำให้ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ เล็งเห็นถึงความสำคัญในการสนับสนุนผู้ประกอบการธุรกิจในอุตสาหกรรมนี้ให้สามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืน (Thai Rath Money, 2024) และเมื่อพิจารณาเกี่ยวกับสถานการณ์ธุรกิจร้านอาหารยังพบอีกว่ามีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยวประกอบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ค่อยๆเข้าสู่ภาวะปกติและส่งผลให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศไทยในด้านการบริการเกี่ยวกับร้านอาหารเติบโตอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, 2567) ผู้ประกอบการธุรกิจร้านขายอาหารในประเทศไทยมีจำนวนมากกว่า 4 แสนราย เมื่อพิจารณาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่ามีจำนวนมากกว่า 8 หมื่นราย โดยมีผลประกอบการรวมกว่า หกพันล้านบาท (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์, 2567) จากข้อมูลการประกอบการและการเติบโตทางธุรกิจร้านอาหารส่งผลให้ผู้ที่จำหน่ายวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการประกอบอาหารเติบโตขึ้นตามไปด้วยโดยหนึ่งในวัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหารคือปลากระป๋องซึ่งถือเป็นหนึ่งในรายการหรือเมนูอาหารที่มีเอกลักษณ์ของร้านอาหารในประเทศไทยและยังพบอีกว่าอุตสาหกรรมปลากระป๋องและผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากปลาของไทยเรายังสามารถสร้างรายได้รวม 1.74 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ (Discover, 2024) และจากการพิจารณาด้านการแข่งขันของยี่ห้อของปลากระป๋องที่มีในประเทศไทยพบว่าปลากระป๋องที่ได้รับความนิยมสูงสุดคือปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า รองลงมาคือยี่ห้อสามแม่ครัว ยี่ห้อปุ้มปุ้ย ยี่ห้อซูเปอร์ซีเชฟ และยี่ห้อซีเล็ค ตามลำดับ (Marketeer, 2024) ลักษณะเฉพาะตัวของปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า คือเป็นยี่ห้อที่ผลิตสินค้าหรือมีการให้บริการที่มีคุณภาพ รองลงมาเป็นยี่ห้อที่คุ้นเคยยาวนาน และเป็นยี่ห้อที่สามารถตอบสนองความต้องการ และเป็นยี่ห้อที่น่าเชื่อถือ จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าได้รับความนิยมในกลุ่มผู้บริโภค และกลุ่มผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่ง ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่ามีประวัติความเป็นมากว่า 26 ปีในชื่อบริษัทโรซ่าเกษตรอุตสาหกรรมจำกัด ด้วยทุนจดทะเบียน 80 ล้านบาท มีส่วนแบ่งทางการตลาดร้อยละ 20 (ลงทุนแมน, 2567)

จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของผลิตภัณฑ์และตราสินค้า ในมุมมองของผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหาร โดยมีความโดดเด่นในด้านคุณภาพของวัตถุดิบ การรักษามาตรฐานของการผลิต และรสชาติยังมีการสร้างภาพลักษณ์ผ่านการสื่อสารทางการตลาด การใช้ช่องทางจัดจำหน่ายที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นซูปเปอร์มาร์เก็ต ร้านค้าส่ง และร้านสะดวกซื้อต่างๆ ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญในการเสริมสร้างการตัดสินใจซื้อซ้ำ และความภักดีของตราสินค้า และผลิตภัณฑ์เป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี โดยเฉพาะปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และปัจจัยคุณค่าตราสินค้าที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำ เนื่องจากว่าปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix)

เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบธุรกิจร้านอาหาร นอกจากนี้คุณค่าตราสินค้า (Brand Equity) และผลของการวิจัยนี้จะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาธุรกิจให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งของผู้ประกอบการต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาด

แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ซึ่งเป็นกลยุทธ์หลักที่องค์กรใช้ในการสร้างคุณค่าและกระตุ้นการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (Kotler & Keller, 2018) ในบริบทของธุรกิจอาหารและวัตถุดิบสำหรับร้านอาหาร ส่วนประสมทางการตลาดมีบทบาทสำคัญต่อการเลือกใช้วัตถุดิบของผู้ประกอบการ เนื่องจากผู้ประกอบการมักพิจารณาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ความเหมาะสมของราคา ความสะดวกในการจัดซื้อ และกิจกรรมส่งเสริมการขาย ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมการซื้อซ้ำในระยะยาว การศึกษาของกฤษดา เชียรวัฒนสุข และคณะ (2567) พบว่าปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำของผู้ประกอบการร้านอาหารตามสั่ง โดยเฉพาะด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์และความคุ้มค่าของราคา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้ประกอบการร้านอาหารให้ความสำคัญกับคุณภาพและความคุ้มค่าของวัตถุดิบที่ใช้ในกระบวนการผลิตอาหาร อุตสาหกรรมอาหารกระป๋องของประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และมีความนิยมทั้งในตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะในตลาดตะวันออกกลาง ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของผลิตภัณฑ์อาหารกระป๋องไทยในด้านคุณภาพและมาตรฐานการผลิต (Discover, 2024) ทั้งนี้ปลากระป๋องถือเป็นวัตถุดิบสำคัญที่นิยมใช้ในร้านอาหารตามสั่ง เนื่องจากมีความสะดวกในการจัดเก็บและมีอายุการเก็บรักษานาน (ลงทุนแมน, 2567)

แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าตราสินค้า

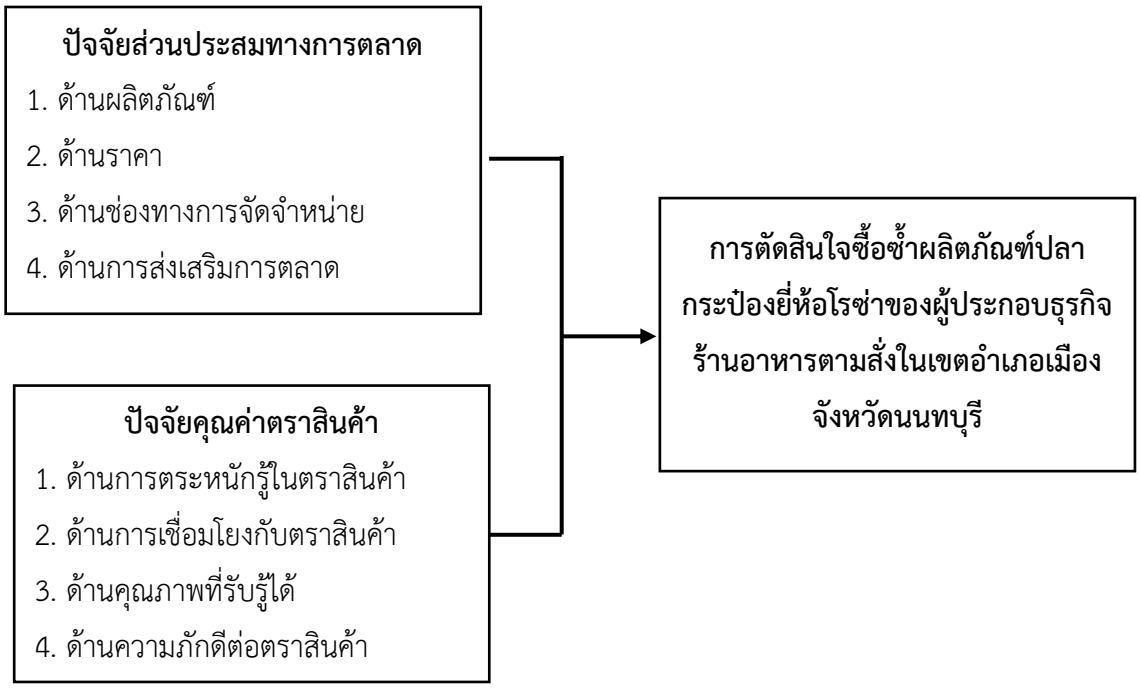
คุณค่าตราสินค้า (Brand Equity) เป็นแนวคิดสำคัญในทางการตลาดที่สะท้อนถึงคุณค่าที่ตราสินค้าสามารถสร้างให้กับผลิตภัณฑ์หรือบริการ โดยอาจเกิดจากการรับรู้ของผู้บริโภคต่อคุณภาพ ความน่าเชื่อถือ และภาพลักษณ์ของตราสินค้า ซึ่งสามารถส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อและความภักดีต่อตราสินค้า (Aaker, 1998) องค์ประกอบของคุณค่าตราสินค้าโดยทั่วไปประกอบด้วย การรับรู้ตราสินค้า (Brand Awareness) การรับรู้คุณภาพ (Perceived Quality) ความเชื่อมโยงกับตราสินค้า (Brand Associations) และความภักดีต่อตราสินค้า (Brand Loyalty) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในตลาด ในบริบทของธุรกิจร้านอาหาร การเลือกใช้วัตถุดิบที่มีตราสินค้าที่เป็นที่รู้จักสามารถช่วยลดความเสี่ยงในการ

เลือกสินค้า และเพิ่มความเชื่อมั่นต่อคุณภาพของวัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร นอกจากนี้ตราสินค้าที่มีภาพลักษณ์ที่ดีสามารถช่วยสร้างความไว้วางใจและกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการซื้อซ้ำ การศึกษาที่เกี่ยวข้องพบว่าคุณค่าตราสินค้ามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการซื้อซ้ำของผู้บริโภค โดยผู้บริโภคมักเลือกซื้อสินค้าที่มีตราสินค้าที่คุ้นเคยและมีภาพลักษณ์ที่ดี เนื่องจากช่วยลดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจซื้อ (กฤษดา เชียรวัฒนสุข และคณะ, 2567)

แนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินใจซื้อซ้ำ

การตัดสินใจซื้อซ้ำ (Repurchase Decision) หมายถึง พฤติกรรมของผู้บริโภคที่กลับมาซื้อสินค้าหรือบริการเดิมอีกครั้งหลังจากเคยมีประสบการณ์ในการใช้สินค้า ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้า ในธุรกิจร้านอาหาร คุณภาพของวัตถุดิบ การบริการ และสภาพแวดล้อมของร้านสามารถส่งผลต่อความพึงพอใจและพฤติกรรมของลูกค้าในระยะยาว (Ryu et al., 2020) นอกจากนี้ปัจจัยด้านคุณภาพสินค้าและภาพลักษณ์ตราสินค้าสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ประกอบการในการเลือกใช้วัตถุดิบอย่างต่อเนื่อง ในภาพรวมของเศรษฐกิจไทย ธุรกิจร้านอาหารยังคงเป็นธุรกิจที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจและมีแนวโน้มการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายด้านต้นทุนและการแข่งขัน (สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคที่คาดว่าจะเติบโตอย่างต่อเนื่อง (Thai Rath Money, 2024) ส่งผลให้ผู้ประกอบการต้องเลือกใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพและคุ้มค่าเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขัน การสำรวจแบรนด์ปลากระป๋องที่ได้รับความนิยมในประเทศไทยพบว่า ผู้บริโภคมีแนวโน้มเลือกซื้อแบรนด์ที่มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่รู้จักในตลาด ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของตราสินค้าในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Markeeteer, 2024)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยคุณค่าตราสินค้าที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี และ ปัจจัยคุณค่าตราสินค้ามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือกลุ่มผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่ง ในเขตอำเภอเมืองทั้ง 10 ตำบล ได้แก่ ตำบลสวนใหญ่ ตำบลตลาดขวัญ ตำบลบางเขน ตำบลบางกระสอ ตำบลท่าทราย ตำบลบางไผ่ ตำบลบางศรีเมือง ตำบลบางกร่าง ตำบลไทรม้า และตำบลบางรักน้อย ที่ซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าในการประกอบอาหารเป็นประจำ ซึ่งผู้วิจัยไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยพิจารณาตามเกณฑ์การกำหนดของขนาดตัวอย่างของ Hair, et al. (2010) ที่เสนอว่าการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้างนั้น จะต้องมีการกำหนดขนาดตัวอย่างตามจำนวนตัวแปรสังเกตในแบบจำลอง 20 เท่า โดยในการวิจัยนี้มีจำนวนตัวแปรทั้งหมด 13 ตัวแปร ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างจึงเท่ากับ 260 ตัวอย่าง และผู้วิจัยได้ทำการสำรองข้อมูลเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนในการแจกแบบสอบถาม โดยเพิ่มอีก 20 ตัวอย่าง เป็นจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 280 ตัวอย่าง และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (Convenience Sampling) ด้วยการลงพื้นที่ตามร้านอาหารตามสั่งในแต่ละตำบลที่สมัครใจเข้าร่วมตอบแบบสอบถามจนครบจำนวนที่กำหนดไว้

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย
    1) ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด
        - ด้านผลิตภัณฑ์ (PD)
        - ด้านราคา (PR)
        - ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (PL)
        - ด้านการส่งเสริมการตลาด (PM)
    2) ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า
        - ด้านการตระหนักรู้ในตราสินค้า (BAW)
        - ด้านการเชื่อมโยงกับตราสินค้า (BAS)
        - ด้านคุณภาพที่รับรู้ได้ (QCP)
        - ด้านความภักดีต่อตราสินค้า (CBL)

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variables) การตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า (DP) ประกอบด้วย
    - ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าเป็นตัวเลือกแรกของท่าน (DP1)
    - ท่านยังคงเลือกซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าในครั้งต่อไป (DP2)

- ท่านยังคงซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าต่อไปแม้ว่าราคาจะปรับตัวสูงขึ้นตามสภาวะเศรษฐกิจก็ตาม (DP3)
- ท่านยังคงเลือกซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าแม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้ออื่นในตลาดก็ตาม (DP4)
- ท่านชื่นชอบและยังคงเป็นลูกค้าประจำของปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า (DP5)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยคุณค่าตราสินค้า และส่วนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการตัดสินใจซื้อซ้ำ ซึ่งแบบสอบถามส่วนที่ 2 ถึงส่วนที่ 4 นั้น เป็นแบบสอบถามที่ใช้วิธีประมาณค่าแบบ Rating Scale 5 ระดับ

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความถูกต้องเชิงเนื้อหา (Content Validity) และพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Item Objective Congruence Index) จากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และได้ค่าความสอดคล้อง (IOC) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.981
2. นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่าน และนำไปทดลอง (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน 30 ราย เพื่อนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach Alpha Coefficient) ได้ค่าของความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.893 ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริงได้
3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาและตรวจสอบคุณภาพแล้ว ไปแจกให้กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้เพื่อดำเนินการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บรวบรวมมาจากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ทั้ง 10 ตำบล ซึ่งผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดแก่กลุ่มตัวอย่างก่อนที่จะมีการตอบแบบสอบถามให้ชัดเจนก่อน โดยผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 280 ชุด และได้แบบสอบถามกลับคืนมาทั้งหมด 280 ชุด คิดเป็นร้อยละร้อย

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าจากแนวคิด และทฤษฎีจากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ ทางอินเตอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

3. นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาทั้งหมด 280 ฉบับ มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยมุ่งเน้นไปที่ผลการทดสอบแบบจำลองสมการโครงสร้างกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (Partial Least Square Structural Equation Modeling: PLS-SEM) เพื่อทดสอบอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และปัจจัยด้านคุณค่าต่อตราสินค้าต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean: $\overline{X}$) เบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) และทดสอบสมมติฐานด้วย PLS-SEM

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 167 คน (ร้อยละ 59.64) มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 145 คน (ร้อยละ 51.79) มีระดับการศึกษา อยู่ในระดับปริญญาตรี จำนวน 183 คน (ร้อยละ 65.36) และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท จำนวน 136 คน (ร้อยละ 48.57)

2. การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า และการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนนทบุรี

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแต่ละตัวแปรที่ศึกษา

ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น	อันดับที่
- ด้านผลิตภัณฑ์ (PD)	4.24	.57	มากที่สุด	2
- ด้านราคา (PR)	4.44	.51	มากที่สุด	1
- ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย (PL)	4.22	.57	มากที่สุด	3
- ด้านการส่งเสริมการตลาด (PM)	4.08	.72	มาก	4
ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า				
- ด้านการตระหนักรู้ในตราสินค้า (BAW)	4.35	.61	มากที่สุด	1
- ด้านการเชื่อมโยงกับตราสินค้า (BAS)	4.23	.60	มากที่สุด	2
- ด้านคุณภาพที่รับรู้ได้ (QCP)	4.15	.60	มากที่สุด	3
- ด้านความภักดีต่อตราสินค้า (CBL)	4.05	.70	มาก	4
การตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า				
- ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าเป็นตัวเลือกแรกของท่าน (DP1)	4.42	.73	มากที่สุด	1
- ท่านยังคงเลือกซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าในครั้งต่อไป (DP2)	4.25	.79	มากที่สุด	2
- ท่านยังคงซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าต่อไปแม้ว่าราคาจะปรับตัวสูงขึ้นตามสภาวะเศรษฐกิจก็ตาม (DP3)	4.08	.89	มาก	5
- ท่านยังคงเลือกซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าแม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้ออื่นในตลาดก็ตาม (DP4)	4.20	.87	มากที่สุด	3
- ท่านชื่นชอบและยังคงเป็นลูกค้าประจำของปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า (DP5)	4.12	.94	มาก	4

จากตารางที่ 1 ในส่วนของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด โดยให้ความสำคัญกับด้านราคา อยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับแรก ($\bar{X}$ = 4.44) รองลงมาคือ ด้านผลิตภัณฑ์ ($\bar{X}$ = 4.24) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ($\bar{X}$ = 4.22) สุดท้ายอยู่ในระดับมากคือ ด้านการส่งเสริมการตลาด ($\bar{X}$ = 4.08) ตามลำดับ

ส่วนของปัจจัยคุณค่าตราสินค้า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็น โดยให้ความสำคัญ ด้านการตระหนักรู้ในตราสินค้า อยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับแรก ($\overline{X}$ = 4.35) รองลงมาคือด้านการเชื่อมโยงกับตราสินค้า ($\overline{X}$ = 4.23) ด้านคุณภาพที่รับรู้ได้ ($\overline{X}$ = 4.15) และด้านความภักดีต่อตราสินค้าอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.05) ตามลำดับ

ส่วนของการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็น โดยให้ความสำคัญในเรื่องของปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าเป็นตัวเลือกแรกของท่าน อยู่ในระดับมากที่สุดเป็นอันดับแรก ($\overline{X}$ = 4.42) รองลงมาคือ ท่านยังคงเลือกซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าในครั้งต่อไป ($\overline{X}$ = 4.25) ท่านยังคงเลือกซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าต่อไปแม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องแบรนด์อื่นในตลาดให้ความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.20) ท่านชื่นชอบและยังคงเป็นลูกค้าประจำของปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.12) และอันดับสุดท้าย ท่านยังคงซื้อปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าต่อไปแม้ว่าราคาจะปรับตัวสูงขึ้นตามสภาวะเศรษฐกิจ ($\overline{X}$ = 4.08) ตามลำดับ

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทดสอบสมมติฐาน

ตารางที่ 2 แสดงผลการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างและน้ำหนักองค์ประกอบ

Factors	Loading	AVE	Dijkstra–Henseler's Rho (ρA)	Jöreskog's Rho (ρc)	Cronbach's alpha (α)
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด		.694	.863	.900	.851
- PD	.888				
- PR	.893				
- PL	.775				
- PM	.767				
ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า		.704	.867	.904	.859
- BAW	.768				
- BAS	.875				
- QCP	.840				
- CBL	.868				
การตัดสินใจซื้อซ้ำ (DP)		.516	.766	.842	.765
- DP 1	.675				
- DP 2	.780				

Factors	Loading	AVE	Dijkstra–Henseler's Rho (ρA)	Jöreskog's Rho (ρc)	Cronbach's alpha (α)
- DP 3	.698				
- DP 4	.734				
- DP 5	.701				

จากตารางที่ 2 พบว่าตัวแปรสังเกตทั้งหมดในแบบจำลองมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากกว่า 0.5 ขึ้นไป โดยมีค่าอยู่ระหว่าง .675 - .893 และมีความเชื่อถือในการวัดจากการพิจารณาค่า Dijkstra–Henseler's Rho (ρA) มีค่าอยู่ระหว่าง .766 - .867 Jöreskog's Rho (ρc) มีค่าอยู่ระหว่าง .842 - .904 Cronbach's alpha (α) มีค่าอยู่ระหว่าง .765 - .859 ซึ่งทุกค่ามีค่ามากกว่า 0.7 นอกจากนี้ตัวแปรแฝงยังมีความเที่ยงตรงเชิงจำแนก โดยพิจารณาจากค่า AVE ที่สูงกว่า 0.5 โดยมีค่าอยู่ระหว่าง .516 - .704 (Henseler et al., 2016)

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบความเที่ยงตรงเชิงจำแนก ตามเกณฑ์ของ Fornell-Larcker

ตัวแปรแฝง	ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า	การตัดสินใจซื้อซ้ำ
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	.833		
ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า	.694	.839	
การตัดสินใจซื้อซ้ำ	.588	.579	.719

จากตารางที่ 3 พบว่า ความเที่ยงตรงเชิงจำแนกที่มาจากรากที่สองของค่าเฉลี่ยของความแปรปรวนที่สกัดได้ (square Root of Average Variance Extracted: $\sqrt{AVE}$) มีค่าสูงกว่าค่าสหสัมพันธ์กับตัวแปรแฝงอื่นๆ โดยสังเกตได้จากตัวเลขที่อยู่ในแนวทแยงมุม (Fornell & Larcker, 1981)

ตารางที่ 4 แสดงการทดสอบสมมติฐาน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำ	β	t-value	p-value	Cohen's F2
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด	.437	6.451	.000***	0.184
ปัจจัยคุณค่าตราสินค้า	.406	7.222	.000***	0.159

***มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

จากตารางที่ 4 พบว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และปัจจัยคุณค่าตราสินค้าส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 โดยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ .437 (β = .437, t = 6.451, p-value = .000) และปัจจัยคุณค่าตราสินค้ามีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ .406 (β = .406, t = 7.222, p-value = .000) ซึ่งแสดงว่าปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี สูงกว่าปัจจัยคุณค่าตราสินค้า โดยทั้งสองปัจจัยร่วมกันทำนายได้ถึงร้อยละ 64.4 (R^2 = 0.644)

อภิปรายผล

จากผลสรุปของการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี พบว่ามีหลายประเด็นที่สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า โดยปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด ซึ่งประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคในกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่ง ซึ่งให้ความสำคัญกับราคาของผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องเป็นอันดับแรก ผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่านั้นมีการตั้งราคาที่เหมาะสมรองลงมาให้ความสำคัญกับตัวผลิตภัณฑ์ ซึ่งต้องมีรสชาติที่เหมาะสมกับการนำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารตามสั่ง รวมถึงปริมาณของปลากระป๋องที่คุ้มค่า ต่อมาก็ให้ความสำคัญกับช่องทางการจัดจำหน่ายที่สะดวกและเข้าถึงในการซื้อหาได้ง่าย และอันดับสุดท้ายให้ความสำคัญกับการส่งเสริมทางการตลาด โดยการส่งเสริมการขายอย่างเช่นมีการลดราคาที่จะช่วยให้ซื้อในปริมาณมาก จึงส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่าของกลุ่มผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิด และทฤษฎีของ Kotler and Keller (2018) ในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ที่สมดุลซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างประสบการณ์เชิงบวกให้กับลูกค้า และสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างผู้ประกอบธุรกิจ และผู้บริโภค และยังเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน และผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษดา เชียรวัฒนสุข และคณะ (2567) ศึกษาเรื่องคุณค่าตราสินค้าและส่วนผสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์น้ำพริกเผาไทยของผู้ประกอบการร้านอาหารตามสั่งในจังหวัดปทุมธานี ผลจากการวิจัยพบว่าปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดมีอิทธิพลและส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์น้ำพริกเผาไทยของผู้ประกอบการร้านอาหารตามสั่งอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากปัจจัยทางด้านส่วนประสมทางการตลาดแล้ว ยังมีปัจจัยคุณค่าตราสินค้าที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องยี่ห้อโรซ่า โดยที่คุณค่าของตราสินค้าหรือยี่ห้อของสินค้านั้นส่งผลต่อความไว้วางใจ สร้างความเชื่อมั่น และการตัดสินใจซื้อซ้ำในระยะยาว ซึ่งคุณค่าตราสินค้าจะประกอบไปด้วย ด้านตระหนักรู้ในตราสินค้า ด้านการเชื่อมโยงกับตราสินค้า ด้านคุณภาพที่รับรู้ได้ และด้านความภักดีต่อตราสินค้า จากผลการวิจัย

พบว่า ผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งได้ให้ความสำคัญกับด้านการตระหนักรู้ในตราสินค้าเป็นอันดับแรก รองลงมาด้านการเชื่อมโยงกับตราสินค้า ด้านคุณภาพที่รับรู้ได้ และอันดับสุดท้ายคือด้านความภักดีต่อตราสินค้า ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า ซึ่งในบริบทของการวิจัยนี้ผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งที่ต้องการใช้สินค้าที่ได้มาตรฐาน และความมีรสชาติ และปริมาณที่เหมาะสมในการนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร ซึ่งผลของการวิจัยนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Aaker (1998) ที่กล่าวว่าคุณค่าตราสินค้าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการทำให้ตราสินค้าหรือยี่ห้อสินค้าแข็งแกร่งมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถกระตุ้นการซื้อซ้ำของผู้บริโภคได้ในระยะยาวหรืออย่างยั่งยืน โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ryu et, al (2020) ที่พบว่าคุณค่าตราสินค้าส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อซ้ำในกลุ่มผู้บริโภคธุรกิจร้านอาหาร โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคสินค้าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารต้องการความเชื่อมั่น และมั่นใจในคุณภาพ และความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ที่เลือกใช้ และเมื่อพิจารณาผลการวิจัยในภาพรวม พบว่าการจัดการปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด และการสร้างคุณค่าทางตราสินค้าที่แข็งแกร่งจะเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดที่ส่งผลต่อการซื้อซ้ำอย่างมีนัยสำคัญ โดยการบูรณาการปัจจัยทั้ง 2 ปัจจัยร่วมกันจะช่วยเสริมสร้างการตัดสินใจซื้อซ้ำจากความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในผลิตภัณฑ์ของลูกค้าหรือผู้บริโภค ที่จะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอันจะนำธุรกิจไปสู่ความสำเร็จได้ในระยะยาวและยั่งยืนต่อไป

สรุป

จากการวิจัยอิทธิพลของปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและปัจจัยคุณค่าตราสินค้าที่ส่งผลต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์ปลากระป๋องตราโรซ่าของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหารตามสั่งในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 280 ราย ผ่านแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นของเครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุดบางส่วน (PLS-SEM) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร ในเชิงวิชาการ ผลการศึกษานี้ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านพฤติกรรมผู้ซื้อในตลาดธุรกิจต่อธุรกิจขนาดย่อย (Micro-Business / SME food service sector) โดยชี้ให้เห็นถึงบทบาทของส่วนประสมทางการตลาดควบคู่กับคุณค่าตราสินค้าในการกำหนดความตั้งใจซื้อซ้ำของผู้ประกอบการร้านอาหาร ซึ่งสะท้อนว่าการตัดสินใจของผู้ซื้อในภาคธุรกิจอาหารไม่ได้พิจารณาเพียงปัจจัยเชิงราคาและความสะดวกในการจัดจำหน่ายเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับความเชื่อมั่นและภาพลักษณ์ของตราสินค้าด้วย ในเชิงปฏิบัติ ผลการวิจัยเสนอให้ผู้ผลิตและผู้ประกอบการอุตสาหกรรมอาหารสำเร็จรูปควรมุ่งเน้นการพัฒนากลยุทธ์การตลาดที่ตอบสนองความต้องการของผู้ประกอบธุรกิจร้านอาหาร เช่น การกำหนดราคาที่เหมาะสม การส่งเสริมการขายที่สอดคล้องกับลักษณะการใช้งานของธุรกิจร้านอาหาร รวมถึงการพัฒนาคุณค่าตราสินค้าให้เกิดความเชื่อมั่น ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้า ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวจะช่วยเพิ่มโอกาส

ในการซื้อซ้ำ สร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับลูกค้าธุรกิจ และเสริมสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืนในตลาดอุตสาหกรรมอาหาร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้ประกอบธุรกิจปลากระป๋องยี่ห้อ โรซ่า ควรพัฒนาส่วนผสมทางการตลาดทั้ง 4 ด้าน โดยเน้นเรื่องราคาและการส่งเสริมการตลาด เช่น การจัดโปรโมชั่น ส่วนลดสำหรับการซื้อจำนวนมาก และการจัดส่งที่รวดเร็วต่อเนื่อง รวมถึงขยาย ช่องทางจำหน่ายออนไลน์ เพื่อเพิ่มความสะดวกและตอบสนองพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคดิจิทัล

2. ควรเสริมสร้าง คุณค่าตราสินค้า ให้แข็งแกร่ง โดยเน้นคุณภาพและความน่าเชื่อถือของผลิตภัณฑ์ เช่น การสื่อสารมาตรฐานการผลิต การรับรองคุณภาพและความปลอดภัย รวมถึงสร้างภาพลักษณ์แบรนด์ผ่านแคมเปญที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนชุมชน เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของลูกค้า

3. ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้เหมาะกับธุรกิจร้านอาหารตามสั่ง เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ใช้งานสะดวก และการเพิ่มตัวเลือก รสชาติ ที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย.

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาควรจัดอบรมให้ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในหลักไตรสิกขาอย่างลึกซึ้ง และสามารถบูรณาการเข้ากับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งควรมีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน วัด และผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา รวมทั้งควรจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อสำรวจปัจจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้บริโภคเช่นทัศนคติการรับรู้ และแรงจูงใจของผู้บริโภค หรือลูกค้าต่อผลิตภัณฑ์ปลากระป๋อง เพื่อทำความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผล หรือมีอิทธิพลต่อการซื้อซ้ำ ซึ่งอาจช่วยให้ผู้ประกอบธุรกิจปลากระป๋องสามารถพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดและการขายที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ดียิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลหรือมีอิทธิพลต่อการซื้อซ้ำในกลุ่มลูกค้าอื่นๆ เช่น ครัวเรือนทั่วไป ร้านอาหารประเภทอื่น หรือกลุ่มผู้บริโภคที่มีพฤติกรรมการบริโภคที่แตกต่างกัน เพื่อให้ผู้ประกอบธุรกิจปลากระป๋องได้ข้อมูลที่ครอบคลุม และสามารถนำไปใช้ในการวางแผนการตลาดในกลุ่มเป้าหมายที่มีความหลากหลาย

3. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ หรือการพัฒนาหรือคิดค้นสูตรใหม่ๆ ของผลิตภัณฑ์รวมไปถึงการนำกลยุทธ์ทางการตลาดดิจิทัล เช่นการใช้สื่อออนไลน์หรืออีคอมเมิร์ชมาใช้ในการส่งเสริมทางการตลาด เพื่อเป็นการสื่อสารทางการตลาดในการกระตุ้นให้มีการซื้อซ้ำในกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคยุคใหม่ยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กฤษดา เชียรวัฒนสุข, เมธวี เพิ่มทรัพย์, ณรงค์พล ปัญญา, และอนภิชฌา เกรียงเกร็ด. (2567). คุณค่าตราสินค้าและส่วนประสมการตลาดที่ส่งต่อการตัดสินใจซื้อซ้ำผลิตภัณฑ์น้ำพริกเผาไทยของผู้ประกอบการร้านอาหารตามสั่งในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 7(3), 955–967.

ลงทุนแมน. (2567). ประวัติศาสตร์ปลากระป๋อง. สืบค้นจาก https://www.longtunman.com/3204

ลงทุนแมน. (2567). วิเคราะห์ธุรกิจปลากระป๋องโรซ่า และส่วนแบ่งตลาดในประเทศไทย. สืบค้นจาก https://www.longtunman.com

สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์. (2567). สถานการณ์ธุรกิจร้านอาหารและเครื่องดื่มในประเทศไทย: ความท้าทายและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของร้านอาหารและเครื่องดื่ม. สืบค้นจาก https://uploads.tpso.go.th/แนบ%20รายงานฉบับเต็มร้านอาหาร%20Rev1.pdf

สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์. (2567). รายงานสถานการณ์ธุรกิจร้านอาหารและการเติบโตของอุตสาหกรรมบริการอาหารในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์.

Aaker, D. A. (1998). *Building strong brands*. Free Press.

Aaker, D. A. (1998). *Strategic market management* (5th ed.). John Wiley & Sons.

Discover. (2024). The popularity of canned food from Thailand in the Middle East. https://www.dhl.com/discover/th-th/b2b-advice/b2b-e-commerce-advice/canned-food-from-thailand-to-export-to-the-middle-east

Discover. (2024). Thailand's canned fish and processed fish industry generates US$1.74 billion in revenue. https://www.discoverthailand.com

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50. https://doi.org/10.2307/3151312

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Prentice Hall.

Henseler, J., Hubona, G., & Ray, P. A. (2016). Using PLS path modeling in new technology research: Updated guidelines. *Industrial Management & Data Systems*, 116(1), 2–20. https://doi.org/10.1108/IMDS-09-2015-0382

Kotler, P., & Keller, K. L. (2018). *Marketing management* (15th ed.). Pearson.

Markeeteer. (2024). Most Popular Canned Fish Brands (Nationwide). https://marketeeronline.co/wp-content/uploads/2021/09/No.1-Brand-2020-2024-Research-Caned-Fish.pdf

Marketeer. (2024). Market Share and Popularity of Canned Fish Brands in Thailand. https://marketeeronline.co

Ryu, K., Lee, H., & Kim, W. G. (2020). The influence of the quality of food, service, and environment on customer satisfaction and behavioral intention in quick-service restaurants. *International Journal of Hospitality Management*, 35, 203–211. https://doi.org/10.1177/1096348009350624

Ryu, K., Lee, H. R., & Kim, W. G. (2020). The influence of brand equity on repurchase intention in the foodservice industry. *Journal of Hospitality & Tourism Research*.

Thai Rath Money. (2024). ttb forecasts the consumer goods market to expand by another 6.5% in 2025, advises SMEs to prepare for growth. https://www.thairath.co.th/ money/ personal_finance/banking_bond/2683521

Thai Rath Money. (2024). The Thai consumer goods market in 2024 was valued at 1 trillion baht, and its growth outlook is projected for 2025. https://www.thairath.co.th/money

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Model of Private School Administration Towards Excellence In According to Buddhist Principles

รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม

Huttayaporn Suphasoon[1*], & Phrarajavajiranyanamethi[2]

หัทยาพร สุภาสูรย์[1*], & พระราชวชิรญาณเมธี[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Huttayaporn Suphasoon*
หัทยาพร สุภาสูรย์
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: Hutta2565@gmail.com

2. Phrarajavajiranyanamethi
พระราชวชิรญาณเมธี
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: Pm-chatchai.su@mbu.ac.th

คำสำคัญ:
รูปแบบ, หลักพุทธธรรม, การบริหารโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ, อิทธิบาท 4, โรงเรียนเอกชน

Keywords:
Model, Buddhist Dhamma, School Administration for Excellence, Four Iddhipāda, Private Schools

Article history:
Received: 18/08/2025
Revised: 10/09/2025
Accepted: 10/11/2025
Available online: 06/03/2026

How to Cite:
Suphasoon, H. & Phrarajavajiranyanamethi. (2026). The Model of Private School Administration Towards Excellence In According to Buddhist Principles. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 271-285.

ABSTRACT

This research aimed to develop a management model for private schools toward excellence based on Buddhist principles. The study employed a mixed methods research design with two main objectives: (1) to investigate the current and expected conditions of private school management toward excellence, and (2) to develop a management model for private schools toward excellence based on Buddhist principles. The research was conducted in two phases. In Phase 1, the current and desirable conditions of private school management toward excellence were examined through document analysis and in-depth interviews, followed by content analysis. A survey using a dual response format questionnaire was then administered based on the seven criteria of the Office of Basic Education Commission Quality Award (OBECQA). The sample consisted of 75 private schools, with three respondents from each school—school directors, deputy directors, academic heads, or teacher representatives—totaling 225 participants. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the Modified Priority Needs Index (PNI – modified). In Phase 2, a management model for private schools toward excellence based on Buddhist principles was developed. The findings from Phase 1 were synthesized to construct the model components, considering priority needs with PNI – modified ≥ 0.10, which initially yielded five components and 21 variables. A focus group discussion with ten Buddhist scholars and educational experts was conducted to refine the model, resulting in five components and 20 variables. The model was then evaluated and validated by 17 experts using four criteria: accuracy, propriety, feasibility, and utility. The evaluation results indicated the highest level in all aspects (Accuracy: M

= 4.82, SD = 0.39; Propriety: M = 4.88, SD = 0.33; Feasibility: M = 4.76, SD = 0.44; Utility: M = 5.00, SD = 0.00).

The results revealed that the proposed management model consists of five components and 20 variables: (1) leadership based on the Four Bases of Success (Iddhipāda IV), (2) strategic management based on Iddhipāda IV, (3) personnel management based on Iddhipāda IV, (4) operational management based on Iddhipāda IV, and (5) results-based management according to Iddhipāda IV. The model provides a systematic framework for enhancing excellence in private school management grounded in Buddhist principles.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ และ 2) พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม การวิจัยดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ โดยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถามรูปแบบตอบสนองคู่ (Dual Response Format) ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBECQA) 7 ด้าน กลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนเอกชนจำนวน 75 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 3 คน ได้แก่ ผู้บริหารหรือผู้แทนครู รวมทั้งสิ้น 225 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น (Modified Priority Needs Index: PNImodified) ขั้นตอนที่ 2 เป็นการพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม โดยนำผลการศึกษาจากขั้นตอนที่ 1 มาสังเคราะห์เพื่อสร้างองค์ประกอบและตัวแปรของรูปแบบ โดยพิจารณาค่า PNImodified ≥ 0.10 ได้องค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ 21 ตัวแปร จากนั้นดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 10 รูป/คน เพื่อพัฒนารูปแบบ จนได้องค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ 20 ตัวแปร และนำรูปแบบไปประเมินและรับรองโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 รูป/คน โดยประเมินในด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรมประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 20 ตัวแปร ได้แก่ 1) การนำองค์กรตามแนวอิทธิบาท 4 2) กลยุทธ์ตามแนวอิทธิบาท 4 3) บุคลากรตามแนวอิทธิบาท 4 4) การปฏิบัติการตามแนวอิทธิบาท 4 และ 5) ผลลัพธ์ตามแนวอิทธิบาท 4 โดยแต่ละองค์ประกอบประกอบด้วย 4 ตัวแปร ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาการบริหารโรงเรียนเอกชนให้บรรลุความเป็นเลิศบนพื้นฐานหลักพุทธธรรมได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

บทนำ

การพัฒนาประเทศในระยะยาวขึ้นอยู่กับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์เป็นสำคัญ โดยการศึกษาถือเป็นกลไกหลักในการพัฒนาศักยภาพของประชากรให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต ระบบการศึกษาที่มีคุณภาพจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาไว้ในหมวด 1 มาตรา 8 ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และมาตรา 6 กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาว่าต้องมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต รวมทั้งสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ยังได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาไว้ในหมวด 4 มาตรา 22 ซึ่งเน้นว่าผู้เรียนทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และผู้เรียนถือเป็นศูนย์กลางของกระบวนการจัดการศึกษา โดยกระบวนการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพของตน ขณะเดียวกัน มาตรา 24 ยังระบุแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ เช่น การจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล การพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและการแก้ปัญหา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การบูรณาการองค์ความรู้จากหลายสาขาวิชา ตลอดจนการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

ภายใต้แนวคิดดังกล่าว การออกแบบและพัฒนารูปแบบ (model) ทางการศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกำหนดกรอบแนวคิด โครงสร้าง และกระบวนการดำเนินงานของการจัดการศึกษาให้เป็นระบบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ว่าเป็นแบบหรือแนวทางที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักในการดำเนินการ หรือเป็นแบบจำลองที่ใช้แทนความเป็นจริง ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะของโครงสร้าง แนวคิด หรือแบบแผนที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ในทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และการศึกษา รูปแบบมักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางการศึกษา โดย ชิรวัฒน์ นิจเนตร (2560) อธิบายว่า รูปแบบเป็นโครงสร้างเชิงแนวคิดที่แสดงความสัมพันธ์ของปัจจัยหรือองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อช่วยให้สามารถอธิบาย ทำความเข้าใจ และทำนายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้อย่างเป็นระบบ โดยรูปแบบทางการศึกษามักประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ วัตถุประสงค์ ตัวแปรหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โครงสร้างของระบบ กลไกหรือกระบวนการดำเนินงาน ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีที่ใช้ รวมทั้งบริบทหรือสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ในทำนองเดียวกัน ณัฐการ บุญรักษา (2563) ได้อธิบายว่ารูปแบบหมายถึงชุดของความสัมพันธ์หรือแบบจำลองที่แสดงความเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยอาศัยข้อมูล แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ขณะที่ Ardictionary (2008) ให้ความหมายของรูปแบบว่าเป็นแบบจำลองหรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งในโลกแห่งความเป็นจริง หรือเป็นแบบแผนที่ใช้ในการอธิบายสิ่ง

ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต สำหรับองค์ประกอบของรูปแบบทางการศึกษา นักวิชาการได้เสนอแนวคิดที่หลากหลายตามลักษณะของปรากฏการณ์ที่ศึกษา วาโร เพ็งสวัสดิ์ (2553) ระบุว่าองค์ประกอบของรูปแบบอาจแตกต่างกันไปตามบริบทของการวิจัย โดยทั่วไปมักประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ หลักการ (principles) วัตถุประสงค์ (objectives) และปัจจัยสนับสนุน (supporting factors) ขณะที่ นัยนา ฉายวงศ์ (2560) และ วาสนา บุญมาก (2562) ได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบทางการศึกษาที่ครอบคลุมมากขึ้น ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กระบวนการ และการวัดผลและประเมินผล

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยจำนวนมากมุ่งเน้นการอธิบายแนวคิดและองค์ประกอบของรูปแบบทางการศึกษาในเชิงทฤษฎี แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านการพัฒนารูปแบบที่บูรณาการองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสถานศึกษาจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานวิจัยบางส่วนยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดเชิงทฤษฎีกับการออกแบบกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน ส่งผลให้การนำรูปแบบไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้หรือการบริหารการศึกษาในทางปฏิบัติยังไม่เกิดประสิทธิผลเท่าที่ควร

ดังนั้น การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาและนำเสนอรูปแบบที่มีโครงสร้างชัดเจน มีองค์ประกอบที่สอดคล้องกับแนวคิดทางการศึกษา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสถานศึกษาได้จริง จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความสอดคล้องกับบริบททางการศึกษา และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบทางการศึกษา

การพัฒนารูปแบบทางการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยสร้างกรอบแนวทางในการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการสังเคราะห์องค์ความรู้ ทฤษฎี และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การกำหนดโครงสร้างหรือกระบวนการดำเนินงานที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในบริบทของสถานศึกษา การพัฒนารูปแบบจึงไม่เพียงเป็นการสร้างแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่ยังเป็นกระบวนการเชิงประยุกต์ที่มุ่งแก้ปัญหาและยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการศึกษา (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2553) นักวิชาการด้านการพัฒนารูปแบบทางการศึกษาได้อธิบายว่า รูปแบบทางการศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ แนวคิดพื้นฐาน วัตถุประสงค์ โครงสร้างของกระบวนการ และกลไกการดำเนินงาน ซึ่งต้องผ่านการศึกษา วิเคราะห์ และตรวจสอบความเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริงในบริบทของการบริหารหรือการจัดการเรียนรู้ (ชิรวัฒน์ นิจเนตร, 2560) ทั้งนี้การพัฒนารูปแบบควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหา การวิเคราะห์ความต้องการ การออกแบบรูปแบบ การทดลองใช้ และการประเมินผล เพื่อให้รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการนำไปใช้ (ณัฐการ บุญรักษา, 2563) การพัฒนารูปแบบทางการศึกษายังเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการสังเคราะห์องค์

ความรู้จากทั้งทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแนวคิดหรือกรอบแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม (นัยนา ฉายวงศ์, 2560) การพัฒนารูปแบบจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางการบริหารและการจัดการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษาที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาของ กฤษปกรณ์ สาคร (2557) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการความรู้และการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรและการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในยุคปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อย่างเหมาะสม แนวคิดดังกล่าวมักอาศัยหลักการบริหารคุณภาพ การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ และการจัดการความรู้มาใช้ในการพัฒนาองค์กร (วรภัทร ภู่เจริญ, 2548) แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นเลิศขององค์กรทางการศึกษาได้รับอิทธิพลจากเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ ซึ่งเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาองค์กรให้มีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมด้านภาวะผู้นำ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การมุ่งเน้นผู้รับบริการ การจัดการทรัพยากรบุคคล การจัดการกระบวนการ และผลลัพธ์ขององค์กร (สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ, 2554) การนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับสถานศึกษาจะช่วยให้การบริหารจัดการมีระบบ มีมาตรฐาน และสามารถพัฒนาองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศได้ นโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศยังให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาสถานศึกษาให้มีมาตรฐานและสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2559) งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษายังพบว่า การพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพในโรงเรียนสามารถช่วยยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กร และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม (อุดม ชูลีวรรณ, 2559) ดังนั้นการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศจึงเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการพัฒนาระบบการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

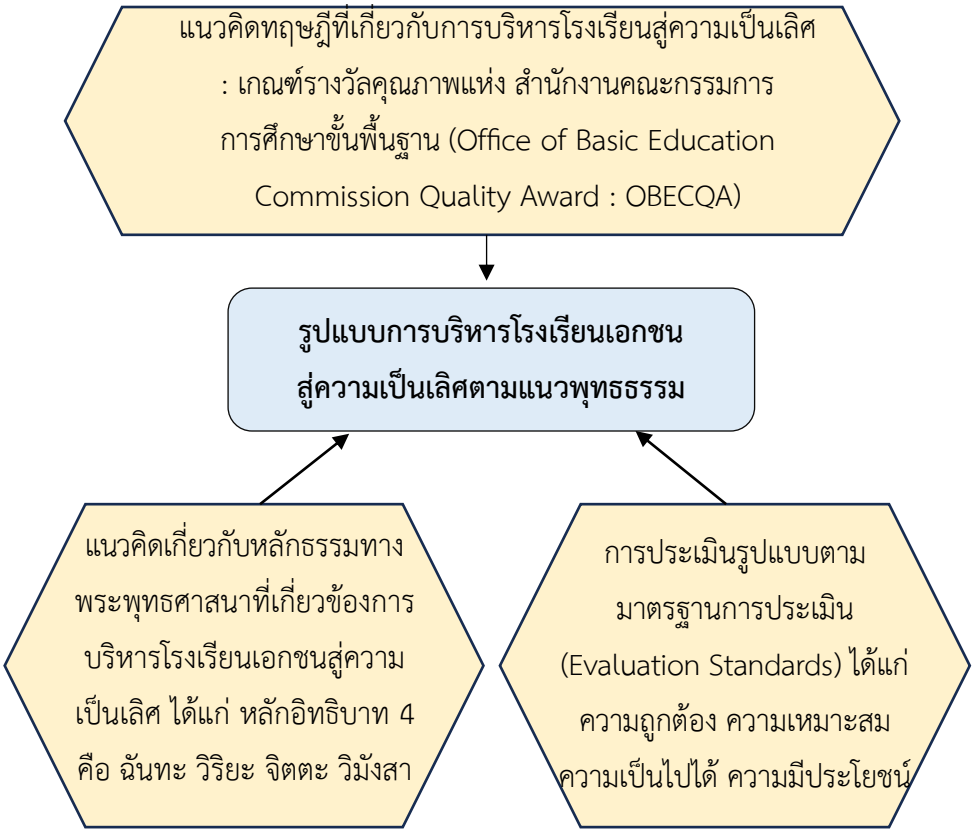
แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาตามหลักพุทธธรรม

การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการบริหารการศึกษาให้มีคุณธรรม จริยธรรม และความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพขององค์กรและการพัฒนาคุณค่าทางจิตใจของบุคลากรในองค์กร งานวิจัยของ จงดี เพชรสังคูณ (2564) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนเอกชนตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นคุณลักษณะของผู้บริหารที่ดี ได้แก่ ความรู้จักเหตุ

ความรู้จักผล ความรู้จักตน ความรู้จักประมาณ ความรู้จักกาล ความรู้จักชุมชน และความรู้จักบุคคล หลักธรรมดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำและการบริหารองค์กรทางการศึกษาได้อย่างเหมาะสม ในทำนองเดียวกัน การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษาช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ และสร้างบรรยากาศของการทำงานที่เอื้อต่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน (จริญญาภรณ์ ศรีจันดารี และคณะ, 2564) การประยุกต์ใช้แนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาการบริหารงานโรงเรียนให้มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวิชาการและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน (รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร, 2565) อีกทั้งแนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาให้มีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน (อภิญญา แก้วชื่น, 2550)

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นอาจเป็นแบบจำลองหรือชุดทฤษฎีที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบต่างๆ เพื่อช่วยให้เข้าใจ อธิบาย ทำนาย หรือสร้างมโนทัศน์ใหม่ๆ ของปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม ทำให้สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการดำเนินงานหรือการจัดการศึกษาในโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่คาดหวังในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม

สมมติฐานการวิจัย

สภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญและ รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรมที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรมครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่คาดหวังการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่คาดหวังการบริหารโรงเรียนเอกชน ดังนี้ 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนเอกชน 2) สัมภาษณ์ผู้ทรงวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือ ผู้ให้การสัมภาษณ์ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนฝ่ายวิชากร จำนวน 12 คน นำมาสังเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 3) ศึกษาความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม เกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริง และสภาพที่คาดหวังในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ เป็นการให้ตอบพร้อมกันแบบตอบสนองคู่ (Dual Response Format) ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Office of Basic Education Commission Quality Award: OBECQA) 7 ด้าน กลุ่มตัวอย่างเป็นตอบแบบสอบถาม จำนวน 75 โรงเรียน ๆ ละ 3 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือรองผู้อำนวยการโรงเรียนหรือหัวหน้าวิชาการ หรือผู้แทนครูหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย รวม 225 คน โดยการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) 4) การจัดลำดับความสำคัญองค์ประกอบในตัวแปรใช้ค่า Modified Priority Needs Index (PNI Modified)

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้ 1) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาขั้นตอนที่ 1 มาวิเคราะห์ในเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ โดยพิจารณาค่า PNI modified ≥ 0.10 มาสร้างเป็นรูปแบบการบริหารโรงเรียนสู่ความ

เป็นเลิศ 2) นำองค์ประกอบและตัวแปรที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการสนทนากลุ่ม(Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา จำนวน 10 รูป/คน เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมกับรูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ 3) นำรูปแบบที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ไปให้ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงวุฒิจำนวน 17 รูป/คน ประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความถูกต้อง (Accuracy) ด้านความเหมาะสม (Propriety) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และด้านความเป็นประโยชน์ (Utility) วิเคราะห์ข้อมูลผลการประเมินแต่ละด้านใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 จำนวน ร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (n= 225)

ลำดับ	สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ค่าร้อยละ
1	เพศ	ชาย	56	24.89
		หญิง	169	75.11
		รวม	225	100
2	อายุ	น้อยกว่าหรือเท่ากับ 30 ปี	14	6.22
		31 – 40 ปี	44	19.56
		41 – 50 ปี	78	34.67
		51 – 60 ปี	53	23.56
		61 ปีขึ้นไป	36	16.00
		รวม	225	100
3	ระดับการศึกษา	ปริญญาตรี	36	16.00
		ปริญญาโท	97	43.11
		ปริญญาเอก	92	40.89
		รวม	225	100
4	ประสบการณ์การสอน	น้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ปี	36	32.00
		11 – 20 ปี	97	60.44
		21 ปีขึ้นไป	92	7.56
		รวม	225	100

จากตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 75.11 เป็นเพศชาย จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 24.89 ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 41 – 60

ปี รวมจำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 58.23 ที่เหลือมีอายุตั้งแต่ 31 – 40 ปี 61 ปีขึ้นไปและน้อยกว่าหรือเท่ากับ 30 ปี จำนวน 44 36 และ 14 คน คิดเป็นร้อยละ 19.56, 16.00 และ 6.00 ตามลำดับ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทมากที่สุดจำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 60.44 ที่เหลือระดับปริญญาตรี และปริญญาเอก จำนวน 72 และ 17 คน คิดเป็นร้อยละ 32.00 และ 7.56 ตามลำดับ มีประสบการณ์การบริหาร 11 – 20 ปี และ 21 ปีขึ้นไปมากที่สุด จำนวน 97 และ 92 คน คิดเป็นร้อยละ 43.11 และ 40.89 ตามลำดับ ที่เหลือมีประสบการณ์การสอน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 10 ปี จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 16

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับที่เกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริง สภาพที่คาดหวัง ในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ ด้านการนำองค์กร (n= 225)

ด้านการนำองค์กร	สภาพที่เป็นจริง			สภาพที่คาดหวัง			ความต้องการจำเป็น	
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	PNI	ลำดับ
1. ผู้บริหารสถานศึกษามีการกำหนดและนำวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และค่านิยมสู่การปฏิบัติ	4.44	0.60	มาก	4.84	0.40	มากที่สุด	0.09	4
2. มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดตามในการปฏิบัติงานและประพฤติปฏิบัติอย่างมีจริยธรรม	4.27	0.67	มาก	4.47	0.46	มาก	0.11	2
3. โรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นสถานศึกษาต้นแบบที่ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องและเป็นต้นแบบแก่โรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น	4.11	0.50	มาก	4.30	0.69	มาก	0.09	4
4. โรงเรียนมีโครงการให้รางวัล แรงจูงใจให้บุคลากรอย่างต่อเนื่องและยกย่องบุคคลต้นแบบ	4.30	0.75	มาก	4.74	0.55	มากที่สุด	0.10	3

ด้านการนำองค์กร	สภาพที่เป็นจริง			สภาพที่คาดหวัง			ความต้องการจำเป็น	
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	PNI	ลำดับ
5. โรงเรียนสร้างความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน	4.01	1.01	มาก	4.54	0.80	มากที่สุด	0.13	1
ภาพรวม	**4.27**	**0.74**	**มาก**	**4.71**	**0.54**	**มากที่สุด**	**0.10**	

จากตารางที่ 2 สภาพที่เป็นจริงในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ ด้านการนำองค์กรโดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.27 และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.01 – 4.44

สภาพที่คาดหวังในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.71 และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 3 ด้านคือ 1) ผู้บริหารสถานศึกษามีการกำหนดและนำวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และค่านิยมสู่การปฏิบัติ 2) โรงเรียนมีโครงการให้รางวัล แรงจูงใจให้บุคลากรอย่างต่อเนื่องและยกย่องบุคคลต้นแบบ และ 3) โรงเรียนสร้างความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84, 4.74, และ 4.54 ตามลำดับ ยกเว้นด้านมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดตามในการปฏิบัติงานและประพฤติปฏิบัติอย่างมีจริยธรรม และโรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นสถานศึกษาต้นแบบที่ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องและเป็นต้นแบบแก่โรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 และ 4.30 ตามลำดับ และผลการทดสอบค่าดัชนี จัดเรียงลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็น (Modified Priority Needs Index: $PNI_{modified}$)

ในการบริหารรายด้าน พบว่า 1) โรงเรียนสร้างความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่น อย่างเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน 2) มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดตามในการปฏิบัติงานและประพฤติปฏิบัติอย่างมีจริยธรรม 3) โรงเรียนมีโครงการให้รางวัล แรงจูงใจให้บุคลากรอย่างต่อเนื่องและยกย่องบุคคลต้นแบบ 4) ผู้บริหารสถานศึกษามีการกำหนดและนำวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์และค่านิยมสู่การปฏิบัติ และโรงเรียนได้รับการยอมรับให้เป็นสถานศึกษาต้นแบบที่ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องและเป็นต้นแบบแก่โรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น มีค่า $PNI_{modified}$ เท่ากับ 0.13, 0.11, 0.10, 0.09 และ 0.09 ตามลำดับ

อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังในการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศ และ (2) พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม โดยผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ การนำองค์กร กลยุทธ์ บุคลากร ปฏิบัติการ และผลลัพธ์ ซึ่งเป็นโครงสร้างที่สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารคุณภาพตามเกณฑ์ OBECQA และบูรณาการกับหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นคุณภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในองค์กรทางการศึกษา ทั้งนี้ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของทิพวรรณ สุพิพัฒน์โมลี (2563) ที่เสนอว่าการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดการบริหารสมัยใหม่สามารถเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารองค์กรการศึกษาและก่อให้เกิดคุณค่าร่วมระหว่างบุคลากรในองค์กร

ในด้านการนำองค์กร ผลการวิจัยพบว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สามารถเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงคุณค่าและความเข้มแข็งของผู้บริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารควรมีแรงจูงใจและความมุ่งมั่นในการพัฒนาองค์กร (ฉันทะ) มีความเพียรพยายามในการขับเคลื่อนนโยบายและกลยุทธ์อย่างต่อเนื่อง (วิริยะ) มีความใส่ใจในการบริหารทรัพยากรและการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ (จิตตะ) และใช้การประเมินผลอย่างมีเหตุผลเพื่อการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของภัทราวัลย์ ดอกบัว และสุนทร สายคำ (2563) ซึ่งพบว่าภาวะผู้นำที่ผสานหลักพุทธธรรมสามารถสร้างความเชื่อมั่นและการมีส่วนร่วมของบุคลากรและชุมชนในการพัฒนาองค์กรการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านกลยุทธ์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนากลยุทธ์ของโรงเรียนเอกชนควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมและการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นระบบ โดยหลักอิทธิบาท 4 สามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนากลยุทธ์ที่มีความยืดหยุ่นและสามารถแข่งขันได้ในบริบทการศึกษาเอกชน กล่าวคือ การสร้างความมุ่งมั่นร่วมกันในการพัฒนาองค์กร (ฉันทะ) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง (วิริยะ) การกำหนดเป้าหมายและการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ที่ชัดเจน (จิตตะ) และการติดตามประเมินผลกลยุทธ์เพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารคุณภาพตามเกณฑ์ Baldrige National Quality Program (2019) รวมทั้งการศึกษาของบุญยกุล หัตถกี (2556) และแนวปฏิบัติของ Fulston Schools (2003) ที่เน้นการพัฒนากลยุทธ์องค์กรบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ข้อมูลและการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

สำหรับด้านบุคลากร ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศ โดยการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 สามารถเสริมสร้างแรงจูงใจภายในของบุคลากรและความผูกพันต่อองค์กร กล่าวคือ การปลูกฝังความรักในวิชาชีพและความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ (ฉันทะ) การสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง (วิริยะ) การวางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (จิตตะ) และการประเมินระดับความผูกพันและประสิทธิภาพการทำงานเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการบริหารบุคลากร (วิมังสา) ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับการศึกษาของสุรดา แก้วศรีหา และคณะ (2566) ที่ชี้ว่าการสร้าง

แรงจูงใจภายในและการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพองค์กรทางการศึกษา

ในด้านปฏิบัติการ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการบริหารจัดการกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สามารถช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งเน้นคุณภาพและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ การสร้างความภาคภูมิใจในผลงานและคุณภาพการจัดการศึกษา (ฉันทะ) การทุ่มเทในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้และการบริหารงาน (วิริยะ) การกำหนดตัวชี้วัดและการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบ (จิตตะ) และการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโชติช่วง พันธุเวส (2551) ที่เน้นความสำคัญของการบริหารกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพในองค์กรการศึกษา

ในด้านผลลัพธ์ ผลการวิจัยพบว่าการบริหารโรงเรียนเอกชนตามแนวพุทธธรรมสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์เชิงบวกในหลายมิติ ทั้งด้านคุณภาพผู้เรียน ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความยั่งยืนขององค์กร เช่น การเพิ่มจำนวนผู้เรียน การสร้างความผูกพันกับศิษย์เก่า และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงผลลัพธ์เชิงระบบของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยสอดคล้องกับการศึกษาของจริญญาภรณ์ ศรีจันดาร และคณะ (2565) ที่พบว่าการบริหารองค์กรการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสามารถส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรในระยะยาว

นอกจากนี้ ผลการประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 คน พบว่ารูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรมมีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับสูง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนนทบุรีได้จริง ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวได้รับการพัฒนาจากการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลเชิงประจักษ์จากสภาพการบริหารสถานศึกษา รวมทั้งผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องภายในขององค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือและศักยภาพในการนำไปใช้พัฒนาการบริหารสถานศึกษาเอกชนสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน

สรุป

จากผลการวิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก รวม 20 ตัวแปร โดยใช้ หลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เป็นแกนขับเคลื่อนในทุกด้าน ดังนี้ การนำองค์กร – ผู้บริหารสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับชุมชน ใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม ส่งเสริมบุคลากรให้เป็นคนเก่งและคนดี เน้นความร่วมมือ ความเพียร การกำหนดเป้าหมายอย่างมีกลยุทธ์ และการประเมินปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ กลยุทธ์ – วางแผนตอบสนองการเปลี่ยนแปลงและสร้างความได้เปรียบ เช่น การพัฒนาหลักสูตรเฉพาะทางหรือหลักสูตรนานาชาติ ใช้การประเมินและปรับกลยุทธ์อย่าง

ต่อเนื่อง บุคลากร – มุ่งสร้างความผูกพันและศักยภาพครู โดยจัดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) สนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง วางแผนและงบประมาณพัฒนารายบุคคล และนิเทศแบบร่วมมือเพื่อปรับปรุงปฏิบัติการ – จัดการงานและบริการการศึกษาให้มีคุณภาพสูง เช่น การออกแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาเทคโนโลยีการศึกษา พร้อมประเมินผลและปรับปรุงให้ตอบสนองผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผลลัพธ์ – มุ่งสร้างผลงานโดดเด่น เช่น การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน การพัฒนาครู และการเตรียมความพร้อมรับความเสี่ยง โดยวางแผน จัดสรรทรัพยากร และประเมินปรับปรุงในทุกมิติอย่างรอบคอบ

ทั้งหมดนี้เป็นการบูรณาการ อิทธิบาท 4 ในทุกขั้นตอนการบริหาร เพื่อให้โรงเรียนเอกชนสามารถบรรลุเกณฑ์ความเป็นเลิศตามมาตรฐาน OBECQA ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. โรงเรียนเอกชนในจังหวัดนนทบุรีควรพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และสามารถร่วมกันพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศโดยใช้เกณฑ์รางวัลทรงคุณค่า สพฐ.หรือ OBECQA หรือเกณฑ์อื่นใดที่มีลักษณะเดียวกันเช่นรางวัลคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (Public Sector Management Quality Award : PMQA) รางวัลเลิศรัฐ หรือรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Awards :TQA) เป็นต้น

2. ผู้บริหาร ครูและบุคลากรต้องประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีที่ผู้เรียน ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ในเรื่องของการตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ การมีวินัยในตนเอง มีความยุติธรรมและมีความอุทิศตนเพื่อพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ

3. โรงเรียนควรพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีความยืดหยุ่นที่มีเป้าหมายที่เด่นชัดด้วยการกำหนดพันธกิจที่สำคัญประการหนึ่งคือ การพัฒนาครูและบุคลากร ที่ชัดเจนเพื่อให้สามารถร่มกันพัฒนาโรงเรียนไปสู่ความเป็นเลิศอย่างมีขวัญและกำลังใจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. รูปแบบการบริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาโรงเรียนเอกชนที่มีขนาดแตกต่างกันสู่ความเป็นเลิศตามแนวพุทธธรรม

2. รูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งเน้นการนำหลักพุทธธรรมสู่ความยั่งยืน

3. ผลกระทบของการนำหลักพุทธธรรมการบริหารที่มีต่อภาพลักษณ์การบริหารโรงเรียนเอกชน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กฤษปกรณ์ สาคร. (2557). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถานศึกษา. *วารสารวิจัยทางการศึกษา, 9*(2), 77–90.

จงดี เพชรสังคูณ. (2564). การบริหารโรงเรียนเอกชนตามหลักสัปปุริสธรรม 7. *วารสารการบริหารการศึกษา, 17*(2), 45–58.

จริญญาภรณ์ ศรีจันดาร และคณะ. (2565). การบริหารองค์กรการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมและผลลัพธ์ขององค์กร. *วารสารการวิจัยทางการศึกษา, 17*(1), 89–104.

จริญญาภรณ์ ศรีจันดารี และคณะ. (2564). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารการเปลี่ยนแปลงของสถานศึกษา. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 12*(1), 89–102.

ชิรวัฒน์ นิจเนตร. (2560). *การพัฒนารูปแบบทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โชติช่วง พันธุเวส. (2551). *การบริหารกระบวนการทำงานเพื่อคุณภาพในองค์กรการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ณัฐการ บุญรักษา. (2563). *แนวคิดและการพัฒนารูปแบบการวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ณัฐการ บุญรักษา. (2563). การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์, 31*(2), 112–125.

ทิพวรรณ สุพิพัฒน์โมลี. (2563). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารองค์กรสมัยใหม่. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 11*(2), 1–15.

นัยนา ฉายวงศ์. (2560). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นัยนา ฉายวงศ์. (2560). *แนวคิดและกระบวนการพัฒนารูปแบบทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

บุญยกุล หัตถกี. (2556). *การบริหารเชิงกลยุทธ์ในองค์กรการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2546). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ภัทราวัลย์ ดอกบัว, และ สุนทร สายคำ. (2563). ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาองค์กรทางการศึกษา. *วารสารการบริหารการศึกษา, 16*(2), 45–58.

รัตนชัย เอี่ยมพิทักษ์พร. (2565). การบริหารสถานศึกษาตามแนวคิดโรงเรียนวิถีพุทธ. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ, 10*(1), 66–78.

วรภัทร ภู่เจริญ. (2548). *การบริหารคุณภาพในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

วรรณา บุญมาก. (2562). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2553). *การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา*. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ. (2554). *เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ ปี 2554–2555*. กรุงเทพฯ: สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ.

สุรดา แก้วศรีหา และคณะ. (2566). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์, 34*(1), 112–128.

อภิญญา แก้วชื่น. (2550). *การบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุดม ชูลีวรรณ. (2559). การพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพในสถานศึกษาเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน. *วารสารการบริหารการศึกษา, 12*(1), 101–115.

Ardictionary. (2008). *Dictionary of architecture and design*. Retrieved from http://www.ardictionary.com

Baldrige National Quality Program. (2019). *Baldrige excellence framework: A systems approach to improving your organization's performance*. Gaithersburg, MD: National Institute of Standards and Technology.

Fulston Schools. (2003). *School improvement and strategic development framework*. Kent, UK: Fulston Schools.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Factors Affecting Organizational Commitment of Hotel Employees in Phuket Province

ปัจจัยที่มีอิทธิผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรม ในจังหวัดภูเก็ต

Kantaphat Suppakulsawat[1*], Kritsana Dararuang[2], & Rungradit Kongyoungyune[3]

กัณฑ์ฏภัทร์ ศุภะกุลสวัสดิ์[1*], กฤษณะ ดาราเรือง[2], & รุ่งรดิศ คงยั่งยืน[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Kantaphat Suppakulsawat*
กัณฑ์ฏภัทร์ ศุภะกุลสวัสดิ์
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: R-Jan-Off@Hotmail.Com

2. Kritsana Dararuang
กฤษณะ ดาราเรือง
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: kritsana.d@cpu.ac.th

3. Rungradit Kongyoungyune
รุ่งรดิศ คงยั่งยืน
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: rungradit.k@cpu.ac.th

คำสำคัญ:
ความผูกพันต่อองค์การ, คุณภาพชีวิตในการทำงาน, ความยุติธรรมในองค์การ

Keywords:
Organizational Commitment, Quality of Work Life, Organizational Justice

Article history:
Received: 16/10/2025
Revised: 25/11/2025
Accepted: 02/12/2025
Available online: 06/03/2026

How to Cite:
Suppakulsawat, K. & et al. (2026). Factors Affecting Organizational Commitment of Hotel Employees in Phuket Province. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 286-302.

ABSTRACT

This study aimed to 1) examine the quality of work life, organizational justice, and organizational commitment of hotel employees in Phuket Province; 2) investigate the relationship between quality of work life and organizational justice with organizational commitment; 3) identify key variables influencing organizational commitment; and 4) propose guidelines for enhancing organizational commitment. The sample consisted of 378 employees working in 4–5-star hotels, determined by Krejcie and Morgan's table. Data were collected using questionnaires and analyzed through descriptive statistics, Pearson's correlation, and stepwise multiple regression analysis.

The findings revealed that employees' quality of work life, organizational justice, and organizational commitment were at high to very high levels. Quality of work life and organizational justice showed significant positive correlations with organizational commitment at the .01 level (r = .682 and .734). The strongest predictors of organizational commitment included job suitability, teamwork relations, customer relations, process fairness, and internal communication, which together explained 74.20% of the variance (R^2 = 0.742). Furthermore, based on these results, five practical guidelines were proposed to enhance organizational commitment: aligning tasks with employees' potential, strengthening team collaboration, fostering customer relationship value, promoting transparent processes, and enhancing internal communication. These guidelines are practical and can be applied to strengthen human resource management and ensure the sustainable development of hotel businesses in Phuket Province.

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต 2) ศึกษาความ สัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การกับความผูกพันต่อองค์การ 3) ศึกษาตัวแปรที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ และ 4) เสนอแนวทางการพัฒนาความผูกพันต่อองค์การ กลุ่มตัวอย่างคือ พนักงานโรงแรมระดับ 4–5 ดาว จำนวน 378 คน เลือกตามตารางเครจซี่และมอร์แกน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ค่าสหสัมพันธ์เพียร์สัน และการถดถอยพหุคูณแบบสเต็บไวซ์

ผลการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การอยู่ในระดับสูงถึงสูงมาก โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .682$ และ $.734$) ตัวแปรสำคัญที่พยากรณ์ความผูกพันได้ดีที่สุด ได้แก่ ความเหมาะสมกับงาน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน ความสัมพันธ์กับลูกค้า กระบวนการ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งร่วมกันอธิบายได้ถึงร้อยละ 74.20 ($R^2 = 0.742$) ทั้งนี้จากผลดังกล่าว ได้เสนอแนวทางการพัฒนาความผูกพันต่อองค์การใน 5 ด้าน คือ การจัดสรรงานให้เหมาะสม การสร้างความร่วมมือในทีม การสร้างคุณค่าจากความสัมพันธ์กับลูกค้า การพัฒนากระบวนการที่โปร่งใส และการสื่อสารข้อมูลภายใน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างการบริหารทรัพยากรบุคคลของธุรกิจโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตได้อย่างยั่งยืน

บทนำ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจไทย โดยประเทศไทยเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ จากรายงานของ World of Statistics (2023) ระบุว่าในปี 2566 ประเทศที่ได้รับความนิยมสูงสุดในหมู่นักท่องเที่ยวต่างชาติจากประเทศนิวซีแลนด์ กรีซ อิตาลี ไทย สวิตเซอร์แลนด์ บราซิล ออสเตรเลีย นอร์เวย์ อียิปต์ และสเปน ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และการบริการที่มีมาตรฐานสูง อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังสร้างรายได้มหาศาลและก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ทุกภูมิภาค สำหรับจังหวัดภูเก็ตได้รับสมญานามว่า ไข่มุกแห่งอันดามัน และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญอันดับสองของประเทศ รองจากกรุงเทพมหานคร ด้วยทรัพยากร ธรรมชาติที่งดงาม หาดทรายขาว น้ำทะเลใส ตลอดจนสถาปัตยกรรมและประเพณีท้องถิ่นที่มีเสน่ห์ ทำให้ภูเก็ตมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง สร้างรายได้กว่า 380,000 ล้านบาท ในปี 2566 (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) และมีแนวโน้มเติบโตเพิ่มขึ้นทุกปี

การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวส่งผลให้ธุรกิจโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะโรงแรมระดับ 4–5 ดาว ซึ่งต้องการบุคลากรจำนวนมากที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะการให้บริการที่เป็นเลิศ อย่างไรก็ตาม การแข่งขันทางธุรกิจและการหมุนเวียนแรงงานที่สูงก่อให้เกิดปัญหาสำคัญคือ

การรักษาพนักงานให้อยู่กับองค์การอย่างยั่งยืน เนื่องจากบุคลากรในภาคโรงแรมมีแนวโน้มลาออกเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีกว่า ทั้งด้านค่าตอบแทน สวัสดิการ และความก้าวหน้าในอาชีพ ปัญหาดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการบริการ ต้นทุนการสรรหาและฝึกอบรม ตลอดจนความสามารถในการแข่งขันขององค์การในระยะยาว (ณรงค์ฤทธิ์ ศรีรัตโนภาส, 2559) หนึ่งในแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สำคัญคือ การสร้าง “ความผูกพันต่อองค์การ” (Organizational Commitment) ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยให้พนักงานเกิดความภักดีและพร้อมทุ่มเทให้กับองค์การอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าคุณภาพชีวิตในการทำงาน (Quality of Work Life) และความยุติธรรมในองค์การ (Organizational Justice) มีบทบาทสำคัญต่อระดับความผูกพันของพนักงาน หากพนักงานรู้สึกว่าตนมีคุณค่า ได้รับการดูแลอย่างเป็นธรรม และมีบรรยากาศการทำงานที่ดี ย่อมเกิดความพึงพอใจและพร้อมทำงานร่วมกับองค์การในระยะยาว (Layer, J. K., Waldema, K. & Allen,F.,2009)

ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งในเชิงวิชาการและการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อความผูกพันต่อองค์การ และเพื่อกำหนดแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรม การวิจัยครั้งนี้ไม่เพียงสะท้อนภาพรวมของคุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การ แต่ยังนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการสร้างความผูกพันที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการรักษาบุคลากรคุณภาพและยกระดับความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตสู่มาตรฐานสากลในอนาคต

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

จังหวัดภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวหลักของประเทศไทย มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติจำนวนมาก ส่งผลให้ธุรกิจโรงแรมเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะโรงแรมระดับ 4–5 ดาวที่มุ่งตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวพรีเมียม อย่างไรก็ตาม ภาคธุรกิจนี้เผชิญกับความท้าทายด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะอัตราการลาออกของพนักงานที่สูง ความต้องการแรงงานผู้มีทักษะด้านการบริการจึงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต” ใช้พื้นฐานทางทฤษฎีและงานวิจัยในมิติต่าง ๆ ทั้งบริบทธุรกิจโรงแรม ปัจจัยเชิงจิตวิทยาและสังคม รวมถึงกรอบทฤษฎีคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การ ดังนี้

แนวคิดทฤษฎีคุณภาพชีวิตในการทำงาน (Quality of Working Life: QWL) ถือเป็นตัวแปรสำคัญในงานวิจัยด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากส่งผลต่อความพึงพอใจของพนักงาน มี 8 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะงาน ความเหมาะสมกับงาน ภาพลักษณ์องค์การ นโยบายทรัพยากรมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน สภาพแวดล้อมทางกายภาพในที่ทำงาน ความสมดุลชีวิตกับงาน และความสัมพันธ์กับลูกค้า (Nair & Kennedy, 2023) ด้านคุณลักษณะงานและความเหมาะสมกับงานเกี่ยวข้องกับการรับรู้ภาระงานและทักษะของพนักงาน ส่งผลต่อความพึงพอใจและความรู้สึกมีคุณค่าในงาน (Huang & Lee, 2022) ภาพลักษณ์องค์การบ่งบอกถึงความน่าเชื่อถือและความภาคภูมิใจของพนักงานที่ต่อองค์กร สร้างแรงจูงใจและความผูกพัน (Kim &

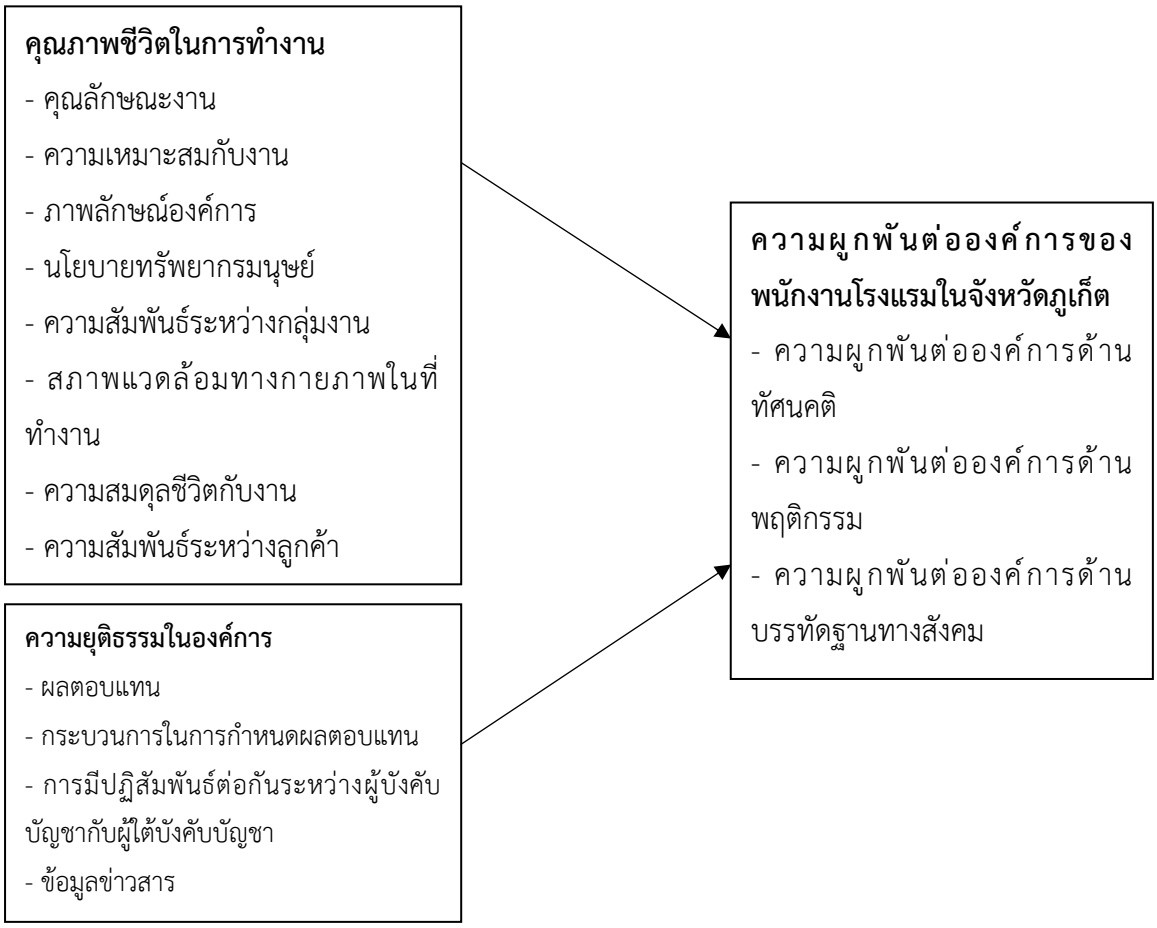
Park, 2021) นโยบายทรัพยากรมนุษย์ เช่น การพัฒนาและสวัสดิการ เป็นปัจจัยสนับสนุนความพึงพอใจและลดอัตราการลาออก (Chen et al., 2024) ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงานและกับลูกค้าช่วยสร้างบรรยากาศทำงานที่ดี เพิ่มการทำงานร่วมกันและประสิทธิภาพ (Wang & Zhao, 2023) สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม เช่น ความปลอดภัยและความสะดวกสบาย มีผลกระทบต่อสุขภาพและความผ่อนคลายพนักงาน (Singh & Gupta, 2022) ส่วนความสมดุลชีวิตกับงานช่วยลดความเครียดและเพิ่มความพึงพอใจในชีวิตส่วนตัวและงาน (Lopez et al., 2023) ทฤษฎีคุณภาพชีวิตในการทำงานของ Walton (1974) และแบบจำลองของ Hackman & Oldham (1976) สนับสนุนการวัดและพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ โดยเน้นทั้งด้านรูปธรรมและอารมณ์ เพื่อปรับปรุงประสบการณ์การทำงานโดยรวม (Nair & Kennedy, 2023) การบริหารจัดการที่ดีใน 8 ด้านนี้ช่วยเพิ่มความผูกพันและประสิทธิผลของพนักงาน รวมถึงลดอัตราการหมุนเวียน ส่งผลให้องค์กรมีความได้เปรียบในการแข่งขัน

ความยุติธรรมในองค์การ (Organizational Justice) หมายถึง การรับรู้ของพนักงานต่อความเป็นธรรมจากองค์กรและผู้บังคับบัญชา แบ่งออกเป็นมิติต่าง ๆ ได้แก่ ความยุติธรรมด้านผลตอบแทน พนักงานคาดหวังผลตอบแทนที่เหมาะสมกับทักษะและเวลาที่ลงทุน ซึ่งอาจเป็นเงินหรือสิ่งจูงใจอื่น เช่น คำชมเชย หรือสภาพแวดล้อมที่ดี มิติด้านกระบวนการกำหนดผลตอบแทน พนักงานต้องการให้กระบวนการตัดสินใจโปร่งใส สมเหตุสมผล เสมอต้นเสมอปลาย เปิดโอกาสมีส่วนร่วม หลีกเลี่ยงอคติ และตรวจสอบได้ (Thibaut & Walker, 1978) การบริหารที่เป็นธรรมส่งเสริมความเชื่อมั่นและยอมรับผลการทำงาน ส่วนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาควรมีความเท่าเทียม เคารพซึ่งกันและกัน พร้อมการสื่อสารที่ชัดเจน ส่งผลให้เกิดความไว้วางใจและลดความขัดแย้ง (Greenberg, 1993) ทฤษฎีความยุติธรรมของ Adams (1965) ชี้ว่าพนักงานเปรียบเทียบสิ่งที่ลงทุนกับผลตอบแทนและกับผู้อื่นเพื่อประเมินความเป็นธรรม ขณะที่ Thibaut และ Walker (1978) เน้นกระบวนการตัดสินใจที่มีส่วนร่วม และ Greenberg (1993) ชูความสัมพันธ์และการสื่อสารในองค์กรเป็นฐานของความยุติธรรม เพื่อสร้างความยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพ องค์กรควรควบคุมการกำหนดผลตอบแทนที่โปร่งใส ส่งเสริมการตัดสินใจมีส่วนร่วม และพัฒนาสภาพแวดล้อมที่มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างบุคลากร

ทฤษฎีความผูกพันต่อองค์การ (Organizational Commitment) ของ Allen และ Meyer (1990) ยังคงได้รับการยืนยันและพัฒนาต่อเนื่อง โดยประกอบด้วยความผูกพันเชิงทัศนคติ (Affective Commitment) คือความรักและผูกพันทางอารมณ์ ความผูกพันเชิงความต่อเนื่อง (Continuance Commitment) หมายถึงการตัดสินใจอยู่ต่อเนื่องเพราะต้นทุนที่อาจเกิดจากการออก และความผูกพันเชิงบรรทัดฐาน (Normative Commitment) ซึ่งคือความรู้สึกผูกพันตามหน้าที่ (ASujendran, 2023; Maydiantoro et al., 2021) งานวิจัยช่วงปี 2020-2025 พบว่าความผูกพันต่อองค์การส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพและการอยู่องค์กรในระยะยาว (Cesinger et al., 2023; Riyadh et al., 2023) โดยเฉพาะความผูกพันเชิงทัศนคติมีอิทธิพลสูงสุด การบริหารแบบมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำเชิงแปลงสภาพ (Transformational Leadership) ช่วยเสริมสร้างความผูกพันและเพิ่มประสิทธิภาพอย่างเป็นนัยสำคัญ (Alwali & Alwali, 2022; Chanana, 2021) นอกจากนี้ psychological

capital หรือทรัพยากรทางจิตใจ ยังช่วยเพิ่มความผูกพันและพัฒนาผลปฏิบัติงาน (Daswati et al., 2022) ในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ผลกระทบโควิด-19 การสร้างความผูกพันผ่านการสื่อสารที่ดี สนับสนุนการพัฒนาความสามารถ และสร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวก ยิ่งมีความสำคัญ (Cobbinah et al., 2020; Sumlin et al., 2021) งานวิจัยเชิงบรรณานุกรมชี้นำนวัตกรรมองค์กรและการจัดการความเปลี่ยนแปลงเป็นทิศทางวิจัยในอนาคต (Donthu et al., 2021) ดังนั้น ความผูกพันต่อองค์การตาม Allen และ Meyer ยังเป็นกรอบคิดสำคัญสำหรับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ เน้นเสริมสร้างสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างพนักงาน-องค์กรเพื่อความยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การ กับความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต
3. เพื่อศึกษาตัวแปรคุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต
4. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการสร้างความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต

สมมติฐานการวิจัย

1. คุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การและความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวม มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติ
2. คุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การ สามารถพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ พนักงานที่ปฏิบัติงานในโรงแรมระดับ 4–5 ดาว ในจังหวัดภูเก็ต ครอบคลุมทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอถลาง และอำเภอกะทู้ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 378 คน กำหนดตามตาราง และที่ระดับความเชื่อมั่น 95% การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งตามพื้นที่ตั้งและระดับมาตรฐานของโรงแรม เพื่อให้ได้ตัวแทนที่สะท้อนสภาพจริงของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย ตัวแปรอิสระ คือ คุณภาพชีวิตในการทำงาน ประกอบด้วย 8 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะงาน 2) ความเหมาะสมกับงาน 3) ภาพลักษณ์องค์การ 4) นโยบายทรัพยากรมนุษย์ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน 6) สภาพแวดล้อมทางกายภาพในที่ทำงาน 7) ความสมดุลชีวิตกับงาน 8) ความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้า และด้านความยุติธรรมในองค์การ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ผลตอบแทน 2) กระบวนการในการกำหนดผลตอบแทน 3) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา

4) ข้อมูลข่าวสาร ตัวแปรตาม คือ ด้านความผูกพันต่อองค์การ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านทัศนคติ 2) ด้านพฤติกรรม 3) ด้านบรรทัดฐานทางสังคม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยในการสร้างแบบสอบถามผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทำเป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่มีคำถามชนิดปลายปิดโดยแบ่งโครงสร้างของแบบสอบถามออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

แบบสอบถามส่วนที่ 1 เป็นแบบเลือกตอบ (Check list) เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาและภูมิลำเนา

แบบสอบถามส่วนที่ 2 เป็นแบบมาตราส่วนแบบประมาณค่า (Rating scale) คำถามเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ประกอบด้วย 8 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะงาน 2) ความเหมาะสมกับงาน 3) ภาพลักษณ์องค์การ 4) นโยบายทรัพยากรมนุษย์ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน 6) สภาพแวดล้อมทางกายภาพในที่ทำงาน 7) ความสมดุลชีวิตกับงาน 8) ความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้า

แบบสอบถามส่วนที่ 3 เป็นแบบมาตราส่วนแบบประมาณค่า (Rating scale) คำถามเกี่ยวกับความยุติธรรมในองค์การ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ผลตอบแทน 2) กระบวนการในการกำหนดผลตอบแทน 3) การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา 4) ข้อมูลข่าวสาร

แบบสอบถามส่วนที่ 4 เป็นแบบมาตราส่วนแบบประมาณค่า (Rating scale) คำถามเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์การ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านทัศนคติ 2) ด้านพฤติกรรม 3) ด้านบรรทัดฐานทางสังคม

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและหาความเชื่อมั่นของแบบบสอบถาม ดังนี้

1. ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาโดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Item Objective Congruence Index) ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.89 และ 2.หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยทดลองใช้แบบสอบถามกับพนักงานโรงแรม ซึ่งมิใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ จำนวน 30 คน ได้ความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.82

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างจำนวน 378 คน ระหว่าง เดือนเมษายน 2568 ถึง เดือน มิถุนายน 2568 ใช้การเลือกสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพนักงานที่ปฏิบัติงานในโรงแรมระดับมาตรฐาน 4-5 ดาว ในเขตพื้นที่จังหวัดภูเก็ต ทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองภูเก็ต อำเภอถลาง และอำเภอกระทู้ เก็บได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 378 คน ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมานในการวิเคราะห์ข้อมูลและทดสอบสมมติฐาน โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) ใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2) ใช้การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของปัจจัยคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การและความผูกพันต่อองค์การ 3) ใช้การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Correlation) ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยปัจจัยคุณภาพชีวิตในการทำงานความยุติธรรมในองค์การและความผูกพันต่อองค์การ 4) ใช้การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณแบบก้าวหน้า (Multiple Regression Analysis : stepwise) ในการวิเคราะห์ตัวแปรด้านปัจจัยคุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน ของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.51, SD = 0.47) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านนโยบายทรัพยากรมนุษย์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.65, SD =0.64) รองลงมา คือ ด้านความเหมาะสมกับงาน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$= 4.56, SD = 0.47) อันดับสุดท้ายที่มีค่าน้อยที่สุดคือด้านความสมดุลชีวิตกับงาน อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.41, SD = 0.47) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยคุณภาพชีวิตในการทำงานโดยรวมและจำแนกรายด้าน

ด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน	$\overline{X}$	*SD*	ระดับ	อันดับ
1. ด้านคุณลักษณะงาน	4.49	0.50	มาก	5
2. ด้านความเหมาะสมกับงาน	4.56	0.47	มากที่สุด	2

ด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน	$\bar{X}$	*SD*	ระดับ	อันดับ
3. ด้านภาพลักษณ์องค์การ	4.52	0.55	มากที่สุด	3
4. ด้านนโยบายทรัพยากรมนุษย์	4.65	0.64	มากที่สุด	1
5. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน	4.43	0.53	มาก	6
6. ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ	4.50	0.32	มากที่สุด	4
7. ด้านความสมดุลชีวิตกับงาน	4.41	0.47	มาก	7
8. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้า	4.50	0.29	มากที่สุด	4
รวม	**4.51**	**0.47**	**มากที่สุด**	

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยความยุติธรรมในองค์การ

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านความยุติธรรมในองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.46, SD = 0.51) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการมีส่วนร่วมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.52, SD = 0.55) รองลงมา คือ ด้านผลตอบแทน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.49, SD = 0.51) อันดับสุดท้ายที่มีค่าน้อยที่สุดคือ ด้านข้อมูลข่าวสารอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.41, SD = 0.47) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยความยุติธรรมในองค์การ โดยรวมและจำแนกรายด้าน

ด้านยุติธรรมในองค์การ	$\bar{X}$	*SD*	ระดับ	อันดับ
1. ด้านผลตอบแทน	4.49	0.51	มาก	2
2. ด้านกระบวนการ	4.52	0.55	มากที่สุด	1
3. ด้านปฏิสัมพันธ์	4.43	0.53	มาก	3
4. ด้านข้อมูลข่าวสาร	4.41	0.47	มาก	4
รวม	**4.46**	**0.51**	**มาก**	

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นด้านความผูกพันต่อองค์การ

ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านความผูกพันต่อองค์การโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57, SD = 0.37) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่าด้านด้านพฤติกรรมอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65, SD = 0.36) รองลงมาคือด้านทัศนคติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.56, SD = 0.47) และลำดับสุดท้ายอยู่ในระดับมากที่สุดคือด้านบรรทัดฐานทางสังคม ($\bar{X}$ = 4.50, SD = 0.29) ตามลำดับ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของด้านองค์การแห่งการเรียนรู้ โดยรวมและจำแนกรายด้าน

ด้านความผูกพันต่อองค์การ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. ด้านทัศนคติ	4.56	0.47	มากที่สุด	2
2. ด้านพฤติกรรม	4.65	0.36	มากที่สุด	1
3. ด้านบรรทัดฐานทางสังคม	4.50	0.29	มากที่สุด	3
รวม	**4.57**	**0.37**	**สูงมาก**	**รวม**

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย คุณภาพชีวิตในการทำงาน ความยุติธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตในการทำงานกับความยุติธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การ พบว่าตัวแปรคุณภาพชีวิตในการทำงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกระดับสูงกับทั้งตัวแปรความยุติธรรมในองค์การ (r=0.790 มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01) และตัวแปรความผูกพันต่อองค์การ (r=0.682 มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01) แสดงว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานมีความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับความยุติธรรมในองค์การและความผูกพันต่อองค์การ ความสัมพันธ์ระหว่างความยุติธรรมในองค์การกับความผูกพันต่อองค์การมีความสัมพันธ์เชิงบวกสูง (r=0.734, มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01) แสดงว่าความยุติธรรมในองค์การที่ดีมีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การอย่างชัดเจน (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 แสดงค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร n = 378

ตัวแปร	คุณภาพชีวิตในการทำงาน	ความยุติธรรมในองค์การ	ความผูกพันต่อองค์การ
คุณภาพชีวิตในการทำงาน	1		
ความยุติธรรมในองค์การ	.790**	1	
ความผูกพันต่อองค์การ	.682**	.734**	1

** p<.01

** หมายถึงมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความมั่นใจที่ร้อยละ 99 หรือมี P-Value น้อยกว่า .01

ผลการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การ ที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ ของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณแบบ (Multiple Regression Analysis with Enter Method) พบว่า ในภาพรวม ตัวแปรอิสระ คือคุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมใน

องค์การที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (F = 498.087 และค่า p = .000) โดยสามารถส่งผลได้ร้อยละ 75.8 (Adjust R^2 = .758) ที่เหลืออีกร้อยละ 24.2 เป็นผลจากตัวแปรอื่นที่ไม่ได้นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า องค์ประกอบหลัก คุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี 5 องค์ประกอบ ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ คือ 1) ด้านข้อมูลข่าวสาร (Beta =.537, p < .01) 2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน (Beta = . 512, p < .01) 3) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้า (Beta =. 479, p < .01) 4) ด้านความเหมาะสมกับงาน (Beta = . 476, p < .01) 5) ด้านกระบวนการ (Beta =. 463, p < .01)

ตารางที่ 5 แสดงค่าน้ำหนักขององค์ประกอบคุณภาพชีวิตในการทำงานและความยุติธรรมในองค์การ ที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การ ของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตโดยรวม

ตัวแปร	ความผูกพันต่อองค์การ				p
	b	SE	β	T	
ค่าคงที่	.763	.146		13.743	.000
ด้านความเหมาะสมกับงาน	.513	.041	.476	11.487**	.000
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน	.476	.037	.512	10.674**	.000
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างลูกค้า	.392	.032	. 479	9.573**	.000
ด้านกระบวนการ	.424	.012	. 463	10.122**	.000
ด้านข้อมูลข่าวสาร	.476	.036	.537	9.877**	.000
R^2 =	.742			F =	498.087**
Adjust R^2 =	.758	SE =	.2148	P =	.000

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ที่ 1 ตรวจสอบคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความเป็นธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่าพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตมีคุณภาพชีวิตในการทำงานที่สูงมาก ซึ่งสะท้อนจากความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้างาน การมีโอกาสพัฒนาและเติบโตในสายอาชีพ รวมถึงความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและงานที่ทำ องค์ประกอบเหล่านี้รวมกันทำให้พนักงานรู้สึกว่าที่ทำงานของตนเป็นสถานที่ที่ให้คุณค่าต่อชีวิตของเขาอย่างแท้จริง (Walton, 1974) เมื่อพนักงานได้รับประสบการณ์ที่ดีเหล่านี้ก็ยิ่งทำให้เกิดแรงจูงใจและความผูกพันต่อองค์การที่ลึกซึ้งขึ้น นัยสำคัญนี้ได้รับการยืนยันจาก Nair และ

Kennedy (2023) ที่ระบุว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานเป็นเสมือนเสาหลักที่เสริมสร้างความผูกพันของพนักงานในด้านความเป็นธรรมในองค์การของพนักงานถือเป็นอีกหนึ่งเสาหลักสำคัญที่ส่งเสริมความรู้สึกของพนักงานต่อองค์การอย่างลึกซึ้ง ความรู้สึกได้รับความยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นความโปร่งใสในการจัดสรรหน้าที่ ความเป็นธรรมในการประเมินผลการทำงาน และการสื่อสารภายในองค์การที่เปิดเผยตรงไปตรงมา ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจและความไว้วางใจต่อผู้นำและองค์การโดยรวม (Greenberg, 1993; Adams, 1965) ความเป็นธรรมนี้เปรียบเสมือนกาวใจที่ยึดพนักงานไว้กับองค์การ แม้ในสถานการณ์ที่เริ่มมีความท้าทายหรือเปลี่ยนแปลง ความรู้สึกถึงความยุติธรรมจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพ (Thibaut & Walker, 1978) ผลลัพธ์ที่โดดเด่นคือพนักงานมีความผูกพันต่อองค์การในระดับสูงมาก ความผูกพันนี้มิใช่เพียงความรู้สึกชั่วคราว แต่เป็นความผูกพันเชิงลึกซึ่งสะท้อนถึงความตั้งใจที่จะรักษาความสัมพันธ์กับองค์การไปอย่างยาวนาน อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ด้านคุณภาพชีวิตและความเป็นธรรมที่ได้รับ การมีความผูกพันนี้ส่งผลให้พนักงานมีแรงจูงใจในการทำงานที่สูงขึ้น การมีส่วนร่วมที่มากขึ้น อีกทั้งยังเป็นตัวช่วยลดอัตราการลาออกและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน (Allen & Meyer, 1990) ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากพนักงานโรงแรมที่พร้อมอุทิศตนเพื่อให้บริการที่ยอดเยี่ยมและรักษามาตรฐานของโรงแรมไว้ได้อย่างต่อเนื่อง การสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี มีความเป็นธรรม และเอื้อให้พนักงานได้รู้สึกผูกพันกับองค์การเป็นกุญแจสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความยั่งยืนของธุรกิจโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต ด้วยการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นด้านคุณภาพชีวิตการทำงานและความเป็นธรรมอย่างทั่วถึง องค์การจะสามารถรักษาพนักงานที่มีศักยภาพสูงไว้ได้ อีกทั้งเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งและสร้างความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีการแข่งขันสูงอย่างต่อเนื่อง (Sumlin et al., 2021; Donthu et al., 2021)

วัตถุประสงค์ที่ 2 จากศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตในการทำงานและความเป็นธรรมในองค์การกับความผูกพันต่อองค์การ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบ Pearson correlation พบว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานและความเป็นธรรมในองค์การมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กับความผูกพันต่อองค์การ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) เท่ากับ 0.682 สำหรับคุณภาพชีวิตในการทำงาน และ 0.734 สำหรับความเป็นธรรมในองค์การ ซึ่งชี้ชัดว่าเมื่อพนักงานรับรู้ว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานของตนดีขึ้น และมีความรู้สึกว่าการดำเนินงานในองค์กรเป็นไปอย่างยุติธรรม ความผูกพันที่มีต่อองค์กรก็จะยิ่งสูงขึ้นตามไปด้วย ความสัมพันธ์เชิงบวกนี้ประสบการณ์และองค์ความรู้จากงานวิจัยที่ผ่านมา เช่น Thibaut และ Walker (1978) ที่เสนอแนวคิดเรื่องความยุติธรรมในกระบวนการ (procedural justice) ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความพึงพอใจและความผูกพันในพนักงาน การที่พนักงานรับรู้ว่าระบบการทำงาน โปร่งใส ยุติธรรม และมีมาตรฐานเดียวกันสำหรับทุกคนจะลดความรู้สึกขัดแย้งและความไม่มั่นคงในงาน ส่งผลให้พนักงานวางใจและผูกพันกับองค์กรมากขึ้น (Greenberg, 1993) นอกจากนี้ Cesinger et al. (2023) ยังเน้นถึงบทบาทของความยุติธรรมในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ช่วยส่งเสริมแรงจูงใจภายในและการมีส่วนร่วมของพนักงานในระดับสูง ในด้านคุณภาพชีวิตในการทำงาน งานวิจัยของ Walton (1974) และ Nair & Kennedy (2023) สนับสนุนว่าระดับความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขการทำงานส่งผลโดยตรงต่อความมุ่งมั่นและความผูกพันต่อองค์กร

ซึ่งการที่พนักงานรู้สึกมั่นใจในสิ่งแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อสุขภาพกายและจิตใจ รวมถึงการได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม จะกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจสูงขึ้นและมีความมุ่งมั่นต่อองค์กรอย่างยาวนาน การศึกษานี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีทางจิตวิทยาองค์กรที่อธิบายว่า ความเป็นธรรมและคุณภาพชีวิตในงานเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้พนักงานรู้สึกถึงความได้รับการยอมรับและความสำคัญในองค์กร (Adams, 1965; Allen & Meyer, 1990) ซึ่งเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้พนักงานมีความผูกพัน (affective commitment) ต่อองค์กร และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานโดยรวม ด้านการประยุกต์ใช้ผลการวิจัย ผู้บริหารองค์กรสามารถนำข้อมูลนี้ไปใช้เพื่อปรับปรุงนโยบายและสภาพแวดล้อมในการทำงานให้อำนวยความสะดวกและเป็นธรรมหรือเท่าเทียมกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรส่งเสริมการสื่อสารที่ชัดเจนและโปร่งใสในการบริหารจัดการ เพื่อให้พนักงานรับรู้และมีประสบการณ์เรื่องความยุติธรรมในองค์การมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเสริมสร้างความผูกพันและความจงรักภักดีของพนักงาน เพิ่มความมั่นคงและประสิทธิภาพองค์กรในระยะยาว (Greenberg, 1993; Cesinger et al., 2023).

วัตถุประสงค์ที่ 3 ระบุตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันต่อองค์การ ผลการวิเคราะห์ถดถอยขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) แสดงให้เห็นว่ามีตัวแปรสำคัญ 5 ตัวที่มีผลต่อความผูกพันต่อองค์การ ได้แก่ 1) ความเหมาะสมของงาน (Job Suitability) 2) ความสัมพันธ์ระหว่างทีมงาน (Teamwork Relations) 3) ความสัมพันธ์กับลูกค้า (Customer Relations) 4) ความยุติธรรมในกระบวนการ (Process Fairness) และ 5) การสื่อสารภายในองค์การ (Internal Communication) ตัวแปรเหล่านี้สามารถอธิบายความแปรปรวนของความผูกพันต่อองค์การได้ 74.20% ($R^2 = 0.742$, $p < .01$) ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของแต่ละปัจจัยต่อระดับความผูกพันพนักงานอย่างเด่นชัด ผลนี้สอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่าการมีงานที่เหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถของพนักงาน ช่วยเพิ่มความพึงพอใจและความรู้สึกผูกพัน (Hackman & Oldham, 1976) รวมถึงความสัมพันธ์ทั้งภายในทีมและกับลูกค้าที่ดีส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบในงาน (Avolio & Bass, 2009) ส่วนกระบวนการที่ยุติธรรมและการสื่อสารภายในองค์การที่โปร่งใส ช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น (Greenberg, 1993; Allen & Meyer, 1990) ส่งผลให้พนักงานเกิดความผูกพันต่อองค์การมากขึ้น

วัตถุประสงค์ที่ 4 เสนอแนะแนวทางเพื่อเสริมสร้างความผูกพันต่อองค์การ จากผลการวิจัยได้เสนอแนวทางปฏิบัติ 5 ประการเพื่อเพิ่มความผูกพันของพนักงาน ได้แก่ การจัดสรรงานที่เหมาะสมกับความสามารถและศักยภาพของพนักงาน เพื่อส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของและพึงพอใจในงาน การเสริมสร้างความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ดีในทีมงาน เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่สนับสนุนและลดความขัดแย้ง การส่งเสริมและสร้างคุณค่าความสัมพันธ์กับลูกค้า เพื่อเพิ่มความภาคภูมิใจและมุ่งมั่นในการทำงาน การสร้างความโปร่งใสและความยุติธรรมในกระบวนการทำงาน เพื่อเสริมสร้างความเชื่อใจและลดความไม่พอใจ การปรับปรุงระบบการสื่อสารภายในให้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ข้อมูลที่ชัดเจนและส่งเสริมความเข้าใจร่วมกันในองค์การ แนวทางเหล่านี้สามารถประยุกต์ใช้ในบริหารทรัพยากรบุคคลเพื่อเพิ่มความผูกพันและความมั่นคงในพนักงาน ตอบโจทย์การพัฒนาองค์การอย่างยั่งยืนในธุรกิจโรงแรมระดับ 4-5 ดาวจังหวัดภูเก็ต โดยเป็นการผสมผสานการจัดการ

งานและเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความเป็นธรรมและคุณภาพชีวิตการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารงานบุคคลในยุคปัจจุบัน (Sumlin et al., 2021; Donthu et al., 2021)

สรุป

งานวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมระดับ 4-5 ดาวในจังหวัดภูเก็ต โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์คุณภาพชีวิตในการทำงานและความเป็นธรรมในองค์การ รวมถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรเหล่านี้กับระดับความผูกพันต่อองค์การ ผลการวิจัยพบว่าพนักงานมีคุณภาพชีวิตในการทำงานและความเป็นธรรมในองค์กรในระดับสูง ซึ่งส่งผลให้ความผูกพันที่พนักงานมีต่อองค์การสูงตามไปด้วย การวิเคราะห์ทางสถิติชี้ให้เห็นว่าคุณภาพชีวิตในการทำงานและความเป็นธรรมในองค์การมีความสัมพันธ์แบบเชิงบวกและมีนัยสำคัญต่อความผูกพันพนักงาน นอกจากนี้ งานวิจัยยังระบุว่าตัวแปรที่ส่งผลสำคัญต่อความผูกพันได้แก่ ความเหมาะสมของงาน การมีความสัมพันธ์ที่ดีในทีม การดูแลลูกค้าอย่างมีคุณค่า ความยุติธรรมในกระบวนการทำงาน และการสื่อสารภายในองค์การ ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยอธิบายความผูกพันของพนักงานได้ถึง 74.20% งานวิจัยยังได้เสนอแนวทางที่เป็นรูปธรรมเพื่อพัฒนาความผูกพันในอนาคต เช่น การจัดสรรงานที่เหมาะสมกับศักยภาพ การส่งเสริมความร่วมมือในทีม การสร้างคุณค่าความสัมพันธ์กับลูกค้า การสร้างกระบวนการทำงานที่โปร่งใสและยุติธรรม รวมถึงการพัฒนาระบบการสื่อสารภายในให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงเห็นได้ว่า การบริหารจัดการด้านทรัพยากรบุคคลที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลในคุณภาพชีวิตการทำงานและการส่งเสริมความเป็นธรรมในองค์การ จะส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มความผูกพันและความมุ่งมั่นในการทำงานของพนักงาน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาธุรกิจโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตให้เติบโตอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความเป็นธรรมในองค์การ และความผูกพันต่อองค์การของพนักงานโรงแรมระดับ 4–5 ดาวในจังหวัดภูเก็ต สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมโรงแรมจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา “ระบบนิเวศการทำงาน” (workplace ecosystem) ที่ผสมผสานระหว่างคุณภาพชีวิตในการทำงาน ความเป็นธรรมในองค์การ และกลไกการสร้างความผูกพันของพนักงานอย่างเป็นระบบ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตในการทำงานและความเป็นธรรมในองค์การไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยด้านสวัสดิการหรือการบริหารงานบุคคลเท่านั้น แต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อระดับความผูกพันของพนักงานต่อองค์การอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการ ความต่อเนื่องของกำลัง

แรงงาน และความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโรงแรมในระยะยาว โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ท่องเที่ยวระดับนานาชาติ เช่น จังหวัดภูเก็ต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. องค์กรควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดให้มีสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัย เอื้อต่อสุขภาวะทั้งทางกายและจิตใจ ตลอดจนส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของพนักงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความพึงพอใจในการทำงานและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของพนักงาน

2. ผู้บริหารควรส่งเสริมความเป็นธรรมในองค์การผ่านระบบการประเมินผล การกำหนดค่าตอบแทน และการจัดสรรทรัพยากรที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และตั้งอยู่บนหลักความเสมอภาค รวมถึงเปิดโอกาสให้พนักงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอข้อเสนอแนะต่อการบริหารองค์กร ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างพนักงานกับองค์กรและลดความขัดแย้งภายในที่ทำงาน

3. องค์กรควรดำเนินมาตรการเสริมสร้างความผูกพันของพนักงานผ่านการพัฒนาความสัมพันธ์ภายในองค์กร ทั้งในระดับทีมงานและความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานกับลูกค้า รวมถึงการส่งเสริมระบบการสื่อสารภายในองค์กรที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส ซึ่งจะช่วยให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรและมีแรงจูงใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น

4. ฝ่ายบริหารควรพัฒนาโปรแกรมสร้างแรงจูงใจที่สอดคล้องกับบริบทของอุตสาหกรรมโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต เช่น ระบบรางวัล สวัสดิการ หรือกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กร เพื่อเพิ่มระดับความผูกพันของพนักงานและลดอัตราการลาออก ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของธุรกิจการบริการ

5. องค์กรควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งเน้นความยั่งยืน โดยการดูแลพนักงานอย่างรอบด้านทั้งในมิติของคุณภาพชีวิต ความเป็นธรรม และการพัฒนาองค์กร เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันของธุรกิจโรงแรมในระยะ ควรมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินมาตรการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงแนวทางให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กรและพลวัตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). *รายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวของประเทศไทย ปี 2566*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

ณรงค์ฤทธิ์ ศรีรัตโนภาส. (2559). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมบริการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Adams, J. S. (1965). Inequity in social exchange. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 267–299). Academic Press.

Allen, N. J., & Meyer, J. P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology, 63*(1), 1–18.

Alwali, J., & Alwali, W. (2022). Transformational leadership and organizational commitment: The mediating role of job satisfaction. *International Journal of Organizational Analysis, 30*(4), 1021–1038.

ASujendran, S. (2023). Organizational commitment and employee performance in service organizations. *International Journal of Management Studies, 30*(2), 45–58.

Avolio, B. J., & Bass, B. M. (2009). *Developing potential across a full range of leadership: Cases on transactional and transformational leadership*. Psychology Press.

Cesinger, B., Gundolf, K., & Bouncken, R. (2023). Organizational commitment and employee performance: A meta-analysis. *Journal of Business Research, 154*, 113–124.

Cesinger, B., Gundolf, K., & Géraudel, M. (2023). Organizational justice and employee engagement: The mediating role of intrinsic motivation. *Journal of Business Research, 158*, 113699.

Chanana, N. (2021). Employee engagement practices during COVID-19 lockdown. *Journal of Public Affairs, 21*(4), e2508.

Chen, Y., Liu, J., & Zhang, H. (2024). Human resource practices and employee retention in the hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management, 116*, 103646.

Cobbinah, E., Nketiah, E., & Quansah, P. (2020). Organizational culture and employee commitment in the hospitality sector. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure, 9*(5), 1–14.

Daswati, D., Yusrizal, Y., & Rasyid, M. (2022). Psychological capital and organizational commitment: Evidence from service sector employees. *Management Science Letters, 12*(3), 203–210.

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research, 133*, 285–296.

Greenberg, J. (1993). The social side of fairness: Interpersonal and informational classes of organizational justice. In R. Cropanzano (Ed.), *Justice in the workplace: Approaching fairness in human resource management* (pp. 79–103). Lawrence Erlbaum Associates.

Hackman, J. R., & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior and Human Performance, 16*(2), 250–279.

Huang, T., & Lee, C. (2022). Job characteristics and employee satisfaction in hospitality services. *Tourism Management Perspectives, 42*, 100957.

Kim, H., & Park, J. (2021). Corporate image and employee commitment in hospitality organizations. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration, 22*(3), 295–312.

Layer, J. K., Waldema, K., & Allen, F. (2009). Organizational justice and employees' commitment: The mediating role of quality of work life. *Journal of Business and Psychology, 24*(3), 321–330.

Lopez, M., Garcia, P., & Rodriguez, S. (2023). Work–life balance and job satisfaction in the tourism industry. *Tourism Management Perspectives, 46*, 101082.

Maydiantoro, A., Setiawan, M., & Rofiaty, R. (2021). The effect of organizational commitment on employee performance. *International Journal of Business and Management Science, 11*(1), 1–15.

Nair, S., & Kennedy, M. (2023). Quality of work life and employee commitment: A contemporary review. *International Journal of Human Resource Studies, 13*(1), 45–60.

Nair, S., & Kennedy, J. (2023). Quality of work life and employee engagement in hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management, 110*, 103450.

Riyadh, H., Sukoharsono, E., & Prihatiningtias, Y. (2023). Organizational commitment and employee retention in service organizations. *Management Research Review, 46*(6), 845–860.

Singh, R., & Gupta, V. (2022). Workplace environment and employee well-being in the hospitality sector. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 52*, 45–54.

Sumlin, C., Garcia, R., & Smith, T. (2021). Employee engagement and organizational sustainability in hospitality management. *International Journal of Hospitality Management, 94*, 102862.

Sumlin, C., Thompson, J., & Smith, R. (2021). Employee engagement and organizational resilience during the COVID-19 pandemic. *Journal of Organizational Effectiveness, 8*(3), 399–417.

Thibaut, J., & Walker, L. (1978). Procedural justice: A psychological analysis. Lawrence Erlbaum Associates.

Thibaut, J., & Walker, L. (1978). A theory of procedure. *California Law Review, 66*(3), 541–566.

Walton, R. E. (1974). Improving the quality of work life. *Harvard Business Review, 52*(3), 12–16.

World of Statistics. (2023). Most popular countries for international tourists. Retrieved from https://twitter.com/Stats_of_World

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

A Study of Guidelines for Developing City Museums to Promote UNESCO Learning Cities

การศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก

Sirikarn Keawkongthong[1*], Kornkamol Chuengsamran[2], & Chalermporn Punjasutaros[3]

สิริกานต์ แก้วคงทอง[1*], กรกมล จึงสำราญ[2], & เฉลิมพร ปัญจาสุธารส[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Sirikarn Keawkongthong*
สิริกานต์ แก้วคงทอง
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: sirikarn.keawkongthong@gmail.com

2. Kornkamol Chuengsamran
กรกมล จึงสำราญ
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: onec.part@gmail.com

3. Chalermporn Punjasutaros
เฉลิมพร ปัญจาสุธารส
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: chalermporn.pu@ku.th

คำสำคัญ:
พิพิธภัณฑสถานประจำเมือง, เมืองแห่งการเรียนรู้, ยูเนสโก, การเรียนรู้ตลอดชีวิต
Keywords:
City Museum, Learning City, UNESCO, Lifelong Learning

Article history:
Received: 05/01/2026
Revised: 01/02/2026
Accepted: 30/02/2026
Available online: 13/03/2026

How to Cite:
Punjasutaros, C. & et al. (2026). A Study of Guidelines for Developing City Museums to Promote UNESCO Learning Cities. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 303-323.

ABSTRACT

This research aims to study and synthesize guidelines for developing city museums in alignment with the concept of the UNESCO Learning City, with a focus on analyzing the role of museums as lifelong learning spaces for citizens. The study employed a qualitative research methodology, conducted through the synthesis of documents, concepts, theories, and related studies concerning learning cities, contemporary museum management, and lifelong learning. In addition, case studies were undertaken at five exemplary institutions recognized for their strengths in learning management, administration, and community engagement: Lampang Museum, Udon Thani City Museum, the Thai–Chinese Cultural Center (Pu–Ya Shrine) in Udon Thani Province, TK Park Yala (Yala Knowledge Park), and the National Folk Museum of Korea in the Republic of Korea. Research instruments included a document analysis form and a field study protocol. The collected data were analyzed using qualitative content analysis.

The findings reveal that guidelines for developing city museums to support the development of learning cities can be explained through four key dimensions. First, the museum model dimension emphasizes the development of new forms of museums that focus on innovative exhibitions and active learning processes, shifting the role of museums from object-centered display spaces to social learning environments. Second, the accessibility dimension focuses on creating equitable opportunities for lifelong learning by adjusting service formats, opening hours, and membership systems to better correspond with urban lifestyles. Third, the collaboration

dimension highlights the importance of building cooperative networks among government agencies, educational institutions, private sectors, and communities through multi-stakeholder participation, thereby fostering a shared sense of ownership of learning resources. Finally, the social role dimension seeks to position museums as safe public spaces that support knowledge exchange, social healing, and the improvement of quality of life for people of all ages. In conclusion, city museums need to transform their roles from being primarily institutions for collecting and displaying cultural heritage to becoming important social learning resources that contribute to the development of learning cities and promote a sustainable culture of lifelong learning in Thai society.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองให้สอดคล้องกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ขององค์การยูเนสโก (UNESCO Learning City) โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในฐานะพื้นที่การเรียนรู้ตลอดชีวิตของพลเมือง การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการผ่านการสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเมืองแห่งการเรียนรู้ การจัดการพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ร่วมกับการศึกษากรณีพิพิธภัณฑ์ต้นแบบที่มีความโดดเด่นด้านการจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของสังคม จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ มิวเซียมลำปาง พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ศูนย์วัฒนธรรมไทย–จีน (ศาลเจ้าปู่–ย่า) จังหวัดอุดรธานี อุทยานการเรียนรู้ยะลา (TK Park Yala) และ National Folk Museum of Korea ณ สาธารณรัฐเกาหลี เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วยแบบวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) และแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Study Protocol) ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองเพื่อสนับสนุนการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้สามารถอธิบายได้ผ่าน 4 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ซึ่งควรมุ่งพัฒนาพิพิธภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่เน้นนวัตกรรมการจัดแสดงและกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก โดยปรับบทบาทจากพื้นที่จัดแสดงวัตถุสู่พื้นที่ทางสังคมแห่งการเรียนรู้ (2) มิติด้านการเข้าถึง มุ่งสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ผ่านการปรับรูปแบบการให้บริการ เวลาเปิดบริการ และระบบสมาชิกให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในเมือง (3) มิติด้านความร่วมมือ เน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคเอกชน และชุมชน ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วน เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรการเรียนรู้ร่วมกัน และ (4) มิติด้านบทบาททางสังคม มุ่งยกระดับพิพิธภัณฑ์ให้เป็นพื้นที่สาธารณะที่ปลอดภัย สนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเยียวยาทางสังคม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกช่วงวัย โดยสรุป พิพิธภัณฑสถานประจำเมืองจำเป็นต้องปรับบทบาทจากการเป็นเพียงสถานที่จัดเก็บและจัด

แสดงมรดกทางวัฒนธรรม ไปสู่การเป็นทรัพยากรการเรียนรู้เชิงสังคมที่สำคัญในการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ และส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

บทนำ

พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวม อนุรักษ์ และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนองค์ความรู้และภูมิปัญญาของมนุษยชาติสู่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 บทบาทของพิพิธภัณฑ์ได้ปรับเปลี่ยนจากการเป็นเพียงสถานที่เก็บรักษาและจัดแสดงวัตถุโบราณ (repository of antiquities) ไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสังคมที่สนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการพัฒนา “เมืองแห่งการเรียนรู้” (Learning City) ของ UNESCO ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ของพลเมืองทุกช่วงวัย เพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคม (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015)

ในบริบทของประเทศไทย แม้ว่าจะมีพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้กระจายอยู่ทั่วประเทศมากกว่า 6,000 แห่ง (คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้, 2559) แต่การดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองจำนวนมากยังประสบข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำหน้าที่เป็นพื้นที่การเรียนรู้ของสาธารณะ พิพิธภัณฑ์จำนวนไม่น้อยยังคงดำเนินงานในลักษณะของพื้นที่จัดแสดงที่มีผู้เข้าชมจำกัด อันเนื่องมาจากการขาดแนวทางการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย รวมถึงการขาดรูปแบบการจัดแสดงที่สามารถสร้างแรงจูงใจและประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เข้าชม นอกจากนี้ ภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ในสายตาของประชาชนจำนวนหนึ่งยังคงถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเฉพาะกับการจัดแสดงพระพุทธรูป เทวรูป หรือโบราณวัตถุที่มีความห่างไกลจากชีวิตประจำวัน ประกอบกับรูปแบบการสื่อสารความรู้แบบดั้งเดิมที่เน้นการถ่ายทอดทางเดียวและขาดนวัตกรรมเชิงปฏิสัมพันธ์ (interactive innovation) ส่งผลให้ผู้เข้าชมขาดความเชื่อมโยงกับเนื้อหาและมีแนวโน้มไม่กลับมาใช้บริการซ้ำ นอกจากประเด็นด้านภาพลักษณ์และรูปแบบการจัดแสดงแล้ว ข้อจำกัดด้านกายภาพของพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ประจำเมืองก็เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของการดำเนินงาน โดยพิพิธภัณฑ์หลายแห่งตั้งอยู่ในพื้นที่ของวัดหรือสถานศึกษา ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่มั่นคงด้านสิทธิการใช้พื้นที่ในระยะยาว หากมีการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ดังกล่าว ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความต่อเนื่องของนโยบาย การจัดสรรงบประมาณ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของพิพิธภัณฑ์ (ศิรินทร์ พิณโกศล, 2560) ในขณะเดียวกันประเทศไทยยังเผชิญข้อจำกัดด้านทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑ์วิทยา (museology) และการออกแบบกระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่ ส่งผลให้พิพิธภัณฑ์จำนวนมากไม่สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาการจัดแสดงเข้ากับบริบทของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกระหว่างพิพิธภัณฑ์กับชุมชน (alienation) และทำให้ประชาชนในพื้นที่ขาด

ความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อสถาบันพิพิธภัณฑ์ (sense of ownership) (จุฑามาศ แก้วพิจิตร, 2559) ซึ่งเป็นประเด็นที่ขัดแย้งกับหลักการสำคัญของแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของเมือง เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (สพร.) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาพิพิธภัณฑ์รูปแบบใหม่ หรือ Discovery Museum โดยมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงรุก (active learning) ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการกับบริบทชีวิตของประชาชนผ่านการบูรณาการนวัตกรรมการจัดแสดง เทคโนโลยีสื่อประสม และกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิสัมพันธ์ เพื่อปรับบทบาทของพิพิธภัณฑ์จากสถานที่จัดแสดงวัตถุไปสู่การเป็น “พื้นที่ทางสังคม” (social space) ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน (ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ และ ฟ้า วิไลข้า, 2561) แม้ว่าจะมีความพยายามในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในลักษณะดังกล่าว แต่ยังพบว่าการศึกษาเชิงวิชาการที่วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของ UNESCO ในบริบทของประเทศไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่บูรณาการมิติด้านการบริหารจัดการพื้นที่การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของ UNESCO โดยมุ่งวิเคราะห์กลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถยกระดับบทบาทของพิพิธภัณฑ์ให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ของสังคมอย่างแท้จริง ทั้งในด้านการบริหารจัดการพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือข้ามภาคส่วน และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเท่าเทียมและการเข้าถึงของประชาชนทุกกลุ่ม ผลการวิจัยคาดว่าจะช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้เชิงนโยบายและแนวทางปฏิบัติสำหรับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยให้สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของพลเมือง และเสริมสร้างศักยภาพของเมืองในการก้าวสู่การเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้ระดับโลก (Global Network of Learning Cities: GNLC)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโกใช้แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ อาทิ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ แนวโน้มของพิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) การบริหารจัดการและการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ ประกอบกับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ของเครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อเป็นฐานของวิจัยรายละเอียดดังนี้

ความหมายของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) ได้นิยามความหมายของคำว่า “พิพิธภัณฑ์” และ “พิพิธภัณฑสถาน” โดยรวมไว้ด้วยกันว่า หมายถึง สถานที่สำหรับจัดเก็บรวบรวมและจัดแสดงสิ่งของที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือวิทยาศาสตร์ เพื่ออำนวยประโยชน์ต่อสาธารณชนในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และเพื่อความเพลิดเพลินใจ ด้วยเหตุนี้ พิพิธภัณฑ์จึงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ลำดับต้นที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย สอดคล้องกับบทบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งระบุว่ารัฐมีหน้าที่ต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดให้พิพิธภัณฑ์เป็นหนึ่งในแหล่งการเรียนรู้สำคัญร่วมกับห้องสมุดประชาชน หอศิลป์ และอุทยานวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาความรู้ของพลเมือง อย่างไรก็ตามในบริบทสากลนิยามของพิพิธภัณฑ์จึงมีความครอบคลุมมากกว่าเพียงแค่การจัดแสดง แต่ยังมีสถานะเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ สอดคล้องกับคำจำกัดความของสภาการพิพิธภัณฑสถานระหว่างชาติ (International Council of Museums: ICOM, 2565) ที่ระบุว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันถาวรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ดำเนินงานเพื่อบริการและส่งเสริมการพัฒนาสังคม โดยเปิดกว้างให้สาธารณชนเข้าใช้บริการ มีบทบาทหน้าที่หลักในการรวบรวม สงวนรักษา วิจัย เผยแพร่ และจัดแสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์และธรรมชาติ เพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้าและการให้ความบันเทิงอย่างมีสาระ

บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้

กรมศิลปากร (2536) ได้กำหนดนิยามบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานในฐานะสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชน โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มุ่งเน้นการให้บริการแก่สาธารณชนครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายโดยไม่จำกัดเพศ วัย หรือระดับการศึกษา เพื่อเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ควบคู่ไปกับความเพลิดเพลิน นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยุคใหม่ยังมีบทบาทเชิงรุกในการขยายองค์ความรู้ไปสู่ชุมชนในพื้นที่ห่างไกลผ่านกลไก “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น” พร้อมทั้งปรับปรุงกิจกรรมให้สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสังคมสมัยใหม่ เพื่อรักษาความทันสมัยและคงไว้ซึ่งคุณค่าต่อสังคมในระยะยาว โดยมีพันธกิจหลัก 8 ประการ ดังนี้ (1) การรวบรวมวัตถุ (Collecting) ภารกิจเบื้องต้นในการแสวงหาและจัดเก็บวัตถุที่มีคุณค่าผ่านการบริจาค การขุดค้นทางโบราณคดี หรือการจัดซื้อจัดจ้าง (2) การตรวจสอบ จำแนกประเภท และการวิจัย (Identifying, Classifying, and Research) การวิเคราะห์เชิงวิชาการเพื่อจำแนกประเภท กำหนดอายุ และสืบค้นแหล่งที่มาของวัตถุเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ (3) การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) การจัดทำทะเบียนและบัญชีรายชื่อวัตถุอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นหลักฐานทางวิชาการและป้องกันการสูญหายหรือการทุจริต (4) การซ่อมสงวนรักษา (Conservation and Preservation) โดยใช้หลักวิทยาศาสตร์และเทคนิคเฉพาะทางในการอนุรักษ์วัตถุพิพิธภัณฑ์ให้คงสภาพสมบูรณ์และยืนยาว (5) การรักษาความปลอดภัย (Museum Security) ด้วยการบริหารจัดการระบบรักษาความปลอดภัยที่ได้มาตรฐานสากลเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและรักษาทรัพย์สิน

ของชาติ (6) การจัดแสดง (Exhibition) มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านเทคนิคการจัดแสดงที่สร้างสรรค์เพื่อดึงดูดความสนใจและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้ชม (7) การให้การศึกษา (Museum Education) ด้วยการยกระดับบทบาทสู่การเป็น “ศูนย์บริการทางการศึกษา” (Educational Service Center) ที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ (8) การรับผิดชอบต่อสังคม (Social Function) โดยมีการปรับเปลี่ยนสถานภาพและบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความต้องการของมวลชนอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ได้มีการต่อยอดให้พิพิธภัณฑ์สามารถอยู่รอดในศตวรรษที่ 21 โดยศูนย์สำหรับพิพิธภัณฑ์แห่งอนาคต (Centre for the Future of Museums) ภายใต้กำกับของสมาคมพิพิธภัณฑ์แห่งอเมริกา (American Alliance of Museums: AAM) ได้ระบุถึงแนวโน้มสำคัญของพิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 (AAM, 2021) ไว้ดังนี้ (1) เปลี่ยนจากให้การศึกษา (Education) สู่การเรียนรู้นอกห้องเรียนและการใช้เทคโนโลยี

โดยพิพิธภัณฑ์ยุคใหม่ใช้สื่อดิจิทัลมาสร้างปฏิสัมพันธ์ (Active Learning) ทำให้การทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการทางการศึกษามีความทรงพลังและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ (2) เปลี่ยนจากการรับผิดชอบต่อสังคม (Social Function) สู่การมีส่วนร่วมและให้บริการกลุ่มเป้าหมายที่มีความเฉพาะมากยิ่งขึ้น โดยมีการดึงชุมชนเข้ามาร่วมสร้าง (Co-creation) และการปรับบริการให้ตอบโจทย์สังคมสูงวัย ซึ่งเป็นการปรับตัวตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของประชากร (3) เปลี่ยนจากการจัดแสดง (Exhibition) สู่พิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่และการแบ่งปันประสบการณ์ โดยการจัดแสดงจะไม่จำกัดอยู่แค่ในอาคารพิพิธภัณฑ์ แต่พิพิธภัณฑ์ต้องนำประสบการณ์วิ่งเข้าหาผู้คนในรูปแบบเคลื่อนที่ เพื่อลดช่องว่างในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา

ประเภทของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้

การจำแนกประเภทของพิพิธภัณฑ์สามารถพิจารณาได้จากหลายมิติทั้งตามเนื้อหาการจัดแสดง ภารกิจและรูปแบบการบริหารจัดการ โดยพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การเก็บรักษาวัตถุ แต่มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและเทคโนโลยี รายละเอียดดังนี้

1. การจำแนกตามลักษณะเนื้อหาและสาขาวิชา โดยคณะกรรมการระหว่างชาติว่าด้วยพิพิธภัณฑสถานแขนงต่าง ๆ ได้แบ่งพิพิธภัณฑ์ออกเป็น / ประเภทหลัก ได้แก่ 1) พิพิธภัณฑสถานศิลปะ (Art Museums) และพิพิธภัณฑสถานศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art Museums) 2) พิพิธภัณฑสถานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ (Archaeology and History Museums) 3) พิพิธภัณฑสถานชาติพันธุวิทยาและพื้นเมือง (Ethnology and Folklore Museums) 4) พิพิธภัณฑสถานธรรมชาติวิทยา (National Science Museums) 5) พิพิธภัณฑสถานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Museums of Science and Technology) 6) พิพิธภัณฑสถานประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museums) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้วัฒนธรรมและรากฐานวิถีชีวิตเชื่อมโยงประชาชนเข้ากับอัตลักษณ์ของสังคม 7) พิพิธภัณฑสถานเฉพาะเรื่อง (Specialized Museums) และพิพิธภัณฑสถานมหาวิทยาลัย (University Museums)

2. การจำแนกตามการบริหารจัดการและลักษณะเฉพาะในประเทศไทย โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน, 2563) ได้รวบรวมข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยกว่า 1,550 แห่ง และจำแนกออกเป็น 2 มิติหลัก คือ 1) ตามลักษณะการจัดแสดง ซึ่งครอบคลุมถึง 19 ประเภท เช่น วิถีชีวิตท้องถิ่น วัด ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ ชาติพันธุ์ ผ้าและสิ่งทอ ไปจนถึงด้านการแพทย์และกฎหมาย 2) ตามลักษณะการบริหารจัดการ โดยแบ่งตามหน่วยงานผู้ดูแล เช่น วัดและชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

3. การจำแนกเชิงยุทธศาสตร์ตามแผนบูรณาการระดับชาติ ซึ่งแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) โดยคณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ (2559) ได้แบ่งพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ออกเป็น 6 กลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ 1) พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ชาติพันธุ์ ศิลปะ การแสดง อาทิ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ มิวเซียมสยาม พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในความดูแลของกองทัพ หอศิลป์ โรงละครแห่งชาติ เป็นต้น 2) พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อาทิ ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา อุทยานวิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา พิพิธภัณฑ์อวกาศ อุทยานดาราศาสตร์ หอดูดาวแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น 3) พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านธรรมชาติวิทยา อาทิ พิพิธภัณฑ์เกษตรเฉลิมพระเกียรติ สวนพฤกษศาสตร์ หอพรรณไม้ ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนฯ พิพิธภัณฑ์ป่าไม้ สวนสัตว สถาบันคชบาลแห่งชาติพิพิธภัณฑ์ทรัพยากรธรณี ศูนย์วิจัยทรัพยากรแร่-หิน พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ เป็นต้น 4) พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่สงเสริมการอ่าน/การเรียนรู้/ความคิดสร้างสรรค์ เชน หอสมุดแห่งชาติ อุทยานการเรียนรู้ (TK Park) ห่องสมุดเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ห่องสมุดเพื่อการเรียนรู้กรุงเทพมหานคร ห่องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) เป็นต้น 5) พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้เฉพาะด้าน อาทิ พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ประปาไทย ศูนย์การเรียนรู้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคครบวงจร เป็นต้น 6) พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ของภาคเอกชนและชุมชนท่องถิ่น เชน พิพิธภัณฑ์เรียนรู้การลงทุน Investory ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวีพิษณุโลก เป็นต้น

การบริหารจัดการและการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้

ศิรินทร์ พิณโกศล (2560) กล่าวถึงการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ (Museum Management) ครอบคลุมพันธกิจหลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพและอาคารสถานที่ โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการพื้นที่และอาคารให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการดูแลรักษาตามหลักวิชาการเพื่อให้อาคารสถานที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และเอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน 2) ด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการคัดเลือกและพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้

ความสามารถ มีจิตใจรักการบริการ และมีความเข้าใจในปรัชญาการทำงานของพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในการดำเนินงานได้อย่างมืออาชีพ 3) ด้านการจัดการข้อมูลสารสนเทศ โดยมีการพัฒนากระบวนการจัดเก็บข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการจดบันทึก นำมาวิเคราะห์และเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์และการเผยแพร่ความรู้ 4) ด้านการประชาสัมพันธ์และวิเทศสัมพันธ์ที่มุ่งสร้างปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานกับประชาชน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เสริมสร้างภาพลักษณ์ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการสนับสนุนภารกิจของพิพิธภัณฑ์

2. รูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการ (Exhibition Methodology) ซึ่งนิทรรศการถือเป็นหัวใจสำคัญในการสื่อสารระหว่างพิพิธภัณฑ์กับผู้เข้าชม สามารถจำแนกรูปแบบการจัดแสดงตามเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้ 1) จำแนกตามระยะเวลาการจัดแสดง (1) นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition) เป็นการจัดแสดงเนื้อหาหลักที่เป็นอัตลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ในระยะยาว ครอบคลุมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ที่มั่นคงแก่สาธารณะ (2) นิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) เป็นการจัดแสดงในระยะเวลาจำกัดเพื่อนำเสนอประเด็นเฉพาะทางหรือวาระพิเศษ มักใช้เพื่อเสริมเนื้อหาจากนิทรรศการถาวรหรือจัดแสดงเป็นเอกเทศตามงานสำคัญต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจจากกลุ่มเป้าหมายใหม่ 2) จำแนกตามลักษณะสถานที่จัดแสดง (1) นิทรรศการในร่ม (Indoor Exhibition) เป็นการจัดแสดงภายในพื้นที่อาคารหรือหอประชุม ซึ่งสามารถควบคุมสภาพแวดล้อม แสง และอุณหภูมิให้เหมาะสมกับวัตถุจัดแสดงได้ดี (2) นิทรรศการกลางแจ้ง (Outdoor Exhibition) เป็นการจัดแสดงในพื้นที่เปิดขนาดใหญ่ เพื่อรองรับผู้เข้าชมจำนวนมากและเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับสภาพแวดล้อมจริงหรือพื้นที่สาธารณะ 3) นิทรรศการหมุนเวียน (Traveling Exhibition) เป็นการเคลื่อนย้ายชุดนิทรรศการไปจัดแสดงยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อกระจายโอกาสในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์สู่ชุมชนในพื้นที่ห่างไกล

ทิศทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในอนาคต

คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ (ม.ป.ป.) ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาที่มุ่งเน้นความสำคัญใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1. การบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อประสิทธิภาพสูงสุด โดยมุ่งเน้นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงแก่ประชาชนทุกช่วงวัยในทุกพื้นที่อย่างทั่วถึงและคุ้มค่า พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพงานพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่และก้าวไปสู่ความเป็นเลิศผ่านความร่วมมือกับเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ระดับสากล

2. การเชื่อมโยงองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ โดยมีการบูรณาการความรู้จากพิพิธภัณฑ์เข้ากับมิติการพัฒนาด้านอื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์เพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้รูปแบบใหม่

3. การพัฒนากลไกการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน มีการจัดระบบการบริหารจัดการเชิงบูรณาการให้มีความเป็นเอกภาพและยั่งยืน โดยเน้นการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคม

สำหรับทิศทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในระยะต่อไป ได้ให้ความสำคัญกับการยกระดับพิพิธภัณฑ์ในฐานะโครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษาที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ที่ควรเร่งพัฒนา ดังนี้ 1) การขับเคลื่อนเชิงนโยบายและมาตรฐาน โดยรัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการยกระดับมาตรฐานพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้เป็นกลไกหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของชาติ โดยมีระบบการบริหารจัดการที่มีเอกภาพและประสิทธิภาพสูงสุ 2) การปรับบทบาทสู่พื้นที่แห่งการสื่อสารและการมีส่วนร่วม โดยพิพิธภัณฑ์ควรเปลี่ยนผ่านบทบาทไปสู่การเป็น “พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้” (Learning Space) สำหรับคนทุกช่วงวัย เปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา ภาคธุรกิจ สื่อมวลชน และชุมชน เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารจัดการและการให้บริการสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง

แนวคิดเกี่ยวกับเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก

เครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้ระดับโลกของยูเนสโก (UNESCO Global Network of Learning Cities - GNLC) เป็นกลไกสำคัญที่จัดตั้งขึ้นโดยสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตของยูเนสโก (UIL) เพื่อส่งเสริมให้เมืองต่าง ๆ ทั่วโลกพัฒนาตนเองสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยนิยามของ “เมืองแห่งการเรียนรู้” หมายถึง เมืองที่มีการระดมทรัพยากรจากทุกภาคส่วนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชากรทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึง กระบวนการนี้มุ่งเน้นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เริ่มจากระดับครอบครัวและชุมชน ขยายผลสู่ระดับเมือง ผ่านการผสมผสาน

การเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ รวมถึงการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้อำนวยความสะดวกเพื่อปลูกฝังนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) อันเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การมีส่วนร่วมทางสังคม และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ภายใต้กรอบของยูเนสโกนั้น ยึดโยงกับคุณลักษณะสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ (1) การส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงอุดมศึกษา (2) การเสริมสร้างการเรียนรู้ในระดับครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง (3) การสนับสนุนการเรียนรู้ในที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ (4) การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ (5) การรักษามาตรฐานคุณภาพและความเป็นเลิศทางการศึกษา และ (6) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยปัจจุบันประเทศไทยมีเมืองที่ได้รับการรับรอง เข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายระดับโลก (UNESCO GNLC) แล้วถึง 13 แห่ง กระจายตัวอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ เริ่มต้น ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดภูเก็ต

จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดสุโขทัย จังหวัดพะเยา เทศบาลนครหาดใหญ่ กรุงเทพมหานคร จังหวัดขอนแก่น จังหวัดยะลา จังหวัดระยอง จังหวัดสตูล และเทศบาลเมืองตาก สถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตของยูเนสโก (UNESCO Institute for Lifelong Learning [UIL], 2015) ได้ระบุแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ของเครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การกำหนดบทบาทพิพิธภัณฑ์ให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Learning Spaces) โดยเมืองแห่งการเรียนรู้ควรตระหนักและให้ความสำคัญกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในฐานะพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมกับห้องสมุด และศูนย์วัฒนธรรม อีกทั้งพิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองต้องปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้เป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของพลเมืองอย่างเป็นรูปธรรม

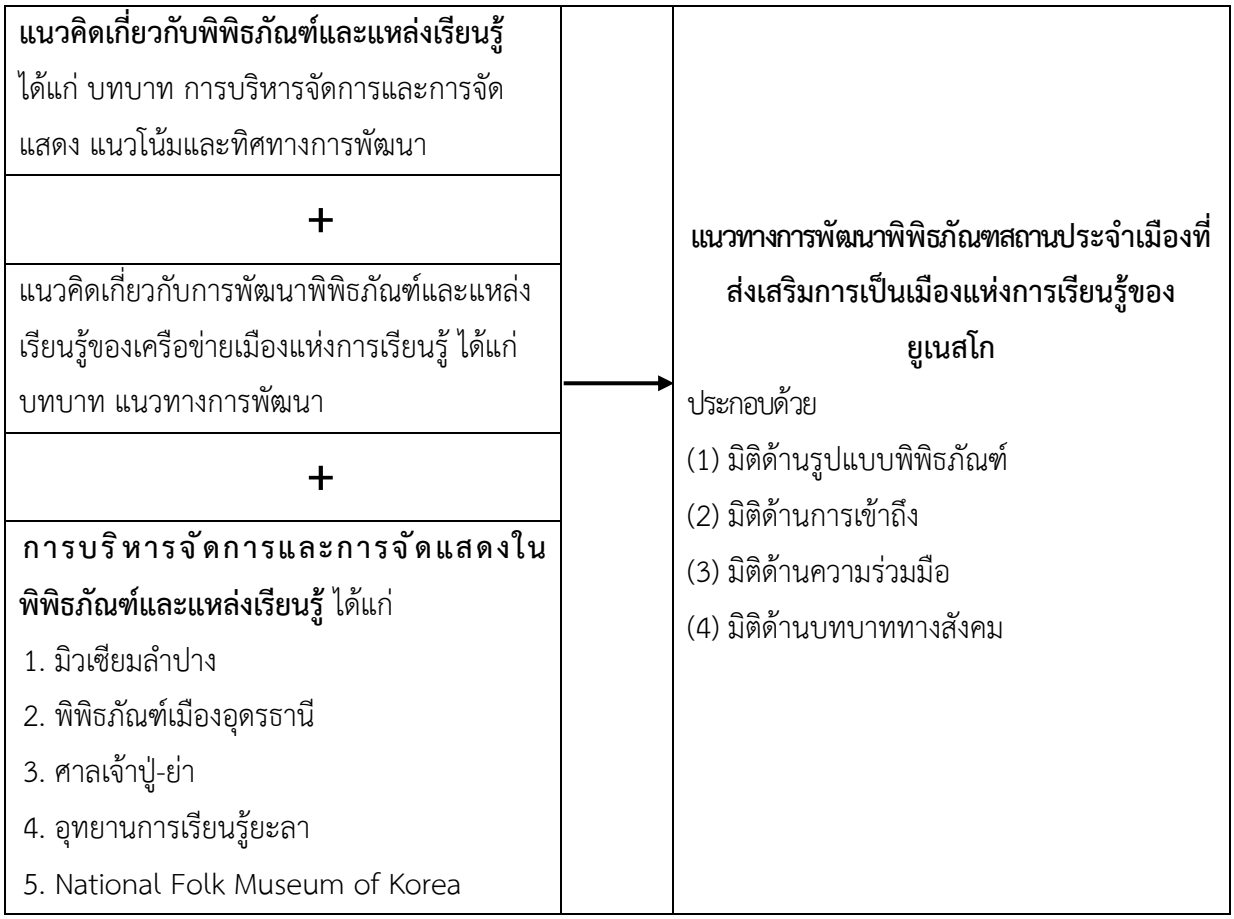
2. การฟื้นฟูการเรียนรู้ในระดับครอบครัวและชุมชน เนื่องจากการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในสถานศึกษา พิพิธภัณฑ์จึงต้องทำหน้าที่เป็นพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน (Community-based learning spaces) เพื่อจัดสรรทรัพยากรการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะการสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้พิการ กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้สูงอายุ เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้

3. การส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหัวใจสำคัญของพิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองคือการยอมรับในประวัติศาสตร์และวิถีการเรียนรู้ของคนท้องถิ่น (Indigenous ways of knowing) โดยต้องใช้ภูมิปัญญาเป็นทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีค่าและมีเอกลักษณ์ เพื่อสร้างความภาคภูมิใจและรากฐานทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งให้แก่พลเมือง

4. การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยพิพิธภัณฑ์ต้องสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่คึกคักผ่านการจัดกิจกรรมสาธารณะและการให้ข้อมูลแนะแนวที่เพียงพอ นอกจากนี้ ยูเนสโกยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาระบบที่ให้คุณค่าและรางวัลแก่การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal learning) และการเรียนรู้นอกระบบ (Non-formal learning) เพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องข้างต้นสามารถกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโกได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก

สมมติฐานการวิจัย

พิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่มีรูปแบบการจัดแสดงและการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ที่ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน จะสามารถส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของประชาชนและสนับสนุนการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองให้สามารถส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดขององค์การยูเนสโก โดยใช้การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการศึกษากรณีศึกษา (Case Study) ของพิพิธภัณฑ์ต้นแบบทั้งในและต่างประเทศ เพื่อถอดบทเรียนและวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในฐานะแหล่งเรียนรู้ของสังคม การวิจัยมุ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองใน 4 มิติหลัก ได้แก่ มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์ มิติด้านการเข้าถึง มิติด้านความร่วมมือ และมิติด้านบทบาททางสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้มีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้

การวิจัยมุ่งศึกษาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนทั้งในและต่างประเทศ โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากพิพิธภัณฑ์ต้นแบบที่มีความโดดเด่นด้านการจัดการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของสังคม จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ มิวเซียมลำปาง พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ศูนย์วัฒนธรรมไทย–จีน (ศาลเจ้าปู่–ย่า) จังหวัดอุดรธานี อุทยานการเรียนรู้ยะลา (TK Park Yala) และ National Folk Museum of Korea ณ สาธารณรัฐเกาหลี ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วยภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑ์ต้นแบบ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ ประธานคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาพิเศษ ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการบริหารจัดการและบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของสังคม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประกอบด้วยแบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยแบบบันทึกการสังเกตใช้สำหรับบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของพิพิธภัณฑ์ รูปแบบการจัดแสดง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการให้บริการแก่ผู้เข้าชม ส่วนแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างใช้สำหรับสัมภาษณ์ภัณฑารักษ์ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการ แนวคิดในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เครื่องมือ

ดังกล่าวได้รับการพัฒนาโดยคณะผู้วิจัย และผ่านการพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมของเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการวิจัย

ประกอบด้วยหลายขั้นตอน โดยเริ่มจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ 20 ปี รวมถึงแนวโน้มการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในศตวรรษที่ 21 เพื่อสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยและกำหนดประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ต้นแบบทั้ง 5 แห่ง โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ รูปแบบการจัดแสดง และกระบวนการให้บริการของพิพิธภัณฑ์ รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกกับภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อทำความเข้าใจกลยุทธ์การบริหารจัดการ แนวคิดในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เข้าชม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลและจัดประชุมหารือร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงร่างแนวทางการพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลและสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ โดยใช้กระบวนการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Analysis) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่สามารถส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองใน 4 มิติหลัก ได้แก่ มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์ มิติด้านการเข้าถึง มิติด้านความร่วมมือ และมิติด้านบทบาททางสังคม ส่วนขอบเขตด้านพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลครอบคลุมการศึกษาพิพิธภัณฑ์ต้นแบบทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศจำนวน 5 แห่ง พร้อมทั้งการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพิพิธภัณฑ์และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยดำเนินการในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2568 เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่สอดคล้องกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทปัจจุบัน

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก แบ่งนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาพิพิธภัณฑ์ต้นแบบทั้งในและต่างประเทศ และส่วนที่ 2 แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก รายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาพิพิธภัณฑ์ต้นแบบทั้งในและต่างประเทศ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ต้นแบบทั้ง 5 แห่ง พบข้อมูลสำคัญสำหรับจัดทำข้อเสนอ/แนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองฯ ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสัมภาษณ์ภัณฑารักษ์และเจ้าหน้าที่ พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ต้นแบบทั้ง 5 แห่ง

กรณี/ประเด็นการศึกษา	มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์	มิติด้านการเข้าถึง	มิติด้านความร่วมมือ	มิติด้านบทบาททางสังคม
มิวเซียมลำปาง	จัดแสดงภายใต้แนวคิด “คน-เมือง-ลำปาง” (16 โซน) เน้นนิทรรศการหมุนเวียนที่เปลี่ยนทุก 3 เดือน เพื่อสร้างความสดใหม่และจุดประกายความคิดสร้างสรรค์	ตั้งอยู่ในอาคารเก่าที่มีประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง เป็นจุดเชื่อมต่อทางวัฒนธรรมที่ผู้คนเข้าถึงได้ง่ายในชีวิตประจำวัน	เป็นพื้นที่กลางให้ภาคีเครือข่ายท้องถิ่น นำรากเหง้าภูมิปัญญา และวัฒนธรรมมาจัดกิจกรรมหมุนเวียน	สร้างความเข้าใจในตัวตนของเมืองลำปางผ่านมุมมองใหม่ๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่น
พิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี	ใช้การเล่าเรื่องเชิงประวัติศาสตร์โดยใช้ "พื้นที่และเวลา" เป็นแกนหลัก (ย้อนอดีต-ปัจจุบัน-อนาคต) บูรณาการเทคโนโลยีทันสมัยเพื่อการสื่อสาร	ปรับปรุงอาคารราชพัสดุ (โรงเรียนราชินูทิศเก่า) ให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ถาวรที่เชื่อมโยงคนทุกกลุ่มเข้ากับประวัติศาสตร์เมือง	เชื่อมโยงข้อมูลเมืองอุดรธานีในทุกมิติ โดยทำงานร่วมกับท้องถิ่นเพื่อสร้างศูนย์กลางข้อมูลที่ถูกต้องและมีชีวิต	สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของชาวอุดรธานี ผ่านการจัดแสดงที่ทันสมัยและเข้าใจง่าย

กรณี/ประเด็นการศึกษา	มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์	มิติด้านการเข้าถึง	มิติด้านความร่วมมือ	มิติด้านบทบาททางสังคม
ศูนย์วัฒนธรรมไทย-จีน (ศาลเจ้าปู่-ย่า)	เน้นการเล่าเรื่องผ่านวัฒนธรรมความกตัญญู และพิธีชงชา มีสวนคุณธรรมและอาคารเรียนรู้ที่ออกแบบตามสถาปัตยกรรมจีน	ไม่เสียค่าเข้าชม ทำให้คนทุกระดับเข้าถึงได้ มีพื้นที่พักผ่อนเชิงวัฒนธรรม (สวนคุณธรรม) ที่สงบและสวยงาม	เป็นศูนย์กลางของภาคีเครือข่ายเยาวชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้	เป็นพื้นที่ปลูกฝังคุณธรรมและความกตัญญูผ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด
อุทยานการเรียนรู้ยะลา (TK Park Yala)	เน้นการเป็น "ห้องสมุดมีชีวิต" และพื้นที่ "ปล่อยแสง" ให้เยาวชนแสดงศักยภาพ มีกิจกรรมเชิงรุก (Active Learning) ที่หลากหลาย	ขยายเวลา เตรียมเปิดถึง 21.00 น. (พ.ค. 68) และมีแผนเปิด 24 ชม. ค่าสมาชิกเท่าเทียม (เด็ก/ผู้สูงอายุ 50.-, ผู้ใหญ่ 100.-/ปี)	ร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์และสถาบันวิจัยทั่วโลก และทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมระดับชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วโลก	Safe Space เป็นพื้นที่ปลอดภัยท่ามกลางความขัดแย้ง เยียวยาสังคมผ่านการอ่านและสร้างนิสัยรักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
National Folk Museum of Korea	จัดแสดงวิถีชีวิตพื้นบ้านเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชาติ มีการจัดแสดงทั้งแบบถาวร หมุนเวียน และนิทรรศการกลางแจ้ง	เปิดถึงค่ำ ปกติเปิด 9.00-18.00 น. แต่วันเสาร์เปิดถึง 20.00-21.00 น. (ตามฤดูกาล) เดินทางสะดวกด้วยรถไฟฟ้าสถานี Gyeongbokgung	ร่วมมือกับพิพิธภัณฑ์และสถาบันวิจัยทั่วโลก และทำหน้าที่เป็นตัวแทนทางวัฒนธรรมระดับชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วโลก	ยกระดับมรดกทางวัฒนธรรมให้กลายเป็น Soft Power และเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่แสดงถึงความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้กรณีศึกษาทั้ง 5 แห่ง (ดังแสดงในตารางที่ 1) คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์ผลการศึกษาตามกรอบแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในปัจจุบัน รวมถึงการพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก พบว่า

มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์ ผลการศึกษาพบว่าการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดแสดงให้มีความทันสมัยและมีความเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ โดยมิวเซียมลำปางและพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี โดดเด่นในการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงระหว่าง “คน” และ “เมือง” ผ่านเทคนิคที่เน้นการมีส่วนร่วมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าชม ซึ่งมิวเซียมลำปางสร้างความน่าสนใจด้วยการเปลี่ยนนิทรรศการหมุนเวียนทุก 3 เดือน ศูนย์วัฒนธรรมไทย-จีน เน้นการใช้สถาปัตยกรรมและสวนคุณธรรมสื่อสารเรื่องความกตัญญู อุทยานการเรียนรู้ยะลา พัฒนาสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่มีชีวิตซึ่งสนับสนุนการเรียนรู้เชิงรุก และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งชาติเกาหลี แสดงให้เห็นถึงการยกระดับมาตรฐานการบูรณาการวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ากับนวัตกรรมการจัดแสดงในรูปแบบที่หลากหลาย

มิติด้านการเข้าถึง ด้วยการขจัดอุปสรรคด้านเวลาและค่าใช้จ่าย โดยอุทยานการเรียนรู้ยะลามีความโดดเด่นมากที่สุดด้วยแผนการเปิดให้บริการแบบตลอด 24 ชั่วโมง การใช้ระบบสมาชิกราคาประหยัดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ รวมถึงการขยายเวลาในช่วงค่ำซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตคนเมือง เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งชาติเกาหลีที่ขยายเวลาเปิดให้บริการในวันหยุดจนถึงช่วงค่ำ ศูนย์วัฒนธรรมไทย-จีน มีการเปิดให้เข้าชมโดยไม่มีค่าใช้จ่าย นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ทุกแห่งล้วนตั้งอยู่ในทำเลที่เดินทางสะดวกหรือเป็นอาคารประวัติศาสตร์ที่คนในพื้นที่รู้จักดี ส่งผลให้ทุกช่วงวัยของเมืองสามารถเข้าถึงได้ง่าย

มิติด้านความร่วมมือ พิพิธภัณฑ์ต้นแบบทุกแห่งมีการสร้างเครือข่ายหลากภาคส่วนอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน โดยศูนย์วัฒนธรรมไทย-จีน แสดงให้เห็นถึงพลังของภาคประชาสังคมและมูลนิธิที่ขับเคลื่อนด้วยศรัทธาของชุมชนอย่างเข้มแข็ง ในขณะที่มิวเซียมลำปางและพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงหน่วยงานท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลเมือง สำหรับอุทยานการเรียนรู้ยะลามีความโดดเด่นในการสร้างพื้นที่ให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเองอันเป็นการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรท้องถิ่นที่ยั่งยืน

มิติด้านบทบาททางสังคม พิพิธภัณฑ์ต้นแบบได้ยกระดับบทบาทจากการเป็นสถานที่เก็บวัตถุโบราณสู่การเป็น “พื้นที่ทางสังคม” และ “พื้นที่ปลอดภัย” อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอุทยานการเรียนรู้ยะลาที่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้ง ช่วยเยียวยาสังคมและสร้างความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมไทย-จีน ทำหน้าที่ขัดเกลาจิตใจผ่านคติสอนใจและความกตัญญู ขณะที่พิพิธภัณฑ์ในลำปางและอุดรธานีมุ่งเน้นการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน สอดคล้องกับเป้าหมายของยูเนสโกที่ต้องการให้เมืองแห่งการเรียนรู้เป็นพื้นที่ที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างแท้จริง

ส่วนที่ 2 แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารร่วมกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์ต้นแบบทั้งในและต่างประเทศ คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองเพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก โดยแบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก ดังนี้

1. มิติด้านรูปแบบพิพิธภัณฑ์ โดยพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากสถานที่จัดแสดงวัตถุโบราณที่หยุดนิ่งไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่มีความเคลื่อนไหว โดยใช้แนวคิดพิพิธภัณฑ์แนวใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงระหว่าง “คน” “เมือง” และ “วิถีชีวิต” การนำเทคโนโลยีสื่อผสมและการจัดแสดงเชิงปฏิสัมพันธ์มาใช้ จะช่วยเปลี่ยนสถานะของผู้เข้าชมจากผู้รับข้อมูลทางเดียวไปสู่ผู้มีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ นอกจากนี้ ควรมีการจัดนิทรรศการหมุนเวียนที่ปรับเปลี่ยนหัวข้ออย่างต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นความสนใจและสร้างเหตุผลให้ประชาชนกลับมาเยี่ยมชมซ้ำ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. มิติด้านการเข้าถึง ซึ่งหัวใจสำคัญของเมืองแห่งการเรียนรู้ คือ การทำให้แหล่งเรียนรู้เข้าถึงได้จริงสำหรับคนทุกกลุ่ม โดยพิพิธภัณฑ์ควรพิจารณาปรับเวลาให้บริการที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนเมือง เช่น การขยายเวลาเปิดให้บริการในช่วงค่ำหรือในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ อีกทั้งควรมีการพัฒนาระบบสมาชิกที่มีค่าธรรมเนียมในระดับที่เหมาะสมหรือการเปิดพื้นที่บางส่วนให้เข้าชมได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเพื่อลดช่องว่างทางสังคมและสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกระดับฐานะสามารถเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม รวมถึงการออกแบบพื้นที่ตามหลักอารยสถาปัตยกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุและผู้พิการสามารถใช้บริการได้อย่างสะดวก

3. มิติด้านความร่วมมือ ที่มุ่งเน้นการระดมทรัพยากรและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยการขับเคลื่อนพิพิธภัณฑ์สู่เมืองแห่งการเรียนรู้ไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง แต่ต้องอาศัยกลไกความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมที่เปิดโอกาสให้ตัวแทนจากภาคประชาสังคมและกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรม จะช่วยให้เนื้อหาของพิพิธภัณฑ์มีความสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้เป็นพื้นที่สำหรับเครือข่ายต่าง ๆ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พิพิธภัณฑ์เติบโตได้อย่างยั่งยืนในฐานะสถาบันของชุมชน

4. มิติด้านบทบาททางสังคม โดยพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองต้องยกระดับบทบาทสู่การเป็น “พื้นที่ปลอดภัย” ที่ตอบโจทย์ทางสังคมมากกว่าการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ การเป็นพื้นที่กลางที่เอื้อต่อการสร้างความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการลดความขัดแย้งในสังคม การจัดกิจกรรมที่เน้นการเยียวยาจิตใจ การสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และการส่งเสริมสุขภาวะที่ดีผ่านสุนทรียภาพทางศิลปวัฒนธรรม จะทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นฟันเฟืองหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมือง ส่งผลให้เมืองแห่งการเรียนรู้เป็นเมืองที่น่าอยู่และยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ของยูเนสโก

อภิปรายผล

การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองให้สอดคล้องกับแนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก (UNESCO Learning City) จำเป็นต้องก้าวข้ามบทบาทเดิมที่เป็นเพียงสถานที่จัดแสดงวัตถุ สู่การเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน โดยหัวใจสำคัญเริ่มต้นจากการปรับปรุงระบบบริหารจัดการและการขจัดอุปสรรคในการเข้าถึงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ UNESCO Institute for Lifelong Learning (2015) ที่ระบุว่าเมืองแห่งการเรียนรู้ต้องสร้างโอกาสให้แก่คนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม แนวทางการพัฒนาจึงต้องมุ่งเน้นการปรับเวลาให้บริการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของคนในเมือง เช่น การขยายเวลาเปิดให้บริการถึงช่วงค่ำหรือช่วงวันหยุด (ศิรินทร์ พิณโกศล, 2560) ควบคู่ไปกับการบูรณาการโครงสร้างพื้นฐานและระบบขนส่งสาธารณะเพื่อเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ให้เป็นเอกภาพตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ (คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้, 2559) อันจะช่วยให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากการเข้าถึงทางกายภาพแล้ว พิพิธภัณฑ์ต้องเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงรุก (Active Learning Space) ที่ตอบสนองต่อทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยเปลี่ยนจากการสื่อสารทางเดียวเป็นการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ (Discovery Museum) ที่เน้นการสำรวจและมีส่วนร่วม (จุฑามาศ แก้วพิจิตร, 2559) การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่และนวัตกรรมการจัดแสดงมาใช้ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความน่าสนใจ แต่ยังช่วยให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และเรียนรู้อย่างรื่นรมย์ (ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ และ ฟ้า วิไลข้า, 2561) ซึ่งสอดรับกับนโยบายของสถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ (ม.ป.ป.) ที่มุ่งเน้นการใช้สื่อประสมเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความทันสมัยและเข้าถึงง่ายสำหรับคนทุกช่วงวัย

สำหรับความยั่งยืนของพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองยังขึ้นอยู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยพิพิธภัณฑ์ควรเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการมาเป็นรูปแบบคณะกรรมการที่มาจากหลากภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อลดความแปลกแยกและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในชุมชน (คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้, 2559; ศิรินทร์ พิณโกศล, 2560) การเปิดพื้นที่ให้คนในท้องถิ่นร่วมออกแบบกิจกรรมจะช่วยเปลี่ยนพิพิธภัณฑ์ให้เป็นพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ที่เยียวยาสังคมผ่านศิลปวัฒนธรรมและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในท้ายที่สุดพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองจะไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่สถานที่ท่องเที่ยว แต่จะเป็นกลไกหลักที่ช่วยปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและยกระดับคุณภาพชีวิตของพลเมืองให้เติบโตไปพร้อมกับเมืองอย่างยั่งยืน

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองที่ส่งเสริมการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก พบว่าสภาพปัญหาสำคัญในปัจจุบันคือการที่พิพิธภัณฑ์หลายแห่งเป็นเสมือนศูนย์จัดแสดงที่ไม่มีผู้เข้าชม เนื่องจากขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม ประกอบกับภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่ที่คนมักมองว่าเป็นสถานที่สำหรับการไปเดินชมพุทธรูป เทวรูป ถ้วยโถโอชาม ของเก่า ของหายาก หรือของแปลก

ประหลาด เมื่อเข้าไปชมแล้วไม่เกิดความรู้สึกประทับใจและไม่น่าสนใจที่จะต้องแวะเวียนเข้าไปชมอีก นอกจากนี้ยังพบปัญหาด้านสถานที่ตั้งที่ขาดความมั่นคงจากการถูกเรียกคืนพื้นที่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ทำให้ต้องหาสถานที่และงบประมาณในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งใหม่ ปัญหาสำคัญอีกประการคือการขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านพิพิธภัณฑ์ รวมถึงขาดการนำชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกิดความแปลกแยกและขาดความรู้สึกร่วมกับพิพิธภัณฑ์

จากกระบวนการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาเพื่อตอบโจทย์เมืองแห่งการเรียนรู้ สรุปผลการศึกษาได้ใน 4 มิติหลัก คือ ประการแรก การพัฒนาพิพิธภัณฑสถานประจำเมืองในรูปแบบพิพิธภัณฑ์รูปแบบใหม่ โดยมุ่งเน้นการใช้นวัตกรรมใหม่เพื่อการเรียนรู้อย่างรื่นรมย์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าชม เพื่อเปลี่ยนบทบาทจากสถานที่จัดแสดงวัตถุสู่การเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ทันสมัย ดังเช่นกรณีของมิวเซียมลำปางและพิพิธภัณฑ์เมืองอุดรธานี ที่ใช้การเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงระหว่างคนกับเมืองอย่างน่าสนใจ พร้อมทั้งมีการจัดนิทรรศการหมุนเวียนเพื่อสร้างความเคลื่อนไหวและดึงดูดการเรียนรู้ซ้ำ การกำหนดจุดมุ่งหมายให้พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนทุกกลุ่ม โดยมีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ การปรับเวลาให้บริการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของคนในเมือง เช่นเดียวกับกรณีของอุทยานการเรียนรู้ยะลาที่เตรียมขยายเวลาเปิดถึงช่วงค่ำหรือแผนการเปิดตลอด 24 ชั่วโมง และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งชาติเกาหลีที่ขยายเวลาในวันหยุด นอกจากนี้ยังรวมถึงการพัฒนาระบบสมาชิกในราคาประหยัดหรือเปิดให้เข้าชมฟรีในนิทรรศการหลักแบบศูนย์วัฒนธรรมไทย-จีน เพื่อให้ประชาชนทุกระดับเข้าถึงได้โดยง่าย การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านกลไกการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบในรูปแบบคณะกรรมการที่มาจากหลากภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อลดความแปลกแยกของชุมชนและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ให้เยาวชนและคนในท้องถิ่นมาร่วมออกแบบกิจกรรมและเนื้อหา ดังเช่นพื้นที่ปล่อยแสงของอุทยานการเรียนรู้ยะลา เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้ดั้งเดิมสู่ทักษะในศตวรรษที่ 21 การเยียวยาสังคมและการสร้างความยั่งยืนของพื้นที่เรียนรู้ตลอดชีวิต โดยยกระดับบทบาทสู่การเป็นฐานทรัพยากรที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมอย่างยั่งยืน ผ่านการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เยียวยาสังคมผ่านศิลปวัฒนธรรมและการอ่านเพื่อสร้างความสมานฉันท์และความเข้าใจในพหุวัฒนธรรม ซึ่งข้อสรุปทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า พิพิธภัณฑสถานประจำเมืองจะต้องก้าวข้ามการเป็นเพียงสถานที่ท่องเที่ยว แต่ต้องเป็นกลไกหลักที่ช่วยปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและยกระดับคุณภาพชีวิตของพลเมืองให้เติบโตไปพร้อมกับเมืองอย่างยั่งยืนในฐานะเมืองแห่งการเรียนรู้ของยูเนสโก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบควรพิจารณาปรับปรุงนโยบายการให้บริการเชิงรุกที่เอื้อต่อการเข้าถึงของคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะการขยายเวลาเปิดให้บริการถึงช่วงค่ำหรือช่วงวันหยุด และการพัฒนาระบบสมาชิกในราคาประหยัดเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเข้าชม

2. ควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะบุคลากรให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกและความสามารถในการสื่อสารเนื้อหาผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อตอบสนองต่อทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

3. ควรพัฒนากลไกการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบระหว่างภาครัฐ เอกชน และปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อลดความแปลกแยกของชุมชนและใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสะพานเชื่อมโยงความรู้ดั้งเดิมสู่โลกสมัยใหม่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาตัวชี้วัดที่เน้นผลสัมฤทธิ์เชิงคุณภาพและผลกระทบทางสังคมของพิพิธภัณฑ์ในบริบทเมืองที่แตกต่างกัน เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้

2. ควรมีการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการที่ช่วยให้พิพิธภัณฑ์สามารถบริหารจัดการทรัพยากรและพึ่งพาตนเองได้ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

3. ควรมีการวิจัยถึงประสิทธิภาพของการใช้นวัตกรรมการจัดแสดงและสื่อดิจิทัลที่มีต่อการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เข้าชมในแต่ละช่วงวัยอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2536). *พิพิธภัณฑสถาน: บทบาทหน้าที่และการดำเนินงาน*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้. (2559). *แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.

จุฑามาศ แก้วพิจิตร. (2559). *พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้กับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.

ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ, และ ฟ้า วิไลข้า. (2561). *แนวคิดพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้กับการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.

ศิรินทร์ พิณโกศล. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย. *วารสารพิพิธภัณฑ์ศึกษา, 12*(2), 45–63.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2563). *ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสภา.

American Alliance of Museums (AAM). (2021). *TrendsWatch: The future of museums*. Washington, DC: American Alliance of Museums.

International Council of Museums (ICOM). (2022). *Museum definition*. Paris: International Council of Museums.

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2015). *UNESCO Global Network of Learning Cities: Guiding documents*. Hamburg: UNESCO Institute for Lifelong Learning.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Academic Article

Recommendations for Learning City Development Based on the Learning Ecosystem Approach of the Office of the Education Council

ข้อเสนอในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

Chalermporn Punjasutaros[1*], Kornkamol Chuengsamran[2], Sirikarn Keawkongthong[3], & Varunporn Kunnavach[4]

เฉลิมพร ปัญจาสุธารส[1*], กรกมล จึงสำราญ[2], สิริกานต์ แก้วคงทอง[3], & วรัญภรณ์ คุณเวช[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Chalermporn Punjasutaros*
เฉลิมพร ปัญจาสุธารส
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: chalermporn.pu@ku.th

2. Kornkamol Chuengsamran
กรกมล จึงสำราญ
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: onec.part@gmail.com

3. Sirikarn Keawkongthong
สิริกานต์ แก้วคงทอง
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: sirikarn.keawkongthong@gmail.com

4. Varunporn Kunnavach
วรัญภรณ์ คุณเวช
Office of the Education Council, Ministry of Education, Thailand.
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
Email: aom.magnae@gmail.com

คำสำคัญ:
เมืองแห่งการเรียนรู้, ระบบนิเวศการเรียนรู้, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, การพัฒนาเชิงพื้นที่

Keywords:
Learning City, Learning Ecosystem, Lifelong Learning, Place-Based Development

Article history:
Received: 05/01/2026
Revised: 01/02/2026
Accepted: 30/02/2026
Available online: 13/03/2026

ABSTRACT

The development of learning cities has become an important strategy for promoting lifelong learning and improving the quality of life of citizens at the local level. However, the implementation of learning city initiatives in Thailand still faces significant challenges, as many efforts are often conducted as isolated projects or sector-specific activities, lacking systemic integration among policies, stakeholders, and everyday learning processes. This article aims (1) to analyze approaches to learning city development in Thailand using the learning ecosystem framework, and (2) to propose development guidelines based on six supporting factors of the learning ecosystem. The study employs document analysis and case studies of ten learning cities across Thailand.

The findings indicate that the success of learning city development depends on the effective alignment of key components within the learning ecosystem. These include a clear place-based vision, network-based governance mechanisms, accessible learning spaces and environments, flexible and diverse learning approaches, a participatory community culture, and monitoring and evaluation systems that facilitate collective learning and continuous improvement. In addition, the article proposes a practical framework for learning city development based on six supporting factors of the learning ecosystem, building upon the conceptual framework previously developed by the Office of the Education Council of Thailand. The study contributes to expanding the understanding of how learning cities can be advanced within the context of developing countries and offers a place-based

How to Cite:
Punjasutaros, C. & et al. (2026). Recommendations for Learning City Development Based on the Learning Ecosystem Approach of the Office of the Education Council. *Journal Dhamma for Life,* 32(2*),* 324-347.

ecosystem approach to support sustainable lifelong learning development in Thailand.

บทคัดย่อ

การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยยังเผชิญข้อจำกัดจากการดำเนินงานที่มักอยู่ในลักษณะโครงการหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน และขาดการบูรณาการเชิงระบบระหว่างนโยบาย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และกระบวนการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยโดยใช้กรอบแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ และ (2) เสนอแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ผ่านกรอบ 6 ปัจจัยสนับสนุนของระบบนิเวศการเรียนรู้ การวิจัยใช้การวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการศึกษากรณีเมืองแห่งการเรียนรู้จำนวน 10 เมืองในประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า ความสำเร็จของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ ได้แก่ วิสัยทัศน์เชิงพื้นที่ที่ชัดเจน กลไกการบริหารจัดการแบบเครือข่าย พื้นที่และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน และระบบการติดตามและประเมินผลที่สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ บทความยังเสนอกรอบแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ผ่าน 6 ปัจจัยสนับสนุนของระบบนิเวศการเรียนรู้ ซึ่งพัฒนาต่อยอดจากกรอบแนวคิดที่ศึกษาโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางเชิงปฏิบัติสำหรับเมืองที่ต้องการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทของตนเอง องค์ความรู้จากการศึกษานี้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทประเทศกำลังพัฒนา และเสนอแนวทางการออกแบบระบบนิเวศการเรียนรู้เชิงพื้นที่เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนในประเทศไทย

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาโลกเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสัดส่วนประชากรอย่างรวดเร็วและซับซ้อน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้รูปแบบการทำงาน วิถีชีวิต และทักษะที่จำเป็นของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมยังมุ่งเน้นการเรียนรู้ในช่วงวัยเด็ก ทำให้ไม่เพียงพอต่อการรองรับความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ที่ผ่านมาแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) จึงได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ การลดความเหลื่อมล้ำ และการเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวของสังคม (OECD, 2019;

UNESCO, 2019) ภายใต้บริบทการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงในระบบการศึกษา หากแต่ขยายไปสู่การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ในสถานที่ทำงาน ชุมชน และพื้นที่สาธารณะ แนวคิดนี้นำไปสู่การให้ความสำคัญกับพื้นที่และบริบท ในฐานะปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสะท้อนออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ที่องค์การยูเนสโกผลักดันผ่านเครือข่ายเมืองแห่งการเรียนรู้โลก (UNESCO Global Network of Learning Cities: GNLC) โดยมุ่งเน้นให้เมืองทำหน้าที่เป็นฐานในการบูรณาการทรัพยากร แหล่งเรียนรู้ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลากหลายภาคส่วน เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนทุกช่วงวัย (UNESCO, 2017a)

แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้นอกจากมุ่งเน้นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแล้ว ยังเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับการพัฒนาเมืองในมิติที่หลาหลายและกว้างขึ้น เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) ความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมของพลเมือง และความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจ (Kearns, 2015; Longworth, 2006) ดังนั้น เมืองจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ หากแต่เป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ที่การเรียนรู้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พื้นที่ นโยบาย องค์กร และวัฒนธรรมทางสังคม ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเมืองแห่งการเรียนรู้ได้รับการผลักดันในระดับนโยบายมาอย่างต่อเนื่อง โดยปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยมักอยู่ในรูปแบบโครงการหรือกิจกรรมเฉพาะด้านตลอดจนขาดการเชื่อมโยงเชิงระบบระหว่างหน่วยงาน ส่งผลให้การดำเนินงานขาดความต่อเนื่องและยั่งยืน (อังคณา นาสารี และคณะ, 2014) (อังคณา นาสารี จิณณวัตร ปะโคทัง สมาน อัศวภูมิ และ วิสุทธิ์ ราตรี, 2014) ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้รอบตัวผู้เรียนที่เน้นพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ การนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการเรียนรู้ทั้งในและ นอกสถานที่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2567) ดังนั้น ในบริบทเมืองแห่งการเรียนรู้ ระบบนิเวศจึง หมายถึง ระบบที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน ผ่านการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างวิสัยทัศน์เชิงพื้นที่ กลไกการบริหารจัดการ เครือข่ายความร่วมมือ สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ วัฒนธรรมทางสังคม และระบบติดตามประเมินผล มากกว่าการดำเนินงานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงลำพัง อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดดังกล่าวจะได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในระดับสากล งานศึกษาที่นำกรอบระบบนิเวศการเรียนรู้มาใช้วิเคราะห์และสังเคราะห์บทเรียนจากกรณีศึกษาเมืองแห่งการเรียนรู้ในบริบทของประเทศไทยยังมีอยู่อย่างจำกัด

ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น บทความนี้จึงทำการศึกษาเพื่อจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ที่สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา (2565) ได้ทำการศึกษาไว้ โดยใช้กรณีศึกษาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยจำนวน 10 เมืองเป็น

ฐานในการวิเคราะห์ เพื่อวิเคราะห์บทเรียนและนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศักยภาพของพื้นที่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยโดยใช้กรอบแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้

2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ผ่านกรอบ 6 ปัจจัยสนับสนุนของระบบนิเวศการเรียนรู้

เมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) ตามแนวคิดของ UNESCO

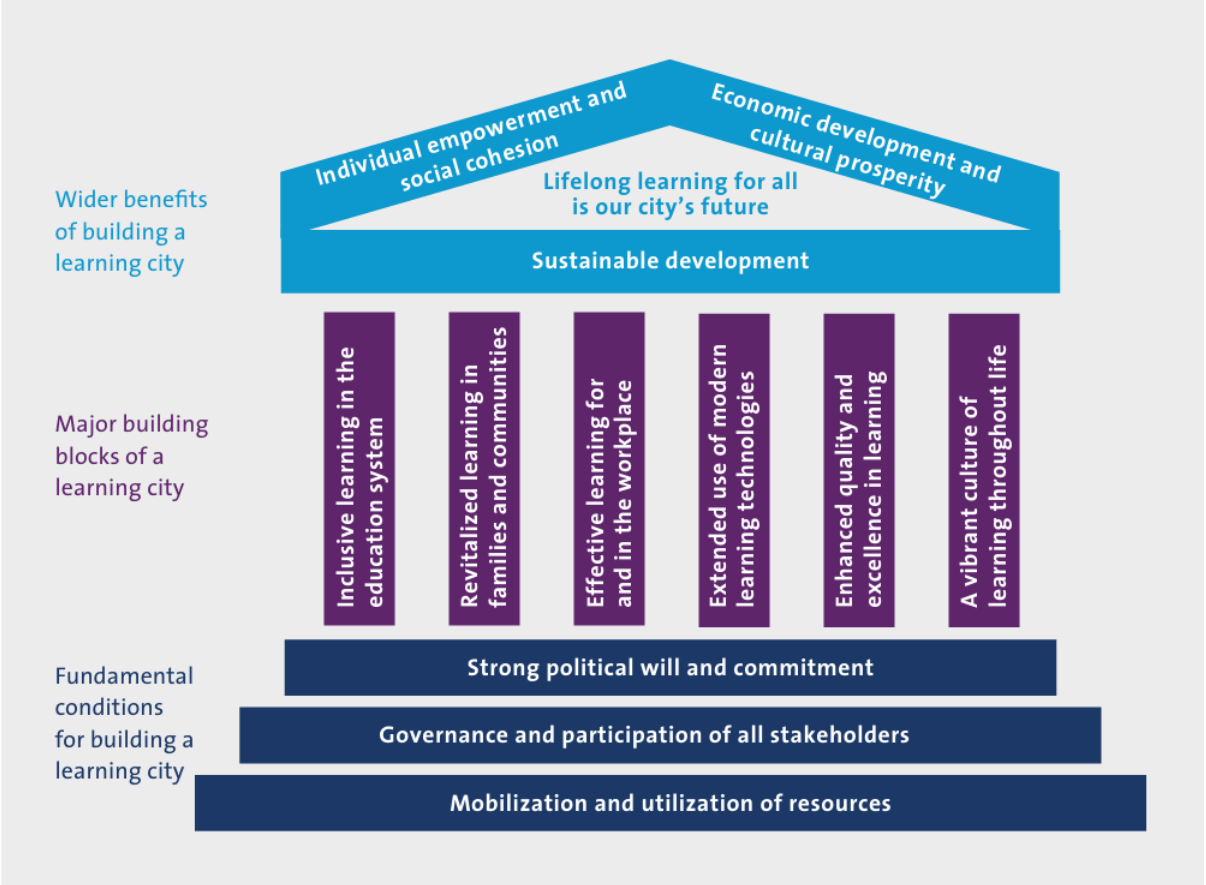
1. แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) เป็นแนวทางการพัฒนาเมืองที่เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชากรทุกช่วงวัย โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ทั้งในระบบการศึกษา การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการเข้าถึงองค์ความรู้ของประชาชน (UNESCO, 2015; สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2561) ตามกรอบแนวคิดของ UNESCO เมืองแห่งการเรียนรู้หมายถึงเมืองที่สามารถระดมทรัพยากรด้านการเรียนรู้จากทุกภาคส่วนของสังคมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่านการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงาน และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของประชาชนในทุกพื้นที่ของเมือง (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015) การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้มีเป้าหมายสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของประชากร ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของเมืองให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน (UNESCO, 2015; สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2562) ทั้งนี้ UNESCO ได้กำหนดเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ไว้ 12 ประการ ซึ่งครอบคลุมมิติการพัฒนาทั้งด้านบุคคล สังคม เศรษฐกิจ และการบริหารจัดการเมือง โดยมุ่งให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเมือง และสร้างสังคมที่มีความสามัคคีและเคารพความหลากหลาย (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015)

ในอีกมิติหนึ่ง การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งสร้างความตระหนักรู้ให้ประชาชนเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (Medel-Añonuevo et al., 2001; วิจารณ์ พานิช, 2560) แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ยังเน้นการส่งเสริมการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม (Inclusive Education) เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะมีความแตกต่างด้านเพศ อายุ

ภาษา วัฒนธรรม หรือสถานะทางเศรษฐกิจ สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม (UNESCO, 2015) ควบคู่ไปกับการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน รวมถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ชุมชนมาบูรณาการกับกระบวนการเรียนรู้ จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2563)

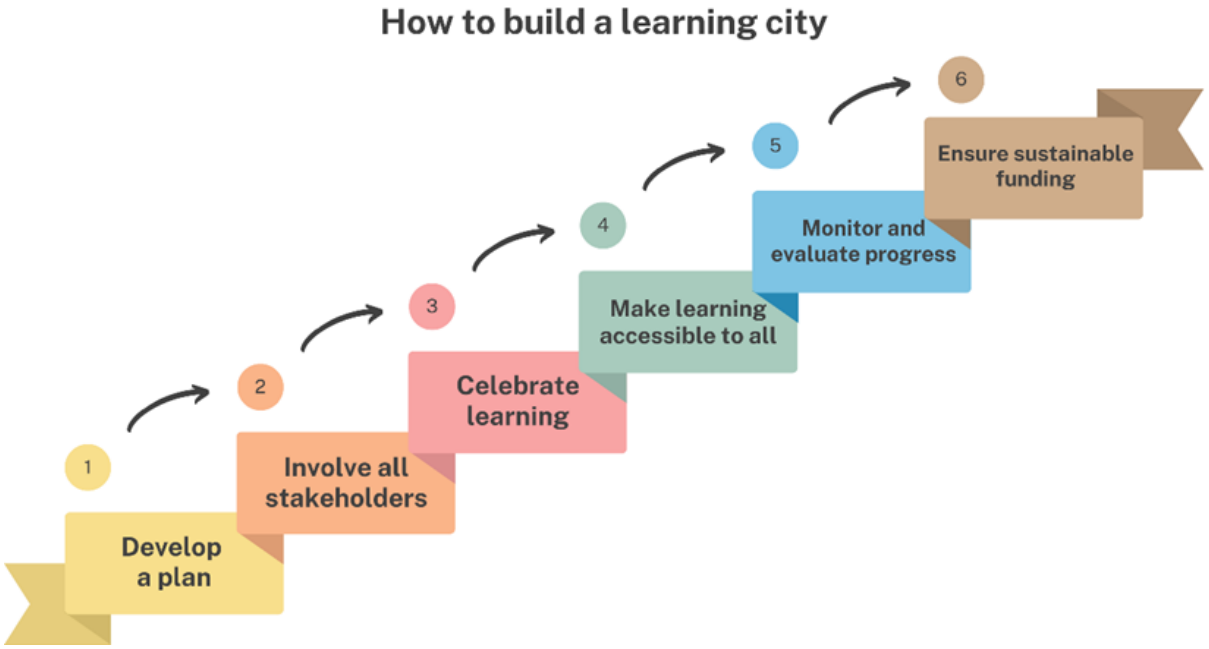
อีกประเด็นสำคัญของเมืองแห่งการเรียนรู้คือการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการทำงาน โดยสนับสนุนให้สถานประกอบการเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้แรงงานสามารถพัฒนาทักษะใหม่หรือยกระดับทักษะเดิม (upskilling และ reskilling) เพื่อให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในยุคสังคมฐานความรู้ได้อย่างเหมาะสม (Longworth, 2013; วิจารณ์ พานิช, 2560) นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อขยายโอกาสในการเรียนรู้ของประชาชน โดยเฉพาะการพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบออนไลน์ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเข้าถึงเทคโนโลยีของประชาชนทุกกลุ่ม (UNESCO, 2015) ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และค่านิยมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม ในด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยเจตจำนงทางการเมืองของผู้นำและผู้บริหารเมือง รวมทั้งการสร้างระบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเมือง ผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม พร้อมทั้งมีการระดมทรัพยากรและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ของประชาชนอย่างต่อเนื่อง (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015; Longworth, 2013)

2. องค์ประกอบของการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ องค์การยูเนสโก (UNESCO, 2015) ได้กำหนดองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ไว้ 6 ประการ ได้แก่ การส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา การส่งเสริมการเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน การสนับสนุนการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานที่ทำงาน การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเรียนรู้ การยกระดับคุณภาพและความเป็นเลิศของการเรียนรู้ และการส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเข้มแข็ง องค์ประกอบดังกล่าวถือเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ช่วยให้เมืองสามารถพัฒนาไปสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและความยั่งยืนของสังคมในระยะยาว ดังภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างองค์ประกอบของการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้

3. แนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ตามรูปแบบของยูเนสโก UNESCO (2017a) ได้อธิบายแนวทางการออกแบบการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน (ภาพที่ 2) โดยมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังตารางที่ 2

แผนภาพที่ 2 แนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้

ตารางที่ 1 รายละเอียดแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้

ขั้นตอน	แนวทางสำคัญ	รายละเอียด
วางแผน (Develop a plan)	- รวบรวมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - ระบุจุดประสงค์ - พัฒนากลยุทธ์ในการดำเนินการ	- ผู้ดำเนินการต้องมีวิสัยทัศน์ชัดเจนในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ - การวางแผนที่ครอบคลุมช่วยดึงดูดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากร - กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน วัดผลได้ สอดคล้องบริบทเมือง และมีกรอบเวลา - เริ่มดำเนินการในขนาดเล็กก่อน แล้วขยายผล - มีระบบติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงแผนได้
สร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	- แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ - ประกอบด้วยตัวแทนจากภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และชุมชน	- ผู้แทนควรมาจากหลากหลายกลุ่มและภาคส่วน - มอบหมายบทบาทตามความเชี่ยวชาญของแต่ละฝ่าย - การแลกเปลี่ยนและร่วมมือกับเมืองอื่นช่วยเสริมความสำเร็จ
ส่งเสริมให้เกิดการจัดเทศกาล	- จัดเทศกาลหรือกิจกรรมการเรียนรู้ในเมือง	- เลือกแนวคิดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของเมือง

ขั้นตอน	แนวทางสำคัญ	รายละเอียด
และงานกิจกรรมต่างๆ	- สร้างความตระหนักถึงประโยชน์ของการเรียนรู้ร่วมกัน	- ภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และชุมชนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรม - ใช้สื่อและวิธีการที่หลากหลายเพื่อดึงดูดประชาชน - สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกและสร้างแรงบันดาลใจ
ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้	- ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน - สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้เรียนหลากหลายกลุ่ม	- วิเคราะห์ความต้องการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงกลุ่มเปราะบาง - จัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพตั้งแต่พื้นฐานถึงอุดมศึกษา - พัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน สถานที่ทำงาน และผ่านเทคโนโลยี - ส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และใช้พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่การเรียนรู้
ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้า	- ประเมินการใช้ทรัพยากรและการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ	- ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน - ส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน - ระดมทุนและจัดสรรทรัพยากรให้เข้าถึงกลุ่มที่ต้องการ โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส - สนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้
สนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอและมั่นคง	- ระดมทรัพยากรและความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง	- เงินทุนไม่ใช่ทรัพยากรเดียวที่สำคัญ ยังรวมถึงทุนมนุษย์ สื่อ และพื้นที่เรียนรู้ - ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและชุมชนในการระดมทุน - ใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น พื้นที่สาธารณะและภูมิปัญญาชุมชน - จัดลำดับความสำคัญของงบประมาณเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในการเข้าถึง

ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2567) ได้ให้ความหมายของระบบนิเวศการเรียนรู้ ไว้ว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้รอบตัวผู้เรียนที่เน้นพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ การนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานที่ ที่เอื้อให้ผู้เรียนมีโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยระบบนิเวศการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย 2 ส่วนหลัก คือ 1) สมาชิกในระบบนิเวศการเรียนรู้ และ 2) ปัจจัยสนับสนุนการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ แสดงดังภาพที่ 3 ระบบนิเวศการเรียนรู้ประกอบด้วยสมาชิกที่สำคัญ ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน และผู้ปกครอง โดยมีสถานศึกษาและชุมชน เป็นหน่วยสนับสนุนสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งระบบนิเวศการเรียนรู้มีปัจจัยสนับสนุนการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ 6 ปัจจัย ได้แก่ 1) การเปลี่ยนกรอบความคิด 2) ความพร้อมของบุคลากรและองค์กร 3) สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยียุคใหม่ 4) วิธีการเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ 5) วัฒนธรรมการเรียนรู้ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม และ 6) ความยืดหยุ่นและทางเลือกที่หลากหลาย โดยมีรายละเอียดของแต่ละปัจจัยสนับสนุน ดังนี้

1. การเปลี่ยนกรอบความคิด มุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ คือ การทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ดำเนินพฤติกรรมให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของการเรียนรู้ พัฒนาให้มีความคิดเชิงระบบที่สามารถมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ มีความคิดเชิงสร้างสรรค์

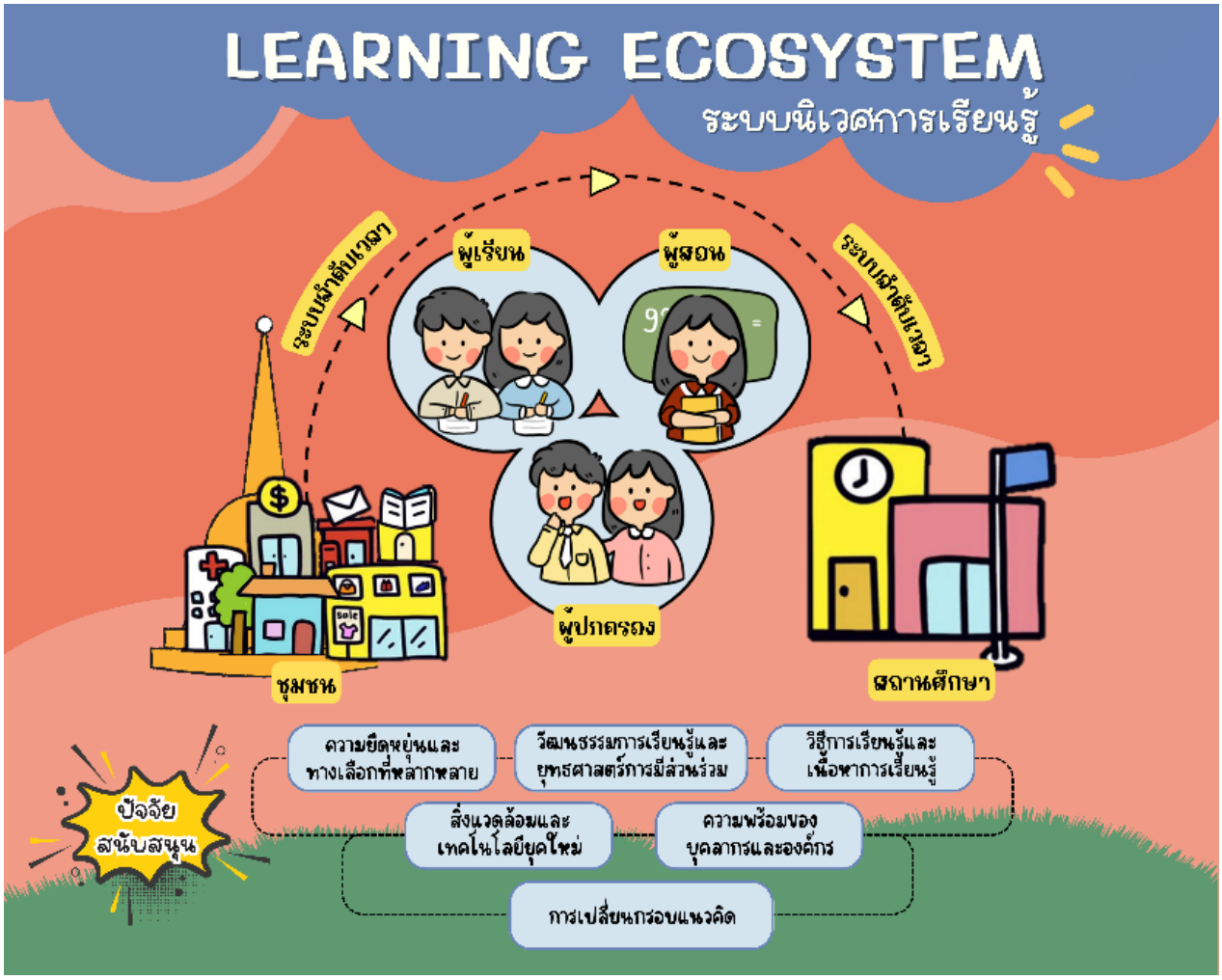
2. ความพร้อมของบุคลากรและองค์กร ต้องมีการเตรียมความพร้อมใน 4 บทบาท ได้แก่ 1) บทบาทผู้สอน ทำหน้าที่สอนและถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าประสงค์ของการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ 2) บทบาทโค้ช เป็นเสมือนเพื่อน/ พี่/ น้องให้คำแนะนำตักเตือนช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้สำเร็จ 3) บทบาทผู้อำนวยความสะดวก เป็นผู้ให้บริการชั้นเลิศแก่ผู้เรียนกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกอยากเรียนเข้าใจและตอบสนองความต้องการของผู้เรียน 4) บทบาทที่ปรึกษา เป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ที่ตนมีความรอบรู้ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้คำปรึกษาและแนะนำผู้เรียนได้อย่างเต็มที่

3. สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยียุคใหม่ เป็นการจัดเตรียมอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน รวมถึงผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาที่จะมีสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่ดีมีเทคโนโลยียุคใหม่ทั้งส่วนของฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ ที่เพียงพอ รวมถึงระบบออนไลน์ต่าง ๆ ที่ประสานสอดคล้องกัน อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้งานได้ง่าย

4. วิธีการเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ มีการออกแบบการถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ทบทวนข้อดี ข้อเสียของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงมีการปรับปรุงวิธีเรียนให้ง่ายและสะดวกขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ที่เหมาะสม เรียนรู้จากปัญหาจริง ทดลองปฏิบัติ ลงมือทำ รวมถึงคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัย สำหรับเนื้อหาการเรียนรู้มีการทบทวนเนื้อหา ทำความเข้าใจ หาข้อมูลใหม่ๆเพิ่มเติม เพื่อให้เนื้อหามีความครบถ้วนและทันสมัย รวมถึงมีการแสวงหาคำตอบจากคำถามที่ไม่สามารถตอบผู้เรียนในชั้นเรียนได้

5. วัฒนธรรมการเรียนรู้และยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการเปิดให้แสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย พัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดและกระบวนการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เรียนรู้วิถีชีวิต มีการพัฒนากิจกรรมที่มีอยู่ในโรงเรียน อาทิ กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงรายชั้นเรียน กิจกรรมสหกรณ์นักเรียน และกิจกรรมกลุ่มยุวเกษตรกร ให้มีความมั่นคงและยั่งยืน สร้างความรู้ สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับนักเรียนเพิ่มเติมความรู้ใหม่ ๆ และจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ทันกับโลกยุคดิจิทัล พร้อมทั้งขยายเครือข่ายให้แก่เพื่อนร่วมอุดมการณ์หรือโรงเรียนที่มีความสนใจ

6. ความยืดหยุ่นและทางเลือกที่หลากหลาย มีการสื่อสารกันระหว่างผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง สถานศึกษา และชุมชน เพื่อร่วมกันสร้างทางเลือกในการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายแก่ผู้เรียน อาทิ การเรียนรู้เพื่ออาชีพ การเพิ่มทางเลือกในการเรียนรู้ การหาทางออกสำหรับการแก้ปัญหาในการเรียน การจัดการเรียนกรณีผู้เรียนออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ทบทวนข้อดีข้อเสียของกระบวนการถ่ายทอดความรู้รวมถึงมีการปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ให้ง่าย สะดวก และมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

แผนภาพที่ 3 ระบบนิเวศการเรียนรู้

เมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้สืบค้นและลงพื้นที่ศึกษาการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ในจังหวัดหรือเมืองที่เป็นเครือข่าย GNLC ในประเทศไทยครบทั้ง 10 เมือง ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดพะเยา จังหวัดสุโขทัย จังหวัดภูเก็ต อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จังหวัดขอนแก่น จังหวัดยะลา และกรุงเทพมหานคร มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

1) จังหวัดเชียงราย มีเทศบาลนครเชียงรายเป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก ได้รับการคัดเลือกให้เป็น “เมืองแห่งการเรียนรู้ของ UNESCO แห่งแรกในประเทศไทย” โดยได้ร่วมกับภาคีเครือข่าย อาทิ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง TK Park องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่น (JICA) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ร่วมพัฒนาโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกช่วงวัย รวมถึงเปิด “มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (University of Third Age)” เพื่อจัดกิจกรรมนิทรรศการผู้สูงวัยสร้างเมือง ให้ความรู้ทั้งการดูแลรักษาสุขภาพ อาหารพื้นเมือง รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่น

2) จังหวัดเชียงใหม่ มีเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก ได้พัฒนาแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมให้เข้าถึง คนทุกช่วงวัย โดยเมื่อปี 2567 มุ่งเน้นการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งมีมากกว่า 1 ใน 4 ของประชากร หรือประมาณ 30,000 คน ซึ่งทำให้เชียงใหม่เป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Completely Aged Society) จึงมีการเปิดโรงเรียนฮวมสุข เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีสังคมคุณภาพ มีเพื่อน เรียนสนุก เกิดระบบดาวกระจายขยายโรงเรียนผู้สูงอายุไปยังอำเภออื่น ๆ ปัจจุบันเทศบาลนครเชียงใหม่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในเมืองอัจฉริยะ (Smart City) ในฐานะเมืองเกษตรอัจฉริยะ

3) จังหวัดฉะเชิงเทรา มีเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก โดยเทศบาลฯ ร่วมกับ TK Park จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เมืองฉะเชิงเทรา (Knowledge Center of Chacheongsao : KCC) เพื่อพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีการจัดสรรพื้นที่การเรียนรู้ตอบโจทย์คนทุกช่วงวัย อาทิ Dream Square จัตุรัสนัดฝัน และ Our Home จัดเวทีการแสดงสำหรับทุกช่วงวัย และนิทรรศการหมุนเวียน โดยความร่วมมือกับ สสส. Living Library ห้องสมุดมีชีวิต โดยความร่วมมือจัดสรรและแลกเปลี่ยนหนังสือกับ TK Park Sound Studio ห้องสมุดดนตรี สำหรับฝึกซ้อม K-Pop Cover Dance และ โรงละคร KCC นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมชวนคนเมืองอ่านหนังสือที่มีรถเข็นหนังสือมาแนะนำให้อ่านถึงหน้าบ้าน ปัจจุบันมีการกำหนดใหม่ คือ การส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizens) เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

4) จังหวัดภูเก็ต มีเทศบาลนครภูเก็ต เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก โดยมีเป้าหมายการพัฒนา “Phuket Learning City คือ “สร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ที่น่าค้นหาของทุกคน โดยใช้อัตลักษณ์เมืองเป็นฐาน” ต่อยอดสู่การเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้สำหรับชาวไทยและชาวต่างชาติ ปัจจุบันมีโรงเรียนในเครือข่ายเทศบาล 7 แห่ง ร่วมขับเคลื่อนการสร้าง Learning City ตอบโจทย์การศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย มีพื้นที่การเรียนรู้ที่น่าสนใจ อาทิ อุทยานการเรียนรู้นครภูเก็ต (PK Park) ศูนย์พัฒนาทักษะและการเรียนรู้ CIC ปัจจัยสำเร็จของการสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ คือ ทำอย่างไรให้คนในเมืองเห็นถึงความสำคัญว่า การเรียนรู้สามารถเพิ่ม

คุณภาพชีวิตและเพิ่มมูลค่าให้การประกอบอาชีพในท้องถิ่น โดยผู้ขับเคลื่อนงานจะต้องไม่ทิ้งอัตลักษณ์ในพื้นที่ นำความคิดสร้างสรรค์มาบูรณาการทั้งภาษา วัฒนธรรม ประเพณี อาหาร ศาสนาสถาน และสถานที่ท่องเที่ยว ปัจจุบันเทศบาลนครภูเก็ตได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในเมืองอัจฉริยะ (Smart City) ภายใต้แนวคิด Phuket IT City และยังมีบทบาท Phuket Gastronomy ในฐานะสมาชิกโครงการเมืองสร้างสรรค์ด้านวิทยาการอาหารของยูเนสโก

5) จังหวัดสุโขทัย มีองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (อพท.) สำนักงานพื้นที่พิเศษ 4 (อพท.4) จังหวัดสุโขทัย เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก จุดเด่นของจังหวัดสุโขทัย คือ ได้รับการรับรองเป็น 4 เครือข่ายเมือง UNESCO ได้แก่ เมืองมรดกโลก มรดกความทรงจำแห่งโลก เมืองสร้างสรรค์ด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน (Crafts and Folk Art) และ เมืองแห่งการเรียนรู้ ทำให้มีหน่วยงานทั้งในและนอกประเทศเข้ามาร่วมสนับสนุน นำไปสู่การผสานองค์ความรู้และบูรณาการงบประมาณ นอกจากนี้ยังมีการนำ “แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์และเชิงวัฒนธรรม (Creative and Cultural Economy)” มาเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ประเพณี หัตถกรรม และศิลปะพื้นบ้าน เพื่อเพิ่มมูลค่าจากการผลิตสินค้าร่วมสมัย พร้อมสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

6) จังหวัดพะเยา มีคณะกรรมการขับเคลื่อนโครงการ Phayao Learning City เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก ภายใต้ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยพะเยาร่วมมือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา และชุมชนพะเยา ร่วมจัดทำ “Learning Route @ Phoyao Learning City” ต่อยอดแหล่งเรียนรู้สู่การท่องเที่ยววิถีชุมชน และเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) ในการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของจังหวัดอื่น ๆ เช่น ลำพูน ตรัง และอุดรธานี อีกทั้งร่วมกับมหาวิทยาลัยพะเยาจัดทำในระบบธนาคารหน่วยกิตภายใต้หลักสูตรนักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ (City Administrator Course) ให้คนพะเยาทุกช่วงวัยเข้ามาเรียนรู้ได้ทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ ภายใต้แฮชแทก #phayaolearningcity มาสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการสร้างความร่วมมือ ส่งเสริมการนำแนวคิดคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) มายกระดับผลิตภัณฑ์จากนวัตกรชุมชนชูความใส่ใจต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

7) อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีเทศบาลนครหาดใหญ่ เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก จุดเด่นของการสร้างการเรียนรู้แบบฉบับเมืองหาดใหญ่ คือ ความเป็นเมืองพหุวัฒนธรรมที่ทุกศาสนาสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบร่มเย็น เป็นเมืองเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยพลังของวัยหนุ่มสาวที่เข้ามาศึกษาต่อ มาทำงาน และสร้างครอบครัว ทำให้หาดใหญ่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของทุกช่วงวัยที่มีความทันสมัย ซึ่งเทศบาลนครหาดใหญ่ได้จัดทำแผนงานร่วมกับมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ เตรียมต่อยอดเป็น Hatyai Smart City ภายใต้แนวคิด เมืองน่าอยู่ น่าเที่ยว น่าลงทุน นอกจากนี้ เนื่องจากการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) จึงมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการฟื้นฟูและการผ่อนคลาย (Wellness Tourism) มาพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ พร้อมกับสร้างอาชีพให้กับคนในพื้นที่ มีการถอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน และเปิดศูนย์บริการสาธารณสุข “หาดใหญ่ชีวาสุข” เป็นศูนย์การแพทย์ผสมผสาน เน้นการรักษาสุขภาพก่อนเกิดความเจ็บป่วยด้วยแอปพลิเคชัน “บริการสุขภาพทางไกล” C-CARE

8) จังหวัดขอนแก่น มีเทศบาลนครขอนแก่น เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลักภายใต้ความร่วมมือระหว่าง บริษัท ขอนแก่นพัฒนาเมือง (KKTT) บริษัท ขอนแก่น ทรานซิท ซิสเต็ม จำกัด (KKTS) สภาเมืองขอนแก่น และหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ขับเคลื่อนโครงการ “ห้องเรียน 360 องศา” และ “ห้องเรียนขอบฟ้ากว้าง” เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสเรียนรู้ทุกช่วงวัย พร้อมแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น โฮงมูนมัง และ Open Space ศูนย์เยาวชนรวมถึงกิจกรรม Learning City Festival และหลักสูตรนักจัดการเมืองแห่งการเรียนรู้ จุดแข็งสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งเทศบาล มหาวิทยาลัย กลุ่มเยาวชน (เช่น มหา’ลัยไทบ้าน, อีสานจะเลิร์น) ภาคเอกชน และชุมชน ร่วมกันออกแบบระบบการเรียนรู้เชิงพื้นที่ เพื่อเชื่อมโยงเป้าหมายชีวิตของผู้เรียนกับระบบการศึกษา และผลักดันเป้าหมาย “Zero Dropout” อย่างเป็นรูปธรรม

9) จังหวัดยะลา มีเทศบาลนครยะลา เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลักภายใต้วิสัยทัศน์ “เมืองไร้ขีดจำกัดแห่งการเรียนรู้ของทุกเพศทุกวัย” ทั้งทุนกายภาพ วัฒนธรรม และสังคม จนเกิดแนวคิด “เมืองแห่งสุนทรียะ” โดยเทศบาลฯ ปรับบทบาทเป็นผู้สร้าง “พื้นที่เปิด” เพื่อให้เครือข่ายและพลเมืองมีส่วนร่วม เช่น โครงการ Yala Stories ที่ชวนเยาวชนเล่าเรื่องเมืองผ่านศิลปะ กลุ่มลูกเหรียงที่ช่วยดูแลกลุ่มเปราะบางหรือเด็กที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาความไม่สงบ มีให้การสนับสนุนด้านทุนการศึกษา รวมไปถึงการสร้างอาชีพ จุดเด่นคือ TK Park ยะลา เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายเข้ามาจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ และมีการจัดทำ Yala Mobile Application เป็นช่องทางให้ประชาชนสามารถติดต่อสื่อสาร รวมถึงได้รับทราบข่าวสารและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เทศบาลจะจัดขึ้นได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

10) กรุงเทพมหานคร มีกรุงเทพมหานคร เป็นองค์กรขับเคลื่อนหลัก โดยขับเคลื่อนการเรียนรู้ใน 5 ด้านหลัก ได้แก่ 1) พัฒนาการเด็กปฐมวัย 2) การศึกษาภาคบังคับ 3) การพัฒนาทักษะอาชีพ 4) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกที่ทุกเวลา และ 5) การมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้หลักการ 2 เรื่อง คือ Learning for Life และ Opportunities for All นอกจากนี้ยังร่วมกับ TK Park ภาคเอกชน และเครือข่ายพันธมิตรกว่า 70 หน่วยงาน จัดเทศกาลเรียนรู้กรุงเทพฯ หรือ Learning Fest Bangkok ที่จัดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2566 เพื่อผลักดันให้เมืองและชุมชนท้องถิ่นเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้

บทวิเคราะห์ระบบนิเวศการเรียนรู้ในเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทย

เมื่อวิเคราะห์การดำเนินงานเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยทั้ง 10 เมืองบนพื้นฐานของปัจจัยสนับสนุนระบบนิเวศการเรียนรู้ 6 ประการตามกรอบของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2567) ได้แก่ (1) การเปลี่ยนกรอบความคิด (2) ความพร้อมของบุคลากรและองค์กร (3) สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี (4) วิธีการเรียนรู้และเนื้อหา (5) วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม และ (6) ความยืดหยุ่นและทางเลือกในการเรียนรู้ พบว่าแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของไทยมีความหลากหลาย และสะท้อนบริบททางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของพื้นที่อย่างชัดเจน ดังนี้

1) การเปลี่ยนกรอบความคิด (Mindset Transformation): Learning City บนฐานทุนพื้นที่ การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของหลายเมืองในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นว่าการเปลี่ยนกรอบความคิดของผู้กำหนดนโยบายและชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางของเมือง โดยหลายพื้นที่ใช้ “ทุนทางพื้นที่” เป็นฐานในการพัฒนา เช่น จังหวัดเชียงรายและสุโขทัยที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ด้านศิลปหัตถกรรม การพัฒนาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด place-based learning ที่เน้นการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับบริบทชีวิตจริงของผู้คนในพื้นที่ (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2019) ขณะเดียวกันเมืองขนาดใหญ่ เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น และกรุงเทพมหานคร มักพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ภายใต้แนวคิดเมืองสร้างสรรค์และเมืองนวัตกรรม ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่อง Creative Class ที่มองว่าการเติบโตของเมืองยุคใหม่เกิดจากระบบนิเวศความคิดสร้างสรรค์ เครือข่ายความรู้ และโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม (Florida, 2011) ตัวอย่างเช่น จังหวัดภูเก็ตที่ใช้ความเป็นเมืองนานาชาติด้านภาษา อาหาร และการท่องเที่ยวเป็นฐานในการสร้างโอกาสการเรียนรู้ในระดับเมือง แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของเมืองไทยจาก “เมืองบริการพื้นฐาน” ไปสู่ “เมืองที่ผลิตและขับเคลื่อนการเรียนรู้” ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของเครือข่าย UNESCO Global Network of Learning Cities (GNLC) (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2017)

2) ความพร้อมของบุคลากรและองค์กร (Human & Organizational Capacity): ช่องว่างเชิงโครงสร้างระหว่างเมือง ความพร้อมของบุคลากรและองค์กรเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่กำหนดศักยภาพของเมืองแห่งการเรียนรู้ เมืองที่มีมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัยขนาดใหญ่ เช่น เชียงใหม่ พะเยา และกรุงเทพมหานคร มักมีทุนทางความรู้สูงและสามารถพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้หรือพื้นที่ทดลองทางการศึกษาได้อย่างหลากหลาย ตัวอย่างเช่น บทบาทของมหาวิทยาลัยในการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเมือง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างศักยภาพ (capacity building) ในระบบนิเวศการเรียนรู้ (Longworth & Osborne, 2010) ในทางกลับกัน เมืองที่มีลักษณะชุมชนเข้มแข็ง เช่น สุโขทัยหรือยะลา แม้จะมีทุนทางสังคมและเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง แต่ยังมีข้อจำกัดด้านผู้เชี่ยวชาญ เทคโนโลยี และทรัพยากรทางวิชาการ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างระหว่างเมืองขนาดใหญ่และเมืองรอง (Florida, 2011) อย่างไรก็ตาม การสร้างความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย เครือข่ายเมือง และองค์กรท้องถิ่นสามารถช่วยลดช่องว่างดังกล่าวและเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ของเมืองได้ (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000)

3) สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ (Learning Environment & Technology): ความก้าวหน้าแบบกระจุกตัว หลายเมืองในประเทศไทยได้พัฒนาพื้นที่การเรียนรู้และโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี เช่น โครงการ Smart City ในเชียงใหม่และภูเก็ต การออกแบบพื้นที่เรียนรู้แบบเปิดในขอนแก่น หรือการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้สาธารณะในหลายจังหวัด แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Network Society ที่มองว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและเครือข่ายข้อมูลเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับโอกาสในการเรียนรู้ (Castells, 2000) อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีดังกล่าวยังมีลักษณะกระจุกตัวในเมืองที่มีทุนเศรษฐกิจสูง ขณะที่บางเมืองเน้นการพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลพื้นฐานหรือพื้นที่เรียนรู้ชุมชนมากกว่าการลงทุน

เทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์ digital divide ที่พบในเมืองกำลังพัฒนา (World Bank, 2017) ดังนั้น ความท้าทายของประเทศไทยจึงไม่ใช่เพียงการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน แต่รวมถึงการเชื่อมโยงข้อมูล แหล่งเรียนรู้ และบริการให้เป็นระบบนิเวศการเรียนรู้ที่บูรณาการกัน

4) วิธีการเรียนรู้และเนื้อหา (Pedagogical Models & Learning Content): พลังของการเรียนรู้เชิงบริบท เมืองแห่งการเรียนรู้ของไทยมีจุดเด่นด้านการเรียนรู้เชิงพื้นที่และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Situated Learning ที่มองว่าความรู้เกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในบริบทสังคมของผู้เรียน (Lave & Wenger, 1991) ตัวอย่างเช่น การใช้โบราณสถานเป็นพื้นที่เรียนรู้ในสุโขทัย การเรียนรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในเชียงราย หรือการพัฒนาทักษะภาษาและบริการในภูเก็ต นอกจากนี้ หลายเมืองเริ่มพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงโครงการและการเรียนรู้จากประสบการณ์ เช่น การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและนวัตกรรมชุมชนในพะเยา หรือพื้นที่การเรียนรู้สร้างสรรค์สำหรับเยาวชนในขอนแก่น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับรายงานของ UNESCO ที่ระบุว่าการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ วัฒนธรรม และกิจกรรมในชีวิตจริงจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2017)

5) วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม (Learning Culture & Collaboration): เครือข่ายคือพลังขับเคลื่อน วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนความยั่งยืนของเมืองแห่งการเรียนรู้ เมืองที่มีเครือข่ายชุมชน ภาคประชาสังคม และองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ มักสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องแม้งบประมาณจะมีจำกัด แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Triple Helix ที่เน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในการขับเคลื่อนนวัตกรรมและการพัฒนาเมือง (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000) การมีส่วนร่วมของประชาชนยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม (sense of belonging) ต่อการพัฒนาเมือง ทำให้แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ไม่ใช่เพียงนโยบายจากส่วนกลาง แต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระยะยาว (Longworth & Osborne, 2010)

6) ความยืดหยุ่นและทางเลือกในการเรียนรู้ (Flexibility & Learning Options): ความท้าทายด้านระบบรับรองทักษะ แม้เมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยจะมีพื้นที่และกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย แต่ระบบการรับรองทักษะและการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับเส้นทางอาชีพยังอยู่ในระยะเริ่มต้น หลายเมืองเริ่มพัฒนาระบบธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) และหลักสูตรฐานสมรรถนะที่สามารถนำไปสู่การประกอบอาชีพได้ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังขาดระบบเทียบโอนผลการเรียนรู้และการเชื่อมโยงข้อมูลผู้เรียนระหว่างหน่วยงานอย่างเป็นระบบ งานศึกษาของ OECD ชี้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะส่งผลต่อเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริงเมื่อมีระบบรับรองทักษะและการเชื่อมโยงกับตลาดแรงงาน (OECD, 2019) ดังนั้น การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของไทยในระยะต่อไปจึงจำเป็นต้องพัฒนากลไกที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับเส้นทางอาชีพและเศรษฐกิจของพื้นที่ เพื่อให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ สามารถสรุปผลการวิเคราะห์การ

ดำเนินงานของเมืองแห่งการเรียนรู้ทั้ง 10 เมืองตามปัจจัยสนับสนุนระบบนิเวศการเรียนรู้ทั้ง 6 ปัจจัยได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การดำเนินงานของเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City; LC) ตามปัจจัยสนับสนุนระบบนิเวศการเรียนรู้

เมือง	**การเปลี่ยนกรอบความคิด**	**ความพร้อมบุคลากร/องค์กร**	**สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี**	**วิธีการเรียนรู้และเนื้อหา**	**วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม**	**ความยืดหยุ่นและทางเลือก**
เชียงราย	ใช้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์/วัฒนธรรมเป็นฐานการเรียนรู้ เน้นภูมิปัญญาชุมชน	มีบุคลากรและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง แต่ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีจำกัด	แหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม	เน้นศิลปะหัตถกรรมภูมิปัญญา	ชุมชนมีส่วนร่วมสูง	หลักสูตรชุมชนยืดหยุ่น แต่ระบบรับรองทักษะยังจำกัด
เชียงใหม่	เมืองสร้างสรรค์/นวัตกรรม เน้น Creative Economy	มหาวิทยาลัย/Startups/ที่เข้มแข็ง	Maker space และ Co-working	PBL Creative workshop	ภาคประชาสังคมให้ความร่วมมือ	มี sandbox
ภูเก็ต	เมืองอาหาร บริการและท่องเที่ยวคุณภาพสูงระดับนานาชาติ	ภาคเอกชนที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีบทบาทมาก	มีโครงสร้างพื้นฐานและเป็น Smart City	การเรียนรู้เชิงอาชีพและภาษาสอดคล้องกับบริบทของเมือง	ความร่วมมือรัฐเอกชนเข้มแข็ง	มีหลักสูตรฝึกอาชีพหลากหลาย

เมือง	การเปลี่ยนกรอบความคิด	ความพร้อมบุคลากร/องค์กร	สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี	วิธีการเรียนรู้และเนื้อหา	วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม	ความยืดหยุ่นและทางเลือก
ฉะเชิงเทรา	วิสัยทัศน์เมืองสวยงามน่าอยู่ ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาทุกด้าน ใช้ศูนย์การเรียนรู้เมืองฉะเชิงเทรา (KCC) เป็นตัวขับเคลื่อน LC	เทศบาลเมืองฉะเชิงเทราและภาคีเครือข่ายอื่นๆ ร่วมกันสร้างนโยบายการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของเมือง	แหล่งเรียนรู้ (KCC) ที่ทันสมัย	KCC ครอบคลุมความต้องการพื้นฐานของคนในพื้นที่ คือ การบริการสาธารณะออนไลน์และพื้นที่กิจกรรม	ชุมชน และภาคอุตสาหกรรมมีส่วนร่วมสูง	มีแหล่งเรียนรู้ที่ครอบคลุมทุกความต้องการ
สุโขทัย	ใช้มรดกทางวัฒนธรรมสร้างพลเมือง	บุคลากรด้านโบราณคดีวัฒนธรรมมีพร้อม	พิพิธภัณฑ์/แหล่งประวัติศาสตร์	Place-based learning, Field-based Learning	ชุมชน และหน่วยงานด้านวัฒนธรรม/ประวัติศาสตร์ร่วมมือ	ใช้เมืองเป็นห้องเรียนแต่ตัวเลือกดิจิทัลยังน้อย
พะเยา	สร้างนวัตกรรมในเมืองเพื่อส่งเสริม LC เช่น การจัดตั้งศูนย์การศึกษาพิเศษประจำอำเภอ การ	มหาวิทยาลัยพะเยา เทศบาลเมือง และ อบจ.พะเยา เป็นแกนหลัก มีการสร้าง City Unit	กว๊านพะเยาเป็นแหล่งเรียนรู้กลาง Website ที่เชื่อมโยงข้อมูลการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุก	ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกกลุ่ม เช่น เกษตร อินทรีย์ อาหาร พลังงานทางเลือก	ชุมชนมีส่วนร่วมสูง สถาบันทางการศึกษาในพื้นที่เข้มแข็ง	การเรียนรู้ชุมชนเข้มแข็ง

เมือง	การเปลี่ยนกรอบความคิด	ความพร้อมบุคลากร/องค์กร	สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี	วิธีการเรียนรู้และเนื้อหา	วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม	ความยืดหยุ่นและทางเลือก
	จัดทำหลักสูตรที่สามารถเก็บหน่วยกิตได้	ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมชุมชน อปท. และภาคีเครือข่าย	แห่งในจังหวัด	ภูมิปัญญาส่งเสริมผู้ประกอบการดิจิทัล		
หาดใหญ่	เมืองสุขภาพโลจิสติกส์และการค้า	ม.อ. เป็นแกนหลักด้านวิชาการ	ระบบข้อมูลสุขภาพและภัยพิบัติ	ทักษะสุขภาพโลจิสติกส์	ความร่วมมือภาคธุรกิจ และมหาวิทยาลัยสูง	มีความหลากหลายแต่เข้าถึงไม่เท่ากันในเมือง
กรุงเทพมหานคร	วิสัยทัศน์ Learning for Life, Opportunities for All	เป็นศูนย์รวมขององค์ความรู้ และ Learning Designer	Smart BKK Learning parks	Public events, Learning Festivals ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุกช่วงวัยจากทุกที่ทุกเวลา	ภาคประชาสังคมแข็งแรง	มีกิจกรรมรายเดือนให้เลือกเรียนรู้ได้
ขอนแก่น	เมืองนวัตกรรมและการขนส่ง	ภาคธุรกิจท้องถิ่นเข้มแข็ง มีปราชญ์ชาวบ้าน หมอยา หมอดินที่พร้อม	แหล่งเรียนรู้ เช่น KIC เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น KGO Token	กิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน พื้นที่การเรียนรู้ Online	เอกชนร่วมลงทุนทั้งในมิติของทรัพยากรบุคคล พื้นที่ และงบประมาณ	ยืดหยุ่นสูงออกแบบโครงการร่วมกับเมืองได้

เมือง	การเปลี่ยนกรอบความคิด	ความพร้อมบุคลากร/องค์กร	สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี	วิธีการเรียนรู้และเนื้อหา	วัฒนธรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม	ความยืดหยุ่นและทางเลือก
		ถ่ายทอดความรู้	แหล่งเรียนรู้ online	Local Study		
ยะลา	พหุวัฒนธรรม–สันติสุข	ผู้นำศาสนา ครู ชุมชนร่วมกัน	พื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้รอบเมือง เช่น TK park YALA	วัฒนธรรมมลายูส่งเสริมอาชีพทุกช่วงวัย	ครอบครัว และชุมชนเข้มแข็ง	กิจกรรมมีความหลากหลาย แต่เทคโนโลยียังจำกัด

ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้โดยใช้ระบบนิเวศการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์เอกสารและกรณีศึกษาเมืองแห่งการเรียนรู้จำนวน 10 เมืองในประเทศไทย ภายใต้กรอบแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ (learning ecosystem) พบว่าความสำเร็จของการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้มิได้เกิดจากจำนวนโครงการหรือกิจกรรมการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พื้นที่ องค์กร และกระบวนการเรียนรู้ให้เกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับแนวคิดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มองการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบหลายมิติในสังคม (Barron, 2006; Siemens, 2005) กรณีศึกษาทั้ง 10 เมืองสะท้อนว่าการพัฒนามักเกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยมีพื้นที่และบริบทท้องถิ่นเป็นฐาน และอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ มากกว่าการขับเคลื่อนจากนโยบายส่วนกลางเพียงลำพัง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยด้านการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยที่พบว่า การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับพื้นที่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563; วิจิตร ศรีสอ้าน, 2561) บทความนี้จึงนำเสนอข้อเสนอแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้โดยใช้ปัจจัยสนับสนุนของระบบนิเวศการเรียนรู้เป็นกรอบวิเคราะห์ ซึ่งสังเคราะห์จากบทเรียนของทั้ง 10 เมือง เพื่อเป็นแนวทางที่สามารถปรับใช้กับบริบทเมืองอื่น ๆ ได้ โดยประกอบด้วย 6 ปัจจัยสำคัญ ดังนี้

1) การเปลี่ยนกรอบความคิดผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบาย บทเรียนจากทั้ง 10 เมืองชี้ว่าวิสัยทัศน์เมืองแห่งการเรียนรู้ที่มีพลังมักไม่ได้เริ่มจากนโยบายส่วนกลาง แต่เกิดจากการเชื่อมโยงแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเข้ากับอัตลักษณ์และทิศทางการพัฒนาเมืองที่ประชาชนให้คุณค่า เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ชุมชน เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หรือคุณภาพชีวิตของประชาชน แนวทางดังกล่าวทำให้การเรียนรู้ไม่ถูกจำกัดอยู่ในภาคการศึกษา แต่กลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนและเมือง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO ที่เสนอว่าการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ควรเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2015) งานศึกษาของนักวิชาการไทยยังชี้ว่า การกำหนดวิสัยทัศน์การเรียนรู้ในระดับเมืองควรเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้การเรียนรู้สะท้อนบริบทวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชน (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2562; สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2559) บางเมืองใช้ประเด็นด้านคุณภาพชีวิต เช่น สุขภาวะ การอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย หรือการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เป็นแกนกลางของวิสัยทัศน์ ส่งผลให้การเรียนรู้ถูกมองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน และช่วยลดช่องว่างระหว่างนโยบายระดับเมืองกับการปฏิบัติในระดับชุมชน ดังนั้น เมืองควรพัฒนากระบวนการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เช่น การระดมบทเรียนการเรียนรู้ของเมือง หรือการเล่าเรื่องการเรียนรู้จากชุมชน เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดนโยบายระดับเมือง

2) การเสริมสร้างความพร้อมของบุคลากรและองค์กรผ่านกลไกเครือข่าย กรณีศึกษาพบว่าการทำงานแบบแยกส่วนของหน่วยงานเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ เมืองที่สามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องมักพัฒนากลไกการทำงานแบบเครือข่าย โดยมีหน่วยงานในพื้นที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ มากกว่าการควบคุมหรือสั่งการ สอดคล้องกับแนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้ (learning network) ที่เน้นการทำงานแบบความร่วมมือระหว่างองค์กรเพื่อสร้างระบบการเรียนรู้ร่วมกันในระดับพื้นที่ (Jackson, 2013) งานวิจัยในประเทศไทยยังพบว่า การสร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563; ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2562) ตัวอย่างเช่น การประสานงานระหว่างสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ กลุ่มอาชีพ และภาคประชาชน ผ่านการประชุมแลกเปลี่ยนบทเรียนการพัฒนากิจกรรมร่วม หรือการทดลองแนวทางการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ ดังนั้น เมืองควรพัฒนาบุคลากรในบทบาทใหม่ เช่น ผู้ประสานเครือข่ายการเรียนรู้ (learning coordinator) หรือผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ระดับเมือง (learning facilitator) พร้อมทั้งสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันของผู้ปฏิบัติจากหลากหลายหน่วยงาน เพื่อเสริมความยั่งยืนของระบบนิเวศการเรียนรู้

3) การสร้างสิ่งแวดล้อมและใช้เทคโนโลยีเพื่อขยายพื้นที่การเรียนรู้ กรณีศึกษาพบว่าเมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทยมักเริ่มจากการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่มีอยู่เดิม เช่น พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด แหล่งเรียนรู้ชุมชน ตลาด วัด หรือพื้นที่สาธารณะ ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “เมืองเป็นพื้นที่เรียนรู้” ที่มองว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของเมืองสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ (Longworth & Osborne, 2010) นอกจากนี้ยังมีการออกแบบกิจกรรมเชิงพื้นที่ เช่น เส้นทางการเรียนรู้เมือง หรือกิจกรรมเดินเรียนรู้ที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ในด้านเทคโนโลยี เมืองที่ประสบความสำเร็จมักใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น การพัฒนาฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ของเมือง เพื่อเชื่อมโยง

ประชาชนกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายระบบนิเวศการเรียนรู้ (Siemens, 2005)

4) การออกแบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเชื่อมโยงชีวิตจริง บทเรียนจากกรณีศึกษาชี้ว่า รูปแบบการเรียนรู้ที่ดึงดูดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง คือการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทชีวิต ปัญหา และความสนใจของผู้เรียน มากกว่าการเรียนรู้ที่ยึดหลักสูตรเป็นศูนย์กลาง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ (experiential learning) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการสะท้อนประสบการณ์จริง (Kolb, 1984) เมืองหลายแห่งพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน เช่น การเรียนรู้จากกลุ่มอาชีพในท้องถิ่น การถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน หรือกิจกรรมเรียนรู้ข้ามช่วงวัย กระบวนการเหล่านี้ช่วยลดช่องว่างระหว่างความรู้เชิงวิชาการกับประสบการณ์ชีวิต และทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อการดำรงชีวิต

5) การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาพบว่าความยั่งยืนของเมืองแห่งการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับระดับการมีส่วนร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชน มากกว่าจำนวนกิจกรรมหรืองบประมาณสนับสนุน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีทุนทางสังคม (social capital) ที่มองว่าความร่วมมือและความไว้วางใจในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ (Putnam, 2000) เมืองหลายแห่งจึงใช้กิจกรรมและกลไกชุมชนที่มีอยู่เดิม เช่น งานประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมอาสาสมัคร หรือพื้นที่สาธารณะเป็นฐานของกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมเหล่านี้ถูกออกแบบให้มีมิติของการเรียนรู้ เช่น การถ่ายทอดความรู้ข้ามรุ่น การเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาชุมชน

6) การส่งเสริมความยืดหยุ่นผ่านระบบติดตามและประเมินผลเพื่อการเรียนรู้ ระบบติดตามและประเมินผลมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ เมืองที่สามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องมักใช้การประเมินผลเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และปรับปรุงการดำเนินงาน มากกว่าการใช้เพื่อรายงานผลเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการประเมินเพื่อการเรียนรู้ (evaluation for learning) ที่เน้นการใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Patton, 2011) แม้การดำเนินงานด้านนี้ในประเทศไทยยังมีข้อจำกัด แต่บางเมืองได้เปิดพื้นที่ให้ผู้ปฏิบัติและชุมชนมีส่วนร่วมในการสะท้อนบทเรียน เช่น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือการทบทวนผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับบุคคลและชุมชน ทำให้การประเมินผลกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น เมืองควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลที่ให้ความสำคัญกับบทเรียนเชิงคุณภาพ เช่น เรื่องเล่าการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม หรือผลลัพธ์ทางสังคม รวมถึงการพัฒนาดัชนีการเรียนรู้ระดับพื้นที่ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการออกแบบนโยบายและกิจกรรมการเรียนรู้ในระยะยาว

สรุป

ผลการศึกษาครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยก่อให้เกิดข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้จากกรณีศึกษา 10 เมืองในประเทศไทย การขับเคลื่อนเมืองแห่งการเรียนรู้ให้มีความหมายและความยั่งยืนจำเป็นต้องมอง “การเรียนรู้” ในฐานะกระบวนการที่ฝังตัวอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน มากกว่าการจำกัดอยู่เพียงในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการเท่านั้น ในมิติของการพัฒนาเชิงระบบ เมืองแห่งการเรียนรู้จึงควรถูกออกแบบผ่านการจัดวางความสัมพันธ์ของ ระบบนิเวศการเรียนรู้ (learning ecosystem) ที่เชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและทรัพยากรการเรียนรู้ในพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างบูรณาการ

จากการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้สามารถอธิบายได้ผ่านกรอบปัจจัยสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์และนโยบายของพื้นที่ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (2) กลไกเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ (3) สิ่งแวดล้อมและพื้นที่การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเข้าถึงของประชาชน (4) รูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย (5) วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน และ (6) ระบบติดตามและประเมินผลที่สนับสนุนการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยปัจจัยทั้งหกประการดังกล่าวมีความเชื่อมโยงและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ บทเรียนจากกรณีศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า เมืองที่สามารถพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องมักมีจุดตั้งต้นจากฐานชุมชน โดยใช้บริบทเฉพาะพื้นที่และทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมเป็นพื้นฐานในการขับเคลื่อน พร้อมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม ดังนั้น เมืองอื่น ๆ สามารถนำข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ตามกรอบปัจจัยทั้ง 6 ประการไปปรับใช้และต่อยอดให้สอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร และอัตลักษณ์ของตนเอง ซึ่งแนวทางดังกล่าวมีศักยภาพในการสนับสนุนการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคมไทยอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2562). การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 21*(3), 45–58.

วิจารณ์ พานิช. (2560). *การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างไร*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2559). *แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2561). *การประเมินผลการศึกษา: แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *รายงานการวิจัยการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *การศึกษาแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2567). *เมืองแห่งการเรียนรู้ในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2567). *ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem): แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2563). *การสื่อสารกับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2562). *โลกเปลี่ยน คนปรับ ขยับสู่อนาคต*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

อังคณา นาสารี, จิณณวัตร ปะโคทัง, สมาน อัศวภูมิ, และ วิสุทธิ์ ราตรี. (2557). *การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน*. กรุงเทพฯ: หน่วยงานผู้จัดพิมพ์.

Barron, B. (2006). Interest and self-sustained learning as catalysts of development: A learning ecology perspective. *Human Development, 49*(4), 193–224.

Castells, M. (2000). *The rise of the network society* (2nd ed.). Blackwell.

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From national systems and "Mode 2" to a triple helix of university–industry–government relations. *Research Policy, 29*(2), 109–123.

Florida, R. (2011). *The rise of the creative class* (Revised ed.). Basic Books.

Jackson, N. (2013). *The lifelong learning ecology*. Lifewide Education.

Kearns, P. (2015). *Learning cities on the horizon: A cluster of learning cities preparing for the future*. PASCAL International Observatory.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.

Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.

Longworth, N. (2006). *Learning cities, learning regions, learning communities: Lifelong learning and local government*. Routledge.

Longworth, N. (2013). *Lifelong learning in action: Transforming education in the 21st century*. Routledge.

Longworth, N., & Osborne, M. (2010). Six ages towards a learning region: A retrospective. *European Journal of Education, 45*(3), 368–401.

Medel-Añonuevo, C., Ohsako, T., & Mauch, W. (2001). *Revisiting lifelong learning for the 21st century*. UNESCO Institute for Education.

OECD. (2019). *Getting skills right: Future-ready adult learning systems*. OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *OECD skills outlook 2019: Thriving in a digital world*. OECD Publishing.

Patton, M. Q. (2011). *Developmental evaluation: Applying complexity concepts to enhance innovation and use*. Guilford Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

UNESCO. (2015). *Global network of learning cities: Guiding documents*. UNESCO.

UNESCO. (2017a). *Key features of learning cities*. UNESCO Institute for Lifelong Learning.

UNESCO. (2019). *Embracing a culture of lifelong learning: Contribution to the Futures of Education initiative*. UNESCO Institute for Lifelong Learning.

World Bank. (2017). *World development report 2016: Digital dividends*. World Bank.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

From Self-Efficacy to Civic Literacy: Modeling the Motivational and Information Pathways among Chinese University Students

Li Na[1*], Ekathip Sookvaree[2], & Hung Ming Ling[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Li Na*
International School of Management,University of the Thai Chamber of Commerce, Thailand.
Email: namwhanchinese@gmail.com

2. Ekathip Sookvaree
International School of Management,University of the Thai Chamber of Commerce, Thailand.
Email: ekathip_sook@gmail.com

3. Hung Ming Ling
Faculty of Teacher Education Center, Ming Chuan University, Taiwan.
Email: hungming_ling@gmail.com

Keywords:
Self-Efficacy, Information Literacy, Civic Engagement

Article history:
Received: 25/08/2025
Revised: 25/11/2025
Accepted: 07/12/2025
Available online: 17/03/2026

How to Cite:
Na, L. et al. (2026). From Self-Efficacy to Civic Literacy: Modeling the Motivational and Information Pathways among Chinese University Students. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 348-365.

ABSTRACT

This study aims to establish the reliability and construct validity of four instruments, test a theory-driven structural model in which self-efficacy predicts learning motivation and information literacy, learning motivation predicts information literacy, and learning motivation and information literacy predict civic literacy, estimate total direct and indirect effects among the constructs and evaluate overall model fit, and examine differences by gender academic year and discipline. Undergraduate students from a university in Xi'an, China, provided 323 valid responses collected via stratified sampling. Pearson correlations were positive among all variables, with the strongest association between self-efficacy and learning motivation ($r = .474$). Instrument quality was adequate, with all $\alpha > .82$, KMO = .902, a significant Bartlett's test, four PCA factors explaining 63.626% of variance, and strong loadings (~.70–.82) without salient cross-loadings, indicating good structural and discriminant validity. The SEM showed excellent fit, $\chi^2/df = 1.296$, RMSEA = .030, GFI = .943, NFI = .930, TLI = .983, CFI = .983. Path tests supported the theorized chain, with self-efficacy predicting learning motivation $\beta = .565$, learning motivation predicting information literacy $\beta = .352$, and information literacy emerging as the strongest proximal predictor of civic literacy $\beta = .398$. Group differences indicated higher self-efficacy for women $t = -3.787$, $p < .001$, significant academic-year effects on information literacy and civic literacy $F = 3.666$, $p = .013$; $F = 2.783$, $p = .041$, significant discipline effects on self-efficacy and information literacy $F = 3.929$, $p = .004$; $F = 3.640$, $p = .006$, and nonsignificant effects for home location and daily internet-use duration. Findings inform course and program designs that scaffold motivation into high-quality information practices to strengthen civic readiness.

Introduction

In the digital era, the rapid expansion of information technology has profoundly reshaped university students' learning contexts, civic responsibilities, and developmental trajectories. As digital platforms increasingly become central to academic and social life, competencies such as information literacy and civic participation are no longer optional but foundational for informed and responsible engagement. Information literacy not only concerns the retrieval, evaluation, and ethical use of information; it also directly supports the quality of judgment and level of participation in both digital and offline public spheres (Head et al., 2020; Mihailidis & Thevenin, 2013). Correspondingly, digital citizenship has emerged as a comprehensive framework emphasizing the coordinated development of information evaluation, online participation, social responsibility, and technological ethics. Within this framework, civic literacy reflects students' readiness for public engagement across digital and real-world arenas, whereas information literacy denotes the capacity to locate, evaluate, and use information effectively; together they constitute key dimensions of contemporary higher-education goals (Kahne & Bowyer, 2017; Mihailidis & Thevenin, 2013; Head et al., 2020).

At the psychological level, self-efficacy—defined as individuals' beliefs in their capability to organize and execute actions to handle future situations—functions as a pivotal construct influencing students' motivation, learning behavior, and ability to cope with challenges (Bandura, 1997; Bandura, 1986). A substantial body of research shows that self-efficacy is a critical antecedent for acquiring and applying cognitive–technical competencies such as information literacy; it also enhances academic performance and sustained engagement by shaping goal setting, effort, and persistence (Schunk & Pajares, 2009; Honicke & Broadbent, 2016). Meanwhile, learning motivation serves as a driving force in both academic and civic learning: higher motivation promotes engagement and reflection in complex information tasks, the deployment of metacognitive strategies, and self-regulated learning behaviors, thereby fostering the continued development of information literacy and public participation. From motivational theory, the growth of intrinsic motivation and autonomy facilitates the internalization of civic values and responsibilities into stable behavioral tendencies (Pintrich, 2000; Ryan & Deci, 2000).

It should be noted that, although research on self-efficacy, learning motivation, information literacy, and civic literacy has expanded, the literature remains fragmented in articulating their integrated structural relationships and is predominantly situated in Western contexts, with relatively limited empirical evidence from Chinese higher education. In addition, how demographic variables—such as gender, academic year, disciplinary background, family region, and digital behaviors—shape these core competencies requires systematic testing in localized settings. Situated in increasingly urbanized and technology-rich environments, Chinese university students encounter both opportunities and challenges in cultivating digital and civic competencies, underscoring the practical necessity and theoretical value of examining developmental mechanisms from cognitive–motivational–civic perspectives.

Against this backdrop, the present study targets undergraduates at a university in Xi'an, China, with the aim of examining the structural associations among self-efficacy, information literacy, learning motivation, and civic literacy, while also analyzing group differences across demographic characteristics. The research design integrates reliability and validity assessments, exploratory factor analysis, and correlation and regression (or structural equation modeling) to provide a fuller account of the internal linkage mechanisms spanning cognitive,

motivational, and civic dimensions within contemporary higher education. The findings are expected to inform curriculum design and student-development strategies that support academic achievement while cultivating responsible digital citizens and active participants in public life.

Literature Review and Theoretical Framework

Self-Efficacy and Information Literacy

Self-efficacy refers to an individual's belief in their capability to organize and execute actions required to achieve specific performance outcomes (Bandura, 1997). Within educational contexts, self-efficacy has been widely recognized as a critical psychological factor influencing students' learning behaviors, persistence, and cognitive engagement. Students with high self-efficacy tend to demonstrate greater confidence when performing academic tasks and are more likely to engage with complex learning challenges. In the context of digital learning environments, self-efficacy has been shown to significantly influence students' information literacy development. Information literacy involves the ability to identify information needs, locate relevant sources, critically evaluate content, and use information ethically and effectively (Julien et al., 2020). These competencies require not only technical skills but also confidence in one's ability to navigate digital systems and evaluate information credibility. Previous studies have consistently found a positive relationship between self-efficacy and information literacy. For example, Tuncer (2013) reported that students with higher levels of computer and information self-efficacy were more confident in conducting information searches and evaluating digital resources. Similarly, Kurbanoglu et al. (2006) found that self-efficacy beliefs significantly predicted students' performance in information literacy tasks, as individuals with stronger confidence were more willing to experiment with new information technologies and overcome technological difficulties. Based on these theoretical and empirical findings, self-efficacy can be considered a critical antecedent that enhances students' information literacy capabilities.

Self-Efficacy and Learning Motivation

Self-efficacy also plays a crucial role in shaping students' learning motivation. According to social cognitive theory (Bandura, 1986), individuals' beliefs about their capabilities strongly influence their goal setting, effort investment, and persistence when facing challenges. Students who believe they can succeed in learning tasks tend to demonstrate higher motivation and stronger academic engagement. Learning motivation refers to the internal and external factors that initiate, direct, and sustain learning behaviors. It encompasses both intrinsic motivations, driven by personal interest and curiosity, and extrinsic motivation, influenced by external rewards or academic outcomes. Research has consistently shown a strong relationship between self-efficacy and learning motivation. Schunk and Pajares (2009) argue that self-efficacy influences learners' willingness to invest effort and maintain persistence in challenging tasks. Furthermore, a meta-analysis conducted by Honicke and Broadbent (2016) confirmed that academic self-efficacy is strongly associated with students' motivational beliefs across various educational contexts. Students with higher self-efficacy are more likely to set ambitious goals, adopt adaptive learning strategies, and remain resilient in the face of

academic obstacles. Therefore, self-efficacy can be considered a key psychological driver that energizes and sustains students' learning motivation.

Learning Motivation and Information Literacy

Learning motivation is widely recognized as a significant factor influencing students' cognitive engagement and knowledge acquisition. According to self-determination theory (Deci & Ryan, 1985), motivated learners are more likely to engage deeply in learning activities and demonstrate persistence when encountering challenges. In the context of information literacy, motivation plays a vital role in encouraging students to actively seek, analyze, and evaluate information. Information literacy tasks often involve complex cognitive processes such as problem identification, information searching, critical evaluation of sources, and synthesis of knowledge. These processes require sustained effort and curiosity.

Research suggests that students with higher motivation are more likely to explore diverse information sources and engage in deeper levels of information processing (Andretta, 2005). Choi and Lim (2016) found that intrinsic motivation significantly predicts students' information-seeking behaviors and their performance in information literacy assessments. Moreover, motivated learners tend to apply metacognitive strategies and self-regulated learning approaches, both of which are essential for effective information literacy development (Pintrich, 2000). Consequently, learning motivation serves as a cognitive-affective mechanism that facilitates the development of students' information literacy skills.

Information Literacy and Civic Literacy

In the digital era, civic literacy has become an essential competency for individuals participating in democratic societies. Civic literacy refers to individuals' knowledge, skills, and dispositions required to understand social issues, evaluate public information, and engage in civic and political activities. Information literacy plays a fundamental role in the development of civic literacy. Individuals who possess strong information literacy skills are better equipped to access reliable information, critically evaluate media content, and identify misinformation or biased narratives. These abilities are crucial for making informed civic decisions and participating responsibly in public discourse. Kahne and Bowyer (2017) argue that digital information competencies are essential for supporting democratic participation in contemporary societies. Similarly, head et al. (2020) emphasize that students must develop the ability to critically evaluate online information in order to navigate the increasingly complex digital information landscape. Empirical evidence also supports the relationship between information literacy and civic engagement. Mihailidis and Thevenin (2013) found that young adults with strong information literacy skills were more likely to participate in civic activities such as online discussions, advocacy campaigns, and community initiatives. Additionally, digital citizenship frameworks increasingly recognize information literacy as a core competency required for responsible civic participation (Rheingold, 2012).

Therefore, strengthening information literacy can directly contribute to the development of civic literacy in modern digital societies.

Learning Motivation and Civic Literacy

Learning motivation also plays a significant role in shaping students' civic literacy and civic engagement. Motivated learners are more likely to demonstrate interest in social issues, public affairs, and community participation. According to self-determination theory (Ryan & Deci, 2000), individuals with high intrinsic motivation are more likely to internalize social values and civic responsibilities as part of their personal identity. Educational environments that promote autonomy, competence, and relevance can foster students' motivation to engage with civic learning. Research on civic education supports this perspective. Torney-Purta et al. (2001) found that students who demonstrated higher academic motivation were more actively engaged in civic learning activities and discussions of public issues. Similarly, Levine (2007) suggests that motivated students are more inclined to participate in democratic processes and community initiatives. Recent empirical studies also indicate that students with higher levels of academic motivation are more likely to engage in civic behaviors such as volunteering, expressing political opinions, and participating in collaborative problem-solving activities (Lau et al., 2019). Therefore, learning motivation contributes not only to academic success but also to the development of civic awareness and participatory competencies.

Theoretical Framework

Based on the theoretical and empirical literature discussed above, this study proposes a conceptual model examining the relationships among self-efficacy, learning motivation, information literacy, and civic literacy among university students. The model hypothesizes that:

1. Self-efficacy positively influences both information literacy and learning motivation.
2. Learning motivation positively influences information literacy and civic literacy.
3. Information literacy positively influences civic literacy.

Additionally, learning motivation is proposed to act as a mediating variable linking self-efficacy to both information literacy and civic literacy outcomes.

Objectives

1. To examine the factor structure, internal consistency, and construct validity of the Self-Efficacy, Information Literacy, Learning Motivation, and Civic Literacy scales using exploratory factor analysis (EFA) and reliability testing, ensuring that each instrument is psychometrically sound and appropriate for subsequent analysis.
2. To analyze the influence of demographic characteristics—including gender, academic year, field of study, home location, and daily internet usage—on university students' Self-Efficacy, Information Literacy, Learning Motivation, and Civic Literacy, identifying significant differences among subgroups.
3. To investigate the interrelationships among Self-Efficacy, Information Literacy, Learning Motivation, and Civic Literacy through correlation and structural equation modeling (SEM), with a particular focus on the mediating and predictive roles of Learning Motivation in shaping digital citizenship competencies and cognitive perceptions.

Methodology

Population and Sample

The population of this study comprised undergraduate students enrolled at a university in Xi'an, China. A total of 323 valid responses were obtained using stratified random sampling to ensure demographic representativeness across gender, academic year, field of study, home location, and internet usage duration. The sample size was designed to meet the statistical requirements for exploratory factor analysis, as well as structural equation modeling, while also considering practical feasibility. Stratified random sampling was adopted to accurately reflect the characteristics of the target student population and enhance the generalizability of the findings.

Table 1 Descriptive Result of the Sample

Variable	Items	n	%	Variable	Items	n	%
Gender	Male	150	46.4		Arts	96	29.7
	Female	173	53.6		Medical	32	9.9
Academic Year	Year 1	44	13.6	Home Location	Urban	154	47.7
	Year 2	165	51.1		Rural	169	52.3
	Year 3	102	31.6	Average Internet Use per Day (hour)	<1	17	5.3
	Year 4	12	3.7		1-3	44	13.6
Field of Study	science	34	10.5		3-5	143	44.3
	Humanities	57	17.6		>5	119	36.8
	social	104	32.2				

The demographic characteristics of the study sample are as follows: The gender distribution was relatively balanced, with 150 male respondents (46.4%) and 173 female respondents (53.6%). Regarding academic year, second-year students accounted for the largest proportion (165 students, 51.1%), followed by third-year students (102 students, 31.6%). First-year and fourth-year students accounted for 44 (13.6%) and 12 (3.7%) students, respectively. In terms of field of study, the majority were from the social sciences (104 students, 32.2%), followed by arts (96 students, 29.7%), humanities (57 students, 17.6%), science and engineering (34 students, 10.5%), and medicine (32 students, 9.9%). For place of origin, slightly more students came from rural areas (169 students, 52.3%) compared to urban areas (154 students, 47.7%). As for daily internet use, most students reported using the internet for 3–5

hours per day (143 students, 44.3%), followed by more than 5 hours (119 students, 36.8%), 1–3 hours (44 students, 13.6%), and less than 1 hour (17 students, 5.3%).

Research Instrument

Self-efficacy was measured with reference to the General Self-Efficacy Scale (GSE) developed by Schwarzer and Jerusalem (Schwarzer & Jerusalem, 1995). While preserving the core construct, we adapted a concise set of items from the original scale to reflect typical university learning and problem-solving contexts, covering key facets such as perceived control, coping with difficulties, and persistence. The translation followed a forward–back-translation procedure, and a small pilot test was conducted prior to formal administration. In this study, the scale used a five-point response format, and the mean score represented the level of self-efficacy. Internal consistency was good (α = .854), aligning with the reliability range typically reported for university samples (≈ .76–.90), supporting the stability and applicability of the measure.

Information literacy was assessed with reference to the Information Literacy Self-Efficacy Scale (ILSES) developed by Kurbanoglu, Akkoyunlu, and Umay (Kurbanoglu et al., 2006). Centered on core processes of defining information needs, search strategies, source evaluation, and ethical use of information, we selected and localized a concise set of items that covers the critical skills chain while reducing respondent burden and maintaining construct representativeness and structural integrity. Items were rated on a five-point scale; higher mean scores indicate stronger self-efficacy in information retrieval, evaluation, and application. In the current sample, internal consistency was excellent (α = .857). Item loadings were concentrated on the intended factor with no salient cross-loadings, indicating good convergent and discriminant validity.

Learning motivation was measured with reference to the motivation section of the Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ) developed by Pintrich and colleagues (Pintrich et al., 2000). We emphasized dimensions with the strongest explanatory power in university settings—intrinsic goal orientation, task value, and beliefs about learning control—and assembled a semantically equivalent, concise set of items. Responses used a five-point format; higher mean scores reflect stronger learning motivation. Internal consistency in this study was good (α = .836), consistent with the reliability range commonly reported for MSLQ subscales in higher-education samples (.70–.90), indicating acceptable stability in the local context.

Civic literacy was measured with reference to the Civic Attitudes and Skills Questionnaire (CASQ) proposed by Moely and colleagues (Moely et al., 2002). We extracted representative items spanning civic responsibility, attention to political and social issues, evidence-based expression of positions and viewpoints, and interpersonal/problem-solving skills, forming a concise version suited to classroom and campus participation contexts while controlling overall questionnaire length. Items were scored on a five-point scale; higher mean scores indicate higher levels of civic literacy. In this sample, internal consistency was good (α = .825). Together with the structural relations among information literacy, self-efficacy, and learning motivation observed in the structural equation model, these results further support the scale's structural validity. For research contexts that emphasize participation and ethics in online public spaces, the Digital Citizenship Scale developed by Choi et al. (2017) can be added in subsequent

studies as a complementary measure of the digital citizenship dimension, enabling examination of the proximal mechanism from information literacy to (digital) civic literacy.

Research Statistics

In data preparation, reverse-scored items were recoded, scales were standardized, and missing data were handled at the scale level by mean imputation when <20% of items were missing; otherwise, cases were excluded for that scale. Descriptive statistics (frequencies, percentages, means, SDs) profiled the sample. Measurement quality was assessed via Cronbach's alpha, KMO, and Bartlett's test. Exploratory factor analysis used principal component analysis with Varimax rotation; factor retention followed eigenvalues >1, scree plot, and cumulative variance, with item loadings (≥.70 preferred) and communalities evaluated.

Associations among self-efficacy, learning motivation, information literacy, and civic literacy were examined with Pearson correlations (two-tailed). Group differences used independent-samples t tests for two-group factors (with Levene's test and Cohen's d) and one-way ANOVA for three-or-more groups; when omnibus F was significant, Fisher's LSD post hoc tests and η^2/partial η^2 were reported. Structural relations were tested with SEM in AMOS 27.0 using maximum likelihood, reporting fit indices (χ^2/df, RMSEA, GFI, NFI, TLI, CFI, PNFI, PGFI) and path statistics

All preprocessing, descriptive and inferential analyses (reliability, KMO/Bartlett, EFA, Pearson correlations, independent-samples t tests with Levene's test and Cohen's d, and one-way ANOVAs) were conducted in SPSS Statistics, while structural equation modeling and the reporting of fit indices and path statistics (standardized β, CR, p) were performed in AMOS.

Results

To ensure the scientific rigor and psychometric soundness of the measurement instruments employed in this study, both reliability and validity analyses were conducted. Reliability analysis aimed to evaluate the internal consistency of the scales, while validity analysis was performed to assess the structural appropriateness of the latent constructs. The procedures included Cronbach's alpha estimation, the Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test of sampling adequacy, Bartlett's test of sphericity, and exploratory factor analysis (EFA). These steps were undertaken to verify that the measurement tools are both statistically reliable and theoretically valid for examining the hypothesized relationships among variables in the context of university students.

Table 2 Rotated Component Matrix

	Component	Communalities	Total Variance Explained	Cronbach's α
SE1	0.768	0.667	34.774	0.854
SE2	0.728	0.587		
SE3	0.754	0.612		
SE4	0.791	0.705		
SE5	0.756	0.628		
IL1	0.751	0.627	12.001	0.857

	Component	Communalities	Total Variance Explained	Cronbach's α
IL2	0.76	0.657		
IL3	0.726	0.612		
IL4	0.742	0.636		
IL5	0.792	0.666		
LM1	0.823	0.712	9.002	0.836
LM2	0.735	0.665		
LM3	0.751	0.677		
LM4	0.738	0.644		
CL1	0.726	0.616	7.848	0.825
CL2	0.756	0.63		
CL3	0.742	0.572		
CL4	0.700	0.593		
CL5	0.742	0.581		
Extraction Method: Principal Component Analysis				

All four scales demonstrated high internal consistency (α > .82), indicating stable and coherent item performance. Information Literacy showed the highest reliability (α = .857), followed by Self-Efficacy (α = .854) and Learning Motivation (α = .836); Civic Literacy was slightly lower yet still above the commonly accepted adequacy threshold (α = .825). These values suggest limited measurement error and good interpretability of both total and subscale scores. Regarding validity, the KMO statistic was .902—within the "excellent" range—and Bartlett's test was significant, confirming that the correlation matrix was suitable for factor analysis. Principal Component Analysis extracted four factors in line with the theoretical model, explaining 63.626% of the total variance; after Varimax rotation, factor contributions became balanced (≈14%–17%), implying a multidimensional structure with roughly comparable weights. Item loadings on their intended factors were strong (≈.70–.82) with no salient cross-loadings, evidencing good discriminant validity; communalities all exceeded .57, indicating that a substantial portion of item variance was accounted for by the corresponding latent factors. Collectively, these results support the instruments' structural and discriminant validity, providing a solid measurement foundation for subsequent analyses of inter-construct relationships and SEM testing.

To investigate the potential influence of demographic variables on students' psychological and behavioral attributes, this study conducted independent sample t-tests and one-way ANOVAs using gender, home location, academic year, field of study, and daily internet use as grouping variables. The outcome variables examined were self-efficacy (SE), information literacy (IL), learning motivation (LM), and civic literacy (CL).

Table 3 Result of Difference Analysis

		SE	IL	LM	CL
1	Male	t=3.787***	t=1.253	t=1.133	t=0.812
	Female	p=0.000	p=0.211	p=0.258	p=0.417
2	Year 1	F=2.188	F=3.666*	F=1.831	F=2.783*
	Year 2	p=0.089	p=0.013	p=0.141	p=0.041

		SE	IL	LM	CL
	Year 3				
	Year 4				
3	Science	F=3.929** p=0.004	F=3.640** p=0.006	F=1.666 p=0.158	F=1.479 p=0.208
	Humanities				
	Social				
	Arts				
	Medical				
4	Urban	t=0.490 p=0.624	t=0.434 p=0.665	t=0.441 p=0.660	t=1.107 p=0.269
	Rural				
5	<1	F=0.104 p=0.958	F=1.352 p=0.258	F=1.024 p=0.382	F=0.977 p=0.404
	1-3				
	3-5				
	>5				

Note: ***p<0.001, **p<0.01, *p<0.05; 1=Gender, 2=Academic Year, 3=Field of Study, 4=Home Location, 5= Average Internet User per Day.

Statistically significant group differences were observed primarily in Self-Efficacy (SE) and Information Literacy (IL). For SE, a significant gender difference was found, with female students scoring higher (M = 3.994, SD = 0.728) than male students (M = 3.611, SD = 1.078), t = -3.787, p < 0.001. In terms of academic year, SE differences approached significance (F = 2.188, p = 0.089), and LSD post hoc analysis revealed that third-year (M = 3.927) and second-year students (M = 3.816) scored significantly higher than fourth-year students (M = 3.250). Regarding field of study, SE also varied significantly (F = 3.929, p = 0.004), with medical students achieving the highest scores (M = 4.081), followed by science and engineering (M = 3.994), and arts students the lowest (M = 3.521). For IL, significant differences were observed across academic years (F = 3.666, p = 0.013), where first-year students scored the highest (M = 3.955) and fourth-year students the lowest (M = 3.117). Field of study also had a significant impact on IL (F = 3.640, p = 0.006), with medical students again performing best (M = 4.213), followed by science and engineering (M = 3.947), and humanities students scoring the lowest (M = 3.470). Other variables such as Learning Motivation and Civic Literacy showed fewer or no significant differences across the demographic groups. Additionally, home location and internet usage time did not yield any statistically significant effects on the measured variables.

To examine the relationships among the key variables in this study—Self-Efficacy (SE), Information Literacy (IL), Learning Motivation (LM), and Civic Literacy (CL)—a Pearson correlation analysis was conducted. The results are presented in Table 4.

Table 4 Result of Correlation Analysis

VAR	SE	IL	LM	CL
SE	1	0.390**	0.474**	0.287**
IL	0.390**	1	0.418**	0.447**
LM	0.474**	0.418**	1	0.382**
CL	0.287**	0.447**	0.382**	1

Note: **p<0.01; SE=Self-Efficacy, IL=Information Literacy, LM=Learning Motivation, and CL=Civic Literacy

The results of the Pearson correlation analysis indicated that all research variables were significantly and positively correlated ($p < 0.01$). Specifically, the correlation coefficient between Self-Efficacy (SE) and Information Literacy (IL) was 0.390, between SE and Learning Motivation (LM) was 0.474, and between SE and Civic Literacy (CL) was 0.287, all of which reflect moderate correlation levels (Cohen, 1988). Among them, the strongest association was found between SE and LM ($r = 0.474$), while the weakest was between SE and CL ($r = 0.287$). All correlation coefficients were below the threshold of 0.60, indicating that the variables are statistically related while maintaining adequate discriminant validity (Henseler et al., 2015). Structural Equation Modeling (SEM) is a statistical method used to analyze relationships among variables based on the covariance matrix. In this study, the model and its goodness-of-fit were tested using AMOS 27.0 software. The model diagram is shown in the figure.

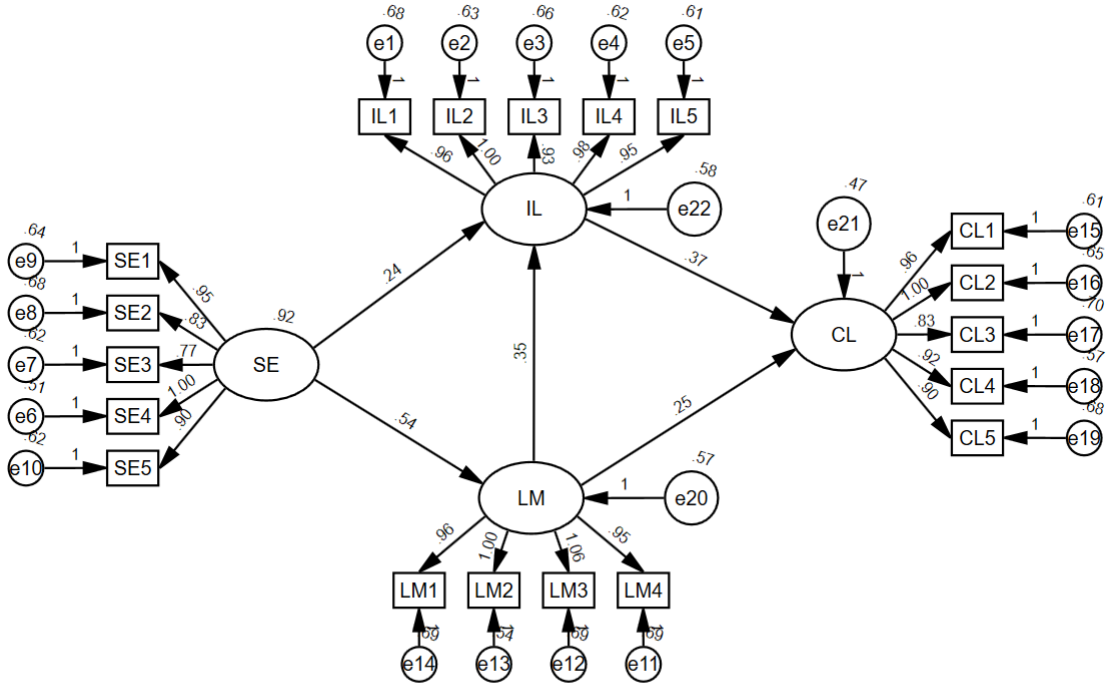

Figure 1 Structural Equation Modeling

The structural model was analyzed using the Maximum Likelihood Estimation (MLE) method, as shown in the table. The model yielded a χ^2/df value of 1.296, which is below the

recommended threshold of 3. The RMSEA value was 0.030, and the GFI, NFI, TLI, and CFI values all exceeded 0.90. Additionally, PNFI and PGFI values were above 0.70. These results indicate that the model demonstrates an ideal level of goodness-of-fit.

Table 5 Model Fit Indices

Fit Indices	x^2/df	RMSEA	GFI	NFI	TLI	CFI	PNFI	PGFI
	1.296	0.030	0.943	0.930	0.983	0.983	0.799	0.730

The results of the Structural Equation Modeling (SEM) path analysis indicated that all hypothesized paths reached statistical significance ($p < 0.05$). Specifically, Self-Efficacy (SE) had the strongest direct positive effect on Learning Motivation (LM), with a standardized coefficient of $\beta = 0.565$ (CR = 8.408, $p < 0.001$). SE also had a significant but relatively weaker direct effect on Information Literacy (IL), with $\beta = 0.258$ (CR = 3.402, $p < 0.001$). Among the predictors of Civic Literacy (CL), IL demonstrated the strongest direct predictive effect ($\beta = 0.398$, CR = 5.290, $p < 0.001$), while LM also significantly influenced CL, though with a smaller effect size ($\beta = 0.274$, CR = 3.776, $p < 0.001$). Notably, LM exerted a significant positive effect on IL ($\beta = 0.352$, CR = 4.476, $p < 0.001$). These results suggest the existence of clear direct effects among the core variables, with LM playing a central predictive role within the model.

Discussion

The present findings reveal a coherent cognitive–motivational pathway linking self-efficacy, learning motivation, information literacy, and civic literacy among university students, while also identifying patterned demographic differences that carry implications for curriculum design and digital citizenship education.

Psychometric Validity of the Measurement Instruments

The psychometric properties of the instruments were robust. Reliability analysis demonstrated strong internal consistency, with Cronbach's alpha values ranging from approximately 0.83 to 0.86 across the four constructs. Sampling adequacy was excellent, as indicated by the Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) value of 0.902 and a significant Bartlett's Test of Sphericity ($p < .001$). Exploratory factor analysis extracted four clearly defined factors with high factor loadings (greater than 0.70) and acceptable communalities (greater than 0.572), supporting the distinctiveness of the constructs and confirming that the instruments were suitable for subsequent structural modeling. These results align with current methodological recommendations emphasizing the need for clear evidence of construct validity before testing structural relationships (Cheung et al., 2024). Relationships Among Self-Efficacy, Learning Motivation, Information Literacy, and Civic Literacy

Correlation analysis revealed positive relationships among all variables. The strongest correlation occurred between self-efficacy and learning motivation ($r = 0.474$), followed by self-efficacy and information literacy ($r = 0.390$), and self-efficacy and civic literacy ($r = 0.287$).

This pattern suggests that efficacy beliefs primarily operate through motivational processes, which subsequently support the development of higher-order literacies rather than influencing them directly. The structural equation model further clarified these relationships. Self-efficacy demonstrated the strongest direct effect on learning motivation ($\beta = 0.565$, $p < .001$), a finding consistent with social–cognitive theory, which posits that efficacy beliefs influence goal setting, effort, and persistence in learning tasks (Bandura, 1997; Schunk & Pajares, 2009). Learning motivation, in turn, significantly predicted information literacy ($\beta = 0.352$, $p < .001$), indicating that motivated students are more likely to engage in demanding information practices such as extensive searching, critical evaluation of sources, and metacognitive monitoring. Information literacy emerged as the strongest proximal predictor of civic literacy ($\beta = 0.398$, $p < .001$), while learning motivation also exerted a smaller but significant direct influence on civic literacy ($\beta = 0.274$, $p < .001$). These findings support a sequential pathway in which self-efficacy enhances motivation, motivation facilitates the development of information literacy, and information literacy ultimately strengthens civic literacy. Importantly, the stronger predictive power of information literacy compared with learning motivation highlights that civic competence depends not only on motivational readiness but also on the ability to critically evaluate and apply information in civic contexts.

Demographic Differences Among Student Groups

The analysis of demographic characteristics revealed several noteworthy patterns. Female students reported significantly higher levels of self-efficacy than male students (female mean = 3.994; male mean = 3.611; $t = -3.787$, $p < .001$), while gender differences in information literacy, learning motivation, and civic literacy were not statistically significant. Although previous studies often report lower female self-efficacy in science, technology, engineering, and mathematics contexts, the domain-general measure used in this study and the substantial representation of students from social sciences and arts may explain the higher female scores. This finding highlights the importance of contextual and disciplinary factors when interpreting gender differences in self-efficacy. Differences across academic years also emerged. First-year students demonstrated the highest levels of information literacy, and both first- and third-year students scored higher in civic literacy than fourth-year students. In contrast, self-efficacy differences were marginal, and learning motivation differences were not statistically significant. The lower scores among senior students may reflect increased academic workload, internships, and career preparation activities that shift attention away from deliberate information practices and civic engagement. Integrating information-literacy and civic-engagement components into senior-year capstone courses may help mitigate this decline. Disciplinary differences were also evident. Students in medical and science fields reported significantly higher levels of self-efficacy and information literacy than students in arts and humanities disciplines, although civic literacy did not differ significantly across fields of study. This pattern may reflect the stronger emphasis on research methods, evidence evaluation, and scientific inquiry in certain curricula. These results reinforce calls to embed explicit information-literacy learning outcomes and authentic research tasks within arts and humanities programs as well (Fosnacht, 2017).

Interpretation of Non-Significant Findings

Two non-significant findings offer additional insight. First, home location (urban versus rural) did not significantly influence any of the four constructs. This may indicate a reduction in the digital access gap among university students, at least in terms of perceived competencies and civic readiness. However, the absence of measures related to socioeconomic status, prior educational opportunities, or internet infrastructure limits firm conclusions, suggesting the need for more nuanced indicators of digital inequality in future research. Second, the duration of daily internet use showed no significant relationship with self-efficacy, information literacy, learning motivation, or civic literacy. This finding supports the perspective that the quantity of digital exposure does not necessarily translate into competence. Instead, the quality and purpose of online engagement appear more important for developing information and civic literacy. Future studies incorporating behavioral or activity-based measures may better capture the experiential factors that shape these competencies (Caballero-Julia et al., 2024).

Methodological Considerations

Several methodological strengths enhance confidence in the findings. The reliability and validity of the instruments were strong, and the structural equation model demonstrated excellent fit indices. The ratio of chi-square to degrees of freedom was 1.296, the root mean square error of approximation was 0.030, and the Goodness-of-Fit Index, Normed Fit Index, Tucker–Lewis Index, and Comparative Fit Index all exceeded 0.93. Additionally, the Parsimony Normed Fit Index and Parsimony Goodness-of-Fit Index were above 0.73, supporting the adequacy of the proposed model. Nevertheless, several limitations should be acknowledged. The exploratory factor analysis relied on principal component analysis, which extracts maximum variance rather than latent common variance. Future research could replicate the analysis using common factor extraction methods and confirmatory factor analysis with indicators such as standardized loadings, average variance extracted, and composite reliability. Furthermore, discriminant validity was inferred from moderate correlations rather than formally tested. Because the study employed a cross-sectional design and self-report measures, causal interpretations should be made cautiously, and potential common-method bias should be assessed. Finally, the sample was drawn from a single institution in Xi'an, which limits generalizability. Multi-institutional and longitudinal studies would help verify whether the observed pathway from self-efficacy to learning motivation to information literacy to civic literacy remains consistent across contexts and over time.

Educational and Curricular Implications

The findings suggest several practical strategies for higher education. First, instructional designs that foster mastery experiences, calibrated challenges, and formative feedback may strengthen students' self-efficacy and thereby enhance learning motivation (Bembenutty et al., 2024). Second, to translate motivation into information literacy, courses should incorporate authentic, ill-structured information problems that require iterative searching, critical evaluation of sources, and metacognitive reflection.

Because information literacy is the strongest predictor of civic literacy, civic education initiatives should integrate explicit training in evidence evaluation, argument analysis, and decision-making under conditions of informational uncertainty. These approaches are particularly important for senior students and for disciplines where information literacy is not explicitly embedded in the curriculum. Finally, the absence of significant effects of internet-use duration suggests that educational programs should prioritize purposeful digital engagement rather than simply increasing online activity, aligning co-curricular initiatives with structured information-analysis tasks and civic learning opportunities (Valkenburg et al., 2022).

Conclusion

The present study advances an integrated explanatory framework in which self-efficacy functions as a foundational psychological driver that stimulates learning motivation, learning motivation in turn scaffolds the development of information literacy, and information literacy ultimately anchors civic readiness in contemporary digital environments. The structural relationships observed in this study suggest that these constructs operate not as isolated competencies but as mutually reinforcing dimensions within a broader learning ecosystem. From a theoretical perspective, the findings contribute to the growing body of literature that emphasizes the role of motivational and cognitive factors in shaping students' capacity to critically access, evaluate, and utilize information for socially responsible participation. The results also reinforce the importance of linking psychological constructs with digital competencies in order to better understand how learners navigate complex information landscapes and translate knowledge into civic engagement.

From a practical standpoint, the model offers actionable insights for educators, curriculum designers, and policymakers seeking to cultivate digitally competent and civically responsible learners. Educational interventions that strengthen students' academic self-efficacy may indirectly enhance information literacy by fostering stronger learning motivation. Similarly, instructional strategies that integrate inquiry-based learning, critical evaluation of digital information, and reflective engagement with social issues may further reinforce the pathway from information literacy to civic readiness. These implications highlight the need for holistic educational designs that simultaneously address motivational, cognitive, and civic dimensions of learning.

Nevertheless, several limitations should be acknowledged. The cross-sectional nature of the data constrains causal inference and limits the ability to capture dynamic changes in learners' psychological and informational competencies over time. Future research would benefit from longitudinal or experimental designs that can more rigorously test causal pathways and temporal sequencing among the constructs examined. Additionally, strengthening measurement strategies—such as testing measurement invariance across demographic groups, cultural contexts, or educational levels—would enhance the generalizability and robustness of the proposed framework.

Further investigation should also incorporate multimodal data sources, including behavioral log data from digital learning platforms, to distinguish between the quantity and quality of learners' digital engagement. Such data could provide deeper insight into how learners actually interact with information resources and how these interactions translate into meaningful civic competencies. By integrating psychometric measures with behavioral

analytics, future studies can move beyond self-reported perceptions toward a more comprehensive understanding of learning processes in digitally mediated environments.

Collectively, these extensions would help advance the field beyond correlational plausibility toward stronger causal precision and more durable instructional design. In doing so, they would contribute to the development of evidence-based educational practices capable of fostering learners who are not only confident and motivated but also information literate and civically prepared to participate in an increasingly complex digital society.

Recommendations

Contributions to the Body of Knowledge

This study advances an integrated account of how self-efficacy, learning motivation, information literacy, and civic literacy interrelate in a Chinese higher-education context. Psychometric evidence establishes a solid foundation for modeling. Substantively, the structural pathway—from self-efficacy to learning motivation, from learning motivation to information literacy, and from information literacy to civic literacy—clarifies that civic readiness is most proximally driven by information processes rather than motivation alone. The findings also add nuance to group differences: higher self-efficacy among women, stronger information literacy and civic literacy among non-seniors, and discipline-sensitive patterns favoring medical and science/engineering programs. Null effects for home location and daily internet-use duration contribute to debates on digital inequality and screen time by suggesting that perceived competencies and civic readiness hinge more on the quality of engagement than on access or hours online.

Practical Recommendations for Educators and Institutions

Course and assessment design should first cultivate self-efficacy through mastery experiences, calibrated challenge, and frequent formative feedback, then convert heightened motivation into information literacy via authentic, ill-structured information problems that require iterative searching, source triangulation, and metacognitive reflection. Because information literacy is the strongest proximal predictor of civic literacy, capstones and general education should include evidence-centered civic tasks and perspective-taking protocols grounded in credible sources. Targeted supports are warranted for final-year students and for disciplines where information-literacy outcomes are less explicit. Institutions should formalize partnerships among faculty, libraries, and learning centers to co-design rubrics, mini-lessons, and feedback tools that make information evaluation and civic reasoning visible, practicable, and assessable.

Policy Recommendations for the Public Sector

Education authorities can accelerate impact by setting clear, developmentally sequenced standards that articulate information-literacy and civic-reasoning outcomes across the undergraduate years, with alignment to teacher professional development and program accreditation. Funding streams should prioritize cross-campus “civic labs” and university–community partnerships that engage students in evidence-based problem solving using open

government data. Equity efforts need to move beyond a simple urban–rural lens toward actionable indicators of device quality, bandwidth reliability, and prior training, coupled with targeted grants to close these gaps. Finally, data-governance guidelines should enable learning analytics that track the quality of digital engagement, while enforcing privacy-by-design, de-identification, and transparent student consent.

Directions for Future Research

Future work should strengthen causal inference and generalizability through longitudinal and experimental designs that test whether boosting self-efficacy reliably raises learning motivation, which in turn improves information literacy and civic literacy over time. Multi-site studies across regions and institution types can examine measurement invariance and contextual moderators. Measurement should be extended with confirmatory factor analysis, average variance extracted, composite reliability, and heterotrait–monotrait checks, along with objective performance tasks for information literacy and civic reasoning. Fine-grained behavioral data—distinguishing task-focused searching from passive scrolling and creation from consumption—will help specify which digital practices translate motivation into durable literacies. Comparative and cross-cultural replications can test the robustness of the pathway and identify policy- and curriculum-relevant levers in diverse educational systems.

References

Andretta, S. (2005). *Information literacy: A practitioner's guide.* Chandos Publishing.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* W. H. Freeman.

Bembenutty, H., Kitsantas, A., DiBenedetto, M. K., Wigfield, A., Greene, J. A., Usher, E. L., ... & Chen, P. P. (2024). Harnessing motivation, self-efficacy, and self-regulation: Dale H. Schunk's enduring influence. *Educational Psychology Review*, 36(4), 139-145.

Caballero-Julia, D., Martín-Lucas, J., & Andrade-Silva, L. E. (2024). Unpacking the relationship between screen use and educational outcomes in childhood: A systematic literature review. *Computers & Education*, 215, 105049.

Cheung, G. W., Cooper-Thomas, H. D., Lau, R. S., & Wang, L. C. (2024). Reporting reliability, convergent and discriminant validity with structural equation modeling: A review and best-practice recommendations. *Asia pacific journal of management*, 41(2), 745-783.

Choi, J., Lee, M., Lee, J. K., Kang, D., & Choi, J. Y. (2017). Correlates associated with participation in physical activity among adults: a systematic review of reviews and update. *BMC public health*, 17(1), 1-13.

Choi, S. B., & Lim, M. S. (2016). Effects of social and technology overload on psychological well-being in young South Korean adults: The mediatory role of social network service addiction. *Computers in Human Behavior*, 61, 245-254.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.* Plenum.

Fosnacht, K. (2020). Information Literacy's Influence on Undergraduates' Learning and Development: Results from a Large Multi-institutional Study. *College & Research Libraries*, 81(2), 272.

Head, A. J., Fister, B., & MacMillan, M. (2020). *Information Literacy in the Age of Algorithms: Student Experiences with News and Information, and the Need for Change.* Project Information Literacy.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115–135.

Honicke, T., & Broadbent, J. (2016). The influence of academic self-efficacy on academic performance: A systematic review. *Educational Research Review*, 17, 63–84.

Julien, H., Latham, D., Gross, M., Moses, L., & Warren, F. (2020). Information Literacy Practices and Perceptions of Community College Librarians in Florida and New York. *Communications in Information Literacy*, 14 (2), 287–324

Kahne, J., & Bowyer, B. (2017). Educating for democracy in a partisan age: Confronting the challenges of motivated reasoning and misinformation. *American Educational Research Journal*, 54(1), 3–34.

Kurbanoglu, S. S., Akkoyunlu, B., & Umay, A. (2006). Developing the information literacy self-efficacy scale. *Journal of Documentation*, 62(6), 730–743.

Lau, Y., Fang, L., Cheng, L. J., & Kwong, H. K. D. (2019). Volunteer motivation, social problem solving, self-efficacy, and mental health: a structural equation model approach. *Educational Psychology*, 39(1), 112-132.

Levine, P. (2007). *The future of democracy: Developing the next generation of American citizens.* Tufts University Press.

Mihailidis, P., & Thevenin, B. (2013). Media literacy as a core competency for engaged citizenship in participatory democracy. *American Behavioral Scientist*, 57(11), 1611–1622.

Moely, B. E., Mercer, S. H., Ilustre, V., Miron, D., & McFarland, M. (2002). Psychometric properties and correlates of the Civic Attitudes and Skills Questionnaire (CASQ): A measure of students' attitudes related to service-learning. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 8(2), 15-26.

Pintrich, P. R. (2000). *The role of goal orientation in self-regulated learning. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), Handbook of self-regulation (pp. 451–502).* Academic Press.

Rheingold, H. (2012). *Net smart: How to thrive online.* MIT Press.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

Schunk, D. H., & Pajares, F. (2009). *Self-Efficacy Theory. In K. R. Wenzel, & A. Wigfield (Eds.), Handbook of Motivation at School (pp. 35-53).* Taylor & Francis Group.

Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston, Measures in health psychology: A user's portfolio. *Causal and control beliefs*, 35(37), 35-38.

Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen.* International Association for the Evaluation of Educational Achievement.

Tuncer, M. (2013). An analysis on the effect of computer self-efficacy over scientific research self-efficacy and information literacy self-efficacy. *Educational Research and Reviews*, 8(1), 33–40.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Structural Equation Modeling of Factors Influencing Organizational Performance of General Primary School Teachers: A Case Study of Guangxi, China

Rui Chen[1*], & Wasin Phromphithakkul[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Rui Chen*
Faculty of Management, Shinawatra University, Thailand.
Email: ruichen@domain.com

2. Wasin Phromphithakkul
Faculty of Management, Shinawatra University, Thailand.
Email: Wasin.p@siu.ac.th

Keywords:
Organizational Commitment, Organizational Citizenship Behavior, Organizational Performance, Teacher Effectiveness, Educational Reform

Article history:
Received: 13/10/2025
Revised: 05/12/2025
Accepted: 30/01/2026
Available online: 17/03/2026

How to Cite:
Chen, R.& Phromphithakkul, W. (2026). Structural Equation Modeling of Factors Influencing Organizational Performance of General Primary School Teachers: A Case Study of Guangxi, China. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 366-380.

ABSTRACT

This study this investigates the relationships among Organizational Commitment (OC), Organizational Citizenship Behavior (OCB), and Organizational Performance (OP) among multi-subject primary school teachers in rural Guangxi, China. Specifically, the study aims to examine the direct effect of OC on OP, the direct effect of OC on OCB, the direct effect of OCB on OP, and the mediating role of OCB in the relationship between OC and OP. A quantitative research design was employed using a structured questionnaire developed based on established theoretical frameworks. The population consisted of primary school teachers in rural Guangxi, and a sample of 380 teachers was selected using appropriate sampling techniques. Data were collected through validated measurement scales reflecting Meyer and Allen's three-component model of organizational commitment, Organ's organizational citizenship behavior framework, and the Balanced Scorecard perspective of organizational performance. The data were analyzed using structural equation modeling and bootstrapping techniques to examine both direct and indirect relationships among the variables.

The results reveal that organizational commitment has a strong and significant direct effect on organizational performance ($\beta = 0.79$, $p < .001$). Organizational commitment also significantly predicts organizational citizenship behavior ($\beta = 0.94$, $p < .001$). In addition, organizational citizenship behavior demonstrates a significant positive effect on organizational performance ($\beta = 1.74$, $p < .001$). Mediation analysis confirms that organizational citizenship behavior partially mediates the relationship between organizational commitment and organizational performance, with a significant indirect effect ($\beta = 0.45$, 95% CI [0.33, 0.57]). These

findings suggest that teacher commitment enhances school performance both directly and indirectly through citizenship behaviors. The study contributes to the theoretical integration of OC, OCB, and OP while providing practical implications for strengthening teacher commitment and promoting voluntary behaviors to improve educational performance in rural schools.

Introduction

The reform of basic education in China has been recognized as a central agenda in advancing both social modernization and educational equity. Over the past decade, particular attention has been directed toward the role of multi-subject primary school teachers in rural regions such as Guangxi. These teachers, often required to handle multiple teaching responsibilities with limited resources, face considerable challenges related to workload, professional competence, and performance evaluation. These structural pressures not only influence the sustainability of reform but also shape teachers' organizational behaviors, including their level of commitment and their willingness to engage in discretionary efforts that go beyond formal job descriptions. As Gong (2020) and Lin et al. (2021) have observed, successful reform cannot be achieved solely through top-down policy initiatives; rather, it depends on teachers' ability to internalize institutional goals and align them with daily practice.

In this respect, the constructs of Organizational Commitment (OC) and Organizational Citizenship Behavior (OCB) have drawn growing scholarly attention for their relevance to educational effectiveness. Research indicates that teachers with stronger OC are more inclined to engage in OCB, which enhances cooperation, innovation, and the quality of educational delivery (Yu, 2022). Such dynamics are particularly significant in rural schools, where teacher retention is fragile and multi-subject teachers are required to extend support across subject boundaries and provide assistance to colleagues. Fan and Liu (2022) further argue that OCB plays a mediating role between commitment and performance, suggesting that voluntary behaviors serve as a bridge connecting attitudinal loyalty to measurable organizational outcomes. Understanding this interplay in the unique context of rural Guangxi thus fills an important gap in the literature on educational management and teacher development.

The absence of such research is particularly problematic in the case of multi-subject primary school teachers in Guangxi. Their commitment to schools may not directly guarantee improved organizational outcomes unless it is mediated through proactive, voluntary behaviors that reinforce collaboration and adaptability within resource-constrained environments. Investigating the OC–OCB–OP mechanism through SEM can therefore generate new insights into how teachers' attitudinal loyalty translates into measurable organizational success, while also offering practical implications for policymakers and school leaders. By addressing this gap, the study not only contributes to theoretical enrichment but also provides actionable strategies for strengthening teacher retention and enhancing the performance of rural schools undergoing reform.

Literature Review and Theoretical Framework

Organizational Performance in Educational Institutions

Conceptualizing and measuring organizational performance in schools requires a broader perspective than traditional notions of productivity. Unlike business organizations that emphasize financial outcomes, school performance reflects multidimensional educational outcomes including internal management processes, teaching effectiveness, stakeholder satisfaction, and sustainable institutional development. In this regard, the Balanced Scorecard framework proposed by Robert S. Kaplan and David P. Norton offers a comprehensive approach to evaluating organizational performance through multiple perspectives, including financial performance, internal processes, learning and growth, and stakeholder outcomes. Applying this multidimensional perspective to educational institutions enables researchers to capture the complex nature of school performance. In the educational context, organizational performance may involve effective teaching practices, positive teacher–student relationships, improved learning outcomes, and strong trust among stakeholders such as parents, communities, and educational authorities. Previous studies have emphasized that integrating teacher attitudes and behaviors into organizational performance evaluation helps explain how internal human factors contribute to institutional effectiveness (Chen & Phromphithakkul, 2025; Kaplan & Norton, 1996). Particularly in rural educational environments, school performance depends heavily on teachers' psychological attachment to their institutions and their willingness to engage in activities beyond formal job requirements. Teachers often play multiple roles simultaneously, including instructional, administrative, and community-oriented responsibilities. Therefore, incorporating Organizational Commitment (OC) and Organizational Citizenship Behavior (OCB) into the assessment of organizational performance provides a more comprehensive understanding of how teachers contribute to school effectiveness. Such an approach also offers practical implications for policy development and leadership strategies aimed at supporting multi-subject teachers as key agents of educational reform in rural China (Yu, 2022).

Organizational Commitment and Organizational Performance

Organizational commitment refers to the psychological attachment employees feel toward their organization and their willingness to remain part of it and contribute to its goals. According to John P. Meyer and Natalie J. Allen, organizational commitment reflects employees' emotional attachment, perceived obligation, and perceived cost associated with leaving the organization. In educational institutions, teachers with strong organizational commitment tend to demonstrate higher levels of dedication to teaching responsibilities, collaboration with colleagues, and active participation in school development activities. Such behaviors contribute to improved institutional effectiveness and student outcomes. Previous research consistently shows that employees who exhibit strong commitment are more likely to align their efforts with organizational goals, leading to enhanced performance at both individual and organizational levels. In rural schools, where teachers often face heavy workloads, limited resources, and multiple subject responsibilities, commitment becomes an even more critical factor influencing school effectiveness. Teachers who feel emotionally connected to their institutions are more likely to remain motivated despite challenging

working conditions, thereby contributing to sustained organizational performance. Based on this theoretical and empirical evidence, the following hypothesis is proposed:

Organizational Commitment and Organizational Citizenship Behavior

Organizational Citizenship Behavior refers to voluntary actions that are not formally required by job descriptions but contribute to the effective functioning of an organization. The concept was first systematically articulated by Dennis W. Organ, who defined OCB as discretionary behaviors that support organizational efficiency and social harmony. Employees with strong organizational commitment often develop a sense of responsibility and loyalty toward their organization, motivating them to go beyond formal duties. These discretionary behaviors may include assisting colleagues, participating in organizational initiatives, and maintaining a cooperative work environment. In educational contexts, teachers demonstrating OCB may voluntarily mentor new colleagues, assist students outside classroom hours, or contribute to school improvement activities without explicit rewards. Empirical research indicates that organizational commitment is one of the strongest predictors of OCB. Employees who feel emotionally attached to their organizations are more inclined to engage in behaviors that promote collective success. Therefore, teachers with high levels of commitment are likely to display stronger citizenship behaviors that enhance collaboration and overall school functioning.

Organizational Citizenship Behavior and Organizational Performance

Organizational Citizenship Behavior plays a critical role in enhancing organizational effectiveness by promoting cooperation, flexibility, and trust among members. According to the work of Philip M. Podsakoff and colleagues, OCB contributes significantly to organizational performance by improving teamwork, reducing conflicts, and facilitating knowledge sharing within organizations. In school environments, teachers who demonstrate citizenship behaviors help create supportive professional communities where collaboration and shared problem-solving become common practices. Such behaviors contribute to improved teaching quality, stronger relationships with students and parents, and a more positive organizational climate. Consequently, schools with high levels of teacher OCB tend to achieve better educational outcomes and stronger institutional performance. Moreover, OCB supports organizational adaptability by encouraging proactive problem solving and innovation. This is particularly important in rural schools where teachers must often respond creatively to limited resources and diverse student needs. Therefore, the presence of strong citizenship behaviors among teachers can significantly enhance overall organizational effectiveness.

The Mediating Role of Organizational Citizenship Behavior

While organizational commitment directly influences organizational performance, previous studies suggest that this relationship is often strengthened through mediating behavioral mechanisms. One of the most significant mediators identified in the literature is Organizational Citizenship Behavior. Early theoretical work by Dennis W. Organ and subsequent empirical studies demonstrated that employees who are committed to their organizations tend to exhibit higher levels of citizenship behavior, which subsequently enhances

organizational outcomes. Later empirical studies by Scott B. MacKenzie and Philip M. Podsakoff further confirmed that OCB functions as a critical mechanism linking employee attitudes with organizational performance. Through behaviors such as altruism, conscientiousness, and civic virtue, committed employees contribute to the overall effectiveness and sustainability of their organizations. However, much of the existing empirical evidence originates from corporate settings or Western institutional environments. This raises questions regarding the applicability of these findings to educational contexts in Asia, particularly rural schools where cultural values, organizational structures, and teacher responsibilities differ significantly. Furthermore, many previous studies relied primarily on regression or correlational analyses, which limit the ability to examine complex causal relationships among multiple constructs. To address these limitations, this study employs Structural Equation Modeling (SEM) to simultaneously examine the direct and indirect relationships among Organizational Commitment, Organizational Citizenship Behavior, and Organizational Performance. SEM allows for a comprehensive assessment of mediation effects within a single analytical framework, providing a more robust understanding of how teacher commitment influences school performance through citizenship behaviors.

Research Framework

Based on the theoretical and empirical literature discussed above, this study proposes a conceptual framework in which Organizational Commitment influences Organizational Performance both directly and indirectly through Organizational Citizenship Behavior. In this framework, Organizational Citizenship Behavior functions as a mediating variable that explains how teachers' commitment translates into improved organizational outcomes in rural primary schools.

The conceptual model therefore includes three key constructs: Organizational Commitment (independent variable), Organizational Citizenship Behavior (mediator), and Organizational Performance (dependent variable). This framework aims to provide a comprehensive understanding of the behavioral mechanisms that shape school performance in rural educational contexts.

Objectives

1. To examine the direct effect of Organizational Commitment (OC) on Organizational Performance (OP).
2. To investigate the direct effect of Organizational Commitment (OC) on Organizational Citizenship Behavior (OCB).
3. To assess the direct effect of Organizational Citizenship Behavior (OCB) on Organizational Performance (OP).
4. To test the mediating role of Organizational Citizenship Behavior (OCB) in the relationship between Organizational Commitment (OC) and Organizational Performance (OP).

Methodology

Research Design

This study adopted a quantitative research design, supported by pilot testing and psychometric validation to ensure methodological rigor. The quantitative approach was considered most appropriate given the study's focus on testing causal relationships among Organizational Commitment (OC), Organizational Citizenship Behavior (OCB), and Organizational Performance (OP). Prior to the main survey, a pilot study was conducted with a small group of multi-subject teachers in Guangxi to refine the measurement items, verify content validity, and assess initial reliability. Feedback from this phase helped to improve the clarity and contextual appropriateness of the questionnaire. The finalized survey instrument was then administered to the target population, with procedures aligned to ethical research practices, including voluntary participation, informed consent, and confidentiality safeguards. This design provided a robust foundation for employing advanced statistical techniques, particularly Structural Equation Modeling (SEM), to test the hypothesized relationships.

Sampling and Context

The research population consisted of multi-subject primary school teachers in rural Guangxi, a group identified as crucial to the ongoing reforms in basic education. These teachers often handle multiple subjects simultaneously, while working under conditions of limited resources and heavy workload. To determine the appropriate sample size, Cochran's formula was applied, which indicated a minimum of 384 participants to ensure representativeness and statistical power. A stratified random sampling technique was adopted to capture variation across districts and school sizes, ensuring proportional representation. A total of 380 valid responses were collected and deemed adequate for SEM analysis. Demographic data such as age, gender, years of teaching, and subject specialization were included to provide contextual background and to allow for subgroup analyses where necessary.

Instruments and Measures

The measurement instruments were developed based on established theoretical frameworks and adapted for the educational context. Organizational Commitment (OC) was measured using items adapted from Meyer and Allen's (1991) three-component model, which was extended into six dimensions reflecting affective, continuance, and normative aspects, along with localized constructs such as relational and conditional commitment. In total, 18 items were used to capture these facets. Organizational Citizenship Behavior (OCB) was measured using Organ's (1988) conceptualization, operationalized into 15 items that reflected altruism, conscientiousness, courtesy, sportsmanship, and civic virtue. Organizational Performance (OP) was assessed with a 12-item scale derived from the Balanced Scorecard framework, covering four dimensions: government and societal satisfaction, teacher-student satisfaction, internal process performance, and strategic development (Kaplan & Norton, 1996). All items were measured on a five-point Likert scale ranging from 1 ("strongly disagree") to 5 ("strongly agree"). Translation and back-translation procedures were conducted to ensure

semantic accuracy, and expert panels reviewed the items for cultural and contextual relevance, strengthening content validity.

Reliability and Validity

Reliability and validity testing followed established psychometric standards. Cronbach's alpha coefficients demonstrated high internal consistency across all scales, with an overall reliability coefficient of 0.985, which far exceeded the recommended threshold of 0.70 (Nunnally & Bernstein, 1994). The Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) measure of sampling adequacy was 0.97, while Bartlett's test of sphericity was significant ($p < .001$), supporting the appropriateness of factor analysis. Exploratory Factor Analysis (EFA) was conducted to identify underlying constructs, followed by Confirmatory Factor Analysis (CFA) to confirm factor structures. Convergent and discriminant validity were assessed using Average Variance Extracted (AVE) and Composite Reliability (CR), both of which exceeded minimum recommended values (AVE ≥ 0.50, CR ≥ 0.70) (Hair et al., 2019). These procedures established the robustness of the measurement model and ensured that the constructs were reliable indicators of the latent variables.

Data Analysis

Data were analyzed using Structural Equation Modeling (SEM) in AMOS. The model tested both direct and indirect pathways among OC, OCB, and OP. Model fit was assessed using multiple indices, including the chi-square/degrees of freedom ratio (χ^2/df), the Comparative Fit Index (CFI), the Tucker-Lewis Index (TLI), the Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), and the Standardized Root Mean Square Residual (SRMR). The thresholds for acceptable model fit were set at $\chi^2/df \leq 3$, CFI and TLI ≥ 0.90, RMSEA ≤ 0.08, and SRMR ≤ 0.08 (Hu & Bentler, 1999). Additionally, bootstrapping procedures with 5,000 resamples were applied to test the significance of mediation effects. This analytic strategy allowed for a comprehensive evaluation of both direct and indirect effects, providing empirical evidence for the proposed model.

Results

Model Evaluation and Fit Indices

The proposed structural equation model (SEM) was tested using AMOS. The model demonstrated an acceptable and robust fit to the data across a wide range of indicators. The chi-square statistic ($\chi^2 = 2160.006$, $df = 942$, $p = 0.342$) was not significant, suggesting no substantial discrepancy between the observed data and the hypothesized model. Although chi-square tests are known to be sensitive to sample size, the chi-square-to-degree-of-freedom ratio ($\chi^2/df = 2.293$) fell below the recommended threshold of 3.0, indicating a satisfactory model fit.

Other fit indices further supported the adequacy of the model: GFI = 0.911, CFI = 0.951, NFI = 0.923, and TLI = 0.938, all exceeding the recommended value of 0.90. The RMSEA = 0.091 (90% CI [0.086–0.132]) was within acceptable limits, and RMR = 0.033 was well below the cut-

off of 0.05. Collectively, these indices confirmed that the model captured the data structure effectively and could be used to test the hypothesized relationships.

Hypotheses Testing Results

The four hypotheses (H1–H4) were evaluated through SEM path analysis. Figure 1 illustrates the structural model with standardized coefficients for each path.

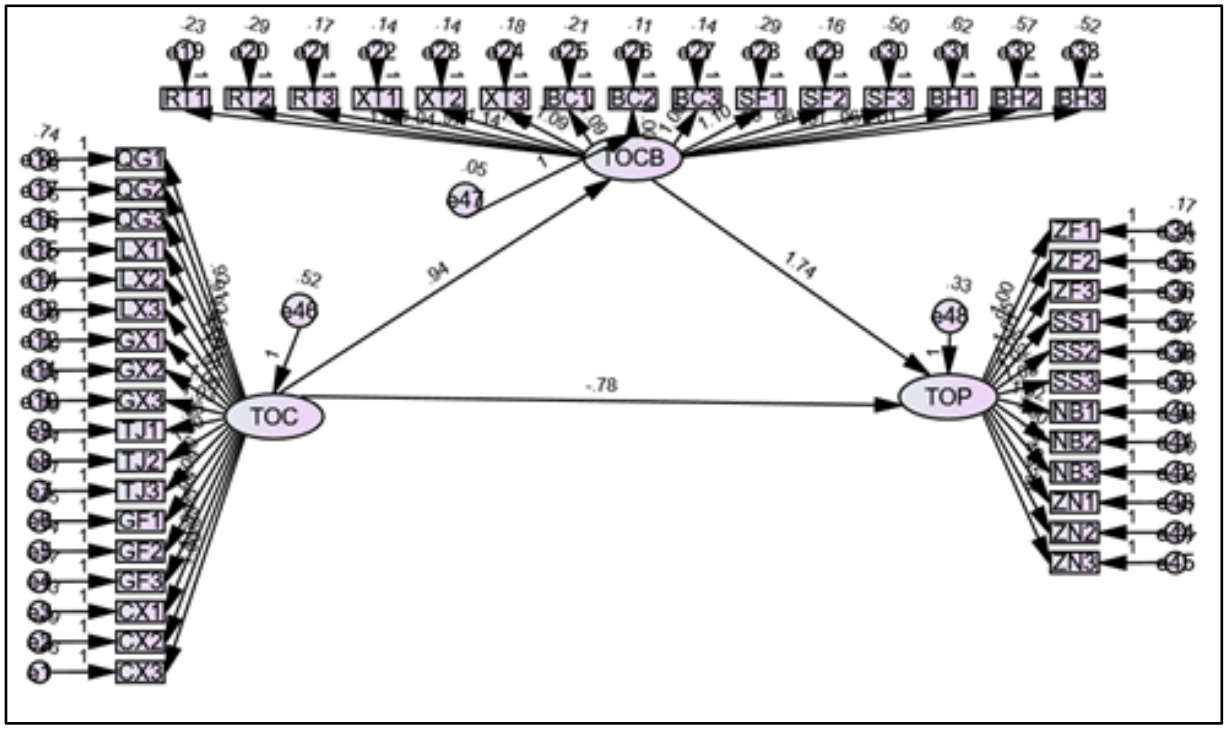

Figure 1 Structural Equation Model of TOC, TOCB, and TOP

The results confirmed significant direct and indirect effects among Teacher Organizational Commitment (TOC), Teacher Organizational Citizenship Behavior (TOCB), and Teacher Organizational Performance (TOP).

Table 1 Summary of Hypotheses Testing Results

Hypothesis	Path Tested	Standardized Coefficient (β)	C.R.	p-value	Result
H1	TOC → TOP	0.785	4.129	< .001	Supported
H2	TOC → TOCB	0.944	18.856	< .001	Supported
H3	TOCB → TOP	1.744	8.644	< .001	Supported
H4	TOC → TOCB → TOP	Indirect effect = 0.45 (95% CI [0.33, 0.57])	–	< .001	Supported (Partial Mediation)

Standardized Direct, Indirect, and Total Effects

In addition to hypothesis testing, the model was evaluated for direct, indirect, and total effects. Results are presented in Table 2.

Table 2 Standardized Direct, Indirect, and Total Effects

Predictor	Outcome	Direct Effect (β)	Indirect Effect (β)	Total Effect (β)
TOC	TOCB	0.944***	–	0.944***
TOC	TOP	0.785***	0.45***	1.235***
TOCB	TOP	1.744***	–	1.744***

*Note: ***p < .001*

Interpretation of Findings

The analysis provided strong empirical support for all four hypotheses (H1–H4). First, TOC had a significant direct effect on TOP (H1), indicating that teachers' commitment directly enhances organizational performance. This suggests that affective, continuance, and normative commitment play a crucial role in improving school efficiency, stakeholder satisfaction, and strategic growth.

Second, TOC exerted a very strong effect on TOCB (H2). Teachers with higher levels of commitment were more likely to demonstrate voluntary behaviors such as helping colleagues, maintaining harmony, and conserving resources, confirming that commitment is a strong predictor of citizenship behaviors.

Third, TOCB was found to be the most powerful driver of TOP (H3), with the highest standardized coefficient (β = 1.744). This highlights the importance of extra-role behaviors in directly boosting organizational outcomes and reflects the critical role of collaboration and discretionary effort in resource-constrained school contexts.

Finally, mediation analysis confirmed that TOCB partially mediates the relationship between TOC and TOP (H4). The indirect effect (β = 0.45) was significant, indicating that TOC enhances TOP both directly and indirectly through the behavioral channel of OCB. The total effect of TOC on TOP (β = 1.235) underscores the dual pathway of influence, emphasizing that teacher commitment operates not only as an attitudinal construct but also as a motivational source that drives discretionary behaviors, which in turn amplify organizational performance.

Discussion

The first objective of this study sought to examine the direct effect of Organizational Commitment (OC) on Organizational Performance (OP) among multi-subject primary school teachers in rural Guangxi. The results confirmed Hypothesis 1, showing a strong positive path coefficient (β = 0.79, p < .001). This finding implies that when teachers demonstrate higher levels of affective, normative, and continuance commitment, they significantly enhance their schools' performance across multiple dimensions, including stakeholder satisfaction, student engagement, internal processes, and long-term strategic development. The result underscores that teacher commitment is not only an attitudinal resource but also a tangible determinant of institutional outcomes.

From a theoretical standpoint, this finding aligns closely with Meyer and Allen's (1991) three-component model of commitment, which emphasizes that emotional attachment, perceived obligation, and cost-based reasoning jointly shape employee loyalty. The direct impact observed here suggests that committed teachers in rural schools are more motivated to align personal values with institutional goals, thereby improving school-level performance. This outcome also resonates with Organ's (1988) work, which describes commitment as a foundational driver of extra-role behaviors, even though the present analysis demonstrates that OC alone is sufficient to directly enhance performance without mediation. Furthermore, the use of the Balanced Scorecard (Kaplan & Norton, 1996) as a framework confirms that commitment contributes to performance in a multidimensional manner, moving beyond narrow productivity indicators to capture systemic improvements in education.

When compared to previous studies, the present findings are consistent with international research indicating that teacher commitment is a predictor of school effectiveness (Lin, Zhang, & Zhao, 2021; Yu, 2022). At the same time, the strong direct effect reported here contrasts with studies suggesting that OC influences performance only through mediators such as Organizational Citizenship Behavior (Podsakoff, MacKenzie, Paine, & Bachrach, 2000). This divergence may be explained by the rural context of Guangxi, where high workloads and scarce resources require teachers to directly transform their commitment into tangible contributions to performance. Similar results have also been noted in Thai educational contexts, where teacher commitment was linked to enhanced organizational efficiency and student satisfaction (Suriya & Boonchuay, 2021).

The practical implications of this finding are clear: school leaders and policymakers should prioritize strategies that build teacher commitment, such as recognition systems, supportive leadership, and professional development opportunities. Strengthening commitment directly improves school outcomes and provides a foundation for sustainable reform. However, limitations must be acknowledged. The study's cross-sectional design prevents causal inference, and its focus on rural Guangxi limits generalizability. Future research should adopt longitudinal approaches and broaden the scope to other regions and educational levels. Despite these limitations, the study contributes valuable insights into the central role of OC as a driver of organizational performance in resource-constrained educational contexts.

The second objective of this study was to investigate the direct effect of Organizational Commitment (OC) on Organizational Citizenship Behavior (OCB) among multi-subject primary school teachers in rural Guangxi. The findings confirmed Hypothesis 2, revealing a very strong and statistically significant effect ($\beta = 0.94$, $p < .001$). This suggests that when teachers demonstrate higher levels of commitment to their schools—whether rooted in emotional attachment, moral obligation, or recognition of the costs of leaving—they are substantially more likely to engage in discretionary, extra-role behaviors that support the school community. Such behaviors include assisting colleagues, protecting school resources, maintaining discipline, and contributing to a collaborative and positive climate. These results underscore that commitment is not only an attitudinal condition but also a key driver of behavioral outcomes in educational organizations.

From a theoretical perspective, the results resonate with Meyer and Allen's (1991) three-component model of OC, which explains how affective, continuance, and normative commitments interact to shape teachers' organizational attitudes. Teachers who embody these commitments appear more motivated to go beyond their formal job descriptions, directly translating loyalty into cooperative and altruistic actions. This is consistent with

Organ's (1988) foundational theory of OCB, which posits that such behaviors arise when individuals feel psychologically bonded to their organization. Furthermore, these findings extend the understanding of Organ's model by demonstrating that OC functions as a powerful antecedent of OCB in the specific cultural and structural context of rural Chinese schools.

The results also align with previous research that has found positive links between OC and OCB. For instance, recent studies in Asian education contexts have shown that teacher commitment fosters collaborative behaviors and willingness to help peers (Lin, Zhang, & Zhao, 2021; Yu, 2022). These studies, like the present one, confirm that committed teachers do not restrict themselves to prescribed duties but actively engage in behaviors that improve the overall functioning of schools. However, while prior research often emphasizes the mediating role of OCB in linking commitment to performance (Podsakoff, MacKenzie, Paine, & Bachrach, 2000), the strength of the direct path observed here indicates that OC alone is a sufficient condition for promoting OCB. This highlights the contextual nuance of Guangxi's rural schools, where high workloads and shared challenges may intensify the tendency of committed teachers to support one another.

Practically, this finding emphasizes the importance of developing school-level strategies that strengthen teacher commitment as a means of encouraging OCB. Leaders can foster commitment by promoting inclusive decision-making, offering recognition for teachers' contributions, and providing opportunities for professional development. By doing so, schools create a culture where loyalty is naturally expressed in voluntary contributions that sustain organizational health. In rural contexts with limited resources, these behaviors can compensate for structural deficits and provide critical support for reform initiatives.

Nevertheless, the study has limitations that should be acknowledged. The cross-sectional design restricts causal interpretation, and the sample was limited to rural Guangxi, which may not represent urban or international contexts. Future research should employ longitudinal designs to examine how commitment translates into OCB over time, and comparative studies should be conducted across cultural and institutional settings. Exploring potential moderating factors, such as leadership style or teacher motivation, would also deepen understanding of the mechanisms linking OC and OCB.

The third objective of this study was to assess the direct effect of Organizational Citizenship Behavior (OCB) on Organizational Performance (OP) among multi-subject primary school teachers in rural Guangxi. The results confirmed Hypothesis 3, indicating that OCB had a very strong and statistically significant impact on OP ($\beta = 1.74$, $p < .001$). This finding suggests that teachers who voluntarily engage in behaviors beyond their formal job descriptions—such as assisting colleagues, conserving school resources, maintaining harmony, and supporting organizational initiatives—directly contribute to the improvement of school performance. Importantly, this effect underscores the centrality of OCB as a behavioral mechanism that drives organizational outcomes in resource-constrained educational settings.

From a theoretical perspective, the results reinforce Organ's (1988) conceptualization of OCB as discretionary behaviors that, although not formally rewarded, enhance organizational effectiveness. The findings demonstrate that OCB is not merely supplementary but rather a fundamental determinant of performance, confirming its importance in translating individual actions into collective results. Furthermore, the significant impact of OCB on OP aligns with the Balanced Scorecard (Kaplan & Norton, 1996), which recognizes that organizational performance extends beyond financial or output measures to include internal processes, learning and growth, and stakeholder satisfaction. Teachers' OCB behaviors—such as fostering

collaboration and creating a positive school climate—are therefore integral to strengthening each of these performance dimensions. The findings also complement Meyer and Allen's (1991) model, as OC serves as a motivational antecedent, while OCB represents the behavioral manifestation that directly influences outcomes.

When compared with previous research, the results are consistent with recent studies in both Western and Asian educational contexts that identify OCB as a critical driver of school performance (Lin, Zhang, & Zhao, 2021; Fan & Liu, 2022). Similar findings have been observed in Thai schools, where teachers' willingness to engage in cooperative and voluntary behaviors contributed to higher organizational efficiency and student satisfaction (Suriya & Boonchuay, 2021). However, some earlier research suggested that OCB's impact is relatively modest without strong commitment or leadership support (Podsakoff et al., 2000). The present study, by contrast, shows that OCB alone has a substantial direct effect, reflecting the contextual reality of rural Guangxi, where extra-role contributions from teachers are indispensable to sustaining school operations and performance.

Practically, this finding emphasizes the importance of creating school environments that encourage and reward OCB. School leaders should recognize and value teachers' voluntary efforts, foster teamwork, and promote a culture of mutual support. Policies that cultivate collaborative practices and empower teachers to take initiative are likely to amplify organizational outcomes. In rural contexts, where formal resources are limited, OCB can serve as a compensatory mechanism that enables schools to meet reform goals and maintain stakeholder trust.

Nevertheless, the study acknowledges limitations. The sample was restricted to rural Guangxi, which may limit the generalizability of results. Additionally, the cross-sectional design does not capture how OCB influences performance over time. Future research should adopt longitudinal approaches and explore how leadership style, motivation, or cultural values may moderate the OCB–OP relationship. Such extensions would provide a richer understanding of how citizenship behaviors contribute to organizational effectiveness in diverse educational settings.

The fourth objective of this study was to examine the mediating role of Organizational Citizenship Behavior (OCB) in the relationship between Organizational Commitment (OC) and Organizational Performance (OP). The findings confirmed Hypothesis 4, showing that OCB partially mediated the OC–OP relationship with a significant indirect effect ($\beta = 0.45$, 95% CI [0.33, 0.57]). This indicates that while OC has a direct positive effect on OP, a considerable portion of its influence is transmitted through OCB. In practice, this means that teachers' commitment enhances school performance not only by directly aligning their attitudes with institutional objectives but also by encouraging voluntary behaviors that contribute to organizational effectiveness.

From a theoretical perspective, the mediation effect validates Organ's (1988) conceptualization of OCB as a behavioral bridge linking employee attitudes to organizational outcomes. The findings suggest that OC functions as a motivational driver, while OCB serves as its behavioral expression that amplifies performance outcomes. Meyer and Allen's (1991) three-component model further clarifies this process, as affective, continuance, and normative commitment create psychological conditions that motivate teachers to contribute extra-role behaviors, which in turn improve organizational functioning. The Balanced Scorecard framework (Kaplan & Norton, 1996) also supports this interpretation, as OCB-driven improvements—such as collaboration, innovation, and stakeholder trust—strengthen multiple

dimensions of performance, including internal processes, student satisfaction, and long-term strategic growth.

These results are consistent with recent international research, which has highlighted the mediating role of OCB in educational and organizational contexts. Studies in Asia have reported that teacher commitment increases OCB, which then predicts higher levels of job satisfaction, retention, and institutional performance (Lin, Zhang, & Zhao, 2021; Yu, 2022). Similarly, Fan and Liu (2022) found that teachers' organizational commitment influenced engagement and outcomes primarily through OCB, confirming the centrality of this mediating mechanism. However, some earlier research suggested that OCB's role may vary by context, with weaker effects in highly formalized institutions (Podsakoff et al., 2000). The present study, by demonstrating partial mediation, adds nuance by showing that while OCB strengthens the OC–OP link, teacher commitment also retains a substantial direct influence. This dual pathway reflects the reality of rural Guangxi schools, where commitment is indispensable but OCB enhances collective resilience under resource constraints.

Practically, this finding highlights the need for school leaders and policymakers to create environments that not only build teacher commitment but also enable its expression through citizenship behaviors. Recognition systems, team-based practices, and supportive leadership can encourage teachers to engage in voluntary contributions that multiply the effects of their commitment. In rural contexts, where resources are limited, OCB provides a crucial mechanism for transforming individual loyalty into organizational effectiveness. Encouraging such behaviors can thus amplify the outcomes of education reform and ensure long-term sustainability of school performance.

Nevertheless, limitations must be noted. The cross-sectional design does not capture the dynamic process of mediation over time, and the sample's focus on rural Guangxi may restrict generalizability. Future research could adopt longitudinal designs and cross-cultural comparisons to assess whether the mediating role of OCB holds consistently across contexts. Moreover, exploring potential moderators—such as leadership style or school climate—would provide deeper insights into conditions that strengthen or weaken OCB's mediating role.

Conclusion

This study examined the structural relationships among Organizational Commitment (OC), Organizational Citizenship Behavior (OCB), and Organizational Performance (OP) in the context of multi-subject primary school teachers in rural Guangxi. The results confirmed that OC exerts a strong and direct influence on OP, highlighting the importance of teachers' loyalty, emotional attachment, and sense of obligation in shaping school effectiveness. At the same time, OC was shown to strongly predict OCB, suggesting that committed teachers are more likely to engage in voluntary behaviors that extend beyond their formal roles, such as helping colleagues, conserving resources, and fostering a collaborative climate. OCB itself was found to be a powerful driver of OP, indicating that these extra-role contributions play a central role in improving school outcomes across multiple dimensions. Furthermore, the mediation analysis revealed that OCB partially transmits the effect of OC on OP, illustrating a dual pathway in which commitment enhances performance both directly and indirectly through citizenship behaviors.

Together, these findings provide a comprehensive picture of how teacher commitment and voluntary behaviors interact to influence school performance. They underscore that

reforms in rural education cannot rely solely on structural or policy interventions but must also recognize and strengthen the attitudinal and behavioral contributions of teachers. For multi-subject teachers working in resource-constrained environments, organizational commitment provides the foundation for effectiveness, while citizenship behaviors serve as the practical mechanisms that sustain collective performance. The study concludes that enhancing teacher commitment and fostering a culture of OCB are both essential strategies for advancing educational reform and improving the long-term sustainability of rural schools.

Recommendations

Recommendations from the Study

Based on the findings of this research, several recommendations are proposed for relevant stakeholders:

1. Based on the finding that Organizational Commitment (OC) directly enhances Organizational Performance (OP), it is recommended that educational authorities and school leaders strengthen teachers' commitment through recognition systems, supportive leadership practices, and opportunities for professional development. These strategies will help sustain high levels of school performance.

2. Since OC was shown to strongly influence Organizational Citizenship Behavior (OCB), schools should cultivate organizational cultures that encourage cooperation, teamwork, and trust. By promoting inclusive decision-making and providing recognition for voluntary contributions, teachers' loyalty can be translated into extra-role behaviors that benefit the entire institution.

3. As OCB was found to have a powerful direct effect on OP, it is essential to design mechanisms that actively reward and reinforce such behaviors. Encouraging teachers to assist colleagues, protect resources, and foster a harmonious school climate will enhance both the efficiency and long-term sustainability of school operations.

Recommendations for Future Research

To further develop the understanding of OC, OCB, and OP in educational contexts, future research should consider the following directions:

1. Future studies should expand the scope of investigation beyond rural Guangxi to include urban schools and other regions in China or Southeast Asia. This broader sampling will allow for comparative analyses across diverse educational contexts and enhance the generalizability of findings.

2. Longitudinal research designs should be employed to capture how the relationships among Organizational Commitment (OC), Organizational Citizenship Behavior (OCB), and Organizational Performance (OP) evolve over time. Such designs would provide stronger evidence of causality and reveal dynamic patterns of teacher behavior and organizational outcomes.

3. Additional variables should be incorporated into future models, such as leadership style, teacher motivation, or cultural values, as potential moderators or mediators. Examining these factors could offer a more nuanced understanding of the mechanisms linking OC and

OCB to OP and highlight conditions under which the relationships are strengthened or weakened.

References

Chen, X., & Phromphithakkul, C. (2025). Teacher commitment, organizational citizenship behavior, and school performance: Evidence from rural educational institutions. *International Journal of Educational Management, 39*(2), 215–231.

Fan, X., & Liu, Q. (2022). Organizational commitment, organizational citizenship behavior, and school performance: Evidence from Chinese primary schools. *Educational Management Administration & Leadership, 50*(5), 832–850. https://doi.org/10.1177/1741143221 1036420

Fan, Y., & Liu, H. (2022). The mediating role of organizational citizenship behavior in the relationship between teacher commitment and school performance. *Frontiers in Psychology, 13*, 845732.

Gong, Y. (2020). Educational reform and teacher professional development in rural China: Challenges and policy implications. *Asia Pacific Education Review, 21*(3), 421–432.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The balanced scorecard: Translating strategy into action*. Harvard Business School Press.

Lin, J., Zhang, W., & Li, Q. (2021). Teacher workload, professional identity, and educational reform in rural China. *Teaching and Teacher Education, 103*, 103345.

Lin, Y., Zhang, X., & Zhao, H. (2021). Teacher organizational commitment and school effectiveness: The mediating role of organizational citizenship behavior. *Frontiers in Psychology, 12*, 742345. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.742345

MacKenzie, S. B., Podsakoff, P. M., & Podsakoff, N. P. (2011). Challenge-oriented organizational citizenship behaviors and organizational effectiveness: Do challenge-oriented behaviors really have an impact on the organization? *Personnel Psychology, 64*(3), 559–592.

Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review, 1*(1), 61–89. https://doi.org/ 10.1016/ 1053-48 22(91)90011-Z

Organ, D. W. (1988). *Organizational citizenship behavior: The good soldier syndrome*. Lexington Books.

Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Paine, J. B., & Bachrach, D. G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research. *Journal of Management, 26*(3), 513–563. https://doi.org /10.1177/014920630002600307

Suriya, K., & Boonchuay, P. (2021). Teacher organizational commitment and school effectiveness in Thai primary schools. *International Journal of Educational Management, 35*(7), 1483–1497. https://doi.org/10.1108/IJEM-02-2021-0064

Yu, L. (2022). Organizational commitment and teachers' extra-role behavior in primary education: Evidence from China. *Asia Pacific Education Review, 23*(4), 689–702. https://doi.org/10.1007/s12564-021-09740-6

Yu, L. (2022). Organizational commitment and teachers' citizenship behavior in rural primary schools: Implications for educational management in China. *Educational Management Administration & Leadership, 50*(5), 789–804.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Guidelines for Enhancing the Efficiency of Personnel Management in Schools under the Secondary Educational Service Area Office Phichit

แนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร

Prachum Pinsagul[1*], Manop Ketmek[2], Pairoj Phrommeenet[3], Prachuab Chantorn[4], Pradit Sriuan[5], Somkiat Intawong[6], & Chaweewan Charoensup[7]

ประชุม ปิ่นสกุล[1*], มานพ เกตุเมฆ[2], ไพโรจน์ พรหมมีเนตร[3], ประจวบ จันทร[4], ประดิษฐ์ ศรีอ้วน[5], สมเกียรติ อินทวงศ์[6], & ฉวีวรรณ เจริญทรัพย์[7]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Prachum Pinsagul*
ประชุม ปิ่นสกุล
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: com12plu002@gmail.com

2. Manop Ketmek
มานพ เกตุเมฆ
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: manop_ket@gmail.com

3. Pairoj Phrommeenet
ไพโรจน์ พรหมมีเนตร
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: pairoj_phrom@gmail.com

4. Prachuab Chantorn
ประจวบ จันทร
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: prachuab_chan@gmail.com

5. Pradit Sriuan
ประดิษฐ์ ศรีอ้วน
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: Pradit_sri@gmail.com

ABSTRACT

This study aimed to 1) examine the current conditions and development approaches for improving the efficiency of human resource management in schools under the Secondary Educational Service Area Office 41 in Phichit Province, 2) analyze the appropriateness level of various approaches to improving human resource management efficiency, and 3) propose policy recommendations and development guidelines to strengthen the effectiveness of human resource management in schools. This research employed a survey research design. The sample consisted of school administrators and teachers working in schools under the Secondary Educational Service Area Office 41 in Phichit Province. A total of 284 participants were selected using simple random sampling, with the sample size determined based on the Krejcie and Morgan table. The research instrument was a structured questionnaire focusing on approaches to improving the efficiency of human resource management in schools. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, along with content analysis for qualitative data.

The findings revealed that, overall, the proposed approaches for improving human resource management efficiency in schools were rated at a high level. Among the

6. Somkiat Intawong
สมเกียรติ อินทวงศ์
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: somkiat_inta@gmail.com

7. Chaweewan Charoensup
ฉวีวรรณ เจริญทรัพย์
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: chaweewan_cha@gmail.com

คำสำคัญ:
แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพ, การบริหารงานบุคคล, โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร

Keywords:
Guidelines for Enhancing the Efficiency, Personnel Management, Schools under the Secondary Educational Service Area Office 41, Phichit Provin

Article history:
Received: 01/07/2025
Revised: 10/10/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Pinsagul, P. et al. (2026). Decentralized Administration of Schools in the Phra Mae Ya School Cluster, Sukhothai Province. *Journal Dhamma for Life,* 399-413.

dimensions examined, adaptive administration in response to change received the highest mean score, followed by practical implementation, participatory processes, and decentralization, respectively. Furthermore, the study proposes several policy and development recommendations, including promoting the use of information technology and digital platforms, such as websites and online media, to support learning and human resource management processes. Additionally, establishing participatory management systems and strengthening collaborative networks among educational personnel are essential strategies to enhance professional capacity and organizational effectiveness. These approaches are expected to support educational institutions in adapting to contemporary educational challenges and improving administrative performance in alignment with the demands of 21st-century education.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปและแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร 2) วิเคราะห์ระดับความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในด้านต่าง ๆ และ 3) นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียน การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร จำนวน 284 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie และ Morgan และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การบริหารที่ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง รองลงมา ได้แก่ ด้านการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม และด้านการกระจายอำนาจตามลำดับ นอกจากนี้ ผลการศึกษาเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงนโยบายที่สำคัญ ได้แก่ การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น เว็บไซต์และสื่อออนไลน์ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการบริหารงานบุคคล การพัฒนาระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบุคลากรในองค์กร

ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของการศึกษาในศตวรรษที่ 21

บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลากหลายมิติ ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การศึกษาจึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยเตรียมความพร้อมให้ประชาชนสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบการศึกษาในยุคปัจจุบันจึงต้องไม่จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น หากแต่ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์และมีวิจารณญาณ ในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของประเทศไทย ควรต้องเริ่มจากการพัฒนาสถานศึกษาให้มีความพร้อมทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบการจัดการ และที่สำคัญที่สุดคือ การบริหารงานบุคคล ซึ่งถือเป็นรากฐานของการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน เพราะบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะครูและผู้บริหาร มีบทบาทโดยตรงในการถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างแรงบันดาลใจ และปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เรียน หากบุคลากรเหล่านี้ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม มีแรงจูงใจ และได้รับการบริหารจัดการที่ดี ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการเรียนการสอน และการพัฒนาผู้เรียนในระยะยาว ทั้งนี้การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาควรมุ่งเน้นการวางแผนอัตรากำลังครู การพัฒนาครูและแรงจูงใจในการทำงาน ซึ่งจะช่วยส่งผลดีต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนอย่างชัดเจน (ริษฎา บุญช่วย และคณะ, 2568) แม้จะมีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาไว้ในระดับชาติ แต่เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่กลับพบปัญหาและข้อจำกัดหลากหลาย โดยเฉพาะในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทั้งโรงเรียนในเขตเมืองและชนบท บริบทของโรงเรียนในพื้นที่นี้แตกต่างกัน ทั้งในด้านขนาดโรงเรียน จำนวนนักเรียน ทรัพยากรที่มีอยู่ ตลอดจนศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษา และจากการสำรวจและศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม พบว่า โรงเรียนในหลายพื้นที่ยังคงเผชิญกับปัญหาในหลายด้าน เช่น การวางแผนอัตรากำลังไม่สอดคล้องกับภาระงานจริง ขาดบุคลากรในสาขาวิชาที่จำเป็น การพัฒนาครูที่ไม่ตอบโจทย์ต่อบริบทของผู้เรียนยุคใหม่ และระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ยังขาดประสิทธิภาพ รวมถึงปัญหาด้านแรงจูงใจ ขวัญกำลังใจในการทำงานของครู ที่ได้รับผลกระทบจากความไม่แน่นอนในความก้าวหน้าในวิชาชีพ ภาระงานที่มากเกินบทบาท หรือการได้รับโอกาสในการพัฒนาอย่างไม่เท่าเทียม (จารวี วงค์ใหญ่ และคณะ, 2568) การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางการบริหารทรัพยากรบุคคลในสถานศึกษา โดยพิจารณาในขอบข่ายการบริหารงานบุคคล 5 ด้าน ได้แก่ 1) การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง 2) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง 3) การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ 4) การวินัยและการรักษาวินัย และ 5) การออกจากราชการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) รวมทั้งการเพิ่มตัวแปรการบริหารงานบุคคลที่มุ่งพัฒนาให้บุคลากรสามารถปรับตัวและแข่งขันได้ใน

สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (สุธินี ฤกษ์ขำ, 2565) ทั้งนี้ จะทำให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบบริหารงานบุคคลให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ด้วยกระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยและนโยบายที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้บริหารและบุคลากรครูในสถานศึกษา เพื่อให้ได้แนวทางที่ชัดเจนและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่นำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาแนวทางการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนที่ศึกษาและค้นพบ จะเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนต่าง ๆ มีความยืดหยุ่น และเอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในทุกระดับ และสามารถใช้กำหนดนโยบายในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับภูมิภาค เพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และเสริมสร้างคุณภาพการศึกษาได้อย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคลเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารองค์กร โดยครอบคลุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ทั้งหมด ตั้งแต่การวางกรอบนโยบาย กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับ เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักเกณฑ์ การวางแผนกำลังคน (Man Power Planning) เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยกำหนดจำนวนและประเภทของบุคลากรที่องค์กรต้องการ พร้อมทั้งระบุความรู้และทักษะที่เหมาะสมกับตำแหน่งงาน ซึ่งจะช่วยให้องค์กรสามารถจัดสรรบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสรรหาและคัดเลือกบุคลากรจึงต้องทำอย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้คนที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการขององค์กร และการจัดบุคลากรไปยังตำแหน่งที่เหมาะสมจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรและองค์กรด้วย นอกจากนี้ การพัฒนาบุคลากร (Human Resource Development) ยังมีบทบาทสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น การให้ค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสมเป็นปัจจัยที่สร้างแรงจูงใจและรักษาคนเก่งไว้กับองค์กร โดยยึดหลักความสามารถ ความเสมอภาค และความมั่นคงในการทำงาน รวมถึงการสร้างความเป็นกลางทางการเมืองเพื่อรักษาความเป็นมืออาชีพในการปฏิบัติงาน งานทะเบียนประวัติบุคลากรยังช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญต่าง ๆ เช่น ประวัติการศึกษา การทำงาน และการพัฒนาศักยภาพ ซึ่งมีความสำคัญต่อการบริหารงานบุคคลอย่างมีประสิทธิผล การประเมินผลการปฏิบัติงานช่วยกระตุ้นขวัญกำลังใจและส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ส่วนการบริหารวินัยมีบทบาทควบคุมพฤติกรรมของบุคลากรให้เป็นไปตามกฎระเบียบ เพื่อให้บุคคลสามารถทำงานได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ขององค์กร สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้รับบริการ และสามารถทำงานทดแทนกันได้ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการลดต้นทุนและลดค่าใช้จ่ายและความสูญเสียในกระบวนการทำงาน (ทวี มณีสาย และ ชัยสมร ทนทาน, 2563)

แนวคิดการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อรองรับสังคมยุคใหม่

ในยุคของการเปลี่ยนผ่านสู่ศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันต่อพลวัตของโลกยุคใหม่ ที่ไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม แต่ยังเปลี่ยนวิธีคิดของมนุษย์ต่อโลกและชีวิตร่วมกัน สังคมยุคใหม่กำลังก้าวเข้าสู่สิ่งที่ สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2556) เรียกว่า “โลกหลังสังคมฐานความรู้” ซึ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน การสร้างความสัมพันธ์บนพื้นฐานของจิตใจ (Mind2Mind) และการร่วมสร้างสรรค์ทางสังคมมากกว่าการแข่งขันในเชิงพาณิชย์ ภายใต้โลกใหม่นี้ การจัดการศึกษาจึงต้องตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ด้วยการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่ไม่เน้นเพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงเนื้อหา หากแต่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองในฐานะ “พลเมืองของโลก” ที่มีทักษะชีวิต การคิดเชิงวิพากษ์ ความสามารถในการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการปรับตัวอย่างสร้างสรรค์ต่อความเปลี่ยนแปลง โดยที่ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้สอน” เป็น “ผู้ออกแบบการเรียนรู้” และ “ผู้อำนวยความสะดวก” ที่สร้างพื้นที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือทำ (Active Learning) และโครงงาน (Project-Based Learning: PBL) ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำความรู้ไปปรับใช้กับชีวิตจริง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

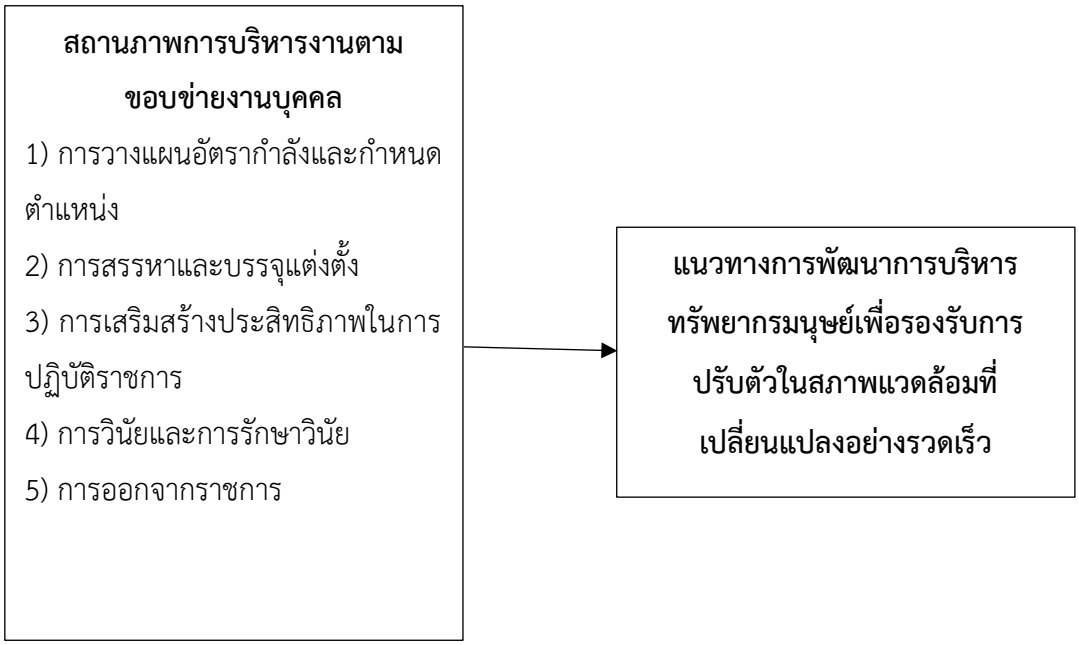
ชรินทร์ทิพย์ ธาดานิธิภิญโญ และธดา สิทธิ์ธาดา (2567) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยมุ่งเน้นไปที่การสำรวจสภาพปัจจุบัน ความคาดหวัง และแนวทางการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการบริหารจัดการภายในโรงเรียน โดยเฉพาะด้านการบริหารแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ภาระงาน และการประสานงานระหว่างบุคลากร การศึกษาครั้งนี้ใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างครอบคลุม และได้ข้อค้นพบสำคัญว่า การกระจายภาระงานที่เหมาะสม การใช้ข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัยในการวินิจฉัยสั่งการ และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นหัวใจหลักที่ทำให้องค์กรสามารถพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง แนวทางการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมและใช้ศักยภาพของบุคลากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้น สอดคล้องอย่างชัดเจนกับแนวทางที่จำเป็นต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 เช่นกัน กล่าวคือ การจัดการบุคลากรไม่ได้เป็นเพียงการมอบหมายงานตามหน้าที่เท่านั้น แต่ต้องเป็นการบริหารอย่างมีวิสัยทัศน์ ใช้ข้อมูลและเครื่องมือที่เหมาะสมในการบริหารกำลังคน รวมถึงการสร้างระบบสนับสนุนที่ทำให้บุคลากรสามารถเติบโตได้ในหน้าที่ของตนเอง ทั้งยังเน้นความเข้าใจในบริบทภายในองค์กรเพื่อให้เกิดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์

พรชัย เจดามาน และคณะ (2559) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยภายใต้กรอบแนวคิด “ประเทศไทย 4.0” โดยเน้นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่การศึกษาแห่งอนาคต งานวิจัยนี้วิเคราะห์ปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการศึกษาไทย โดยชี้ว่าอุปสรรคสำคัญอยู่ที่นโยบายที่ไม่ชัดเจน การบริหารจัดการที่ยังไม่เป็น

มืออาชีพ และการขาดการมีส่วนร่วมจากสังคมโดยรวม ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สำคัญคือ การจัดทำแผนการศึกษาชาติอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างจริงจัง และการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางจากทุกภาคส่วน ข้อค้นพบเหล่านี้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในระดับโรงเรียน ที่ควรมีทั้งวิสัยทัศน์เชิงนโยบายและกลยุทธ์การดำเนินงานที่ชัดเจน พร้อมการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

ดาราวรรณ สุขคันธรักษ์ และประเสริฐ อินทร์รักษ์ (2557) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสู่ประชาคมอาเซียน แม้จะเน้นด้านวิชาการ แต่ก็ให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาความสามารถของบุคลากร” และ “การบริหารจัดการเชิงระบบ” ซึ่งสอดคล้องอย่างมากกับหลักการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา งานวิจัยนี้เสนอองค์ประกอบและยุทธศาสตร์ที่หลากหลาย เช่น การใช้เครือข่าย การบริหารจัดการโดยอิงระบบสนับสนุน และการพัฒนาหลักสูตรและทักษะด้านภาษาและเทคโนโลยี จุดเด่นของงานวิจัยนี้คือ การเชื่อมโยงระหว่างนโยบายภายนอก (ประชาคมอาเซียน) กับการพัฒนาภายในขององค์กรการศึกษา ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับการบริหารงานบุคคลให้มีความยืดหยุ่นและรองรับการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับนโยบายและการปฏิบัติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพทั่วไปและแนวทางในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร

2. วิเคราะห์ระดับความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1. ด้านการบริหารที่ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง 2. ด้านการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม 3. ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม 4.ด้านการกระจายอำนาจ

3. นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารงานบุคคลของโรงเรียน ให้สอดคล้องกับบริบทของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การทำงานแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างเป็นระบบ

สมมติฐานการวิจัย

ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง และ การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสร้างระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในงานวิจัยนี้ คือ ผู้บริหารและบุคลากรครูในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 ในจังหวัดพิจิตร ภาคการศึกษา 2/2567 จำนวนทั้งหมด 901 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ ผู้บริหารและบุคลากรครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 ในจังหวัดพิจิตร โดยใช้ตารางของเครจซี่และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 284 คน

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพของบุคลากรเป็นแบบสำรวจรายการ มี 4 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน

ตอนที่ 2 ระดับประสิทธิภาพในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนเป็นแบบ มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (อ้างอิงบุญชม ศรีสะอาด, 2553)

5 = มีประสิทธิภาพในการบริหารในระดับมากที่สุด

4 = มีประสิทธิภาพในการบริหารในระดับมาก

3 = มีประสิทธิภาพในการบริหารในระดับปานกลาง

2 = มีประสิทธิภาพในการบริหารในระดับน้อย

1 = มีประสิทธิภาพในการบริหารในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารงานบุคคลเพื่อรองรับการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโรงเรียน การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1. นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา จำนวน 3 ท่าน เพื่อประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละด้าน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) ผลการประเมินพบว่าทุกข้อมีค่า IOC ≥ 0.60 2. ทดลองใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างทดลองจำนวน 30 คน ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและบุคลากรครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 39 จากนั้นคำนวณค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ 0.875 แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นผ่านตามเกณฑ์และสามารถนำไปใช้รวบรวมข้อมูลได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังฝ่ายบริหารโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร

2. แจกแบบสอบถามในรูปแบบ Google Form ให้แก่กลุ่มตัวอย่างครูผู้สอน จากนั้นทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับเพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างถูกต้องและครบถ้วน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลด้วยค่าความถี่และค่าร้อยละ เพื่อจำแนกลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม

4. วิเคราะห์ระดับประสิทธิภาพในการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนด้วยค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์การแปลผลดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง มีประสิทธิภาพมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง มีประสิทธิภาพน้อยที่สุด

5. วิเคราะห์และสรุปความคิดเห็นต่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารงานบุคคลเพื่อรองรับการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และจัดหมวดหมู่ความคิดเห็นตามประเด็นสำคัญ พร้อมนำเสนอค่าความถี่และร้อยละ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาแนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ระดับประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร ในภาพรวมจำแนกรายด้าน

ด้าน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับประสิทธิภาพการบริหาร	จัดลำดับ
1. การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง	4.30	0.55	มาก	4
2. การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง	4.25	0.60	มาก	5
3. การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ	4.40	0.52	มาก	2
4. การวินัยและการรักษาวินัย	4.35	0.50	มาก	3
5. การออกจากราชการ	4.45	0.58	มาก	1
รวมเฉลี่ย	**4.35**	**0.55**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. = 0.55) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการออกจากราชการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.45, S.D. = 0.58) รองลงมาคือ ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ($\bar{X}$= 4.40, S.D. = 0.52) ด้านการวินัยและการรักษาวินัย ($\bar{X}$= 4.35, S.D. = 0.50) และ ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนด ($\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.55) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.60) สามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร ในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านการออกจากราชการ พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$= 4.45, S.D. = 0.58) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณ เช่น โครงการถ่ายทอดความรู้/การเงินส่วนบุคคล ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.55) รองลงมาคือ การจัดทำแผนส่งต่อภารกิจงานอย่างเป็นระบบ ($\bar{X}$= 4.45, S.D. = 0.57) ที่แสดงถึงความพยายามขององค์กรในการป้องกันปัญหาด้านความต่อเนื่องของภารกิจงาน ประเด็นอื่นที่อยู่ในระดับมากเช่นกัน ได้แก่ การจัดพิธีเชิดชูเกียรติแก่ผู้เกษียณอายุราชการ ($\bar{X}$= 4.38, S.D. = 0.59) การรวบรวมข้อมูลความต้องการของผู้เกษียณเพื่อนำไปใช้วางแผนพัฒนา ($\bar{X}$= 4.32, S.D. = 0.56) และการจัดทำแผนการเงินส่วนบุคคลก่อนเกษียณอายุ ($\bar{X}$= 4.27, S.D. = 0.57) ส่วนประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การให้คำปรึกษาด้านสิทธิประโยชน์หลังเกษียณอย่างทั่วถึง ($\bar{X}$ = 4.20, S.D. = 0.60)

ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการอยู่ในระดับมากสะท้อนให้เห็นว่าการ ($\bar{X}$= 4.40, S.D. = 0.52) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ การจัดอบรมพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.54) รองลงมาคือ การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการนิเทศภายใน ($\bar{X}$= 4.42, S.D. = 0.50) การกำหนดแผนพัฒนารายบุคคล (ID Plan) ให้ครอบคลุมความต้องการ ($\bar{X}$= 4.38, S.D. = 0.49) การสนับสนุนให้ครูเข้าร่วมเครือข่ายวิชาชีพ ทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเปิดโอกาสให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ($\bar{X}$ = 4.36, S.D. = 0.52) และ การใช้ผลประเมินเพื่อปรับปรุงการพัฒนาบุคลากร ($\bar{X}$ = 4.31, S.D. = 0.51) ส่วนประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม ($\bar{X}$= 4.13, S.D. = 0.53)

ด้านการวินัยและการรักษาวินัย พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. = 0.50) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ การส่งเสริมวินัยเชิงบวกและการเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร ($\bar{X}$= 4.50, S.D. = 0.48) รองลงมาคือ การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ($\bar{X}$= 4.38, S.D. = 0.50) การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบวินัยแก่บุคลากร ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใสและเป็นธรรม ($\bar{X}$= 4.34, S.D. = 0.51) การจัดทำคู่มือแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องและโปร่งใส ($\bar{X}$ = 4.30, S.D. = 0.49) และ การมีระบบรายงานการกระทำผิดที่ปลอดภัยและไม่เปิดเผยตัวตน ($\bar{X}$= 4.28, S.D. = 0.52) ส่วนประเด็นที่ได้รับคะแนนต่ำสุด คือ การดำเนินการทางวินัยในกรณีที่พบการกระทำผิดอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม ($\bar{X}$ = 4.17, S.D. = 0.51) ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.30, S.D. = 0.55) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ การวิเคราะห์อัตรากำลังตามภารกิจของสถานศึกษา ($\bar{X}$= 4.50, S.D. = 0.58) รองลงมาคือ การจัดทำแผนกำลังคนระยะยาว ($\bar{X}$= 4.32, S.D. = 0.52) การใช้ข้อมูลเชิงสถิติเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มความต้องการบุคลากร ($\bar{X}$= 4.29, S.D. = 0.53) การประเมินภาระงานเพื่อจัดอัตรากำลังอย่างสมดุล ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.54) และ การจัดประชุมวางแผนอัตรากำลังร่วมกับผู้บริหารฝ่ายอื่น ($\bar{X}$= 4.20, S.D. = 0.56) ส่วนประเด็นที่ได้รับคะแนนต่ำสุด คือ การวางระบบฐานข้อมูลอัตรากำลังที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน ($\bar{X}$= 4.10, S.D. = 0.55)

การบริหารด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 4.25, S.D. = 0.60) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ การสรรหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับตำแหน่ง ($\bar{X}$ = 4.40, S.D. = 0.62) ประเด็นรองลงมาได้แก่ การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการในการพิจารณาคัดเลือก ($\bar{X}$ = 4.28, S.D. = 0.57) การประกาศข้อมูลการรับสมัครอย่างโปร่งใสและเปิดเผย ($\bar{X}$ = 4.26, S.D. = 0.59) การประเมินสมรรถนะและความเหมาะสมของผู้สมัครอย่างรอบด้าน ($\bar{X}$ = 4.22, S.D. = 0.58) และ การตรวจสอบคุณวุฒิและประวัติผู้สมัครอย่างมีระบบ ($\bar{X}$= 4.18, S.D. = 0.60) ส่วนประเด็นที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ กระบวนการบรรจุแต่งตั้งที่คล่องตัวและลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน ($\bar{X}$= 4.07, S.D. = 0.61) แนวทางการพัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สรุปได้ดังนี้

ด้านการออกจากราชการ พบว่าประเด็นที่ควรได้รับการปรับปรุงมากที่สุด คือ การให้คำปรึกษาด้านสิทธิประโยชน์หลังเกษียณอย่างทั่วถึง แนวทางการพัฒนาที่เสนอคือ การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสิทธิประโยชน์หลังเกษียณในโรงเรียน เพื่อให้ข้อมูลครบถ้วนและเข้าถึงได้ง่าย รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูอาวุโสหรือผู้ที่เคยเกษียณมาแล้วในการให้คำปรึกษาแบบเพื่อนช่วยเพื่อน

ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ประเด็นที่ได้รับคะแนนต่ำสุด คือ การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีข้อเสนอให้กระจายอำนาจการติดตามประเมินผลสู่คณะกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนครูในแต่ละกลุ่มสาระวิชา และใช้ระบบประเมินผลแบบมีส่วนร่วม เช่น การประเมินตนเองและประเมินร่วมกับเพื่อนร่วมงานในเวที PLC เพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานอย่างรอบด้านและโปร่งใส

ด้านการวินัยและการรักษาวินัย พบว่าประเด็นที่ควรเร่งปรับปรุง คือ การดำเนินการทางวินัยในกรณีที่พบการกระทำผิดอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม โดยเสนอให้จัดทำคู่มือแนวทางการดำเนินการทางวินัยที่ชัดเจนและแจกจ่ายให้ครูทุกคน รวมทั้งกระจายอำนาจการตรวจสอบให้คณะกรรมการสถานศึกษาหรือผู้แทนชุมชนเข้ามามีบทบาทในการสังเกตการณ์และรับทราบกระบวนการ เพื่อส่งเสริมความโปร่งใสและลดอคติในการดำเนินการ

ด้านการวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง ประเด็นที่มีคะแนนต่ำสุด คือ การวางระบบฐานข้อมูลอัตรากำลังที่ทันสมัยและเป็นปัจจุบัน ข้อเสนอแนะเน้นให้พัฒนาฐานข้อมูลบุคลากรออนไลน์ที่เชื่อมโยงทุกฝ่ายและสามารถอัปเดตข้อมูลแบบเรียลไทม์ได้ พร้อมจัดอบรมการใช้งานระบบสารสนเทศในบริบทของโรงเรียน

ด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง ประเด็นที่ควรปรับปรุงคือ ควรปรับปรุงการแจ้งภาระงานและเกณฑ์การประเมินก่อนมอบหมายงาน โดยเปิดเวทีระดมความคิดเห็นกับคณะกรรมการวิชาการเพื่อกำหนดภาระงานและเกณฑ์ประเมินอย่างชัดเจน รวมทั้งจัดทำคู่มือภาระงานรายตำแหน่งที่ละเอียด และนำระบบติดตามงานออนไลน์

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน พบว่าโดยภาพรวมประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าระบบการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลของสถานศึกษามีแนวโน้มดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านการออกจากราชการ ซึ่งได้รับการประเมินในระดับสูงที่สุด ประเด็นสำคัญที่สะท้อนประสิทธิภาพของการดำเนินงาน ได้แก่ การเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณอายุราชการ เช่น การจัดโครงการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบุคลากรที่กำลังจะเกษียณสู่บุคลากรรุ่นใหม่ และการให้ความรู้ด้านการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคลก่อนเข้าสู่ช่วงหลังเกษียณ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความตระหนักของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการทุนมนุษย์และการรักษาความต่อเนื่องขององค์ความรู้ภายในองค์กร อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ยังควรได้รับการพัฒนา ได้แก่ การให้คำปรึกษาด้านสิทธิประโยชน์หลังเกษียณอย่างทั่วถึง เนื่องจากยังพบช่องว่างในการเข้าถึงข้อมูลและบริการคำปรึกษาที่ครอบคลุมสำหรับบุคลากรบางส่วน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ ชริน รัตน์ดาวษา และคณะ (2568) ที่เสนอว่าการบริหารอัตรากำลังและการเตรียมความพร้อมก่อนเกษียณควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยควรมีการจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจด้านการบริหารอัตรากำลัง พร้อมทั้งมีการประชุมติดตามอย่างต่อเนื่องทุกสามเดือน รวมทั้งการวางแผนการถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ของบุคลากรก่อนเกษียณอย่างเป็นระบบ เพื่อรักษาความต่อเนื่องของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร

ผลการวิเคราะห์ระดับความเหมาะสมของแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในด้านต่าง ๆ พบว่า ด้านการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการมีระดับการดำเนินงานอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะการจัดอบรมและพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นของสถานศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพและการยกระดับสมรรถนะของบุคลากรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษา อย่างไรก็ตาม การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานยังคงเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม เพื่อให้กระบวนการประเมินผลมีความชัดเจน เป็นระบบ และสามารถนำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการวินัยและการรักษาวินัย พบว่าผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมวินัยเชิงบวกและการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรในองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม กระบวนการดำเนินการทางวินัยยังควรได้รับการปรับปรุงให้มีความรวดเร็ว โปร่งใส และเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความยุติธรรมในการบริหารจัดการบุคลากรภายในสถานศึกษา สำหรับด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่ง พบว่า การวิเคราะห์อัตรากำลังตามภารกิจของสถานศึกษามีประสิทธิภาพในระดับสูง สะท้อนถึงความสามารถของผู้บริหารในการวางแผนทรัพยากรบุคคลให้สอดคล้องกับภารกิจและบริบทของสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ระบบฐานข้อมูลอัตรากำลังยังควรได้รับการพัฒนาให้มีความ

ทันสมัย สามารถปรับปรุงและอัปเดตข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ เพื่อสนับสนุนการวางแผนกำลังคนในระยะยาว และเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจเชิงบริหาร

ในด้านการสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง แม้ว่าผลการประเมินโดยรวมจะอยู่ในระดับดี แต่ยังพบว่ากระบวนการบรรจุแต่งตั้งบุคลากรมีข้อจำกัดในด้านความคล่องตัว รวมทั้งมีขั้นตอนการดำเนินงานบางประการที่ซ้ำซ้อน ซึ่งอาจส่งผลต่อความรวดเร็วและประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารงานบุคคล ดังนั้น การปรับปรุงกระบวนการดังกล่าวให้มีความกระชับ โปร่งใส และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ควรดำเนินการ ทั้งนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ณัชพล เอี่ยมสอาด (2568) ที่เสนอว่า การบริหารงานบุคคลในสถานศึกษายุคดิจิทัลควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรอย่างครอบคลุม พร้อมทั้งควรกำหนดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน โดยระบุบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้งบุคลากรมีความเหมาะสมกับภาระงาน และสามารถสนับสนุนการปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

โดยสรุป ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งในด้านการพัฒนาศักยภาพบุคลากร การวางแผนกำลังคน การเสริมสร้างวินัยองค์กร ตลอดจนการปรับปรุงกระบวนการสรรหาและการบริหารเส้นทางอาชีพของบุคลากร เพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาและเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษาในระยะยาว

สรุป

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การบริหารงานบุคคลในโรงเรียนมีประสิทธิภาพในระดับสูง แต่ยังมีประเด็นสำคัญที่ต้องพัฒนา ได้แก่ การให้คำปรึกษาด้านสิทธิประโยชน์หลังเกษียณ การติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน การดำเนินการทางวินัยที่รวดเร็วและเป็นธรรม การพัฒนาระบบฐานข้อมูลกำลังคน และการปรับปรุงกระบวนการบรรจุแต่งตั้ง เพื่อให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในสถานศึกษามีความเหมาะสมและยั่งยืนต่อไป อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดำเนินงานด้านนี้จะอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพึงพอใจ แต่ยังคงมีประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับประสิทธิภาพและความยั่งยืนของระบบการบริหารงานบุคคลให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น จะช่วยให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในโรงเรียนมีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา และสามารถส่งเสริมให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาวได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41 จังหวัดพิจิตร พบองค์ความรู้และข้อเสนอแนะที่สำคัญ

1. แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียน การบริหารงานบุคคลที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนควรเน้นการบริหารที่สามารถปรับตัวและก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการบริหารและการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มความคล่องตัวและประสิทธิผลในการทำงาน

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจ ระบบการทำงานที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจช่วยเพิ่มความรับผิดชอบและแรงจูงใจของบุคลากร ส่งผลให้บุคลากรสามารถพัฒนาศักยภาพตนเองและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. บทบาทสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมการใช้เว็บไซต์และสื่อออนไลน์ในงานบริหารงานบุคคลและการเรียนการสอนเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลให้สอดคล้องกับบริบทการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อขยายองค์ความรู้และพัฒนางานวิจัยในอนาคต ควรพิจารณาข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนระดับประถมศึกษา หรือในเขตพื้นที่การศึกษาอื่น เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาและหาข้อสรุปร่วมในบริบทที่แตกต่างกัน

2. ขยายการวิจัยด้วยวิธีการเชิงทดลอง เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของแนวทางพัฒนาที่แนะนำในการบริหารงานบุคคล

3. ศึกษาผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่อประสิทธิภาพการบริหารงานบุคคลอย่างละเอียด รวมทั้งอุปสรรคและปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเทคโนโลยีไปใช้จริงในโรงเรียน

4. วิจัยเกี่ยวกับบทบาทของวัฒนธรรมองค์กรและภาวะผู้นำในการส่งเสริมการบริหารงานบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพในโรงเรียน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล.* กรุงเทพมหานคร: องค์กรรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

จารวี วงค์ใหญ่, พูนชัย ยาวิราช, และ ไพรภร รัตนชูวงศ์. (2025). การศึกษาอิสระ: กลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคลในสถานศึกษาของโรงเรียนศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาท่าตอน ศูนย์ที่ 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหาร การศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.),* 7(1), 220–236.

ชรินทร์ทิพย์ ธาดานิธิภิญโญ และธดา สิทธิ์ธาดา. (2567). แนวทางการพัฒนาการบริหารองค์กรแห่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุรินทร์ เขต 2. *วารสารกาบริหาร การปกครอง และนวัตกรรมท้องถิ่น*, 8(2), 153–168.

ชริน รัตน์ดาวษา, ชารี มณีศรี, & สมหมาย สร้อยนาคพงษ์. (2568). การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษานากลาง 5 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวลำภู เขต 2. *วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน*, 3(1), 15–25.

ดาราวรรณ สุขคันธรักษ์ และประเสริฐ อินทร์รักษ์. (2557). “ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สู่ประชาคมอาเซียน.” *วารสาร Veridian E-Journal กลุ่มมนุษย์ศาสตร์ และสังคมศาสตร์.* Vol.7 No. 1 (January – April 2014): 229 – 244.

ณัชพล เอี่ยมสอาด. (2568). แนวทางการพัฒนางานบริหารบุคคลของสถานศึกษายุคดิจิทัล กลุ่มโคะบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 1. *Journal of Buddhist Education and Research (JBER)*, 11(2), 654–666.

ทวี มณีสาย และ ชัยสมร ทนทาน. (2563). *การบริหารงานคุณภาพในองค์กร.* กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ จำกัด.

พรชัย เจดามานและคณะ. (2559). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการสู่การเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 21 : ไทยแลนด์ 4.0. บทความจากวารสารหลักสูตรและการเรียนการสอนคณะครุศาสตร์ [ปีที่ 2/1,กรกฎาคม , 2559].* มหาสารคาม:มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ริษฎา บุญช่วย, เบญจพร ชนะกุล, และ อโนทัย ประสาน. (2025). การบริหารงานบุคคลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม*, 3(1), 76–88.

สุธินี ฤกษ์ขำ. (2565). *การบริหารงานบุคคลที่มีประสิทธิภาพและผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ เมษินทรีย์ และคณะ. (2556). *วิจัยเรื่องการกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21.*บัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Academic Article

The Role of Monks in Changing and Promoting Morality Today

บทบาทของพระสงฆ์กับการเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมคุณธรรมในสังคมยุคปัจจุบัน

Phrakucholatanverithom[1], & Phramahasarawut Phosrikham[2*]

พระครูชลธารารวีรธรรม[1], & พระมหาสราวุธ โพธิ์ศรีขาม[2*]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakucholatanverithom
พระครูชลธารารวีรธรรม
Loei Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
Email: cholatanverithom@gmail.com

2. Phramahasarawut Phosrikham*
พระมหาสราวุธ โพธิ์ศรีขาม
Mahamakut Buddhist University, Thailand, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: sarawut.pho@mbu.ac.th

คำสำคัญ:
พระสงฆ์, ศาสนาพุทธ, คุณธรรม, จริยธรรม, การส่งเสริมคุณธรรม, การเปลี่ยนแปลงทางสังคม, สังคมยุคปัจจุบัน

Keywords:
Monks, Buddhism, Morality, Ethics, Moral Promotion, Social Change, Modern Society

Article history:
Received: 15/10/2025
Revised: 25/11/2025
Accepted: 02/12/2025
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Phrakucholatanverithom, & Phosrikham, P. (2026). The Role of Monks in Changing and Promoting Morality Today. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 414-427.

ABSTRACT

This study investigates the role of Buddhist monks in promoting morality and ethics in Thai society amid rapid transformations in the digital age. It emphasizes the significance of monastic adaptation to modern technologies while preserving core Buddhist moral principles. The findings reveal that monks play a proactive role in utilizing digital technologies to disseminate Buddhist teachings and provide psychological and spiritual counseling through online platforms, thereby expanding outreach and enhancing the effectiveness of moral promotion in contemporary society. Furthermore, monks contribute to fostering social cohesion in a multicultural context by encouraging acceptance of diversity, compassion, and peaceful coexistence. At the individual level, the promotion of daily Buddhist practices—such as meditation, observance of precepts, and cultivation of wisdom—significantly enhances personal well-being and supports the development of a morally grounded and harmonious society. However, addressing inappropriate conduct among monks requires collaborative mechanisms involving multiple stakeholders, including educational development, institutional regulation, and systemic support to ensure adherence to ethical standards.

The study contributes to the body of knowledge by proposing an integrative framework that balances technological engagement with Buddhist moral principles. This framework serves as a key mechanism for strengthening ethical values in Thai society, as well as for developing systemic collaboration to enhance monastic standards, restore public trust, and reinforce the stability of Buddhism as a social institution in the long term.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทยภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคดิจิทัล โดยเน้นการวิเคราะห์ความสำคัญของการปรับตัวของพระสงฆ์ต่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ควบคู่กับการธำรงรักษาหลักคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทเชิงรุกในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเผยแผ่ธรรมะและการให้คำปรึกษาทางจิตใจผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งช่วยขยายการเข้าถึงกลุ่มประชาชนในวงกว้างและเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งเสริมคุณธรรมในสังคม นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยส่งเสริมการยอมรับความแตกต่าง ความเมตตากรุณา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในระดับปัจเจก การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การฝึกสมาธิ การรักษาศีล และการพัฒนาปัญญา มีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความสงบสุขทั้งในระดับบุคคลและสังคม อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์จำเป็นต้องอาศัยกลไกความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งด้านการศึกษา การกำกับดูแล และการสนับสนุนเชิงสถาบัน เพื่อส่งเสริมการดำรงตนตามหลักศีลธรรมอย่างเคร่งครัด

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสมดุล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย ตลอดจนการพัฒนากรอบความร่วมมือเชิงระบบในการยกระดับมาตรฐานของคณะสงฆ์ อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูความศรัทธาของประชาชนและความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาในระยะยาว

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) และการพัฒนาเชิงดิจิทัลที่ก่อให้เกิดรูปแบบการดำรงชีวิตใหม่ (new way of life) ซึ่งมีลักษณะเร่งรีบ ซับซ้อน และมีการแข่งขันสูง (Phra Brahmagunabhorn [P.A. Payutto], 2016; Office of the National Economic and Social Development Council, 2022) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบคุณค่า (value system) และกรอบจริยธรรมของสังคมไทย ทำให้คุณธรรมจริยธรรมที่เคยเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมถูกท้าทายและมีแนวโน้มลดความเข้มแข็งลง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและประชากรวัยทำงาน (Borwornsak Uwanno, 2018; Phra Dhammapitaka, 2017) ในเชิงทฤษฎี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง “ความทันสมัยเชิงสะท้อน” (reflexive modernity) และ “ความไม่แน่นอนของสังคมสมัยใหม่” ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันต้องเผชิญกับความเสี่ยงทางศีลธรรม (moral risk) และความคลุมเครือของบรรทัดฐานทางสังคม (Giddens, 1991; Beck, 1992) ในบริบทของสังคมไทย แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบของงานวิจัยในฐานข้อมูล TCI และ Thai Thesis ที่ระบุว่าการขยายตัวของสื่อดิจิทัลและวัฒนธรรมบริโภคนิยมมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของ

ประชาชน (Srisuk, 2020; Chaiyawan, 2019) ท่ามกลางบริบทดังกล่าว พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทยาวนานในสังคมไทย ยังคงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดและธำรงรักษาคุณธรรมจริยธรรมของสังคม (Phra Brahmagunabhorn [P.A. Payutto], 2016) ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มิได้มีบทบาทเพียงด้านพิธีกรรมหรือการศึกษาธรรมะเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “ผู้นำทางจริยธรรม” (moral agent) และ “ทุนทางสังคมเชิงศีลธรรม” (moral social capital) ที่ช่วยเสริมสร้างความสมดุลทางจิตใจและสังคม (Putnam, 2000; Phra Maha Hansa Dhammahāso, 2014)

งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ไทยได้ปรับบทบาทให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่ เช่น การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเผยแผ่ธรรมะ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (Suwannathat-Pian, 2015; Phra Maha Somboon Vuddhikaro, 2021) นอกจากนี้ แนวคิด “พุทธศาสนาเพื่อสังคม” (Engaged Buddhism) ยังเน้นบทบาทของพระสงฆ์ในการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสังคมและส่งเสริมคุณธรรมในระดับโครงสร้าง (Queen & King, 1996) ซึ่งได้รับการประยุกต์ใช้ในบริบทไทยอย่างแพร่หลาย (Phra Paisal Visalo, 2019) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระสงฆ์จะยังคงมีบทบาทสำคัญ แต่ก็เผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น การลดลงของความศรัทธาในบางกลุ่ม การแข่งขันของสื่อทางเลือก และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ (Kitiarsa, 2012; McCargo, 2017) ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมภายใต้บริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งฉายภาพบทบาทของพระสงฆ์ไทยในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย และวิเคราะห์แนวทางที่พระสงฆ์สามารถใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมที่สมดุลและยั่งยืน โดยอาศัยกรอบแนวคิดทางสังคมวิทยาและพุทธปรัชญา เพื่อให้ได้ข้อเสนอเชิงวิชาการที่มีความเข้มแข็งและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบัน

พระสงฆ์กับการรักษาความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและคุณธรรม

ในยุคที่เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลเข้ามามีบทบาทอย่างมาก พระสงฆ์สามารถเป็นผู้ที่ช่วยให้ผู้คนตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาจิตใจให้สงบและไม่หลงไปกับสิ่งที่ไม่ยั่งยืน (ภัทรพร สิริกาญจน์, 2536: 21-29) บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยไม่ได้จำกัดเพียงการสอนธรรมะและประกอบศาสนกิจ แต่ยังครอบคลุมถึงหน้าที่ในทางโลกหลายด้าน โดยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในชุมชน เช่น การสอนวิชาชีพ การเป็นแพทย์สมุนไพร การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และบทบาทในการสงเคราะห์ชุมชน รวมถึงวัดเริ่มเป็นทั้งโรงเรียน สอนหนังสือและวิชาชีพต่างๆ เป็นที่พบปะสังสรรค์ เป็นโรงพยาบาล เป็นที่ การพัฒนาชุมชน เช่น สร้างบ่อน้ำ ทางเดิน และสะพาน รวมถึงการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในหมู่บ้านระงับคดีวิวาท (พระมหาสุภา อุทโท, 2441: 17) นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์กลางทางสังคมที่มีหน้าที่หลากหลาย เช่น เป็นสถานศึกษา สถานสงเคราะห์ สถานพยาบาล ศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรม และศูนย์กลางการปกครองชุมชน (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 102-103)

พระสงฆ์จัดว่าเป็นสื่อบุคคลที่ดีเยี่ยมจากรูปแบบการชี้นำและปลูกฝังจิตสำนึกแบบเผชิญหน้า หรือการเทศน์ให้คำแนะนำหรือสั่งสอนธรรม ดังนั้น พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางสังคมและปัญญาจึงเข้ามาบทบาทนำชาวบ้านพัฒนาชุมชนและพัฒนาจิตใจเพื่อลดทอนกิเลส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือกันและกัน เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลุดพ้นจากทุกข์และปัญหาจากวิถีชีวิตภายใต้บริโภคนิยมและวัตถุนิยม (พินิจ ลาภธนานนท์, 2535) บทบาทเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์มีความสำคัญต่อทั้งศาสนาและสังคม โดยปฏิบัติหน้าที่ตามพระวินัยควบคู่กับการตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของสังคม ทำให้วัดกลายเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความหลากหลายและสำคัญในชุมชนไทย

พระสงฆ์สามารถใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรมะและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้คนสามารถนำหลักธรรมคำสอนมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระสงฆ์ควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะให้เป็นประโยชน์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัยได้เข้าถึงธรรมะได้โดยง่าย ทุกที่ ทุกเวลา ทุกสถานการณ์ เพราะคนในปัจจุบันใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันมากกว่าสิ่งอื่น แต่เทคโนโลยีก็เป็นแค่ส่วนหนึ่งในการเผยแผ่เท่านั้น ที่สำคัญควรแนะนำประชาชนได้ดำเนินชีวิตแบบวิถีชีวิตของชาวพุทธ ดังที่ พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า '...แม้ว่าโลกสมัยปัจจุบันจะเจริญด้วยเทคโนโลยี มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายพรั่งพร้อมแทบทุกประการ แต่เทคโนโลยีนั้นก็เป็นเพียงเครื่องประกอบของชีวิต มีขอบเขตจำกัดเพียงเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย มีคุณและมีโทษขึ้นกับผู้ใช้ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับคนที่จะมีชีวิตอยู่กับเทคโนโลยี ยังคงเป็นปัญหาที่ต่างหากออกไป ไม่อยู่ในวิสัยของเทคโนโลยีเอง ปัญหานั้นคือปัญหาการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ผู้พร้อมที่จะมาสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยี...' จากการศึกษา อินเทอร์เน็ตมีส่วนช่วยให้พระสงฆ์แสดงบทบาทผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางปัญญาที่อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือหนึ่ง ที่ช่วยให้บรรลุการจัดการการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา การแสวงหาความรู้ทั่ว รู้รอบ รู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมแล้วสามารถนำไปถ่ายทอดได้ และภายใต้บทบาทผู้นำทางสังคม คือ (1) การส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน และ (2) การเป็นผู้เชื่อมประสานงานทั้งในกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาสังคม ดังนั้น อินเทอร์เน็ตจึงเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการแสดงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างมาก (พินิจ ลาภธนานนท์ และ แทนพันธุ์ เสนะพันธุ์บัวใหม่, 2557: 102-103)

การที่พระสงฆ์ต้องรักษาความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและคุณธรรมถือเป็นความท้าทายสำคัญในสังคมยุคใหม่ เนื่องจากเทคโนโลยีได้กลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันของคนไทย รวมถึงมีผลกระทบโดยตรงต่อการเผยแผ่และการรักษาศรัทธาในศาสนา หากใช้เทคโนโลยีอย่างสมดุลและมีจุดยืนที่ถูกต้อง ก็จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ประชาชนได้ จากการศึกษาของสมศรี จินะวงษ์ (2532: 353) พบว่า "พระภิกษุสงฆ์ไทยสามารถจะเปิดรับสื่อให้มากขึ้น เพื่อเสริมสร้างความทันสมัยโดยที่ยังคงสามารถรักษาศีลของพระภิกษุได้ แต่จะมากหรือน้อยเพียงใดนั้นไม่สามารถระบุได้"

1. บทบาทของพระสงฆ์กับการใช้เทคโนโลยี

1) การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ พระสงฆ์ในยุคปัจจุบันใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น การไลฟ์สดธรรมเทศนา การโพสต์บทความธรรมะลงบนเว็บไซต์หรือสื่อสังคมออนไลน์ การบรรยายธรรมผ่านคลิปวิดีโอสั้นๆ บนแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น YouTube, Facebook หรือ TikTok ทำให้การเผยแผ่ธรรมะเข้าถึงคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น และสามารถเชื่อมโยงกับผู้ที่ไม่สามารถมาวัดได้ เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ

2) การให้คำปรึกษาทางจิตใจ พระสงฆ์ใช้แอปพลิเคชั่นหรือสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้คำปรึกษาด้านจิตใจแก่ประชาชนได้ตลอดเวลา แม้ผู้คนจะอยู่ไกลกัน ทำให้พระสงฆ์สามารถช่วยคลายทุกข์ให้แก่ผู้ที่กำลังมีปัญหา เช่น การสอนการฝึกสมาธิหรือแนะแนวการใช้หลักธรรมในการเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวัน

3) การเก็บและแชร์องค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เทคโนโลยีช่วยให้พระสงฆ์สามารถรวบรวมคัมภีร์หรือข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ทางศาสนาผ่านสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงและแบ่งปันได้ง่าย ทำให้การศึกษาธรรมะทำได้สะดวกขึ้น รวมทั้งยังสามารถจัดทำฐานข้อมูลที่เป็นระเบียบเพื่อง่ายต่อการค้นคว้าและใช้งาน

2. การรักษาความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและคุณธรรม

แม้ว่าเทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ แต่การใช้เทคโนโลยีอย่างขาดสมดุลก็อาจสร้างปัญหาให้กับพระสงฆ์และสังคมได้ ดังนั้นการรักษาความสมดุลนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยมีแนวทางดังนี้

1) การกำหนดขอบเขตการใช้งานเทคโนโลยี ควรกำหนดให้พระสงฆ์ใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ การศึกษา หรือการให้คำปรึกษาเท่านั้น และหลีกเลี่ยงการใช้เพื่อความบันเทิงส่วนบุคคล ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธา เช่น การเล่นโซเชียลมีเดียอย่างไม่เหมาะสมหรือการแสวงหาผลประโยชน์จากการใช้เทคโนโลยี

2) การใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างศีลธรรม เทคโนโลยีควรถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมจริยธรรม เช่น การจัดทำเนื้อหาที่สร้างแรงบันดาลใจในการทำความดี การเผยแพร่ธรรมะที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้เร็ว ซึ่งจะช่วยให้คนทั่วไปสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างมีเป้าหมาย

3) การรักษาความเป็นส่วนตัวและความสงบของวัด ควรควบคุมการใช้เทคโนโลยีในวัดให้อยู่ในระดับที่ไม่รบกวนความสงบ การนำเทคโนโลยีเข้ามาควรเน้นการใช้งานเพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมเท่านั้น เพื่อให้วัดยังคงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และสงบ

4) การใช้เทคโนโลยีอย่างไม่ลืมหลักธรรมและพระธรรมวินัย พระสงฆ์ควรตระหนักถึงการใช้เทคโนโลยีโดยอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคมและศาสนา ควรดำเนินการด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม ไม่ให้เกิดการแสดงออกที่อาจทำให้ผู้คนเสื่อมศรัทธา

5) การใช้เทคโนโลยีในการสร้างสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย พระสงฆ์ควรคำนึงถึงความแตกต่างของกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะการเผยแผ่ธรรมะให้คนรุ่นใหม่ เทคโนโลยีควรถูกใช้เพื่อสร้างเนื้อหาที่เข้าถึงง่ายและน่าสนใจในขณะที่ยังคงความเป็นธรรมะที่ถูกต้อง เช่น การใช้ภาษาเรียบง่าย หรือการอธิบายธรรมะด้วยกรณีตัวอย่างในชีวิตประจำวัน

3. ประโยชน์และผลกระทบของการรักษาความสมดุล

1) ส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนา การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมจะช่วยส่งเสริมศรัทธาและความเข้าใจในพระพุทธศาสนาแก่คนในสังคม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่คุ้นเคยกับสื่อออนไลน์

2) การยกระดับจิตใจของประชาชน เมื่อพระสงฆ์สามารถสื่อสารผ่านเทคโนโลยีอย่างมีจุดยืน ก็จะช่วยให้ประชาชนได้รับแนวทางการใช้ชีวิตที่เป็นประโยชน์ เช่น การจัดการความเครียดด้วยสมาธิ การเห็นคุณค่าของชีวิตที่มีศีลธรรม

3) การป้องกันการใช้เทคโนโลยีในทางที่ไม่เหมาะสม การกำหนดขอบเขตและแนวทางที่เหมาะสมจะช่วยให้พระสงฆ์ใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและตระหนักถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้งานที่ไม่เหมาะสม

การรักษาสมดุลระหว่างเทคโนโลยีและคุณธรรมในบริบทของพระสงฆ์จึงไม่ใช่เพียงการใช้หรือหลีกเลี่ยงเทคโนโลยี แต่เป็นการรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยและความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา และเพื่อเป็นแรงผลักดันในการส่งเสริมศีลธรรมให้คงอยู่ในสังคมไทย จากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตทั่วไปพบว่า ประกอบด้วย 4 รูปแบบ คือ (1) การสื่อสาร (2) การศึกษา (3) การพาณิชย์ และ (4) การบันเทิง แต่สำหรับพระสงฆ์ยังมีกรอบการพิจารณาที่เพิ่มขึ้นจากบุคคลธรรมดาคือต้องอยู่ภายใต้กรอบพระวินัย และความคาดหวังทางสังคม (พินิจ ลาภธนานนท์ และแทนพันธุ์ เสนะพันธุ์ บัวใหม่, 2557: 111)

การส่งเสริมคุณธรรมในสังคมที่มีความหลากหลาย

ในสังคมไทยที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและศาสนา พระสงฆ์สามารถเป็นตัวกลางในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างคนในสังคมและช่วยพัฒนาคุณธรรม เช่น การส่งเสริมการยอมรับความแตกต่าง การส่งเสริมความมีเมตตากรุณา การทำดีไม่หวังผล และการมีสติในทุกๆ การกระทำด้วยการแสดงออกผ่านกิจกรรมทางสังคมและการสอนธรรมะ พระสงฆ์สามารถช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

การส่งเสริมคุณธรรมในสังคมที่มีความหลากหลาย สังคมที่มีความหลากหลาย (Diverse Society) หมายถึง สังคมที่ประกอบไปด้วยผู้คนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การส่งเสริมคุณธรรมในสังคมเช่นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากช่วยสร้างความสามัคคี ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยยังคงรักษาอัตลักษณ์และความแตกต่างของแต่ละบุคคลไว้ได้ ด้วยเหตุนี้คุณธรรม และจริยธรรมจึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดีและคนเก่ง ตัวอย่างผลลัพธ์ของการส่งเสริมคุณธรรมในสังคมที่หลากหลาย

1) ความสามัคคีในชุมชน การส่งเสริมคุณธรรมจะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความสามัคคีในชุมชน โดยทุกฝ่ายสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน สังคมที่เต็มไปด้วยความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน

3) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความหลากหลายในสังคมนำไปสู่การแลกเปลี่ยนแนวคิดและนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เกิดจากความร่วมมือของกลุ่มคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน

การส่งเสริมคุณธรรมในสังคมที่หลากหลายคือการสร้างความเข้าใจและความเท่าเทียม เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติในขณะที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม การบรรลุเป้าหมายนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงทุกคนในสังคม การปลูกฝังคุณธรรมจึงเป็นภารกิจสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันทำอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากครอบครัว โรงเรียน และชุมชน พร้อมทั้งการแสดงตัวอย่างที่ดีในทุกระดับของสังคม ด้วยเหตุนี้แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนั้น พระพรหมคุณาณ์, 2551: 1-6) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาควรเป็นการพัฒนาฝึกฝนมนุษย์ให้มีความเจริญงอกงามโดยการเรียนรู้ การฝึกหัดและพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาควบคู่กันเป็นเนื้อเดียว จะแยกจากกันมิได้ เมื่อรวมกับการกระทำดีแล้ว จึงกล่าวได้ว่า สามารถนำความรู้ศักยภาพที่มีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตตนเองและส่วนรวมได้...”

การสอนและการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน

บทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน คือ การทำให้ผู้คนเข้าใจในหลักการธรรมะและสามารถนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการฝึกฝนจิตใจให้มีความสงบ มีสติ และมีความเมตตา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงาน การศึกษาหรือการใช้ชีวิตส่วนตัวได้ พระสงฆ์สามารถเป็นที่ปรึกษาและผู้ให้คำแนะนำในการดำเนินชีวิตที่ดีและมีคุณค่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญด้านการศึกษา โดยพื้นฐานของวิถีชีวิตสมณเพศและชาวพุทธคือการศึกษาและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการศึกษาที่สำคัญสำหรับพระสงฆ์และชาวพุทธคือ “ไตรสิกขา” ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับการพัฒนาตน ประกอบด้วย (1) ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง (training in higher morality) (2) ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง (training in higher mentality) (3) ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (training in higher wisdom) (พระพรหมณ์คุณากรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) การศึกษาไตรสิกขานี้เป็นแนวทางในการฝึกฝนและพัฒนากาย วาจา จิต และปัญญา เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา จิตภาวนา เป็นการรีเกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มี ความเข้มแข็ง มั่นคง เบิกบาน สงบสุข ผ่องใส พร้อมด้วย ความเพียร สติ และสมาธิ ส่วนปัญญาภาวนาเป็นการรีเก อบรมเจริญปัญญา ให้รู้เท่านั้น เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความ เป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและ ความทุกข์ (พระเทพเวที, 2433, 203) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2533). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

การสอนและการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน หมายถึง การนำหลักธรรมและคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างความสงบ ความสุข และคุณค่าทางจิตใจในแต่ละวัน ซึ่งสามารถสรุปเป็นหัวข้อสำคัญได้ดังนี้

1. การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันนั้นเกี่ยวข้องกับการฝึกจิตใจ การเจริญสติ และการรักษาศีล โดยมีวิธีต่างๆ ดังนี้ 1) การเจริญสติ คือ การฝึกฝนให้รู้สึกตัวทุกขณะ และตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน สติจะช่วยให้เรารับรู้และควบคุมอารมณ์ได้ ไม่ให้ความโกรธ ความอิจฉา หรือความกลัวครอบงำ 2) การฝึกสมาธิ เพื่อให้จิตสงบและเป็นสมาธิ ในช่วงเวลาที่ฝึกสมาธิจะช่วยให้จิตปลอดโปร่ง พร้อมสำหรับการทำงานและการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน 3) การรักษาศีล ศีลเป็นหลักการพื้นฐานที่ช่วยให้เราดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบและอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ การรักษาศีลจะทำให้จิตใจสงบ ลดความรู้สึกผิดหรือความกังวลในจิตใจ

2. การฝึกสมาธิในการทำกิจวัตรประจำวัน เราสามารถนำสมาธิมาใช้กับกิจวัตรประจำวันทุกประเภท เช่น การเดิน การทำความสะอาด การทำอาหาร หรือแม้กระทั่งการทำงาน โดยที่เราควรใส่ใจและตระหนักรู้ในทุกขณะ เช่น ขณะล้างจานให้ฝึกสติและสมาธิไปกับการสัมผัสน้ำและการเคลื่อนไหว การฝึกเช่นนี้จะทำให้จิตใจสงบและเกิดความรู้สึกที่ดีในการทำกิจกรรมต่างๆ โดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

3. การมีเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่น การสอนให้มีเมตตาและกรุณาเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการใช้ชีวิตในสังคม การปฏิบัติด้วยเมตตาจะทำให้เรามีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง เช่น การยิ้ม การช่วยเหลือ และการให้อภัย โดยเมตตาและกรุณาจะช่วยขัดเกลาจิตใจให้สะอาดหมดจดจากความโกรธ ความอิจฉา และความเห็นแก่ตัว

4. การรู้จักปล่อยวางและเข้าใจเรื่องอนิจจัง ธรรมชาติของชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งอนิจจัง ทุกอย่างเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันจึงต้องรู้จักการปล่อยวางจากความทุกข์ โดยยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น การไม่ยึดติดกับความสำเร็จ ความล้มเหลว หรือสิ่งที่รักและสิ่งที่ไม่ชอบ วิธีนี้จะทำให้เรามีจิตใจที่ผ่อนคลายและไม่เป็นทุกข์จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

5. การฝึกปัญญา ปัญญาเป็นการพัฒนาการรู้เห็นตามความเป็นจริงตามหลักธรรม คือการเข้าใจความจริงของชีวิต รู้ถึงเหตุและผลที่เชื่อมโยงกับการกระทำของเรา การฝึกปัญญาจะช่วยให้เรามองเห็นความเป็นจริงของชีวิต และเตรียมใจรับมือกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีสติและสมาธิ

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและชุมชน

พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม เช่น การสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมและช่วยเหลือผู้ยากไร้ การจัดอบรมหรือกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และคุณธรรมในชุมชน การจัดโครงการธรรมะเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนหรือประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้นได้ ในด้านนี้พระสงฆ์มีหน้าที่ การให้การอบรม

การสอน การเผยแผ่ ในที่นี้พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตฺโต) (2530) ไดกล่าวถึงการมีสวนร่วมของพระสงฆ์ไววา “เป็นผู้ให้ธรรมทานคือการให้ธรรมเป็นการพยายามชี้แจงแนะนำหลักความดีงามหรือหลักการที่จะช่วยเหลือให้มนุษย์ไดประสบสิ่งดีงาม ฯลฯ...” พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ การอบรมเพื่อเสริมสร้างความรู้และคุณธรรมในชุมชน และการจัดโครงการธรรมะเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชน โดยหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือ การอบรม การสอน และการเผยแผ่ธรรมะเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่สำคัญที่พระสงฆ์ปฏิบัติมาเป็นปกติอยู่แล้ว (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2533: 1) ซึ่งเนื้อหาธรรมะที่เผยแผ่สอดคล้องกับความจริงในธรรมชาติ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและชุมชน หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มคนเข้าร่วมกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในสังคมและชุมชนที่อาศัยอยู่ การมีส่วนร่วมเช่นนี้สามารถทำได้หลายรูปแบบ ทั้งการให้เวลา แรงงาน ทรัพยากร หรือความรู้ความสามารถ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนรวม โดยสามารถแบ่งเป็นหัวข้อสำคัญได้ดังนี้

1) การสนับสนุนการศึกษาและการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน การสนับสนุนให้เยาวชนและผู้ใหญ่ได้รับโอกาสทางการศึกษา การให้ความรู้ เช่น การจัดกิจกรรมฝึกอาชีพ การส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ รวมถึงการสร้างห้องสมุดหรือศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน จะช่วยให้คนในชุมชนมีความรู้ความสามารถในการทำงานและพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

2) การส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและการดูแลทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมในการดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ การลดการใช้ถุงพลาสติก หรือการจัดการขยะอย่างถูกวิธี จะช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในชุมชนให้คงอยู่สำหรับคนรุ่นหลัง การทำกิจกรรมร่วมกันเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติจะช่วยสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน

3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพ สุขภาพที่ดีเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาสังคมและชุมชน การจัดโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การให้ความรู้เรื่องโภชนาการ การจัดกิจกรรมตรวจสุขภาพ หรือการส่งเสริมการรักษาสุขอนามัย จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรงและลดปัญหาทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นในระยะยาว

4) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การสนับสนุนให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่มั่นคงสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การสนับสนุนสินค้าท้องถิ่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน การฝึกอาชีพใหม่ๆ หรือการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จะช่วยสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน และทำให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5) การสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี การรักษาวัฒนธรรมและประเพณีเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนมีเอกลักษณ์และความสามัคคี การจัดงานเทศกาลประจำปี งานประเพณีท้องถิ่น หรือการฟื้นฟูศิลปะดั้งเดิมเป็นวิธีการที่ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม และสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนเอง

6) การสร้างความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การจัดงานอาสาสมัคร การร่วมกันพัฒนาสาธารณูปโภค หรือการช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัย จะช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความสัมพันธ์ และความร่วมมือในชุมชน ชุมชนที่มีความสามัคคีจะสามารถรับมือกับปัญหาและอุปสรรคได้ดียิ่งขึ้น เพราะสมาชิกมีความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้ดีขึ้น

7) การให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม การปลูกฝังให้สมาชิกในชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เช่น การสอนให้เด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือผู้อื่น การทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ดีแก่สังคม จะช่วยให้ชุมชนมีคนที่พร้อมเสียสละและให้ความร่วมมือในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

8) การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และทำให้เกิดความสามัคคีในสังคม เมื่อทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ก็จะทำให้สังคมโดยรวมพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

ในบริบทของโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี พระสงฆ์จำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวอย่างมีสติ โดยยังคงยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนเป็นสำคัญ นักวิชาการไทยชี้ให้เห็นว่า การปรับตัวของพระสงฆ์ควรตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจธรรมะควบคู่กับการตระหนักรู้บริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อให้สามารถดำรงบทบาทเป็นผู้นำทางจริยธรรมและเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน (พินิจ ลาภธนานนท์ และ แทนพันธุ์ เสนะพันธุ์ บัวใหม่, 2557) การปรับตัวดังกล่าวครอบคลุมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ และการสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการไทยที่มองว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทเชิงรุกในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, 2560) ทั้งนี้ การเปิดรับการเปลี่ยนแปลงและการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารธรรมะและเข้าถึงประชาชนในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม การขาดแนวทางกำกับการใช้เทคโนโลยีที่ชัดเจนอาจนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การใช้สื่อออนไลน์ในทางที่ขัดต่อพระธรรมวินัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพระสงฆ์และความศรัทธาของสาธารณชน นักวิชาการได้สะท้อนว่า ปัญหาดังกล่าวเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่รวดเร็วเกินกว่ากลไกการกำกับดูแลจะปรับตัวทัน (พินิจ ลาภธนานนท์ และ แทนพันธุ์ เสนะพันธุ์ บัวใหม่, 2557) ดังนั้น แนวทางการปรับตัวและแก้ไขปัญหาจึงควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเสริมสร้างความรู้ด้านศีลธรรมและวินัยสงฆ์ การกำหนดมาตรการกำกับการใช้เทคโนโลยีในวัดการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดจนการพัฒนากลไกตรวจสอบและบทลงโทษที่เหมาะสม นอกจากนี้ การพัฒนาจิตใจและการฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่องยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้พระสงฆ์สามารถควบคุมตนเองและปรับตัวต่อสิ่งยั่วยุในสังคมดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

โดยสรุป การปรับตัวของพระสงฆ์ในโลกยุคใหม่จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างหลักธรรมคำสอนกับองค์ความรู้สมัยใหม่ การพัฒนาทักษะ การกำกับดูแล และการเสริมสร้างจิตสำนึกภายใน จะช่วยให้พระสงฆ์สามารถดำรงบทบาทได้อย่างเหมาะสม และเสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

ความท้าทายของพระสงฆ์กับการเปลี่ยนแปลงและการส่งเสริมคุณธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมยุคดิจิทัล: มุมมองจากนักวิชาการตะวันตก

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อออนไลน์กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และคุณธรรม การปรับตัวของพระสงฆ์มิได้หมายถึงการนำเทคโนโลยีมาเผยแผ่พระธรรมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการธำรงคุณธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม (multiculturalism) และโลกทัศน์หลังสมัยใหม่ (postmodern worldview) ซึ่งมีอิทธิพลต่อค่านิยมและวิถีคิดของผู้คนอย่างลึกซึ้ง (Bauman, 2012; Taylor, 1992) นักวิชาการตะวันตก เช่น Charles Taylor (1992) และ Zygmunt Bauman (2012) ชี้ว่า โลกสมัยใหม่เป็น “สังคมแห่งความไม่มั่นคงทางศีลธรรม” (moral fluidity) ที่ค่านิยมส่วนบุคคลมักมีความสำคัญเหนือความดีร่วม พระสงฆ์จึงทำหน้าที่เป็น “สื่อกลางแห่งคุณธรรม” (mediators of morality) เชื่อมโยงหลักธรรมพุทธกับความต้องการของสังคมร่วมสมัย การสอนธรรมะจึงต้องปรับรูปแบบตามสภาพสังคมและเปิดรับความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม (Smart, 1999) José Casanova (2011) เสนอแนวคิดการทำให้ศาสนา “กลับสู่พื้นที่สาธารณะ” (public religion) ซึ่งเปิดโอกาสให้พระสงฆ์นำหลักจริยธรรมพุทธ (Buddhist ethics) รับมือปัญหาสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำ การเสพติดสื่อ และความรุนแรงทางวาทกรรม การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อดิจิทัล เช่น การเทศน์ออนไลน์หรือแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย ช่วยให้พระสงฆ์เข้าถึงผู้คนได้กว้างขึ้น (Campbell, 2013) แต่ความท้าทายคือการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของบทบาทสมณะท่ามกลางพื้นที่สาธารณะที่มีความพลวัตสูง

นักวิชาการด้านสื่อดิจิทัล เช่น Heidi Campbell (2013) เสนอให้พระสงฆ์พัฒนา “digital literacy” เพื่อสื่อสารธรรมะอย่างมีจริยธรรม สร้าง “สำนึกทางจิตวิญญาณร่วม” (shared spiritual consciousness) และแปลความธรรมะให้เข้ากับความคิดของคนรุ่นใหม่ที่คุ้นชินกับความหลากหลายและเสรีภาพทางความคิด ในสังคมพหุวัฒนธรรม พระสงฆ์ควรดำเนิน “พุทธศาสนาเชิงสนทนา” (dialogical Buddhism) เปิดรับการแลกเปลี่ยนข้ามศาสนาเพื่อสร้าง “พื้นที่แห่งความเข้าใจร่วม” (common moral ground) ตามแนวคิด “pluralistic theology” ของ John Hick (2004) แม้จะมีศักยภาพสูง บทบาทนี้เผชิญข้อจำกัด เช่น การไม่เข้าใจบทบาทพระสงฆ์ในโลกออนไลน์ การวิพากษ์จากกลุ่มอนุรักษ์นิยม และความเสี่ยงถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง (Casanova, 2011) พระสงฆ์จึงต้องยึดหลักสติและโยนิโสมนสิการ (wise reflection) เพื่อใช้เทคโนโลยีและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างสมดุล สรุปได้ว่า พระสงฆ์ยุคดิจิทัลต้องเป็นทั้ง “ผู้รักษาคุณธรรม” (guardians of virtue) และ “ผู้แปลความคุณธรรม” (interpreters of virtue) ให้หลักธรรมพุทธมีความหมาย

ต่อชีวิตร่วมสมัย ไม่เพียงธำรงความมั่นคงทางศีลธรรมของสังคม แต่ยังต่อยอดพลังทางจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนาในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

สรุป

บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยยุคปัจจุบันยังคงมีความสำคัญต่อการรักษาเสถียรภาพทางสังคมและการพัฒนาจิตใจของบุคคล การศึกษานี้มุ่งเน้นวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม โดยพิจารณาผ่านมิติการสอน การประพฤติปฏิบัติ การปรับตัวต่อสังคมสมัยใหม่ และการส่งเสริมสันติภาพ พระสงฆ์ดำรงบทบาทสำคัญในการ สอนและเผยแผ่ธรรมะ การสอนธรรมะไม่จำกัดอยู่เพียงพิธีกรรมหรือการบรรยายคำสอนเท่านั้น แต่ครอบคลุมการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การฝึกสติ การรักษาศีล และการละเว้นจากความโลภ โกรธ และหลง ซึ่งเป็นการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกของพฤติกรรมบุคคลและสังคม พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็น แบบอย่างทางจริยธรรม (Moral Exemplars) การดำรงชีวิตเรียบง่าย มีสติ และมีจิตใจบริสุทธิ์ของพระสงฆ์เป็นตัวแบบที่ประชาชนสามารถสังเกตและนำไปปฏิบัติ การดำรงบทบาทเชิงตัวอย่างนี้มีส่วนสำคัญต่อการสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและการยึดมั่นในคุณธรรม พระสงฆ์ต้องสามารถ ปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม (Adaptive Leadership) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสื่อสารสมัยใหม่ทำให้พระสงฆ์สามารถใช้สื่อออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลในการเผยแผ่คำสอน เพื่อเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น การปรับตัวดังกล่าวช่วยให้หลักธรรมดั้งเดิมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมสมัยใหม่และสร้างการมีส่วนร่วมในวงกว้าง พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการ ส่งเสริมสันติภาพและความสมานฉันท์ในสังคม การชี้แนะเรื่องการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การจัดการความขัดแย้งด้วยสติ และการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นกลไกสำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุข

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะและองค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา พบว่าการส่งเสริมคุณธรรมผ่านพระสงฆ์สามารถสร้าง การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม (Behavioral Transformation) และ เสริมสร้างความยั่งยืนทางสังคม (Social Sustainability) ได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ยังพบว่า

1. การใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแผ่ธรรมะ เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยให้พระสงฆ์เข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาแสดงให้เห็นว่าแพลตฟอร์มออนไลน์สามารถเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชนและสร้างชุมชนเสมือนที่สนับสนุนคุณธรรม

2. บทบาทเชิงตัวอย่างของพระสงฆ์ ไม่เพียงสร้างแรงบันดาลใจ แต่ยังสามารถลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในสังคม เช่น ความรุนแรงหรือความโลภ

3. การส่งเสริมสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ของพระสงฆ์มีผลต่อการลดความขัดแย้งชุมชนและส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิผล

ดังนั้น การสนับสนุนบทบาทของพระสงฆ์ควรดำเนินควบคู่ไปกับการจัดอบรมเชิงเทคโนโลยีและการสร้างเครือข่ายสังคมเชิงคุณธรรม เพื่อให้การเผยแผ่คุณธรรมมีความต่อเนื่องและยั่งยืนในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

ภัทรพร สิริกาญจน์. (2536). *บทบาทของพระสงฆ์ในชุมชนไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาสุภา อุทโท. (2441). *บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในชุมชนไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัดไทย.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. (2560). *บทบาทพระสงฆ์ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *จิตใจและสมาธิในการปรับตัวของพระสงฆ์ยุคดิจิทัล.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณากรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *ไตรสิกขา: หลักสูตรพัฒนาตนทางพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาณ์. (2551). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2536). *ธรรมะกับชีวิตคนยุคใหม่.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ ปยุตฺโต). (2530). *การให้ธรรมทานและการพัฒนาคุณธรรมในสังคม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). (2533). *บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมและชุมชน.* กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2533). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2552). *พุทธศาสนาเพื่อสังคม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์สันติศึกษา.

พินิจ ลาภธนานนท์. (2535). *พระสงฆ์กับสังคมไทย: บทบาทและหน้าที่.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พินิจ ลาภธนานนท์ & แทนพันธุ์ เสนะพันธุ์ บัวใหม่. (2557). *การปรับตัวของพระสงฆ์ต่อสังคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

สมศรี จินะวงษ์. (2532). *พระสงฆ์กับการใช้สื่อสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Bauman, Z. (2012). *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press.

Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage.

Borwornsak Uwanno. (2018). *Ethical challenges in contemporary Thai society*. Bangkok: Thammasat University Press.

Campbell, H. A. (2013). *Digital religion: Understanding religious practice in digital media*. New York: Routledge.

Casanova, J. (2011). *The public relevance of religion*. New York: Social Science Research Council.

Chaiyawan, P. (2019). *Digital media and ethical behavior of Thai youth*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Hick, J. (2004). *The pluralist paradigm: A new approach to theology*. London: Oneworld Publications.

Kitiarsa, P. (2012). *Spiritual practices and contemporary Thai culture*. Chiang Mai: Silkworm Books.

McCargo, D. (2017). *Contemporary Buddhism in Thailand: Religion and society in modern Thailand*. Singapore: NUS Press.

Office of the National Economic and Social Development Council. (2022). *Thailand social and economic report 2022*. Bangkok: ONESDC.

Phra Brahmagunabhorn [P.A. Payutto]. (2016). *Buddhism and contemporary society*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Phra Dhammapitaka. (2017). *Moral values and Thai youth*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University Press.

Phra Maha Hansa Dhammahāso. (2014). *Monks as moral agents and social capital in Thailand*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Phra Maha Somboon Vuddhikaro. (2021). *Digital engagement of Thai monks in modern society*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Phra Paisal Visalo. (2019). *Engaged Buddhism in Thailand: Social action and moral leadership*. Bangkok: Silpakorn University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Queen, C. S., & King, S. B. (1996). *Engaged Buddhism: Buddhist liberation movements in Asia*. Albany: SUNY Press.

Smart, N. (1999). *The world's religions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Srisuk, S. (2020). *Impact of digital media on ethical behavior in Thai society*. Bangkok: Kasetsart University Press.

Suwannathat-Pian, K. (2015). *The evolving role of Thai monks in contemporary society*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Taylor, C. (1992). *Sources of the self: The making of the modern identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Factors Affecting Capabilities Development of Hostel Business in Koh Samui District, Surat Thani Province

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Suwarak Sutheesiriyakoon[1*], Wanlada Thongyenburit[2], Chumnan Thongyan[3], & Suthichai Punyaroj[4]

สุวรักษ์ สุธีอิสริยะกุล[1*], วัลย์ลดา ทองเย็นบุริศร์[2], ชำนาญ ทองเย็น[3], & สุทธิชัย ปัญญูโรจน์[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Suwarak Sutheesiriyakoon*
สุวรักษ์ สุธีอิสริยะกุล
Faculty of Business Administration and Accounting, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: ratchanokp@plu.ac.th

2. Wanlada Thongyenburit
วัลย์ลดา ทองเย็นบุริศร์
Faculty of Business Administration and Accounting, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thongyen@gmail.com

3. Chumnan Thongyan
ชำนาญ ทองเย็น
Faculty of Business Administration and Accounting, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: drchunnan@hotmail.com

4. Suthichai Punyaroj
สุทธิชัย ปัญญูโรจน์
Faculty of Business Administration and Accounting, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: drsuthichai@gmail.com

คำสำคัญ:
การพัฒนา, ขีดความสามารถ, ธุรกิจโฮสเทล

Keywords:
Development, Capabilities, Hostel Business

ABSTRACT

This study aims to study the capacity of the hostel business in Koh Samui District, Surat Thani Province. and to study factors affecting the development of the hostel business's capabilities in Koh Samui District, Surat Thani Province. The research model is qualitative research. The sample is 340 entrepreneurs and hostel business employees in Koh Samui District, Surat Thani Province by purposive random sampling. Collecting data from questionnaires and analyzed with mean values. standard deviation and regression analysis.

The results showed that the overall capacity of the hostel business in Koh Samui District, Surat Thani Province was at a high level (= 3.69). with the highest average, followed by business planning marketing strategy adjustment and business risk control, respectively. Factors of leadership affecting toward the development of hostel business capabilities in Koh Samui District, Surat Thani Province (Sig. = 0.000) and government policy, business adaptation and competitive potential does not affecting towards the development capacity of hostel business in Koh Samui District, Surat Thani P+rovince.

Article history:
Received: 30/10/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Sutheesiriyakoon, S. et al. (2026). Factors Affecting Capabilities Development of Hostel Business in Koh Samui District, Surat Thani Province. *Journal Dhamma for Life,* 428-440.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ประกอบการและพนักงานธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 340 คน โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุ

ผลการวิจัยพบว่า ขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.69) โดยด้านการบริหารจัดการธุรกิจ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ การวางแผนธุรกิจ การปรับกลยุทธ์การตลาด และการควบคุมความเสี่ยงของธุรกิจ ตามลำดับ และปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี (Sig. = 0.000) ส่วนปัจจัยด้านนโยบายภาครัฐ การปรับตัวของธุรกิจ และศักยภาพการแข่งขัน ไม่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจ โฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทนำ

การเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ทำให้เกิดความต้องการพักที่พักในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งธุรกิจโฮสเทล (hostel) เป็นที่พักรูปแบบหนึ่งที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมายาวนาน ธุรกิจโฮสเทลในประเทศไทยเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2514 ที่บริเวณถนนข้าวสาร เขตบางลำพู อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เริ่มแรกมีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักท่องเที่ยวอายุ 15 - 26 ปี ที่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวคนเดียว ปัจจุบันธุรกิจโฮสเทลในประเทศไทยมีจำนวนประมาณ 2,000 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 12.00 ของจำนวนที่พักทั้งหมด และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในจังหวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลักของประเทศ (Phunnamakul, 2016) นอกจากนี้ยังพบว่า พฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบคนเดียว (solo travel) กำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากผลสำรวจพบว่า สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่เดินทางคนเดียวคิดเป็นร้อยละ 24.00 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 9.00 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2556 แนวโน้มการท่องเที่ยวแบบนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจโฮสเทลเป็นที่น่าสนใจและมีแนวโน้มที่จะเติบโตสูงขึ้น

ธุรกิจโฮสเทลเป็นธุรกิจที่ได้รับความนิยมและมีอัตราการขยายตัวสูง โดยเฉพาะในจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศ หรือตามจังหวัดที่มีเศรษฐกิจดีตามภาคต่าง ๆ อีกทั้งตามจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายแดน โดยความหมายของคำว่า ธุรกิจโฮสเทล คือ ที่พักราคาประหยัดสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเพียงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานเท่านั้น เช่น เตียงนอน ห้องน้ำ ที่เก็บสัมภาระที่ปลอดภัย ทำเลที่ตั้งสะดวกต่อการเดินทาง รูปแบบห้องพักของธุรกิจโฮสเทลก็จะมีทั้งห้องเดี่ยว และห้องนอนเตียงรวมคล้ายกับหอพักนักเรียน และห้องน้ำที่ใช้ร่วมกับผู้อื่น และธุรกิจโฮสเทลจะมีห้องโถงกว้าง ๆ ไว้นั่งเล่นเพื่อทำความรู้จักกับเพื่อนใหม่ๆ นั่งพูดคุย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ธุรกิจโฮสเทลเป็นที่รู้จักกันมานานในต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศทางฝั่งทวีปยุโรปและอเมริกา สำหรับประเทศไทยนั้นมีธุรกิจโฮสเทลทั่วประเทศกว่า 2,000 แห่ง ถือได้ว่าเป็นอัตราการเติบโตที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ เพราะหากมองไปในด้านธุรกิจโฮสเทลเป็นธุรกิจที่ใช้เงินในการลงทุนน้อยและไม่มีข้อจำกัดที่ตายตัวสำหรับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะในจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศ เช่น อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ภูเก็ต เชียงใหม่ สงขลา และประจวบคีรีขันธ์ ธุรกิจโฮสเทลจึงเป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก (วรพันธุ์ คล้ามไพบูลย์ และจิตติพันธ์ ศรีกสิกรณ์, 2559, 2)

ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงปัญหาและความสำคัญของการทำธุรกิจโฮสเทล จึงสนใจศึกษาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลว่ามีวิธีการบริหารจัดการอย่างไร จึงจะช่วยให้ผู้ประกอบการลงทุนในธุรกิจที่คุ้มค่า และประหยัดต้นทุน โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ธุรกิจโฮสเทล โรงแรม และที่พัก ได้รับผลกระทบมากที่สุดธุรกิจหนึ่ง เนื่องจากต้องพึ่งพานักท่องเที่ยวจากต่างชาติ โรงแรมหลายแห่งต้องปิดตัวหรือปรับตัว แต่ธุรกิจโฮสเทลไม่สามารถทำได้ เพราะข้อจำกัดเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของที่พักแบบโฮสเทล ซึ่งลูกค้าต้องนอนรวมในห้องเดียวกัน จึงทำให้ไม่สามารถให้บริการได้เพราะไม่สามารถปฏิบัติตามมาตรการรักษาระยะห่างได้ ประกอบกับในพื้นที่อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีธุรกิจโฮสเทล จำนวนมาก ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลจะต้องบริหารจัดการธุรกิจโฮสเทลเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ และสามารถตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้มาใช้บริการให้มากที่สุด รวมถึงการปรับตัวเพื่อให้ธุรกิจอยู่รอดและกลับมาฟื้นตัวอีกครั้ง ดังนั้น ผู้ประกอบการต้องปรับกลยุทธ์การบริหารจัดการสร้างโอกาสในการเข้าถึงลูกค้า โดยคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นหลัก เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวรู้สึกปลอดภัยจากโรค และรองรับวิถีใหม่ภายหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

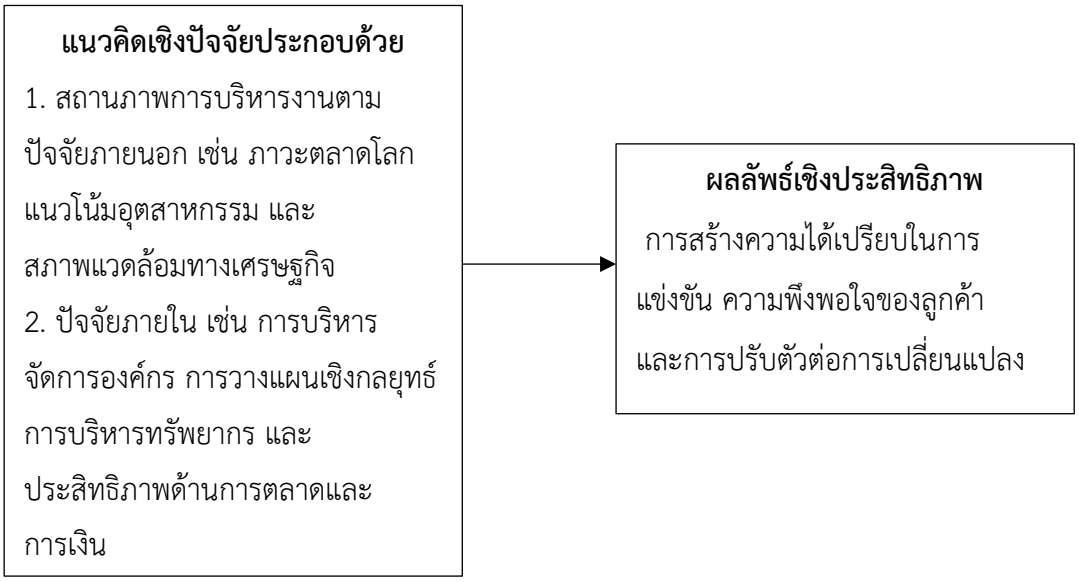
การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ระดับขีดความสามารถและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี การวิจัยเกี่ยวกับความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาธุรกิจชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของธุรกิจไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลมาจากการผสมผสานของปัจจัยหลายมิติที่มีทั้งองค์ประกอบภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีความซับซ้อนและมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างต่อเนื่อง Akhter & Pounder (2008) ระบุว่า

ปัจจัยด้านภาวะของตลาดโลก เช่น ความผันผวนของอุปสงค์และอุปทาน การเปลี่ยนแปลงของแนวโน้มการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ และการแข่งขันในตลาดโลก มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ โดยเฉพาะในด้านประสิทธิภาพทางการตลาดและประสิทธิภาพทางการเงิน การบริหารจัดการปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ธุรกิจสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพตลาดที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่ยังช่วยสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันระยะยาว การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันของประเทศและการบริหารจัดการปัจจัยนำเข้า เช่น การเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบที่มีคุณภาพและต้นทุนที่เหมาะสม ส่งผลโดยตรงต่อการเสริมสร้างมุมมองด้านการตระหนักรู้โอกาสทางธุรกิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารข่าวสารและการสังเคราะห์โอกาสใหม่ ๆ ของธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพ

ในมิติของการบริการลูกค้า Gibson (2008) ได้เน้นย้ำถึงบทบาทของการสร้างความพึงพอใจสูงสุดให้กับลูกค้า โดยกล่าวว่า การมุ่งเน้นในการสร้างประสบการณ์ที่ดีและความพึงพอใจของลูกค้าไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มความผูกพันระหว่างลูกค้ากับองค์กร แต่ยังเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความโดดเด่นขององค์กรในความทรงจำของลูกค้า ลูกค้าที่มีความประทับใจต่อการบริการมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้บริการซ้ำและแนะนำต่อ ซึ่งนับเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน (competitive advantage) และเป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของธุรกิจในตลาดที่มีการแข่งขันสูง นอกจากนี้ Mansor & Tayib (2012) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ (strategic planning) ซึ่งเป็นกระบวนการที่องค์กรใช้กำหนดทิศทางและวิธีการปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงทั้งศักยภาพภายในและแนวโน้มของสภาพแวดล้อมภายนอก การวางแผนเชิงกลยุทธ์ไม่ได้เป็นเพียงการตั้งเป้าหมาย แต่ยังรวมถึงการประเมินความเสี่ยง การระบุโอกาสทางธุรกิจ การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กร และการสร้างกลยุทธ์เพื่อเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลและสารสนเทศที่รวบรวมจากทั้งภายในและภายนอกองค์กรช่วยสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจ ทำให้องค์กรสามารถปรับแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความท้าทายและโอกาสใหม่ ๆ ได้อย่างเป็นระบบ

โดยสรุป การพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุยต้องอาศัยการประสานระหว่างปัจจัยภายใน เช่น การบริหารจัดการทรัพยากร การวางแผนเชิงกลยุทธ์ และการบริการลูกค้า กับปัจจัยภายนอก เช่น การปรับตัวต่อแนวโน้มตลาดโลกและการแข่งขันระหว่างประเทศ การเข้าใจและประยุกต์ใช้ปัจจัยเหล่านี้อย่างรอบด้านจะช่วยให้องค์กรสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและพัฒนาธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สมมติฐานการวิจัย

ปัจจัยด้านนโยบายภาครัฐ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การปรับตัวของธุรกิจ และศักยภาพการแข่งขัน ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดให้ประชากรคือ ผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 222 คน ซึ่งได้นำข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนและรายชื่อธุรกิจโฮสเทลใน อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. 2563 จาก TripAdvisor, Agoda, Travel Hotels และ Google Maps และพนักงานของธุรกิจโฮสเทล ในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 2,817 คน รวมประชากร 3,039 คน และกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ประกอบการและพนักงานธุรกิจ โฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 353 คน โดยคำนวณโดยกำหนดระดับค่าความเชื่อมั่นที่ 95%

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยสร้างจากการทบทวนวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ประกอบการและพนักงานธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน และประสบการณ์การทำงานโฮสเทล ซึ่งลักษณะคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบ (Checklist)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่าของลิเคิร์ท 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ส่วนที่ 3 ข้อมูลนโยบายภาครัฐ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การปรับตัวของธุรกิจ และศักยภาพการแข่งขัน เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่าของลิเคิร์ท 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบเพื่อสร้างแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษา

3. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบพิจารณาหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) เพื่อพิจารณาข้อคำถามที่สร้างขึ้นมาว่ามีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาสาระของเครื่องมือกับเนื้อหาสาระของสิ่งที่ต้องการศึกษา โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมนั้น และคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่าความตรงตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป

4. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับนักท่องเที่ยวชาวไทยในจังหวัดตรังที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) เท่ากับ 0.911 - 0.933

5. นำแบบสอบถามที่ได้แก้ไขปรับปรุงคุณภาพของเครื่องมืออีกครั้งเพื่อความสมบูรณ์จากข้อบกพร่องที่พบจากการตอบของกลุ่มตัวอย่าง

6. จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามอิเล็กทรอนิกส์ผ่าน Google Form จำนวน 340 ชุด จากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ประกอบการและพนักงานของโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย

จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทำการคัดเลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ที่สุด จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ แปลผล และสรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. แบบสอบถามส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ประกอบการและพนักงานธุรกิจโฮสเทลใน อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ และค่าร้อยละ

2. แบบสอบถามส่วนที่ 2 ข้อมูลขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. แบบสอบถามส่วนที่ 3 ข้อมูลนโยบายภาครัฐ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การปรับตัวของธุรกิจ และศักยภาพการแข่งขัน วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. การทดสอบสมมติฐานการวิจัย วิเคราะห์ด้วยความถดถอยพหุ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

ผู้ประกอบการและพนักงานธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 59.41) มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี (ร้อยละ 52.65) รองลงมาคือ อายุ 41-50 ปี อายุ 20-30 ปี และอายุ 51 ปีขึ้นไป ตามลำดับ มีระดับการศึกษาปริญญาตรี (ร้อยละ 54.41) รองลงมาคือ ต่ำกว่าปริญญาตรี และปริญญาโท ตามลำดับ มีรายได้ต่อเดือน 30,001 – 45,000 บาท (ร้อยละ 47.94) รองลงมาคือ 15,001 – 30,000 บาท รายได้ 45,001 บาทขึ้นไป และต่ำกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การทำงานโฮสเทล 4- 6 ปี (ร้อยละ 41.47) รองลงมาคือ มากกว่า 6 ปี 1- 3 ปี และน้อยกว่า 1 ปี ตามลำดับ ระดับขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปรากฏผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
การวางแผนธุรกิจ	**3.69**	**0.95**	**มาก**
1. กำหนดขั้นตอนการทำงานโฮสเทลอย่างเป็นระบบ	3.71	0.99	มาก
2. วางแผนการดำเนินธุรกิจโฮสเทลอย่างมีประสิทธิภาพ	3.69	0.99	มาก
3. กำหนดวัตถุประสงค์ ได้แก่ กำไร หรืออื่น ๆ อย่างชัดเจน	3.72	0.97	มาก
4. การวางแผนธุรกิจโฮสเทลของท่านเป็นเครื่องมือนำเสนอหุ้นส่วนเพื่อพิจารณาการร่วมลงทุน	3.69	0.99	มาก

ขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
5. วางแผนธุรกิจโฮสเทลทำให้สถาบันการเงินพิจารณาเงินกู้	3.68	1.01	มาก
การบริหารจัดการธุรกิจ	**3.70**	**0.96**	**มาก**
1. มีกระบวนการมุ่งสู่เป้าหมายของธุรกิจโฮสเทล	3.75	1.00	มาก
2. นำพาธุรกิจสู่เป้าหมายโดยการจัดโฮสเทล	3.76	0.99	มาก
3. กำหนดการสั่งการตามสายการบังคับบัญชา	3.67	1.01	มาก
4. มีการประสานงานต่อเนื่อง	3.68	1.01	มาก
5. มีการควบคุมอย่างเคร่งครัด	3.69	1.04	มาก
การควบคุมความเสี่ยงของธุรกิจ	**3.56**	**0.66**	**มาก**
1. มีกลวิธีควบคุมธุรกิจโฮสเทลให้รอดพ้นความเสี่ยง	4.16	0.76	มาก
2. พิจารณาแผนธุรกิจโฮสเทลเป็นผลที่นำมาใช้เพื่อการวิเคราะห์บ่งชี้	4.18	0.71	มาก
3. ประเมินความเสี่ยงของโฮสเทล โดยการติดตามถึงกิจกรรม/หน่วยงาน/ฝ่ายงาน	2.76	1.18	ปานกลาง
4. คำนึงถึงการสื่อสารความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรม	4.27	0.78	มากที่สุด
5. การควบคุมความเสี่ยงเพื่อลดการสูญเสีย	2.45	1.24	ปานกลาง
การปรับกลยุทธ์การตลาด	**3.63**	**0.94**	**มาก**
1. พัฒนาห้องพัก/บริการอย่างสม่ำเสมอ	3.86	0.99	มาก
2. ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ด้านราคาของธุรกิจโฮสเทล	3.79	1.00	มาก
3. เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายห้องพัก/บริการ อย่างทั่วถึง	3.64	1.07	มาก
4. ปรับเปลี่ยนโปรโมชั่น และมีการส่งเสริมการตลาดอย่างต่อเนื่อง	3.58	1.12	มาก
5. วางแผนเชิงปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการตลาด	3.30	1.28	มาก
เฉลี่ยรวม	**3.65**	**0.78**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า ขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล พบว่า 1) การวางแผนธุรกิจ มีค่าเฉลี่ย 3.69 อยู่ในระดับมาก โดยด้านกำหนดวัตถุประสงค์ ได้แก่ กำไร หรืออื่น ๆ อย่างชัดเจน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมา คือ กำหนดขั้นตอนการทำงานโฮสเทลอย่างเป็นระบบ ตามด้วย การวางแผนการดำเนินธุรกิจโฮสเทลอย่างมีประสิทธิภาพ และการวางแผนธุรกิจโฮสเทลเป็นเครื่องมือนำเสนอหุ้นส่วนเพื่อพิจารณาการร่วมลงทุน ตามลำดับ 2) การบริหารจัดการ มีค่าเฉลี่ย 3.70 อยู่ในระดับมาก โดยด้านนำพาธุรกิจสู่เป้าหมายโดยการจัดโฮสเทล มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ มีกระบวนการมุ่งสู่เป้าหมายของธุรกิจโฮสเทล ตามด้วยมีการควบคุมอย่างเคร่งครัด ตามลำดับ 3) การควบคุมความเสี่ยงของธุรกิจ มีค่าเฉลี่ย 3.56 อยู่ในระดับมาก โดยด้านคำนึงถึงการ

สื่อสารความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ พิจารณาแผนธุรกิจโฮสเทลเป็นผลที่นำมาใช้เพื่อการวิเคราะห์บ่งชี้ ตามด้วยมีกลวิธีควบคุมธุรกิจโฮสเทลให้รอดพ้นความเสี่ยง และ 4) การปรับกลยุทธ์การตลาด มีค่าเฉลี่ย 3.63 อยู่ในระดับมาก โดยด้านพัฒนาห้องพัก/บริการอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ด้านราคาของธุรกิจโฮสเทล ตามด้วยเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายห้องพัก/บริการ อย่างทั่วถึง ตามลำดับ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปรากฏผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุระหว่างตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Dependent Variable	การพัฒนาขีดความสามารถ (Y)			
Independent Variable	นโยบายภาครัฐ (X_1) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_2) การปรับตัวของธุรกิจ (X_3) และศักยภาพการแข่งขัน (X_4)			
Prediction: Goodness-of-Fit				
Multiple R	.937			
R Square	.878			
Adjusted R Square	.877			
Standard Error	.275			
Analysis of Variance	**Degree of Freedom**	**Sum of Square**	**Mean Square**	
Regression	4	183.19	45.79	
Residual	338	25.45	0.07	
F = 602.63	Sig. = .000			
Durbing- Watson	1.241			
Explanation: Variable in Equation				
Independent Variable	**Unstandardized Coefficients (B)**	**Standardized Coefficients (Beta)**	**t - Value**	**Sig.**
ค่าคงที่	.564		1.952	.052
ภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1)	.770	.939	48.449	.000*
นโยบายภาครัฐ (X_2)	-.010	-.004	-.232	.816
การปรับตัวของธุรกิจ (X_3)	.059	.021	1.074	.284
ศักยภาพการแข่งขัน (X_4)	.015	.007	.358	.720

*ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

จากตารางที่ 2 สามารถเขียนเป็นสมการถดถอยได้ดังนี้ $\hat{y}$ = .564 +.770*X_1 -.010X_2 +.059X_3 +.015X_4

ซึ่งพบว่า ตัวแปรอิสระ 1 ตัว สามารถอธิบายได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ มีตัวแปรอิสระ 3 ตัว ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากค่า b_1 = .770 ซึ่งมีค่าเป็นบวก อธิบายได้ว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารมีอิทธิพลทางบวกต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งหมายความว่า หากธุรกิจโฮสเทล มีระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารเพิ่มขึ้น จะส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

โดยสรุป ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจ โฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนปัจจัยด้านนโยบายภาครัฐ การปรับตัวของธุรกิจ และศักยภาพการแข่งขัน ไม่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

อภิปรายผล

ระดับขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านการบริหารจัดการธุรกิจมากกว่าด้านอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลมีการวางแผนการจัดการธุรกิจตามการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดีจึงทำให้มีขีดความสามารถในการบริหารจุดการธุรกิจโฮสเทลที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับ ฐิติรัตน์ มีเพิ่มพูนศรี ดวงเดือน จันทร์เจริญ และชมสุภัค ครุฑกะ (2562) พบว่า การบริหารจัดการธุรกิจโฮสเทล ได้แก่ ปัจจัยทางการบริหาร และกระบวนการบริหารจัดการอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านการเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ด้านการให้ความมั่นใจ และด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจ และสอดคล้องกับ Lopez, Peon & Ordas (2014) พบว่า ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการที่จำเป็น เช่น ด้านการบัญชีและการตลาดไม่มากนัก โดยที่คะแนนขีดความสามารถที่มากที่สุดเป็นด้านมนุษย์สัมพันธ์ และคะแนนต่ำสุดเป็นด้านการสำรวจตลาดการฝึกอบรมเพิ่มเติมด้านการบัญชีและการตลาดจึงเป็นสิ่งที่ดี โดยเฉพาะด้านการสำรวจตลาดในทางเฉพาะด้านพบว่า ครูผู้สอนด้านอาชีวะอนามัยในงานอุตสาหกรรมยังมีขีดความสามารถต่ำ ดังนั้นการฝึกอบรมด้านการตลาดและด้านอาชีวะอนามัยในงาน อุตสาหกรรมจึงเป็นสิ่งต้องการ และขีดความสามารถที่จะต้องมีสำหรับผู้จะเป็นเจ้าของกิจการขนาดย่อมในอนาคต คือ ทักษะความรู้ในการจัดการธุรกิจ ทักษะในตัวบุคคลที่มีความเชื่อมั่นใน การเป็นผู้ริเริ่มการทำธุรกิจด้วยตัวเองและทักษะทางด้านเทคนิคเฉพาะทางของแต่ละอุตสาหกรรม

ภาวะผู้นำของผู้บริหารส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื่องจากภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารธุรกิจ รวมทั้งความสามารถในการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทลให้มีประสิทธิภาพ หากผู้บริหารมีภาวะผู้นำที่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และนำพาธุรกิจให้อยู่รอดในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะส่งผลให้ธุรกิจ โฮสเทลมีขีด

ความสามารถในการจัดการธุรกิจ สอดคล้องกับ พิมพ์พร พิมพ์สุวรรณ, เบญจพร เชื้อผึ้ง และชาสินี สำราญอินทร์ (2561) พบว่า ด้านแนวทางในการพัฒนาศักยภาพที่พักแบบโฮสเทลเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านที่พักต้องสะอาดและมีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่เพียงพอต่อความต้องการ ด้านราคาสำหรับห้องนอนรวมแบบพักรวมราคา 200 บาท และ 400 บาท สำหรับห้องนอนรวม แบบมีเครื่องปรับอากาศ ด้านทำเลที่ตั้ง/ช่องทางการจัดจำหน่าย ควรตั้งอยู่ในพื้นที่มีรถบริการสาธารณะให้บริการ ด้านการส่งเสริมการขาย ไม่ควรตัดราคาขายกันเอง ควรจะพัฒนาด้านการบริการให้ดียิ่งขึ้นแทนการลดราคา ด้านบุคคลากร ควรพัฒนาทักษะด้านวิชาชีพ และทักษะด้านภาษาอังกฤษ ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ควรเพิ่มจุดพักผ่อนและจัดให้เป็นสัดส่วน และด้านกระบวนการมีกระบวนการต้องพัฒนาด้านภาษาอังกฤษ เพราะการบริการที่ไม่ทันทวงที มาจากปัญหาด้านภาษาทำให้ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของแขกได้ สอดคล้องกับ ฐิติรัตน์ มีเพิ่มพูนศรี ดวงเดือน จันทร์เจริญ และชมสุภัค ครุฑกะ (2562) ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดประกอบด้วย เป้าหมายทางธุรกิจ ปัจจัยทางการบริหาร และกระบวนการบริหารจัดการ และคุณภาพการให้บริการ และรูปแบบการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลว่า ทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมและเสนอแนะว่าควรเพิ่ม องค์ประกอบการบริหารจัดการที่ดี และการให้ข้อมูลย้อนกลับ

สรุป

ผลการศึกษานี้มีเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการและพนักงานจำนวน 340 คน และวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการถดถอยพหุ สะท้อนให้เห็นภาพรวมของศักยภาพการดำเนินธุรกิจโฮสเทลในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้อย่างชัดเจน โดยพบว่าขีดความสามารถของธุรกิจอยู่ในระดับมาก ซึ่งสามารถตีความได้ว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความพร้อมทั้งในด้านทรัพยากร ความรู้ และทักษะในการบริหารจัดการธุรกิจท่ามกลางบริบทการแข่งขันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีความผันผวนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่าด้านการบริหารจัดการธุรกิจมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของผู้ประกอบการในการจัดโครงสร้างองค์กร การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การควบคุมต้นทุน และการกำกับดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากธุรกิจโฮสเทลเป็นธุรกิจขนาดขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่ต้องอาศัยความยืดหยุ่นและการตัดสินใจที่รวดเร็ว ผู้บริหารจึงมีบทบาทโดยตรงในการกำหนดทิศทางและควบคุมการดำเนินงานอย่างใกล้ชิด รองลงมาคือด้านการวางแผนธุรกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการมีความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และกลยุทธ์ระยะสั้นและระยะยาวได้อย่างเป็นระบบ การวางแผนดังกล่าวครอบคลุมทั้งด้านการเงิน การตลาด และการพัฒนาบริการ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะในพื้นที่เกาะสมุยซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ ในด้านการปรับกลยุทธ์ทางการตลาด พบว่าอยู่ในระดับมาก

เช่นกัน สะท้อนถึงความสามารถของผู้ประกอบการในการปรับตัวให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการใช้ช่องทางดิจิทัล แพลตฟอร์มการจองที่พักออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังรวมถึงการสร้างจุดขายที่แตกต่าง เช่น การออกแบบประสบการณ์การเข้าพักที่มีเอกลักษณ์ หรือการนำเสนออัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน ส่วนด้านการควบคุมความเสี่ยง แม้จะมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น แต่ยังคงอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการมีความตระหนักถึงความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น ทั้งในด้านการเงิน การดำเนินงาน และปัจจัยภายนอก เช่น ภาวะเศรษฐกิจหรือสถานการณ์การท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ผลดังกล่าวอาจสะท้อนถึงโอกาสในการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการบริหารความเสี่ยงเชิงระบบ เช่น การจัดทำแผนรองรับสถานการณ์วิกฤต (contingency plan) หรือการกระจายความเสี่ยงทางธุรกิจ ในส่วนของการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจ พบว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าบทบาทของผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้สามารถพัฒนาและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มีความสามารถในการตัดสินใจ และสามารถสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากร ย่อมส่งผลให้ธุรกิจมีศักยภาพในการแข่งขันสูงขึ้น อีกทั้งยังสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม ปัจจัยด้านนโยบายภาครัฐ การปรับตัวของธุรกิจ และศักยภาพการแข่งขัน ไม่พบว่ามีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า ผู้ประกอบการโฮสเทลในพื้นที่ศึกษามีลักษณะการดำเนินธุรกิจที่พึ่งพาการบริหารจัดการภายในเป็นหลัก มากกว่าการพึ่งพาปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายภาครัฐ นอกจากนี้ การที่ปัจจัยด้านการปรับตัวและศักยภาพการแข่งขันไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญ อาจสะท้อนว่าธุรกิจส่วนใหญ่มีระดับความสามารถในด้านดังกล่าวใกล้เคียงกัน จึงไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างเชิงสถิติอย่างชัดเจน

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของภาวะผู้นำและการบริหารจัดการภายในองค์กรในฐานะกลไกหลักในการยกระดับขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล ขณะเดียวกันยังชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม โดยเฉพาะด้านการบริหารความเสี่ยงและการใช้ประโยชน์จากปัจจัยภายนอก เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนและความสามารถในการแข่งขันในระยะยาวของธุรกิจต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และสมาคมโรงแรมไทย ควรกำหนดยุทธศาสตร์การตลาดบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ สร้างเครือข่ายของผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทล ปรับกระบวนการทำงานให้มีความทันสมัย และผลักดันการให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีให้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทล

2. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และสมาคมโรงแรมไทย ควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริม สนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้นในช่วงเศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัว นอกจากนี้ ผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลควรกำหนดมาตรการต่าง ๆ โดยมุ่งให้ความสำคัญด้านความปลอดภัยและสุขอนามัย

ของนักท่องเที่ยว เช่น การรักษามาตรฐานความสะอาดของโฮสเทล การเว้นระยะห่างทางสังคม การฉีดวัคซีนของพนักงานโฮสเทล เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่นักท่องเที่ยว และควรส่งเสริมศักยภาพของผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทลทั้งในด้านความรู้ ทักษะ ด้านการบริหารจัดการ การบริการ และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยการอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงาน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเครือข่ายธุรกิจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ นโยบายภาครัฐ การปรับตัวของธุรกิจในยุควิถีใหม่ และภาวะผู้นำของผู้บริหารมีอิทธิพลต่อขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการกำหนดแนวทางการพัฒนาขีดความสามารถของธุรกิจโฮสเทล โดยควรให้ความสำคัญกับนโยบายภาครัฐ การปรับตัวของธุรกิจ และการส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหาร สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการปรับตัวของธุรกิจหลังโควิด-19 และปัจจัยที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารของธุรกิจโอสเทล

เอกสารอ้างอิง

ฐิติรัตน์ มีเพิ่มพูนศรี, ดวงเดือน จันทร์เจริญ, และชมสุภัค ครุฑกะ. (2562). รูปแบบการบริหารจัดการของผู้ประกอบการธุรกิจโฮสเทล ในเขตอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูม*, 1(10), 344-357.

พิมพ์พร พิมพ์สุวรรณ, เบญจพร เชื้อผึ้ง, และชาสินี สำราญอินทร์. (2561). แนวทางการพัฒนาศักยภาพที่พักแบบโฮสเทล (Hostel) เพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 12(3), 147-161.

วรพันธ์ คล้ามไพบูลย์, และ จิตติพันธ์ ศรีกสิกรณ์. (2558). *The Hostel Bible (พิมพ์ครั้งที่ 2).* กรุงเทพฯ: ซูเปอร์กรีน สตูดิโอ.

Akhter, S. H. & Pounder, P. (2008). Economic globalization and Caribbean economies: Competitive developments, strategic response, and performance. *The Global Studies Journal*. 1(4), 69-77.

Gibson-Odgers, P. (2008) The World of Customer Service. Ohio, USA: Thomson Learning.

Lopez, S., Peon, J. & Ordas, C. (2014). Organizational learning as a determining factor in Business performance. *The Learning Organization*, 12(3), 227-245.

Mansor, D., & Tayib, M. (2012). Strategic Planning in Public Organization: The Case of a Tax Administration in a Developing Country. *Business Management Dynamics*, 8(1), 21-24.

Phunnamakul, A. (2016). *HOSTEL: emerging travel trend of backpacker.* Retrieved September 1, 2021, from http://marketeer.co.th/archives/68365

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Academic Article

Synthesizing High-Performance Organization Components for Application in Local Government

การสังเคราะห์องค์ประกอบองค์กรสมรรถนะสูง เพื่อการประยุกต์ใช้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Thongchai Joicechu[1*], Thanapoj Paesuwan[2], Wuttichai Kawee[3], Paksakorn Rakklad[4], Kritsana Dararuang[5] & Rungraditt Kongyoungyune[6]

ธงชัย จ้อยชู[1*], ธนพจน์ แพสุวรรณ์[2], วุฒิชัย กาวี[3], ภาคสกร รักกลัด[4], กฤษณะ ดาราเรือง[5], & รุ่งรดิศ คงยั่งยืน[6]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Thongchai Joicechu*
ธงชัย จ้อยชู
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: thongchai.joi@cpu.ac.th

2. Thanapoj Paesuwan
ธนพจน์ แพสุวรรณ์
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: thanapoj.jae@cpu.ac.th

3. Wuttichai Kawee
วุฒิชัย กาวี
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: wuttichai.ka@cpu.ac.th

4. Paksakorn Rakklad
ภาคสกร รักกลัด
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: paksakorn.rak@cpu.ac.th

5. Kritsana Dararuang
กฤษณะ ดาราเรือง
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: kritsana.dar@cpu.ac.th

6. Rungradit Kongyoungyune
รุ่งรดิศ คงยั่งยืน
Chaopraya University, Thailand.
มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา
Email: rungradit.k@cpu.ac.th

ABSTRACT

This study aims to synthesize the core components of the High-Performance Organization (HPO) concept and to develop a conceptual framework tailored to the context of local government organizations. The study is based on a document analysis of 15 sources and 13 peer-reviewed articles published between 2020 and 2025. A qualitative content analysis approach was employed, alongside a comparative matrix technique, to identify similarities, differences, and conceptual linkages across the selected frameworks.

The findings reveal four key dimensions of HPO that are particularly relevant to local government organizations: (1) quality of management, (2) human resource management, (3) organizational culture, and (4) organizational learning and innovation. Each dimension is further operationalized with clear definitions to support practical application. The study contributes to the literature by proposing an integrated conceptual framework that systematically connects management quality, human resource development, and innovation-driven learning. This framework addresses a critical gap in the application of HPO concepts within the local public sector context. Furthermore, the findings offer policy implications and practical guidelines that can assist local administrators in designing policies, measures, and performance evaluation systems to effectively transform their organizations into high-performance entities in alignment with contextual realities.

คำสำคัญ:
องค์กรสมรรถนะสูง, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การวิเคราะห์องค์ประกอบ

Keywords:
High-Performance Organization, HPO, Local Government Administration

Article history:
Received: 16/11/2025
Revised: 10/12/2025
Accepted: 05/01/2026
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Joicechu, T. & et al. (2026). Synthesizing High-Performance Organization Components for Application in Local Government. *Journal Dhamma for Life,* 32(2*),* 441-452.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบหลักของแนวคิดองค์กรสมรรถนะสูง (High Performance Organization: HPO) และพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดที่เหมาะสมสำหรับบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์เอกสารจากแหล่งข้อมูลรวม 15 แหล่ง และร่วมกับบทความวิชาการจำนวน 13 ชิ้นที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2020–2025 โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (qualitative content analysis) และการจัดทำเมทริกซ์เปรียบเทียบเพื่อระบุความสอดคล้อง ความแตกต่าง และความเชื่อมโยงขององค์ประกอบเชิงแนวคิด

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบหลักขององค์กรสมรรถนะสูงที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ (1) คุณภาพการบริหารองค์การ (2) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (3) วัฒนธรรมองค์การ และ (4) องค์การแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรม โดยแต่ละมิติได้รับการนิยามเชิงปฏิบัติการอย่างชัดเจนเพื่อรองรับการนำไปใช้จริง องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้คือการพัฒนากรอบแนวคิดเชิงบูรณาการของ HPO ที่เชื่อมโยงมิติด้านการบริหาร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการขับเคลื่อนนวัตกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการในการประยุกต์ใช้แนวคิด HPO ในภาครัฐระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ ผลการศึกษายังนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางเชิงปฏิบัติที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับผู้บริหารท้องถิ่นในการออกแบบนโยบาย มาตรการ และระบบการประเมินผล เพื่อยกระดับองค์กรสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่

บทนำ

ภายใต้บริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในปัจจุบัน ความคาดหวังของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการสาธารณะ ทั้งในมิติของการแก้ไข บรรเทา เยียวยา ป้องกัน และพัฒนา ได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่หรือหน่วยงานท้องถิ่นอื่น ๆ ความคาดหวังดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของเมือง การขยายตัวของความเป็นเมือง (urbanization) และการเผชิญกับภัย

พิบัติรูปแบบใหม่ที่มีความซับซ้อนและไม่แน่นอนมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความท้าทายทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ อย่างไรก็ตาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังคงเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ กรอบระเบียบการเบิกจ่าย และข้อกำหนดด้านการบริหารภาครัฐที่มีความเข้มงวด ซึ่งอาจลดทอนความคล่องตัวในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ แนวคิดการพัฒนาองค์กรสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูง (High Performance Organization: HPO) จึงได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในฐานะกรอบแนวคิดที่สามารถยกระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรภาครัฐท้องถิ่น (ICMA, 2021; HPO Center, n.d.) ในบริบทของการบริการสาธารณะ การประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด HPO จำเป็นต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความโปร่งใสในการตัดสินใจ (transparency) ระบบการประเมินผลที่สะท้อนผลลัพธ์เชิงสาธารณะ (public value) และกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน (citizen participation) ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บทความนี้มุ่งศึกษาการพัฒนาสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถสร้างผลลัพธ์ในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกรอบแนวคิดองค์กรสมรรถนะสูง ซึ่งได้รับการพัฒนาจากงานวรรณกรรมและประสบการณ์เชิงปฏิบัติที่เน้นองค์ประกอบเชิงระบบ อาทิ การกำกับดูแลที่มีประสิทธิผล (effective governance) การกำหนดกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับทรัพยากร (strategic alignment) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ (learning-oriented culture) และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ (performance-oriented human resource management) (Holbeche, 2005; de Waal, 2010; de Waal, 2012)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีระบบ (Systems Theory)

ซึ่งมีรากฐานมาจากงานด้านไซเบอร์เนติกส์และวิทยาการระบบรวมถึงผลงานของ Norbert Wiener (1948) และ Ludwig von Bertalanffy (1968) (General System Theory) เสนอกรอบแนวคิดที่มององค์การเป็นระบบที่ประกอบด้วยส่วนย่อยหลายหน่วยซึ่งโต้ตอบกันและกับสิ่งแวดล้อมโดยใช้การป้อนกลับ (feedback) เพื่อรักษาเสถียรภาพหรือปรับตัว นักวิชาการองค์กรได้นำแนวคิดระบบเปิดมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการแลกเปลี่ยนกับสิ่งแวดล้อมและความจำเป็นของการปรับตัวขององค์การ (Katz & Kahn, 1966) ในขณะที่แนวทางเชิงไซเบอร์เนติกส์ของ Stafford Beer (1972) ช่วยให้มีเครื่องมือวิเคราะห์การออกแบบองค์การที่ยั่งยืน (Beer, 1972) แนวคิดเชิงระบบนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่สนับสนุนการพัฒนากรอบคิดองค์การสมรรถนะสูง (de Waal,2010)

แนวคิดองค์กรสมรรถนะสูง

นักวิชาการพยายามสกัดหาองค์ประกอบขององค์กรที่ประสบความสำเร็จว่ามีองค์ประกอบใดบ้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทที่นักวิชาการสาขานั้นเชี่ยวชาญ แตกต่างกัน ซึ่งทำให้เกิดนิยามที่หลากหลายมุมมอง เช่น Quality, Productivity, and Competitive Position (Deming,1982) เกิดจากการมององค์รวมเป็นระบบที่ผู้บริหารต้องรับผิดชอบในการสร้างคุณภาพและความสามารถในการแข่งขัน ด้วยหลักปฏิบัติ เช่น สร้างความมุ่งมั่นระยะยาวในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์และบริการ เลิกพึ่งการตรวจจับข้อผิดพลาดอย่างเดียว ปรับปรุงกระบวนการและระบบงาน ยกระดับการฝึกอบรมและการมีส่วนร่วมของพนักงาน ทำลายอุปสรรคระหว่างหน่วยงาน และสำคัญที่สุดคือขับเคลื่อนการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง องค์กรจะเพิ่มคุณภาพ ผลผลิต และความได้เปรียบทางการแข่งขันจนกลายเป็นองค์กรสมรรถนะสูง Peters & Waterman (1982) กล่าวว่า องค์กรที่มีวัฒนธรรมการทำงานแข็งแกร่งและปฏิบัติการที่เน้นผลลัพธ์ความเป็นองค์กรสมรรถนะสูงขึ้นกับการผสานระหว่างวัฒนธรรม ค่านิยมที่ชัดเจน การกระจายอำนาจ การโฟกัสที่ลูกค้าและการปฏิบัติ มากกว่าการพึ่งพาโครงสร้างหรือกระบวนการอย่างเดียว

การศึกษาการเปรียบเทียบบริษัทจำนวนมากตลอดช่วงเวลาหลายปีพบว่าองค์กรที่มี “วัฒนธรรมที่ปรับตัวได้” ซึ่งสนับสนุนการเรียนรู้ ตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอก ส่งเสริมความเสี่ยงที่เหมาะสม และสอดคล้องกับกลยุทธ์ มีผลลัพธ์ทางการเงินและการเติบโตที่ดีกว่า วัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรม พันธะสัญญาของพนักงาน นโยบายการจ้าง และวิธีการตัดสินใจของผู้นำ และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมมักต้องใช้เวลานานและการนำของผู้นำที่มุ่งมั่นเพื่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อองค์กรสมรรถนะสูง (Kotter & Heskett,1992) Kaplan และ Norton (1992) เสนอแนวคิด Balanced Scorecard ว่า องค์กรสมรรถนะสูงต้องวัดและบริหารผลการดำเนินงานให้ครบมิติ ไม่ใช่เพียงตัวชี้วัดทางการเงินระยะสั้นเท่านั้น พวกเขาแนะนำสี่มุมมองหลักการเงิน ลูกค้า กระบวนการภายใน และการเรียนรู้และเติบโต ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นระบบเพื่อแปลกลยุทธ์เป็นเป้าหมายที่วัดได้และการดำเนินงานที่ชัดเจน ระบบนี้ช่วยจัดแนวองค์กร ปรับพฤติกรรมผ่านตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ สร้างการสื่อสารและการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ และท้ายที่สุดขับเคลื่อนผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน ทำให้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้เป็น “สมรรถนะสูง” ได้แท้จริง

องค์กรสมรรถนะสูงคือองค์กรที่สามารถเปลี่ยนจาก “ดี” เป็น “ยอดเยี่ยม” ได้อย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ผู้นำที่ถ่อมตัวแต่มีความมุ่งมั่นสูง, การเลือกคนก่อนกลยุทธ์ (First Who, Then What) การเผชิญกับ “ความจริงโหดร้าย” อย่างตรงไปตรงมา การค้นพบแนวคิด “เม่น” (Hedgehog Concept) ที่ชัดเจนซ้อนสามมิติ (สิ่งที่ทำได้ดีที่สุด สิ่งที่ขับเคลื่อนผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ และสิ่งที่ตนหลงใหล) วัฒนธรรมวินัย (culture of discipline) และการใช้เทคโนโลยีเป็นตัวเร่ง (not a primary driver) ความสำเร็จเกิดจากการกระทำสม่ำเสมอสะสมจนเกิดแรงขับเคลื่อน ผลลัพธ์คือความสำเร็จที่ยืนยาวมาจากคนที่ถูกต้อง พฤติกรรมที่มีวินัย และกลยุทธ์ที่ชัดเจน (Jim Collins,2001) องค์กรสมรรถนะสูงคือองค์กรที่สร้าง “dynamic stability” คือมีความเสถียรเชิงกลยุทธ์ในระยะยาว พร้อมความยืดหยุ่นและความสามารถในการเปลี่ยนแปลง

(change-ability) เมื่อเผชิญสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว หนังสือเน้นการออกแบบวัฒนธรรมและระบบที่สนับสนุนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ การทำงานข้ามพรมแดนหน่วยงาน การมีข้อตกลงจิตใจเชิงบวก (psychological contract) กับพนักงาน และบทบาทของ HR/ผู้นำในการกระตุ้นผลงานที่ยั่งยืน กล่าวคือ HPO เกิดจากการผสานระหว่างการออกแบบองค์กรที่ชัดเจน วัฒนธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และกลไกการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่แปลเป็นการปฏิบัติได้จริง (Holbeche,2005) องค์กรสมรรถนะสูงคือองค์กรที่มีความสามารถบรรลุผลลัพท์ ทั้งทางการเงินและไม่ใช่การเงินที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเทียบกับคู่องค์กรอื่น ๆในกลุ่มเดียวกัน ภายในระยะเวลา 5ปีหรือมากกว่านั้น โดยมุ่งเน้นอย่างมีวินัยในสิ่งที่สำคัญต่อองค์กรอย่างแท้จริง(การจัดการทรัพยากร กระบวนการ ผู้คน และวัฒนธรรมที่สนับสนุนการสร้างนวัตกรรม การเรียนรู้ และการรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้เสีย) (Waal,2010) ผู้วิจัย พบว่า HPO ในภาคเอกชนมุ่งตัวชี้วัดผลทางการเงินและการเติบโต และมีปฏิสัมพันธ์ตลอดเวลากับสภาพแวดล้อมภายนอก การอยู่รอดหรือพัฒนาองค์กรขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นและปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ในขณะที่ HPO สำหรับภาครัฐเช่น อปท.ต้องตีความใหม่ให้สอดคล้องกับภารกิจสาธารณะและภาพลักษณ์ เช่น การแก้ปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชน ความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของประชาชน ความยั่งยืนของชุมชน และการป้องกันปัญหาหรือบรรเทาปัญหาที่อาจเกิดซ้ำ ซึ่งในมุมมองผู้บริหารภาครัฐสามารถนำกลยุทธ์ระยะยาวพร้อมความยืดหยุ่นโดยความสามารถในการเปลี่ยนแปลง การให้ความสำคัญกับฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ การเปิดรับเทคโนโลยีและนวัตกรรม โดยหัวใจสำคัญที่สุดคือการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มาปรับประยุกต์ใช้ ปัจจุบันนักวิชาการก็ยังคงยากที่จะสรุปนิยามขององค์กรสมรรถนะสูงได้ชัดเจน ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์องค์ประกอบองค์กรสมรรถนะสูง โดยใช้แหล่งข้อมูลจาก 2 นักวิชาการที่ได้รับการยอมรับ และพิสูจน์ด้วย 13 งานวิชาการในรอบ 5 ปี (2020-2025) ว่าทั้ง 15 แหล่งข้อมูลสกัดได้องค์ประกอบหลักใดบ้างเพื่อเป็นแนวทางในการนำมาปรับใช้กับบริบทเสริมให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรสมรถนะสูง

ตารางที่ 1 แสดงการทบทวนขององค์ประกอบขององค์กรสมรรถนะสูง

องค์ประกอบตัวแปร “องค์กรสมรรถนะสูง”	นักวิชาการ นักวิจัย															ความถี่	ร้อยละ
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
	Linda Holbeche (2005)	Andrew de Waal (2010)	อิศรัตน์ ประจักษ์ และคณะ (2568)	สุกัญญา พรมอารักษ์ และคณะ (2567)	คณพศ ไตรสมุทร และคณะ(2567)	Khan, kamlimullah,...(2024)	Raja Rehan..... (2024)	สมคิด ภูโพธิ์ศรีกุล (2567)	Stylani Xanthopoulou ...(2023)	วินทร์ลภัส ศักดิ์ชัยวัฒนา (2565)	Ipinazar,Asier.....(2021)	ธันวา วาทิตย์พันธ์ และคณะ. (2564)	วินุลาศ เจริญชัย (2564)	Jerry A. S. Adatsi(2020)	อาจารีฑชิชัยและคณะ (2563).		
1. วิสัยทัศน์และกลยุทธ์องค์กร	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓			✓			8	53.33
2. โครงสร้างองค์กร	✓				✓	✓	✓	✓								5	33.33
3. ภาวะผู้นำ	✓		✓	✓			✓				✓	✓	✓			7	46.66
4. วัฒนธรรมองค์กร	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓			✓	11	73.33
5. การบริหารทรัพยากรมนุษย์	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		12	80.00
6. องค์กรแห่งการเรียนรู้/ นวัตกรรม	✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓			10	66.66

องค์ประกอบตัวแปร “องค์กรสมรรถนะสูง”	นักวิชาการ นักวิจัย															ความถี่	ร้อยละ
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
	Linda Holbeche (2005)	Andrew de Waal (2010)	อิศรัตน์ ประจักษ์ และคณะ (2568)	สุกัญญา พรมอารักษ์ และคณะ (2567)	คณพศ ไตรสมุทร และคณะ(2567)	Khan, kamlimullah.....(2024)	Raja Rehan..... (2024)	สมคิด ภูไพจิตร์กุล (2567)	Stylani Xanthopoulou ...(2023)	จินพร์ลภัส ศักดิ์ขยัวัฒนา (2565)	Ipinazar,Asier.....(2021)	ธันวา วาทิตย์พันธ์ และคณะ. (2564)	วินุลาศ เจริญชัย (2564)	Jerry A. S. Adatsi(2020)	อาจารีฤทธิ์ชัยและคณะ (2563).		
7. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลง	✓				✓	✓	✓				✓		✓		✓	7	46.66
8. การมุ่งลูกค้าและภายนอก	✓		✓	✓	✓			✓				✓	✓			7	46.66
9. ระบบข้อมูล/เทคโนโลยี	✓		✓									✓			✓	4	26.66
10. คุณภาพการบริหารจัดการ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓		✓	13	86.66
11. องค์กรธรรมาภิบาล										✓						1	0.66
12. องค์กรเพื่อสังคม								✓								1	6066

คุณภาพการบริหารจัดการองค์กร

เป็นปัจจัยที่แรกและสำคัญที่สุด ในทฤษฎีระบบถือเป็นปัจจัยนำเข้า ด้วยคุณภาพการบริหารองค์การและกรอบธรรมภิบาล ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการสร้างความเชื่อมั่นและความเป็นธรรมในการให้บริการสาธารณะ (Remme & de Waal, 2020; de Waal & de Haas, 2018) ได้แก่ ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ โดยเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำความตั้งใจบริการ น่าเชื่อถือ มีความเป็นแบบอย่าง สื่อค่านิยมและเป้าหมายชัดเจน ตัดสินใจและลงมืออย่างรวดเร็ว (Waal&Julie, 2020) มีจริยธรรม ส่งเสริมความรับผิดชอบ ตัดสินใจเชิงปฏิบัติและโค้ชทีมเพื่อผลลัพท์ (Waall, 2010) มีความซื่อสัตย์ มุ่งผลลัพธ์ (Yadav,N.,&de Waal,A., 2020) การปฏิบัติในองค์กรสมรรถนะสูงจะมีความสอดคล้องและสนับสนุนวิสัยทัศน์องค์กร (Holbeche, 2005) ซึ่งสอดคล้องกับ 11 บทความวิจัยในช่วง 5 ปี และ 2 นักวิชาการคนสำคัญ (2020-2025) ดังนั้น อปท.จะพัฒนาเป็นองค์กรสมรรถนะสูง ได้นั้น ต้องเริ่มที่ผู้นำโดยเฉพาะทีมผู้นำระดับสูง เช่นนายกเทศมนตรี ปลัด และการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ ฝ่ายการเมืองสมัยใหม่ต้องใช้กลไกอำนาจฝ่ายบริหาร ในการกำหนดนโยบายและใช้สภาเพื่อผ่านแผนการพัฒนาและงบประมาณที่สอดคล้องกับกลยุทธ์ที่หาเสียงเข้าสภามา ไม่ควรดำเนินการตามแผนพัฒนาเดิมที่ดำเนินการมานานและไม่ปรับตามกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมาก โดยมอบอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลในการขับเคลื่อนแก่ฝ่ายปกครอง โดยฝ่ายบริหารต้องเคารพกฎระเบียบอย่างเข้มงวด มีความเป็นแบบอย่างเรื่องวินัยการทำงาน มีจริยธรรม ส่งเสริมความรับผิดชอบ ตัดสินใจรวดเร็วตามกรอบของระเบียบกฎหมายมีความซื่อตรงและ มุ่งผลลัพท์ของนโยบายที่แถลงต่อสภาฯ ตามแผนพัฒนาบ้านเมืองที่ปรับปรุงทุกปีเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของพลวัตรสังคมเมือง

การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์

เลิกการตรวจจับความผิดพลาดอย่างเดียว,ยกระดับการฝึกอบรมและการมีส่วนร่วมของพนักงาน (Deming, 1982) พันธะสัญญาของพนังงาน นโยบายการจ้าง (kotter&Heskett, 1992) การเลือกคนก่อนกลยุทธ์ (First Who, Then What) สิ่งที่ทำได้ดีที่สุด สิ่งที่ตนหลงใหล พฤติกรรมที่มีวินัย (Jim Collins,2001) การมีข้อตกลงจิตใจเชิงบวกกับพนักงาน (Psychological contract) (Holbeche, 2005) การจูงใจค่าตอบแทน ระดับค่าตอบแทน การคัดเลือกบุคลากร การเลื่อนตำแหน่งภายใน การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การทำงานยืดหยุ่น การประเมินผลงาน กระบวนการเรื่องข้อร้องเรียน การทำงานเป็นทีม การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน ความมั่นคงในการจ้างงาน สิ่งเหล่านี้อยู่ในใจพนักงานที่ผู้บริหารต้องเรียนรู้ (Combs, 2006) การพัฒนาศักยภาพคน(Waal, 2010) ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิชาการร่วมสมัยของนักวิจัย ว่าการเป็นองค์กรสมรถนะสูงมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (อาจารี ฤทธิชัย, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน, โกสินทร์ เตชะนิยม และอภิชาต กิตติศักดิ์นาวิน, 2563) ความเป็นมืออาชีพ (ธันวา วาทิตต์พันธ์ และนุขนรา รัตนศิระประภา, 2564) การพัฒนาพนักงานรายบุคคลและการพัฒนาทีม ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกคนในองค์กร (Asier,I, 2021) การสรรหา พนักงานให้มีความยืดหยุ่นและทักษะหลายอย่าง(Waal, 2010) การเปลี่ยนแปลงหน่วยงานภาครัฐให้เป็น HPO ต้องอาศัยความมุ่งมั่นของผู้นำร่วมกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจ ให้พนักงานมีส่วนร่วมในการกำหนดงานจนเกิดความเป็นเจ้าของ (Adatsi,YamamotoและLloyd, 2020) ดังนั้นในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ อปท.ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับสอง เพราะต้องเริ่มต้นด้วยการคัดเลือกบุคคลคุณภาพตั้งแต่เริ่ม โดยพิจารณาคนที่มีวินัยสูง กระตือรือร้นใฝ่เรียนรู้ ยืดหยุ่น ปรับตัวได้รวดเร็ว สามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง รักษาสุขภาพ มีทัศนคติบวก มีประสบการณ์การทำงานเป็นทีมสูง มีความมุ่งมั่นให้เกิดผลลัพธ์ รวมถึงกระบวนการต่าง ๆของฝ่ายบุคคลในการพัฒนา ดึงดูด รักษาและให้ค่าตอบแทนสวัสดิการที่เหมาะสม ที่สำคัญคือใช้แนวทางแบบการบริหารทีมกีฬาอาชีพ

ในขณะที่บริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบริบทแตกต่างออกไป เพราะการคัดเลือกบุคลากรโดยส่วนกลางมีระเบียบในการบรรจุเข้ารับราชการ แต่ก็สามารถบริหารได้ โดยการมอบอำนาจให้ปลัดฝ่ายปกครองรับผิดชอบกำกับดูแลให้เป็นไปตามระเบียบ โดยฝ่ายบริหารไม่เข้าไปแทรกแซง ซึ่งฝ่ายบริหารสามารถวางนโยบายและยุทธศาสตร์ให้นำไปจัดทำแผนปฏิบัติการอย่างชัดเจน แล้วปรับแก้ไข จึงอนุมัติ สั่งการนำไปดำเนินการ โดยให้ฝ่ายปกครองวัดประสิทธิผล รายงานความก้าวหน้าของงาน ตามระเบียบปฏิบัติ พร้อมพิจารณาให้คุณลงโทษตามเกณฑ์ ก็จะค่อยๆสลายระบบอุปถัมภ์ กลายเป็นระบบปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพด้วยแผนพัฒนาบุคลากรตามความเชี่ยวชาญ ระบบสรรหา ฝึกอบรม ประเมินผลงาน และแรงจูงใจที่สอดคล้องกับภารกิจสาธารณะ ส่งเสริมทีมข้ามหน่วยงานและการแบ่งปันความรู้

วัฒนธรรมองค์การ

หลักการสำคัญที่ปรากฏในงานวิชาการและงานวิจัยสมัยใหม่พบว่าวัฒนธรรมองค์การเป็นการสร้างและปลูกฝังค่านิยมหลัก (Core values) ที่สัมพันธ์กับวิสัยทัศน์และพันธกิจของผู้นำขององค์กรไปยังบุคลากร การมุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างค่านิยมผูกพันกับคุณภาพและการปรับปรุงพัฒนาการทำงานประจำอย่างต่อเนื่อง (Deming, 1982) โดยเอื้อต่อการมีส่วนร่วม ความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (knowledge-sharing) ซึ่งหนุนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและนวัตกรรม (Do & Mai, 2020; Mohammed et al., 2022) และความยืดหยุ่น (agility) กับกระบวนการเรียนรู้เชิงระบบ (organizational learning) จะทำให้องค์กรสามารถปรับตัวและรักษาความมีประสิทธิภาพในระยะยาว (de Waal, 2020; Khan et al., 2024) ทั้งนี้ในบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบริบทวัฒนธรรมของราชการฝ่ายปฏิบัติการอย่างเข้มงวด เพราะการตรวจสอบภายในและภายนอก รวมถึงระเบียบข้อบังคับ ที่ว่าถึงขั้นห้ามมีข้อผิดพลาด ข้อผิดพลาดคือเรื่องร้ายแรงต่ออนาคตหน้าที่การงาน และฐานค่าตอบแทน รวมถึงวันเวลาปฏิบัติหน้าที่ โครงสร้างสายการบังคับบัญชาหลายขั้นหลายสายทำให้เกิดวัฒนธรรมองค์กร แบบตามระเบียบ ตามกรอบเวลา ตามแนวทางการปฏิบัติเดิม การคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ใด ๆมีโอกาสผิดระเบียบข้อบังคับและธรรมเนียมปฏิบัติ ในองค์ประกอบที่ 3นี้ ควรให้ความสำคัญที่วัฒนธรรมการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมภายนอก แล้วหาทางป้องกันระยะยาวเพื่อป้องกันการเกิดซ้ำหรือรุนแรงเพิ่มขึ้น ถึงแม้จะติดขัดระเบียบข้อบังคับเพราะเป็นเรื่องใหม่ๆ แต่ก็ต้องพยายามตั้งเรื่องเสนอ เพื่อให้ฝ่ายบริหาร ฝ่ายปกครองรับรู้ปัญหาและรับทราบแนวทางการแก้ไข ป้องกัน ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีกระแสการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากอปท.หลายพื้นที่ โดยเกิดจากประชาชนเรียกร้องหรือมีการแก้ไขกฎหมาย ตามข่าวสารที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นมากกว่าก่อนอย่างเห็นได้ชัด

องค์กรแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรม

หมายถึงความสามารถเชิงองค์กรในการสร้าง เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ และนำความรู้นั้นไปแปลงเป็นนวัตกรรมที่เพิ่มคุณค่าให้กับการปฏิบัติราชการและบริการสาธารณะ โดยมิติสำคัญได้แก่ ระบบการเรียนรู้เชิงระบบ (systemic learning) วัฒนธรรมที่สนับสนุนการทดลองและยอมรับความล้มเหลวเป็นแหล่งการเรียนรู้ กลไกการแบ่งปันความรู้ข้ามหน่วยงาน และความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้กับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ (Holbeche, 2005; de Waal, 2010, 2012) งานสังเคราะห์ล่าสุดชี้ว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบต้องอาศัยการผสานระหว่างความสามารถเชิงไดนามิก (dynamic capabilities) และทรัพยากรองค์กรเพื่อรองรับการปรับตัวและนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง (Khan et al., 2024; de Waal, 2020) การวิจัยเชิงประจักษ์ยังเน้นบทบาทของวัฒนธรรมการแบ่งปันความรู้และทีมที่ขับเคลื่อนตนเองเป็นตัวกลางสำคัญของการเกิดนวัตกรรมภายในองค์กร (Mohammed et al., 2022; Ipinazar et al., 2021) สำหรับภาคราชการท้องถิ่น แนวทางปฏิบัติที่ได้ผลรวมถึงการจัดพื้นที่ทดลองนวัตกรรม (innovation labs) ระบบป้อนกลับเชิงบูรณาการจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และโครงการพัฒนาความสามารถที่เชื่อมโยงกับปัญหาจริงของประชาชน (Do & Mai,

2020; Remme & de Waal, 2020; de Waal & de Haas, 2017) งานศึกษาในบริบทท้องถิ่นยังยืนยันว่าผู้นำที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการทดลองเชิงนโยบายเป็นปัจจัยเร่งสำคัญในการยกระดับอปท.ไปสู่สถานะ HPO (Karnsomdee, 2025)

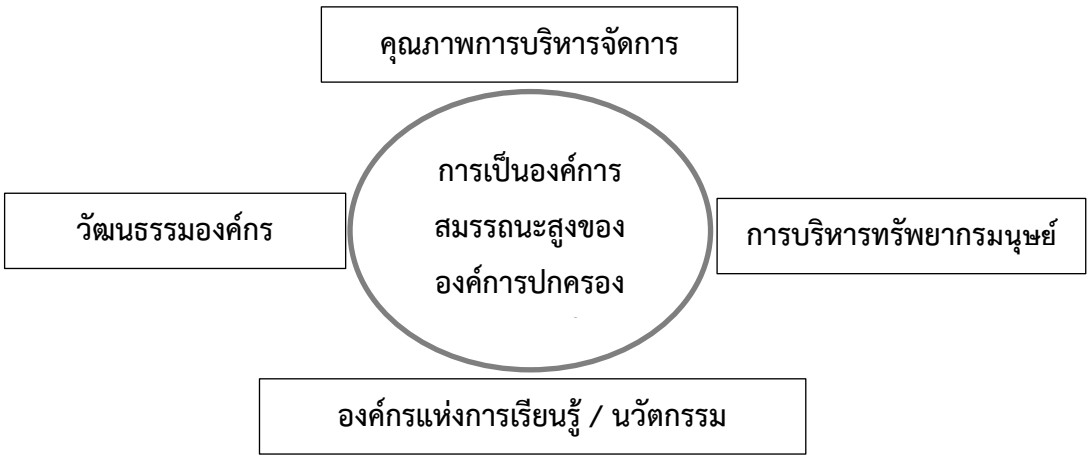
สรุปแล้ว องค์กรแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรมเป็นหัวใจของการยกระดับสมรรถนะสูง เพราะเป็นช่องทางเดียวที่เชื่อมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ การตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ และการสร้างคุณค่าสาธารณะอย่างยั่งยืน (de Waal, 2012; Mohammed et al., 2022) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับฝ่ายปกครองคือสำนักปลัด อปท.ขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ พบความเหมือนกันคือ เป็นการยากมากที่จะให้ข้าราชการที่ปฏิบัติงานโครงการ ถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์เพราะกลัวถูกย้ายหรือถูกคนอื่นมาทำแทน ถึงแม้จะมีการรณรงค์ระดมสมอง อบรม สัมมนา แต่ก็ยังไม่สามารถดึงความรู้และประสบการณ์จากบุคคลเข้าสู่องค์กร และด้วยภารกิจจำนวนมาก จึงไม่มีอัตรากำลังคนสำรองเหลือพอจะเรียนรู้ข้ามสายงาน โดยเฉพาะอปท.ขนาดเล็กบางคนดูและหลายภารกิจงาน ทำให้คนอื่นทำแทนไม่ได้ ถึงแม้ก่อนโยกย้ายหรือเกษียณจะมีการส่งมอบแฟ้มงาน ก็จะเป็นรายละเอียดงานมากกว่าข้อสรุปเสนอแนะ เพราะการสรุปหรือเสนอแนะใด ๆ

การสังเคราะห์เชิงกรอบแนวคิดสำหรับงานวิจัยนี้จึงเสนอว่า การพัฒนาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นองค์กรสมรรถนะสูง ควรยึดหลัก 4 มิติแกนกลาง โดยการยกระดับคุณภาพการบริหารและธรรมภิบาล (governance & performance management) การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงยุทธศาสตร์ (strategic HRM) การสร้างและบ่มเพาะวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการเรียนรู้และการแบ่งปันความรู้ (learning & knowledge culture) และเพิ่มความยืดหยุ่นและค่อยๆสร้างสรรค์นวัตกรรม (agility & innovation) ซึ่งแต่ละมิติสามารถนิยามเชิงปฏิบัติการ (operational definitions) ได้ตามดัชนีที่พิสูจน์ในงานวิจัยก่อนหน้า (de Waal, 2012; Do & Mai, 2020; Remme & de Waal, 2020) และสามารถแปลเป็นตัวชี้วัดสำหรับการประเมินผลในหน่วยงานท้องถิ่นได้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา

ผลการสังเคราะห์นี้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานทฤษฎีระบบตามกรอบแนวคิดของ 2 นักวิจัยคนสำคัญด้าน HPO และ13 งานวิจัยสมัยใหม่ (2020–2025) พบว่าว่า HPO ไม่ใช่เพียงรายการเทคนิค แต่เป็นกรอบเชิงระบบที่ต้องแปลเป็นนโยบายและการปฏิบัติที่เหมาะกับบริบทขององค์กรนั้น ๆ (Do & Mai, 2020; de Waal, 2020) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำกรอบ HPO ไปประยุกต์โดยออกแบบให้ความสำคัญกับการวางกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาจังหวัด เป็นสำคัญเพื่อการได้รับงานอุดหนุนเพื่อพัฒนาท้องที่ และให้บริการสาธารณะตามแผนพัฒนาเมือง โดยผู้นำฝ่ายบริหารให้ความสำคัญกับการมุ่งผลลัพธ์ โดยการบูรณาการธรรมาภิบาลและการตรวจสอบกับการบริหารผลการปฏิบัติอย่างสมดุลเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงจากการมุ่งผลลัพธ์เพียงตัวเลข ตั้งระบบตัวชี้วัดที่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์สาธารณะและเผยแพร่ผลเป็นประจำเพื่อสร้างความเชื่อมั่น ซึ่งตัวชี้วัดพื้นฐานสำหรับท้องถิ่นที่เสนอแนะคือ ระดับความพึง

พอใจของประชาชน (Citizen Satisfaction Index) ,อัตราการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการตัดสินใจ (Participation Rate) ,อัตราการตอบสนองต่อข้อร้องเรียน (Complaint Response Rate) ,เวลาระยะเฉลี่ยในการให้บริการ (Average Service Time) ดัชนีนวัตกรรมบริการ (Number of Service Innovations per Year), ดัชนีประสิทธิภาพการใช้จ่ายงบประมาณ (Budget Efficiency Ratio) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นองค์กรสมรรถนะสูง ผู้วิจัยเน้นว่าการแปลแนวคิด HPO มาสู่ภาครัฐต้องคำนึงถึงภารกิจสาธารณะ บริบทการเมือง ทรัพยากรจำกัด และความต้องการของประชาชนด้วยการค่อยๆ ส่งเสริมพื้นที่ทดลองนวัตกรรม (pilot innovation labs) และการเสริมความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจเพื่อสนับสนุนการบริหารเชิงกลยุทธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชน

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา

สรุป

การศึกษานี้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสังเคราะห์องค์ประกอบหลักของแนวคิดองค์กรสมรรถนะสูง (HPO) และพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดที่เหมาะสมสำหรับบริบทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสารและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพและการเปรียบเทียบเชิงเมทริกซ์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบของ HPO ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทดังกล่าวสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) คุณภาพการบริหารองค์การ (2) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (3) วัฒนธรรมองค์การ และ (4) องค์การแห่งการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งแต่ละมิติได้รับการนิยามเชิงปฏิบัติการอย่างชัดเจน กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเชิงบูรณาการ โดยเชื่อมโยงมิติด้านการบริหาร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการขับเคลื่อนนวัตกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม ส่งผลให้สามารถอธิบายกลไกการยกระดับสมรรถนะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้อย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา อีกทั้งยังมีศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาองค์กรในบริบทจริงได้อย่างมีประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา สามารถเสนอข้อเสนอแนะทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติได้ดังนี้

ในเชิงวิชาการ การศึกษานี้ได้เสนอกรอบแนวคิด HPO เชิงบูรณาการที่เหมาะสมกับบริบทองค์กรภาครัฐระดับท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการต่อยอดองค์ความรู้เดิมและช่วยเติมเต็มช่องว่างของการประยุกต์ใช้แนวคิด HPO ในบริบทที่มีข้อจำกัดด้านโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และทรัพยากร โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถใช้เป็นฐานสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์ในอนาคต เช่น การพัฒนาเครื่องมือวัด การทดสอบโมเดลเชิงสาเหตุ หรือการวิเคราะห์อิทธิพลของแต่ละมิติต่อผลลัพธ์ขององค์กร

ในเชิงปฏิบัติ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำกรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบนโยบาย กลยุทธ์ และระบบบริหารจัดการองค์กร โดยเฉพาะการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้และนวัตกรรม นอกจากนี้ ควรมีการปรับใช้กรอบแนวคิดให้สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่และระดับความพร้อมของแต่ละองค์กร เพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดในการขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรสมรรถนะสูงอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

อาจารี ฤทธิชัย, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน, โกสินทร์ เตชะนิยม, & อภิชาต กิตติศักดิ์นาวิน. (2563). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อองค์กรสมรรถนะสูง. *วารสารการบริหารรัฐกิจ, 15*(2), 45–62.

ธันวา วาทิตต์พันธ์, & นุขนรา รัตนศิระประภา. (2564). ความเป็นมืออาชีพและการพัฒนาพนักงานในองค์กรสาธารณะ. *วารสารบริหารธุรกิจและการจัดการ, 12*(1), 77–91.

Adatsi, Y., Yamamoto, K., & Lloyd, S. (2020). Human resource practices in high performance public organizations. *Public Management Review, 22*(5), 693–712.

Asier, I. (2021). Employee engagement and team performance in high performance organizations. *Journal of Organizational Psychology, 21*(2), 55–70.

Beer, S. (1972). *Brain of the firm: A development in management cybernetics*. London: Herder and Herder.

Collins, J. (2001). *Good to great: Why some companies make the leap… and others don't*. HarperCollins.

Combs, J. (2006). The role of employee perceptions in human resource management. *Journal of Management, 32*(6), 803–828.

Deming, W. E. (1982). *Quality, productivity, and competitive position*. MIT Press.

Do, N. T., & Mai, T. T. (2020). Organizational culture and high performance: Evidence from public sector agencies in Vietnam. *Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict, 24*(2), 1–18.

de Waal, A. A. (2010). *What makes a high-performance organization: Five valid factors of competitive advantage*. Enfield: Global Professional Publishing.

de Waal, A. A. (2012). *Strategic performance management: A managerial and behavioral approach*. Palgrave Macmillan.

HPO Center. (n.d.). What is a high-performance organization? Retrieved March 19, 2026, from https://www.hpocenter.com

Holbeche, L. (2005). *The high-performance organization: Creating dynamic stability and sustainable success*. London: Butterworth-Heinemann.

Ipinazar, I., et al. (2021). Knowledge sharing, team self-management and innovation performance: Evidence from local governments. *Public Management Review, 23*(8), 1123–1145.

ICMA (International City/County Management Association). (2021). *High-performance local government framework*. Washington, DC: ICMA.

Karnsomdee, N. (2025). Leadership and policy experimentation for local government innovation: Case studies in Thailand. *Asian Journal of Public Administration, 47*(1), 45–67.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1992). The balanced scorecard: Measures that drive performance. *Harvard Business Review, 70*(1), 71–79.

Katz, D., & Kahn, R. L. (1966). *The social psychology of organizations* (2nd ed.). New York, NY: Wiley.

Khan, S., et al. (2024). Dynamic capabilities and organizational learning for continuous innovation. *Journal of Business Research, 162*, 113543.

Kotter, J., & Heskett, J. (1992). *Corporate culture and performance*. Free Press.

Mohammed, A., et al. (2022). Knowledge sharing and innovation in public organizations: A systematic review. *International Journal of Public Sector Management, 35*(5), 589–610.

Peters, T. J., & Waterman, R. H. (1982). *In search of excellence: Lessons from America's best-run companies*. Harper & Row.

Remme, J., & de Waal, A. (2020). Governance and leadership for high performance organizations. *International Journal of Productivity and Performance Management, 69*(2), 215–231.

Remme, J., & de Waal, A. A. (2020). Organizational learning in public sector organizations: How culture drives innovation. *Public Administration Review, 80*(4), 645–659.

von Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications*. New York, NY: George Braziller.

Waal, A. (2010). *Strategic performance management: Leveraging and measuring your intangible value drivers*. Palgrave Macmillan.

Waal, A., & Julie, S. (2020). Leadership behaviors in high performance organizations. *Journal of Leadership Studies, 14*(3), 33–45.

Yadav, N., & de Waal, A. (2020). Ethics, integrity, and outcomes in high performance public organizations. *Public Integrity, 22*(4), 405–423.

Wiener, N. (1948). *Cybernetics: Or control and communication in the animal and the machine*. Cambridge, MA: MIT Press.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Business Fundamentals Affecting Opinions on Key Factors In Location Selection of Distribution Centers for Community Enterprises in Chiang Mai Province

ปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจที่มีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

Patnithi Thammawachirapong[1*], Ratchanok Phramsiri[2], Suthichai Panyaroj[3], & Maneejan Masoot[4]

ภัทร์นิธิ ธรรมวชิรพงศ์[1*], รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ[2], สุทธิชัย ปัญญูโรจน์[3], & มณีจันทร์ มาสูตร[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Patnithi Thammawachirapong*
ภัทร์นิธิ ธรรมวชิรพงศ์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thammawachirapong@gmail.com

2. Ratchanok Phramsiri
รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: ratchanokp@plu.ac.th

3. Suthichai Panyaroj
สุทธิชัย ปัญญูโรจน์
Phitsanulok University, Thailand.
มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: suthichai_pan@gmail.com

4. Maneejan Masoot
มณีจันทร์ มาสูตร
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: maneejan_ma@gmail.com

คำสำคัญ:
ปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจ, การเลือกทำเลที่ตั้ง, ศูนย์กระจายสินค้า, วิสาหกิจชุมชน
Keywords:
Business Fundamental Factors, Location Selection, Distribution Center, Community Enterprises

ABSTRACT

The objectives of this study were (1) to examine and analyze the potential of community enterprise entrepreneurs producing One Tambon One Product (OTOP) in Chiang Mai Province, and (2) to study and analyze the determination of suitable distribution center locations for these community enterprises. The sample consisted of 144 OTOP community enterprise entrepreneurs in Chiang Mai Province, and data were collected using questionnaires. The statistical methods employed were percentage, mean, standard deviation, and F-test.

The findings revealed that the fundamental business factors significantly influenced entrepreneurs' opinions regarding the key issues in selecting appropriate distribution center locations. Overall, the opinions were at a high level. The highest average was found in the economic factor, followed by infrastructure, while the land use factor had the lowest average.The comparative analysis indicated that entrepreneurs with different registered capital, business operating period, number of employees, annual sales revenue, and frequency of product distribution exhibited statistically significant differences in their opinions on the fundamental business factors affecting the selection of distribution center locations in every aspect.

Article history:
Received: 17/11/2025
Revised: 20/12/2025
Accepted: 01/01/2026
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Thammawachirapong, P. et al. (2026). Business Fundamentals Affecting Opinions on Key Factors In Location Selection of Distribution Centers for Community Enterprises in Chiang Mai Province. *Journal Dhamma for Life,* 453-465.

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ในจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาและวิเคราะห์การกำหนดศูนย์กระจายสินค้าที่เหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ที่ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(OTOP) ในจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 144 ราย และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ F-test

ผลการวิเคราะห์พบว่า ระดับปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเศรษฐศาสตร์ รองลงมาด้านโครงสร้างพื้นฐาน และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการใช้พื้นที่ ผลการเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของผู้ประกอบการวิสาหกิจที่มีทุนจดทะเบียนสถานประกอบการ ระยะเวลาการดำเนินธุรกิจ จำนวนพนักงานในองค์กร มีรายได้จากการขายปีล่าสุดและมีความถี่ในการส่งสินค้าต่างกัน มีปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าแตกต่างกันทุกปัจจัย

บทนำ

นับตั้งแต่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจทางการเงิน ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้ประชาชนทั้งในเขตเมืองและชนบทเกิดการว่างงาน การเลิกจ้างและเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรงในทุก ๆ พื้นที่ของประเทศ ทำให้แรงงานถูกเลิกจ้างจากภาคอุตสาหกรรมที่ปิดตัวลง และแรงงานเหล่านั้นได้ไหลกลับเข้าสู่ชนบทเป็นจำนวนมาก ทำให้รัฐบาลในยุคต่อมาได้มีดำริและพัฒนาโครงการ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)” ขึ้น เพื่อรองรับแรงงานเหล่านี้ และเป็นการส่งเสริมให้ธุรกิจชุมชนหรือท้องถิ่นมีการเจริญเติบโตอันเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงพาณิชย์,2568) โดยมีเป้าหมายในการผลิตสินค้าและบริการที่ผู้คนในท้องถิ่นมีความรู้และความถนัดใช้วัตถุดิบและทรัพยากรภายในชุมชนซึ่งมีอยู่มากเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อให้เป็นสินค้าที่มีความโดดเด่นและมีจุดขายเพื่อให้ชุมชนสามารถเติบโตสร้างรายได้ได้ในระยะยาว โดยในระยะเริ่มต้นผู้ประกอบการในกลุ่มผู้ผลิต

สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มีการบริหารจัดการอย่างเรียบง่ายตามความรู้และความสามารถของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งขาดการพัฒนาทางด้านการจัดการต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐานที่ดี

หนึ่งในเมืองที่น่าสนใจที่มีอัตลักษณ์และมีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม คือจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจังหวัด ทางภาคเหนือที่มีสถานที่และมีทุนทางวัฒนธรรมอยู่มาก สมารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและยัง สามารถเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสถึงมนต์เสน่ห์ทางการท่องเที่ยวได้ อันจะนำมาซึ่งคุณค่าและมูลค่า ที่เพิ่มขึ้นในทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่รู้จักในฐานะเป็นจังหวัดที่อุดมด้วยอาหารของกินที่สมบูรณ์ รสชาติอร่อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีสถานที่ท่องเที่ยวเด่นชัดนักท่องเที่ยว มีวัดวาอารามชมความงามของวัดเก่าแก่โบราณ ไหว้พระเสริมดวงเพื่อเป็นสิริมงคล (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ , 2568) ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาสินค้าท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ มีหลากหลายประเภทได้แก่ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ผ้าทอพื้นเมือง เช่น ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าซิ่นต่ำ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าไหมล้านนา ร่มบ่อสร้าง (อำเภอสันกำแพง) ร่มกระดาษสาและร่มผ้าลายสวยงามเครื่องเงิน (วัวลาย) งานเงินแกะสลักและเครื่องประดับเงิน เซรามิกสันกำแพง/บ้านแม่กำปอง ลวดลายล้านนา เครื่องเขิน งานฝีมือลงรักปิดทอง ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติและสมุนไพรได้แก่ สบู่และสปาสมุนไพร น้ำมันหอมระเหย ยาดมสมุนไพร ชา-กาแฟอาราบิกา จากดอยสุเทพ ดอยช้าง ดอยแม่สลอง ผลิตภัณฑ์จากดอกไม้แห้งและไม้หอม เช่น ดอกไม้ประดิษฐ์ หัตถกรรมไม้หอม อาหารพื้นเมืองและแปรรูปได้แก่ ไส้อั่ว–แคบหมู อาหารขึ้นชื่อของเชียงใหม่ น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกอ่อง บรรจุขวดเป็นของฝาก ผลไม้อบแห้ง ลำไยอบแห้ง สตรอว์เบอร์รีอบแห้ง ชาสมุนไพรพื้นบ้านเช่น ชาดอกคำฝอย ชาดอกเก๊กฮวย ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้และของที่ระลึกได้แก่ กระดาษสา ทำเป็นโคมไฟ การ์ด กล่อง ของชำร่วย เครื่องจักสานไม้ไผ่ เช่น ตะกร้า ฝาชี หมวก ของฝากนักท่องเที่ยวผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของทำเลที่ตั้งหรือจุดกระจายสินค้าที่เหมาะสมสำหรับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ เริ่มตั้งแต่กระบวนการสรรหาวัตถุดิบจนกระทั่งทำการส่งสินค้าถึงมือผู้บริโภค เพื่อหาศักยภาพที่แท้จริงของวิสาหกิจชุมชน และทำการวิเคราะห์หาเส้นทางขนส่งที่ใช้ระยะทางที่สั้นที่สุดจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคเพื่อรักษาคุณภาพและลดต้นทุนการขนส่งสินค้า

ดังนั้น จึงได้ศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ และวิเคราะห์ศักยภาพของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลในการผลิตสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการผลิตที่มีศักยภาพและเหมาะสมต่อทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชน ตลอดจนสามารถสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในกลุ่มได้อย่างยั่งยืน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยด้านวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprises) และผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP) ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้ประกอบการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น (Chamnarnpan, Sangsawang, & La-ongsri, 2020; Somboon, 2018) การมีศักยภาพผู้ประกอบการที่เหมาะสมสามารถช่วยให้ธุรกิจเติบโตอย่างยั่งยืนและมีความสามารถในการแข่งขัน (Hisrich, Peters, & Shepherd, 2017

ทฤษฎีศักยภาพของผู้ประกอบการ

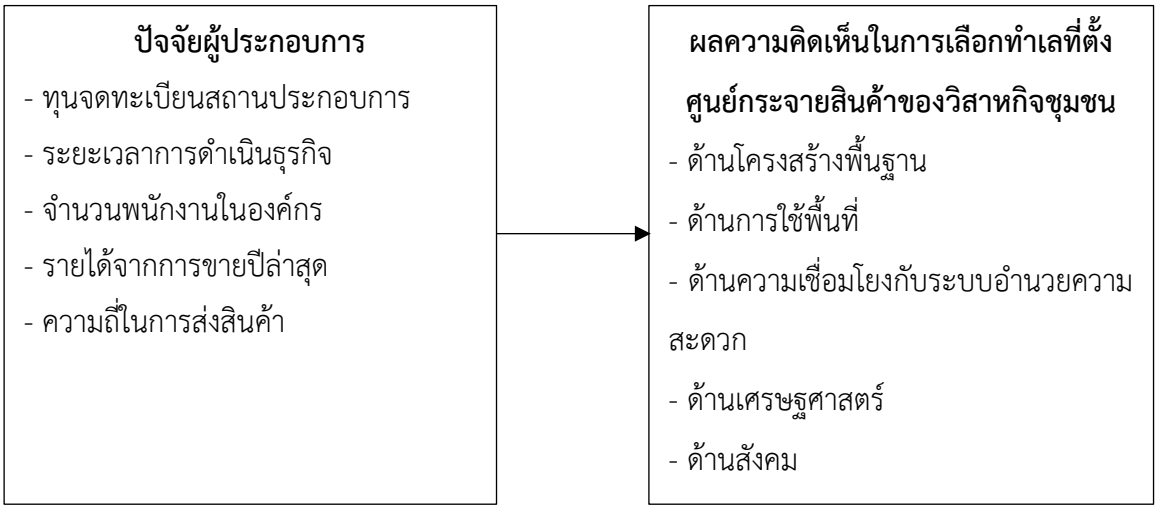
ตามทฤษฎีศักยภาพของผู้ประกอบการ การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ความสามารถ (Abilities) และทรัพยากร (Resources) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสามารถในการวางแผน การตัดสินใจ และการขับเคลื่อนกิจการไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน (Hisrich et al., 2017) งานวิจัยของ Chamnarnpan et al. (2020) พบว่า ปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจ เช่น การบริหารจัดการทุน การบริหารบุคลากร ระบบการผลิต และการวางแผนกลยุทธ์ มีผลต่อศักยภาพของผู้ประกอบการ OTOP อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ การบริหารจัดการทรัพยากรภายในองค์กรอย่างมีระบบ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและสร้างความสามารถในการแข่งขันของผลิตภัณฑ์ OTOP นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการยังสัมพันธ์กับการสร้างนวัตกรรมและการปรับตัวต่อความต้องการของตลาด งานวิจัยของ Somboon (2018) ชี้ให้เห็นว่า ผู้ประกอบการที่มีความรู้และทักษะหลากหลายจะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ OTOP ผ่านการออกแบบผลิตภัณฑ์ การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การสร้างแบรนด์ และการจัดจำหน่าย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิสาหกิจชุมชนมีความยั่งยืนและสามารถแข่งขันในตลาดได้

ทฤษฎีโลจิสติกส์และการจัดการห่วงโซ่อุปทาน

อีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของ OTOP คือ การจัดการห่วงโซ่อุปทานและโลจิสติกส์อย่างมีประสิทธิภาพ การเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าถือเป็นกลยุทธ์หลัก เนื่องจากมีผลต่อการลดต้นทุนการขนส่ง การเพิ่มประสิทธิภาพในการกระจายสินค้า และการเข้าถึงตลาดได้อย่างรวดเร็ว (Chopra & Meindl, 2019; Suphanchaimat et al., 2017) งานวิจัยที่ศึกษาบริบทประเทศไทยพบว่า การวางทำเลศูนย์กระจายสินค้า OTOP อย่างมีระบบ สามารถส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการภายในห่วงโซ่อุปทาน ทำให้สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้อย่างทันท่วงที ลดเวลาการขนส่ง และเพิ่มความพึงพอใจของผู้บริโภค (Somboon, 2018) นอกจากนี้ การจัดการโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานยังเกี่ยวข้องกับการจัดการวัตถุดิบ การควบคุมคุณภาพ และการประสานงานระหว่างผู้ผลิต ผู้จำหน่าย และผู้บริโภค ซึ่งเป็นองค์ประกอบ

สำคัญที่เสริมศักยภาพของผู้ประกอบการและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจท้องถิ่น การใช้แนวคิดเชิงกลยุทธ์ในการจัดการห่วงโซ่อุปทานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ OTOP และทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถเติบโตอย่างยั่งยืนและแข่งขันได้ในระยะยาว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ในจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยผู้ประกอบการทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนจังหวัดเชียงใหม่ ที่ประกอบการจริง จำนวนทั้งสิ้น 226 ราย ประกอบด้วย ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมน กรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานเลขานุการกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน,2560)

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 144 ราย ซึ่งได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรการคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1967 :583) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดยกำหนดให้ค่าความคลาดเคลื่อนได้ร้อยละ 5

ดังนั้น ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณเท่ากับ 144 ตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลกับวิสาหกิจชุมชนตามเขตการปกครองที่แบ่งออกเป็น 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอแม่ริม อำเภอฝาง อำเภอสันกำแพง อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอสารภี และอำเภอแม่แจ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ทุนจดทะเบียน ระยะเวลาดำเนินการ จำนวนพนักงานในองค์การ รายได้ปีล่าสุด ความถี่ในการจัดส่งสินค้า โดยลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบตรวจรายการ (Check List)

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 ด้านประกอบด้วย ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการใช้พื้นที่ ด้านการเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวก ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านสังคม โดยลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับเป็นมาตรวัดลักษณะของข้อคำถาม โดยเป็นข้อความเชิงบวก (Positive)

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะโดยจะเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด

การตรวจวัดและการให้คะแนน

1. แบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้นำมาแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ โดยจำแนกทุนจดทะเบียน ระยะเวลาดำเนินการ จำนวนพนักงานในองค์การ รายได้ปีล่าสุด ความถี่ในการจัดส่งสินค้า

2. แบบสอบถามวัดความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ประกอบด้วย ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการใช้พื้นที่ ด้านการเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวก ด้านเศรษฐศาสตร์ ด้านสังคม การตรวจวัดแบบสอบถามซึ่งแต่ละข้อคำถามมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1. การทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระเพื่อพิจารณาและตรวจสอบความถูกต้อง เที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของคำถามแต่ละข้อว่าตรง

ตามจุดประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้หรือไม่ มีการทำ Pilot test จำนวน 6 ชุดเพื่อทดสอบความเข้าใจของผู้ตอบแบบสอบถาม จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระเพื่อดำเนินการในขั้นต่อไป

2. การทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา จำนวน 30 คน และนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีของครอนบาค (Cronbach's Coefficient Alpha) (อ้างถึงใน บุญเรียง, 2543 : 58-60)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

1. นำแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 144 คน โดยแจกแบบสอบถามให้ครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

2. คัดเลือกแบบสอบถามเฉพาะฉบับที่ตอบสมบูรณ์มาทำการให้คะแนน และนำไปวิเคราะห์โดยวิธีการทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำแบบสอบถามที่สมบูรณ์วิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับวิเคราะห์สถิติ เมื่อรวบรวม ข้อมูลจากแบบสอบถามและทำการแจกแจงความถี่แล้วจะใช้คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างแบ่งระดับความคิดเห็นเป็น 5 ระดับ โดยใช้หลักเกณฑ์การหาความกว้างของการหาอันตรภาคชั้น และการแปลความหมายของระดับคะแนน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ทั้งหมดโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัย โดยใช้ค่าสถิติในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ใช้สำหรับวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

2. ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้สำหรับวิเคราะห์ระดับปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

3. ค่า F-test (One Way ANOVA) ใช้ทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปรซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่มขึ้นไป การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว F-test (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2549: 104)

ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง ปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษา ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยตำแหน่งงาน ทุนจดทะเบียน ระยะเวลาดำเนินการ ความถี่ในการจัดส่งสินค้า จำนวนพนักงานในองค์กร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นบริษัทที่มีทุนจดทะเบียนอยู่ระหว่าง 1-50 ล้านบาทมากที่สุด จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 66.0 มีระยะเวลาในการดำเนินธุรกิจ 5-10 ปี มากที่สุด จำนวน 45คน คิดเป็นร้อยละ 31.25 ส่วนใหญ่มีความถี่ในการจัดส่งสินค้า 11-20 ครั้งต่อเดือน จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 39.5 นอกจากนี้ พบว่า ส่วนใหญ่มีพนักงานในองค์กร จำนวน 30 – 50 คน จำนวน 53 คน คิดเป็นร้อยละ 36.8 และมีรายได้ปีล่าสุดส่วนใหญ่คืออยู่ระหว่าง 10-25 ล้านบาท จำนวน 43 คน คิดเป็นร้อยละ 29.85

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปร	ช่วง/ประเภท	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ทุนจดทะเบียน	1–50 ล้านบาท	95	66.0
	51–100 ล้านบาท	-	-
	101 ล้านบาทขึ้นไป	-	-
ระยะเวลาดำเนินการ	5–10 ปี	45	31.25
	1–4 ปี	-	-
	มากกว่า 10 ปี	-	-
ความถี่ในการจัดส่งสินค้า	11–20 ครั้ง/เดือน	57	39.5
	1–10 ครั้ง/เดือน	-	-
	มากกว่า 20 ครั้ง/เดือน	-	-
จำนวนพนักงาน	30–50 คน	53	36.8
	น้อยกว่า 30 คน	-	-
	มากกว่า 50 คน	-	-
รายได้ปีล่าสุด	10–25 ล้านบาท	43	29.85
	ต่ำกว่า 10 ล้านบาท	-	-
	มากกว่า 25 ล้านบาท	-	-

ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้า

จากการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าโดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเศรษฐศาสตร์ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 รองลงมาด้านโครง สร้างพื้นฐาน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 ด้านสังคม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ด้านความเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวก มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการใช้พื้นที่ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61

ตารางที่ 2 สรุประดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลศูนย์กระจายสินค้า

ด้าน	ค่าเฉลี่ย	ระดับความคิดเห็น
เศรษฐศาสตร์	3.93	มาก
โครงสร้างพื้นฐาน	3.87	มาก
สังคม	3.71	มาก
ความเชื่อมโยง	3.62	มาก
การใช้พื้นที่	3.61	มาก
ภาพรวมทั้งหมด	**3.75**	**มาก**

ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าเพื่อทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐานที่ 1 ผู้ประกอบการวิสาหกิจที่มีทุนจดทะเบียนสถานประกอบการต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน ผลการทดสอบพบว่า ในภาพรวมผู้ประกอบการที่มีทุนจดทะเบียนสถานประกอบการต่างกันมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าปัจจัยด้านโครง สร้างพื้นฐาน ด้านการใช้พื้นที่ และด้านการเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวกมีระดับความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมติฐานที่ 2 ผู้ประกอบการวิสาหกิจที่มีระยะเวลาการดำเนินธุรกิจต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน ผลการทดสอบพบว่า ในภาพรวมผู้ประกอบการที่มีระยะเวลาการดำเนินธุรกิจต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ 3 ผู้ประกอบการวิสาหกิจที่มีจำนวนพนักงานในองค์กร ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน ผลการทดสอบพบว่า ในภาพรวมผู้ประกอบการที่มีจำนวนพนักงานในองค์กรต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ 4 ผู้ประกอบการวิสาหกิจที่มีรายได้จากการขายปีล่าสุดต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน ผลการทดสอบพบว่า ในภาพรวมผู้ประกอบการที่มีรายได้จากการขายปีล่าสุดต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

สมมติฐานที่ 5 ผู้ประกอบการวิสาหกิจที่มีความถี่ในการส่งสินค้าต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน ผลการทดสอบพบว่า ในภาพรวมผู้ประกอบการที่มีความถี่ในการส่งสินค้า ต่างกัน มีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวก มีระดับความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผล

จากการวิจัย เรื่อง ปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจมีผลต่อความคิดเห็นต่อประเด็นหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งศูนย์กระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขออภิปรายผลการศึกษา ดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้ารายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ด้านเศรษฐศาสตร์ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.93 ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.87 ด้านสังคมมี ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ด้านความเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวก มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.62 ด้านการใช้พื้นที่ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.61 สรุปได้ว่าปัจจัยเศรษฐศาสตร์มีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ มากที่สุดเนื่องจากปัจจัยด้านเศรษฐศาสตร์เป็นปัจจัยแรกที่ผู้ประกอบการคำนึงถึง ในการเลือกทำเลที่ตั้ง โดยการพิจารณาจากการเอื้อประโยชน์ของธุรกิจโดยรอบ โอกาสลงทุนเพิ่มของธุรกิจในอนาคต ราคาที่ดิน แรงงาน กำลังซื้อของลูกค้า และค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ซึ่งสอดคล้องกับ จุฑามาศ อินทร์แก้ว (2556) ที่ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ปัจจัยการเลือกทำเลที่ตั้งสาขา กรณีศึกษา หจก.เอสเอส ค้าไม้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัย ที่มีผลกระทบต่อการเลือกทำเลที่ตั้ง โรงงาน โดยในการกำหนดเกณฑ์การตัดสินใจนั้นจะพิจารณาถึง จำนวนของเกณฑ์ที่เหมาะสมพบว่าเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจประกอบด้วย ราคาที่ดิน การขนส่ง ต้นทุน ตลาด สังคมและชุมชน และความพร้อมของทำเลที่ตั้ง สำหรับทางเลือกที่จะผ่านการกลั่นกรองเบื้องต้นถึงความเหมาะสมที่จะใช้เป็นทางเลือกประกอบด้วย อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอเกาะสมุย อำเภอบ้านตาขุน อำเภอไชยา และอำเภอ

พุนพิน และมีการประเมินโครงการเงินงบประมาณรายได้และผลตอบแทนของโครงการ ในการวิจัยจะนำปัจจัยและทางเลือกมาพัฒนาเป็นรูปแบบโครงสร้างลำดับชั้นเพื่อใช้เลือกทำเลที่ตั้งโรงงานกรณีศึกษาที่เหมาะสม แล้วทำการรวบรวมข้อมูลการตัดสินใจของผู้ตอบแบบสอบถามในฝ่ายบริหารทั้ง 5 ท่านที่เกี่ยวข้องพบว่าผู้ตัดสินใจให้ความสำคัญกับปัจจัย ค่าต้นทุนเป็นอันดับแรก อันดับที่ 2 คือปัจจัยราคาที่ดิน อันดับที่ 3 คือ ปัจจัยการขนส่ง อันดับที่ 4 คือ ปัจจัยตลาด อันดับที่ 5 คือ ปัจจัยสังคมและชุมชน และปัจจัยความพร้อมของทำเลที่ตั้งเป็นอันดับสุดท้าย

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญหลายด้าน เช่น ความสามารถในการจัดการโลจิสติกส์ ต้นทุนการดำเนินงาน ความสะดวกในการเข้าถึงวัตถุดิบ ความพร้อมของแรงงานท้องถิ่น และศักยภาพด้านโครงสร้างพื้นฐานทางคมนาคม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกทำเลที่ตั้งของศูนย์กระจายสินค้าอย่างมีนัยสำคัญ การวิเคราะห์เชิงลึกพบว่าแต่ละปัจจัยมีบทบาทและน้ำหนักต่อการตัดสินใจที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของธุรกิจและประเภทของผลิตภัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเลือกทำเลที่ตั้งไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยเพียงด้านเดียว แต่เป็นผลรวมของหลายมิติที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าการทำความเข้าใจปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนเชิงกลยุทธ์สำหรับวิสาหกิจชุมชน OTOP ในระดับจังหวัดและภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้ข้อมูลเชิงลึกจากการวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานธุรกิจสามารถสนับสนุนการขยายตลาด เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน และลดความเสี่ยงในการลงทุนด้านโลจิสติกส์และการกระจายสินค้า นอกจากนี้ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินศักยภาพของพื้นที่ต่าง ๆ ก่อนการตั้งศูนย์กระจายสินค้า เพื่อให้มั่นใจว่าทำเลที่เลือกมีความเหมาะสมทั้งในแง่ของต้นทุน ผลตอบแทน และความยั่งยืนทางธุรกิจ

ดังนั้น การทำความเข้าใจและการประเมินปัจจัยพื้นฐานทางธุรกิจในเชิงลึกถือเป็นแนวทางสำคัญสำหรับผู้บริหารและนักวางแผนกลยุทธ์ของวิสาหกิจชุมชน OTOP เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงพื้นที่และการขยายตลาดในระยะยาว ทั้งนี้ การนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้สามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการห่วงโซ่อุปทานของวิสาหกิจชุมชนในแต่ละจังหวัดและภูมิภาคได้อย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากผลของการวิจัยการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าที่ผู้ประกอบการเลือกขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐศาสตร์ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมด้านการตลาด และแหล่งเงินทุนให้กับผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

2. จากผลของการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าผู้ประกอบการที่มีทุนจดทะเบียนสถานประกอบการต่างกันมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ผู้ประกอบการที่มีความถี่ในการส่งสินค้าต่างกันมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งจุดกระจายสินค้าในภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการเชื่อมโยงกับระบบอำนวยความสะดวกมีระดับความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เท่านั้น ซึ่งอาจทำให้ได้ผลการศึกษาที่ยังไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรทำการศึกษาควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

2. ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจทำการศึกษาเปรียบเทียบกับผู้ประกอบการวิสาหกิจประเภทหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดเชียงราย เพื่อทำให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกตั้งทำเลที่ตั้งของจุดกระจายสินค้าของผู้ ประกอบการที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงกัน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. (2568). *โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP): การส่งเสริมธุรกิจชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาการค้าชุมชน.

จุฑามาศ อินทร์แก้ว. (2556). *การวิเคราะห์ปัจจัยการเลือกทำเลที่ตั้งสาขา: กรณีศึกษา หจก. เอสเอส ค้าไม้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยมหิดล, ประเทศไทย.

บุญเรียง. (2543). *เทคนิคการวิจัยและสถิติสำหรับงานบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ล้วน, ส., สายยศ, และ อังคณา, ส. (2549). *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติสำหรับงานวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่. (2568). *ข้อมูลและผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่.

สำนักงานเลขานุการกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2560). *รายงานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: สำนักงานเลขานุการ.

Chamnarnpan, S., Sangsawang, A., & La-ongsri, W. (2020). Factors affecting the entrepreneurial potential of OTOP community enterprises in Chiang Mai Province, Thailand. Chiang Mai University Press.

Chopra, S., & Meindl, P. (2019). *Supply chain management: Strategy, planning, and operation* (7th ed.). Pearson.

Hisrich, R. D., Peters, M. P., & Shepherd, D. A. (2017). *Entrepreneurship* (10th ed.). McGraw-Hill Education.

Somboon, S. (2018). Entrepreneurial knowledge and skills for sustainable OTOP products: A study in local community enterprises. *Journal of Business and Economics Research, 16*(4), 45–59.

Suphanchaimat, R., Wibulpolprasert, S., & Tangcharoensathien, V. (2017). Logistics and supply chain management in Thailand's local product distribution. *Thai Journal of Management, 32*(2), 12–28.

Yamane, T. (1967). *Statistics: An introductory analysis* (2nd ed.). New York: Harper and Row.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Revenue Collection Operations of Local Administrative Organizations Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province

การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

Pakpoom Noppawong[1*], Thanes Ounprechavanich[2], Suthichai Panyaroj[3], & Chamnan Thongyen[4]

ภาคภูมิ นพวงค์[1*], ธเนศ อุ่นปรีชาวณิชย์[2], สุทธิชัย ปัญญูโรจน์[3], & ชำนาญ ทองเย็น[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Pakpoom Noppawong*
ภาคภูมิ นพวงค์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: marakfoto@gmail.com

2. Thanes Ounprechavanich
ธเนศ อุ่นปรีชาวณิชย์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thanes_oun@gmail.com

3. Suthichai Panyaroj
สุทธิชัย ปัญญูโรจน์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: suthichai_pan@gmail.com

4. Chamnan Thongyen
ชำนาญ ทองเย็น
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: chamnan_thon@gmail.com

คำสำคัญ:
การจัดเก็บรายได้, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ระบบการจัดเก็บภาษี

ABSTRACT

This research aimed to: 1. Study the revenue collection operations of local administrative organizations in Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province; 2. Comparatively study the revenue collection operations of local administrative organizations in Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province, classified by gender, position, and work experience. The sample consisted of 103 subdistrict employees and contract employees of local administrative organizations in Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province. Data were collected using a questionnaire. The statistical analysis used for data collection was based on percentages, means, and standard deviations, and a one-way ANOVA (F-test). In the case of differences, Scheffe's test was used to test for differences.

The results revealed that: The revenue collection operations of local administrative organizations in Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province Overall, it was at a high level ($\bar{x}$ =3.55, S.D.=0.56). When considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average value was the personnel aspect at a high level ($\bar{x}$=3.64, S.D.=0.61). The aspect with the lowest average value was the budget aspect at a moderate level ($\bar{x}$=3.48, S.D.=0.60). Comparison of revenue collection operations of local administrative organizations, Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province, classified by gender, overall and each aspect were not different with statistical significance at the 0.05 level. Classified by position, overall, there was no difference. When considering each aspect, it was found that the management

Keywords:
Local Revenue Collection,
Local Government Organization,
Challenges in Revenue Collection

Article history:
Received: 17/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Noppawong, P. et al. (2026). Revenue Collection Operations of Local Administrative Organizations Mueang Chiang Rai District, Chiang Rai Province. *Journal Dhamma for Life,* 466-479.

system aspect was significantly different at the 0.05 level. Classified by work experience, overall and each aspect were not different with statistical significance at the 0.05 level.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย 2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงานกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน 103 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ได้ความสอดคล้องสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความแปรปรวนทางเดียว (F-test One-way ANOVA)ในกรณีที่มีความแตกต่างก็ทดสอบความแตกต่างโดยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffe)

ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.55,S.D.=0.56) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ =3.64,S.D.=0.61) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านงบประมาณ อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.48, S.D.=0.60) การเปรียบเทียบการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำแนกตามเพศ โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำแนกตามตำแหน่ง โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านระบบการจัดการมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 จำแนกตามประสบการณ์การทำงานโดยภาพรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

บทนำ

ภาษีเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ วัตถุประสงค์หลักของรัฐบาลที่ต้องจัดเก็บภาษีจากประชาชนเพื่อนำเงินภาษีมาใช้จ่ายในการพัฒนาประเทศ และยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ ดียิ่งขึ้นโดยรัฐบาลจะทำการจัดสรรเงินภาษีอากรไปใช้จ่ายในกิจกรรมต่างๆ ของรัฐ เช่น การจัดการดูแลและส่งเสริมสาธารณสุข การศึกษา การเกษตร การอุตสาหกรรม การสื่อสาร การพลังงาน การพาณิชย์ การรักษาความมั่นคงของประเทศ

รวมถึงการพัฒนาชุมชนต่างๆ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งยังเป็นการสนับสนุนการสะสมเงินทุนสำรองภายในประเทศ เพื่อส่งเสริมรากฐานเศรษฐกิจที่มั่นคง อันเป็นประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระยะยาว และมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างอนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศชาติ เงินภาษีที่ประชาชนเสียไปย่อมจะกลับคืนสู่ประชาชนทุกคน ดังนั้นภาษีจึงเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของคนไทยทุกคน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่จัดเก็บภาษีบำรุงท้องถิ่น ซึ่งประกอบไปด้วย ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ และภาษีป้าย ภาษีบำรุงท้องถิ่นเป็นภาษีที่มีความสำคัญ คือ ส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครอง เพราะเป็นการเพิ่มอำนาจให้กับท้องถิ่นโดยตรง ทำให้ท้องถิ่นมีรายได้ เป็นของตนเองซึ่งจะนำไปใช้จ่ายในการดำเนินงานได้โดยอิสระในระดับหนึ่ง โดยมีสภาท้องถิ่นเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมของการจ่าย รายได้ที่ได้จากภาษีบำรุงท้องถิ่น จะนำไปพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า (กนกรัชต์ พิกุลขาว 2550 : 1)

การปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งเป็นไปตามหลักการกระจายอำนาจรัฐบาลมอบอำนาจในการบริหารงานตามภารกิจต่างๆ และให้อิสระต่อท้องถิ่นเพื่อปกครองตนเองโดยเน้นให้ท้องถิ่นมีสิทธิปกครองตนเองมีอิสระในการกำหนดทิศทางในการบริหารจัดการในท้องถิ่นของตนเองทั้งทางด้านการบริหารกาลังคนและงบประมาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่การพัฒนาการจัดเก็บรายได้ต้องการการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนเข้ามาดำเนินการแก้ไขและสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนการบริหารจัดการงานจัดเก็บรายได้เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์กรปกครองตนเองที่กฎหมายรองรับ ทำหน้าที่บริหารทรัพยากรภายในท้องถิ่น ได้แก่ การผลิตสินค้าสาธารณะเพื่อรองรับบริการให้ประชาชนในท้องถิ่น การกำกับดูแลสภาพสิ่งแวดล้อม และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสถานะเป็นนิติบุคคล มีแหล่งรายได้ประกอบด้วย ได้แก่ ภาษีท้องถิ่น รายได้ที่ไม่ใช่ภาษี ภาษีแบ่ง และ เงินอุดหนุนจากรัฐบาล แม้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีรายได้จากหลายแหล่ง แต่แหล่งที่ถือว่ามีความจาเป็นและสำคัญเพราะจะนำไปสู่การพึ่งตนเองทางการคลังบนพื้นฐานรายได้ของตนเองในระยะยาวคือ รายได้ที่ท้องถิ่นหาเอง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วศักยภาพในการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังอยู่ในระดับที่มีความจาเป็นเร่งด่วนที่จะต้องได้รับการพัฒนาหากวิเคราะห์รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบจากแหล่งรายได้ ต่างๆ (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ 2563 : 8)

ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ประสบปัญหาด้านภาษีบำรุงท้องที่เกิดจากประชาชนไม่เข้าใจหลักเกณฑ์การประเมินภาษีบำรุงท้องที่ หลักเกณฑ์การประเมินภาษีบำรุงท้องที่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่สามารถอธิบายที่มาที่ไปของการกำหนดเกณฑ์การประเมินได้ ทำให้การประเมินค่าภาษีคลาดเคลื่อน ก่อให้เกิดการเก็บค่าภาษีที่ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ปัญหาด้านภาษีโรงเรือนและที่ดิน มีเกณฑ์ประเมินที่ไม่มีการกำหนดไว้เป็นมาตรฐานเดียวกันหลักเกณฑ์ที่กำหนดมาตรฐานไว้แล้วก็เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วแต่ยังใช้หลักเกณฑ์การประเมินชุดเดิม ซึ่งนานมากแล้วจึงทำให้การพิจารณาประเมินคาดเคลื่อนไม่ตรงกัน โดยใช้ในลักษณะเทียบเคียงกันอย่างไม่มีข้อกำหนดที่ให้การ

ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ จัดเก็บรายได้ มีความคิดเห็นและจัดเก็บที่ไม่ตรงกัน ทำให้ขาดมาตรฐานในการประเมินและจัดเก็บภาษี ทำให้การตัดสินใจเก็บภาษี ปัญหาด้านภาษีป้ายมักไม่เข้าใจลักษณะประเภทของป้ายเมื่อประชาชนมาติดต่อและได้รับคำชี้แจงจากเจ้าหน้าที่ก็มักจะขอแก้ไขข้อความเพื่อบรรเทาภาษี เจ้าหน้าที่จึงต้องออกตรวจสอบใหม่ทำให้งานจัดเก็บล่าช้า เนื่องจากต้องรอข้อมูลใหม่

จากความเป็นมาและความสำคัญของดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสาเหตุส่วนหนึ่ง เนื่องมาจากการขาดประสิทธิภาพในการจัดเก็บรายได้ มีการจัดเก็บไม่เป็นไปตามเป้าหมายของประมาณการ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ว่ามีขั้นตอนหรือกระบวนการในการจัดเก็บรายได้อย่างไร เพื่อนำผลการศึกษาเป็นแนวทางในการวางแผน ปรับปรุงแนวปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น สามารถจัดเก็บรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และครบถ้วนนำไปสู่การเพิ่มเม็ดเงินรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

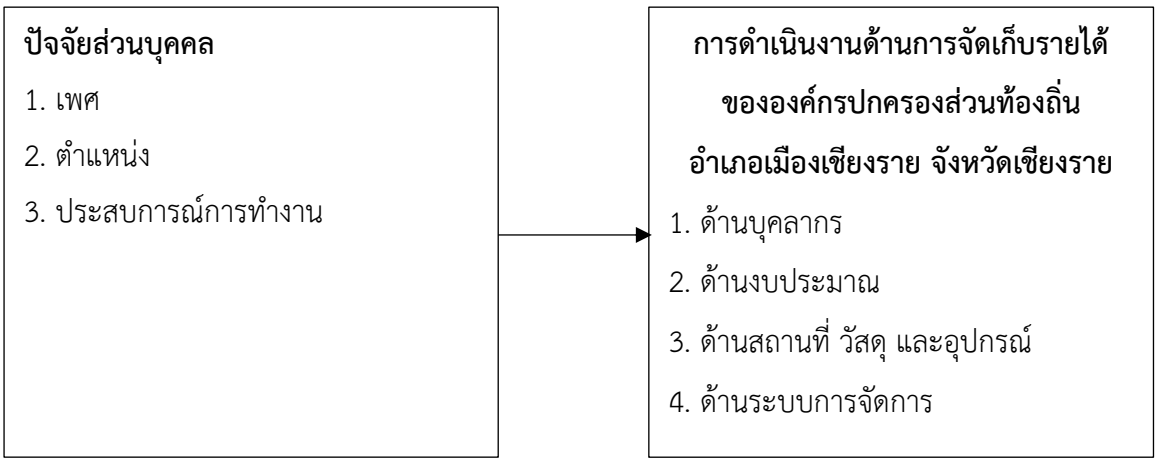
ทฤษฎีการกระจายอำนาจทางการคลังและการจัดเก็บรายได้

การบริหารรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและประสิทธิภาพในการให้บริการสาธารณะ การมีรายได้ที่เพียงพอและบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพช่วยให้องค์กรสามารถวางแผนการใช้จ่ายและลงทุนในโครงการท้องถิ่นได้อย่างยืดหยุ่น ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และสร้างความเป็นอิสระทางการเงิน ซึ่งความเป็นอิสระนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบการจัดเก็บรายได้ท้องถิ่นในประเทศไทย (Wiraphanphong & Thomrongajariyakul, 2025) รายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยมีความหลากหลาย มาจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ภาษีท้องถิ่น ค่าธรรมเนียมและค่าบริการ รวมถึงเงินอุดหนุนจากรัฐบาลกลาง ความหลากหลายนี้มีข้อดีคือช่วยเพิ่มความมั่นคงทางการเงิน แต่ก็สร้างความซับซ้อนในการบริหารจัดการ เนื่องจากองค์กรต้องสามารถจัดสรรทรัพยากรและบริหารรายได้ให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ Chaicharoen (2023) ชี้ให้เห็นว่าการบริหารรายได้ท้องถิ่นที่ดีนั้นจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการจัดเก็บรายได้และการบริการสาธารณะ การจัดเก็บภาษีและการลงทะเบียนทรัพย์สินเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสามารถในการจัดเก็บรายได้ท้องถิ่น การมีข้อมูลทรัพย์สินที่ถูกต้องและการประเมินมูลค่าอสังหาริมทรัพย์อย่างเหมาะสมช่วยให้การจัดเก็บภาษีมีความยุติธรรมและลดช่องว่างทางรายได้ได้อย่างมีนัยสำคัญ (Chetkhuntod & Imwised, 2024) นอกจากนี้ การบริหารจัดการรายได้ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน ทั้งประสิทธิภาพการบริหารงาน ความร่วมมือจากประชาชน และโครงสร้างรายได้ท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้สัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิภาพในการให้บริการสาธารณะ (Vorravanpreecha & Jarujittipant, 2017) ความเป็นอิสระทางการเงินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาระบบรายได้ท้องถิ่น องค์กรที่มีความเป็นอิสระทางการเงินสามารถวางแผนการใช้จ่ายและลงทุนในโครงการท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและ

สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ความเป็นอิสระทางการเงินยังช่วยให้องค์กรลดความพึ่งพิงงบประมาณจากภาครัฐกลางและสามารถจัดการรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Wiraphanphong & Thomrongajariyakul, 2025)

จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่ผ่านมา กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยพิจารณาตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ เพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพในการจัดเก็บรายได้ขององค์กร นอกจากนี้ การวิเคราะห์ยังคำนึงถึงความหลากหลายของรายได้ การจัดเก็บภาษีและการลงทะเบียนทรัพย์สิน รวมถึงความเป็นอิสระทางการเงินขององค์กร ซึ่งล้วนเป็นตัวแปรที่มีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.เพื่อศึกษาการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

2.เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรได้แก่ พนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน 134 คน (ท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงราย 2568 : 9)

2. กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยได้แก่ พนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้ตารางของ Krejcie and Morgan (บุญชม ศรีสะอาด 2554 : 41–44) ได้ขนาดหลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 103 คน โดยใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายของ พนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง 1 ฉบับ ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยยึดตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการประกอบด้วย 3 ข้อ คือ จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale)ตามวิธีของลิเครท(Lekert) มี 5 ระดับ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด(Open ended)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาหลักการ แนวคิดทางการจัดการ หรือทฤษฎีการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้สามารถสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) จากแนวคิดของ ธานินท์ ศิลป์จารุ (2552 :75) แล้วประยุกต์เป็นคำถามของผู้วิจัย

2. สร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถาม 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงรายและตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open ended)

3. นำเสนอแบบสอบถามอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาความถูกต้องและตรงต่อเนื้อหาความสอดคล้องของคำถาม นิยามการใช้ภาษา

4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาเสนอแนะ

5. นำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบประเมินที่ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ หาดัชนีความสอดคล้อง โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence)

6. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ นำไปทดลองใช้กับ พนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวนไม่น้อยกว่า 30 คน

7. นำผลการทดลองมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) แบบสอบถามทั้งฉบับด้วยวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) มีค่าไม่น้อยกว่า 0.75 ขึ้นไปได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ 0.8763

8. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามหลักเกณฑ์ของคุณภาพเครื่องมือให้สมบูรณ์ทุกข้อ

9. นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้วไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนทุกด้าน ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขอหนังสือจากมหาลัยพิษณุโลกเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

2. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปขอความร่วมมือจากพนักงานส่วนตำบล และพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลในการศึกษา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

3. เก็บรวบรวมแบบสอบถามคืนจากกลุ่มตัวอย่าง นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องในการตอบแบบสอบถาม

4. นำข้อมูลที่ได้มาลงรหัส จัดลำดับข้อมูล และนำไปวิเคราะห์ประมวลผลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. วิเคราะห์สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยหาค่าความถี่และร้อยละ

2. วิเคราะห์การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ 5 ระดับและแปรผล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้สิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่

1) หาค่าความเที่ยงตรงหรือความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ(IOC)

2) หาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (Alpha coefficient)ตามวิธีการครอนบาค

2. สถิติพื้นฐาน ได้แก่

ความถี่ (Frequency)

ร้อยละ (Percentage)

ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) Mean)

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D., Standard deviation)

3. สถิติทดสอบสมมติฐาน ได้แก่

ใช้เปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากรต่อการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ที่มีเพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ต่างกัน การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย แตกต่างกัน เมื่อพบความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทำการทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ่ (Scheffe)

1) การหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยใช้สูตร

2) ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถาม โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach alpha coefficient) (Cronbach, L.J. 1990 : 297)

3) ร้อยละ (Percentage)โดยใช้สูตร

4) ค่าเฉลี่ย (Mean) โดยใช้สูตรของ

5) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

6) สูตรหา t-test (Independent samples

7) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว(ONE WAY ANOVA) หรือ(F-test)

8) การเปรียบเทียบพหุคูณ (Multiple comparison test) ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffe's method)

ผลการวิจัย

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิเคราะห์ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็น เพศหญิง จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 56.31 ตำแหน่งพนักงานส่วนตำบล จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 47.57 และประสบการณ์การทำงาน 4 -8 ปี จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 39.81

ตารางที่ 1 การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ด้าน	**ค่าเฉลี่ยรวม $\bar{X}$**	**S.D.**	**ระดับ**
บุคลากร	3.64	0.61	มาก
การโน้มน้าวใจประชาชน	3.86	0.55	มาก
งบประมาณ	3.48	0.60	ปานกลาง
สถานที่ วัสดุและอุปกรณ์	3.57	0.52	มาก
ระบบการจัดการ	3.52	0.49	มาก
รวมทุกด้าน	**3.55**	**0.56**	**มาก**
ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด	**ค่าเฉลี่ยสูงสุด $\bar{X}$**	**S.D.**	**ระดับ**
บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่	3.64	0.61	มาก
งบประมาณ	3.56	0.58	มาก
มีสถานที่จอดรถ	3.70	0.57	มาก
การจัดทำหนังสือ	3.63	0.42	มาก
ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด	**ค่าเฉลี่ยต่ำสุด $\bar{X}$**	**S.D.**	**ระดับ**
คณะผู้บริหาร	3.41	0.68	ปานกลาง
สมาชิกองค์การบริหาร	3.41	0.68	ปานกลาง
ผู้มีการลงทุน	3.42	0.54	ปานกลาง
การมีสถานที่สะอาด	3.30	0.48	ปานกลาง
สภาองค์การบริหาร	3.34	0.46	ปานกลาง

จากผลการวิเคราะห์พบว่า การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.55,S.D.=0.56) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า

ด้านบุคลากร โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.64,S.D.=0.61)เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการจัดเก็บรายได้มีความสามารถทั้งนี้ด้านการโน้มน้าวใจให้ประชาชนร่วมมือในการจัดเก็บรายได้และพบว่าอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.86,S.D.=0.55) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ คณะผู้บริหารและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาการจัดเก็บรายได้เป็นอย่างดีอยู่ในระดับ ปานกลาง ($\overline{X}$=3.41,S.D.= 0.68)

ด้านงบประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.48,S.D.=0.60)เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ มีงบประมาณในการอบรมเจ้าหน้าที่และศึกษาดูงานการจัดเก็บรายได้ อยู่ในระดับมาก (($\overline{X}$=3.56,S.D.=0.58) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ผู้มีการลงทุนด้านการพัฒนารายได้ โดยการจ้างเหมาเอกชนหรือดำเนินการเองในการจัดทำแผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สิน อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.42,S.D.=0.54)

ด้านสถานที่ วัสดุและอุปกรณ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.57,S.D.=0.52)เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ มีสถานที่จอดรถกว้างขวางพอเพียงและบริเวณที่นั่งพักรับรองแก่ผู้มาใช้บริการและติดต่อชาระภาษีอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.70,S.D.=0.57)ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ การมีสถานที่ที่สะอาดเรียบร้อยและมีภูมิทัศน์สวยงามอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.30, S.D.=0.48)

ด้านระบบการจัดการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.52,S.D.=0.49)เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ มีการจัดทำหนังสือแจ้งการชำระภาษีและมีมาตรการจูงใจเพื่อให้ประชาชนมาชำระภาษีอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=3.63,S.D.=0.42) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ สภาองค์การบริหารส่วนตาบลมีการวางแผน/โครงการในการพัฒนาการจัดเก็บรายได้ในระยะสั้นและระยะยาว อยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$=3.34,S.D.=0.46)

การเปรียบเทียบการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

การศึกษานี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์และเปรียบเทียบการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในพื้นที่อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย โดยพิจารณาตัวแปรทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ ตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์การทำงาน เพื่อศึกษาความแตกต่างของการดำเนินงานทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้านของการจัดเก็บรายได้อย่างเป็นระบบ

การเปรียบเทียบตามเพศ ผลการวิเคราะห์การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้จำแนกตามเพศ พบว่าทั้งภาพรวมการดำเนินงานและการดำเนินงานในแต่ละด้าน ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประสิทธิภาพและวิธีการจัดเก็บรายได้ของเจ้าหน้าที่ชายและหญิงในอำเภอเมืองเชียงรายมีความใกล้เคียงกันในเชิงปฏิบัติการ โดยไม่ขึ้นอยู่กับเพศของผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งสามารถตีความได้ว่า กลไก

การจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีมาตรฐานและกระบวนการที่เป็นกลางทางเพศ ทำให้การปฏิบัติงานมีความสอดคล้องและเสถียรในทุกหน่วยงาน

การเปรียบเทียบตามตำแหน่ง เมื่อเปรียบเทียบตามตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ภาพรวมของการดำเนินงานไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแยกรายด้าน พบว่าด้าน ระบบการจัดการ มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตำแหน่งหน้าที่อาจมีผลต่อการจัดการกระบวนการและการบริหารจัดเก็บรายได้ โดยเจ้าหน้าที่ในตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสูง เช่น ผู้บริหารหรือหัวหน้าฝ่าย มีแนวโน้มที่จะสามารถใช้ระบบการจัดการได้มีประสิทธิภาพมากกว่าเจ้าหน้าที่ทั่วไป ซึ่งอาจเกิดจากความคุ้นเคยกับการวางแผนและควบคุมงาน รวมถึงการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ในระบบการจัดเก็บ

การเปรียบเทียบตามประสบการณ์การทำงาน การวิเคราะห์การดำเนินงานจำแนกตามประสบการณ์การทำงาน พบว่า ทั้งในภาพรวมและในแต่ละด้าน ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งบ่งชี้ว่าประสบการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ไม่ได้ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้อย่างชัดเจน อาจเนื่องจากการปฏิบัติงานด้านการจัดเก็บรายได้ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีคู่มือ กระบวนการ และมาตรฐานที่ชัดเจน ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่ว่าจะมีประสบการณ์มากหรือน้อยก็สามารถปฏิบัติงานได้ใกล้เคียงกัน

สรุปได้ว่า การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีความสอดคล้องและเป็นมาตรฐานในภาพรวม โดยเพศและประสบการณ์การทำงานของเจ้าหน้าที่ไม่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญ แต่ตำแหน่งหน้าที่มีผลต่อด้านระบบการจัดการ ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการวางแผน การบริหาร และการใช้เทคโนโลยีหรือระบบสนับสนุนการจัดเก็บรายได้ การค้นพบเหล่านี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ และปรับปรุงกระบวนการจัดเก็บรายได้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา การดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ผู้ศึกษานำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

การศึกษาการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{\mathbf{X}}$ = 3.55, S.D. = 0.56) ทั้งนี้เนื่องจากมีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านบุคลากร ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานมีความสามารถในการสร้างความเข้าใจและโน้มน้าวให้ประชาชนให้ความร่วมมือในการชำระภาษี ตลอดจนด้านสถานที่ วัสดุ และอุปกรณ์ ที่มีความพร้อม เช่น พื้นที่จอดรถเพียงพอ และมีสถานที่รองรับผู้มาใช้บริการอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิดด้านการบริหารรายได้ท้องถิ่นที่เน้นความสมดุลระหว่างการจัดเก็บรายได้และการให้บริการสาธารณะ (Chaicharoen, 2023)

ในด้านบุคลากร พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= 3.64, S.D. = 0.61) โดยเจ้าหน้าที่มีทักษะในการให้บริการ การสื่อสาร และการสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าศักยภาพของบุคลากรมีความสัมพันธ์โดยตรงกับประสิทธิผลด้านรายได้ขององค์กร (Vorravanpreecha & Jarujittipant, 2017)

ด้านงบประมาณ พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$= 3.48, S.D. = 0.60) แม้ว่าจะมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการฝึกอบรมและพัฒนาความรู้แก่เจ้าหน้าที่ รวมถึงการสร้างความเข้าใจแก่ผู้มีหน้าที่เสียภาษี แต่ยังไม่เพียงพอต่อการยกระดับประสิทธิภาพในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดด้านการคลังท้องถิ่นที่ระบุว่าการจัดสรรงบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสามารถในการจัดเก็บรายได้ (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, 2563)

ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ จำแนกตามเพศ พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากองค์กรมีการกำหนดบทบาทหน้าที่และแนวทางการปฏิบัติงานที่ชัดเจน มีการประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง ส่งผลให้ความคิดเห็นของบุคลากรไม่แตกต่างกันตามเพศ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการภาษีท้องถิ่นที่มีมาตรฐานเดียวกัน (กนกรัชต์ พิกุลขาว, 2550) เมื่อจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านระบบการจัดการมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความแตกต่างในบทบาทหน้าที่และมุมมองด้านการบริหาร เช่น การควบคุมภายใน การตรวจสอบ และการรายงานทางการเงิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความเป็นอิสระทางการคลังและการบริหารจัดการองค์กรท้องถิ่น (Wiraphanphong & Thomrongajariyakul, 2025)

สำหรับการจำแนกตามประสบการณ์การทำงาน พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากองค์กรมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่องผ่านการฝึกอบรมและการถ่ายทอดความรู้ ส่งผลให้บุคลากรมีแนวปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้ผ่านการเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะของบุคลากร (Chetkhuntod & Imwised, 2024)

สรุป

ผลจากการศึกษาการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงรายชี้ให้เห็นว่าระดับประสิทธิภาพโดยรวมอยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถขององค์กรในการบริหารจัดการรายได้อย่างมีระบบและมีประสิทธิผล การวิเคราะห์เชิงลึกพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในด้านนี้มากที่สุดคือ บุคลากร ซึ่งบุคลากรมีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีทักษะและความเข้าใจในขั้นตอนการจัดเก็บรายได้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านการติดต่อสื่อสารกับประชาชน การใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการจัดเก็บ และการดำเนินงานตามระเบียบข้อบังคับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แม้ว่าด้านบุคลากรจะมีประสิทธิภาพสูง แต่การวิเคราะห์เชิงงบประมาณชี้ให้เห็นว่ามีช่องว่างในการพัฒนาที่สำคัญ องค์กร

ยังสามารถปรับปรุงการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการจัดเก็บรายได้ การลงทุนในระบบเทคโนโลยี การฝึกอบรมบุคลากร และการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน จะช่วยเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพโดยรวมของการดำเนินงานได้ดียิ่งขึ้น การวิเคราะห์ตามกลุ่มประชากรพบว่า เพศและประสบการณ์การทำงาน ไม่แสดงความแตกต่างที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสะท้อนถึงความเสมอภาคในการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกกลุ่ม และบ่งบอกว่าองค์กรมีมาตรฐานการทำงานที่ชัดเจน ทำให้บุคลากรทุกคนสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไม่ขึ้นอยู่กับเพศหรือประสบการณ์ที่ผ่านมา ในขณะที่ ตำแหน่งงาน ของบุคลากรมีผลต่อประสิทธิภาพด้าน ระบบการจัดการ เท่านั้น บุคลากรที่อยู่ในตำแหน่งบริหารหรือมีหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมระบบมีแนวโน้มที่จะใช้เครื่องมือการจัดการและเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดเก็บรายได้ได้ดีกว่าพนักงานปฏิบัติการทั่วไป การค้นพบนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนาความสามารถด้านระบบการจัดการให้ครอบคลุมทุกระดับตำแหน่ง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและประสิทธิผลสูงสุดในภาพรวมขององค์กร

สรุปได้ว่าการดำเนินงานด้านการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงรายมีความเข้มแข็งในเรื่องบุคลากรและระบบการจัดการ แม้จะมีโอกาสในการปรับปรุงด้านงบประมาณและการพัฒนาระบบสนับสนุนเพิ่มเติม การศึกษานี้ยังสะท้อนให้เห็นแนวทางการบริหารทรัพยากรบุคคลและระบบภายในองค์กรที่สามารถเป็นต้นแบบสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ในภูมิภาค เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใสในการจัดเก็บรายได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำแผนพัฒนาประสิทธิภาพการจัดเก็บรายได้ประจำปี โดยกาหนดแนวทางปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อพัฒนาศักยภาพในการจัดเก็บรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดทำโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษี เช่น โครงการให้รางวัลแก่ผู้ที่มาชำระภาษีตามกำหนด โดยคัดเลือกจากผู้ที่ยื่นแบบและชาระภาษีตามระยะเวลา การขยายเวลาการให้บริการในวันหยุดราชการ และช่วงพักกลางวัน การออกหน่วยบริการรับชาระภาษีเคลื่อนที่ การเปิดช่องทางให้สามารถชาระภาษีผ่านทางไปรษณีย์ หรือธนาคาร เพื่อลดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน

3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรปรับปรุงข้อมูลแผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สินที่มีอยู่ให้เป็นปัจจุบัน เพราะเป็นเครื่องมือที่จะทาให้การจัดเก็บภาษีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ถูกต้อง และครบถ้วน

4. ควรจัดให้มีการประชุมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อชี้แจงว่าทั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านจะสามารถเป็นผู้ช่วยในการติดตามเร่งรัดการจัดเก็บภาษี โดยเงินภาษีที่เก็บมาได้นั้น จะมีส่วนแบ่งที่ได้รับจากการจัดเก็บภาษี จะทำให้เป็นการสร้างแรงจูงใจให้มีการเร่งรัดประชาชนในหมู่บ้านของตนเองให้

มาชำระภาษี หรืออาจจะมีการแจกเกียรติบัตร หรือรางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ฯลฯ สำหรับหมู่บ้านที่มีผู้ค้างชำระภาษีน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรคขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละระดับในการจัดเก็บภาษี

2.ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรคขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดเก็บภาษีอย่างจริงจัง ทั้งด้านนโยบายรัฐ ตัวบทกฎหมาย การบริหารและการนาไปปฏิบัติ เพื่อที่จะทำให้การจัดเก็บภาษีทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดและท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้

3.ควรมีการศึกษาปัจจัยด้านอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดเก็บภาษีขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

กนกรัชต์ พิกุลขาว. (2550). *การจัดเก็บภาษีบำรุงท้องถิ่นและการพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. (2563). *การคลังท้องถิ่นและการกระจายอำนาจทางการคลัง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2552). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี.

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

สำนักงานท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงราย. (2568). *ข้อมูลบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย*. เชียงราย: สำนักงานท้องถิ่นอำเภอเมืองเชียงราย.

Chaicharoen, S. (2023). Local revenue management and public service balance in Thailand. *Journal of Public Administration, 15*(2), 45–60.

Chetkhuntod, K., & Imwised, P. (2024). Property registration and local tax efficiency in Thailand. *Asian Journal of Public Finance, 12*(1), 77–95.

Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). New York: Harper Collins.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30*(3), 607–610.

Vorravanpreecha, K., & Jarujittipant, P. (2017). Factors affecting local government revenue performance. *Thai Journal of Public Administration, 9*(1), 101–120.

Wiraphanphong, S., & Thomrongajariyakul, T. (2025). Fiscal decentralization and financial autonomy of local governments in Thailand. *International Journal of Public Sector Management, 18*(3), 210–230.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The relationship between job satisfaction of personnel and the learning organization characteristics of Phichai School, Uttaradit Province

ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรและความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

Sitachai Sriudom[1*], Praparpan Rakliang [2], Prachum Pinsakul[3], Dolnapa Tuamyung[4], Sirikorn Ruttanasirinitchakul[5], Nattakorn Suksom[6], & Vinij Konkhayan[7]

ศิธาชัย ศรีอุดม[1*], ประภาพรรณ รักเลี้ยง[2], ประชุม ปิ่นสกุล[3], ดลนภา ท้วมยัง[4], สิริกร รัตนศิริณิชกุล[5], ณฐกร สุขสม[6], & วินิจ คนขยัน[7]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Sitachai Sriudom*
ศิธาชัย ศรีอุดม
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: sitachai_sri@gmail.com

2. Manop Ketmek
ประภาพรรณ รักเลี้ยง
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: manop_ket@gmail.com

3. Prachum Pinsakul
ประชุม ปิ่นสกุล
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: prachum_pin@gmail.com

4. Dolnapa Tuamyung
ดลนภา ท้วมยัง
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: dolnapa_tuam@gmail.com

5. Sirikorn Ruttanasirinitchakul
สิริกร รัตนศิริณิชกุล
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: sirikorn_rut@gmail.com

ABSTRACT

This research aimed to (1) examine the level of job satisfaction among school personnel, (2) investigate the level of learning organization characteristics of Phichai School in Uttaradit Province, Thailand, and (3) analyze the relationship between personnel job satisfaction and the learning organization of the school. This study employed a quantitative research design. The sample consisted of 87 participants, including school administrators and teachers from Phichai School. The sample size was determined using Yamane's formula, and convenience sampling was applied to select participants. Data were collected using a structured questionnaire with a rating scale format. Descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, were used to analyze the data. Pearson's product–moment correlation coefficient was employed to examine the relationships between variables.

The findings revealed that the overall level of job satisfaction among personnel was high (Mean = 3.76, S.D. = 0.49). The dimension with the highest mean score was self-actualization needs, followed by belongingness and love needs, and esteem needs. Similarly, the overall level of the school as a learning organization was also found to be high (Mean = 3.94, S.D. = 0.51). Among its dimensions, continuous self-development had the highest mean score, followed by

6. Nattakorn Suksom
ณฐกร สุขสม
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: nattakorn_suk@gmail.com

7. Vinij Konkhayan
วินิจ คนขยัน
Faculty of Education, Phitsanulok University, Thailand.
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: vinij_kon@gmail.com

คำสำคัญ:
ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน, องค์กรแห่งการเรียนรู้, บุคลากรครู, โรงเรียนพิชัย

Keywords:
Job Satisfaction, Learning Organization, Teaching Personnel, Phichai School

Article history:
Received: 01/07/2025
Revised: 10/10/2025
Accepted: 01/12/2025
Available online: 20/03/2026

How to Cite:
Sriudom, S. et al. (2026). The Correlation Between Personnel's Job Satisfaction and the Learning Organization of Wang Pikun Witthayasat School, Phitsanulok Province. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 480-497.

team learning and shared vision. The correlation analysis indicated that personnel job satisfaction had a positive and statistically significant relationship with all dimensions of the learning organization. In particular, self-actualization needs showed a strong relationship with continuous self-development and team learning. These findings suggest that promoting personnel job satisfaction plays a crucial role in enhancing organizational learning and supporting the development of sustainable learning organizations in educational institutions.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร (2) ศึกษาระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และ (3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนของโรงเรียนพิชัย จำนวน 87 คน ซึ่งได้จากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของยามาเน (Yamane) และใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.76, S.D. = 0.49) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง รองลงมาคือ ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ และความต้องการความเคารพนับถือ สำหรับระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน (ค่าเฉลี่ย = 3.94, S.D. = 0.51) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รองลงมาคือ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม และการมีวิสัยทัศน์ร่วม ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับทุกด้านของความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านความต้องการการเติมเต็ม

ศักยภาพของตนเอง ซึ่งมีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่า การส่งเสริมความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรสามารถเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

บทนำ

บทบาทสำคัญของสถานศึกษาทุกระดับคือการมุ่งผลิตนักเรียนและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคมโดยรวม รวมทั้งการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบัน ภาคการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา การเพิ่มขึ้นของความต้องการด้านการเรียนรู้ที่หลากหลาย และความคาดหวังของผู้ปกครองและชุมชนที่สูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคลากรทางการศึกษาในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้โรงเรียนยังเผชิญกับปัญหาภายใน เช่น ขาดแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากร การสื่อสารภายในองค์กรที่ไม่ทั่วถึง และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา (ทวีศักดิ์ แก้วอาษา และคณะ, 2568) ส่งผลให้การบริหารงานและการพัฒนาคุณภาพการศึกษายังไม่สามารถบรรลุตัวชี้วัดที่จะพัฒนาการเรียนรู้ไปยังนักเรียนที่เทียบเท่าคุณภาพมาตรฐานของนานาประเทศ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและคุณภาพของงาน เนื่องจากความพึงพอใจจะก่อให้เกิดความรู้สึกรักผูกพัน ทุ่มเท และมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน บุคลากรที่มีความสุขและภาคภูมิใจในงานจะสามารถสร้างผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้น ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานของโรงเรียนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิผล ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่มีลักษณะนามธรรมและละเอียดอ่อน แต่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อประสิทธิภาพการทำงาน โดยเป็นความรู้สึกโดยรวมในทางบวกของบุคคลต่อการทำงานและผลตอบแทนที่ได้รับ ซึ่งจะส่งผลต่อความกระตือรือร้น ขวัญกำลังใจ และความมุ่งมั่นในการทำงานของบุคลากร (ปาริชาต พรหมชนะ และณัฐพล แจ้งอักษร, 2568)

องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) คือองค์กรที่บุคลากรทุกระดับมีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร เพื่อสร้างความรู้ใหม่และประยุกต์ใช้ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างยั่งยืน ซึ่งไม่ใช่เพียงการฝึกอบรมเท่านั้น แต่รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ และความยืดหยุ่นในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (Watkins & Marsick, 1993) ในโรงเรียนที่เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของครูและบุคลากรทางการศึกษา ช่วยพัฒนาการจัดการเรียนการสอน การบริหาร และนวัตกรรมที่ตอบโจทย์ผู้เรียนและชุมชน รวมถึงสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในนโยบายและเทคโนโลยีได้รวดเร็ว ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยองค์ประกอบสำคัญได้แก่ การสนับสนุนการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การแบ่งปันความรู้ และการเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ (Pedler, Burgoyne & Boydell, 1997) ซึ่งช่วยพัฒนาและส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีในโรงเรียน

ด้วยความสำคัญของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรและความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนและพัฒนาการบริหารงานบุคคลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาองค์กรให้ก้าวสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน เช่น ครูและเจ้าหน้าที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและบรรยากาศการเรียนการสอน ความพึงพอใจนี้เกิดจากประสบการณ์จริงในสภาพแวดล้อมการทำงาน ซึ่งรวมถึงลักษณะงานที่ได้รับมอบหมาย การได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสม โอกาสพัฒนาตนเอง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างครู เพื่อนร่วมงาน และผู้บริหาร หากบุคลากรมีความพึงพอใจสูง จะมีแรงจูงใจในการทำงาน ส่งผลให้การสอนและการดูแลนักเรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกัน หากขาดความพึงพอใจ อาจก่อให้เกิดความเครียด ความไม่ตั้งใจทำงาน หรือแม้แต่การลาออกซึ่งส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของการจัดการศึกษา

การวิเคราะห์ความพึงพอใจในโรงเรียนจึงสามารถนำ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow (Maslow, 1943) มาใช้เป็นกรอบแนวคิดได้อย่างเหมาะสม โดยเริ่มจากการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน เช่น การให้ค่าตอบแทนที่เหมาะสมและสวัสดิการที่ครอบคลุม เพื่อให้ครูและบุคลากรรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยในหน้าที่การงาน จากนั้นต้องส่งเสริมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนโรงเรียน ผ่านการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและผู้บริหาร รวมถึงการส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่สนับสนุนและให้เกียรติซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ การให้โอกาสครูได้แสดงศักยภาพและได้รับการยอมรับในผลงาน จะช่วยเสริมสร้างความนับถือตนเองและกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับขั้นสูงสุดของทฤษฎี Maslow ที่เน้นการเติบโตและพัฒนาตนเอง ในบริบทของโรงเรียน การใช้ทฤษฎีนี้ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวางแผนพัฒนาบุคลากรได้ อย่างรอบด้าน ทั้งในเรื่องของสภาพแวดล้อมการทำงาน การบริหารผลตอบแทน และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ส่งผลให้ครูและเจ้าหน้าที่มีความพึงพอใจและพร้อมที่จะมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

ทฤษฎีการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้

ทฤษฎีองค์กรแห่งการเรียนรู้ เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นให้องค์กรสามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในองค์กร แนวคิดนี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การฝึกอบรมบุคลากรเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างต่อความคิดใหม่ ๆ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ

การยอมรับการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้เติบโตอย่างมั่นคง ปีเตอร์ เซนเก (Senge, P. M., 1990) ผู้บุกเบิกแนวคิดนี้ ได้เสนอว่าองค์กรแห่งการเรียนรู้จะต้องมีองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ร่วมที่ทำให้ทุกคนในองค์กรมองไปในทิศทางเดียวกัน การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมที่ส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วม การคิดเชิงระบบที่ช่วยให้เห็นภาพรวมของปัญหาและเข้าใจความเชื่อมโยงของแต่ละส่วน การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และการเปิดใจทบทวนความเชื่อหรือกรอบความคิดเดิมที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลง เมื่อแนวคิดนี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในโรงเรียน จะช่วยส่งเสริมให้ครูและบุคลากรเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการพัฒนาวิชาชีพ การปรับปรุงวิธีการสอน และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การทำให้โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของครู ตลอดจนนักเรียน และนำไปสู่คุณภาพการศึกษาที่ดีขึ้นในระยะยาว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

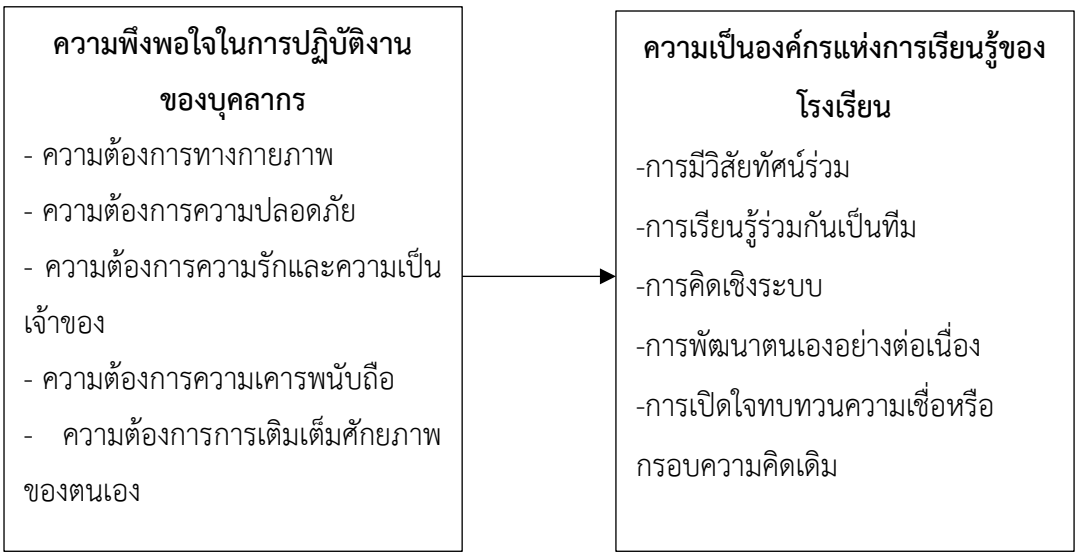
ปราณิศา ดาราเย็น และคณะ (2568) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับความสุขในการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 385 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน พบว่า บรรยากาศองค์การและความสุขในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยชี้ให้เห็นว่าบรรยากาศองค์การที่ดี เช่น ความผูกพันและการให้รางวัล ส่งผลต่อความพึงพอใจและประสิทธิภาพการทำงาน ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

สิทธิศักดิ์ คงสุวรรณ (2568) ศึกษาการสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางการบริหารเพื่อยกระดับสถานศึกษาและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยใช้วิธีวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการ 3 ขั้นตอน คือ สำรวจสถานการณ์ปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ สร้างและพัฒนารูปแบบนวัตกรรม และประเมินผลการใช้รูปแบบดังกล่าว ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์สูงกว่ามาก รูปแบบการบริหารที่พัฒนาขึ้นเน้นความสำเร็จและความก้าวหน้าของสถานศึกษาพร้อมส่งเสริมการเรียนรู้ผู้เรียน และได้รับการประเมินว่าสอดคล้อง เหมาะสม และมีประโยชน์ในการนำไปใช้จริงเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาผู้เรียนให้ตอบสนองความต้องการของสังคมยุคใหม่

สุวนันท์ หนองหลวง และทวีศักดิ์ สว่างเมฆ (2568) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การในสถานศึกษากับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์การของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการศึกษาบรรยากาศองค์การในสถานศึกษา พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของครู และความสัมพันธ์ระหว่างสองปัจจัยดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนจำนวน 322 คน โดยใช้แบบสอบถามที่มีมาตรประมาณค่า 5 ระดับในการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า บรรยากาศองค์การในสถานศึกษานั้นอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่ได้รับการประเมินสูงสุดคือการสนับสนุน ขณะที่ด้านการให้รางวัลตอบแทนแม้จะอยู่ในระดับมากเช่นกัน แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น ๆ สำหรับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของครูโดยรวมก็อยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยด้านจงรักภักดีต่อองค์กรได้รับคะแนนสูงสุด ส่วนด้านความอดทนอดกลั้นได้รับคะแนนต่ำสุดในกลุ่มนี้ และเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดี พบว่ามีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าบรรยากาศองค์การที่ดีในสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้ครูมีพฤติกรรมที่ดีต่อองค์การ เช่น การจงรักภักดีและความร่วมมือ ซึ่งมีผลต่อความเข้มแข็งและประสิทธิภาพขององค์กรอย่างชัดเจน จึงควรมีการพัฒนาด้านบรรยากาศองค์การ โดยเฉพาะการให้การสนับสนุนและการให้รางวัลตอบแทน เพื่อเพิ่มพูนความผูกพันและความรับผิดชอบของครูต่อสถานศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร
2. ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา

สมมติฐานการวิจัย

วามพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ องค์ประกอบของความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากและมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับองค์ประกอบของความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในงานวิจัยนี้ คือ ผู้บริหารและบุคลากรครูของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวนทั้งหมด 111 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ ผู้บริหารและบุคลากรครูของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยใช้สูตรการคำนวณของทาโรยามาเน ได้จำนวน 87 คน และใช้การสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสะดวก

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรและความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยมีข้อคำถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง เป็นแบบสำรวจรายการข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่ม ตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์ทำงาน

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน ตามทฤษฎีลำดับขั้น ความต้องการของ Maslow 5 ขั้น โดยเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ดังนี้

5 = พึงพอใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด

4 = พึงพอใจในการปฏิบัติงานมาก

3 = พึงพอใจในการปฏิบัติงานปานกลาง

2 = พึงพอใจในการปฏิบัติงานน้อย

1 = พึงพอใจในการปฏิบัติงานน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน ตามทฤษฎีของปีเตอร์ เซนเก แบ่งได้ 5 ด้าน โดยเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ดังนี้

5 = ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มากที่สุด

4 = ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มาก

3 = ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ปานกลาง

2 = ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้น้อย

1 = ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้น้อยที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามแบ่ง

1. นำแบบสอบถามฉบับร่างเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา จำนวน 3 ท่าน เพื่อประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละด้าน โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) ผลการประเมินพบว่าทุกข้อมีค่า IOC ≥ 0.60

2. ทดลองใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างทดลองจำนวน 30 คน ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและบุคลากรครูในโรงเรียนวังทองพิทยาคม จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นคำนวณค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ 0.975 แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นผ่านตามเกณฑ์และสามารถนำไปใช้รวบรวมข้อมูลได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยจัดทำหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยพิษณุโลก เพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์

2. เมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกจ่ายและเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยตรง หลังจากได้รับแบบสอบถามคืน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้ เพื่อคัดกรองและจัดเตรียมข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยค่าความถี่และค่าร้อยละ เพื่อจำแนกลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถาม

2. วิเคราะห์ระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน ด้วยค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์การแปลผลดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง พึงพอใจในการปฏิบัติงานมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง มีพึงพอใจในการปฏิบัติงานมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง พึงพอใจในการปฏิบัติงานปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง พึงพอใจในการปฏิบัติงานน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง พึงพอใจในการปฏิบัติงานน้อยที่สุด

3. วิเคราะห์ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน ด้วยค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์การแปลผลดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้มาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้น้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง ส่งเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้น้อยที่สุด

4. ทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดว่า “ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร มีความสัมพันธ์กับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน” ด้วยค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรของโรงเรียนในภาพรวมและจำแนกรายด้าน

ด้าน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ	จัดลำดับ
1. ความต้องการทางกายภาพ	3.65	0.55	มาก	5
2. ความต้องการความปลอดภัย	3.70	0.50	มาก	4
3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ	3.80	0.45	มาก	2
4. ความต้องการความเคารพนับถือ	3.75	0.48	มาก	3
5. ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง	3.90	0.47	มาก	1
รวมเฉลี่ย	**3.76**	**0.49**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรของโรงเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.76, S.D. = 0.49) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง ($\bar{X}$= 3.90) รองลงมาคือ ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ ($\bar{X}$ = 3.80) และความต้องการความเคารพนับถือ ($\bar{X}$ = 3.75) ขณะที่ด้านความต้องการความปลอดภัย ($\bar{X}$ = 3.70) และความต้องการทางกายภาพ ($\bar{X}$= 3.65) ตามลำดับ สามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรของโรงเรียนในแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.47) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การได้รับโอกาสในการพัฒนาทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงาน ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = 0.45) รองลงมาคือ การได้รับมอบหมายงานที่ท้าทายและสอดคล้องกับศักยภาพของตน ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.46) แสดงถึงการให้ความสำคัญกับการส่งเสริมศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ประเด็นอื่นที่อยู่ในระดับมากเช่นกัน ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมให้แสดงออกทางความคิดและสร้างสรรค์ ($\bar{X}$ = 3.85,

S.D. = 0.49), การมีโอกาสเติบโตในสายอาชีพ ($\bar{X}$ = 3.80, S.D. = 0.50) และการได้รับการยอมรับในผลงานที่ตนทำ ($\bar{X}$ = 3.78, S.D. = 0.48) ส่วนประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุดในด้านนี้ คือ การมีระบบประเมินผลที่สะท้อนศักยภาพที่แท้จริงของบุคลากร ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.51)

ด้านความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.80, S.D. = 0.45) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนสูงสุด ได้แก่ ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.42) รองลงมาคือ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.43) ซึ่งสะท้อนถึงบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตรและสนับสนุนกัน ประเด็นอื่นที่มีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกัน ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากหัวหน้างาน ($\bar{X}$ = 3.78, S.D. = 0.44), การร่วมกิจกรรมองค์กรอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.46), และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนวทางพัฒนาองค์กร ($\bar{X}$ = 3.72, S.D. = 0.47) ส่วนประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ความรู้สึกผูกพันระยะยาวกับองค์กร ($\bar{X}$ = 3.65, S.D. = 0.49)

ด้านความต้องการความเคารพนับถือ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.48) โดยประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การได้รับการยอมรับจากหัวหน้างานและเพื่อนร่วมงาน ($\bar{X}$ = 3.85, S.D. = 0.45) รองลงมาคือ การได้รับคำชมเชยหรือรางวัลจากการปฏิบัติงาน ($\bar{X}$ = 3.80, S.D. = 0.46) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าในความสามารถของบุคลากร นอกจากนี้ยังพบว่า การได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.47) การได้รับการยอมรับจากนักเรียนและผู้ปกครอง ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.49), และการได้รับโอกาสในการแสดงความสามารถในที่สาธารณะ ($\bar{X}$ = 3.65, S.D. = 0.50) ก็อยู่ในระดับมากเช่นกัน ส่วนประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือ การได้รับความเชื่อมั่นให้เป็นผู้นำหรือรับผิดชอบโครงการสำคัญ ($\bar{X}$ = 3.60, S.D. = 0.51)

ด้านความต้องการความปลอดภัย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.50) โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความมั่นคงในตำแหน่งงาน ($\bar{X}$ = 3.85, S.D. = 0.47) รองลงมาคือ การได้รับสวัสดิการที่ครอบคลุมและเพียงพอ ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.49) สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับความมั่นคงของชีวิตและอาชีพของบุคลากร ส่วนประเด็นอื่น ๆ ได้แก่ การมีสถานที่ทำงานที่ปลอดภัยและเหมาะสม ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.50), การได้รับการคุ้มครองด้านสุขภาพและอุบัติเหตุ ($\bar{X}$ = 3.65, S.D. = 0.52), และการมีระบบประกันภัยหรือความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉิน ($\bar{X}$ = 3.60, S.D. = 0.53) ประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือ ความชัดเจนของนโยบายและการสื่อสารเกี่ยวกับความปลอดภัย ($\bar{X}$ = 3.55, S.D. = 0.54)

ด้านความต้องการทางกายภาพ อยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X}$ = 3.65, S.D. = 0.55) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ การมีอุปกรณ์และสื่อการสอนที่เพียงพอ ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.52) รองลงมาคือ ความสะดวกสบายของสถานที่ทำงาน ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.54), การได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมกับภาระงาน ($\bar{X}$ = 3.65, S.D. = 0.56) และการมีห้องพักหรือพื้นที่ส่วนตัวในการพักผ่อน ($\bar{X}$ = 3.60, S.D. = 0.57) ส่วนประเด็นที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุดในด้านนี้ คือ ความสะดวกในการเดินทางหรือการเข้าถึงสถานที่ทำงาน ($\bar{X}$ = 3.55, S.D. = 0.58)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนในภาพรวมและจำแนกรายด้าน

ด้าน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้	จัดลำดับ
1. การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	4.10	0.52	มากที่สุด	1
2. การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม	4.05	0.50	มากที่สุด	2
3. การมีวิสัยทัศน์ร่วม	3.95	0.48	มาก	3
4. การเปิดใจทบทวนความเชื่อหรือกรอบความคิดเดิม	3.85	0.51	มาก	4
5. การคิดเชิงระบบ	3.75	0.53	มาก	5
รวมเฉลี่ย	**3.94**	**0.51**	**มาก**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.94, S.D. = 0.51) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X}$ = 4.10) รองลงมาคือ การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม ($\bar{X}$ = 4.05) และ การมีวิสัยทัศน์ร่วม ($\bar{X}$ = 3.95) ขณะที่ด้าน การเปิดใจทบทวนความเชื่อหรือกรอบความคิดเดิม ($\bar{X}$ = 3.85) และ การคิดเชิงระบบ ($\bar{X}$ = 3.75) ตามลำดับ สามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน ในแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = 0.52) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากรแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกสถานศึกษา ($\bar{X}$ = 4.28, S.D. = 0.50) รองลงมาคือ การสนับสนุนการเข้าร่วมอบรม สัมมนา หรือศึกษาต่อเพื่อพัฒนาศักยภาพ ($\bar{X}$ = 4.15, S.D. = 0.49) สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่นขององค์กรในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ยังพบว่าการเปิดโอกาสให้ทดลองปฏิบัติงานใหม่ ๆ เพื่อฝึกทักษะและเพิ่มประสบการณ์ ก็อยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X}$ = 4.05, S.D. = 0.54) ส่วนประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การมีระบบติดตามและประเมินผลการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.56)

ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน ($\bar{X}$ = 4.05, S.D. = 0.50) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคลากร ($\bar{X}$ = 4.20, S.D. = 0.48) รองลงมาคือ การมีการประชุมทีมอย่างสม่ำเสมอเพื่อวางแผนและแก้ไขปัญหาร่วมกัน ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = 0.47) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการทำงานแบบมีส่วนร่วมในองค์กร ประเด็นอื่นที่อยู่ในระดับมาก เช่น การให้คุณค่าต่อความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเพื่อนร่วมงาน ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.50) ส่วนประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การมีระบบแบ่งปันองค์ความรู้ระหว่างทีมอย่างเป็นรูปธรรม ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.53)

ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วม พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.48) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การที่บุคลากรทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางหรือเป้าหมายของโรงเรียน ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = 0.46) รองลงมาคือ ความเข้าใจร่วมกันในเป้าหมายขององค์กรที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ($\bar{X}$ = 3.95, S.D. = 0.47) ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นหนึ่งเดียวในทิศทางการพัฒนาโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่องการสื่อสารวิสัยทัศน์อย่างต่อเนื่องที่ได้รับการประเมินในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X}$ = 3.85, S.D. = 0.51)

ด้านการเปิดใจทบทวนความเชื่อหรือกรอบความคิดเดิม พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.85, S.D. = 0.51) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างเพื่อพัฒนาแนวทางการทำงาน ($\bar{X}$ = 4.00, S.D. = 0.49) รองลงมาคือ การทบทวนแนวคิดหรือวิธีปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X}$ = 3.90, S.D. = 0.50) แสดงถึงการเปิดกว้างในการเรียนรู้ของบุคลากร อย่างไรก็ตาม การกล้าเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ในระดับน้อยกว่าเล็กน้อย ($\bar{X}$ = 3.70, S.D. = 0.54)

ด้านการคิดเชิงระบบ พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.75, S.D. = 0.53) โดยประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การมองเห็นความเชื่อมโยงของงานแต่ละส่วนในองค์กร ($\bar{X}$ = 3.85, S.D. = 0.50) รองลงมาคือ การวิเคราะห์ผลกระทบของการตัดสินใจอย่างรอบด้าน ($\bar{X}$ = 3.80, S.D. = 0.52) อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การประยุกต์ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ($\bar{X}$ = 3.60, S.D. = 0.57) ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการเสริมสร้างมุมมองเชิงระบบให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ผลการทดสอบสมมติฐานด้วยค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ได้ผลดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ (Pearson's r) ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ จำแนกรายด้าน

ด้าน/องค์ประกอบ	r	Sig.	แปลผลค่าสหสัมพันธ์	แปลผลความสัมพันธ์
ความต้องการทางกายภาพ - การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	0.570	0.012*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการทางกายภาพ - การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม	0.530	0.020*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการทางกายภาพ - การมีวิสัยทัศน์ร่วม	0.480	0.035*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการทางกายภาพ - การเปิดใจทบทวนความเชื่อฯ	0.470	0.043*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการทางกายภาพ - การคิดเชิงระบบ	0.450	0.049*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ

ด้าน/องค์ประกอบ	r	Sig.	แปลผลค่าสหสัมพันธ์	แปลผลความสัมพันธ์
ความต้องการความปลอดภัย - การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	0.620	0.007*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความปลอดภัย - การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม	0.580	0.015*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความปลอดภัย - การมีวิสัยทัศน์ร่วม	0.540	0.022*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความปลอดภัย - การเปิดใจทบทวนความเชื่อฯ	0.510	0.030*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความปลอดภัย - การคิดเชิงระบบ	0.480	0.046*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ - การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	0.680	0.002*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ - การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม	0.710	0.003*	มีความสัมพันธ์ระดับสูง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ - การมีวิสัยทัศน์ร่วม	0.660	0.005*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ - การเปิดใจทบทวนความเชื่อฯ	0.620	0.009*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ - การคิดเชิงระบบ	0.590	0.014*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความเคารพนับถือ - การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	0.700	0.001*	มีความสัมพันธ์ระดับสูง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความเคารพนับถือ - การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม	0.740	0.001*	มีความสัมพันธ์ระดับสูง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความเคารพนับถือ - การมีวิสัยทัศน์ร่วม	0.680	0.004*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการความเคารพนับถือ - การเปิดใจทบทวนความเชื่อฯ	0.650	0.011*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ

ด้าน/องค์ประกอบ	r	Sig.	แปลผลค่าสหสัมพันธ์	แปลผลความสัมพันธ์
ความต้องการความเคารพนับถือ - การคิดเชิงระบบ	0.610	0.017*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง - การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง	0.740	0.001*	มีความสัมพันธ์ระดับสูง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง - การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม	0.780	0.001*	มีความสัมพันธ์ระดับสูง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง - การมีวิสัยทัศน์ร่วม	0.720	0.006*	มีความสัมพันธ์ระดับสูง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง - การเปิดใจทบทวนความเชื่อฯ	0.690	0.008*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ
ความต้องการการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง - การคิดเชิงระบบ	0.660	0.015*	มีความสัมพันธ์ระดับปานกลาง	มีความสัมพันธ์เชิงบวก มีนัยสำคัญ

ที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .05$)

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ พบว่าความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติกับทุกด้านขององค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยความต้องการทางกายภาพและความปลอดภัยมีความสัมพันธ์ระดับปานกลางกับองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน และการคิดเชิงระบบ ส่วนความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ รวมถึงความเคารพนับถือ มีความสัมพันธ์ระดับปานกลางถึงสูง โดยเฉพาะการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมและการพัฒนาตนเองที่มีค่าสูงกว่า 0.70 ความต้องการเติมเต็มศักยภาพของตนเองแสดงความสัมพันธ์สูงกับองค์ประกอบหลักขององค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะการพัฒนาตนเองและการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสะท้อนว่าเมื่อบุคลากรมีความพึงพอใจในการทำงานสูง จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพในองค์กร

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร (2) ศึกษาระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และ (3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรกับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในการทำงานของสถานศึกษามีความเอื้อต่อการปฏิบัติงานและสามารถตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน ตลอดจนความต้องการด้านจิตใจของบุคลากรได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในด้านการเติมเต็มศักยภาพของตนเอง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แสดงให้เห็นว่าบุคลากรมีแรงจูงใจในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และความก้าวหน้าในวิชาชีพ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดลำดับขั้นความต้องการของ Maslow ซึ่งอธิบายว่า ความต้องการในการเติมเต็มศักยภาพตนเอง (Self-actualization) เป็นความต้องการระดับสูงสุดของมนุษย์ และจะเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการพื้นฐานอื่น ๆ ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ ในด้านความต้องการความรักและความเป็นเจ้าขององค์กร พบว่าบุคลากรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากรองลงมา สะท้อนว่าบุคลากรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชามีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ตลอดจนเสริมสร้างความผูกพันต่อองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดแนวโน้มการลาออกและส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกันของบุคลากร

สำหรับด้านความเคารพนับถือ พบว่าบุคลากรมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในประเด็นการได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญต่อการยอมรับคุณค่าและศักยภาพของบุคลากร อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องโอกาสในการเป็นผู้นำโครงการสำคัญมีระดับความพึงพอใจต่ำที่สุดในด้านนี้ อาจสะท้อนถึงข้อจำกัดในการกระจายบทบาทความเป็นผู้นำหรือโอกาสในการมีส่วนร่วมเชิงบริหารของบุคลากรบางกลุ่ม ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาศักยภาพภาวะผู้นำของบุคลากร

ในส่วนของความต้องการด้านความปลอดภัยและความต้องการทางกายภาพ แม้ผลการประเมินจะอยู่ในระดับมาก แต่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น ๆ ซึ่งอาจสะท้อนถึงความกังวลบางประการของบุคลากร เช่น ความชัดเจนของนโยบายด้านความปลอดภัย หรือความเพียงพอของสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ทำงาน ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สถานศึกษาควรให้ความสำคัญในการพัฒนาและปรับปรุง เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่มีความมั่นคงและเอื้อต่อการปฏิบัติงานทั้งทางร่างกายและจิตใจของบุคลากร

ผลการศึกษาพบว่า ระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าสถานศึกษามีการสนับสนุนให้บุคลากรแสวงหาความรู้และพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญขององค์กรสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ด้านการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมยังมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง แสดงถึงวัฒนธรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อลิษา ผาลิชัย และนพดล เจนอักษร (2568) ที่พบว่าการส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ผ่านการสื่อสารอย่างเปิดเผยและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย รวมถึงการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาบุคลากรผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการและการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในสถานศึกษา

ในด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วม พบว่าบุคลากรมีระดับการรับรู้ในระดับมากเช่นกัน ซึ่งสะท้อนถึงความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาขององค์กร การมีวิสัยทัศน์ร่วมช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความชัดเจนในการดำเนินงาน และแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร อย่างไรก็ตาม ในด้านการคิดเชิงระบบและการเปิดใจทบทวนกรอบความคิดเดิมพบว่ามีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น อาจสะท้อนถึงความท้าทายในการพัฒนาแนวคิดเชิงวิเคราะห์และการเปิดรับการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางการศึกษาและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของ ทวิวัฒน์ น้อยบุดดี และศศิรดา แพงไทย (2568) ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ โดยเน้นการสื่อสารและเผยแพร่วิสัยทัศน์อย่างมีประสิทธิภาพ การเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการกำหนดและขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ขององค์กร ตลอดจนการพัฒนาวิสัยทัศน์ที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางการศึกษาและความต้องการของผู้เรียนในปัจจุบัน

สรุป

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรกับระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยด้านบุคลากรกับลักษณะเชิงระบบขององค์กร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและครู รวมทั้งสิ้นจำนวน 87 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงต่อกระบวนการเรียนรู้ขององค์กร ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับระดับความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านความพึงพอใจที่เกี่ยวข้องกับโอกาสในการพัฒนาตนเอง และการได้รับการยอมรับในฐานะผู้ประกอบวิชาชีพ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการหล่อหลอมวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในองค์กรอย่างยั่งยืน

จากข้อค้นพบดังกล่าวสามารถตีความได้ว่า การส่งเสริมความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรไม่เพียงแต่ส่งผลต่อประสิทธิภาพส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทเชิงกลยุทธ์ต่อการเสริมสร้างความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวขององค์กรในระยะยาว ดังนั้น การออกแบบสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อการเติบโตทางวิชาชีพ การเปิดโอกาสให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการสร้างวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็นองค์ประกอบที่ควรถูกบูรณาการเข้าไปในกระบวนการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

1. ความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างความพึงพอใจและองค์กรแห่งการเรียนรู้ งานวิจัยนี้ได้ยืนยันแนวคิดว่าความพึงพอใจในการทำงานไม่ใช่เพียงปัจจัยภายในบุคคลเท่านั้น แต่ยังมีผลเชื่อมโยงอย่างมีนัยสำคัญต่อระดับความสามารถในการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน ซึ่งถือเป็นการขยายองค์ความรู้ทางการจัดการศึกษาในบริบทของโรงเรียนขนาดกลางในต่างจังหวัด

2. การยอมรับทางวิชาชีพเป็นปัจจัยส่งเสริมสำคัญ การวิจัยพบว่า “การได้รับการยอมรับในเชิงวิชาชีพ” ของครู เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความรู้สึกผูกพันกับองค์กรและแรงจูงใจในการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังไม่ค่อยได้รับการเน้นย้ำในงานวิจัยด้านองค์กรแห่งการเรียนรู้ในระดับสถานศึกษา

3. กลไกความพึงพอใจเป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ผลวิจัยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องเริ่มจากการเข้าใจความต้องการเชิงลึกของบุคลากรในแง่ของคุณค่า ความหมายของงาน และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโต ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงองค์กรจึงต้องพิจารณามิติทางจิตวิทยาและวัฒนธรรมควบคู่กันไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การบริหารจัดการเชิงพัฒนา (Development-Oriented Management) ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการสร้างแรงจูงใจในเชิงวิชาชีพแก่ครูและบุคลากร โดยเฉพาะการสนับสนุนให้มีโอกาสพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เช่น การเข้าร่วมอบรม การศึกษาต่อ และการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาวิชาชีพ

2. ส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ในองค์กร ควรมีการสร้างวัฒนธรรมภายในโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนประสบการณ์การทำงานร่วมกัน (Learning Culture) อันจะนำไปสู่การพัฒนาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

3. พัฒนาโครงสร้างสนับสนุน โรงเรียนควรวางระบบหรือกลไกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภายในองค์กร เช่น ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring System), ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC), การประเมินผลเพื่อการพัฒนา (Formative Evaluation)

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขยายขอบเขตของกลุ่มตัวอย่าง ควรทำการวิจัยในโรงเรียนหลายแห่งหรือในหลายเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยความพึงพอใจในการทำงานที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในบริบทที่หลากหลาย

2. ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพหรือผสมผสาน (Mixed Methods) เพื่อให้เข้าใจในเชิงลึกถึงกลไกหรือกระบวนการที่ทำให้ความพึงพอใจส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุคลากร เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

3. ศึกษาตัวแปรแทรกซ้อนหรือตัวแปรเชิงเหตุผล ในการวิจัยต่อไป อาจพิจารณาศึกษาบทบาทของปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจมีผลร่วม เช่น ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ความสามารถด้านดิจิทัลของครู หรือระบบการนิเทศภายในโรงเรียน

4. การประเมินผลลัพธ์ระยะยาว ควรมีการติดตามผลในระยะยาวว่าการพัฒนาความพึงพอใจของบุคลากรส่งผลอย่างไรต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในแง่ของผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา การพัฒนานวัตกรรม หรือความยั่งยืนขององค์กร

เอกสารอ้างอิง

ทวีศักดิ์ แก้วอาษา และคณะ. (2568). *การบริหารสถานศึกษาในยุคการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย.

ทวิวัฒน์ น้อยบุดดี, และ ศศิรดา แพงไทย. (2568). ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียน. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 19(1), 72–88.

ปาริชาต พรหมชนะ, และ ณัฐพล แจ้งอักษร. (2568). ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษา. *วารสารการบริหารการศึกษา*, 18(2), 45–60.

ปราณิศา ดาราเย็น และคณะ. (2568). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับความสุขในการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา. *วารสารวิจัยทางการศึกษา*, 19(1), 72–85.

สิทธิศักดิ์ คงสุวรรณ. (2568). การสร้างและพัฒนานวัตกรรมทางการบริหารเพื่อยกระดับสถานศึกษาและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารการบริหารและนวัตกรรมการศึกษา*, 20(2), 101–118.

สุวนันท์ หนองหลวง, และ ทวีศักดิ์ สว่างเมฆ. (2568). ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การในสถานศึกษากับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีต่อองค์การของครู. *วารสารการศึกษาศาสตร์*, 17(3), 55–70.

อลิษา ผาลิชัย, และ นพดล เจนอักษร. (2568). การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง. *วารสารการบริหารการศึกษา*, 18(2), 45–60.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.

Pedler, M., Burgoyne, J., & Boydell, T. (1997). *The learning company: A strategy for sustainable development*. London: McGraw-Hill.

Senge, P. M. (1990). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. New York: Doubleday.

Watkins, K. E., & Marsick, V. J. (1993). *Sculpting the learning organization: Lessons in the art and science of systemic change*. San Francisco: Jossey-Bass.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Influence of Marketing Motivation and Personal Factors on the Purchase Intention of Battery Electric Vehicles (Bev) Among Consumers in Prachinburi Provin

แรงจูงใจทางการตลาดและปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี

Kaisorn Chobngen[1*], Ratchanok Phramsiri[2], Thanes Ounprechavanich[3], & Supapada Phuripong[4]

ไกรสร ชอบเงิน[1*], รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ[2], ธเนศ อุ่นปรีชวณิชย์[3], & สุปภาดา ภูรีพงศ์[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Kaisorn Chobngen*
ไกรสร ชอบเงิน
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: kaisorn1122@gmail.com

2. Ratchanok Phramsiri
รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: ratchanokp@plu.ac.th

3. Thanes Ounprechavanich
ธเนศ อุ่นปรีชาวณิชย์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thanes_oun@gmail.com

4. Supapada Phuripong
สุปภาดา ภูรีพงศ์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: supapada_phu@gmail.com

คำสำคัญ:
แรงจูงใจทางการตลาด, แรงจูงใจเชิงประโยชน์, ความตั้งใจซื้อ, รถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV)

ABSTRACT

The objectives of this research were (1) to study marketing motivation and the level of purchase intention toward battery electric vehicles (BEVs) among consumers in Prachinburi Province, (2) to examine the personal factors of consumers that affect their purchase intention toward BEVs, and (3) to investigate the marketing motivations influencing consumers' purchase intention toward BEVs.

The sample group consisted of 385 consumers aged 18 years and over who lived in Prachinburi Province and were interested in purchasing battery electric vehicles. The sample size was determined by Cochran's formula for an unknown population. The research instrument was a questionnaire. The data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, and inferential statistics, such as Independent Samples t-test, One-Way ANOVA with LSD post hoc test, and Multiple Linear Regression Analysis. The results of the study revealed that: Consumers in Prachinburi Province had a high level of both utilitarian and emotional marketing motivations, as well as a high level of purchase intention toward BEVs. Some personal factors, namely gender, age, occupation, and income, significantly affected consumers' purchase intention toward BEVs at the 0.05 level, while education level showed no significant difference. Both utilitarian and emotional marketing motivations positively influenced consumers' purchase intention toward BEVs, with utilitarian motivation

Keywords:
Marketing Motivation,
Utilitarian Motivation, Purchase Intention,
Battery Electric Vehicle (BEV)

Article history:
Received: 17/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 24/03/2026

How to Cite:
Chobngen, K. et al. (2026). The Influence of Marketing Motivation and Personal Factors on the Purchase Intention of Battery Electric Vehicles (Bev) Among Consumers in Prachinburi Provin. *Journal Dhamma for Life,* 498-511.

having the strongest influence (β = 0.626, p < .001), followed by emotional motivation (β = 0.245, p < .001). The model could explain 71.0% of the variance in purchase intention (R^2 = .710).

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาแรงจูงใจทางการตลาดและระดับความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี (2) ศึกษาลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริโภคที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) และ (3) ศึกษาแรงจูงใจทางการตลาดที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรีที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 385 คน ซึ่งได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran สำหรับประชากรที่ไม่ทราบจำนวนแน่ชัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ Independent Samples t-test, One-Way ANOVA, การทดสอบ LSD (Least Significant Difference) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรีมีระดับแรงจูงใจทางการตลาดทั้งเชิงประโยชน์และเชิงอารมณ์อยู่ในระดับสูง และมีระดับความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ในระดับสูงเช่นกันปัจจัยส่วนบุคคลบางประการ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และรายได้ มีผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ขณะที่วุฒิการศึกษาไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แรงจูงใจทางการตลาดทั้งสองด้าน ได้แก่ แรงจูงใจเชิงประโยชน์ และแรงจูงใจเชิงอารมณ์ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ของผู้บริโภค โดยแรงจูงใจเชิงประโยชน์มีอิทธิพลมากที่สุด (β = 0.626, p < .001) รองลงมาคือแรงจูงใจเชิงอารมณ์ (β = 0.245, p < .001) โดยแบบจำลองสามารถอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจซื้อได้ร้อยละ 71.0 (R^2 = .710)

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โลกได้เผชิญกับความท้าทายด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นปัญหาภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และมลพิษทางอากาศจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงฟอสซิล ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของมนุษย์

(Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2023) สถานการณ์ดังกล่าวทำให้หลายประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย ต้องเร่งหานโยบายและแนวทางในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและพัฒนาระบบพลังงานสะอาด เพื่อก้าวสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน หนึ่งในแนวทางที่ได้รับความสนใจในระดับนานาชาติ คือ การใช้ยานยนต์ไฟฟ้า (Electric Vehicle: EV) โดยเฉพาะรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (Battery Electric Vehicle: BEV) ซึ่งใช้พลังงานไฟฟ้าในการขับเคลื่อน 100% และไม่ปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (Zero Emission) (International Energy Agency [IEA], 2024) การส่งเสริมการใช้รถยนต์ไฟฟ้าถือเป็นทั้งมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมและกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่ในเวลาเดียวกันรัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงแนวโน้มดังกล่าวและประกาศใช้นโยบาย “30@30” โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทยสามารถผลิตยานยนต์ไฟฟ้าไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของการผลิตยานยนต์ทั้งหมดภายในปี พ.ศ. 2573 เพื่อยกระดับประเทศให้เป็นฐานการผลิตยานยนต์ไฟฟ้าหลักในภูมิภาคอาเซียน (สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน, 2565) นโยบายนี้ได้ส่งผลให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยต้องเร่งปรับตัว ทั้งในด้านเทคโนโลยีการผลิต การบริหารห่วงโซ่อุปทาน และกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภครุ่นใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนและเทคโนโลยีสะอาดมากขึ้น

จังหวัดปราจีนบุรีเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงด้านอุตสาหกรรมและการลงทุนในภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยมีนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และชุมชนเมืองที่กำลังขยายตัว ประชาชนในพื้นที่เริ่มเปิดรับนวัตกรรมใหม่ ๆ และให้ความสนใจต่อเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงยานยนต์ไฟฟ้า (BEV) ที่กำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าของผู้บริโภคนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับราคาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจทางการตลาด (Marketing Motivation) ที่สะท้อนถึงการรับรู้และความรู้สึกของผู้บริโภคต่อสินค้า แรงจูงใจทางการตลาดสามารถจำแนกได้เป็นสองมิติสำคัญ ได้แก่ แรงจูงใจเชิงประโยชน์ (Utilitarian Motivation) ซึ่งเกี่ยวข้องกับเหตุผลด้านประโยชน์ใช้สอย เช่น ความคุ้มค่า ความปลอดภัย และประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์ (Babin, Darden, & Griffin, 1994) และ แรงจูงใจเชิงอารมณ์ (Hedonic Motivation) ซึ่งเน้นความรู้สึก ความพึงพอใจ และภาพลักษณ์ของผู้บริโภค เช่น ความภูมิใจ ความทันสมัย และสถานะทางสังคม (Voss, Spangenberg, & Grohmann, 2003) แรงจูงใจทั้งสองมิตินี้มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อ (Purchase Intention) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญของพฤติกรรมผู้บริโภค (Fishbein & Ajzen, 2010)

ดังนั้น การศึกษาถึงแรงจูงใจทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ ในเชิงทฤษฎี งานวิจัยนี้จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดแรงจูงใจทางการตลาดในบริบทของเทคโนโลยียานยนต์สะอาด ขณะที่ในเชิงปฏิบัติ ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อสร้างการรับรู้และกระตุ้นความต้องการซื้อในกลุ่มผู้บริโภคได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังมีประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการใช้ยานยนต์ไฟฟ้าในวงกว้าง และขับเคลื่อนประเทศสู่เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ที่ยั่งยืน ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยในอนาคต

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความตั้งใจซื้อและพฤติกรรมผู้บริโภค

ความตั้งใจซื้อ (Purchase Intention) เป็นตัวแปรสำคัญในศาสตร์ด้านการตลาดที่สะท้อนถึงแนวโน้มที่ผู้บริโภคจะตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าหรือบริการใด ๆ (Ajzen, 1991; Kotler & Keller, 2016) โดยส่วนใหญ่วรรณกรรมเชื่อว่า ทัศนคติ (Attitude), การรับรู้คุณค่า (Perceived Value), ค่านิยมส่วนบุคคล, ความกังวลต่อสิ่งแวดล้อม และอิทธิพลทางสังคม (Social Influence or Norm) ส่งผลโดยตรงต่อความตั้งใจซื้อพาหนะพลังงานไฟฟ้า (Electric Vehicles) ซึ่งตรงกับแนวคิดใน ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior) และ ทฤษฎีการรับรู้คุณค่า ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่ออธิบายพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคในบริบทรถยนต์ไฟฟ้า (Zhu & Lamsali, 2024) สำหรับรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (Battery Electric Vehicles; BEVs) การตั้งใจซื้อเป็นตัวแปรที่มักถูกอธิบายโดยตัวแปรเช่น ความคาดหวังด้านประโยชน์ใช้งาน, ความกังวลด้านสิ่งแวดล้อม, การรับรู้ข้อจำกัดของเทคโนโลยี, และแรงจูงใจภายนอก เช่น การสื่อสารการตลาด หรือมาตรการส่งเสริมจากรัฐ

แรงจูงใจทางการตลาดที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อ BEV

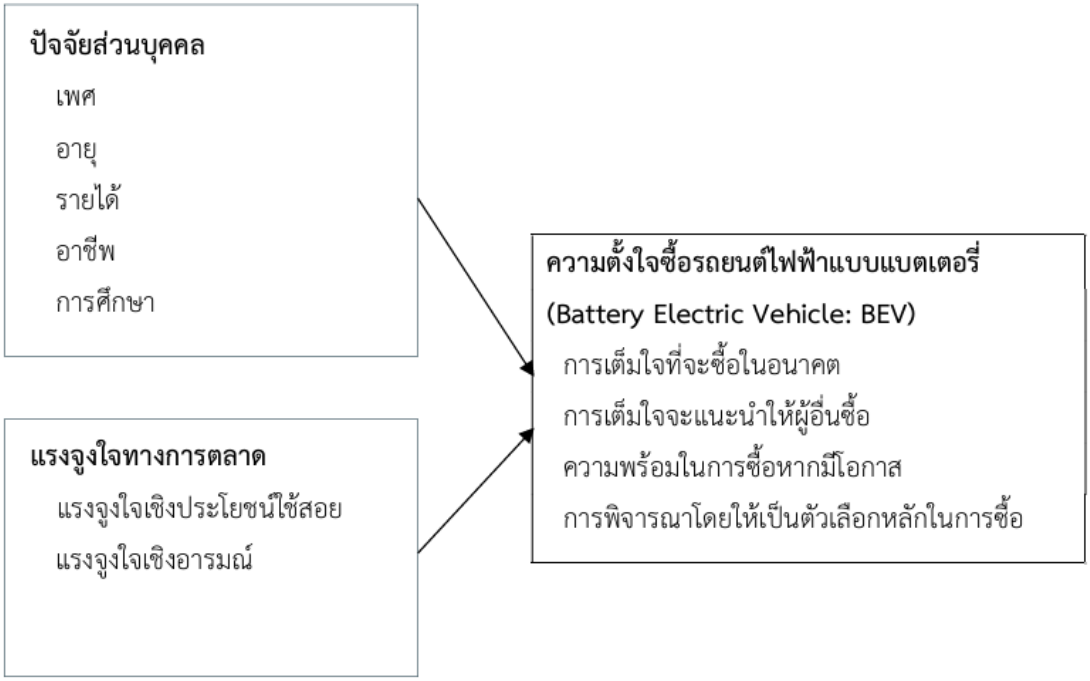
งานวิจัยจำนวนมากพบว่า ส่วนประสมการตลาด (Marketing Mix 4Ps) มีบทบาทสำคัญต่อการตัดสินใจซื้อ EV โดยเฉพาะด้าน การสื่อสารการตลาด, โปรโมชั่น, การจัดจำหน่าย และการออกแบบสินค้า ที่สร้างการรับรู้ที่ดีและลดความกังวลต่อเทคโนโลยีใหม่ (Suphaphattharaphisan & Ratsameechot, 2022) ในบริบทของประเทศไทย พบว่า ปัจจัยการรับรู้คุณค่า เช่น คุณค่าทางเศรษฐกิจ, คุณค่าทางสิ่งแวดล้อม และคุณค่าทางการใช้งานมีผลโดยตรงต่อทัศนคติและความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้า ซึ่งทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจทางการตลาดที่สำคัญ (Buntavong & Pommi, 2024) นอกจากนี้งานวิจัยเชิงพื้นที่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑลชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารการตลาด (เช่น การทำโปรโมชั่น, การใช้บุคลากรขายที่เชี่ยวชาญ, และสื่อประชาสัมพันธ์) ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ EV อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (สถาบันการศึกษาหนึ่ง, 2020)

ปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อ BEV

ปัจจัยส่วนบุคคลถูกนิยามรวมถึง อายุ เพศ รายได้ การศึกษา สถานะการงาน และค่านิยมส่วนบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าในหลายบริบท โดยพบว่า งานวิจัยในประเทศไทยระบุว่า อายุ เพศ อาชีพ รายได้ ของผู้บริโภคมีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ BEV แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (Songsakratree & Prasertchuwong, 2025) การรับรู้เทคโนโลยีและค่านิยมต่อสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยบุคคลเชิงจิตวิทยาที่สัมพันธ์กับความตั้งใจซื้อมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ณ สงขลา (2022) ที่พบว่าปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม และการรับรู้คุณค่ามีผลต่อพฤติกรรมและความตั้งใจซื้อ EV (ณ สงขลา, 2022) ทั้งนี้งานวิจัยเชิงระหว่างประเทศ เช่น

ในประเทศจีนยังพบว่า ลักษณะบุคลิกภาพ (Personal Innovativeness) และการรับรู้ (Perception) มีความสามารถอธิบายความตั้งใจซื้อ EV ได้สูงถึงมากกว่า 50% ของความแปรปรวน (M. Yang et al., 2018)

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจทางการตลาดและความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV)ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี

2. เพื่อศึกษาลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรีที่มีต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV)

3. เพื่อศึกษาแรงจูงใจทางการตลาดที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV)

สมมติฐานวิจัย

แรงจูงใจทางการตลาดมีอิทธิพลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อความตั้งใจซื้อ BEV ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรีและ เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจทางการตลาดและปัจจัยส่วนบุคคลต่อความตั้งใจซื้อ

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จัดเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจทางการตลาดและปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (Battery Electric Vehicle: BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี เครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลคือแบบสอบถาม ซึ่งออกแบบเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคเชิงสถิติและให้ข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ทางการตลาด

ประเภทการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสัมพันธ์ (Correlation Research) ซึ่งมุ่งตรวจสอบความสัมพันธ์และอิทธิพลของตัวแปรอิสระ ได้แก่ แรงจูงใจเชิงประโยชน์และแรงจูงใจเชิงอารมณ์ รวมถึงปัจจัยส่วนบุคคล ต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ โดยอาศัยกรอบแนวคิดจาก Babin, Darden และ Griffin (1994) เรื่องแรงจูงใจเชิงประโยชน์และเชิงอารมณ์, Schiffman และ Kanuk (2009) เรื่องพฤติกรรมผู้บริโภค และทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior) ของ Ajzen (1991) สำหรับการวิเคราะห์ความตั้งใจซื้อ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมายคือผู้บริโภคชายและหญิงที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป อาศัยอยู่ในจังหวัดปราจีนบุรี และมีความสนใจในรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ เนื่องจากจำนวนประชากรที่แน่ชัดไม่เป็นที่ทราบ ผู้วิจัยจึงใช้สูตรของ Cochran (1977) สำหรับประชากรไม่ทราบจำนวน ภายใต้ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05 ซึ่งได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 385 คน กลุ่มตัวอย่างถูกคัดเลือกโดยใช้วิธีสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้บริโภคที่กระจายอยู่ทั้งในพื้นที่เมืองและเขตอุตสาหกรรมของจังหวัด

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือหลักคือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่พัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทางทฤษฎี แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ – เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน

แรงจูงใจทางการตลาด – แบ่งเป็นสองมิติ

แรงจูงใจเชิงประโยชน์ (Utilitarian Motivation)

แรงจูงใจเชิงอารมณ์ (Hedonic Motivation)

อ้างอิงแนวคิดจาก Babin, Darden และ Griffin (1994) และ Schiffman และ Kanuk (2009)

ความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ – ครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ การเต็มใจซื้อในอนาคต การแนะนำผู้อื่น การพิจารณาซื้อหากมีโอกาส และการพิจารณาเป็นทางเลือกหลัก โดยอ้างอิงจาก Ajzen (1991) และ Dodds et al. (1991)

แบบสอบถามทุกข้อใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Five-point Rating Scale) โดยมีค่า 1 = เห็นด้วยน้อยที่สุด ถึง 5 = เห็นด้วยมากที่สุด (บุญชม ศรีสะอาด, 2554)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เพื่อความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แบบสอบถามฉบับร่างถูกส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน พิจารณา และคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item–Objective Congruence: IOC) พบว่าค่าดัชนีอยู่ระหว่าง 0.67–1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับได้ หลังจากปรับปรุงแบบสอบถามเพื่อความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย จึงนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างนำร่อง (Pilot Test) จำนวน 30 คน และคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ 0.982 แสดงถึงความเชื่อมั่นสูงมาก (Cronbach, 1970)

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลดำเนินการระหว่างเดือนมิถุนายน–ตุลาคม พ.ศ. 2568 (ระยะเวลา 5 เดือน) ใช้วิธีผสมระหว่างแบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Form และแบบสอบถามภาคสนามในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้บริโภคที่มีศักยภาพในการซื้อรถยนต์ไฟฟ้า เช่น พนักงานในนิคมอุตสาหกรรม ผู้ประกอบการ และบุคคลทั่วไปที่สนใจเทคโนโลยียานยนต์ไฟฟ้า

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS for Windows โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและระดับความคิดเห็น นอกจากนี้ ใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ได้แก่

1. การทดสอบความแตกต่างของความตั้งใจซื้อจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลด้วย t-test และ One-way ANOVA

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจทางการตลาดกับความตั้งใจซื้อด้วย Pearson's Product-Moment Correlation Coefficient

3. การวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรอิสระต่อความตั้งใจซื้อด้วย Multiple Regression Analysis

การดำเนินงานตามระเบียบวิธีดังกล่าวช่วยให้สามารถรวบรวมข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ และสะท้อนพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างเป็นระบบ ซึ่งข้อมูลเชิงลึกนี้จะสนับสนุนการวางกลยุทธ์ทางการตลาดและส่งเสริมการใช้รถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ในอนาคต

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจทางการตลาดและปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (Battery Electric Vehicle: BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน ผ่านแบบสอบถาม และนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) รวมถึงสถิติอนุมาน ได้แก่ Independent Sample t-test, One-way ANOVA และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ตารางที่ 1 ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะประชากร	รายละเอียด	ร้อยละ (%)
เพศ		52.20
อายุ	35–44 ปี	61.60
อาชีพ	พนักงานบริษัทเอกชน	45.50
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	15,001–25,000 บาท	31.70
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรี	64.70

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 52.20 มีอายุระหว่าง 35–44 ปี (ร้อยละ 61.60) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน (ร้อยละ 45.50) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 15,001–25,000 บาท (ร้อยละ 31.70) และส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 64.70) ซึ่งสะท้อนถึงกลุ่มผู้บริโภควัยทำงานที่มีรายได้ประจำและมีกำลังซื้อค่อนข้างมั่นคง สอดคล้องกับแนวคิดของ Schiffman และ Kanuk (2009) ที่อธิบายว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ อาชีพ และรายได้ มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญ

ตารางที่ 2 สรุปผลด้านแรงจูงใจทางการตลาดและความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้า

ด้าน/มิติ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ระดับ
แรงจูงใจทางการตลาด	3.80	มาก
- แรงจูงใจเชิงประโยชน์	3.77	มาก
- แรงจูงใจเชิงอารมณ์	3.83	มาก
ความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV)	3.62	มาก
- ความพร้อมในการซื้อหากมีโอกาส	3.73	มาก

ในด้านแรงจูงใจทางการตลาด พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับ “มาก” (ค่าเฉลี่ยรวม 3.80) โดยแรงจูงใจเชิงประโยชน์ใช้สอย (Utilitarian Motivation) มีค่าเฉลี่ยรวม 3.77 และแรงจูงใจเชิงอารมณ์ (Hedonic Motivation) มีค่าเฉลี่ยรวม 3.83 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญทั้งในมิติของ “เหตุผลในการใช้สอย” และ “คุณค่าทางอารมณ์” จากการใช้รถยนต์ไฟฟ้า โดยเฉพาะด้าน “การประหยัดค่าน้ำมันเชื้อเพลิง” และ “ความสนุกและเพลิดเพลินเมื่อขับขี่รถยนต์ไฟฟ้า” ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละมิติ สอดคล้องกับงานของ Babin, Darden และ Griffin (1994) ที่ชี้ว่าแรงจูงใจเชิงประโยชน์และเชิงอารมณ์เป็นองค์ประกอบหลัก ของพฤติกรรมการบริโภคที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อสินค้าใหม่ ที่มีเทคโนโลยีสูง สำหรับความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) ของผู้บริโภค พบว่ามีระดับ “มาก” เช่นกัน (ค่าเฉลี่ยรวม 3.62) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ “ความพร้อมในการซื้อหากมีโอกาส” ($\bar{x}$ = 3.73) สะท้อนว่าผู้บริโภคมีแนวโน้มยอมรับยานยนต์ไฟฟ้าในอนาคตหากมีความพร้อมด้านรายได้และโครงสร้างพื้นฐานรองรับ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนของ Ajzen (1991) ที่อธิบายว่าความตั้งใจพฤติกรรม (Behavioral Intention) เป็นตัวชี้วัดสำคัญในการคาดการณ์พฤติกรรมการซื้อจริง

ผลการทดสอบสมมติฐานแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยส่วนบุคคลบางด้าน ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และรายได้ มีผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ระดับการศึกษาไม่มีผลแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Dodds et al. (1991) ที่ระบุว่าความแตกต่างทางประชากรศาสตร์ส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าและความเต็มใจในการซื้อสินค้าเทคโนโลยีใหม่ สำหรับการวิเคราะห์อิทธิพลของแรงจูงใจทางการตลาด พบว่าแรงจูงใจทั้งสองมิติมีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (BEV) อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะแรงจูงใจเชิงประโยชน์ใช้สอย (β = 0.626, $p < 0.01$) ซึ่งมีอิทธิพลมากที่สุดต่อความตั้งใจซื้อแบบจำลองทางสถิติสามารถอธิบายความแปรปรวนของความตั้งใจซื้อได้ร้อยละ 71.0 (R^2 = 0.710) แสดงให้เห็นว่าการรับรู้ถึงประโยชน์และคุณค่าการใช้งานจริงของรถยนต์ไฟฟ้ามีผลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคอย่างชัดเจน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Voss, Spangenberg และ Grohmann (2003)

ที่เสนอว่าความพึงพอใจจากประโยชน์การใช้งานและคุณค่าทางอารมณ์ร่วมกันเป็นตัวกำหนดเจตคติและความตั้งใจของผู้บริโภค

อภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมทำให้ผู้บริโภคเริ่มให้ความสนใจในยานยนต์ไฟฟ้ามากขึ้น โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ แรงจูงใจทางการตลาด ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านการรับรู้แบรนด์

ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรีมีแรงจูงใจทางการตลาดโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยแรงจูงใจเชิงอารมณ์มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าแรงจูงใจเชิงประโยชน์ใช้สอยเล็กน้อย สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริโภคไม่ได้มองรถยนต์ไฟฟ้าเพียงในแง่ของประโยชน์ใช้สอย เช่น ความคุ้มค่า ประสิทธิภาพ หรือความปลอดภัยเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับความรู้สึก ภาพลักษณ์ และความภาคภูมิใจจากการเป็นเจ้าของเทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการวางแผนพฤติกรรมของ Ajzen (1991) ที่ระบุว่าทัศนคติและแรงจูงใจทางอารมณ์มีบทบาทต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค ในด้านปัจจัยส่วนบุคคล พบว่าเพศ อายุ อาชีพ และรายได้มีผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะเพศชายและกลุ่มอายุ 35–44 ปี ซึ่งเป็นวัยทำงานที่มีรายได้มั่นคง มีความสนใจและศักยภาพในการซื้อสูง ขณะที่กลุ่มนักเรียนหรือนักศึกษามีแนวโน้มเปิดรับเทคโนโลยีใหม่และให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ด้านสิ่งแวดล้อมมากกว่ากลุ่มอื่น ส่วนผู้บริโภคที่มีรายได้ปานกลางถึงสูงมองว่าการใช้รถยนต์ไฟฟ้าเป็นทางเลือกที่คุ้มค่าในระยะยาวจากการลดค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน (สุ่มหลิม, ไชยสุนทร, & ฉวีสุข, 2023; Buntavong & Pommi, 2024)

การวิเคราะห์อิทธิพลของแรงจูงใจทางการตลาดพบว่า ทั้งแรงจูงใจเชิงประโยชน์ใช้สอยและแรงจูงใจเชิงอารมณ์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความตั้งใจซื้อ โดยแรงจูงใจเชิงประโยชน์ใช้สอยเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุด ซึ่งสะท้อนว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับความคุ้มค่า ประสิทธิภาพ และความปลอดภัยของยานยนต์ไฟฟ้า ขณะเดียวกันแรงจูงใจเชิงอารมณ์ เช่น ความภูมิใจ ความทันสมัย และการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างทัศนคติและความตั้งใจซื้อในเชิงบวก (Qin & Li, 2025; Suttirak, 2024) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของตลาดรถยนต์ไฟฟ้าในระดับท้องถิ่นขึ้นอยู่กับการสร้างสมดุลระหว่าง “คุณค่าการใช้งานจริง” และ “คุณค่าทางอารมณ์” ของผู้บริโภค ผู้ประกอบการและนักการตลาดควรใช้ข้อมูลนี้เป็นแนวทางในการวางกลยุทธ์ส่งเสริมการตลาดที่ตอบโจทย์ทั้งสองมิติ เช่น การสื่อสารคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการนำเสนอข้อมูลด้านประสิทธิภาพและความคุ้มค่า เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้บริโภคตัดสินใจซื้ออย่างมั่นใจในอนาคต ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้ยังเปิดโอกาสให้ตั้งคำถามต่อไปว่า ปัจจัยด้านนโยบายของรัฐ โครงสร้างพื้นฐาน หรือความพร้อมด้านเทคโนโลยี จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อยานยนต์ไฟฟ้าในอนาคตมากน้อยเพียงใด และจะสามารถผลักดันให้สังคมไทยก้าวสู่เศรษฐกิจสีเขียวได้อย่างยั่งยืน

สรุป

ผลจากการศึกษาการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (Battery Electric Vehicle: BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี โดยมุ่งเน้นไปที่แรงจูงใจทางการตลาดและลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริโภค กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริโภคอายุ 18 ปีขึ้นไป จำนวน 385 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม และใช้สถิติเชิงพรรณนาและเชิงอนุมานในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงจูงใจเชิงประโยชน์ (utilitarian incentives) เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อ ความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าแบบแบตเตอรี่ (Battery Electric Vehicle: BEV) ของผู้บริโภคในจังหวัดปราจีนบุรี ผลการวิเคราะห์พบว่าเมื่อผู้บริโภครับรู้ถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของการใช้งาน BEV เช่น การประหยัดค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน การลดค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา และสิทธิประโยชน์ทางภาษีหรือมาตรการสนับสนุนจากรัฐ จะส่งผลโดยตรงต่อความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคในระดับที่มีนัยสำคัญทางสถิติ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า กลยุทธ์การตลาดที่เน้นการสื่อสารคุณประโยชน์เชิงปฏิบัติจริงและความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ มีศักยภาพสูงในการกระตุ้นการตัดสินใจซื้อ BEV

การศึกษายังพบว่า ลักษณะปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริโภค มีบทบาทสำคัญต่อความตั้งใจซื้อ โดยเฉพาะปัจจัยเชิงประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และระดับรายได้ ตัวอย่างเช่น ผู้บริโภคในกลุ่มอายุน้อยถึงวัยกลางคนที่มีรายได้ปานกลางถึงสูง มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีใหม่และการประหยัดค่าใช้จ่ายในระยะยาว ในขณะที่เพศและอาชีพอาจสะท้อนถึงความสนใจต่อสไตล์การขับขี่และภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ ความแตกต่างด้านรายได้ยังมีผลต่อความสามารถในการจ่ายและการยอมรับราคาของ BEV ซึ่งมักมีราคาสูงกว่าเทคโนโลยีรถยนต์ทั่วไป จากข้อมูลดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การออกแบบกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับ BEV ในจังหวัดปราจีนบุรี ควรพิจารณาทั้งสองมิติ คือ มิติของแรงจูงใจทางการตลาดเชิงประโยชน์ที่เน้นการสร้างมูลค่าและคุณค่าให้ผู้บริโภคเห็นชัดเจน และมิติของปัจจัยส่วนบุคคลที่ช่วยกำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก การบูรณาการทั้งสองมิติจะช่วยให้การสื่อสารทางการตลาดมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพิ่มโอกาสในการสร้างการรับรู้เชิงบวกต่อ BEV และส่งเสริมความตั้งใจซื้อของผู้บริโภคได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ผลการวิจัยช่วยยืนยันว่าแรงจูงใจทางการตลาดเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค โดยแรงจูงใจเชิงประโยชน์ใช้สอยมีผลต่อความตั้งใจซื้อในด้านเหตุผล เช่น ความคุ้มค่า ประสิทธิภาพ และความปลอดภัย ขณะที่แรงจูงใจเชิงอารมณ์มีบทบาทในการสร้างความรู้สึก ภาพลักษณ์ และความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของเทคโนโลยีสะอาด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริโภคยุคใหม่มีการตัดสินใจซื้อจากทั้ง “คุณค่าการใช้งานจริง” และ “คุณค่าทางอารมณ์” ที่เกิดจากการบริโภคสินค้านวัตกรรม

นี้แสดงให้เห็นว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ อาชีพ และรายได้ ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อแตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มเพศชายและกลุ่มอายุ 35–44 ปี ที่มีรายได้ปานกลางถึงสูง มีแนวโน้มเปิดรับเทคโนโลยีใหม่และให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพฤติกรรมการบริโภคสินค้านวัตกรรมเกี่ยวข้องกับศักยภาพทางเศรษฐกิจและทัศนคติด้านคุณค่าทางสังคมของผู้บริโภค

ผลการวิจัยสร้างองค์ความรู้เชิงประยุกต์สำหรับการพัฒนาแนวทางการตลาดของรถยนต์ไฟฟ้าในประเทศไทย โดยผู้ประกอบการสามารถนำข้อมูลแรงจูงใจของผู้บริโภคไปใช้ในการออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารที่ผสมผสานระหว่างมิติประโยชน์ใช้สอยและอารมณ์ เช่น การสื่อสารถึงความคุ้มค่าและประสิทธิภาพควบคู่กับการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและความภูมิใจของผู้ใช้ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและทัศนคติในเชิงบวกต่อรถยนต์ไฟฟ้าในระยะยาว

ผลการวิจัยนี้มีคุณูปการในเชิงทฤษฎีต่อวงการการตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภค โดยชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจซื้อสินค้าที่มีนวัตกรรมไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นผลของการผสมผสานแรงจูงใจทั้งเชิงเหตุผลและอารมณ์ อันเป็นแนวทางใหม่ในการอธิบายพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจสีเขียว องค์ความรู้จากการศึกษาครั้งนี้จึงสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการพัฒนานโยบาย การตลาด และการวิจัยต่อยอด เพื่อขับเคลื่อนการยอมรับเทคโนโลยียานยนต์ไฟฟ้าอย่างยั่งยืนในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรถยนต์ไฟฟ้าอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านเทคโนโลยี ระบบการชาร์จไฟ การบำรุงรักษา และต้นทุนการใช้งานระยะยาว เพื่อให้สามารถตัดสินใจซื้อได้อย่างมั่นใจและมีข้อมูลรองรับ การเลือกใช้รถยนต์ไฟฟ้ายังเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมในการลดมลพิษทางอากาศ สนับสนุนนโยบายพลังงานสะอาด และเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมของประชาชนในยุคปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้าไทยให้เติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งในเชิงนโยบาย การตลาด และพฤติกรรมผู้บริโภค ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจสีเขียวของประเทศในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังจังหวัดอื่นในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมและแรงจูงใจของผู้บริโภคในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้สามารถอธิบายแนวโน้มของตลาดรถยนต์ไฟฟ้าในภาพรวมของประเทศได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

2. ควรเพิ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้บริโภค เช่น ทัศนคติ (Attitude) อิทธิพลทางสังคม (Social Influence) และการรับรู้คุณค่าของนวัตกรรม (Perceived Value) เพื่อให้การอธิบายความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้า

มีความลึกและครอบคลุมยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำไปพัฒนาแบบจำลองพฤติกรรมผู้บริโภคที่สะท้อนปัจจัยทางจิตวิทยาและสังคมได้ดียิ่งกว่าเดิม

3. ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยผสานการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณกับการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้เข้าใจแรงจูงใจและการรับรู้ของผู้บริโภคในมิติทางอารมณ์และประสบการณ์จริงได้ชัดเจนมากขึ้น วิธีการดังกล่าวจะช่วยเสริมความสมบูรณ์ของข้อมูลและเพิ่มคุณภาพในการวิเคราะห์ผล

4. ควรเพิ่มขนาดและความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมกลุ่มอาชีพ รายได้ และช่วงอายุที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงและความเป็นตัวแทนของประชากรที่แท้จริง และเพื่อให้ผลการวิจัยสามารถนำไปอ้างอิงเชิงนโยบายหรือเชิงธุรกิจได้อย่างมีนัยสำคัญมากขึ้น

5. ควรมีการศึกษาปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจซื้อ เช่น ผลของนโยบายภาครัฐ มาตรการสนับสนุนทางภาษี หรือปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนและประเทศ เพื่อให้ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการใช้ยานยนต์ไฟฟ้าในอนาคตอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวัดและประเมินผลในงานวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน. (2565). *รายงานนโยบายการส่งเสริมยานยนต์ไฟฟ้าในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงพลังงาน.

สถาบันการศึกษาหนึ่ง. (2020). การวิเคราะห์ปัจจัยทางการตลาดที่ส่งผลต่อความตั้งใจซื้อรถยนต์ไฟฟ้าในกรุงเทพฯและปริมณฑล. *วารสารการตลาดไทย, 15*(2), 55–70.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50*(2), 179–211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Babin, B. J., Darden, W. R., & Griffin, M. (1994). Work and/or fun: Measuring hedonic and utilitarian shopping value. *Journal of Consumer Research, 20*(4), 644–656. https://doi.org/10.1086 /209376

Buntavong, N., & Pommi, V. (2024). Consumer perceived value and purchase intention toward electric vehicles in Thailand. *Journal of Sustainable Transport Studies, 12*(1), 45–63.

Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). New York, NY: John Wiley & Sons.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing* (3rd ed.). New York, NY: Harper & Row.

Dodds, W. B., Monroe, K. B., & Grewal, D. (1991). Effects of price, brand, and store information on buyers' product evaluations. *Journal of Marketing Research, 28*(3), 307–319. https://doi.org/10.1177/002224379102800304

Fishbein, M., & Ajzen, I. (2010). *Predicting and changing behavior: The reasoned action approach*. Psychology Press.

Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2023). *Climate change 2023: Synthesis report*. IPCC. https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/

International Energy Agency [IEA]. (2024). *Global EV outlook 2024*. IEA. https://www.iea.org/reports/global-ev-outlook-2024

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson Education.

Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2009). *Consumer behavior* (10th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Songsakratree, P., & Prasertchuwong, S. (2025). Demographic factors influencing battery electric vehicle adoption in Thailand. *Asian Journal of Sustainable Mobility, 3*(1), 77–92.

Suphaphattharaphisan, N., & Ratsameechot, T. (2022). Marketing mix influence on electric vehicle purchase intention in Thailand. *Journal of Marketing Trends, 8*(4), 56–70.

Voss, K. E., Spangenberg, E. R., & Grohmann, B. (2003). Measuring the hedonic and utilitarian dimensions of consumer attitude. *Journal of Marketing Research, 40*(3), 310–320. https://doi.org/10.1509/jmkr.40.3.310.19238

Yang, M., Tang, Y., & Li, X. (2018). The impact of personal innovativeness on electric vehicle adoption: Evidence from China. *Transportation Research Part D: Transport and Environment, 63*, 1–12. https://doi.org/10.1016/j.trd.2018.05.001

Zhu, J., & Lamsali, R. (2024). Consumer behavior towards electric vehicles: A review and future research directions. *International Journal of Automotive Technology and Management, 24*(1), 1–25.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

The Effects of Personal Factors and Talent Management On Employee Performance at Okitsumo International (Asia) Co., Ltd., Prachinburi Province, For Developing Human Resource Management Guidelines

ผลจากปัจจัยส่วนบุคคลและการจัดการความสามารถที่เกิดขึ้นกับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะอินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์

Sureerat Chobngoen[1*], Ratchanok Phramsiri[2], Thanes Ounprechavanich[3], & Supapada Phuripong[4]

สุรีรัตน์ ชอบเงิน[1*], รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ[2], ธเนศ อุ่นปรีชวณิชย์[3], & สุปภาดา ภูรีพงศ์[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Sureerat Chobngoen*
สุรีรัตน์ ชอบเงิน
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: tonornalak@gmail.com

2. Ratchanok Phramsiri
รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: ratchanokp@plu.ac.th

3. Thanes Ounprechavanich
ธเนศ อุ่นปรีชาวณิชย์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thanes_oun@gmail.com

4. Supapada Phuripong
สุปภาดา ภูรีพงศ์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: supapada_phu@gmail.com

ABSTRACT

This article aims to study (1) the levels of talent management and employee performance, (2) the personal factors affecting employee performance, and (3) the aspects of talent management influencing employee performance at Okisumo International (Asia) Co., Ltd. The sample consisted of 119 employees, and data were collected using a questionnaire. The statistical methods employed included descriptive statistics such as percentage, mean, and standard deviation, and inferential statistics including the independent sample t-test, one-way ANOVA, and stepwise multiple regression analysis.

The research results revealed that both the organizational talent management and employee performance were at a high level. The highest mean score was found in extra-role behavior, followed by adaptive performance, while the lowest was talent planning. This indicated that the organization emphasized teamwork and flexibility rather than long-term systematic planning. Employee performance was found to be at a very high level, particularly in collaboration and maintaining relationships with colleagues. Regarding personal factors, gender, age, education level, and tenure showed no statistically significant differences in employee performance, except for job position,

คำสำคัญ:
ปัจจัยส่วนบุคคล, การจัดการความสามารถ, ผลการปฏิบัติงาน, ทรัพยากรมนุษย์

Keywords:
Personal Factors, Talent Management, Employee Performance, Human Resources

Article history:
Received: 17/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 24/03/2026

How to Cite:
Chobngoen, S. et al. (2026). The Effects of Personal Factors and Talent Management On Employee Performance At Okitsumo International (Asia) Co., Ltd., Prachinburi Province, For Developing Human Resource Management Guidelines. *Journal Dhamma for Life,* 512-526.

which did have a significant difference. Employees in managerial positions demonstrated higher performance than operational employees, reflecting the importance of roles and responsibilities.The variables of talent management that significantly influenced employee performance were retention and motivation (Beta = 0.556) and talent planning (Beta = 0.251) at the 0.01 significance level. These findings indicate that maintaining employee motivation and systematically planning talent development are key factors in enhancing employee performance, while recruitment and training/development have not yet shown a direct impact.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับการจัดการความสามารถขององค์การและผลการปฏิบัติงานของพนักงาน (2) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อผลการปฏิบัติงาน และ (3) ศึกษาการจัดการความสามารถที่มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด กลุ่มตัวอย่างคือพนักงานจำนวน 119 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอ้างอิง ได้แก่ การทดสอบค่าเฉลี่ยแบบอิสระ (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความสามารถขององค์การและผลการปฏิบัติงานของพนักงานโดยรวมอยู่ในระดับสูง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือพฤติกรรมเสริม รองลงมาคือความสามารถในการปรับตัว ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือการวางแผนความสามารถ แสดงให้เห็นว่าองค์การให้ความสำคัญกับความร่วมมือและความยืดหยุ่นในการทำงานมากกว่าการวางแผนเชิงระบบระยะยาว ส่วนผลการปฏิบัติงานของพนักงานอยู่ในระดับสูงมาก โดยเฉพาะด้านความร่วมมือและการรักษาความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน สำหรับปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอายุงาน ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลการปฏิบัติงาน ยกเว้นตำแหน่งงานที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลอย่างมีนัยสำคัญ โดยพนักงานระดับบริหารมีผลการปฏิบัติงานสูงกว่าระดับปฏิบัติการ สะท้อนถึงความสำคัญของบทบาทและความรับผิดชอบที่แตกต่างกัน ส่วนตัวแปรการจัดการความสามารถที่มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงาน ได้แก่ การรักษาและจูงใจ (Beta = 0.556) และการวางแผนความสามารถ (Beta = 0.251) ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 แสดงให้เห็นว่าการสร้างแรงจูงใจและการวางแผนพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างเป็นระบบมีส่วนสำคัญในการยกระดับผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ขณะที่การสรรหาและการพัฒนา/ฝึกอบรมยังไม่ส่งผลโดยตรงในปัจจุบัน

บทนำ

ในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) และการปฏิวัติอุตสาหกรรมยุคที่ 4 (Industry 4.0) องค์การทั่วโลกกำลังเผชิญกับบริบททางธุรกิจที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เทคโนโลยีดิจิทัล การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการดำเนินงานและระบบการจัดการขององค์การในแทบทุกอุตสาหกรรม (Schwab, 2017) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่เพียงส่งผลต่อรูปแบบธุรกิจ แต่ยังมีผลโดยตรงต่อระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนองค์การให้สามารถแข่งขันและเติบโตได้อย่างยั่งยืน

ในยุคของการแข่งขันเชิงนวัตกรรม (Innovation-Driven Competition) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้พัฒนาไปสู่การบริหารเชิงกลยุทธ์ที่มุ่งเน้น “การพัฒนาทุนมนุษย์ (Human Capital Development)” และ “การจัดการความสามารถ (Talent Management)” เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในระยะยาว (Collings & Mellahi, 2009; Stahl et al., 2012) การจัดการความสามารถมิได้จำกัดอยู่เพียงการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรที่มีศักยภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการวางแผน การพัฒนา การรักษา และการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีส่วนร่วมในการบรรลุเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ขององค์การอย่างต่อเนื่อง องค์การที่สามารถบริหารจัดการความสามารถได้อย่างมีประสิทธิผลจึงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและสร้างความได้เปรียบอย่างยั่งยืน การเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาค เช่น การเปิดเสรีทางการค้า การแข่งขันในตลาดโลก การพัฒนาเทคโนโลยีที่รวดเร็ว และความคาดหวังของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลให้ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การต้องปรับตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการวางแผนกำลังคน การสรรหาและคัดเลือก การพัฒนาและฝึกอบรม รวมถึงการรักษาบุคลากรที่มีคุณค่าให้อยู่กับองค์การในระยะยาว ระบบการบริหารผลการปฏิบัติงาน (Performance Management System) จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินศักยภาพและผลงานของพนักงาน ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนา การเลื่อนตำแหน่ง และการกำหนดค่าตอบแทนอย่างเป็นระบบ (Aguinis, 2019) องค์การที่สามารถบริหารจัดการความสามารถและรักษาบุคลากรคุณภาพไว้ได้ ย่อมสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืน แต่หากขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลและกระบวนการจัดการความสามารถที่สัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงาน ก็อาจสูญเสียโอกาสในการพัฒนาและยกระดับศักยภาพของพนักงาน

บริษัท โอคิชิโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด จังหวัดปราจีนบุรี เป็นองค์การด้านการผลิตที่มีบทบาทสำคัญในห่วงโซ่อุตสาหกรรมยานยนต์และเครื่องใช้ไฟฟ้า ผลิตสีทนความร้อนสำหรับท่อรถจักรยานยนต์ เตาอบ และเตาไมโครเวฟ ซึ่งกระบวนการผลิตต้องอาศัยมาตรฐานสูงและทักษะเฉพาะทางของบุคลากร องค์การให้ความสำคัญกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์เพื่อรองรับการเติบโตของธุรกิจและสร้างความมั่นคงในตลาดโลก อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่าองค์การยังขาดการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกที่เชื่อมโยงระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุงาน และตำแหน่งงาน กับผลการปฏิบัติงานของ

พนักงานอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับอิทธิพลของกระบวนการจัดการความสามารถในแต่ละด้าน เช่น การวางแผนบุคลากร การพัฒนาและฝึกอบรม การสร้างแรงจูงใจ และการรักษาบุคลากร ว่ามีผลต่อผลการปฏิบัติงานในระดับใด

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและการจัดการความสามารถที่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึ่โมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงาน และเพื่อเสนอแนวทางเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาระบบบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลการศึกษาคาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารในการออกแบบนโยบายและกลยุทธ์ด้านทรัพยากรมนุษย์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของพนักงาน เสริมสร้างแรงจูงใจ ความผูกพันต่อองค์การ และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาวทั้งในระดับบุคคล องค์การ และอุตสาหกรรมโดยรวม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและผลการปฏิบัติงานของพนักงานในองค์กร โดยปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และรายได้ ซึ่งล้วนเป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) อันส่งผลต่อทัศนคติ แรงจูงใจ และประสิทธิภาพในการทำงาน แนวคิดด้านพฤติกรรมองค์การอธิบายว่า บุคคลแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะที่ส่งผลต่อการแสดงออกในการทำงานแตกต่างกันไป สอดคล้องกับงานวิจัยในบริบทประเทศไทยที่พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ ประสบการณ์ และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจความหลากหลายของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร (Roopsuwankun, 2019; Rattanan, 2017)

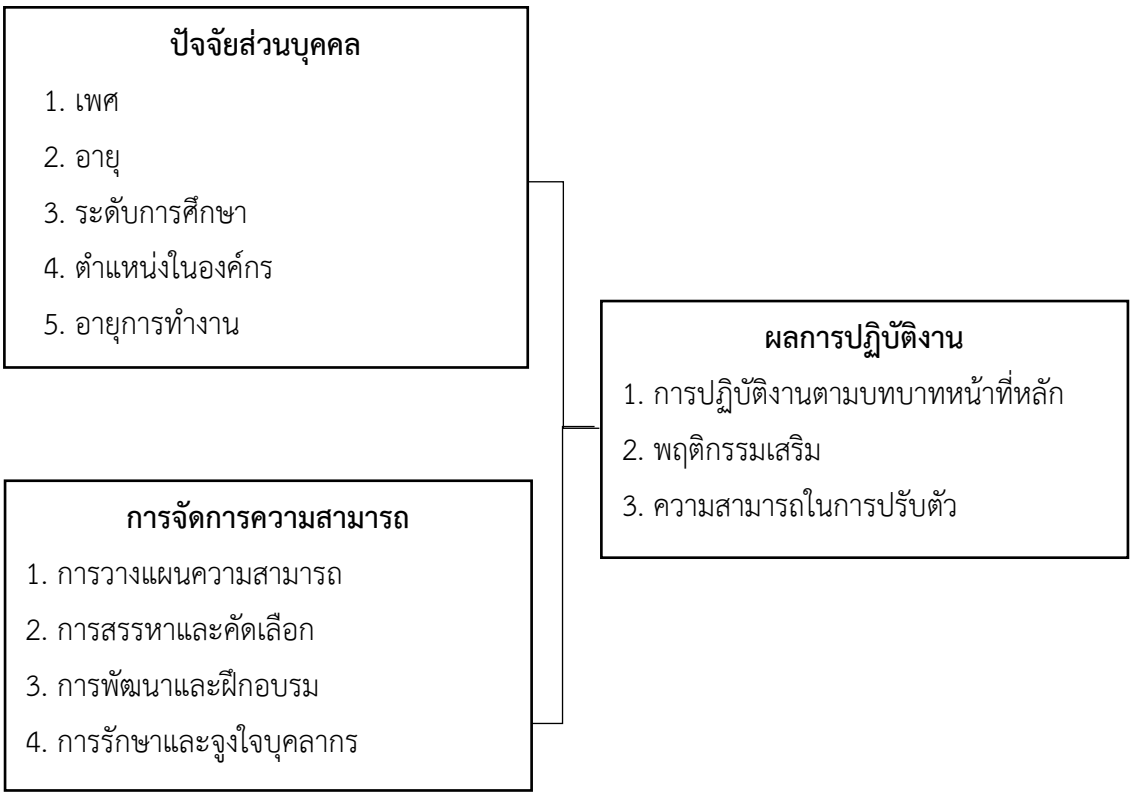
ในขณะเดียวกัน แนวคิดการจัดการความสามารถ (Competency-Based Management) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ยุคใหม่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะ (Attributes) ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดนี้มีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) และแนวคิดทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ขององค์กร (Resource-Based View: RBV) ซึ่งมองว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน งานวิจัยในประเทศไทยชี้ให้เห็นว่า ระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เน้นสมรรถนะ เช่น การฝึกอบรม การประเมินผล และการพัฒนาบุคลากร มีผลโดยตรงต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน และสอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการจัดการคนเก่ง (Talent Management) การบริหารสมรรถนะ (Competency Management) และการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจด้านบุคลากร (HR Analytics) (Rattanan, 2017; Srisook & Pasunon, 2025)

สำหรับทฤษฎีการจัดการผลการปฏิบัติงาน (Performance Management Theory) เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงเป้าหมายขององค์กรเข้ากับผลการทำงานของพนักงานอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการสำคัญ เช่น การกำหนดเป้าหมาย (Goal Setting) การประเมินผลการปฏิบัติงาน (Performance Appraisal) และระบบรางวัล (Reward System) การดำเนินการดังกล่าวช่วยให้องค์กรสามารถติดตามและพัฒนาศักยภาพของพนักงานได้อย่างต่อเนื่อง งานวิจัยพบว่า ระบบการจัดการผลการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในงานและประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ (Nuwongsri & Nawakitphaitoon, 2021)

ในด้านทฤษฎีการจัดการความรู้ (Knowledge Management Theory) ถือเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรและองค์กร โดยครอบคลุมกระบวนการสร้าง การจัดเก็บ และการถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในองค์กรอย่างเป็นระบบ การจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพช่วยให้พนักงานสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากความรู้ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น งานวิจัยในประเทศไทยสนับสนุนแนวคิดนี้ โดยพบว่าการจัดการความรู้มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน รวมถึงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมขององค์กร (Srisunthorn, 2022; Saha et al., 2021)

สุดท้าย แนวคิดการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Human Resource Management: Strategic HRM) เป็นแนวคิดที่เน้นการบูรณาการระหว่างกลยุทธ์องค์กรกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสร้างความสอดคล้องและเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรในระยะยาว โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ เช่น การพัฒนาองค์กร (Organization Development: OD) ความผูกพันของพนักงาน (Employee Engagement) และความเป็นอยู่ที่ดีในการทำงาน (Well-being) การทบทวนวรรณกรรมในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทสำคัญต่อผลลัพธ์ขององค์กร ทั้งในด้านประสิทธิภาพและความยั่งยืนในระยะยาว (Srisook & Pasunon, 2025)

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการจัดการความสามารถขององค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด

2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด

3. เพื่อศึกษาการจัดการความสามารถที่มีอิทธิพลหรือส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด

สมมติฐานวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานแตกต่างกัน การจัดการความสามารถมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ปัจจัยส่วนบุคคลมีอิทธิพลต่อการจัดการความสามารถและการจัดการความสามารถเป็นตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับผลการปฏิบัติงาน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) และการจัดการความสามารถ (Talent Management) ที่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน (Employee Performance) ของบริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด ในนิคมอุตสาหกรรม 304 จังหวัดปราจีนบุรี (Creswell & Creswell, 2018) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือพนักงานทั้งหมดจำนวน 119 คน ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากประชากรทั้งหมด 100% โดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Questionnaire)

เครื่องมือในการวิจัย แบบสอบถามประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 5 ข้อ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการความสามารถ (Talent Management) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผนความสามารถ การสรรหาและคัดเลือก การพัฒนาและฝึกอบรม และการรักษาและจูงใจบุคลากร รวม 28 ข้อ และส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน (Employee Performance) แบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่หลัก (Task Performance) พฤติกรรมเสริม (Contextual Performance) และความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Performance) รวม 21 ข้อ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ ตามเกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด (2545:103) ตั้งแต่ 1 หมายถึง “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” ถึง 5 หมายถึง “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” และมีข้อคำถามปลายเปิด 1 ข้อเพื่อรับความคิดเห็นเพิ่มเติม

การสร้างแบบสอบถามอ้างอิงจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Kerlinger & Lee, 2000; Hair et al., 2019) จากนั้นนำแบบสอบถามต้นแบบเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ซึ่งเชี่ยวชาญด้านทรัพยากรมนุษย์และสังคมศาสตร์ ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item–Objective Congruence: IOC) ผลการตรวจสอบพบว่าข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 แสดงว่าแบบสอบถามมีความตรงเชิงเนื้อหาในระดับดีมาก นอกจากนี้ได้ทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยใช้วิธีคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha) พบว่ามีค่าเท่ากับ 0.985 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงมากตามเกณฑ์ของ Nunnally (1978) แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นและสอดคล้องภายในสูง เหมาะสมต่อการนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขออนุญาตจากหน่วยงานต้นสังกัดบริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด เพื่อแจกแบบสอบถามให้กับพนักงานที่เป็นกลุ่มตัวอย่างโดยตรง พร้อมอธิบายวัตถุประสงค์และวิธีการตอบ เพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจตรงกันและตอบได้อย่างถูกต้องครบถ้วน หลังจากนั้นผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม เข้ารหัสข้อมูล (Coding) และนำข้อมูลเข้าสู่โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้โปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ การทดสอบค่าเฉลี่ยแบบอิสระ (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล การจัดการความสามารถ และผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการความสามารถขององค์การและผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด รวมทั้งวิเคราะห์ผลของปัจจัยส่วนบุคคลและการจัดการความสามารถที่มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน โดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพนักงานจำนวน 119 คน ซึ่งเป็นบุคลากรทั้งหมดขององค์การ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงสถิติอ้างอิง ได้แก่ การทดสอบค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัยโดยภาพรวมพบว่า ระดับการจัดการความสามารถขององค์การและผลการปฏิบัติงานของพนักงานอยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าองค์การมีระบบบริหารจัดการความสามารถที่มีประสิทธิภาพ และพนักงานสามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมิติที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือพฤติกรรมเสริม (Contextual Performance) รองลงมาคือความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Performance) และการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่หลัก (Task Performance) ส่วนมิติที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือการวางแผนความสามารถ (Talent Planning) ซึ่งแม้อยู่ในระดับต่ำสุดแต่ยังอยู่ในระดับสูง ผลดังกล่าวสะท้อนว่าองค์การให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการทำงานแบบร่วมมือ การมีส่วนร่วม และความยืดหยุ่นของพนักงานมากกว่าการวางแผนเชิงระบบระยะยาว สำหรับผลการปฏิบัติงานของพนักงานโดยรวมอยู่ในระดับสูงมาก โดยข้อที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุดคือ “การรักษาความสัมพันธ์และการร่วมมือกับเพื่อนร่วมงานอย่างมีประสิทธิภาพ” สะท้อนถึงวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมที่เข้มแข็งและบรรยากาศการทำงานที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

ในด้านปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอายุงาน ไม่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นปัจจัยตำแหน่งงานที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพนักงานที่อยู่ในตำแหน่งบริหารหรือหัวหน้างานมีผลการปฏิบัติงานสูงกว่าพนักงานระดับปฏิบัติการ ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างของผลการปฏิบัติงานไม่ได้เกิดจากคุณลักษณะส่วนบุคคลพื้นฐาน แต่ขึ้นอยู่กับบทบาท หน้าที่ และระดับความรับผิดชอบในตำแหน่งงาน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานโดยตรง ดังนั้น การบริหารทรัพยากรมนุษย์ควรมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพตามบทบาทหน้าที่ของตำแหน่ง มากกว่าการพิจารณา

ความแตกต่างส่วนบุคคล เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของพนักงานในทุกระดับให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ

ผลการวิจัยยังพบว่า การจัดการความสามารถขององค์การมีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลเชิงบวกมากที่สุดคือ การรักษาและสร้างแรงจูงใจ (Retention and Motivation) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์มาตรฐาน (Beta) เท่ากับ 0.556 รองลงมาคือ การวางแผนความสามารถ (Talent Planning) ซึ่งมีค่า Beta เท่ากับ 0.251 ผลลัพธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การรักษาพนักงานให้อยู่กับองค์การผ่านการสร้างแรงจูงใจที่เหมาะสม เช่น การให้รางวัล การยอมรับผลงาน และการส่งเสริมความก้าวหน้าในอาชีพ มีส่วนช่วยให้พนักงานเกิดความผูกพันต่อองค์การและทุ่มเทในการทำงานมากขึ้น ขณะเดียวกัน การวางแผนพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างเป็นระบบช่วยให้พนักงานมีแนวทางในการพัฒนาทักษะและความสามารถของตนให้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การ ส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานโดยรวมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในทางกลับกัน ตัวแปรด้านการสรรหา (Recruitment) และการพัฒนาและฝึกอบรม (Development and Training) ยังไม่พบอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจเนื่องจากองค์การมีอัตราการลาออกต่ำและมีความมั่นคงของบุคลากรสูง

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการจัดการความสามารถขององค์การและผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเซีย) จำกัด อยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าองค์การมีระบบบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก ความร่วมมือระหว่างทีมงาน และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Collings และ Mellahi (2009) ที่ชี้ว่าการจัดการความสามารถ (Talent Management) ควรมุ่งเน้นการดึงดูด พัฒนา และรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพสูง เพื่อสร้างความยั่งยืนทางการแข่งขันขององค์การ ผลการวิจัยที่พบว่ามิติด้านพฤติกรรมเสริม (Contextual Performance) และความสามารถในการปรับตัว (Adaptive Performance) มีระดับสูงสุด ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Pulakos et al. (2000) ที่อธิบายว่าความสามารถในการปรับตัวของบุคลากรเป็นปัจจัยสำคัญต่อผลการปฏิบัติงานในยุคที่สภาพแวดล้อมทางธุรกิจเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และสนับสนุนแนวคิดของ Aguinis (2019) ซึ่งเสนอว่าการจัดการความสามารถที่ดีช่วยให้พนักงานเข้าใจบทบาทของตนเอง เกิดแรงจูงใจภายใน และมีความผูกพันต่อองค์การมากขึ้น ส่งผลให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพสูง ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมองค์การที่ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีมและการสื่อสารภายใน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Katzenbach และ Smith (1993) ที่ระบุว่าความสำเร็จของทีมเกิดจากความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการสนับสนุนซึ่งกันและกันของสมาชิกทีม ขณะเดียวกัน ข้อที่พนักงานให้คะแนนเฉลี่ยต่ำสุดคือ “การยินดีทำงานเกินเวลาเพื่อช่วยเหลือองค์การ” แม้อยู่ในระดับสูง แต่สะท้อนถึงข้อจำกัดบางประการด้านแรงจูงใจและสมดุลระหว่างชีวิตกับงาน (Work–Life Balance) ซึ่งสอดคล้องกับ

แนวคิดของ Herzberg (1959) ที่ระบุว่า ปัจจัยจูงใจ (Motivators) เช่น ความสำเร็จในงาน ความรับผิดชอบ และการได้รับการยอมรับจากผู้บังคับบัญชา เป็นองค์ประกอบที่มีผลโดยตรงต่อความพึงพอใจและประสิทธิภาพการทำงาน หากองค์การยังขาดการเสริมแรงจูงใจอย่างเพียงพอ พนักงานอาจไม่พร้อมที่จะทุ่มเทเกินความคาดหวังขององค์การ ทั้งนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุนันทา ภู่วโรดม (2563) ที่พบว่า องค์กรที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการสนับสนุนระหว่างทีมจะมีผลการปฏิบัติงานในภาพรวมสูงกว่าองค์กรที่เน้นเฉพาะกระบวนการเชิงระบบเท่านั้น

ในด้านปัจจัยส่วนบุคคล ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอายุงานไม่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Robbins (2003) ที่เสนอว่าความแตกต่างทางประชากรศาสตร์มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานน้อยกว่าปัจจัยด้านแรงจูงใจและสิ่งแวดล้อมการทำงาน เนื่องจากพฤติกรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความพึงพอใจในงาน และโอกาสในการพัฒนา มากกว่าความแตกต่างทางชีวภาพหรือระดับการศึกษา อีกทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจ–สุขอนามัย (Motivation–Hygiene Theory) ของ Herzberg (1959) ที่อธิบายว่าความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานของบุคลากรขึ้นอยู่กับปัจจัยจูงใจในงานมากกว่าคุณลักษณะส่วนบุคคล อย่างไรก็ตาม พบว่าตำแหน่งงานเป็นปัจจัยเดียวที่มีผลแตกต่างต่อผลการปฏิบัติงานอย่างมีนัยสำคัญ โดยพนักงานในตำแหน่งบริหารหรือหัวหน้างานมีผลการปฏิบัติงานสูงกว่าพนักงานระดับปฏิบัติการ สอดคล้องกับงานวิจัยของวรัญญา พิศนุรักษ์ (2562) และศุภกานต์ ภูวพัฒน์ (2561) ที่ระบุว่าตำแหน่งงานมีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงานเนื่องจากเกี่ยวข้องกับระดับความรับผิดชอบและโอกาสในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหาร ซึ่งช่วยเสริมให้พนักงานในระดับบริหารมีศักยภาพและความเข้าใจในเป้าหมายองค์การมากกว่า โดยสรุป ตำแหน่งงานจึงเป็นตัวสะท้อนถึงระดับประสบการณ์และความรับผิดชอบ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึโมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด และชี้ว่าองค์การควรมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะตามระดับตำแหน่ง โดยเฉพาะในด้านภาวะผู้นำ การตัดสินใจ และความรับผิดชอบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานโดยรวมในระยะยาว

ในส่วนของการจัดการความสามารถที่มีอิทธิพลต่อผลการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยพบว่า การรักษาและจูงใจ (Retention and Motivation) และการวางแผนความสามารถ (Talent Planning) เป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลเชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่า Beta เท่ากับ 0.556 และ 0.251 ตามลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างแรงจูงใจ การรักษาพนักงาน และการวางแผนพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างเป็นระบบ เป็นกลไกหลักที่ช่วยยกระดับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Herzberg (1959) ที่ระบุว่าปัจจัยแรงจูงใจ เช่น ความสำเร็จในงานและการยอมรับผลงาน ส่งผลต่อความพึงพอใจและผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในเชิงบวก และสนับสนุนแนวคิดของ Collings และ Mellahi (2009) ที่เสนอว่าการจัดการความสามารถที่มีประสิทธิภาพควรมุ่งเน้นการดึงดูด พัฒนา และรักษาพนักงานศักยภาพสูงไว้กับองค์การ โดยเฉพาะผ่านการสร้างแรงจูงใจและการวางแผนความก้าวหน้าในอาชีพ ผลดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Aguinis (2019) ที่อธิบายว่าระบบการบริหารผลการปฏิบัติงาน (Performance Management System) ที่มีประสิทธิภาพควรเชื่อมโยงการวางแผนกลยุทธ์ขององค์การเข้ากับการพัฒนาและจูงใจบุคลากร เพื่อให้พนักงาน

เข้าใจบทบาทของตนเองอย่างชัดเจนและทำงานได้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ ตัวแปรด้านการสรรหา (Recruitment) และการพัฒนาและฝึกอบรม (Development and Training) ไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งอาจเกิดจากลักษณะขององค์การที่มีอัตราการลาออกต่ำและโครงสร้างบุคลากรคงที่ ทำให้การสรรหาเกิดขึ้นไม่บ่อยและการฝึกอบรมยังมุ่งเน้นด้านเทคนิคมากกว่าการพัฒนาเชิงกลยุทธ์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของวรรณี รัตนพงษ์ (2564) ที่พบว่า ด้านการรักษาและสร้างแรงจูงใจเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานสูงสุดในองค์กรอุตสาหกรรมเช่นกัน เนื่องจากพนักงานที่ได้รับแรงจูงใจและการดูแลอย่างเหมาะสมมีแนวโน้มจะมีความผูกพันต่อองค์การและมุ่งมั่นในการทำงานมากขึ้น

สรุป

ผลจากการศึกษาการวิจัยครั้งนี้จากปัจจัยส่วนบุคคลและการจัดการความสามารถที่มีต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน บริษัท โอคิซึ่โมะ อินเตอร์เนชั่นแนล (เอเชีย) จำกัด จังหวัดปราจีนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการจัดการความสามารถขององค์การ เปรียบเทียบผลของปัจจัยส่วนบุคคล และวิเคราะห์อิทธิพลของการจัดการความสามารถต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 119 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติทั้งเชิงพรรณนาและเชิงอนุมาน

โดยภาพรวมองค์การมีการจัดการความสามารถและผลการปฏิบัติงานของพนักงานอยู่ในระดับสูง สะท้อนถึงประสิทธิภาพในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ดี โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมเสริมและความสามารถในการปรับตัวที่มีค่าเฉลี่ยสูง แสดงถึงวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นความร่วมมือและความยืดหยุ่น อย่างไรก็ตาม ด้านการวางแผนความสามารถมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด บ่งชี้ถึงข้อจำกัดในเชิงระบบและการวางแผนระยะยาวขององค์การ และชี้ให้เห็นอย่างมีนัยสำคัญว่า แม้องค์การจะมีพื้นฐานด้านการจัดการความสามารถ ที่เข้มแข็งและมีโครงสร้างรองรับที่ดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นในมิติของการสรรหา การพัฒนา หรือการรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพสูง แต่ปัจจัยดังกล่าวเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะขับเคลื่อนองค์การไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืนได้ หากปราศจากการบูรณาการ “ระบบเชิงกลยุทธ์” ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และระบบการจูงใจ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การในระยะยาว ในเชิงลึก การวางแผนเชิงกลยุทธ์ไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางในระดับนโยบายเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การอย่างเป็นระบบ การประเมินศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ และการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์จาก “ทุนมนุษย์” ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งจะต้องมีความสอดคล้อง (Alignment) ระหว่างวิสัยทัศน์ พันธกิจ และแผนปฏิบัติการในทุกระดับขององค์การ การขาดความเชื่อมโยงดังกล่าวมักส่งผลให้การจัดการความสามารถที่มีอยู่ไม่สามารถแปลงเป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ได้อย่างเต็มศักยภาพ ขณะเดียวกัน ระบบการจูงใจถือเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการทำงาน ความผูกพันต่อองค์การ และระดับการมีส่วนร่วมของบุคลากร งานวิจัยนี้เน้นย้ำว่า การออกแบบระบบแรงจูงใจที่มีประสิทธิผลควรมีลักษณะเป็นองค์รวม โดยครอบคลุมทั้งแรงจูงใจภายในเช่น ความภาคภูมิใจในงาน ความท้าทาย และโอกาสใน

การเติบโต และแรงจูงใจภายนอกเช่น ค่าตอบแทน ผลตอบแทนตามผลงาน และการยอมรับทางสังคม ทั้งนี้ การออกแบบระบบดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) และบริบทขององค์การ เพื่อให้สามารถกระตุ้นศักยภาพของบุคลากรได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการระหว่างระบบการจัดการความสามารถและระบบเชิงกลยุทธ์ โดยการเชื่อมโยงข้อมูลด้านสมรรถนะ (Competency Data) เข้ากับกระบวนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ เช่น การวางแผนสืบทอดตำแหน่ง (Succession Planning) และการพัฒนาผู้นำ (Leadership Development) ซึ่งจะช่วยให้องค์การสามารถคาดการณ์และเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในภาพรวม การพัฒนา “ระบบเชิงกลยุทธ์” ที่มีความสอดคล้องและยืดหยุ่น จะทำหน้าที่เป็นตัวเร่ง (Catalyst) ที่สำคัญในการแปลงศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ให้กลายเป็นผลการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรม (Performance Outcomes) และนำไปสู่การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) ในระยะยาว โดยเฉพาะในบริบทของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจที่มีความผันผวนและการแข่งขันสูงในปัจจุบัน องค์การที่สามารถบูรณาการมิติด้านกลยุทธ์และการจัดการความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะมีแนวโน้มสูงในการสร้างคุณค่าเพิ่ม (Value Creation) และรักษาความยั่งยืน (Sustainability) ได้เหนือกว่าองค์การคู่แข่งอย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้จึงไม่เพียงแต่มีนัยเชิงทฤษฎีในการขยายองค์ความรู้ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์เท่านั้น แต่ยังมีนัยเชิงปฏิบัติที่สำคัญสำหรับผู้บริหารในการออกแบบและพัฒนาระบบการจัดการองค์การให้มีความเชื่อมโยง บูรณาการ และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

งานวิจัยเรื่องนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้พัฒนาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมการผลิตของไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในเชิงทฤษฎี พบว่า “การจัดการความสามารถ” ควรให้ความสำคัญกับ การรักษาและสร้างแรงจูงใจของพนักงาน ซึ่งมีอิทธิพลสูงสุดต่อผลการปฏิบัติงาน รองลงมาคือ การวางแผนความสามารถ สะท้อนว่าระบบแรงจูงใจและเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพมีบทบาทสำคัญต่อประสิทธิภาพการทำงาน สอดคล้องกับแนวคิดด้านแรงจูงใจและระบบบริหารผลการปฏิบัติงาน รวมถึงความสามารถในการปรับตัวในยุคดิจิทัล

ด้านปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า เพศ อายุ การศึกษา และอายุงาน ไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญ ต่อผลการปฏิบัติงาน แต่ ตำแหน่งงาน มีอิทธิพลชัดเจน แสดงให้เห็นว่าความแตกต่างด้านบทบาทและความรับผิดชอบสำคัญกว่า จึงควรเน้นการพัฒนาแบบอิงสมรรถนะตามตำแหน่ง

ในเชิงปฏิบัติ องค์การควรพัฒนาระบบ การพัฒนาอาชีพ และ แผนความสามารถระยะยาว ที่เชื่อมโยงกับกลยุทธ์องค์กร พร้อมสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา แรงจูงใจ และการรักษาพนักงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความผูกพัน และวัฒนธรรมการทำงานแบบร่วมมือ

โดยสรุป การจัดการความสามารถเชิงกลยุทธ์แบบบูรณาการ เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับผลการปฏิบัติงาน และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรให้องค์การควรพัฒนาระบบบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยจัดทำแผนพัฒนาความสามารถของพนักงานควบคู่กับระบบติดตามผล เพื่อสนับสนุนความก้าวหน้าในสายอาชีพอย่างชัดเจนและเป็นธรรม พร้อมทั้งส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานแบบร่วมมือและการเรียนรู้ข้ามสายงาน ในด้านการดูแลพนักงาน ควรสร้างสมดุลชีวิตการทำงาน พัฒนาสมรรถนะตามระดับตำแหน่ง และออกแบบระบบประเมินผลที่เหมาะสมกับแต่ละบทบาท รวมถึงวางเส้นทางความก้าวหน้าเพื่อเพิ่มแรงจูงใจและลดการลาออก นอกจากนี้องค์การควรมีระบบแรงจูงใจที่หลากหลาย เชื่อมโยงการบริหารความสามารถกับกลยุทธ์องค์กร จัดฝึกอบรมทั้งทักษะเทคนิคและทักษะพฤติกรรม และประเมินประสิทธิภาพด้าน HR อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาบุคลากรมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยในอนาคตควรเพิ่มตัวแปรเชิงจิตวิทยา เช่น ความผูกพันต่อองค์การ ความพึงพอใจในงาน และแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อศึกษาบทบาทเป็นตัวแปรส่งผ่าน รวมทั้งพิจารณาปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมองค์การ และภาวะผู้นำ นอกจากนี้ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้หลากหลายและมีขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างระดับพนักงาน

ในด้านระเบียบวิธี ควรใช้วิธีแบบผสมผสานและการวิจัยเชิงอนุกรมเวลา รวมถึงการวิเคราะห์ SEM เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน องค์การสามารถนำผลไปประยุกต์ใช้พัฒนาระบบการจัดการความสามารถ และควรศึกษาบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น AI และ HR Analytics เพิ่มเติม โดยสรุปงานวิจัยในอนาคตควรมุ่งขยายตัวแปร กลุ่มตัวอย่าง และวิธีวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

ศุภกานต์ ภูวพัฒน์. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับผลการปฏิบัติงานของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม. *วารสารวิจัยธุรกิจและสังคม*, 16(3), 112–124.

สุนันทา ภู่วโรดม. (2563). การจัดการความสามารถของพนักงานในองค์กรอุตสาหกรรม. *วารสารการจัดการและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, 7(2), 45–58.

วรรณี รัตนพงษ์. (2564). การจัดการความสามารถของพนักงานในอุตสาหกรรมการผลิต: กรณีศึกษาเขตภาคตะวันออก. *วารสารบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์*, 9(1), 33–49.

วรัญญา พิศนุรักษ์. (2562). ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานในอุตสาหกรรมการผลิต. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา*, 14(27), 65–77.

Aguinis, H. (2019). *Performance management* (4th ed.). Chicago, IL: Chicago Business Press.

Collings, D. G., & Mellahi, K. (2009). Strategic talent management: A review and research agenda. *Human Resource Management Review, 19*(4), 304–313. https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2009.04.001

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach* (5th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Hair, J. F. Jr., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis* (8th ed.). Cengage Learning.

Herzberg, F. (1959). *The motivation to work*. New York, NY: John Wiley & Sons.

Katzenbach, J. R., & Smith, D. K. (1993). *The wisdom of teams: Creating the high-performance organization*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Kerlinger, F. N., & Lee, H. B. (2000). *Foundations of behavioral research* (4th ed.). Fort Worth, TX: Harcourt College Publishers.

Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). New York, NY: McGraw-Hill.

Nuwongsri, S., & Nawakitphaitoon, K. (2021). The impact of performance management systems on employee job satisfaction and performance in Thai organizations. *Journal of Business and Management Studies, 9*(2), 45–60.

Pulakos, E. D., Arad, S., Donovan, M. A., & Plamondon, K. E. (2000). Adaptability in the workplace: Development of a taxonomy of adaptive performance. *Journal of Applied Psychology, 85*(4), 612–624. https://doi.org/10.1037/0021-9010.85.4.612

Rattanan, S. (2017). Human resource competency management and its effects on employee performance: Evidence from Thailand. *Asian Journal of Human Resource Management, 5*(2), 75–90.

Robbins, S. P. (2003). *Organizational behavior* (10th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Roopsuwankun, P. (2019). Personal factors influencing employee performance in Thai manufacturing firms. *Thai Journal of Management Research, 8*(1), 12–25.

Saha, S., Banerjee, A., & Singh, P. (2021). Knowledge management practices and employee performance: Empirical evidence from Asian manufacturing. *Knowledge and Process Management, 28*(3), 210–222. https://doi.org/10.1002/kpm.1675

Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. Geneva, Switzerland: World Economic Forum.

Srisook, K., & Pasunon, S. (2025). Strategic human resource management and employee performance in Thai industries. *Thai Journal of Organizational Studies, 12*(1), 101–120.

Srisunthorn, P. (2022). Knowledge management and organizational performance: Insights from Thai SMEs. *Journal of Knowledge Management Practice, 13*(2), 34–50.

Stahl, G. K., Björkman, I., Farndale, E., Morris, S., Paauwe, J., Stiles, P., ... & Wright, P. (2012). Six principles of effective global talent management. *Sloan Management Review, 53*(2), 25–32.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Guidelines For Promoting Fair Work Principles in the Employment of Food Delivery Platform Workers Via Online Applications in Thailand

แนวทางการส่งเสริมหลักการทำงานที่เป็นธรรมในการจ้างงานแรงงานแพลตฟอร์มส่งอาหารผ่านแอปพลิเคชันออนไลน์ในประเทศไทย

Somporn Poyuu[1*], & Korn Kangsadanporn[2]

สมพร โพธิ์อยู่[1*], & กรณ์ กังสดารพร[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Somporn Poyuu*
สมพร โพธิ์อยู่
College of Leadership and Social Innovation Rangsit University, Thailand.
วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม
มหาวิทยาลัยรังสิต
Email: somporn.p@rsu.ac.th

2. Korn Kangsadanporn
กรณ์ กังสดารพร
College of Leadership and Social Innovation Rangsit University, Thailand.
วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม
มหาวิทยาลัยรังสิต
Email: korn.k@rsu.ac.th

คำสำคัญ:
เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม, พนักงานส่งอาหาร, การจ้างงานที่เป็นธรรม, นโยบายแรงงาน

Keywords:
Platform Economy, Food Delivery Riders, Fair Employment, Labor Policy

Article history:
Received: 30/01/2026
Revised: 25/02/2026
Accepted: 01/03/2026
Available online: 24/03/2026

How to Cite:
Poyuu, S. & Kangsadanporn, K. (2026). Guidelines For Promoting Fair Work Principles in the Employment of Food Delivery Platform Workers Via Online Applications in Thailand. *Journal Dhamma for Life,* 32(2), 527-538.

ABSTRACT

This study aims to (1) examine riders' understanding and satisfaction with working conditions under the Fairwork Principles, (2) identify barriers and constraints that limit their access to fair employment standards, and (3) propose policy recommendations to improve working conditions in alignment with fair work standards. A mixed methods research design was employed, combining quantitative and qualitative approaches. Quantitative data were collected from 400 riders באמצעות a structured questionnaire with established validity and reliability, while qualitative data were obtained through in-depth interviews with 20 key stakeholders. Quantitative data were analyzed using descriptive and inferential statistics, whereas qualitative data were examined באמצעות thematic content analysis.

The findings indicate that most riders demonstrate a moderate level of understanding and satisfaction regarding the Fairwork Principles. However, lower ratings were observed in key dimensions, including fair pay, social protection, and algorithmic transparency. Major barriers to achieving fair working conditions include income instability, lack of social security coverage, and opaque algorithmic management systems with limited worker participation. These findings highlight the precarious nature of platform labor and the structural power asymmetry between digital platforms and workers. The study recommends that policymakers develop a dedicated legal framework for platform workers, establish transparent algorithmic governance mechanisms, and promote collective representation rights. Such measures are essential to

enhancing job quality and advancing decent and sustainable work in the digital economy.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาระดับความเข้าใจและความพึงพอใจของไรเดอร์ต่อสภาพการทำงานภายใต้หลักการจ้างงานที่เป็นธรรม (Fairwork Principles) (2) ระบุอุปสรรคและข้อจำกัดในการเข้าถึงหลักการดังกล่าว และ (3) เสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อยกระดับคุณภาพการจ้างงานให้สอดคล้องกับมาตรฐานความเป็นธรรม การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างไรเดอร์จำนวน 400 คน ผ่านแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 20 คน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงอนุมาน ขณะที่ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม

ผลการศึกษาพบว่าไรเดอร์ส่วนใหญ่มีระดับความเข้าใจและความพึงพอใจต่อ Fairwork Principles อยู่ในระดับปานกลาง โดยประเด็นที่มีคะแนนต่ำ ได้แก่ ความเป็นธรรมด้านค่าตอบแทน ความมั่นคงทางสังคม และความโปร่งใสของระบบอัลกอริทึม อุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการเข้าถึงการจ้างงานที่เป็นธรรม ได้แก่ รายได้ที่ไม่แน่นอน การขาดหลักประกันทางสังคม และการบริหารจัดการผ่านอัลกอริทึมที่ขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของแรงงาน ข้อค้นพบสะท้อนลักษณะความเปราะบางของแรงงานแพลตฟอร์มและความไม่สมดุลเชิงอำนาจระหว่างแพลตฟอร์มกับผู้ปฏิบัติงาน งานวิจัยนี้เสนอให้ภาครัฐพัฒนากรอบกฎหมายเฉพาะสำหรับแรงงานแพลตฟอร์ม จัดตั้งกลไกกำกับดูแลอัลกอริทึมอย่างโปร่งใส และส่งเสริมสิทธิในการรวมกลุ่มของแรงงาน เพื่อยกระดับคุณภาพการจ้างงานและมุ่งสู่การสร้างงานที่มีคุณค่าอย่างยั่งยืนในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล

บทนำ

การเติบโตอย่างรวดเร็วของธุรกิจแพลตฟอร์มจัดส่งอาหารออนไลน์ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้กลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของเศรษฐกิจดิจิทัลในประเทศไทย โดยก่อให้เกิดการจ้างงานในรูปแบบใหม่ที่มีความยืดหยุ่นสูง แรงงานแพลตฟอร์มหรือ “ไรเดอร์” มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนมีมากกว่า 500,000 คนทั่วประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของแรงงานกลุ่มนี้ในระบบเศรษฐกิจร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม ภายใต้การเติบโตดังกล่าวกลับแฝงด้วยประเด็นท้าทายด้านความเป็นธรรมในการจ้างงาน (fairness in platform work) ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในการทำงานของแรงงานอย่างมีนัยสำคัญ (Graham et al., 2017) แรงงานไรเดอร์ต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของรายได้ ชั่วโมงการทำงานที่ยาวนาน และภาระต้นทุนการดำเนินงานที่ต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าบำรุงรักษายานพาหนะ และค่าใช้จ่ายด้านการสื่อสาร นอกจากนี้ ลักษณะงานยังมีความเสี่ยงสูงต่ออุบัติเหตุและปัญหาสุขภาพ ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ยังเข้าไม่ถึงระบบหลักประกันทางสังคมอย่างเพียงพอ (Sirirat, 2019) สถานการณ์ดังกล่าวยิ่งมีความซับซ้อนมากขึ้นจากสถานะทางกฎหมายที่ไม่ชัดเจนของแรงงาน

แพลตฟอร์ม ซึ่งมักถูกจัดประเภทเป็นผู้รับจ้างอิสระ ส่งผลให้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานแบบดั้งเดิม (อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และ ธีระโกวิทขจร, 2561) นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการแรงงานผ่านระบบอัลกอริทึม (algorithmic management) ซึ่งขาดความโปร่งใสและยากต่อการคาดการณ์ ได้ส่งผลต่อการลดทอนอำนาจต่อรองของแรงงาน และเพิ่มระดับความเครียดจากการทำงาน (Rosenblat & Stark, 2016) การกำหนดค่าตอบแทน การจัดสรรงาน และการประเมินผลการทำงานที่ดำเนินการโดยอัลกอริทึม ส่งผลให้แรงงานไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นต่อการตัดสินใจหรือการเจรจาต่อรองได้อย่างเป็นธรรม เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว แนวคิด “Fairwork Principles” ได้ถูกพัฒนาโดย Fairwork Foundation เพื่อใช้เป็นกรอบในการประเมินและส่งเสริมความเป็นธรรมในการจ้างงานบนแพลตฟอร์มในระดับสากล (Fairwork Foundation, 2023) ซึ่งครอบคลุมมิติสำคัญ ได้แก่ ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เงื่อนไขการทำงานที่ปลอดภัย สัญญาที่เป็นธรรม การจัดการที่โปร่งใส และการมีตัวแทนของแรงงาน

แม้ว่าจะมีการศึกษาเกี่ยวกับแรงงานแพลตฟอร์มในระดับสากลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังพบช่องว่างการวิจัยที่สำคัญในบริบทของประเทศไทย กล่าวคือ (1) งานวิจัยเชิงประจักษ์ที่สะท้อนประสบการณ์ตรงของไรเดอร์ในมิติความเป็นธรรมในการจ้างงานยังมีจำกัด (2) การประยุกต์ใช้กรอบ Fairwork Principles ในการประเมินแพลตฟอร์มในบริบทไทยยังไม่ครอบคลุมและขาดความลึกเชิงบริบท และ (3) ยังขาดข้อเสนอเชิงนโยบายหรือแนวทางเชิงปฏิบัติที่เชื่อมโยงระหว่างผลการศึกษาและการปรับปรุงระบบการคุ้มครองแรงงานอย่างเป็นรูปธรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม (Platform Economy)

เป็นปรากฏการณ์สำคัญของระบบเศรษฐกิจร่วมสมัยที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล โดยแพลตฟอร์มทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างผู้ให้บริการหรือแรงงานกับผู้บริโภคผ่านระบบออนไลน์ เช่น แอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์ ลักษณะดังกล่าวทำให้รูปแบบการผลิตและการจ้างงานเปลี่ยนแปลงไปจากระบบดั้งเดิมอย่างมีนัยสำคัญ (Woodcock & Graham, 2020) กล่าวคือ แรงงานไม่ได้ผูกพันกับองค์กรในระยะยาวเหมือนการจ้างงานแบบประจำ แต่เข้าสู่ระบบการทำงานที่มีลักษณะยืดหยุ่นและเป็นงานระยะสั้น ซึ่งมักเรียกว่า “เศรษฐกิจกิ๊ก” (gig economy) (Farrell, 2024) ในระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม การบริหารจัดการแรงงานมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากองค์กรแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะการใช้ “อัลกอริทึม” เข้ามามีบทบาทในการจัดสรรงาน ประเมินผล และควบคุมคุณภาพการทำงานของแรงงาน กระบวนการดังกล่าวทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างลดความเป็นปฏิสัมพันธ์เชิงมนุษย์ และเปลี่ยนไปสู่รูปแบบการควบคุมผ่านข้อมูลและระบบอัตโนมัติ (Woodcock & Graham, 2020) อย่างไรก็ตาม ระบบนี้ก็เปิดโอกาสให้แรงงานสามารถกำหนดเวลา สถานที่ และปริมาณงานได้ด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนถึงความยืดหยุ่นในระดับสูง อันเป็นจุดเด่นสำคัญของเศรษฐกิจรูปแบบนี้ (Karnchanapoo & Sagarik, 2023) แม้ความยืดหยุ่นจะเป็นข้อได้เปรียบที่สำคัญ แต่เศรษฐกิจแพลตฟอร์มก็สร้างความท้าทายในด้านความมั่นคงของแรงงาน เนื่องจากแรงงานจำนวนมากถูกจัดประเภทเป็นผู้รับจ้างอิสระ

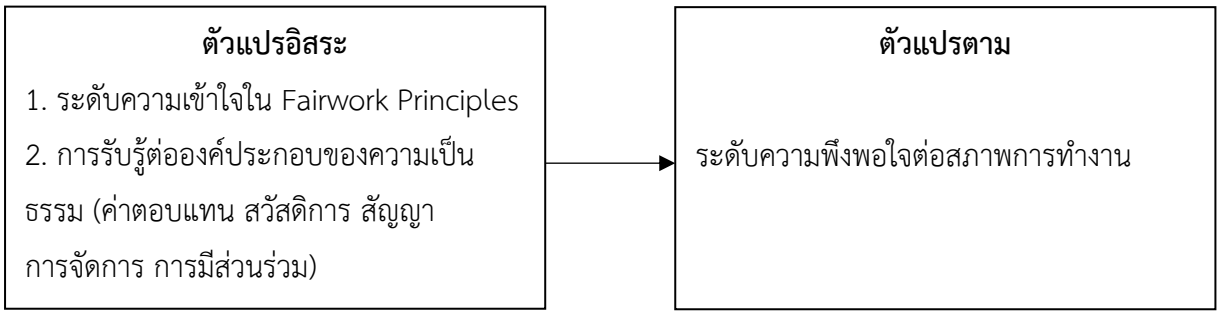
ส่งผลให้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานในลักษณะเดียวกับลูกจ้างประจำ เช่น การประกันสังคม ค่าจ้างขั้นต่ำ หรือสวัสดิการพื้นฐาน (Farrell, 2024) ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึง “ลักษณะคู่” ของเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม กล่าวคือ ในขณะที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและสร้างโอกาสในการเข้าถึงงาน ก็กลับสร้างความเปราะบางทางสังคมและเศรษฐกิจให้กับแรงงานในเวลาเดียวกัน ในบริบทของประเทศไทย การศึกษาของ Karnchanapoo และ Sagarik (2023) ชี้ให้เห็นว่า เศรษฐกิจแพลตฟอร์มมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะและการปรับโครงสร้างตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่แรงงานจำเป็นต้องพัฒนาทักษะและปรับตัวให้สอดคล้องกับรูปแบบการทำงานใหม่ อย่างไรก็ตาม ความยืดหยุ่นที่เพิ่มขึ้นก็มาพร้อมกับความเสี่ยงด้านความไม่แน่นอนของรายได้และความมั่นคงในอาชีพ

หลักการจ้างงานที่เป็นธรรม (Fairwork Principles)

จากความท้าทายดังกล่าว จึงเกิดการพัฒนา “หลักการจ้างงานที่เป็นธรรม” (Fairwork Principles) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ประเมินคุณภาพการจ้างงานในเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม โดยมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมและยกระดับมาตรฐานแรงงานในระบบดังกล่าว (Fairwork Foundation, 2019) หลักการนี้ประกอบด้วย 5 มิติสำคัญ ได้แก่ ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม สภาพการทำงานที่เป็นธรรม สัญญาที่เป็นธรรม การบริหารจัดการที่เป็นธรรม และการเป็นตัวแทนของแรงงาน ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิทธิแรงงาน ในมิติของค่าตอบแทน แรงงานควรได้รับรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพและสอดคล้องกับต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการทำงาน ขณะที่ในด้านสภาพการทำงาน แพลตฟอร์มควรมีมาตรการดูแลความปลอดภัยและลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นทั้งทางกายภาพและจิตใจ (International Labour Perspectives on Platform Work, 2023) นอกจากนี้ ความโปร่งใสของสัญญาและกระบวนการบริหารจัดการก็เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยลดความไม่เป็นธรรมและสร้างความไว้วางใจระหว่างแรงงานกับแพลตฟอร์ม (Farrell, 2024) ในเชิงทฤษฎี หลักการ Fairwork มีความสอดคล้องกับแนวคิดความยุติธรรมเชิงองค์กรและทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม ซึ่งอธิบายว่า เมื่อแรงงานรับรู้ถึงความเป็นธรรมในการปฏิบัติ พวกเขาจะมีแนวโน้มเกิดความพึงพอใจ ความผูกพัน และความตั้งใจที่จะทำงานต่อเนื่องกับแพลตฟอร์มมากขึ้น งานวิจัยเชิงประจักษ์ยังสนับสนุนข้อสรุปนี้ โดยพบว่าสภาพการทำงานที่เป็นธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความผูกพันของแรงงานในระบบแพลตฟอร์ม (Li et al., 2023; Yang & Panyagometh, 2023)

โดยสรุป เศรษฐกิจแพลตฟอร์มเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายของตลาดแรงงานยุคใหม่ ในขณะที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความยืดหยุ่นในการทำงาน ก็สร้างความไม่มั่นคงให้กับแรงงานในหลายมิติ ดังนั้น การนำหลักการจ้างงานที่เป็นธรรมมาใช้จึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจกับความเป็นธรรมทางสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาระบบแรงงานที่ยั่งยืนในระยะยาว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้าใจและความพึงพอใจของพนักงานขับขี่ส่งอาหารที่มีต่อสภาพการทำงานภายใต้หลักการจ้างงานที่เป็นธรรม (Fairwork Principles)
2. เพื่อระบุอุปสรรคและข้อจำกัดที่ทำให้พนักงานขับขี่ส่งอาหารไม่สามารถเข้าถึงหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม (Fairwork Principles) ได้อย่างเต็มที่
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงสภาพการทำงานของพนักงานขับขี่ส่งอาหารให้สอดคล้องกับหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม (Fairwork Principles) มากยิ่งขึ้น

สมมติฐานการวิจัย

ระดับความเข้าใจในหลักการจ้างงานที่เป็นธรรมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความพึงพอใจของพนักงานขับขี่ส่งอาหารและ การรับรู้ถึงความไม่เป็นธรรมด้านค่าตอบแทนและสวัสดิการมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความพึงพอใจในการทำงาน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research Design) ตามแนวคิดของ Creswell and Creswell (2018) เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์เชิงซ้อนของการจ้างงานในเศรษฐกิจแพลตฟอร์มได้อย่างครอบคลุม โดยบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน การวิจัยนี้ใช้รูปแบบ Convergent Parallel Mixed Methods Design โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในช่วงเวลาเดียวกัน และนำผลการวิเคราะห์มาบูรณาการเพื่อการตีความร่วมกัน

งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 1. ประชากรของการวิจัย ได้แก่ พนักงานขับขี่ส่งอาหารที่ทำงานผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนประมาณมากกว่า 500,000 คน 2. กลุ่มตัวอย่างจำนวน 399 คน ได้จากการคำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 0.05

เทคนิคการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) ร่วมกับการคัดเลือกแบบตามเกณฑ์ (Criterion-based Sampling) โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ตอบแบบสอบถามว่าต้องมีประสบการณ์การทำงานเป็นไรเดอร์ไม่น้อยกว่า 6 เดือน และปฏิบัติงานในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

เครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และ 2) แบบวัดระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นธรรมในการจ้างงานตามกรอบ Fairwork Principles ทั้ง 5 มิติ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบ Likert 5 ระดับ

ทั้งนี้ แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามทั้งในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ โดยกระจายในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของไรเดอร์ เช่น จุดพักรอรับงาน และพื้นที่เชิงพาณิชย์

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ Pearson's Correlation Coefficient เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 20 คน ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1) พนักงานไรเดอร์ส่งอาหาร จำนวน 10 คน

2) ผู้บริหารแพลตฟอร์ม จำนวน 2 คน

3) นักวิชาการ/นักกิจกรรมด้านแรงงาน จำนวน 2 คน

4) ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม จำนวน 6 คน

ทั้งนี้ เพื่อรักษาความลับและจริยธรรมการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลบางรายถูกใช้นามสมมติในการรายงานผล

2. เครื่องมือในการวิจัย (Research Instrument) ใช้แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview Guide) และแบบบันทึกการสังเกตการณ์ (Field Notes) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงบริบท

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยบันทึกเสียงและถอดความอย่างเป็นระบบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงตีความ (Interpretive Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Coding) และสร้างธีม (Thematic Analysis) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เชิงสังคม

4. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการตรวจสอบข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) และการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Debriefing)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษานี้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสามประการได้อย่างเป็นระบบ โดยสะท้อนให้เห็นถึงระดับความเข้าใจ ความพึงพอใจ อุปสรรคเชิงโครงสร้าง และแนวทางการพัฒนาสภาพการทำงานของพนักงานขับขี่ส่งอาหารภายใต้กรอบหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม (Fairwork Principles) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระดับความเข้าใจและความพึงพอใจต่อหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม

ผลการวิจัยพบว่า พนักงานขับขี่ส่งอาหารมีระดับความเข้าใจต่อหลักการจ้างงานที่เป็นธรรมแตกต่างกันในแต่ละมิติ โดยมีความเข้าใจในมิติ “การเป็นตัวแทนที่เป็นธรรม” อยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย = 3.41) สะท้อนการตระหนักถึงสิทธิในการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมเชิงแรงงาน อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจในมิติ “ค่าจ้างที่เป็นธรรม” อยู่ในระดับต่ำที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 2.62) ซึ่งบ่งชี้ถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลหรือความโปร่งใสของโครงสร้างค่าตอบแทน ในด้านความพึงพอใจ พบว่าไรเดอร์ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับต่ำถึงปานกลาง โดยเฉพาะในมิติค่าจ้างและความมั่นคงในการทำงาน สะท้อนถึงความไม่สมดุลระหว่างภาระงาน ต้นทุนที่ต้องรับผิดชอบ และผลตอบแทนที่ได้รับ

อุปสรรคและข้อจำกัดในการเข้าถึงหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม

ผลการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเชิงปริมาณชี้ให้เห็นว่า อุปสรรคหลักในการเข้าถึง Fairwork Principles มีลักษณะเป็น “ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของแพลตฟอร์ม” มากกว่าปัจจัยส่วนบุคคล โดยสามารถจำแนกตามมิติของ Fairwork ได้ดังนี้ 1) ค่าจ้างที่เป็นธรรม (Fair Pay) ไรเดอร์ร้อยละ 61.5 ระบุว่าค่าตอบแทนไม่เพียงพอและเป็นอุปสรรคสำคัญ โดยพบว่าค่ารอบมีแนวโน้มลดลงและไม่สอดคล้องกับระยะทางหรือสภาพงานจริง ส่งผลให้บางกรณีไรเดอร์ต้องแบกรับต้นทุนการดำเนินงานเอง เช่น ค่าน้ำมัน ค่าเสื่อมสภาพของยานพาหนะ และค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล นอกจากนี้ การปรับเปลี่ยนอัตราค่าตอบแทนโดยไม่มีการแจ้งล่วงหน้า ส่งผลต่อความไม่

แน่นอนทางรายได้ 2) สภาพการทำงานที่เป็นธรรม (Fair Conditions) ไรเดอร์เผชิญความเสี่ยงสูงจากอุบัติเหตุและปัญหาสุขภาพ โดยขาดระบบหลักประกันทางสังคมที่ครอบคลุม แม้บางแพลตฟอร์มจะมีนโยบายประกันอุบัติเหตุ แต่ขอบเขตความคุ้มครองยังจำกัดเฉพาะช่วงเวลาปฏิบัติงาน ส่งผลให้ไรเดอร์ยังคงอยู่ในภาวะเปราะบาง 3) สัญญาที่เป็นธรรม (Fair Contracts) ร้อยละ 27.25 ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่า การไม่มีสัญญาจ้างงานที่ชัดเจนเป็นอุปสรรคสำคัญ โดยลักษณะของข้อตกลงมักมีความซับซ้อน ใช้ภาษาทางกฎหมาย และเปิดโอกาสให้แพลตฟอร์มสามารถเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขได้ฝ่ายเดียว ส่งผลให้ไรเดอร์มีอำนาจต่อรองต่ำ 4) การจัดการที่เป็นธรรม (Fair Management) ระบบการจัดการผ่านอัลกอริทึมมีความไม่โปร่งใส ไรเดอร์ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับเกณฑ์การจัดสรรงาน การประเมินผล หรือการคำนวณค่าตอบแทนได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังขาดกระบวนการอุทธรณ์หรือกลไกความเป็นธรรมเมื่อเกิดข้อพิพาท เช่น การระงับบัญชีผู้ใช้งานโดยไม่ทราบเหตุผล 5) การเป็นตัวแทนที่เป็นธรรม (Fair Representation) แม้ไรเดอร์จะมีความตระหนักในสิทธิการรวมตัว แต่ยังขาดกลไกเชิงสถาบันในการเจรจาต่อรองกับแพลตฟอร์มอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้เสียงของแรงงานไม่สามารถสะท้อนเข้าสู่กระบวนการกำหนดนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ 6) สถานะทางกฎหมายของไรเดอร์ (Legal Classification) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึง “ภาวะสุญญากาศทางกฎหมาย” (legal void) ในการนิยามสถานะของไรเดอร์ ซึ่งถูกจัดให้อยู่ในฐานะ “ผู้ประกอบอาชีพอิสระ” มากกว่า “ลูกจ้าง” ส่งผลให้ไม่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายแรงงานและระบบประกันสังคม

แนวทางการปรับปรุงสภาพการทำงานให้สอดคล้องกับ Fairwork Principles

ผลการศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนาสภาพการทำงานให้สอดคล้องกับหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม การปรับอัตราค่าตอบแทนให้สอดคล้องกับต้นทุนจริงและความเสี่ยง พร้อมการแจ้งเปลี่ยนแปลงล่วงหน้า การขยายระบบประกันอุบัติเหตุและสุขภาพ การปรับปรุงสัญญาให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย รวมถึงการเพิ่มความโปร่งใสของระบบอัลกอริทึมและจัดตั้งกลไกอุทธรณ์ จะช่วยลดความไม่แน่นอนและเพิ่มความพึงพอใจในการทำงาน นอกจากนี้ การสนับสนุนกลไกการรวมกลุ่มและเจรจาต่อรองเชิงสถาบัน รวมทั้งการพิจารณาสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจน จะช่วยให้ไรเดอร์ได้รับการคุ้มครองแรงงานอย่างเหมาะสม และสร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของแพลตฟอร์มและแรงงานอย่างยั่งยืน โดยรวม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า แม้ไรเดอร์จะมีความเข้าใจในสิทธิพื้นฐานบางด้านและตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นธรรม แต่โครงสร้างการทำงานและข้อจำกัดเชิงนโยบายยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึง Fairwork Principles อย่างเต็มที่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงนโยบายและการบริหารจัดการแรงงานแพลตฟอร์มให้มีความยุติธรรมและยั่งยืนมากขึ้น

คะแนนรวม 5 หลักการ Fairwork Principles ของแพลตฟอร์มจัดส่งอาหารหลักในประเทศไทย

อภิปรายผล

ผลการศึกษานี้สามารถอภิปรายเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสามประการได้อย่างเป็นระบบ และสะท้อนภาพรวมของโครงสร้างแรงงานแพลตฟอร์มในประเทศไทยภายใต้กรอบแนวคิด Fairwork Principles ได้อย่างชัดเจน

ประการแรก ในมิติของความเข้าใจและความพึงพอใจของพนักงานขับขี่ส่งอาหาร (วัตถุประสงค์ข้อที่ 1) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้แรงงานส่วนหนึ่งจะรับรู้ถึงความยืดหยุ่นในการทำงาน แต่ในภาพรวมยังคงมีระดับความพึงพอใจต่ำต่อความมั่นคงทางรายได้ สวัสดิการ และความโปร่งใสของระบบการจัดสรรงาน สะท้อนลักษณะของแรงงานในกลุ่ม “ชนชั้นแรงงานเปราะบาง” (precariat) ตามแนวคิดของ Standing (2011) อย่างชัดเจน กล่าวคือ แรงงานกลุ่มนี้เผชิญกับความไม่แน่นอนทั้งในด้านรายได้ สถานะการจ้าง และหลักประกันทางสังคม นอกจากนี้ การที่แรงงานจำนวนมากไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขการทำงานและการคำนวณรายได้ได้อย่างเพียงพอ ยังสะท้อนปัญหาความไม่สมดุลของข้อมูล (information asymmetry) ซึ่งนำไปสู่ภาวะความไม่เป็นธรรมเชิงความรู้ (epistemic injustice) ตามแนวคิดของ Fricker (2007) โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับมุมมองของแพลตฟอร์มที่รับรู้ว่าตนได้มีการสื่อสารข้อมูลอย่างเพียงพอแล้ว ความแตกต่างของการรับรู้นี้จึงตอกย้ำปัญหา “ความโปร่งใสเชิงปฏิบัติ” ที่ยังไม่เกิดขึ้นจริงในระดับแรงงาน

ประการที่สอง ในการระบุอุปสรรคและข้อจำกัด (วัตถุประสงค์ข้อที่ 2) ผลการศึกษาพบว่า กลไกการควบคุมแรงงานผ่านระบบอัลกอริทึม (algorithmic management) เป็นปัจจัยสำคัญที่จำกัดความสามารถของแรงงานในการเข้าถึงหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม ระบบดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิด Digital Taylorism (Veen et al., 2020) ซึ่งเน้นการควบคุม ตรวจสอบ และเพิ่มประสิทธิภาพแรงงานผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเข้มงวด โดยขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของแรงงาน ผลที่ตามมาคือการเกิดความไม่สมดุล

เชิงอำนาจระหว่างแพลตฟอร์มและแรงงาน อันนำไปสู่การกระจายตัวของแรงงาน (labor fragmentation) และการลดทอนอำนาจในการส่งเสียงหรือการมีส่วนร่วม (voice deprivation) ตามกรอบแนวคิดของ Hirschman (1970) ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังเชื่อมโยงกับโครงสร้างความไม่เท่าเทียมในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล (structural inequality) ที่ Piketty (2014) ได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นกลไกที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำดำรงอยู่และขยายตัว

ประการที่สาม ในส่วนของข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสภาพการทำงาน (วัตถุประสงค์ข้อที่ 3) การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับต่างประเทศ โดยเฉพาะกรณีของอินโดนีเซียและเยอรมนี ช่วยให้เห็นแนวทางเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ในประเทศอินโดนีเซีย การประเมินตามกรอบ Fairwork ได้สร้างแรงกดดันให้แพลตฟอร์มหลัก เช่น Gojek และ Grab ปรับปรุงมาตรการด้านความปลอดภัย การประกัน และการสื่อสารค่าตอบแทนอย่างโปร่งใส (Fairwork Foundation, 2022) ขณะที่ในเยอรมนี การบูรณาการ Fairwork Principles เข้ากับนโยบายแรงงานระดับชาติ ส่งผลให้เกิดการกำกับดูแลด้านความโปร่งใสของอัลกอริทึม และการยอมรับบทบาทของตัวแทนแรงงานในการกำหนดกติกาการทำงาน (Fairwork Foundation, 2023)

บทเรียนจากทั้งสองประเทศชี้ให้เห็นว่า การยกระดับสภาพการทำงานของแรงงานแพลตฟอร์มให้สอดคล้องกับหลักการจ้างงานที่เป็นธรรม ไม่สามารถพึ่งพากลไกตลาดเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือเชิงสถาบันระหว่างภาครัฐ แพลตฟอร์ม และแรงงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นแนวทางที่ประเทศไทยสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทเชิงสังคมและกฎหมายของตน

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานศึกษาที่ผ่านมา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงลักษณะสถานะแรงงานที่คลุมเครือ (ambiguous employment status) การควบคุมแรงงานผ่านเทคโนโลยี การขาดหลักประกันทางสังคม และความไม่สมดุลเชิงอำนาจในระบบเศรษฐกิจแพลตฟอร์ม (อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ และ ธีระโกวิทขจร, 2561; Arruda, 2024; Tan และ Gong, 2024) ทั้งนี้ ข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้ได้ต่อยอดองค์ความรู้โดยเน้นย้ำบทบาทของมิติ “ความโปร่งใส” และ “การเข้าถึงข้อมูล” ในฐานะเงื่อนไขสำคัญของการบรรลุหลักการจ้างงานที่เป็นธรรมในบริบทแรงงานแพลตฟอร์มไทยอย่างมีนัยสำคัญ

สรุป

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินระดับความเข้าใจและความพึงพอใจของไรเดอร์ต่อหลักการ Fairwork Principles ผลการศึกษาพบว่า ไรเดอร์ส่วนใหญ่มีความเข้าใจและความพึงพอใจต่อหลักการดังกล่าวในระดับปานกลาง อย่างไรก็ดี ปัจจัยที่ได้รับคะแนนต่ำ ได้แก่ ความเป็นธรรมด้านค่าตอบแทน ความมั่นคงทางสังคม และความโปร่งใสของระบบอัลกอริทึม นอกจากนี้ การวิเคราะห์อุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการเข้าถึงการจ้างงานที่เป็นธรรม พบว่า ประกอบด้วย รายได้ที่ไม่แน่นอน ขาดหลักประกันทางสังคม และการบริหารจัดการผ่านอัลกอริทึมที่ขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของแรงงาน ข้อค้นพบเหล่านี้สะท้อนถึงความเปราะบางของแรงงานแพลตฟอร์มและความไม่สมดุลเชิงอำนาจระหว่างแพลตฟอร์มและผู้ปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว งานวิจัยเสนอให้ภาครัฐพัฒนากรอบกฎหมายเฉพาะสำหรับแรงงานแพลตฟอร์ม จัดตั้งกลไกกำกับดูแลการ

ทำงานของอัลกอริทึมอย่างโปร่งใส และส่งเสริมสิทธิในการรวมกลุ่มของแรงงาน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพการจ้างงานและสนับสนุนการสร้างงานที่มีคุณค่าและยั่งยืนในระบบเศรษฐกิจดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

เชิงนโยบายสำหรับภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. เร่งจัดทำกฎหมายแรงงานเฉพาะสำหรับแรงงานแพลตฟอร์ม: (โดยกระทรวงแรงงานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำกฎหมาย) ควรกำหนดสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจน เพื่อปิดช่องว่างทางกฎหมาย (Legal Void) และกำหนดสิทธิขั้นพื้นฐานที่แรงงานควรได้รับ

2. สร้างกลไกกำกับดูแล Algorithmic Management ที่โปร่งใสและตรวจสอบได้: (โดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และกระทรวงแรงงาน) กำหนดมาตรฐานและบังคับให้แพลตฟอร์มเปิดเผยเกณฑ์การทำงานของอัลกอริทึมและจัดให้มีช่องทางการอุทธรณ์ที่เป็นอิสระ

3. สนับสนุนการจัดตั้งองค์กรตัวแทนแรงงานแพลตฟอร์ม: (โดยกระทรวงแรงงานและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง) ให้การสนับสนุนการจัดตั้งสหภาพไรเดอร์ หรือสมาคมอาชีพ เพื่อเสริมสร้างอำนาจต่อรอง

4. ยกระดับสวัสดิการและหลักประกันทางสังคม: (โดยสำนักงานประกันสังคมและกระทรวงสาธารณสุข) จัดตั้งกองทุนสวัสดิการเฉพาะ หรือขยายความคุ้มครองประกันสังคมให้ครอบคลุมแรงงานแพลตฟอร์ม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ส่งเสริมการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลกระทบของ Algorithmic Management ต่อสุขภาพกายและจิตของแรงงาน

2. ศึกษาการเปรียบเทียบรูปแบบการคุ้มครองแรงงานแพลตฟอร์มในต่างประเทศ เพื่อหา Best Practice ที่เหมาะสมกับบริบทไทย

3. วิจัยรูปแบบการจัดตั้งองค์กรตัวแทนแรงงานแบบ Hybrid หรือ Platform Cooperative ในบริบทไทย

เอกสารอ้างอิง

กองบรรณาธิการสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *รายงานสถิติแรงงานแพลตฟอร์มในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อรรคณัฐ วันทนะสมบัติ, & ธีระโกวิทขจร. (2561). การบริหารแรงงานในระบบแพลตฟอร์ม: ปัญหาและแนวทางการพัฒนา. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 35*(2), 45–68.

Arruda, F. (2024). *Platform labor and digital work: Emerging trends and challenges*. London, UK: Routledge.

Farrell, D. (2024). *The gig economy and labor flexibility: Trends and challenges*. New York, NY: Routledge.

Fairwork Foundation. (2019). *Fairwork principles: Assessing platform work worldwide*. London, UK: Fairwork Foundation.

Fairwork Foundation. (2022). *Fairwork ratings report: Indonesia 2022*. Berlin, Germany: Fairwork Foundation.

Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Graham, M., Hjorth, I., & Lehdonvirta, V. (2017). Digital labour and development: Impacts of global digital labour platforms and the gig economy on worker livelihoods. *Transfer: European Review of Labour and Research, 23*(2), 135–162. https://doi.org/10.1177/1024258916687250

Hirschman, A. O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

International Labour Perspectives on Platform Work. (2023). *Platform work, labor standards, and social protection*. Geneva, Switzerland: International Labour Organization.

Karnchanapoo, P., & Sagarik, K. (2023). Platform economy in Thailand: Opportunities, risks, and labor policy implications. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University Press.

Li, X., Chen, Y., & Wang, H. (2023). Fairness in platform work: Effects on worker engagement and retention. *Journal of Business Ethics, 184*(2), 321–338. https://doi.org/10.1007/s10551-021-05000-2

Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rosenblat, A., & Stark, L. (2016). Algorithmic labor and information asymmetries: A case study of Uber's drivers. *International Journal of Communication, 10*, 3758–3784.

Sirirat, R. (2019). Risks and security of rider workers in the Thai platform economy. Journal of Labor Studies, 15(2), 45–67.

Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. London, UK: Bloomsbury Academic.

Tan, Y., & Gong, X. (2024). *Algorithmic management and platform labor: Insights from Southeast Asia*. Singapore: Springer.

Veen, A., Barratt, T., & Goods, C. (2020). Platform-capital's 'digital Taylorism': Human–machine work and the algorithmic management of labour. *Sociology, 54*(4), 931–950. https://doi.org/10.1177/0038038520914825

Woodcock, J., & Graham, M. (2020). *The gig economy: A critical introduction*. Cambridge, UK: Polity Press.

Yang, S., & Panyagometh, K. (2023). Perceived fairness and worker satisfaction in digital labor platforms. *Journal of Industrial Relations, 65*(1), 45–63. https://doi.org/10.1177/00221856221123456

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Image of the Provincial Electricity Authority at Noen Maprang District, Phitsanulok Province, According to the Opinions of Users

ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ

Phodsanat Bunyarit[1*], Suthichai Panyaroj[2], Maneejan Masoot[3], & Ratchanok Phramsiri [4]

พศณัฐ บุญฤทธิ์[1*], สุทธิชัย ปัญญูโรจน์[2], มณีจันทร์ มาสูตร[3], & รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phodsanat Bunyarit*
พศณัฐ บุญฤทธิ์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: pho.bunyarit@gmail.com

2. Suthichai Panyaroj
สุทธิชัย ปัญญูโรจน์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: suthichai_pan@gmail.com

3. Maneejan Masoot
มณีจันทร์ มาสูตร
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: maneejan_ma@gmail.com

4. Ratchanok Phramsiri
รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: ratchanokp@plu.ac.th

คำสำคัญ:
บริการรวดเร็ว, ตอบสนองไว, ใส่ใจผู้ใช้บริการ, คุณภาพไฟฟ้ามีเสถียรภาพ

ABSTRACT

The purposes of this research were to study the opinions of service users towards the corporate image of the Provincial Electricity Authority, Noen Maprang District, Phitsanulok Province, and to compare the opinions of service users with different personal factors. The sample group consisted of 385 users of the Provincial Electricity Authority, Noen Maprang District, Phitsanulok Province, who were selected by accidental sampling. The research instrument was a questionnaire, and the statistics employed for data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and ANOVA.

The results revealed that, overall, the opinions of the service users towards the corporate image of the Provincial Electricity Authority, Noen Maprang District, Phitsanulok Province, were at a moderate level. When considering each aspect, the employee image, equipment image, and organizational culture image were rated at the highest level. The community activities image and business operation image were rated at a high level, while the executive image and organizational atmosphere image were rated at a moderate level. The product image was rated at the lowest level. The comparison of opinions indicated that service users with different personal factors had significantly different opinions towards the corporate image of the Provincial Electricity Authority at the .05 level of statistical significance.

Keywords:
Fast Service, Quick Response, Customer-Oriented, Stable Electricity Quality

Article history:
Received: 18/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 25/03/2026

How to Cite:
Bunyarit, P. et al. (2026). Image of the Provincial Electricity Authority at Noen Maprang District, Phitsanulok Province, According to the Opinions of Users. *Journal Dhamma for Life,* 539-554.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ใช้บริการต่อภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้บริการที่มีต่อภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้ที่มาใช้บริการการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 385 คน ที่ได้มาจากการเลือกแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบความแตกต่าง t-test และ ANOVA

ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการต่อภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านภาพลักษณ์ของพนักงาน ด้านภาพลักษณ์ของเครื่องมือเครื่องใช้และด้านภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมองค์กร อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านภาพลักษณ์ของกิจกรรมสังคมและด้านภาพลักษณ์ของวิธีการดำเนินธุรกิจอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านภาพลักษณ์ของผู้บริหารและด้านภาพลักษณ์ของบรรยากาศองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง และด้านภาพลักษณ์ของสินค้าอยู่ในระดับน้อยตามลำดับ ส่วนการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้บริการที่มีต่อภาพลักษณ์การไฟฟ้า พบว่า ผู้ใช้บริการที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันบางประการมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บทนำ

องค์การต่าง ๆ ในยุคปัจจุบันต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงและแรงกดดันต่าง ๆ ทั้งที่มาจากสภาพแวดล้อมทางธุรกิจและสภาพแวดล้อมทั่วไป ซึ่งทำให้องค์การต้องมีการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดและความเจริญก้าวหน้าต่อไป ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นนี้ได้ส่งผลกระทบทางลบต่อองค์การธุรกิจจำนวนไม่น้อย เช่น ทำให้เกิดภาวะขาดทุนสูญเสียส่วนแบ่ง ทางการตลาด ผลิตภาพลดลง เป็นต้น ซึ่งสาเหตุสำคัญก็เนื่องมาจากองค์การธุรกิจเหล่านี้ไม่สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที ดังนั้นภารกิจที่ท้าทายขององค์การในยุคปัจจุบันก็คือ การปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้องค์การสามารถดำเนินการได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งกุญแจสำคัญคือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล (ชูชัย สมิทธิไกร,

2560, 1) เช่นเดียวกับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงพัฒนาระบบการดำเนินงานและการบริการในทุกด้านอย่างเป็นพลวัตร การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจึงได้ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เพื่อรักษาฐานลูกค้าโดยระดมทรัพยากรในทุกด้าน เตรียมการเพื่อปรับปรุงภาพลักษณ์และรูปแบบการให้บริการที่ทันสมัยและครบวงจรยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการให้บริการที่สอดคล้องต่อความต้องการและครอบคลุมทุกกลุ่มทุกอาชีพ และทุกช่วงวัย (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, 2560, 27) การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.) เป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจภายใต้การกำกับของกระทรวงมหาดไทย มีบทบาทสำคัญในการให้บริการด้านพลังงานไฟฟ้าแก่ประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะในเขตภูมิภาคที่ห่างไกลจากศูนย์กลางเมือง การดำเนินงานของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการไฟฟ้าอย่างทั่วถึง มีประสิทธิภาพ และเกิดความพึงพอใจสูงสุด ซึ่งภาพลักษณ์ขององค์กรในสายตาประชาชนมีผลต่อความเชื่อมั่น การยอมรับ และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหน่วยงานกับผู้ใช้บริการ ในปัจจุบัน ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับคุณภาพของการให้บริการและภาพลักษณ์ขององค์กรเป็นอย่างมาก ภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กรไม่เพียงแต่สะท้อนถึงประสิทธิภาพในการดำเนินงานเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อความไว้วางใจ ความภักดี และความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่อีกด้วย การประเมินภาพลักษณ์ของหน่วยงานจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพการบริการและสร้างความพึงพอใจให้กับผู้ใช้บริการ สำหรับอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การดูแลของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ซึ่งมีทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบท การให้บริการด้านไฟฟ้าอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การศึกษาภาพลักษณ์ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปรางตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ จึงเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนถึงจุดแข็ง จุดอ่อน และแนวทางในการพัฒนาองค์กรให้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากมุมมองของผู้ใช้บริการ ซึ่งจะช่วยให้หน่วยงานสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนปรับปรุง พัฒนา และเสริมสร้างภาพลักษณ์องค์กรให้ตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป (การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, 2560, 42) คำว่า “ภาพลักษณ์” หมายถึง ความประทับใจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อองค์การ สถาบัน บุคคล กลุ่มบุคคล ซึ่งความประทับใจดังกล่าวนี้มีรากฐานมาจากผลกระทบระหว่างบุคคล กับสิ่งนั้น ๆ (วิรัช ลภิรัตนกุล, 2560, 76) นอกจากนี้ภาพลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความประทับใจอย่างแท้จริงของบุคคล อย่างไรก็ตามภาพลักษณ์ที่บุคคลหรือประชาชนมีต่อองค์การ สถาบันจะเป็นไปอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนได้รับสิ่งเหล่านี้ย่อมก่อตัวขึ้นเป็นความประทับใจ ซึ่งอาจจะเป็นความประทับใจที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ สุดแล้วแต่พฤติกรรมหรือ การกระทำขององค์การสถาบันนั้นๆ การสร้างสรรค์ภาพลักษณ์จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้ภาพลักษณ์ที่แท้จริงขององค์กร สถาบันเกิดขึ้นในความรู้สึกนึกคิดในจิตใจของประชาชน การสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวอาศัยการให้ข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์อย่างเพียงพอแก่ประชาชน เช่น ภาพลักษณ์ซึ่งสถาบันประเภทธุรกิจการเงินต้องการให้มีก็คือ “ความซื่อสัตย์ มั่นคง บริการดี” องค์การสถาบันก็ต้องประพฤติปฏิบัติในสิ่งดังกล่าวอย่างเคร่งครัด ฉะนั้นภาพลักษณ์ที่แท้จริงของสถาบันก็คือความซื่อสัตย์ มั่นคง บริการดี สำนักงานจึงเสนอภาพลักษณ์

ดังกล่าวนี้ แก่ประชาชนและสร้างภาพลักษณ์นี้ขึ้นในจิตใจของประชาชนด้วยการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบและเกิดความประทับใจ นิยมชมชอบในตัวของสำนักงาน (วิรัช ลภิรัตนกุล, 2546, 79) อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้และสามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอกล่าวคือ อาจเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ดีเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดี หรืออาจเปลี่ยนจากภาพลักษณ์ที่ไม่ดีมาเป็นภาพลักษณ์ที่ดีก็ได้ ฉะนั้นภาพลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ นอกจากนี้การประชาสัมพันธ์ที่ดีมีประสิทธิภาพยังช่วยส่งเสริมและรักษาภาพลักษณ์ที่ดีขององค์การสถาบันให้ดำรงยั่งยืนถาวรต่อไปได้ (วิรัช ลภิรัตนกุล, 2546, 85)

ดังที่กล่าวมาในเบื้องต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ตลอดจนเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผลที่ได้จากการศึกษามาใช้ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และปรับปรุงข้อบกพร่องเพื่อให้ผู้มาใช้บริการเกิดภาพลักษณ์ที่ดีกับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาพลักษณ์องค์กร

ภาพลักษณ์องค์กร (Corporate Image) ถือเป็นแนวคิดสำคัญในศาสตร์ด้านการบริหารธุรกิจและการสื่อสารองค์กร โดยสะท้อนถึงการรับรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ และความรู้สึกโดยรวมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีต่อองค์กรหนึ่ง ๆ ซึ่งการรับรู้ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลลัพธ์ของประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับ รวมถึงการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ขององค์กรในมิติต่าง ๆ ตามแนวคิดของ Gray และ Balmer (1998) ที่ชี้ให้เห็นว่าภาพลักษณ์องค์กรเป็นผลสะสมของกระบวนการรับรู้ที่มีพลวัตและเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทแวดล้อม ในบริบทขององค์กรภาครัฐ ภาพลักษณ์องค์กรมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับระดับความไว้วางใจ และความพึงพอใจ ของประชาชนผู้รับบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน่วยงานที่ให้บริการสาธารณูปโภค เช่น การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ซึ่งมีบทบาทต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ภาพลักษณ์ที่ดีจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่น ลดข้อร้องเรียน และสนับสนุนความร่วมมือจากภาคประชาชน ในทางกลับกันภาพลักษณ์เชิงลบอาจส่งผลกระทบต่อการยอมรับและความน่าเชื่อถือขององค์กรในระยะยาว

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทย พบว่าภาพลักษณ์องค์กรเป็นโครงสร้างเชิงนามธรรมที่ประกอบด้วยหลายมิติสำคัญ โดยมิติหลักที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย ได้แก่ (1) ความน่าเชื่อถือและศรัทธา ซึ่งสะท้อนถึงความไว้วางใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อความโปร่งใสและความซื่อสัตย์ขององค์กร (2) การบริหารจัดการ ซึ่งครอบคลุมถึงประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การกำกับดูแล และความสามารถในการตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ และ (3) การยอมรับของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทขององค์กรในการสร้างคุณค่าให้แก่สังคมและการได้รับการยอมรับจากชุมชนและสาธารณชน นอกจากนี้ ศุภฤกษ์ โพธิไพรัตนา (2551) ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ “ตัวชี้วัดภาพลักษณ์องค์กร” ที่มีความครอบคลุมและเหมาะสมกับบริบทขององค์กรไทย โดยระบุว่าองค์ประกอบของภาพลักษณ์องค์กรประกอบด้วย 4 ด้านหลัก

ได้แก่ ด้านการบริการ (service quality) ซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ของผู้รับบริการ ด้านเทคโนโลยี ที่แสดงถึงความทันสมัยและนวัตกรรมขององค์กร ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสะท้อนบทบาทขององค์กรต่อสาธารณะ และด้านชื่อเสียงองค์กร (corporate reputation) ที่เป็นผลสะสมของการดำเนินงานในระยะยาว

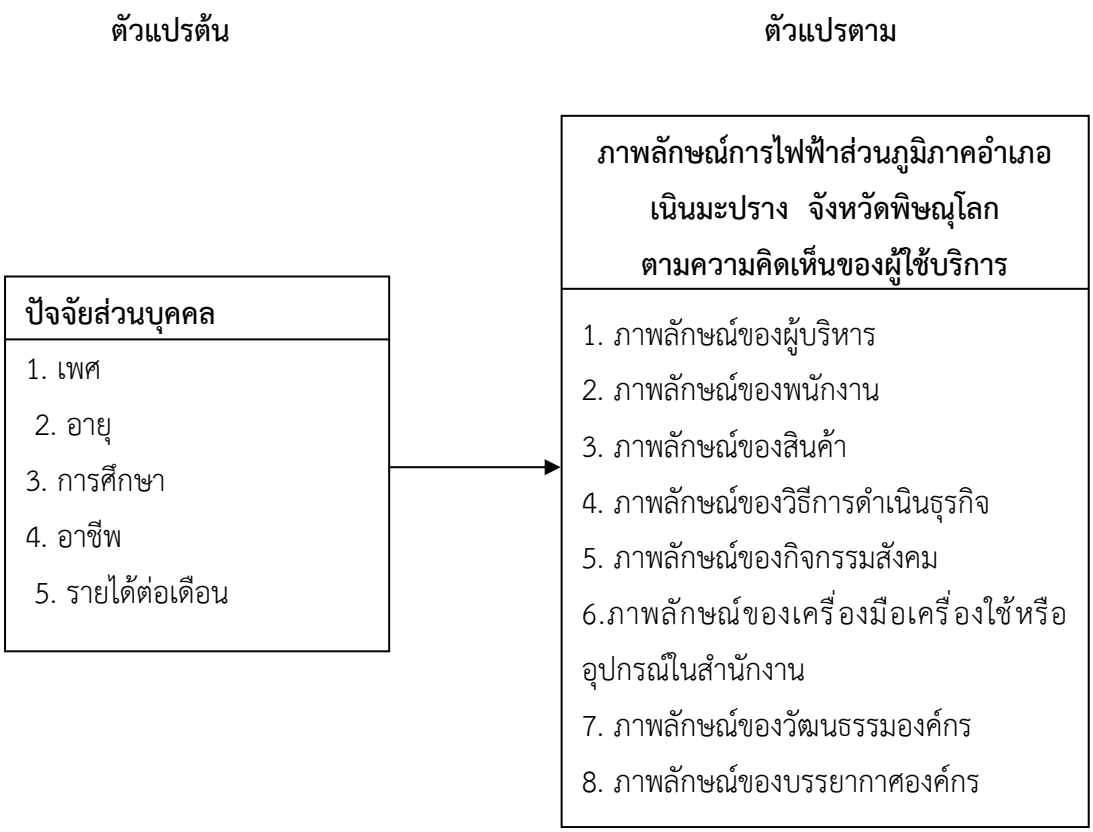
จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปเชิงทฤษฎีได้ว่า ภาพลักษณ์องค์กรเป็นผลรวมของการรับรู้ในมิติหลัก ได้แก่ คุณภาพการให้บริการ ความน่าเชื่อถือขององค์กร และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งแต่ละมิติมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและร่วมกันกำหนดทัศนคติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อองค์กร ทั้งนี้ การพัฒนาภาพลักษณ์องค์กรให้มีความเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความสอดคล้องระหว่างการดำเนินงานจริงและการรับรู้ของสาธารณชน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว

ทฤษฎีคุณภาพการบริการ

แนวคิดคุณภาพการบริการ เป็นกรอบทฤษฎีสำคัญที่ใช้อธิบายการประเมินคุณภาพของบริการจากมุมมองของผู้รับบริการ โดยแบบจำลองที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายคือแนวคิด SERVQUAL ซึ่งพัฒนาโดย Parasuraman, Zeithaml และ Berry ที่เสนอว่าคุณภาพการบริการเกิดจาก ระหว่างความคาดหวังของผู้ใช้บริการ และการรับรู้ต่อบริการที่ได้รับจริงกล่าวคือ หากการรับรู้ของผู้ใช้บริการสูงกว่าหรือเท่ากับความคาดหวัง จะส่งผลให้เกิดการประเมินคุณภาพบริการในระดับสูง แต่ในทางตรงกันข้าม หากการรับรู้ต่ำกว่าความคาดหวัง จะนำไปสู่การประเมินคุณภาพบริการในระดับต่ำ ในเชิงองค์ประกอบ SERVQUAL ได้อธิบายมิติของคุณภาพการบริการไว้ 5 ด้าน ได้แก่ ความเป็นรูปธรรมของบริการ ความน่าเชื่อถือ การตอบสนอง การให้ความมั่นใจ และความเอาใจใส่ ซึ่งมิติเหล่านี้สะท้อนถึงคุณลักษณะสำคัญที่ผู้ใช้บริการใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินคุณภาพของบริการในภาพรวม เมื่อพิจารณาในบริบทขององค์กรบริการสาธารณะ งานวิจัยในประเทศไทยจำนวนมากได้ยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างคุณภาพการบริการกับผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมและทัศนคติของผู้ใช้บริการ โดยพบว่า คุณภาพการบริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อภาพลักษณ์ขององค์กรอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ การให้บริการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน จะช่วยเสริมสร้างการรับรู้เชิงบวกต่อองค์กร นอกจากนี้ คุณภาพการบริการยังมีผลโดยตรงต่อระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่สะท้อนถึงความสำเร็จของการให้บริการในภาครัฐ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาของ นวิทย์ เอมเอก (2561) ได้เสนอแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่แสดงให้เห็นลำดับอิทธิพลของตัวแปรต่าง ๆ อย่างชัดเจน โดยพบว่า คุณภาพการบริการส่งผลต่อภาพลักษณ์องค์กร จากนั้นภาพลักษณ์องค์กรมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ และท้ายที่สุดความพึงพอใจจะนำไปสู่พฤติกรรมของผู้ใช้บริการ เช่น ความตั้งใจใช้บริการซ้ำ และการบอกต่อเชิงบวก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกลไกการส่งผ่านอิทธิพล (mediating effect) ของภาพลักษณ์องค์กรและความพึงพอใจในความสัมพันธ์ดังกล่าว

โดยสรุปในเชิงทฤษฎี สามารถกล่าวได้ว่า คุณภาพการบริการเป็น “ตัวแปรสาเหตุหลัก” ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดภาพลักษณ์ขององค์กร และยังเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสร้างความพึงพอใจและพฤติกรรมเชิงบวกของผู้ใช้บริการในระยะยาว ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพการบริการจึงถือเป็นยุทธศาสตร์หลักที่องค์กรบริการสาธารณะควรให้ความสำคัญ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการดำเนินงานและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดในงานวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้บริการที่มีต่อภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

สมมติฐานวิจัย

ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคในระดับสูง และผู้ใช้บริการที่มีลักษณะประชากรศาสตร์แตกต่างกันจะมีความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์องค์กรแตกต่างกัน นอกจากนี้ คุณภาพการบริการและความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรยังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์องค์กร โดยส่งผลต่อทัศนคติและความเชื่อมั่นของผู้ใช้บริการต่อองค์กรดังกล่าว

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 385 คน (ข้อมูลจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, 2568)

2. กลุ่มตัวอย่าง ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้มาใช้บริการทำการกำหนด กลุ่มตัวอย่างโดยใช้ข้อมูลแบบสุ่ม

ดังนั้น ผู้วิจัยขอใช้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้มาใช้บริการ จำนวน 385 ราย

วิธีการสุ่มตัวอย่าง

ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้มาใช้บริการ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญกับลูกค้าที่มาใช้บริการ

ตัวแปรที่ศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ สามารถแบ่งตัวแปรของการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

กลุ่มที่ 2 ข้อมูลภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้มาใช้บริการ โดยผู้วิจัยองค์ประกอบของ ภาพลักษณ์องค์การ จำนวน 8 ภาพลักษณ์ ประกอบด้วย ภาพลักษณ์ของผู้บริหาร ภาพลักษณ์ของ พนักงาน ภาพลักษณ์ของสินค้า ภาพลักษณ์ของวิธีการดำเนินธุรกิจ ภาพลักษณ์ของกิจกรรมสังคม ภาพลักษณ์ของเครื่องมือเครื่องใช้หรืออุปกรณ์ในสำนักงาน ภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมองค์กร และ ภาพลักษณ์ของบรรยากาศองค์กร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวมรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaires) เรื่อง ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของลูกค้าที่ใช้บริการได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน เป็นแบบตรวจรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของปัจจัยทางการตลาดบริการที่เกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้มาตรวัดแบบ Likert's scale 5 ระดับตามมาตราวัดแบบลิเคิร์ท (Likert's scale)

ความเชื่อถือได้ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการทดสอบเครื่องมือ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้มีการทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาและตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ (Wording) ให้มีความถูกต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Index of Item – Objective Congruence) ก่อนนำไปสอบถามในการเก็บข้อมูลจริง

การหาดัชนีที่ใช้แสดงค่าความสอดคล้องเรียกว่า ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและ วัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index: IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญจะต้องประเมินด้วยคะแนน 3 ระดับคือ

+1 = สอดคล้อง หรือแน่ใจว่านวัตกรรมนั้นหรือข้อสอบข้อนั้นวัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ระบุไว้จริง

0 = ไม่แน่ใจ ว่านวัตกรรมนั้นหรือข้อสอบข้อนั้นวัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ระบุไว้

-1 = ไม่สอดคล้อง หรือแน่ใจว่านวัตกรรมนั้นหรือข้อสอบข้อนั้นไม่ได้วัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ระบุไว้ จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ระบุไว้ค่าดัชนีความสอดคล้องที่ยอมรับได้ต้องมีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป

นำแบบสอบถามที่ประกอบด้วยข้อคำถามที่ได้จากการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องและไปปรับปรุงแบบสอบถาม

นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try – Out) กับบุคคลที่มีลักษณะเช่นเดียวกับประชากรและไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย โดยกลุ่มบุคคลที่ทดลองใช้แบบสอบถาม ครั้งนี้เป็นประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของ แบบสอบถาม โดยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิอัลฟาของคอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .956

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ ดังต่อไปนี้

1. ผู้ศึกษาทำการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

2. ผู้ศึกษาขอความอนุเคราะห์ผู้จัดการภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มาใช้บริการกับทางการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

3. ผู้ศึกษาจัดเตรียมแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อแจกกับผู้ที่มาใช้บริการที่การไฟฟ้า ส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 385 ชุด ด้วยตนเองและทำการสอบถามก่อนแจกแบบสอบถามเพื่อป้องกันการเก็บข้อมูลซ้ำ และดำเนินการวิเคราะห์ตาม วิธีทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 ข้อมูลภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้มาใช้บริการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและนำเสนอในรูปแบบตาราง โดยกำหนดการแปลความหมายโดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (กิตติพันธ์ คงสวัสดิ์เกียรติ และคณะ, 2560, 189)

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 204 คน คิดเป็นร้อยละ 51.00 มีอายุอยู่ในช่วง 36–45 ปี จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 46.50 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 37.00 ประกอบอาชีพรับราชการ จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 42.30 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 10,001–20,000 บาท จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 36.80

ผลการวิเคราะห์ภาพลักษณ์องค์กรตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ

โดยภาพรวม ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ในระดับ มากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้ดังนี้

1. ด้านภาพลักษณ์ของพนักงาน พบว่า ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ ด้านภาพลักษณ์ของพนักงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณา เป็นรายข้อ เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยเลขคณิตมากไปหาค่าเฉลี่ยเลขคณิตน้อย พบว่า พนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นผู้มีบุคลิกภาพดีแต่งกายสุภาพ เรียบร้อยเหมาะสมกับการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เป็นลำดับแรก รองลงมาคือ พนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้บริการด้วยความสุภาพเรียบร้อยได้ ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกันเอง พนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส ถูกต้อง ตรวจสอบได้ พนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้บริการลูกค้าอย่างมืออาชีพและมีหัวใจแห่งการบริการ และพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คอยให้ความช่วยเหลือลูกค้าและแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ กับลูกค้าตามลำดับ

2. ด้านภาพลักษณ์ของเครื่องมือเครื่องใช้ ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ด้านเครื่องมือเครื่องใช้โดยรวมอยู่ในระดับ มากที่สุด สะท้อนถึงความพร้อมขององค์กรในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และสิ่งสนับสนุนการให้บริการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพบริการในมิติที่จับต้องได้ รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ “ความทันสมัยของอุปกรณ์สำนักงาน” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลงทุนด้านเทคโนโลยีและการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล องค์กรที่มีเครื่องมือทันสมัยมักสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ลดระยะเวลาการให้บริการ และลดข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากกระบวนการแบบดั้งเดิม รองลงมาคือ “การใช้ระบบคอมพิวเตอร์ในการให้บริการ” และ “ระบบคิว” ซึ่งเป็นตัวแทนของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการจัดการกระบวนการบริการ อย่างเป็นระบบ ช่วยเพิ่มความโปร่งใส ความยุติธรรม และลดความแออัดในการให้บริการ ในส่วนของ “การมีสื่อสัญลักษณ์ขององค์กร” และ “การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อการประชาสัมพันธ์” สะท้อนถึงการบริหารภาพลักษณ์องค์กร และการสื่อสารองค์กร อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยเสริมสร้างการรับรู้และการจดจำแบรนด์ในหมู่ผู้ใช้บริการ โดยภาพรวม องค์กรมีความโดดเด่นในด้านการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือสนับสนุน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพบริการและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

3. ด้านภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมองค์กร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมองค์กรอยู่ในระดับ มากที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงความเข้มแข็งของอัตลักษณ์องค์กร และการหล่อหลอมค่านิยมร่วม ที่ชัดเจน ประเด็นที่มีความโดดเด่น ได้แก่ “การแต่งกายด้วยเครื่องแบบ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพ และความมีระเบียบวินัยขององค์กร ช่วยสร้างภาพจำที่ชัดเจนแก่ผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกัน “การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านไฟฟ้าแก่ชุมชน” สะท้อนถึงบทบาทขององค์กรในฐานะแหล่งความรู้ (knowledge-based organization)

ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ “การมีสัญลักษณ์องค์กรที่ชัดเจน” ยังช่วยเสริมสร้างการรับรู้ในเชิงแบรนด์ ส่วน “การสนับสนุนอุปกรณ์แก่ประชาชน” และ “การส่งเสริมพฤติกรรมการประหยัดพลังงานในเยาวชน” แสดงให้เห็นถึงการปลูกฝังค่านิยมด้านความยั่งยืน และความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ดังนั้น วัฒนธรรมองค์กรจึงไม่เพียงแต่เป็นกลไกภายใน แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกต่อสาธารณชน

4. ด้านภาพลักษณ์ของกิจกรรมสังคม ภาพลักษณ์ด้านกิจกรรมสังคมอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทขององค์กรในมิติความรับผิดชอบต่อสังคม อย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ “การสนองนโยบายภาครัฐเพื่อช่วยเหลือประชาชนระดับรากหญ้า” แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างภารกิจขององค์กรกับนโยบายสาธารณะ ซึ่งช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความชอบธรรมในการดำเนินงาน รองลงมาคือ “การส่งเสริมพฤติกรรมประหยัดไฟฟ้า” และ “การช่วยเหลือผู้ประสบภัย” ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบทั้งในเชิงป้องกันและการตอบสนองต่อสถานการณ์วิกฤติ ขณะที่ “การให้ความรู้แก่ชุมชน” และ “การสนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม” แสดงถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ระดับที่ยังไม่ถึง “มากที่สุด” อาจสะท้อนถึงโอกาสในการพัฒนาในด้านการสื่อสารผลลัพธ์ของกิจกรรม CSR ให้เข้าถึงผู้ใช้บริการมากยิ่งขึ้น

5. ด้านภาพลักษณ์ของวิธีการดำเนินธุรกิจ ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ด้านวิธีการดำเนินธุรกิจอยู่ในระดับ มาก ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมั่นของผู้ใช้บริการต่อเสถียรภาพและทิศทางขององค์กร “ความมั่นคงขององค์กรจากการสนับสนุนภาครัฐ” เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดความเสี่ยงเชิงระบบและสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ใช้บริการ ขณะที่ “ความใกล้ชิดกับประชาชน” และ “การดำเนินงานเพื่อสังคม” สะท้อนถึงแนวทางการบริหารแบบมุ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในส่วนของ “ความแตกต่างในการให้บริการ” และ “ความสัมพันธ์ระยะยาวกับชุมชน” แสดงถึงความพยายามในการสร้างคุณค่าเพิ่ม และความยั่งยืนของความสัมพันธ์ โดยรวมแล้ว องค์กรมีพื้นฐานที่ดีในด้านการดำเนินธุรกิจ แต่ยังสามารถพัฒนาในด้านนวัตกรรมและความแตกต่างเชิงกลยุทธ์เพิ่มเติมได้

6. ด้านภาพลักษณ์ของผู้บริหาร ภาพลักษณ์ของผู้บริหารอยู่ในระดับ ปานกลาง ซึ่งถือเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน เนื่องจากผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและภาพลักษณ์ขององค์กรในระดับมหภาค แม้ว่า “ความโปร่งใสในการบริหาร” จะมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แต่ประเด็นอื่น เช่น “วิสัยทัศน์ในการพัฒนาองค์กร” “การสื่อสารวิสัยทัศน์” และ “การนำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงงาน” ยังอยู่ในระดับที่ไม่โดดเด่นมากนัก ซึ่งอาจสะท้อนถึงช่องว่างด้านการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ นอกจากนี้ “การพัฒนาองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม” ที่ยังอยู่ในระดับปานกลาง อาจบ่งชี้ถึงความจำเป็นในการผลักดันนโยบายด้านความยั่งยืนให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

7. ด้านภาพลักษณ์ของบรรยากาศองค์กร ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์ด้านบรรยากาศองค์กรอยู่ในระดับ ปานกลาง ซึ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ของผู้ใช้บริการ ที่ยังไม่สอดคล้องกับความคาดหวังในบางมิติประเด็นสำคัญ ได้แก่ “การจัดพื้นที่รอคอย” “ความสะอาดและความเป็นระเบียบ” และ “ความสะดวกในการเดินทาง” ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่มีผลต่อความพึงพอใจโดยตรง ขณะที่ “ระบบคิว” และ “ความเพียงพอของที่จอดรถ” เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อความสะดวกในการเข้าถึง

บริการ ดังนั้น การปรับปรุงบรรยากาศองค์กรจึงควรเน้นทั้งด้านกายภาพและการออกแบบประสบการณ์ผู้ใช้บริการอย่างเป็นระบบ

8. ด้านภาพลักษณ์ของสินค้า ภาพลักษณ์ของสินค้าอยู่ในระดับ น้อย ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนที่สำคัญที่สุดขององค์กร และอาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการสร้างคุณค่า ในระยะยาว แม้ว่า “การเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย” จะมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แต่ประเด็นอื่น เช่น “ความน่าสนใจของบริการ” “ความคุ้มค่าของโครงการ” และ “ความตรงต่อความต้องการของชุมชน” ยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งสะท้อนถึงความไม่สอดคล้องระหว่างสิ่งที่องค์กรนำเสนอ กับความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้บริการ นอกจากนี้ “ความสามารถในการเข้าถึงของกลุ่มรายได้น้อย” ที่อยู่ในระดับต่ำ ยังสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการ โดยสรุป องค์กรควรเร่งพัฒนาในด้านการออกแบบสินค้าและบริการ โดยเน้นแนวคิดการยึดลูกค้าเป็นศูนย์กลาง (customer-centric approach) และการสร้างนวัตกรรมที่ตอบโจทย์กลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้มุ่งอธิบายผลการศึกษาภาพลักษณ์ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า โดยภาพรวมภาพลักษณ์ขององค์กรอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้บริการมีการรับรู้ภาพลักษณ์องค์กรในระดับทั่วไป ยังไม่ปรากฏความโดดเด่นในทุกมิติอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากองค์ประกอบของภาพลักษณ์องค์กรมีหลายด้านที่ต้องพัฒนาอย่างสมดุล ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตพล สุนทรวราภาส (2561) ที่พบว่าการรับรู้ภาพลักษณ์องค์กรโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560) ที่อธิบายว่าภาพลักษณ์องค์กรเป็นผลรวมของหลายองค์ประกอบ ทั้งด้านบุคลากร การบริหารจัดการ และความรับผิดชอบต่อสังคม เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านภาพลักษณ์ของผู้บริหารอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนว่าผู้ใช้บริการรับรู้ถึงความสามารถและคุณธรรมของผู้บริหารในระดับหนึ่ง แต่ยังขาดความโดดเด่นในด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และวิสัยทัศน์ในการพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้าอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตพล สุนทรวราภาส (2561) และแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560) ที่เน้นว่าผู้บริหารควรมีทั้งความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และวิสัยทัศน์เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับสาธารณชน ในขณะที่ด้านภาพลักษณ์ของพนักงานพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ถือเป็นจุดแข็งสำคัญขององค์กร เนื่องจากพนักงานมีความซื่อสัตย์ สุภาพ และมีจิตบริการที่ดี ส่งผลให้ผู้ใช้บริการเกิดความประทับใจและเชื่อมั่นในการให้บริการ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ พิณยง คงผดุง (2555) ที่พบว่าภาพลักษณ์ด้านบุคลากรอยู่ในระดับดี และสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2546) ที่ระบุว่าพนักงานเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์องค์กรผ่านพฤติกรรมและการให้บริการ

ด้านภาพลักษณ์ของสินค้า (บริการไฟฟ้า) พบว่าอยู่ในระดับน้อย ซึ่งสะท้อนถึงจุดอ่อนขององค์กร โดยผู้ใช้บริการมีการรับรู้คุณภาพของบริการในระดับต่ำ อาจเกิดจากปัญหาด้านความต่อเนื่องของไฟฟ้า ความเสถียร หรือการตอบสนองต่อปัญหาที่ยังไม่เพียงพอ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตพล สุนทรวราภาส (2561) และแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560) ที่ชี้ว่าผลิตภัณฑ์หรือบริการต้องมีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคอย่างแท้จริงจึงจะสร้างภาพลักษณ์ที่ดีได้

ด้านภาพลักษณ์ของวิธีการดำเนินธุรกิจ พบว่าอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าองค์กรมีการดำเนินงานอย่างโปร่งใส ซื่อสัตย์ และอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ใช้บริการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤตพล สุนทรวราภาส (2561) และแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560) ที่เน้นความสำคัญของจริยธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินธุรกิจ

ในด้านภาพลักษณ์ของกิจกรรมสังคม พบว่าอยู่ในระดับมาก สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรในการพัฒนาชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกให้กับองค์กร ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ วารีรัตน์ ดวงชาคา (2554) ที่พบว่าความรับผิดชอบต่อสังคมมีผลต่อภาพลักษณ์องค์กรในระดับสูง และสอดคล้องกับแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560)

ด้านภาพลักษณ์ของเครื่องมือเครื่องใช้ พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าองค์กรมีการจัดหาอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยและเพียงพอ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการและสร้างความน่าเชื่อถือ สอดคล้องกับ อำนาจ พิศเพ็ง (2553) และแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560)

ด้านภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมองค์กรที่อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนถึงการมีค่านิยมร่วมและบรรยากาศการทำงานที่ดีของบุคลากร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งขององค์กร สอดคล้องกับ อำนาจ พิศเพ็ง (2553) และแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560)

ด้านภาพลักษณ์ของบรรยากาศอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แต่ยังขาดความทันสมัยและความโดดเด่นในการสร้างความประทับใจแก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับ พิณยง คงผดุง (2555) และแนวคิดของ เสรี วงษ์มณฑา (2560)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของการวิจัย ซึ่งมุ่งเน้นการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้บริการในมิติต่าง ๆ ขององค์กร ผลการศึกษาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าระดับการรับรู้ของผู้ใช้บริการในแต่ละด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนถึงความไม่สม่ำเสมอของประสบการณ์การรับบริการ และบ่งชี้ถึงทั้งจุดแข็งและจุดที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

เมื่อพิจารณาในเชิงลึก พบว่าด้านพนักงาน เครื่องมือเครื่องใช้ และวัฒนธรรมองค์กร เป็นมิติที่ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงที่สุด ซึ่งสามารถตีความได้ว่าองค์กรมีศักยภาพภายในที่แข็งแกร่ง โดยเฉพาะในด้านทรัพยากรมนุษย์ พนักงานมีแนวโน้มที่จะให้บริการด้วยความสุภาพ มีความรู้ความสามารถ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการให้บริการมีความพร้อม ทันสมัย และสนับสนุนกระบวนการทำงานให้เกิดความคล่องตัว ส่งผลให้ประสบการณ์ของผู้ใช้บริการเป็นไปในเชิงบวก นอกจากนี้ วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการให้บริการ เช่น การให้

ความสำคัญกับลูกค้า การทำงานเป็นทีม และความรับผิดชอบต่อสังคม ยังมีส่วนช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของผู้ใช้บริการอย่างมีนัยสำคัญ

ในทางตรงกันข้าม ด้านสินค้า หรือบริการไฟฟ้า กลับถูกประเมินว่าเป็นจุดอ่อนที่มีระดับความคิดเห็นต่ำที่สุด ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างหรือคุณภาพของบริการที่ผู้ใช้บริการได้รับ อาจเกี่ยวข้องกับความไม่เสถียรของกระแสไฟฟ้า ความต่อเนื่องของการให้บริการ หรือความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดเหตุขัดข้อง ประเด็นดังกล่าวถือเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อความพึงพอใจโดยรวม และหากไม่ได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน อาจนำไปสู่การลดลงของความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในองค์กรในระยะยาว ดังนั้น องค์กรควรให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพของบริการไฟฟ้า ทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และระบบการจัดการ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สำหรับด้านผู้บริหาร ภาพรวม และบรรยากาศการให้บริการ พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้องค์กรจะมีพื้นฐานที่ดี แต่ยังมีช่องว่างในการพัฒนาเพื่อยกระดับประสบการณ์ของผู้ใช้บริการให้ดียิ่งขึ้น ในมิติของผู้บริหาร อาจเกี่ยวข้องกับการสื่อสารนโยบาย การแสดงวิสัยทัศน์ หรือการสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้ใช้บริการ ขณะที่ด้านบรรยากาศการให้บริการ เช่น ความสะดวกสบายของสถานที่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความเอื้อต่อการเข้าถึงบริการ ยังสามารถปรับปรุงให้สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ใช้บริการในยุคปัจจุบันได้มากขึ้น

โดยสรุป ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อนี้สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมขององค์กรที่มีจุดแข็งด้านทรัพยากรภายใน แต่ยังคงเผชิญกับความท้าทายในด้านคุณภาพของบริการหลัก และองค์ประกอบสนับสนุนบางประการ การนำผลการวิจัยไปใช้ควรมุ่งเน้นการรักษาและต่อยอดจุดแข็งที่มีอยู่ ควบคู่กับ การกำหนดกลยุทธ์เชิงรุกเพื่อแก้ไขจุดอ่อน โดยเฉพาะในด้านบริการไฟฟ้า รวมถึงการพัฒนาในมิติของการบริหารจัดการและสภาพแวดล้อมการให้บริการ เพื่อยกระดับภาพลักษณ์องค์กรให้มีความโดดเด่นและสามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุป

ผลการศึกษานี้มีนัยสำคัญเชิงวิชาการอย่างมาก เนื่องจากสามารถชี้ให้เห็นองค์ประกอบที่สำคัญของภาพลักษณ์องค์กรในบริบทของรัฐวิสาหกิจที่ดำเนินงานด้านสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เนื้อหาของการศึกษานี้ช่วยอธิบายว่าภาพลักษณ์องค์กรไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการรวมตัวของหลายองค์ประกอบ เช่น ความน่าเชื่อถือขององค์กร คุณภาพการให้บริการ การสื่อสารกับผู้ใช้บริการ การสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้บริโภค และความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งนี้องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนและมีผลต่อความรู้สึกและการรับรู้ของผู้ใช้บริการอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ การศึกษายังชี้ให้เห็นว่าภาพลักษณ์องค์กรในบริบทของรัฐวิสาหกิจด้านสาธารณูปโภคมีลักษณะเฉพาะตัว เนื่องจากองค์กรประเภทนี้ไม่ได้แข่งขันในเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อประชาชนทั่วไปและผู้มีส่วนได้เสียหลายกลุ่ม การทำความเข้าใจ

องค์ประกอบเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารและการพัฒนาบริการที่สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากมุมมองเชิงปฏิบัติ ผลการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและปรับปรุงกลยุทธ์ด้านภาพลักษณ์องค์กร โดยเฉพาะในด้านการออกแบบการสื่อสาร การจัดการประสบการณ์ผู้ใช้บริการ และการสร้างความยั่งยืนทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การทำความเข้าใจองค์ประกอบและปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ภาพลักษณ์องค์กรจะช่วยให้องค์กรสามารถตอบสนองต่อความต้องการและความคาดหวังของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการศึกษาไปใช้

1. ภาพลักษณ์สินค้า ควรสร้างความน่าเชื่อถือและความนิยม เช่น อุปกรณ์ได้มาตรฐาน ทำงานเชื่อถือได้และส่งเสริมให้ลูกค้าต้องการครอบครอง
2. ภาพลักษณ์ผู้บริหาร ปรับปรุงสำนักงานและพื้นที่ให้บริการให้สะดวก สะอาด ปลอดโปร่ง และทันสมัยมีเครื่องอำนวยความสะดวกครบถ้วน
3. ภาพลักษณ์เครื่องมือ/สื่อสาร เพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น จอ LCD, SMS, ป้ายไฟวิ่ง เพื่อให้ข้อมูลเข้าถึงผู้ใช้บริการ
4. ภาพลักษณ์วัฒนธรรมองค์กร ส่งเสริมการปลูกฝังค่านิยมประหยัดไฟฟ้าแก่เด็กและเยาวชน ผ่านโครงการสร้างนิสัยการใช้พลังงานอย่างรู้คุณค่า
5. ภาพลักษณ์กิจกรรมสังคม ให้ความสำคัญกับโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น สร้างฝายกั้นน้ำ ปลูกป่าและสนับสนุนนโยบายรัฐบาลด้านทรัพยากรธรรมชาติ
6. ภาพลักษณ์วิธีการดำเนินธุรกิจ รักษาความสัมพันธ์กับลูกค้าเดิม จัดโครงการสานสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการเพื่อสร้างความผูกพัน
7. ภาพลักษณ์พนักงาน จัดเจ้าหน้าที่ประจำให้คำแนะนำและแก้ปัญหาลูกค้าอย่างทันท่วงที เพิ่มความช่วยเหลือและบริการ
8. ภาพลักษณ์บรรยากาศองค์กร ปรับปรุงที่จอดรถให้เพียงพอและสะดวก อาจขยายพื้นที่หรือเช่าสถานที่ใกล้เคียงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้มาติดต่อ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาศึกษาเฉพาะประเด็นภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอ เนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ การศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างกลยุทธ์

ในการให้การบริการเพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้เชิงรุกในการเสริมสร้างภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ การศึกษาเรื่อง ภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ ควรศึกษาเพิ่มเติมว่าอะไรคือสาเหตุที่ผู้ใช้บริการมีความจงรักภักดีกับภาพลักษณ์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างกลยุทธ์ในการบริหารและการจัดการให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้บริการดังที่กล่าวมา

เอกสารอ้างอิง

กฤตพล สุนทรวราภาส. (2561). *การรับรู้ภาพลักษณ์องค์กร: กรณีศึกษาการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค. (2560). *รายงานประจำปี 2560*. กรุงเทพฯ: การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค.

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก. (2568). *ข้อมูลประชากรผู้ใช้บริการ*. เนินมะปราง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเนินมะปราง.

ชูชัย สมิทธิไกร. (2560). *การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพในองค์กรธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ศุภฤกษ์ โพธิไพรัตนา. (2551). การศึกษาภาพลักษณ์องค์กรขององค์กรไทย: แนวคิดและตัวชี้วัด. *วารสารการจัดการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 10*(2), 45–63.

เสรี วงษ์มณฑา. (2560). *การบริหารทรัพยากรบุคคลและภาพลักษณ์องค์กร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการ.

นวิทย์ เอมเอก. (2561). คุณภาพการบริการ ผลต่อภาพลักษณ์องค์กรและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการสาธารณะ: การวิเคราะห์แบบโครงสร้างสัมพันธ์. *วารสารการบริหารรัฐกิจ, 12*(1), 23–45.

พิณยง คงผดุง. (2555). *ภาพลักษณ์องค์กรกับพฤติกรรมบุคลากรในการให้บริการ*. นครราชสีมา: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย.

วารีรัตน์ ดวงชาคา. (2554). *ความรับผิดชอบต่อสังคมและผลต่อภาพลักษณ์องค์กร*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิรัช ลภิรัตนกุล. (2546). *ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์องค์กร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการ.

วิรัช ลภิรัตนกุล. (2560). *การสร้างภาพลักษณ์องค์กรและสถาบัน: แนวคิดและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการ.

อำนาจ พิศเพ็ง. (2553). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือและภาพลักษณ์องค์กร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การจัดการ.

Gray, E. R., & Balmer, J. M. T. (1998). Managing corporate image and corporate reputation. *Long Range Planning, 31*(5), 695–702.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing, 64*(1), 12–40.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Consumer Behavior That Affects the Choice of Restaurant Business Service: A Case Study Consumer in Lampang Province

พฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร กรณีศึกษาผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง

Thanawat Saudom[1*], Thanes Ounprechavanich[2], Suthichai Panyaroj[3], & Wanlada Thongyenburis[4]

ธนวัฒน์ สาอุดม[1*], ธเนศ อุ่นปรีชาวณิชย์[2], สุทธิชัย ปัญญูโรจน์[3], & วัลย์ลดา ทองเย็นบุริศร์[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Thanawat Saudom*
ธนวัฒน์ สาอุดม
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thanawat_sau@gmail.com

2. Thanes Ounprechavanich
ธเนศ อุ่นปรีชาวณิชย์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: thanes_oun@gmail.com

3. Suthichai Panyaroj
สุทธิชัย ปัญญูโรจน์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: suthichai_pan@gmail.com

4. Wanlada Thongyenburis
วัลย์ลดา ทองเย็นบุริศร์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: wanna.thongyen@gmail.com

คำสำคัญ:
พฤติกรรมผู้บริโภค, การเลือกใช้บริการ, ธุรกิจร้านอาหาร

Keywords:
Consumer Behavior, Service Selection, Restaurant Business

ABSTRACT

This research aims to 1. study consumer behavior that affects the choice of restaurant business services; 2. to compare the selection of restaurant business services classified by personal factors. It was quantitative research. The data collection tool was a questionnaire. The study population consisted of 385 people from Lampang Province, selected through an accidental sampling method. Statistics used for data analysis included percentages, means, standard deviations, F-values, and t-tests.

The research results found that 1. Opinions regarding consumer behavior that affects the choice of restaurant business services. Overall, consumer behavior that affects the choice of restaurant business services is at a moderate level. The average values are ranked from highest to lowest as follows: evaluation of alternatives, information search, problem awareness, purchase decision, and post-purchase behavior, respectively. 2. The results of the comparison of the selection of restaurant business services classified according to different personal factors, including gender, age, education level, occupation, and average monthly income, found that all factors had no different opinions on consumer behavior that influenced the selection of restaurant business services.

Article history:
Received: 18/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 25/03/2026

How to Cite:
Saudom, T. et al. (2026). Consumer Behavior That Affects the Choice of Restaurant Business Service: A Case Study Consumer in Lampang Province. *Journal Dhamma for Life,* 555-569.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการ ธุรกิจร้านอาหาร 2) เพื่อเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถาม ประชากรที่ใช้ศึกษา ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 385 คน สุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเอฟ และค่าที

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ภาพรวมพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากสุดไปหาน้อยสุดดังนี้ ด้านการประเมินทางเลือก ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร ด้านการตระหนักถึงปัญหา ด้านการตัดสินใจซื้อ และด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ ตามลำดับ 2) ผลการเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ที่แตกต่างกัน พบว่า ทุกปัจจัย มีความคิดเห็นต่อพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ไม่แตกต่างกัน

บทนำ

อุตสาหกรรมอาหารถือเป็นอุตสาหกรรมหลักที่สำคัญลำดับต้นๆ ที่ช่วยหล่อเลี้ยงผู้คนนับสิบล้านคนในประเทศไทยเพราะอุตสาหกรรมอาหารเป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวเนื่องมาจากภาคเกษตรกรรมซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญของประเทศ ซึ่งอาหารนับเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตของผู้คน เป็นอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าการลงทุนและมูลค่าเพิ่มสูงที่สุด รวมทั้งมีการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาสูงที่สุดในภาคการผลิตไทย เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานจำนวนมาก นับตั้งแต่ผู้ผลิตวัตถุดิบไปจนถึงผู้ที่ให้บริการในธุรกิจที่เกี่ยวเนื่อง (Green Network Thailand, 2563) ธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องโดยตรงกับอุตสาหกรรมอาหารนั้นก็คือธุรกิจร้านอาหาร ซึ่งเป็นธุรกิจที่สำคัญอย่างมากต่อภาคบริการและเศรษฐกิจของประเทศไทยเพราะมีความเกี่ยวเนื่องไปยังอุตสาหกรรมอื่นอีกมากมาย ธุรกิจร้านอาหารมีผู้ประกอบการตั้งแต่ราย เล็กถึงรายใหญ่เข้ามาลงทุน ไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารขนาดใหญ่ กลาง เล็กรวมไปถึงร้านอาหารข้างทาง ซึ่งเป็นการแข่งขันที่สูงของผู้ประกอบการ ทำให้ทั้งผู้เล่นเก่าและใหม่หมุนเวียนเปิด-ปิด กิจการเป็นจำนวนมาก ในปัจจุบันผู้ประกอบการร้านอาหารต้องพยายามประคองตัวจากปัจจัยแวดล้อมทางธุรกิจที่เข้มข้น มากขึ้น (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2563) ร้านอาหาร หรือ ภัตตาคาร เป็นร้านที่

ให้บริการอาหารตามความต้องการของลูกค้าเป็นอาคารที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม (พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน, 2525) ภัตตาคารหรือห้องอาหาร ที่มีการบริการแบบเต็มรูปแบบ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ คือ อาหารและเครื่องดื่มคุณภาพสูง บรรยากาศการตกแต่งที่สวยงามหรูหรา และการบริการที่มีมาตรฐาน โดยการนำเสนออาหารเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละร้าน นอกจากนั้นมักจะมีเมนูอาหารแบบเป็นชุด หรือ Set Menu ที่เรียบเรียงเมนูอาหารไว้เป็นคอร์ส บางร้านให้บริการ Wine Pairing คือการจับคู่อาหารแต่ละจานกับไวน์ที่เข้ากันให้ด้วย ส่วนร้านอาหารมักประดับตกแต่งอย่างเป็นเอกลักษณ์ให้เข้ากับรูปแบบ อาหาร วัสดุอุปกรณ์รวมทั้งเครื่องแต่งกายของพนักงานทุกคนได้รับการออกแบบมาอย่างดี และพนักงานจะถูกฝึกให้บริการอย่างมีมาตรฐาน รวมทั้งรู้และปฏิบัติตนตามมารยาทการรับประทานสากลอย่างเคร่งครัด อาหารจึงมีราคาอาหารที่ค่อนข้างสูงกว่าร้านอาหารทั่วไป (วัชราภรณ์ จันทร์เวชวิโรจน์, 2559) นอกจากนี้ประเทศไทยถูกจัดอันดับให้เป็นประเทศที่มีมูลค่าการใช้จ่ายรวมในกลุ่มอาหารและเครื่องดื่มสูงที่สุดในภูมิภาคอาเซียน ในขณะที่กรุงเทพมหานคร มีการเติบโตของการรับประทานอาหารแบบไฟน์ไดนิ่งมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ความนิยมของไวน์เกรดพรีเมียมพุ่งสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในกลุ่มตลาดผู้บริโภคชาวไทย และไวน์ที่ใช้บริโภคในประเทศส่วนใหญ่เป็นไวน์นำเข้าจากต่างประเทศ เช่น ฝรั่งเศส ออสเตรเลีย อิตาลี อเมริกา และชิลี เป็นต้น (อารี วิบูลย์พงศ์และคณะ อ้างถึงใน ฉัตรมณี ประทุมทอง, 2566)

เมื่อกล่าวถึงพฤติกรรมผู้บริโภค พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง กระบวนการหรือพฤติกรรมในการตัดสินใจซื้อ ใช้ และประเมินผลการใช้สินค้าหรือบริการของผู้ซื้อ ทั้งที่เป็นปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล อันจะมีความสำคัญต่อการซื้อสินค้าและบริการทั้งในปัจจุบันและอนาคต และพฤติกรรมผู้บริโภค คือ การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดหาให้ได้มาและการใช้ซึ่งสินค้าและบริการ ทั้งนี้หมายรวมถึงกระบวนการตัดสินใจซึ่งมีมาอยู่ก่อนแล้ว นอกจากนั้น ศิริวรรณ เสรีรัตน์ ให้ความเห็นว่าการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคเป็นการวิจัยหรือการค้นหาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อ และการบริโภค เพื่อให้ทราบถึงลักษณะความต้องการและพฤติกรรมการซื้อและการใช้ของผู้บริโภค คำตอบที่ได้รับมาจะช่วยให้สามารถจัดกลยุทธ์การตลาดที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภค ได้อย่างเหมาะสม

ดังนั้นการที่ธุรกิจจะสามารถอยู่รอดได้ภายใต้สถานการณ์แข่งขันของธุรกิจที่รุนแรงนั้น ผู้ประกอบการจะต้องมีการปรับกลยุทธ์ทางการตลาดให้มีความแตกต่างเหนือคู่แข่งและสอดคล้องกับพฤติกรรมของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอเพื่อเป็นการรักษาฐานลูกค้าเก่าและเป็นการขยายฐานลูกค้าใหม่ให้เพิ่มมากขึ้น (ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, 2554) ในภาวะที่คู่แข่งในตลาดมีสูงมากนั้น ธุรกิจจึงต้องพัฒนา ผลิต คิดค้น สรรหาวัตถุดิบและกลวิธีใหม่ ๆ เพื่อผลิตสินค้าให้มีความแตกต่าง ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร และผลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้อาจนำไปใช้เป็นเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ประกอบการร้านอาหาร และผู้ที่สนใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างกลยุทธ์ทางการตลาดของร้านอาหารให้ตรงกับพฤติกรรมของผู้บริโภค เพื่อให้สามารถแข่งขันกับร้านอื่น และเพื่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหาร

พฤติกรรมการเลือกใช้บริการร้านอาหารถือเป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายมิติ ทั้งในด้านส่วนบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งความซับซ้อนนี้สะท้อนถึงการที่ผู้บริโภคไม่ได้ตัดสินใจบนพื้นฐานของปัจจัยเดียว แต่เป็นผลลัพธ์ของการประเมินปัจจัยหลากหลายและความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านั้น การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer Behavior) จึงเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญสำหรับนักวิจัยและผู้ประกอบการที่ต้องการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้บริโภคในบริบทของการเลือกร้านอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่การแข่งขันด้านอาหารและบริการมีความเข้มข้นและผู้บริโภคมีทางเลือกที่หลากหลายมากขึ้น

กระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภค (Consumer Decision-Making Process) ถือเป็นแกนกลางในการทำความเข้าใจพฤติกรรมดังกล่าว โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การระบุความต้องการ (Need Recognition) การค้นหาข้อมูล (Information Search) การประเมินทางเลือก (Evaluation of Alternatives) การตัดสินใจ (Purchase Decision) และพฤติกรรมหลังการซื้อ (Post-Purchase Behavior) (Schiffman & Kanuk, 2007; Khaomodjod, Jantarakolica, Suwannoi, Jantarakolica, & Wattanatorn, 2021) แต่ละขั้นตอนสะท้อนถึงกระบวนการทางจิตวิทยาและสังคมที่ผู้บริโภคต้องผ่านเพื่อให้แน่ใจว่าการตัดสินใจของตนสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น ในขั้นการค้นหาข้อมูล ผู้บริโภคอาจใช้วิธีเปรียบเทียบเมนู ราคา รีวิวออนไลน์ หรือคำแนะนำจากคนรอบข้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและลดความเสี่ยงในการตัดสินใจผิดพลาด

กระบวนการตัดสินใจข้างต้นแล้ว ทฤษฎีการเลือกของผู้บริโภค (Consumer Choice Theory) ยังช่วยอธิบายว่าผู้บริโภคจะประเมินความคุ้มค่าของทางเลือกต่างๆ อย่างรอบด้านก่อนทำการตัดสินใจ โดยคำนึงถึงทั้งปัจจัยเชิงปริมาณ เช่น ราคา และปัจจัยเชิงคุณภาพ เช่น ความสดใหม่ของอาหาร รสชาติ การบริการ และบรรยากาศของร้าน การวิจัยหลายฉบับระบุว่าปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคอย่างมีนัยสำคัญ (Zanetta, 2024; Chua, Lim, Tan, & Lee, 2020; ดาวเรือง & วิชากร, 2566) นอกจากนี้ ผู้บริโภคยังอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยด้านสังคม เช่น การแนะนำจากเพื่อนหรือครอบครัว แนวโน้มทางสังคม (Social Trend) และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้การเลือกร้านอาหารเป็นกระบวนการที่เกิดจากการถักทอของปัจจัยหลายมิติ

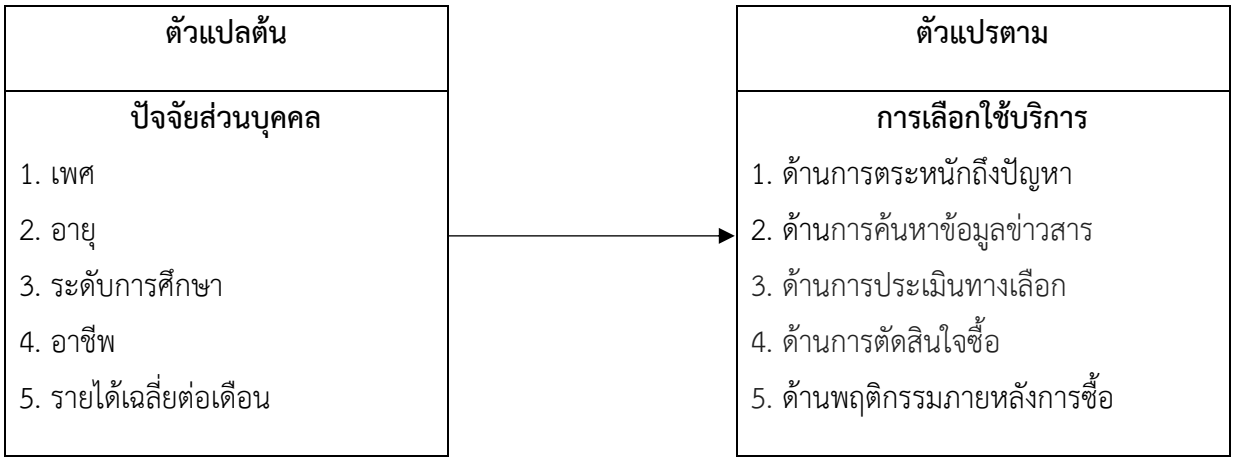
มิติที่มีความสำคัญคือคุณภาพการบริการ (Service Quality) ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถของร้านอาหารในการสร้างคุณค่าและความพึงพอใจให้กับผู้บริโภค โดยใช้เกณฑ์ประเมินที่ครอบคลุมหลายด้าน เช่น ความสามารถและความเชี่ยวชาญของพนักงาน ความน่าเชื่อถือ การตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า และความเอาใจใส่ที่มีต่อประสบการณ์ของผู้บริโภค ซึ่งเกณฑ์เหล่านี้มักถูกวัดด้วยโมเดล SERVQUAL

(Parasuraman, Zeithaml, & Berry, 1988) การศึกษาพบว่าคุณภาพการบริการที่สูงมีผลต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคและความตั้งใจในการกลับมาใช้บริการซ้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่การแข่งขันด้านร้านอาหารมีความเข้มข้นสูง (แสงชัย & อารีย์, 2568; นพัฒน์, 2568)

เมื่อพิจารณากรอบทฤษฎีทั้งสาม ได้แก่ กระบวนการตัดสินใจของผู้บริโภค ทฤษฎีการเลือกของผู้บริโภค และคุณภาพการบริการ จะเห็นได้ว่าการตัดสินใจเลือกร้านอาหารเป็นผลลัพธ์ของการประเมินทางเลือกอย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งด้านส่วนบุคคล เช่น รสนิยมและความต้องการเฉพาะบุคคล ด้านสังคม เช่น การแนะนำจากเครือข่ายสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ความสะดวกในการเข้าถึงร้านหรือบรรยากาศของร้าน การใช้กรอบทฤษฎีเหล่านี้สามารถช่วยให้นักวิจัยออกแบบเครื่องมือวิจัยที่มีความละเอียดและแม่นยำมากขึ้น เช่น แบบสอบถามเพื่อประเมินปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจหรือความตั้งใจในการกลับมาใช้บริการ นอกจากนี้ การรวมแนวคิดทั้งสามยังสามารถช่วยในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างร้านอาหารประเภทต่างๆ เช่น ร้านอาหารแบบฟาสต์ฟู้ด ร้านอาหารระดับพรีเมียม หรือร้านอาหารท้องถิ่น การศึกษาเชิงลึกในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้บริโภคแต่ละกลุ่มเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถปรับกลยุทธ์ทางการตลาด การบริการ และการบริหารจัดการร้านอาหารให้สอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การศึกษาเชิงวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการเลือกร้านอาหารจึงเป็นงานที่มีความสำคัญต่อทั้งภาควิชาการและภาคธุรกิจ เพราะสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้บริโภค และเป็นแนวทางในการพัฒนากลยุทธ์การตลาดและการบริการที่มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดในงานวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร
2. เพื่อเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานวิจัย

ประสบการณ์การเข้าร้านอาหารและภาพลักษณ์ของร้านมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความถี่ในการเลือกใช้บริการและ ปัจจัยทางการตลาด ได้แก่ ราคา คุณภาพอาหาร การบริการ และบรรยากาศ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารอย่างมีนัยสำคัญ

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดลำปาง ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดลำปาง แต่ด้วยไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน จึงได้ใช้วิธีการคำนวณโดย ใช้สูตร W.G. Cochran (1953) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ที่ความคลาดเคลื่อน ± 5% ดังนี้ และเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ผล ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 385 คน ผู้วิจัยจึงทำการสุ่มตัวอย่าง แบบบังเอิญ

เครื่องมือและการตรวจสอบเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามซึ่งได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และกรอบ แนวคิดของการวิจัยที่กำหนด โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในจังหวัดลำปาง ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร 5 ด้าน คือ ด้านการตระหนักถึงปัญหา ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร ด้านการประเมินทางเลือก ด้านการตัดสินใจซื้อ และด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งได้กำหนดการให้คะแนนคำตอบของแบบสอบถาม ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

ระดับความคิดเห็นมากที่สุด	กำหนดให้ 5 คะแนน
ระดับความคิดเห็นมาก	กำหนดให้ 4 คะแนน
ระดับความคิดเห็นปานกลาง	กำหนดให้ 3 คะแนน

ระดับความคิดเห็นน้อย กำหนดให้ 2 คะแนน

ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด กำหนดให้ 1 คะแนน

ใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ย

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร และขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิด

2. นำผลการศึกษามาสร้างแบบสอบถาม แบ่งแบบสอบภามเป็น 3 ตอน โดยพิจารณา ถึงรายละเอียดที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์และสมมุติฐานของการวิจัย

3. นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาความเหมาะสม ถูกต้องของการใช้ภาษา และครอบคลุมเนื้อหาของการวิจัย

4. ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

การตรวจสอบเครื่องมือ

1. นำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความถูกต้องโดยใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งต้องมีค่าระหว่าง 0.67 – 1.00 จึงถือว่าแบบสอบถามมีความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยและสามารถนำไปใช้ได้ ผลการทดสอบได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ทั้งฉบับ 1.00

2. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชาชนในจังหวัดลำพูน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

3. หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา อยู่ระหว่าง 0.686 - 0.944 ผลการทดสอบทั้งฉบับได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา .921

4. นำผลที่ได้จากการตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามมาจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จาก 2 แหล่ง คือ 1) แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2) แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากวารสาร ตำรา งาน วิจัยที่เกี่ยวข้อง และอินเตอร์เน็ต

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินตามขั้นตอน ดังนี้

1. ดำเนินการจัดทำแบบสอบถาม ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนและความสมบูรณ์ของเอกสาร จำนวน 400 ฉบับ

2. ขอหนังสือนำจากมหาวิทยาลัยพิษณุโลก ถึงสำนักงานจังหวัดลำปาง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกตอบแบบสอบถาม

3. ระยะเวลาในการแจกแบบสอบถาม และขอเก็บคืนแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาที่กำหนด ในระยะเวลา 2 เดือน

4. โดยผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามและเก็บด้วยตนเองจนครบ จำนวน 400 ฉบับ

5. ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน และความสมบูรณ์ของแบบสอบ ถามที่ได้รับตอบกลับคืน

6. ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบสอบถามด้วยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยแบ่งได้ดังนี้

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในจังหวัดลำปาง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางควบคู่กับการบรรยายและสรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยใช้การทดสอบ t-test และการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างที่มีมากกว่า 2 กลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน F-test (One–way Analysis of Variance : ANOVA)

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. ในการพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในจังหวัดลำปาง สถิติที่ใช้คือ ค่าสถิติ ร้อยละ (Percentage)

2. ในการพรรณนาการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร สถิติที่ใช้คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. ในการอนุมานเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การทดสอบค่า t-test สำหรับวิเคราะห์ความแตกต่างของตัวแปรจำนวน 2 กลุ่ม และใช้การทดสอบค่า F-test มาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-way ANOVA) สำหรับวิเคราะห์ความแตกต่างของตัวแปรตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป และถ้าพบว่าค่าเฉลี่ยคู่ใดมีความแตกต่างกัน จะทำการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยรายคู่

ผลการวิจัย

ผลวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนในจังหวัดลำปาง

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 62.08 รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน 146 คน คิดเป็นร้อยละ 37.92

มีอายุ 21-30 ปี จำนวน 137 คน คิดเป็นร้อยละ 35.58 รองลงมีอายุ 31-40 ปี จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 25.71 มีอายุ 41 - 50 ปี จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 17.14 อายุ 51 ปีขึ้นไป จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 14.55 และน้อยสุดมีอายุต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 7.01

มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 189 คน คิดเป็นร้อยละ 49.09 รองลงมีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 176 คน คิดเป็นร้อยละ 45.71 และน้อยสุดมีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.45

มีอาชีพพนักงาน/ลูกจ้างเอกชน จำนวน 90 คน คิดเป็นร้อยละ 23.38 รองลงมาคือ ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 18.18 เกษตรกรรม จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 17.40 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีจำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 16.88 ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีจำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 13.51 และนักเรียน/นักศึกษา จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 10.65

มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001 – 30,000 บาท จำนวน 180 คน คิดเป็นร้อยละ 46.75 รองลงมาคือ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000 – 20,000 บาท จำนวน 134 คน คิดเป็นร้อยละ 34.81 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 30,000 บาท จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 10.91 และรายได้เฉลี่ยต่อ เดือนต่ำกว่า 10,000 บาท มีจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 7.53

ผลวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารภาพรวมและรายด้าน พบว่า การเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 4.36, SD= 0.73) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการประเมินทางเลือก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 3.72, SD=0.914) รองลงมา ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.56, SD= 0.921) ด้านการตระหนักถึงปัญหา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.52, SD= 0.944) ด้านการตัดสินใจซื้อ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.34, SD= 0.710) และน้อยที่สุด ด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.14, SD=0.724) ตามลำดับ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ด้านการตระหนักถึงปัญหา พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.52, SD= 0.944) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการบอกข้อมูลเกี่ยวกับร้านอย่างละเอียด เช่น เมนูอาหาร ส่วนลด หรือ อื่น ๆ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.76, SD=0.810) รองลงมา การบริการรับจองโต๊ะหรือสั่งอาหารล่วงหน้า ได้หลายช่องทาง โดยไม่มีข้อผิดพลาด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.63, SD= 0.812) ท่านจะคิดถึงร้านอาหารที่ท่านสนใจทันทีที่ต้องการใช้บริการ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.44, SD= 1.020) สามารถเลือกดูรายละเอียดของร้านทางช่องทาง ออนไลน์ได้ตลอด 24 ชม. อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.41, SD= 1.023) และน้อยที่สุด ท่านรู้สึกอยากใช้บริการเมื่อผ่านที่ตั้งสถานร้าน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.36, SD= 1.055)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร ภาพรวมและรายข้อ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.56, SD= 0.921) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า หาข้อมูลด้านอาหารโดยใช้คีย์เวิร์ด (keyword) ผ่านทางเสิร์ช เอนจิ้น (Search engine) เช่น Google, Bing หรือ Yahoo! Search เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.64, SD=0. 0.843) รองลงมา การหาข้อมูลด้านอาหารและเครื่องดื่มในกระทู้ต่าง ๆ ของผู้เชี่ยวชาญ หรือมีประสบการณ์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.60, SD= 0.939) การหาข้อมูลจากบทความ รูปภาพ หรือคลิปวิดีโอที่มีผู้บริโภคท่านอื่นนำมาลงในเว็บไซต์ที่เป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) เช่น Facebook, Twitter, Foursquare เป็นต้น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.57, SD= 0.941) การตั้งกระทู้เพื่อสอบถามผู้ใช้อินเทอร์เน็ตท่านอื่นเกี่ยวกับเมนูอาหารและร้านอาหารที่ท่านสนใจในเว็บไซต์รีวิวเมนูอาหารและร้านอาหาร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.54, SD= 0.940) และน้อยที่สุด การหาข้อมูลจากการจัดอันดับ (Rating) ในเว็บไซต์ที่รีวิวเมนูอาหาร และ ร้านอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.44, SD= 0.942)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ด้านการประเมินทางเลือก ภาพรวมและรายข้อ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.72, SD= 0.914) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ท่านมีการเปรียบเทียบราคาอาหารและเครื่องดื่มก่อนสั่ง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.85, SD=0.801) รองลงมา ท่านมีการเปรียบเทียบรายละเอียดเมนูอาหารและร้าน อาหารก่อนเลือกใช้บริการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.84, SD= 0.772) ท่านสอบถามความคิดเห็นของผู้ที่จะไปใช้บริการกับท่าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.79, SD= 0.939)

ตั้งกระทู้เพื่อสอบถามผู้บริโภคท่านอื่นเกี่ยวกับการมาใช้บริการร้านอาหารที่ท่านสนใจเกี่ยวเมนูอาหาร ร้านอาหารและการบริการ หรืออื่น ๆ เช่น โปรโมชั่นต่าง ๆ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.56, SD= 1.024) และน้อยที่สุด ร้านอาหารมีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.54, SD= 1.032)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ด้านการตัดสินใจซื้อ ภาพรวมและรายข้อ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.34, SD= 0.710) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ท่านมักจะตัดสินใจซื้อเพราะการส่งเสริมการขาย (promotion) หรือส่วนลดต่าง ๆ ของร้านอาหาร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.40, SD=0.849) รองลงมา ท่านมักจะตัดสินใจซื้อตามคำแนะนำ ข้อความ หรือคำบรรยายที่แสดงความประทับใจในร้านอาหารและการบริการ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.36, SD= 0.843) ท่านมักจะตัดสินใจซื้อตามความที่ร้านอาหารได้รางวัลรับประกัน หรือมีการรับรองโดยผู้มีชื่อเสียงอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.35, SD= 0.854) ท่านมักจะตัดสินใจซื้อตามความคุ้มค่าของราคา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.29, SD= 0.971) และน้อยที่สุด ท่านมักจะตัดสินใจซื้อตามการจัดอันดับความนิยม (rating) ของร้านอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.28, SD= 1.002)

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร ด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ ภาพรวมและรายข้อ พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.14, SD= 0.724) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ท่านบอกต่อให้กับคนรู้จักให้มาลองใช้บริการ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.24, SD=0.650) รองลงมา เมื่อได้มาใช้บริการครั้งแรกแล้วทำให้ท่านกลับมาซื้อซ้ำ อีกหลายครั้ง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.16, SD= 0.731) ท่านประเมินความคุ้มค่าของค่าใช้ จ่ายกับการได้รับบริการจากร้านอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.15, SD= 0.721) ท่านมักจะอัปโหลดการใช้บริการในสื่อออนไลน์ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.13, SD= 0.742) และน้อยที่สุด ท่านรู้สึกเพลิดเพลิน มีความสุขจากการใช้บริการ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.01, SD= 0.774)

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามเพศ พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (t=0.558, p-value =0.08) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารจำแนกตามอายุ พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (F=.471, p-value =0.07) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (F=.531, p-value =0.10) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารจำแนกตามอาชีพ พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (F=.704, p-value =0.11) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารจำแนกตามรายได้เฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน (F=.686, p-value =0.10) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร กรณีศึกษาผู้บริโภคในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยมีประเด็นที่จะอภิปราย ดังนี้

การเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารภาพรวมและรายด้าน พบว่า การเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหารภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการประเมินทางเลือก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ด้านการค้นหาข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับมาก ด้านการตระหนักถึงปัญหา อยู่ในระดับมาก ด้านการตัดสินใจซื้อ อยู่ในระดับมาก และน้อยที่สุด ด้านพฤติกรรมภายหลังการซื้อ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องจาก ผู้บริโภคในจังหวัดลำปางอาจไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน ส่งผลให้พฤติกรรมผู้บริโภคการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง และอาจเป็นเพราะร้านอาหารส่วนใหญ่มีเมนูอาหารและการบริการที่ไม่แตกต่างกัน และเป็นอาหารพื้นเมืองภาคเหนือซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน ทำให้พฤติกรรมผู้บริโภคการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัฐชัย สายเพ็ชร์ (2561) ที่ศึกษากระบวนการตัดสินใจการเลือกใช้บริการร้านอาหารในกรุงเทพมหานคร พบว่าประชากรในกรุงเทพมหานครให้ความสำคัญเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหาร โดยรวมในระดับมากและยังขัดแย้งกับ งานวิจัยของ ภูมิ พบสุวรรณ (2564) ที่ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกเข้าใช้บริการร้านอาหารขนาดเล็ก ประเภทอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์ ที่ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริโภคอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ซึ่งพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกใช้บริการทั้ง 5 เรื่องมีระดับความเห็นด้วยอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทั้งหมดทุกเรื่อง

ผลเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ที่พบว่า ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเนื่องจาก ผู้บริโภคนิยมไม่นิยมรับประทานอาหารนอกบ้าน ส่งผลให้การศึกษากระบวนการเลือกร้านอาหาร ในการกำหนดปัจจัยขั้นพื้นฐานของผู้บริโภคในการเลือกร้านอาหารอย่างเป็นลำดับ จึงทำให้การพิจารณาจากเกณฑ์การเลือก ไม่แตกต่างกันในทุกปัจจัย ซึ่งไม่สอดตล้องกับงานวิจัยของ จารุชา เหมไพบูลย์ (2562) ที่ศึกษาการตัดสินใจใช้บริการร้านอาหารยกยอริมคลองจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ขนาดครอบครัว และลักษณะที่พักอาศัย ที่แตกต่างกันมีการตัดสินใจใช้บริการร้านอาหารยกยอริมคลองภาพรวมที่ต่างกัน

สรุป

ผลการศึกษานี้เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการธุรกิจร้านอาหาร และเพื่อเปรียบเทียบการเลือกใช้บริการจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูล กลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน จากประชาชนในจังหวัดลำปาง สุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าเอฟ และค่าที ผลการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกใช้บริการร้านอาหารของประชาชนในจังหวัดลำปาง พบว่าพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริโภคยังคงมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนการเลือกใช้บริการได้ตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น คุณภาพอาหาร ราคา ความสะดวกในการเข้าถึงร้าน และบรรยากาศของร้านที่มีผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจในการกลับมาใช้บริการซ้ำ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจของผู้บริโภคไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ การศึกษา รายได้ หรือสถานภาพทางสังคม ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่น่าสนใจ เพราะเป็นการบ่งชี้ว่าพฤติกรรมการเลือกใช้บริการร้านอาหารในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะค่อนข้างเป็นมาตรฐานและสามารถคาดการณ์ได้จากปัจจัยภายนอก เช่น คุณภาพสินค้าและบริการมากกว่าปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริโภค การที่ปัจจัยส่วนบุคคลไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการ อาจสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นสังคมเมืองที่มีความหลากหลาย แต่ผู้บริโภคยังคงใช้เกณฑ์ที่เป็นสากลและจับต้องได้ในการเลือกใช้บริการร้านอาหาร เช่น ความสะอาดของร้าน การบริการที่รวดเร็วและสุภาพ คุณภาพของอาหารและเครื่องดื่ม และราคาที่เหมาะสมกับคุณค่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางกลยุทธ์ทางการตลาด เช่น การทำโปรโมชั่นเพื่อดึงดูดลูกค้ากลุ่มใหม่ การออกแบบเมนูและการบริการที่ตอบสนองต่อรสนิยมของกลุ่มลูกค้าที่กว้างขึ้น และการสร้างประสบการณ์เชิงบวกให้กับลูกค้า เพื่อเพิ่มความจงรักภักดีและการกลับมาใช้บริการซ้ำ นอกจากนี้ ข้อมูลจากการศึกษานี้ยังมีประโยชน์ต่อการปรับปรุงการให้บริการและการพัฒนาประสบการณ์ลูกค้า ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคอย่างแท้จริง ร้านอาหารสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวเพื่อวางแผนด้านการจัดการ การฝึกอบรมพนักงาน การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของร้าน และการพัฒนากลยุทธ์ด้านการสื่อสารทางการตลาดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะช่วยสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันในตลาดร้านอาหารในจังหวัดลำปางและภูมิภาคใกล้เคียง

โดยสรุป การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคในครั้งนี้ไม่เพียงแต่ชี้ให้เห็นระดับความสนใจและพฤติกรรมการเลือกใช้บริการร้านอาหารในพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นข้อมูลเชิงลึกที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนกลยุทธ์ทางธุรกิจ การปรับปรุงบริการ และการสร้างประสบการณ์ลูกค้าที่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภคในวงกว้าง ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความพึงพอใจของลูกค้า ส่งเสริมความภักดี และสร้างความยั่งยืนให้กับธุรกิจร้านอาหารในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการร้านอาหาร

จากผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมผู้บริโภคในการเลือกใช้บริการร้านอาหารอยู่ในระดับปานกลาง และปัจจัยส่วนบุคคลไม่ได้มีผลต่อการตัดสินใจ นั่นสะท้อนว่าผู้บริโภคให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงคุณภาพและประสบการณ์การใช้บริการเป็นหลัก ดังนั้นผู้ประกอบการร้านอาหารในจังหวัดลำปางควรเน้นการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการ เช่น การปรับปรุงรสชาติและคุณภาพของอาหาร การจัดการบรรยากาศร้านให้สะดวกสบายและน่าใช้บริการ การบริการลูกค้าอย่างเป็นมิตรและรวดเร็ว รวมถึงการสร้างกิจกรรมส่งเสริมการขายหรือโปรโมชั่นที่เหมาะสม ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้าได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความพึงพอใจและความต้องการของผู้บริโภคจากการใช้บริการร้านอาหาร เพื่อพัฒนาและปรับปรุงร้านอาหารให้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหาร
2. ควรศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่มีต่อการใช้บริการร้านอาหาร เพื่อนำมากำหนดกลยุทธ์ให้เหมาะสมสำหรับผู้บริโภคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการสำหรับนักบริหารธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จารุชา เหมไพบูลย์. (2562). *การตัดสินใจใช้บริการร้านอาหารยกยอริมคลอง จังหวัดสมุทรสาคร*. สมุทรสาคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

รัฐชัย สายเพ็ชร์. (2561). *กระบวนการตัดสินใจการเลือกใช้บริการร้านอาหารในกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ภูมิ พบสุวรรณ. (2564). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกเข้าใช้บริการร้านอาหารขนาดเล็ก ประเภทอาหารและเครื่องดื่มที่ไม่มีแอลกอฮอล์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

นพัฒน์, ศ. (2568). คุณภาพการบริการและความพึงพอใจของผู้บริโภคในร้านอาหารท้องถิ่น. *วารสารการบริการและการตลาด*, 8(1), 45–59.

ดาวเรือง, ส., & วิชากร, ศ. (2566). พฤติกรรมผู้บริโภคต่อการเลือกร้านอาหารในเมืองใหญ่. *วารสารการจัดการธุรกิจอาหารและการบริการ*, 12(1), 55–72.

แสงชัย, ท., & อารีย์, พ. (2568). ผลของคุณภาพการบริการต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการร้านอาหาร. *วารสารการจัดการธุรกิจบริการ*, 14(2), 88–104.

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บัณฑิตยสถาน.

วัชราภรณ์ จันทร์เวชวิโรจน์. (2559). *การจัดการธุรกิจร้านอาหารและภัตตาคาร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2554). *แนวโน้มธุรกิจและการตลาดในภาคบริการของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2563). *สภาพการแข่งขันและการปรับตัวของธุรกิจร้านอาหารในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยกสิกรไทย.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (ม.ป.ป.). *การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อการตลาด*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

สถิติประเทศไทย. (ไม่ระบุปี). *คู่มือการใช้สถิติในการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ไม่ระบุปี). *ประชากรและสถิติประชากรจังหวัดลำปาง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

อารี วิบูลย์พงศ์, และคณะ. อ้างถึงใน ฉัตรมณี ประทุมทอง. (2566). *แนวโน้มการบริโภคไวน์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Chua, B. L., Lim, S. W., Tan, M. J., & Lee, S. H. (2020). Consumer behavior in restaurant selection: A multi-dimensional approach. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 112–123. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.03.005

Cochran, W. G. (1953). *Sampling Techniques* (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Creswell, J. W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334.

Green Network Thailand. (2020). The Food Industry, Investment and Labor in Thailand. Bangkok: Green Network Thailand.

Khaomodjod, P., Jantarakolica, T., Suwannoi, N., Jantarakolica, T., & Wattanatorn, N. (2021). The decision-making process of restaurant consumers: An empirical study. *International Journal of Consumer Studies*, 45(6), 980–992.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12–40. https://doi.org/10.1016/S0022-4359(99)80003-2

Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2007). *Consumer behavior* (10th ed.). Pearson Education.

Sekaran, U., & Bougie, R. (2016). *Research Methods for Business: A Skill-Building Approach* (7th ed.). West Sussex: John Wiley & Sons.

Zanetta, F. (2024). Factors influencing restaurant choice in urban areas: Price, quality, and social influence. *Journal of Foodservice Business Research*, 27(2), 134–150.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article

Service Quality Influences the Image of the Spa Business in Phuket Province

คุณภาพการให้บริการที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต

Phoorisap Chaithanapirom[1*], Suthichai Panyaroj[2], Supapada Phuripong[3], & Watcharapong Numuang[4]

ภูริทรัพย์ ชัยธนาภิรมย์[1*], สุทธิชัย ปัญญูโรจน์[2], สุปภาดา ภูรีพงศ์[3], & วัชระพงษ์ หนูเมือง[4]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phoorisap Chaithanapirom*
ภูริทรัพย์ ชัยธนาภิรมย์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: sawitris@plu.ac.th

2. Suthichai Panyaroj
สุทธิชัย ปัญญูโรจน์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: suthichai_pan@gmail.com

3. Supapada Phuripong
สุปภาดา ภูรีพงศ์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: supapada_phu@gmail.com

4. Watcharapong Numuang
วัลย์ลดา ทองเย็นบุริศร์
Faculty of Business Administration and Accountancy, Phitsanulok University, Thailand.
คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
Email: watcharapong_num@gmail.com

คำสำคัญ:
คุณภาพการให้บริการ, ภาพลักษณ์องค์กร, ธุรกิจสปา

Keywords:
Service Quality, Corporate Image, Spa Business

ABSTRACT

This research aims to 1) study the service quality of spa businesses in Phuket Province, 2) study the image of spa businesses in Phuket Province and 3) study the relationship between service quality and the image of spa businesses in Phuket Province. It was quantitative research. The population studied were those who had used spa services in Phuket Province. The exact number was unknown. The sample size was 271 people. Cochran's formula was used to find the sample size and performed a simple random sampling. The statistics used to analyze the data were frequency, percentage, mean, standard deviation, multiple regression, and Pearson's coefficient.

The research results found that. 1) The overall quality of service in spa businesses in Phuket Province was at a high level. When considering each aspect, it was found that every aspect was at a high level. The highest average was the concreteness of the service, followed by the awareness and understanding of the needs of service recipients, the assurance of service recipients, and the reliability and trustworthiness. The lowest average was the response to needs. 2) The overall image of the spa business in Phuket Province was at a high level. When considering each aspect, it was found that every aspect was at a high level. The highest average was brand image, followed by the image of the institution or organization. The lowest average was product or service image, at a high level. 3) The correlation value of the service quality of the spa business that influences the image of the spa business in Phuket Province found that all aspects were moderately related to the image of the spa business in Phuket Province in the same direction. And the results of

Article history:
Received: 18/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 01/02/2026
Available online: 25/03/2026

How to Cite:
Chaithanapirom, P. et al. (2026). Service Quality Influences the Image of the Spa Business in Phuket Province. *Journal Dhamma for Life,* 570-589.

testing the hypothesis that the service quality of the spa business in Phuket Province had a positive influence on the image of the spa business in Phuket Province found that all hypotheses were consistent.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต 2) เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษาเป็นผู้ที่เคยใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 271 คน การหาขนาดใช้สูตรของคอแครน ทำการสุ่มอย่างง่าย สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การถดถอยพหุคูณ และค่าสัมประสิทธิ์ของเพียรสัน

ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ รองลงมาด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ ด้านการตอบสนองความต้องการ 2) ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านภาพลักษณ์ตรายี่ห้อ รองลงมาด้านภาพลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กร และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ อยู่ในระดับมาก 3) ค่าสหสัมพันธ์คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต พบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ระดับปานกลาง ในทิศทางเดียวกัน และผลการทดสอบสมมติฐานคุณภาพการบริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ตมีอิทธิพลทางบวกภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต พบว่า ทุกสมมติฐานมีความสอดคล้อง

บทนำ

สปาเป็นหนึ่งในภาพลักษณ์สำคัญของการท่องเที่ยวไทยซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ และเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินึกถึงและเลือกใช้บริการเสมอเมื่อเดินทางมาท่องเที่ยวไทย (อัครพงศ์ อันทอง, 2557) สปาเป็นการดูแลสุขภาพองค์รวมด้วยวิธีทางธรรมชาติที่ใช้น้ำเป็นองค์ประกอบในการบำบัดควบคู่ไป กับการบำบัดด้วยวิธีทางการแพทย์อื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้รับบริการรู้สึกผ่อนคลายได้อย่างเต็มที่ บริการธุรกิจสปานั้นสามารถให้บริการได้หลากหลาย เช่น บริการเฉพาะบางส่วนของร่างกาย สปานวดหน้า นวดมือ นวดเท้า หรือสปาที่ บริการนวดทั้งตัว สำหรับสปาไทยแล้วลูกค้าชาวต่างชาติต่างให้การยอมรับว่าเป็นสุดยอด

ของสปา ทั้งนี้เพราะสปาไทยมีจุดเด่นส่วนหนึ่งมาจากอุปนิสัย ความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ชาวต่างชาตินิยมชมชอบ ที่แสดงออกถึงการให้บริการด้วยความจริงใจ และเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางด้านการแพทย์แผนไทยสปาจึงเป็นธุรกิจที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากเป็นหนึ่งในธุรกิจบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ และบางครั้งเป็นบริการที่ให้ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ (Wellness Tourism) สังคมผู้สูงอายุที่ขยายตัวสูงขึ้น นอกจากนี้กลุ่มชนชั้นกลาง ที่มีกำลังซื้อและพร้อมจ่ายเงินเพื่อดูแลตนเองมีมากขึ้น จึงทำให้ยอดการใช้บริการเติบโตขึ้นขณะเดียวกันรูปแบบการใช้ชีวิตที่เร่งรีบ การแข่งขันสูงทำให้ระดับความเครียดในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น การทำสปาจึงเป็นทางเลือกเพื่อผ่อนคลายตนเอง จึงทำให้ธุรกิจทางด้านนี้เติบโตขึ้นได้อีก จากข้อมูลของกรบสนับสนุนบริการเพื่อสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ณ เดือนตุลาคม 2567 มีข้อมูลจำนวนธุรกิจนวดในประเทศไทย ได้แก่ สถานประกอบการเพื่อสุขภาพทั้งหมด 17,897 แห่ง ร้านนวดเพื่อสุขภาพ 16,609 แห่ง สปา 1,092 แห่งและนวดเพื่อความงาม 196 แห่ง ในปัจจุบันการแข่งขันมีสูงมากในทุกอุตสาหกรรม เพราะทุกองค์กรต้องการเพิ่มส่วนแบ่งทางการตลาด รวมถึงการได้ส่วนแบ่งทางการตลาดจากคู่แข่ง ทั้งในแง่ของปริมาณที่เพิ่มขึ้น และกำไรที่เพิ่มขึ้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจที่มีการขายสินค้าและบริการที่มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความแตกต่างโดยการมอบคุณภาพการให้บริการที่ดีที่สุดแก่ ลูกค้า คุณภาพการให้บริการจึงเป็นความสามารถในการให้บริการที่องค์กรสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ องค์กรจึงใช้ความภักดีของลูกค้าเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความแข็งแกร่ง และความสำเร็จให้กับองค์กร ดังนั้น คุณภาพการให้บริการจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ลูกค้าเกิดความภักดี (Lai et al., 2009) นอกจากนั้น ธุรกิจที่มีภาพลักษณ์ที่ดีย่อมส่งผลดีต่อความเชื่อมั่นของผู้ใช้บริการ เป็นสิ่งที่สามารถสร้างการจดจำความประทับใจ และส่งเสริมการตลาดให้ชัดเจนได้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ภาพลักษณ์ตราสินค้า เป็นภาพที่มีต่อสินค้าเพื่อบ่งบอกคุณลักษณะ และเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดความแตกต่างได้ 2) ภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ เป็นภาพโดยรวมของผลิตภัณฑ์หรือบริการที่องค์กรนำเสนอต่อลูกค้า 3) ภาพลักษณ์องค์กร เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงการบริหาร และการดำเนินงานขององค์กรทั้งระบบ (Kotler, 2000) ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาคุณภาพการให้บริการที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งผลที่ได้จากวิจัยจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ประกอบการธุรกิจสปา สามารถใช้เป็นข้อมูลในกำหนดกลยุทธ์การพัฒนาปรับปรุงแนวทางการพัฒนาคุณภาพการให้บริการและภาพลักษณ์ของธุรกิจสปา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและความคาดหวังของผู้รับบริการ รวมถึงสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันต่อไป

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการ

คุณภาพการให้บริการ (Service Quality) นับเป็นปัจจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของธุรกิจบริการในยุคเศรษฐกิจฐานประสบการณ์ (Experience Economy) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมสปา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจสุขภาพและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าเชิง

ประสบการณ์ให้แก่ผู้บริโภคเป็นสำคัญ แนวคิดเรื่องคุณภาพการให้บริการได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบจากนักวิชาการหลายท่าน โดยเฉพาะ Parasuraman, Zeithaml และ Berry ซึ่งได้เสนอแบบจำลอง SERVQUAL อันเป็นกรอบแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในการประเมินคุณภาพบริการผ่าน 5 มิติหลัก ได้แก่ ความเป็นรูปธรรมของบริการ (Tangibles) ความเชื่อถือได้ (Reliability) การตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า (Responsiveness) การสร้างความมั่นใจ (Assurance) และการเอาใจใส่ลูกค้า (Empathy) (Parasuraman et al., 1988) โมเดล SERVQUAL มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดของ “ช่องว่างคุณภาพบริการ” (Service Quality Gap) ซึ่งอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างความคาดหวังของลูกค้าและการรับรู้ต่อบริการที่ได้รับ หากองค์กรสามารถลดช่องว่างดังกล่าวได้ ก็จะส่งผลโดยตรงต่อระดับความพึงพอใจและความภักดีของลูกค้า ในบริบทนี้ คุณภาพการให้บริการจึงมิได้เป็นเพียงการส่งมอบบริการตามมาตรฐานเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสร้างคุณค่าเชิงรับรู้ (Perceived Value) ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์โดยรวมของผู้ใช้บริการ ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวได้รับการนำมาประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลาย โดย ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2560) ได้อธิบายว่าคุณภาพการให้บริการเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน เนื่องจากมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการรับรู้และการประเมินค่าของลูกค้า ขณะที่ อดุลย์ จาตุรงคกุล (2559) เน้นย้ำว่าธุรกิจบริการควรมุ่งเน้น “ประสบการณ์ของลูกค้า” (Customer Experience) มากกว่าการมุ่งเน้นเพียงคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์หรือบริการ เนื่องจากผู้บริโภคในปัจจุบันให้ความสำคัญกับความรู้สึก ความประทับใจ และการมีส่วนร่วมทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการใช้บริการ สำหรับธุรกิจสปา ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มธุรกิจบริการที่เน้นประสบการณ์เป็นหลัก (Experience-based Service) คุณภาพการให้บริการมีลักษณะเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งมิติทางกายภาพและมิติทางจิตวิทยา กล่าวคือ นอกจากองค์ประกอบพื้นฐาน เช่น ความสะอาดของสถานที่ การออกแบบบรรยากาศ และความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกแล้ว ยังรวมถึงความเชี่ยวชาญของพนักงาน การสื่อสารที่เหมาะสม และการดูแลเอาใจใส่ลูกค้าอย่างใกล้ชิด ซึ่งล้วนมีผลต่อการสร้างประสบการณ์เชิงบวกและความผ่อนคลายให้แก่ผู้รับบริการ (Kandampully et al., 2015)

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าคุณภาพการให้บริการในธุรกิจสปามิได้จำกัดอยู่เพียงมิติของการให้บริการที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการบูรณาการระหว่างองค์ประกอบเชิงกายภาพ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการตอบสนองต่อความต้องการเชิงลึกของลูกค้า ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนส่งผลต่อความพึงพอใจ ความไว้วางใจ และความภักดีของลูกค้าในระยะยาว อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของธุรกิจในอุตสาหกรรมบริการยุคปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์องค์กร

ภาพลักษณ์องค์กรถือเป็นหนึ่งในปัจจัยเชิงกลยุทธ์ที่มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กรในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่การแข่งขันทางธุรกิจมีความเข้มข้นและผู้บริโภคมีทางเลือกหลากหลายมากขึ้น ภาพลักษณ์องค์กรสะท้อนถึงการรับรู้ ความเชื่อ และความประทับใจโดยรวมที่ผู้บริโภคมีต่อองค์กร ซึ่งไม่ได้

เกิดขึ้นเพียงจากประสบการณ์โดยตรงเท่านั้น แต่ยังได้รับอิทธิพลจากการสื่อสารทางการตลาด การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการบอกต่อในสังคม (Kotler & Keller, 2016) ดังนั้น ภาพลักษณ์องค์กรจึงมิใช่สิ่งที่องค์กรสามารถกำหนดได้โดยลำพัง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของการตีความและการรับรู้ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในเชิงแนวคิด Nguyen และ Leblanc (2001) ได้อธิบายว่าภาพลักษณ์องค์กรเป็นโครงสร้างที่มีหลายมิติ (multidimensional construct) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ภาพลักษณ์ขององค์กร (corporate image) ภาพลักษณ์ตราสินค้า (brand image) และภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์หรือบริการ (product/service image) โดยแต่ละมิติมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลต่อการประเมินโดยรวมของผู้บริโภค กล่าวคือ ภาพลักษณ์ขององค์กรสะท้อนถึงความน่าเชื่อถือ ความมั่นคง และค่านิยมขององค์กร ขณะที่ภาพลักษณ์ตราสินค้าเน้นไปที่ความโดดเด่น การจดจำ และบุคลิกภาพของแบรนด์ ส่วนภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์หรือบริการเกี่ยวข้องกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ และประสบการณ์ที่ผู้บริโภคได้รับจากการใช้สินค้าและบริการนั้น ๆ ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับภาพลักษณ์องค์กรได้รับการอธิบายในมิติที่สอดคล้องกับลักษณะของตลาดและพฤติกรรมผู้บริโภค โดยสุพัตรา สุภาพ (2561) ระบุว่าภาพลักษณ์องค์กรเป็น “สินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้” (intangible asset) ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อองค์กร เนื่องจากสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันและส่งผลโดยตรงต่อความไว้วางใจ (trust) และความภักดี (loyalty) ของลูกค้า โดยเฉพาะในธุรกิจบริการที่ผู้บริโภคไม่สามารถประเมินคุณภาพได้ล่วงหน้า เช่น ธุรกิจสปาและเวลเนส ซึ่งการตัดสินใจใช้บริการมักอาศัยความเชื่อมั่นต่อภาพลักษณ์ขององค์กรเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป ภาพลักษณ์องค์กรเป็นปัจจัยเชิงนามธรรมที่มีความซับซ้อนและประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ ซึ่งล้วนมีบทบาทในการกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมของผู้บริโภค องค์กรจึงจำเป็นต้องบริหารจัดการภาพลักษณ์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งในด้านคุณภาพของสินค้าและบริการ การสื่อสารองค์กร และการสร้างประสบการณ์เชิงบวกแก่ลูกค้า เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

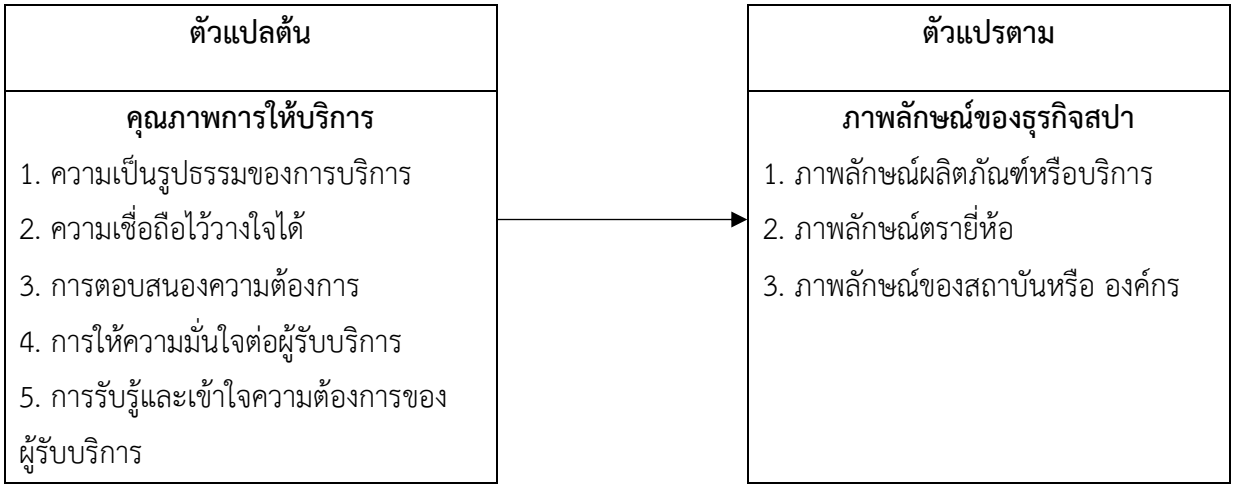
ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์องค์กร

คุณภาพการให้บริการเป็นปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการสร้างและกำหนดภาพลักษณ์ขององค์กรในสายตาของผู้บริโภค โดยเฉพาะในธุรกิจบริการที่ประสบการณ์ของลูกค้าเป็นหัวใจสำคัญของการรับรู้และการประเมินคุณค่า งานศึกษาของ Valarie A. Zeithaml และคณะ (1996) ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การรับรู้คุณภาพการให้บริการของผู้บริโภคมีอิทธิพลโดยตรงต่อการก่อรูปของภาพลักษณ์องค์กร กล่าวคือ เมื่อผู้บริโภครับรู้ว่าการบริการมีคุณภาพสูง มีความน่าเชื่อถือ และสามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมนำไปสู่การสร้างทัศนคติเชิงบวก และส่งผลให้ภาพลักษณ์ขององค์กรอยู่ในระดับที่ดีตามไปด้วย ในบริบทของประเทศไทย ผลการศึกษาหลายชิ้นให้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกัน โดย พงษ์ศักดิ์ พิทักษ์ (2562) พบว่า คุณภาพการให้บริการมีอิทธิพลเชิงบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจโรงแรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าการให้บริการที่มีมาตรฐานและสร้างความประทับใจแก่ผู้ใช้บริการสามารถยกระดับการรับรู้ภาพลักษณ์ขององค์กรได้

อย่างมีประสิทธิผล ขณะที่ วรรณี สุขเกษม (2563) ศึกษาในบริบทธุรกิจสปา พบว่า คุณภาพการให้บริการมีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์องค์กรในระดับปานกลางถึงสูง โดยเฉพาะในมิติของความเอาใจใส่ ความเป็นมืออาชีพของพนักงาน และบรรยากาศการให้บริการ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เกิดการรับรู้เชิงบวกต่อองค์กร

ทั้งนี้ สามารถสังเคราะห์ได้ว่า คุณภาพการให้บริการไม่เพียงแต่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการสร้างความพึงพอใจของลูกค้าเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมและเสริมสร้างภาพลักษณ์ขององค์กรในระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในธุรกิจสปา ซึ่งเป็นธุรกิจที่เน้นประสบการณ์และความรู้สึกของผู้ใช้บริการเป็นหลัก ดังนั้น องค์กรที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่อง ย่อมมีแนวโน้มที่จะสร้างภาพลักษณ์ที่ดี มีความน่าเชื่อถือ และสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้อย่างยั่งยืนในตลาดบริการที่มีการแข่งขันสูง

กรอบแนวคิดในงานวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต
2. เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานวิจัย

คุณภาพการให้บริการโดยรวมมีอิทธิพลเชิงบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เนื่องจากเป็นปัจจัยที่กำหนดความพึงพอใจและความประทับใจของลูกค้า โดยเฉพาะในธุรกิจบริการที่เน้นประสบการณ์โดยตรงของผู้ใช้บริการ

ระเบียบวิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร ได้แก่ ผู้ที่เคยใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ที่เคยใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต ในการหาขนาดตัวอย่างซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน โดยใช้สูตรของ คอแครน (Cochran, 1977) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน ผู้วิจัยกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และกำหนดระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 (0.05)

$$n = \frac{p(1-p)Z^2}{e^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

Z = ค่าคะแนนมาตรฐานที่ได้จากระดับความเชื่อมั่น (95%: ค่า Z = 1.645)

p = สัดส่วนของประชากรที่สนใจ (p = 0.5)

e = ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้ร้อยละ 5 (0.05)

แทนค่า $n = \frac{0.5\ (1-0.5)\ (1.645)^2}{(0.05)^2}$

$= 270.60$

$= 271$ คน

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มอย่างง่าย จนครบจำนวน 271 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม โดยจัดทำแบบสอบถามจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ที่เคยใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ใช้คำถามแบบปลายปิด (Closed-ended question)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วย ความเป็นรูปธรรมของการบริการ ความเชื่อถือไว้วางใจได้ การตอบสนองความต้องการ การให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ การรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ จำนวน 25 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ประกอบ ด้วย ภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ภาพลักษณ์ตรายี่ห้อ ภาพลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กรจำนวน 15 ข้อ

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบ ถามได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

โดยส่วนที่ 2 และ 3 คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าความคิดเห็น 5 ระดับ ตามแนวคิดของ Likert (Method of Summated Rating the Likert Scale (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2549) คำถามแต่ละข้อจะเป็นการให้ผู้ที่ใช้บริการ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับความคิดเห็น ตามระดับการประเมิน 5 ระดับ ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

ระดับ 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

ระดับ 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

วิธีการคิดคะแนนแบ่งช่วงคะแนน ออกเป็น 5 ช่วง ได้ดังนี้

สูตร $\text{Interval (I)} = \frac{\text{Range (R)}}{\text{Class (C)}}$

$$\text{ช่วงคะแนน} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด–คะแนนต่ำสุด}}{\text{ระดับการวัด}}$$

$$= \frac{5 - 1}{5}$$

$= 0.8$ ปัดให้เท่ากับ 1

จากนั้นนำมาวิเคราะห์ระดับคะแนนเฉลี่ย โดยที่กำหนดระดับความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ ดังนี้

ระดับ 5 คะแนนเฉลี่ย 4.00 -5.00 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็น ระดับมากที่สุด

ระดับ 4 คะแนนเฉลี่ย 3.00 -3.99 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็น ระดับมาก

ระดับ 3 คะแนนเฉลี่ย 2.00 -2.99 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็น ระดับปานกลาง

ระดับ 2 คะแนนเฉลี่ย 1.00 -1.99 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็น ระดับน้อย

ระดับ 1 คะแนนเฉลี่ย 0.00 -0.99 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความคิดเห็น ระดับน้อยที่สุด

การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง คุณภาพการให้บริการและภาพลักษณ์ของธุรกิจสปา เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยและแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดในการวิจัยและนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความถูกต้อง โดยใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งต้องมีค่าระหว่าง 0.67 - 1.00 จึงถือว่าแบบสอบถามมีความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยและสามารถ นำไปใช้ได้ ผลการตรวจสอบแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่า IOC เท่า 1.00 ซึ่งมากกว่า 0.67 แสดงว่า แบบสอบถามนี้ มีความเที่ยงตรง ถือว่าใช้ได้

3. นำแบบสอบถามที่ผ่านการวิเคราะห์หาความเที่ยงตรงของเนื้อหา ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง โดยการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด โดยกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจริง และนำไปวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) จะมีต้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.70 จึงถือว่าแบบสอบถามมีความเชื่อถือได้ ผลการตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Cronbach' s alpha) ของคำถามทั้งฉบับเท่ากับ .823 ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเฉลี่ยมากกว่า 0.70 แสดงว่า แบบสอบถามนี้ มีความน่าเชื่อถือ

4. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 ตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การแจกแบบสอบถามผู้ที่เคยใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 385 ตัวอย่าง ในวัน และเวลาที่ผู้วิจัยทำงานปกติ

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากวารสาร ตำรา งาน วิจัยที่เกี่ยวข้องและอินเตอร์เน็ต

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำแบบสอบถามที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows และทำการทดสอบสมมติฐาน โดย วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติดังต่อไปนี้

1. การจัดกระทำข้อมูล โดยนำแบบสอบถามทั้งหมดหลังจากที่มีการตรวจสอบความ สมบูรณ์ของการตอบคำถาม ในแบบสอบถามแต่ละชุดแล้วไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

2. การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้สถิติการพรรณนา (Descriptive Statistics)

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. ค่าสถิติร้อยละ (Percentage) และค่าความถี่ (Frequency) สำหรับการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา เพื่อให้ทราบถึงลักษณะฐานข้อมูล เพื่อนำเสนอข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของสถิติที่ใช้ในการ และการใช้ค่าร้อยละเพื่อดูการกระจายของตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

2. ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้คู่กับ ค่าเฉลี่ยเพื่อแสดงลักษณะการกระจายตัวของข้อมูล คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ประกอบด้วย ความเป็นรูปธรรมของการบริการ ความเชื่อถือไว้วางใจได้ การตอบสนองความต้องการ การให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ การรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ และภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ประกอบ ด้วย ภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ภาพลักษณ์ตรายี่ห้อ ภาพลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กร

3. สถิติที่ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์คุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เป็นการใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ใช้ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพื่อทดสอบสมมติฐานที่กำหนดไว้โดยผู้ศึกษาใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ค่าสถิติโดยการวิเคราะห์ การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression) โดยตัวแปรอิสระ คือ คุณภาพการยริการ จำนวน 5 ตัว และตัวแปรตาม 1 ตัว ได้แก่ ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปา และการหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้วยสัมประสิทธิ์อย่างง่ายของเพียรสัน (Pearson's Correlation Coefficient) ซึ่งเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ค่าที่ได้เรียกว่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ปกติจะมีค่าอยู่ระหว่าง -1.00 ถึง 1.00 ความหมายของค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson's Correlation Coefficient) มีดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตนะ, 2560)

1) ค่า r เป็นบวก และเข้าใกล้ 1 หมายถึง ตัวแปร X และ Y มีความสัมพันธ์กันมากในเชิงเส้น และมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน คือ ถ้าตัวแปรตัวหนึ่งเพิ่มขึ้น อีกตัวแปรหนึ่งและมีค่าเพิ่มขึ้น หรือถ้าตัวแปรหนึ่งลดลง อีกตัวแปรหนึ่งจะมีค่าลดลงด้วย

2) ค่า r เป็นลบ และเข้าใกล้ -1 หมายถึง ตัวแปร X และ Y มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้าม คือ ถ้าตัวแปรหนึ่งเพิ่มขึ้น อีกตัวแปรหนึ่งจะมีค่าลดลง หรือถ้าตัวแปรหนึ่งลดลง อีกตัวแปรหนึ่งจะมีค่าเพิ่มขึ้น

3) ถ้า r มีค่าใกล้ 0 แสดงว่า X และ Y มีความสัมพันธ์กันน้อย

4) ถ้า r เท่ากับ 0 แสดงว่า X และ Y ไม่มีความสัมพันธ์กันเลย

เกณฑ์ในการพิจารณาความสัมพันธ์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ดังนี้

0.81-1.00 ความหมาย มีความสัมพันธ์ในระดับสูงมาก

0.61-0.80 ความหมาย มีความสัมพันธ์ในระดับสูง

0.41-0.60 ความหมาย มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง

0.21-0.40 ความหมาย มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ

0.01-0.20 ความหมาย มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำมาก

0.00 ความหมาย ไม่มีความสัมพันธ์เลย

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ที่เคยใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ใช้บริการสปาในจังหวัดภูเก็ต

ปัจจัยส่วนบุคคล	รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	167	61.62
	หญิง	104	38.38
อายุ	21 – 25 ปี	10	3.69
	26 – 30 ปี	46	16.97
	31 – 35 ปี	52	19.19
	36 – 40 ปี	79	29.15
	41 – 45 ปี	67	24.72
	มากกว่า 45 ปี	17	6.27
อาชีพ	ธุรกิจส่วนตัว	122	45.02
	พนักงานบริษัทเอกชน	51	18.82
	รัฐวิสาหกิจ	41	13.65
	รับราชการ	37	15.13
	ประมง	18	6.64
	รับจ้างทั่วไป	2	0.74
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	10,000 – 20,000 บาท	15	5.54
	20,001 – 30,000 บาท	56	20.66
	30,001 – 40,000 บาท	101	37.27
	40,001 – 50,000 บาท	76	28.04
	มากกว่า 50,000 บาท	23	8.49

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 61.62 เพศหญิง จำนวน 104 คน คิดเป็นร้อยละ 38.38

มีอายุ 36 – 40 ปี จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 29.15 รองลงมามีอายุ 41 – 45 ปี จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 24.72 มีอายุ 31 – 35 ปี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 19.19 มีอายุ 26 – 30 ปี จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 16.97 มีอายุมากกว่า 45 ปี จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 6.27 และน้อยที่สุดมีอายุ 21 – 25 ปี จำนวน 10คน คิดเป็นร้อยละ 3.69

มีอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 45.02 รองลงมามีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 18.82 มีอาชีพรัฐวิสาหกิจ จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 13.65 มีอาชีพรับราชการ จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 15.13 มีอาชีพประมง จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 6.64 และน้อยที่สุดมีอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.74

มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 30,001 – 40,000 บาท จำนวน 101 คน คิดเป็นร้อยละ 37.27 รองลงมามีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 40,001 – 50,000 บาท จำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 28.04 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 20,001 – 30,000 บาท จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 20.66 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มากกว่า 50,000 บาท จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 8.49 และน้อยที่สุดมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000 – 20,000 บาท จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 5.54

ผลการวิเคราะห์คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต

คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับ บริการ อยู่ในระดับมากที่สุดด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ อยู่ในระดับมาก ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ ด้านการตอบสนองความต้องการอยู่ในระดับมาก มีรายละเอียดดังนี้

ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ จุดปฏิบัติงานมีความเป็นระเบียบสะอาดเรียบร้อย รองลงมามีป้ายแสดงชื่อ ตำแหน่งชัดเจน อยู่ในระดับมาก แต่งกายสุภาพ สะอาด เรียบร้อย มีอุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัย พร้อมให้บริการ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ยิ้มแย้ม แจ่มใส พร้อมให้บริการ ตามลำดับ

ด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ พนักงานมีการให้คำแนะนำเกี่ยวกับบริการอย่างถูกต้อง รองลงมาพนักงานพร้อมที่จะรับฟังผู้มาขอรับบริการและช่วยเหลือทันทีที่ท่านร้องขอ แสดงความพร้อมที่จะให้บริการเมื่อท่านมารับบริการ โดยคำนึงถึงความต้องการของท่าน พนักงานให้บริการด้วยความเต็มใจ เป็นมิตรและใส่ใจดูแลท่าน และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ พนักงานคอยให้บริการอย่างทั่วถึง ตามลำดับ

ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ สามารถตอบข้อซักถามได้ทุกคำถามอย่างชัดเจน อยู่ในระดับมาก รองลงมาทางร้านมีการ

ทดสอบความชำนาญของพนักงานก่อนให้บริการ อยู่ในระดับมาก พนักงานมีบุคลิกภาพดี อยู่ในระดับมาก เอาใจใส่ สอบถามปัญหาและความต้องการของผู้มารับบริการ อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ลูกค้าสามารถระบุผู้ให้บริการได้ หากต้องการใช้บริการ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ พนักงานมีความรอบคอบและชำนาญในการใช้อุปกรณ์ รองลงมาสามารถจัดการปัญหาได้รวดเร็ว มีการแจ้งอัตราค่าบริการแต่ละรายการอย่างชัดเจน อุปกรณ์มีความสะอาด ผ่านการฆ่าเชื้อ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ได้รับการบริการตามที่สัญญาไว้ ตามลำดับ

ด้านการตอบสนองความต้องการ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ มีความกระตือรือร้นเมื่อได้รับการร้องขอ รองลงมา มีจรรยาบรรณในวิชาชีพบริการ มีสีหน้าและท่าทางที่เป็นกันเองเมื่อได้รับการร้องขอ ช่วยเหลือตอบสนองทันทีเมื่อได้รับการร้องขอ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ ความเต็มใจและความพร้อมในการให้บริการอย่างสุภาพ ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต

ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านภาพลักษณ์ตรายี่ห้อ รองลงมาด้านภาพลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กร และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ตามลำดับ มีรายละเอียดดังนี้

ด้านภาพลักษณ์ตรายี่ห้อ ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ การให้บริการที่รวดเร็วและมีคุณภาพส่งผลต่อการเลือกใช้บริการของท่าน รองลงมาท่านมีแนวโน้มที่จะแนะนำร้านสปาที่ท่านใช้บริการ ให้แก่ ครอบครัว เพื่อน หรือคนรู้จัก ตามด้วยท่านคิดว่าจะสมัครสมาชิกเพื่อรับสิทธิพิเศษในครั้งต่อไป ความเข้าใจในสิ่งที่ผู้ใช้บริการต้องการมีผลต่อการเลือกใช้บริการ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ เมื่อท่านต้องการจะทำสปาในครั้งต่อไป ท่านจะนึกถึงร้านนี้เป็นลำดับแรก ตามลำดับ

ด้านภาพลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กร ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ร้านที่มีชื่อเสียงมีผลต่อการเลือกใช้บริการของท่าน รองลงมา การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ คอยรับบริการ มีโต๊ะ เก้าอี้เพียงพอ ตามด้วยมีการดูแลและปรับปรุงภูมิทัศน์ ภายในและภายนอกสถานีอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การบริการมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีอุปกรณ์ที่ทันสมัยเพียงพอและพร้อมใช้งาน และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ สถานที่ให้บริการสะดวกแก่การเดินทางไปรับบริการ และมีที่จอดรถเพียงพอ ตามลำดับ

ด้านภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่ามีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ได้รับการปฏิบัติงานในฐานะที่เป็นผู้รับบริการในมาตรฐานเดียวกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ รองลงมาพนักงานไม่มีการเรียกค่าตอบแทนในการให้บริการนอกเหนือจากการเรียกเก็บจากทางร้าน ตามด้วย

การให้บริการของพนักงานส่งผลต่อการเลือกใช้บริการของท่าน การให้บริการที่รวดเร็วมีผลต่อการใช้บริการของท่าน และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ การเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของทางร้าน ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต และการทดสอบสมมติฐาน

1. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์ของธุรกิจ สปาในจังหวัดภูเก็ต ด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson's Correlation)

ค่าสหสัมพันธ์คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจ สปาในจังหวัดภูเก็ต พบว่า ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .517 หมายความว่า ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ มีความ สัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ระดับปานกลาง ในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 กล่าวคือ เมื่อคุณภาพการบริการด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการเพิ่มขึ้นจะทำให้ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพิ่มขึ้นในระดับปานกลาง ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .575 หมายความว่า ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้มีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ระดับปานกลาง ในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 กล่าวคือ เมื่อคุณภาพการบริการด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้เพิ่มขึ้นจะทำให้ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพิ่มขึ้นในระดับปานกลาง ด้านการตอบสนองความต้องการ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .616 หมายความว่า ด้านการตอบสนองความต้องการมีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ระดับมาก ในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 กล่าวคือ เมื่อคุณภาพการบริการด้านการตอบสนองความต้องการเพิ่มขึ้นจะทำให้ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพิ่มขึ้นในระดับมาก ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .664 หมายความว่า การให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการมีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ระดับมาก ในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 กล่าวคือ เมื่อคุณภาพการบริการการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการเพิ่มขึ้นจะทำให้ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพิ่มขึ้นในระดับมาก และด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .672 หมายความว่า ด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มีความสัมพันธ์กับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ระดับมากในทิศทางเดียวกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 กล่าวคือ เมื่อคุณภาพการบริการด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการเพิ่มขึ้นจะทำให้ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพิ่มขึ้นในระดับมาก

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ด้วยวิธีการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression)

คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้าน การให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ และด้านการรับรู้และ

เข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มีผลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 และพบว่าคุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจ สปาในจังหวัดภูเก็ต มากที่สุด คือ ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเท่ากับ 0.335 คิดเป็นร้อยละ 33.50 รองลงมาคือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเท่ากับ 0.272 คิดเป็นร้อยละ 27.20 ด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเท่ากับ 0.269 คิดเป็นร้อยละ 26.90 ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเท่ากับ 0.092 คิดเป็นร้อยละ 9.20 และด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยเท่ากับ 0.080 คิดเป็นร้อยละ 8.00 ตามลำดับ จากผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุปัจจัย พบว่า ค่า R เท่ากับ 0.806 ซึ่งเข้าใกล้ 1 แสดงว่า ตัวแปรอิสระโดยรวมมีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับตัวแปรตาม ส่วนค่า Adjusted R2 เท่ากับ 0.645 หรือ 64.5% แสดงถึงอิทธิพลของตัวแปรอิสระทั้งหมดที่มีต่อตัวแปรตาม โดยค่าที่ได้ 64.5% แสดงว่า ตัวแปรอิสระทั้งหมดมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามถึง 64.5% ส่วนที่เหลืออีก 35.5% จะเป็นอิทธิพลจาก ตัวแปรอื่นที่ไม่ได้อยู่ในตัวแบบเชิงเส้นนี้ ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจ สปาในจังหวัดภูเก็ต ได้ดีที่สุด คือ ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ อันดับรองลงมา คือ ด้านการตอบสนองความต้องการ ด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ความเป็นรูปธรรมของการบริการ และอันดับสุดท้าย คือ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้

3. ผลการทดสอบสมมติฐาน คุณภาพการบริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต มีอิทธิพลทางบวกภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต พบว่า ทุกสมมติฐานมีความสอดคล้อง ได้แก่

สมมติฐานที่ 1 คุณภาพการให้บริการ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ผลการทดสอบพบว่า คุณภาพการให้บริการ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.092 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 1

สมมติฐานที่ 2 คุณภาพการให้บริการ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ผลการทดสอบ พบว่า คุณภาพการให้บริการ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.080 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 2

สมมติฐานที่ 3 คุณภาพการให้บริการ ด้านการตอบสนองความต้องการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ผลการทดสอบ พบว่า คุณภาพการให้บริการ ด้านการตอบสนองความต้องการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.272 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 3

สมมติฐานที่ 4 คุณภาพการให้บริการ ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ผลการทดสอบ พบว่า คุณภาพการให้บริการ ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.335 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 4

5. สมมติฐานที่ 5 คุณภาพการให้บริการ ด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ผลการทดสอบ พบว่า คุณภาพการให้บริการ ด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มีอิทธิพลทางบวกต่อภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.269 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 5

อภิปรายผล

คุณภาพการให้บริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรมของบริการ รองลงมาด้านการรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ ด้านการให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ ด้านความเชื่อถือไว้วางใจได้ อยู่ในระดับมาก และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ ด้านการตอบสนองความต้องการ ทั้งนี้อาจเนื่องจาก การดำเนินของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพื่อสร้างความมั่นใจได้ว่าผู้ให้บริการจะสามารถตอบสนองความต้องการด้านคุณภาพได้ตามที่ได้ตกลงกัน มีมาตรฐานการบริการ มีความรู้เรื่องผลิตภัณฑ์ และมาตรฐานของสปาไทย โดยสถานประกอบการมีความสนใจและเอาใจใส่แก่ผู้รับบริการมีความเป็นมิตร และเอาใจใส่ในการบริการ ปลูกจิตสำนึกของผู้ให้บริการ ให้มีความเป็นเจ้าของและเจ้าบ้านมีเข้าถึงการบริการอย่างแท้จริง ดูแลผู้เข้ารับบริการและผู้มาเยือนทุกคนทุกคนที่มาใช้บริการเหมือนดูแลญาติสนิทและคนที่เรารักที่สามารถจัดให้ได้เพื่อให้ให้ผู้รับบริการเกิดความประทับใจทุกครั้งเมื่อเข้ารับบริการในสถานประกอบการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิสินี ถิระธรรมสรณ์ และคณะ (2561) ที่พบว่า รูปแบบของคุณภาพการบริการซึ่งปัจจัยคุณภาพการบริการ ประกอบด้วย ความเป็นรูปธรรมของบริการ ความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ การตอบสนองต่อผู้รับบริการ การรับประกัน และการรู้จักและเข้าใจ มีความเหมาะสมหากนำไปใช้ปฏิบัติจริงในสถานประกอบการ

ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ในภาพรวมและทุกด้าน อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องจาก ภาพลักษณ์องค์กรณ์เป็นปัจจัยทางการตลาดที่สำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจที่จะกลับมาใช้บริการซ้ำ และเป็นตัวกำหนดความตั้งใจที่จะแนะนำผู้อื่นให้มาใช้บริการ ธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ได้มีความตะหนักถึงภาพลักษณ์ ความมีชื่อเสียงของสถานประกอบการที่ดีจะผลสะท้อนมายังภาพลักษณ์ธุรกิจสปาที่ดีตามไปด้วย จึงให้ความสำคัญ ต่อภาพลักษณ์ตรายี่ห้อ ภาพลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กร และมีภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์หรือบริการ เพื่อทำให้ผู้รับบริการจดจำในการเข้ารับบริการในแต่ละครั้ง และจะแนะนำผู้อื่นให้เดินเข้ามาใช้บริการสปามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิสินี ถิระธรรมสรณ์ และคณะ (2561) ที่พบว่า ผลการทดสอบอิทธิพลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของผู้บริโภคธุรกิจสปาในประเ ทศไทยมีอิทธิพลของเส้นทางของรูปแบบ ภาพลักษณ์องค์กรมีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการให้บริการกับภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต มีความสัมพันธ์กันโดยมีผลทางบวก เมื่อคุณภาพการบริการของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต เพิ่มขึ้นจะทำให้ภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุทธิสินี ถิระธรรมสรณ์ และคณะ (2561) ที่พบว่า

ผลการทดสอบอิทธิพลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของผู้บริโภคธุรกิจสปาในประเทศไทย มีอิทธิพลของเส้นทางของรูปแบบ คุณภาพการบริการมีอิทธิพลทางตรงต่อภาพลักษณ์องค์กร และการทดสอบสมมติฐาน ทุกสมมติฐานมีความสอดคล้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันติยา เพชรมาลา (2565) ที่พบว่า ปัจจัยประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการสปาศีรษะของคนวัยทำงาน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

สรุป

ผลการศึกษานี้งานวิจัยฉบับนี้ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคุณภาพการให้บริการนับเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างและหล่อหลอมภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะจุดหมายปลายทางด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและความงามในระดับนานาชาติ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามิติของคุณภาพบริการ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อถือได้ (reliability) การตอบสนอง (responsiveness) ความมั่นใจ (assurance) ความเอาใจใส่ (empathy) และลักษณะทางกายภาพ (tangibles) ล้วนมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการรับรู้ภาพลักษณ์ของผู้ใช้บริการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติด้านการตอบสนองความต้องการของลูกค้า ซึ่งปรากฏว่าเป็นปัจจัยที่มีน้ำหนักสูงสุดในการอธิบายความแปรปรวนของภาพลักษณ์องค์กร

การค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ในเชิงทฤษฎีว่าธุรกิจบริการ โดยเฉพาะธุรกิจสปาที่มีลักษณะเป็นบริการเชิงประสบการณ์ ลูกค้าจะประเมินคุณภาพผ่านการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับผู้ให้บริการเป็นสำคัญ ดังนั้น ความรวดเร็ว ความเต็มใจในการให้บริการ ตลอดจนความสามารถในการปรับบริการให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะบุคคล จึงเป็นองค์ประกอบที่ช่วยเสริมสร้างความพึงพอใจและความประทับใจ ซึ่งนำไปสู่การก่อรูปของภาพลักษณ์ที่ดีในระยะยาว นอกจากนี้ ภาพลักษณ์ที่ดีดังกล่าวยังส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคในด้านความภักดี และการบอกต่อ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจในบริบทตลาดที่มีการแข่งขันสูง

ในเชิงนโยบายและการบริหารจัดการ ผลการวิจัยนี้เสนอให้ผู้ประกอบการธุรกิจสปาในจังหวัดภูเก็ตควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพบริการในลักษณะองค์รวม โดยไม่ควรมุ่งเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่ควรดำเนินการยกระดับมาตรฐานการให้บริการในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งในด้านการพัฒนาทักษะบุคลากร การออกแบบกระบวนการให้บริการ และการสร้างบรรยากาศของสถานประกอบการให้สอดคล้องกับความคาดหวังของลูกค้าเป้าหมาย โดยเฉพาะการลงทุนในการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะด้านการสื่อสาร การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และการบริการเชิงรุก จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการประสบการณ์ลูกค้าเช่น ระบบการจองออนไลน์ การเก็บข้อมูลพฤติกรรมผู้ใช้บริการ และการวิเคราะห์ความคิดเห็นของลูกค้าผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล สามารถช่วยให้ผู้ประกอบการเข้าใจความต้องการของลูกค้าได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถ

ออกแบบบริการที่ตอบโจทย์ได้อย่างแม่นยำมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับภาพลักษณ์ขององค์กรในสายตาของผู้บริโภค

ในภาพรวม ผลการวิจัยนี้ไม่เพียงแต่มีคุณูปการในเชิงวิชาการโดยช่วยเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพบริการและภาพลักษณ์องค์กรในบริบทของธุรกิจสปาเท่านั้น แต่ยังมีนัยสำคัญในเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดและการบริหารจัดการธุรกิจบริการได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการแข่งขันสูงอย่างจังหวัดภูเก็ต ทั้งนี้ การพัฒนาคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน และนำไปสู่การเติบโตของธุรกิจในระยะยาวอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ความเป็นรูปธรรมของการบริการ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ยิ้มแย้ม แจ่มใส พร้อมให้บริการ ควรมีการพัฒนาพนักงานในหลักการและคุณสมบัติของผู้ให้บริการที่ดี ด้านมารยาท ยิ้มแย้มและสบตาอย่างเป็นมิตร ทักทายด้วยคำพูดสุภาพและเป็นมิตร ใช้คำพูดขอโทษหรือขอบคุณอย่างเหมาะสม

2. ความเชื่อถือไว้วางใจได้ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ได้รับการบริการตามที่สัญญาไว้ ควรมีการพัฒนาโดยการกำหนดมาตรฐานการบริการที่ชัดเจน การฝึกอบรมพนักงานให้เข้าใจและปฏิบัติตามมาตรฐานอย่างเคร่งครัด รวมถึงการมีระบบติดตามและตรวจสอบคุณภาพการบริการอย่างสม่ำเสมอ

3. การตอบสนองความต้องการ ค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ ความเต็มใจและความพร้อมในการให้บริการอย่างสุภาพ ควรมีการพัฒนาการฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ความรวดเร็วในการตอบสนองความต้องการของลูกค้า ต้องแสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความเต็มใจในการให้บริการ สามารถแก้ไขปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้อย่างทันท่วงที

4. การให้ความมั่นใจต่อผู้รับบริการ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ ลูกค้าสามารถระบุผู้ให้บริการได้หากต้องการใช้บริการ ควรกำหนดให้ลูกค้าจองล่วงหน้าเพื่อนัดหมายกำหนดเวลาใช้บริการ

5. การรับรู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดได้แก่ พนักงานคอยให้บริการอย่างทั่วถึง ควรเพิ่มจำนวนพนักงานให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษามาตรฐานการบริการ ธุรกิจสปา ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาธุรกิจสปา ให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน

2. ควรมีการขยายขอบเขตการศึกษาให้กว้าง และครอบคลุมยิ่งขึ้น เพื่อให้ทราบความคิดเห็นที่แตกต่างและหลากหลายเพิ่มมากขึ้น เพราะครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะลูกค้าที่เคยใช้บริการร้านสปาเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, กระทรวงสาธารณสุข. (2567). *รายงานสถานประกอบการเพื่อสุขภาพในประเทศไทย ณ เดือนตุลาคม 2567*. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2560). *สถิติการวิจัยเชิงปริมาณสำหรับนักศึกษาและนักวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

จันติยา เพชรมาลา. (2565). อิทธิพลของปัจจัยประชากรศาสตร์ต่อการตัดสินใจใช้บริการสปาของคนวัยทำงาน: กรณีศึกษากรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการบริหาร, 12*(1), 23–39.

สุทธิสินี ถิระธรรมสรณ์, น., & คณะ. (2561). การศึกษาคุณภาพการบริการและภาพลักษณ์ของธุรกิจสปาในประเทศไทย. *วารสารวิจัยทางการบริหารธุรกิจ, 15*(2), 45–62.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2549). *การวิจัยเชิงปริมาณ: การประยุกต์ใช้มาตราส่วนการวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัครพงศ์ อันทอง. (2557) *การพัฒนาธุรกิจสปาไทยในตลาดต่างประเทศ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

Aduly, J. (2016). Concepts and Strategies for Creating Customer Experience in the Service Business. Bangkok: University Press.

Phongsak, P. (2019). Service Quality and Image of Hotel Businesses in Thailand. Bangkok: University Press.

Sirivan, S. (2017). Service Quality Management in Thai Service Businesses: Guidelines for Creating a Competitive Advantage. Bangkok: University Press.

Supatra, S. (2018). Corporate Image and its Impact on Customer Trust in Thai Service Businesses. Bangkok: University Press.

Wannee, S. (2020). The Relationship Between Service Quality and Corporate Image in the Spa Business. Bangkok: University Press.

Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.

Kandampully, J., Zhang, T., & Jaakkola, E. (2015). Customer experience management in hospitality: A literature synthesis, new understanding and research agenda. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 27*(6), 1154–1181. https://doi.org/10.1108/IJCHM-09-2014-0452

Kotler, P. (2000). *Marketing management* (10th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson.

Lai, F., Griffin, M., & Babin, B. (2009). How quality service creates customer loyalty? *International Journal of Service Industry Management, 20*(1), 14–31. https://doi.org/10.1108/09564230910938364

Nguyen, N., & Leblanc, G. (2001). Corporate image and corporate reputation in customers' retention decisions in services. *Journal of Retailing and Consumer Services, 8*(4), 227–236. https://doi.org/10.1016/S0969-6989(00)00032-0

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing, 64*(1), 12–40.

Varadarajan, R., & Zeithaml, V. A. (1996). Services marketing and corporate image. *Journal of Marketing, 60*(4), 20–35.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Academic Article

Using The Principles of Patience and Equanimity to Reduce Conflict in Contemporary Thai Society

การใช้หลักขันติและอุเบกขาเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน

Phrapalad Noppadon Suchitto Khlaihong[1*]

พระปลัดนพดล สุจิตฺโต คล้ายหงษ์[1*]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrapalad Noppadon Suchitto Khlaihong*
พระปลัดนพดล สุจิตฺโต คล้ายหงษ์
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Mahavajiralongkornpalitheravadarajavidyalaya, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวชิราลงกรณบาลีเถรวาทราชวิทยาลัย
Email: supitcha96@gmail.com

คำสำคัญ:
ขันติ, อุเบกขา, ความขัดแย้ง, สังคมไทยร่วมสมัย

Keywords:
Patience, Equanimity, Conflict, Contemporary Thai Society

ABSTRACT

This article aims to study the application of the principles of patience and equanimity to reduce conflict in contemporary Thai society. In the present era, Thai society faces conflicts at various levels, including conflicts between individuals, conflicts in communities, cultural conflicts, political opinions, and conflicts arising from social media communication. These conflicts often lead to divisions, verbal violence, and violations of each other's rights. This article aims to study the application of Buddhist principles, especially "khanti" (patience, tolerance) and "equanimity" (equanimity with wisdom), as guidelines for creative and sustainable conflict reduction. From the analysis of the concepts of patience and equanimity according to Buddhism and their application in the context of Thai society, it was found that both principles can promote the process of thinking, listening deeply, and responding to different opinions mindfully and with compassion. Khanti helps to tolerate conflicting or undesirable words without responding with anger, while equanimity allows for an impartial view of problems, without being attached to emotions or prejudices, which are the foundations of peaceful communication and understanding coexistence in a diverse society.

This article proposes guidelines for applying the principles of patience and equanimity in daily life, such as managing conflicts in families, communities, and organizations, and promoting these virtues through learning processes, training, and public communication at the societal level as a whole. The expected outcome is the creation of a culture of tolerance, understanding, and peaceful coexistence in contemporary Thai society amidst a context full of differences in ideology and way of life.

Article history:
Received: 30/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 10/02/2026
Available online: 25/03/2026

How to Cite:
Khlaihong, P. et al. (2026). Using The Principles of Patience and Equanimity to Reduce Conflict in Contemporary Thai Society. *Journal Dhamma for Life,* 590-602.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การใช้หลักขันติ และอุเบกขาเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ในยุคปัจจุบันสังคมไทยเผชิญกับความขัดแย้งในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งในชุมชน ความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรม ความคิดเห็นทางการเมือง ไปจนถึงความขัดแย้งที่เกิดจากการสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ ความขัดแย้งเหล่านี้มักนำไปสู่ความแตกแยก ความรุนแรงทางวาจา และ การละเมิดสิทธิของกันและกัน บทความนี้มุ่งศึกษาการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “ขันติ” (ความอดทนอดกลั้น) และ “อุเบกขา” (ความวางใจเป็นกลางด้วยปัญญา) เพื่อเป็นแนวทางในการลดความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ และยั่งยืน จากการวิเคราะห์แนวคิดขันติ และอุเบกขาตามแนวพระพุทธศาสนาและการประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมไทย พบว่า ทั้งสองหลักธรรมนี้สามารถส่งเสริมกระบวนการคิด การฟังอย่างลึกซึ้ง และการตอบสนองต่อความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างมีสติ และเมตตา ขันติช่วยให้เกิดความอดกลั้นต่อถ้อยคำที่ขัดแย้งหรือไม่พึงประสงค์ โดยไม่ตอบโต้ด้วยโทสะ ขณะที่อุเบกขาเปิดโอกาสให้มองปัญหาอย่างเป็นกลาง ไม่ยึดติดกับอารมณ์หรืออคติ อันเป็นพื้นฐานของการสื่อสารอย่างสันติ และการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจในสังคมที่มีความหลากหลาย

บทความนี้เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักขันติ และอุเบกขาในชีวิตประจำวัน เช่น การจัด การความขัดแย้งในครอบครัว ชุมชน และองค์กร รวมถึงการส่งเสริมคุณธรรมเหล่านี้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ การอบรม และการสื่อสารสาธารณะในระดับสังคมโดยรวม ผลที่คาดหวังคือการสร้างวัฒนธรรมความอดกลั้น ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทยร่วมสมัย ท่ามกลางบริบทที่เต็มไปด้วยความแตกต่าง ทางความคิด และวิถีชีวิต

บทนำ

ปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี (Pongpattananurak, 2021; Sirisrisak & Charoensuk, 2022) ความเจริญทางวัตถุที่เติบโตอย่างต่อเนื่องกลับไม่ได้สอดคล้องกับความสงบสุขทางใจและความเข้าใจกันระหว่างบุคคล ความแตกต่างของความคิดเห็นกลายเป็นชนวนของความขัดแย้งที่แพร่หลายทั้งในครอบครัว ชุมชน สื่อสาธารณะ และระดับชาติ (Chuthaputti, 2020; Wongsuwan, 2019) ความขัดแย้งเหล่านี้มักเกิดขึ้นโดยขาดความอดทน ขาดการฟัง และบางครั้งนำไปสู่ความรุนแรงทั้งทางวาจาและพฤติกรรม (Suwan, 2021) หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่เร่งให้ความขัดแย้งขยายตัวคือ สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งแม้จะเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี แต่ก็ทำให้เกิด “วัฒนธรรมการตัดสินอย่างฉับไว” และการใช้ถ้อยคำที่รุนแรงโดยขาดสติ การแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจึงกลายเป็นการแบ่งฝักฝ่าย และทำให้การหาจุดร่วมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเป็นไปได้ยาก (Phumrat et al., 2022) นอกจากนี้ บริบททางการเมืองของไทย ที่มีการแบ่งขั้วอย่างชัดเจนตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สะสมและขยายความขัดแย้งในระดับลึก ความขัดแย้งทางความคิดไม่ได้

จำกัดอยู่แค่เรื่องนโยบายหรือผู้นำ แต่ขยายไปถึงการใช้ชีวิต ทัศนคติ และค่านิยมพื้นฐานของกลุ่มคนต่าง ๆ การมีความคิดเห็นที่แตกต่างจึงไม่เพียงเป็นความหลากหลาย แต่กลับถูกมองเป็น “ภัยคุกคาม” ต่อความเชื่อหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง (Ratanakul, 2020; Phongphit, 2021) เมื่อพิจารณาปัจจัยเหล่านี้ สังคมไทยจึงขาด ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ที่รองรับความหลากหลายทางความคิด ขาดทักษะการฟังอย่างเข้าใจ และขาดเครื่องมือทางจิตวิญญาณในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นที่คิดต่างอย่างสันติ (Sukwong, 2021) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ขันติ และ อุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการเยียวยาจิตใจและลดความขัดแย้ง กลับมีบทบาทลดลงในชีวิตประจำวันและกระบวนการเรียนรู้ของคนไทย (Phan, 2019; Thongchai, 2020)

ขันติ หมายถึง ความอดทน อดกลั้น และสามารถควบคุมตนเองในสถานการณ์ที่ยากลำบากโดยไม่ตอบโต้ด้วยอารมณ์หรือโทสะ

อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงตามความชอบหรือความเกลียด มีสติรู้เท่าทันอารมณ์และใช้ปัญญาในการตัดสินใจ

แม้มีงานวิจัยที่เน้นคุณค่าของขันติและอุเบกขาในบริบทสังคมไทย (Phan, 2019; Thongchai, 2020; Sukwong, 2021) แต่ ช่องว่างการวิจัย (research gaps) ที่ชัดเจนคือ การศึกษาวิธีการนำคุณธรรมเหล่านี้ไปพัฒนาทักษะทางจิตใจและการอยู่ร่วมกับความแตกต่างอย่างสันติในสังคมไทยยุคดิจิทัลยังมีจำกัด งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงเป็นเชิงแนวคิดหรือเชิงปรัชญา ขาดการศึกษาเชิงประยุกต์ที่สามารถวัดผลหรือพัฒนาโมเดลการเรียนรู้ได้ ดังนั้น การวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษา บทบาทของขันติและอุเบกขาในการสร้างความอดทนและการอยู่ร่วมกับความแตกต่าง ในสังคมไทยสมัยใหม่ เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการและเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะทางจิตใจที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง

การใช้หลักขันติและอุเบกขาเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน

การใช้หลักขันติ และ อุเบกขา เพื่อลดความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นแนวทางหนึ่ง สามารถช่วยสร้างความสงบสุข และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความหลากหลายทางความคิดเห็น ศาสนา การเมือง และวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากขึ้นในปัจจุบัน คือ การนำหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ “ขันติ” (ความอดทน อดกลั้น) และ “อุเบกขา” (ความวางใจเป็นกลาง) มาใช้เป็นแนวทาง ในการจัดการและบรรเทาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งมีความหลากหลายทั้งด้านความคิดเห็น การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความรุนแรง และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ความหมายของความขัดแย้ง

ในสังคมไทยความขัดแย้ง (Conflict) ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในสังคมที่มีความหลากหลายทั้งทางความคิด ความเชื่อ และผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือกลุ่ม (พิมพ์ชนก, 2564) แหล่งกำเนิดของความขัดแย้งอาจเกิดจากหลายปัจจัย เช่น ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน

การสื่อสารที่คลาดเคลื่อน ความแตกต่างของค่านิยมและวัฒนธรรม หรือการแย่งชิงทรัพยากรและอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม ความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าว หากไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม อาจนำไปสู่ความรุนแรง ความเกลียดชัง หรือการแบ่งฝักฝ่ายที่ทำลายความสมานฉันท์ของสังคมได้ สำหรับสังคมไทย ลักษณะความขัดแย้งสามารถวิเคราะห์ได้ในหลายมิติ ซึ่งสะท้อนถึงโครงสร้างและวิถีชีวิตของประชากรอย่างชัดเจน ประการแรกคือ ความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ ซึ่งมักเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่มีทัศนคติและเป้าหมายทางสังคมแตกต่างกัน เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมและกลุ่มเสรีนิยม ประการที่สองคือ ความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง ที่สะท้อนความไม่เสมอภาคในสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงทรัพยากร หรือโอกาสทางการศึกษาและการงาน ประการที่สามคือ ความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทใกล้ตัว เช่น ครอบครัว โรงเรียน หรือชุมชน และสุดท้ายคือ ความขัดแย้งในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีความรุนแรงและมักขาดการไตร่ตรอง ทำให้การสื่อสารทางความคิดเกิดการบิดเบือนและขยายผลกระทบทางสังคมได้รวดเร็ว (จิตติมา, 2562) การทำความเข้าใจความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักวิจัยและผู้กำหนดนโยบายเพื่อพัฒนากลยุทธ์ในการจัดการความขัดแย้งที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ทั้งนี้ การมองความขัดแย้งไม่เพียงแต่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่ยังสามารถมองเป็นโอกาสในการสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มและพัฒนาสังคมให้มีความยืดหยุ่นและสมดุลมากขึ้นได้

ผลกระทบของความขัดแย้งต่อสังคม

ความขัดแย้งถือเป็นปรากฏการณ์ที่มีผลกระทบลึกซึ้งต่อโครงสร้างและการดำเนินชีวิตของสังคม ในกรณีที่ความขัดแย้งไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม ผลกระทบดังกล่าวสามารถแสดงออกได้หลายมิติ ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระบบสังคมโดยรวม ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความขัดแย้งมักทำลายความไว้วางใจและความใกล้ชิดระหว่างสมาชิกครอบครัวหรือผู้เกี่ยวข้อง การวิจัยของสุนทร (2561) ชี้ให้เห็นว่าความตึงเครียดและความขัดแย้งที่คั่งค้างสามารถส่งผลต่อสุขภาพจิต ทั้งในรูปแบบความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้า ซึ่งสะท้อนถึงความเปราะบางของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ในระดับชุมชนและสังคม การเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีฐานความเชื่อ ศาสนา หรือชาติพันธุ์แตกต่างกัน อาจนำไปสู่ความหวาดระแวง การแบ่งแยก และความรุนแรงทางกายภาพ การศึกษาของประเสริฐ (2560) ระบุว่าความตึงเครียดเช่นนี้ไม่เพียงทำลายความสามัคคีภายในชุมชน แต่ยังเพิ่มความยากลำบากในการสร้างความร่วมมือระหว่างกลุ่ม ในมิติของระบบเศรษฐกิจและการพัฒนา ความขัดแย้งส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความไม่แน่นอนที่เกิดจากความขัดแย้งสามารถลดแรงจูงใจในการลงทุน ทั้งในและต่างประเทศ โดยสมคิด (2563) พบว่าพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูงมักประสบปัญหาการชะลอการพัฒนาและขาดความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ความขัดแย้งยังสะท้อนในวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะในโลกออนไลน์และสื่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ขาดการฟังและอดกลั้นสามารถทำลายสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตและสันติสุขของประชาชน นฤมล (2562)

ให้ความเห็นว่าการขยายตัวของความขัดแย้งในสื่อดิจิทัลทำให้เกิดบรรยากาศที่ส่งเสริมความขัดแย้งมากกว่าการแก้ปัญหา

โดยสรุป ความขัดแย้งที่ไม่ได้รับการจัดการไม่เพียงสร้างผลกระทบทางจิตใจและความสัมพันธ์ของบุคคลเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดความตึงเครียดในชุมชน ลดประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ และบั่นทอนวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคม ดังนั้น การวิเคราะห์และการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นระบบจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ความสัมพันธ์ระหว่างขันติและอุเบกขากับการลดความขัดแย้ง

ขันติและอุเบกขาเป็นหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญและเสริมซึ่งกันและกันในกระบวนการลดความขัดแย้ง ทั้งสองแนวคิดมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่ช่วยให้บุคคลสามารถบริหารจัดการอารมณ์และการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขันติ หรือการอดทนและอดกลั้น เป็นกระบวนการที่ช่วยชะลอการตอบสนองด้วยอารมณ์ ทำให้บุคคลมีโอกาสใช้ปัญญาและเหตุผลในการประเมินสถานการณ์อย่างรอบคอบ (วิริยะ, 2563) การมีขันติเปรียบเสมือนการติดตั้ง “เบรก” ในการตอบสนองต่อความขัดแย้ง ทำให้ไม่เกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ที่รุนแรงและป้องกันการขยายตัวของความขัดแย้ง ในขณะเดียวกัน อุเบกขา หรือการวางใจเป็นกลาง ช่วยให้บุคคลสามารถรับรู้และมองสถานการณ์อย่างมีสติ ไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์หรือความลำเอียง ส่งผลให้การตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างยุติธรรมและรอบคอบ (จิตติมา, 2562) หากเปรียบขันติเป็นเบรก อุเบกขาก็คือ “พวงมาลัย” ที่กำหนดทิศทางการตัดสินใจอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกันของขันติและอุเบกขาจึงสร้างสมดุลระหว่างการควบคุมอารมณ์และการกำหนดทิศทางการตัดสินใจ ทำให้สามารถลดความขัดแย้งในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม (พิมพ์ชนก, 2564) ยิ่งไปกว่านั้น การประยุกต์ใช้ขันติและอุเบกขาในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม ช่วยให้บุคคลสามารถยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น มองเห็นคุณค่าของความหลากหลาย และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีสติ (สุนทร, 2561) หลักธรรมทั้งสองนี้จึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือส่วนบุคคลในการลดความขัดแย้ง แต่ยังเป็นรากฐานของสังคมที่มีความเมตตาและยุติธรรม

สรุปได้ว่า ขันติและอุเบกขามีความสัมพันธ์เชิงเสริมสร้างในการลดความขัดแย้ง โดยขันติช่วยชะลอและควบคุมการตอบสนองทางอารมณ์ ขณะที่อุเบกขาช่วยกำหนดทิศทางการตัดสินใจอย่างมีสติ การบูรณาการหลักธรรมทั้งสองจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การลดความขัดแย้งเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

หลักขันติและอุเบกขาในพระพุทธศาสนา

หลัก ขันติ และ อุเบกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึงขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เป็นคุณธรรมขั้นสำคัญที่พระพุทธเจ้าเน้นสอน เพราะการมีขันติจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถผ่านพ้นความทุกข์ ความเจ็บปวด ความยากลำบาก และความโกรธได้โดยไม่หวั่นไหว

ความหมายและคุณค่าของขันติ

ขันติ เป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความอดทน อดกลั้น และความสามารถในการควบคุมอารมณ์ท่ามกลางความไม่พึงพอใจหรือความทุกข์ยาก (พระพุทธศาสนสถาน, 2560) ขันติถือเป็นหนึ่งในบารมี 10 ประการที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำสำหรับการพัฒนาตน และยังมีบทบาทสำคัญต่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสงบและสอดคล้องกัน

ตามพจนานุกรมพระพุทธศาสนา ขันติถูกกำหนดให้หมายถึง การอดทน อดกลั้น และการไม่โกรธหรือเกลียดต่อความยากลำบากหรือความไม่สะดวกในชีวิตประจำวัน (สำนักงานพจนานุกรม, 2559) ในเชิงปฏิบัติธรรม ขันติจัดอยู่ในฐานะหนึ่งของ “พละ 5” หรือกำลังหกประการของผู้ปฏิบัติธรรม ซึ่งสะท้อนถึงความมั่นคงของจิตใจและความสามารถในการควบคุมอารมณ์ไม่ให้ตอบโต้ด้วยความโกรธหรือความเกลียดชัง (ธรรมสังคหวัตถุ, 2558) ประเภทของขันติ การศึกษาพบว่าขันติสามารถจำแนกออกเป็นสามประเภทหลัก ได้แก่

เวทนาขันธ์ขันติ – การอดทนต่อความเจ็บปวดทั้งทางกายและจิตใจ

ทิฏฐิขันติ – การอดทนต่อการล่วงเกิน ดูถูกเหยียดหยาม หรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากผู้อื่น

ธรรมขันติ – การยอมรับและอดทนต่อธรรมชาติของโลก โดยไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด คุณค่าของขันติต่อชีวิต

ขันติมีคุณค่าเชิงปฏิบัติต่อชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในหลายด้าน ประการแรก การฝึกขันติช่วยสร้าง ความสงบและมั่นคงทางจิตใจ ลดความโกรธและความเครียด ทำให้สามารถรับมือกับความทุกข์ได้อย่างมีสติ ประการที่สอง ขันติช่วย เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพราะการอดทนต่อความแตกต่างของผู้อื่นลดโอกาสการเกิดความขัดแย้งและความรุนแรง นอกจากนี้ ขันติยังสนับสนุน การพัฒนาและความสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากการอดทนต่ออุปสรรคและความล้มเหลวช่วยเพิ่มโอกาสบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และสุดท้าย ขันติยังทำหน้าที่ ป้องกันความรุนแรงและความขัดแย้งในสังคม เพราะเป็นการควบคุมการตอบสนองทางอารมณ์ ลดความพึงพอใจในการโต้ตอบด้วยความรุนแรง ขันติกับคุณธรรมสากล ในมิติสากล ขันติมีความสอดคล้องกับหลักคุณธรรมที่ยอมรับในวงกว้าง เช่น ความอดทน การเคารพสิทธิผู้อื่น และการให้อภัย ซึ่งสามารถช่วยส่งเสริมความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิดเห็นในสังคมพหุวัฒนธรรม ลดความขัดแย้งและความรุนแรง (สุภาวดี, 2561) ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ขันติ การนำขันติไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงสามารถเห็นได้ชัดเจน เช่น ใน ครอบครัว ขันติช่วยลดความรุนแรงระหว่างพ่อแม่และลูก และใน สถานที่ทำงาน ขันติช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถจัดการความเห็นต่างโดยไม่โต้ตอบด้วยอารมณ์ ส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่สร้างสรรค์และสงบ

โดยสรุป ขันติไม่เพียงเป็นคุณธรรมส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญสำหรับสังคมที่สงบสุขและความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน การศึกษาความหมายและคุณค่าของขันติจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาทั้งตนเองและสังคมในยุคปัจจุบัน

ความหมายและคุณค่าของอุเบกขา อุเบกขา

เป็นแนวคิดทางจิตวิญญาณที่มีรากฐานสำคัญในพระพุทธศาสนา หมายถึง การวางใจอย่างเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปตามความรักหรือความชัง และสามารถมองสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยความรอบคอบและมีปัญญาโดยไม่ปล่อยให้อารมณ์ครอบงำ (ไชยวัฒน์, 2557) การฝึกอุเบกขาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสงบภายในจิตใจ ทำให้บุคคลสามารถตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลและไม่ตกอยู่ภายใต้อารมณ์ชั่วขณะ ในภาษาบาลี คำว่า “อุเบกขา” มาจากการรวมกันของคำว่า “อุ” หมายถึง มาก และ “เบกขา” หมายถึง การพิจารณา ดังนั้น อุเบกขาจึงหมายถึง การพิจารณาอย่างรอบคอบและวางใจเป็นกลางโดยไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์หรือความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด (พระไตรปิฎก, 2555) ลักษณะสำคัญของอุเบกขาคือ การรักษาความสงบและความมั่นคงของจิตใจท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ การพัฒนาคุณสมบัติอุเบกขาจึงไม่ได้เป็นเพียงการนิ่งเฉยต่อสิ่งต่าง ๆ แต่เป็นการสร้างพื้นฐานของปัญญาและความเข้าใจที่แท้จริง คุณค่าของอุเบกขาต่อชีวิตประจำวันสามารถสรุปได้หลายด้าน ประการแรกคือ ความสงบและมั่นคงทางจิตใจ โดยการวางใจอย่างเป็นกลางช่วยให้บุคคลไม่หวั่นไหวตามอารมณ์ชั่วขณะ ประการที่สองคือ การพัฒนาความเห็นอกเห็นใจ เนื่องจากอุเบกชาทำให้สามารถมองเหตุการณ์และพฤติกรรมของผู้อื่นอย่างเป็นกลาง ส่งผลให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจต่อผู้อื่นมากขึ้น ประการที่สามคือ การป้องกันความขัดแย้ง เพราะการลดอคติและความลำเอียงช่วยลดโอกาสในการเกิดข้อพิพาทหรือความรุนแรงทางสังคม และสุดท้ายคือ การเสริมสร้างปัญญา ทำให้บุคคลสามารถพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีสติและรอบคอบ การประยุกต์ใช้อุเบกขาในชีวิตจริงสามารถพบได้ในหลายบริบท ในระดับครอบครัว การวางใจเป็นกลางช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่เกิดการโต้เถียงรุนแรง ที่สถานที่ทำงาน อุเบกชาช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาภาพรวมของปัญหาได้โดยไม่ตัดสินเพียงความผิดพลาดระยะสั้น และในสังคมโดยรวม การส่งเสริมอุเบกชาสามารถลดความรุนแรงและความเกลียดชัง เปิดโอกาสให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างสันติและยั่งยืน ดังนั้น อุเบกชาจึงมิใช่เพียงหลักธรรมทางจิตวิญญาณ แต่เป็นเครื่องมือทางปัญญาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างสังคมที่สงบและเข้าใจซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างขันติและอุเบกขากับการลดความขัดแย้ง

ขันติและอุเบกขามีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการที่ซับซ้อนและเสริมสร้างซึ่งกันและกันในกระบวนการจัดการความขัดแย้ง ขันติเป็นคุณธรรมที่เน้นการควบคุมอารมณ์ การอดทนต่อความท้าทาย และการเผชิญหน้ากับความเห็นต่างโดยไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง ในขณะที่อุเบกขาเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถวางใจในความเป็นกลาง รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และลดการตัดสินใจโดยอิงอารมณ์เพียงอย่างเดียว (สมคิด, 2562) เมื่อขันติและอุเบกขาถูกนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกัน จะเกิดผลเชิงบูรณาการที่สำคัญต่อกระบวนการจัดการความขัดแย้ง การอดทนต่อความเห็นต่างตามแนวทางของขันติร่วมกับการวางใจในความเป็นกลางของอุเบกขา ช่วยให้บุคคลสามารถเปิดใจกว้าง รับฟังมุมมองที่หลากหลาย และลดความตึงเครียดทางอารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดสติปัญญาและเมตตาในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการลดความขัดแย้งในระดับบุคคล

และสังคม ในบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองและสังคม การปลูกฝังขันติและอุเบกขามีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพและความสามัคคี การนำหลักธรรมทั้งสองไปใช้ในระบบการศึกษา สื่อสารมวลชน และการอบรมเชิงจิตสำนึก ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของความอดทนและการวางใจเป็นกลางในหมู่ประชาชน ทำให้สังคมมีความมั่นคงและมีทิศทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างรอบคอบและสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น (จันทร์เพ็ญ, 2560) โดยสรุป ขันติและอุเบกขาไม่เพียงแต่เป็นคุณธรรมส่วนบุคคล แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจร่วมกันในสังคม การบูรณาการทั้งสองหลักธรรมจึงเป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมสันติภาพและความสามัคคีในบริบทสังคมไทย

การประยุกต์ใช้หลักขันติและอุเบกขาในสังคมไทย

ในปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับความท้าทายด้านความขัดแย้งในหลายระดับ ทั้งในครอบครัว ชุมชน สถานที่ทำงาน และระดับประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและความมั่นคงของสังคม หลักธรรมขันติและอุเบกขา ซึ่งเน้นการอดทน การควบคุมอารมณ์ และการวางใจเป็นกลาง จึงถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการลดและป้องกันความขัดแย้งเหล่านี้ (Chantachon, 2019; Phanuphong, 2021)

การประยุกต์ใช้ในระดับบุคคลและครอบครัว

การประยุกต์ใช้ขันติและอุเบกขาในชีวิตประจำวันมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจภายในครอบครัว การฝึกฝนทั้งสองคุณธรรมนี้ช่วยให้บุคคลสามารถจัดการกับความขัดแย้งและความเครียดในชีวิตประจำวันได้อย่างมีสติ เช่น การไม่ตอบโต้ด้วยความโกรธ การฟังอย่างตั้งใจ และการยอมรับความแตกต่างระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสงบและความสมานฉันท์ในครอบครัว (Sangthong, 2020)

1) ขันติในระดับบุคคลและครอบครัว ขันติ หรือความอดทน เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ช่วยให้บุคคลสามารถรับมือกับปัญหาและความขัดแย้งโดยไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงหรือความเกลียดชัง การฝึกขันติจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรม โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยความเครียดหรือความขัดแย้ง (Thammasiri, 2018)

ในระดับบุคคล การฝึกขันติช่วยให้สามารถอดทนต่อความผิดพลาดของตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีสติ ซึ่งเป็นการส่งเสริมทัศนคติที่สร้างสรรค์และการแก้ไขปัญหาโดยไม่โทษผู้อื่น นอกจากนี้ ขันติยังช่วยให้บุคคลสามารถรับมือกับความกดดันทางสังคมและเศรษฐกิจได้อย่างมีเหตุผล

ในบริบทของครอบครัว การฝึกขันติทำให้สมาชิกครอบครัวสามารถฟังและเข้าใจความคิดเห็นหรือความรู้สึกของกันและกันโดยไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง การฝึกนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความขัดแย้งภายในครอบครัวและสร้างบรรยากาศของความเข้าใจร่วมกัน

2) อุเบกขาในระดับบุคคลและครอบครัว อุเบกขา หมายถึงการมีจิตใจเป็นกลาง ไม่ยึดติดกับอารมณ์หรือความรู้สึกที่ผันผวน การฝึกอุเบกขาช่วยให้บุคคลมีสมดุลทางอารมณ์และสามารถมองปัญหาอย่างรอบคอบ (Pongsuwan, 2017)

ในระดับบุคคล การฝึกอุเบกขาทำให้สามารถวางใจเป็นกลางต่อตนเอง ลดการวิจารณ์ตนเอง และสร้างความสงบภายในจิตใจ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถเผชิญกับความล้มเหลวหรืออุปสรรคได้อย่างสมดุล

ในระดับครอบครัว การมีอุเบกขาช่วยให้สมาชิกครอบครัวสามารถรับฟังและเข้าใจมุมมองของกันและกันโดยไม่ถูกอารมณ์ครอบงำ การปฏิบัตินี้ไม่เพียงลดความขัดแย้ง แต่ยังส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีและยั่งยืน การวางใจเป็นกลางยังสามารถนำไปประยุกต์ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญ เช่น การแต่งงาน การมีบุตร หรือการสูญเสียสมาชิกครอบครัว โดยช่วยให้การปรับตัวเป็นไปอย่างราบรื่นและสมดุล

3) แนวทางส่งเสริมขันติและอุเบกขาในครอบครัว

การสร้างนิสัยขันติและอุเบกขาควรเริ่มตั้งแต่เด็ก ผ่านกิจกรรมทางการศึกษาและการเลี้ยงดูภายในบ้าน การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการพูดคุยอย่างเปิดใจในครอบครัวช่วยให้สมาชิกทุกคนเรียนรู้การฟังและเข้าใจซึ่งกันและกัน ในขณะเดียวกัน ผู้ใหญ่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติขันติและอุเบกขา เพื่อให้เด็กได้เห็นและเรียนรู้จากพฤติกรรมที่แท้จริง นอกจากนี้ การใช้กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนทั้งสองคุณธรรมจะช่วยให้การปฏิบัติเหล่านี้กลายเป็นธรรมชาติและยั่งยืนในชีวิตประจำวัน (Sangthong, 2020; Phanuphong, 2021)

การประยุกต์ใช้ในระดับองค์กร

การนำหลักขันติและอุเบกชาไปประยุกต์ใช้ในระดับองค์กรถือเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถลดความขัดแย้งภายในองค์กร เสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี และเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (Chantachon, 2019) หลักการทั้งสองนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนบุคคลเท่านั้น แต่สามารถปรับใช้เพื่อยกระดับการบริหารจัดการและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในด้านการบริหารและภาวะผู้นำ ขันติช่วยให้ผู้บริหารสามารถอดทนต่อแรงกดดันและความท้าทายที่เกิดขึ้นระหว่างการตัดสินใจ โดยสามารถพิจารณาปัญหาอย่างรอบคอบและมีเหตุผล ในขณะที่อุเบกชาช่วยให้ผู้บริหารหลีกเลี่ยงการเข้าข้างหรือเลือกปฏิบัติ จึงสามารถพิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นกลางและยุติธรรม การประยุกต์ใช้หลักทั้งสองนี้จึงช่วยสร้างความไว้วางใจและความเคารพระหว่างผู้บริหารกับพนักงาน อีกทั้งยังส่งเสริมการตัดสินใจที่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

ในด้านความสัมพันธ์ภายในองค์กร ขันติช่วยให้พนักงานสามารถอดทนต่อความแตกต่างทางความคิดและวัฒนธรรมของเพื่อนร่วมงานได้มากขึ้น ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดจากความเห็นไม่ตรงกัน ขณะเดียวกัน อุเบกชาช่วยให้พนักงานสามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้ โดยไม่ยึดติดกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยืดหยุ่นและปรับตัวได้ดี สำหรับการพัฒนาทีมงาน

และการแก้ปัญหา ขันติและอุเบกชาช่วยลดการโต้เถียงและความขัดแย้งภายในทีม ส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและความร่วมมือระหว่างสมาชิก การใช้หลักดังกล่าวอย่างต่อเนื่องสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันและการบรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การประยุกต์ใช้ขันติและอุเบกชาในระดับองค์กรไม่เพียงแต่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและภาวะผู้นำของบุคลากรเท่านั้น แต่ยังสร้างความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ภายในองค์กร ทำให้สังคมไทยโดยรวมมีความสงบสุขและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น (Pongsuwan, 2017; Thammasiri, 2018)

สรุป

ในบริบทของสังคมไทยที่เผชิญกับความขัดแย้งหลากหลายมิติ ทั้งทางการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “ขันติ” (ความอดทน) และ “อุเบกขา” (ความวางใจเป็นกลาง) ถือเป็นแนวทางสำคัญในการคลี่คลายและลดความขัดแย้งอย่างยั่งยืน การนำหลักธรรมทั้งสองมาใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศอย่างครอบคลุม ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับความขัดแย้งในสังคมไทย ซึ่งความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบันมีความซับซ้อน และหลากหลาย ตั้งแต่ความแตกต่างทางความคิดการเมือง ศาสนา ไปจนถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคม ทำให้เกิดความแตกแยก ไม่ไว้ใจกัน และลดทอนความร่วมมือในระดับต่าง ๆ ทั้งในครอบครัว ชุมชน และระดับชาติหลักขันติ และอุเบกขาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างวัฒนธรรมแห่งความเข้าใจ เพราะขันติช่วยให้มนุษย์อดทนต่อความเห็นต่างและสถานการณ์ที่ท้าทาย ขณะที่อุเบกขาช่วยให้สามารถมองปัญหาอย่างไม่เอนเอียง และตัดสินใจอย่างมีสติ และเมตตา ความหมาย และคุณค่าของหลักธรรมขันติ และอุเบกขา ขันติ คือความอดทน อดกลั้น และยอมรับต่อความยากลำบาก ความเจ็บปวด หรือความเห็นต่างอย่างไม่ตอบโต้ด้วยความรุนแรง ขันติเป็นพื้นฐานของความมั่นคงทางอารมณ์ การควบคุมตนเอง และเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดการปะทะทางความคิดในสังคม อุเบกขา คือความวางเฉยอย่างมีสติ และเมตตา ไม่เอนเอียง ไม่ลำเอียง และไม่ปล่อยให้อารมณ์ หรืออคติควบคุมการตัดสินใจ คุณค่าของอุเบกขาคือการช่วยให้บุคคลมองเห็นภาพรวมของปัญหาอย่างเป็นธรรม และวางจิตใจในทางสายกลาง ทั้งสองหลักธรรมนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เพราะขันติเป็นขั้นแรกของการควบคุมอารมณ์ ส่วนอุเบกขาเป็นระดับที่สูงขึ้นของการวางใจเป็นกลางโดยมีปัญญา และความเข้าใจเป็นฐานรองรับ

การปลูกฝังขันติ และอุเบกขาในตนเอง และในสมาชิกครอบครัว ทำให้เกิดความเข้าใจ เคารพความคิดเห็นของกันและกัน ลดความรุนแรงทางวาจา และอารมณ์ในบ้าน ระดับชุมชน และองค์กร ผู้นำชุมชนและบุคลากรในองค์กรสามารถใช้ขันติ และอุเบกขาในการจัดการความขัดแย้งระหว่างสมาชิก สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง ยอมรับความหลากหลาย และเน้นการพูดคุยด้วยเหตุผล ขันติ และอุเบกขาไม่ใช่เพียงหลักธรรมในเชิงศาสนาเท่านั้น แต่เป็นหลักปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างสังคมไทยให้มีความสงบสุข ท่ามกลางความ

หลากหลาย และความขัดแย้งอย่างลึกซึ้งในปัจจุบัน เพื่อให้ประเทศไทยเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความเข้าใจ การให้อภัย และความสงบสุขอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ส่งเสริมการปลูกฝังหลักขันติและอุเบกขาในระดับบุคคลและครอบครัว การฝึกขันติช่วยให้บุคคลอดทนต่อความเห็นต่างและความท้าทาย ลดความเครียดและความโกรธในการสื่อสาร การฝึกอุเบกขาช่วยให้มองปัญหาอย่างเป็นกลาง มีสติ ไม่เอนเอียง และสามารถตัดสินใจด้วยเหตุผลและเมตตา การสร้างกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น เวิร์กชอป การสนทนาเชิงสติ การทำสมาธิในครอบครัว สามารถลดความรุนแรงทางอารมณ์และความขัดแย้งภายในบ้าน

2. ประยุกต์ใช้หลักขันติและอุเบกขาในชุมชนและองค์กร ผู้นำชุมชนสามารถใช้ขันติและอุเบกขาเป็นแนวทางการจัดการข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิก การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยอมรับความหลากหลาย เปิดโอกาสให้สมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยไม่ตัดสินหรือตอบโต้รุนแรง การฝึกอบรมผู้นำและบุคลากรเกี่ยวกับหลักธรรมเหล่านี้สามารถลดความขัดแย้งทางการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมในระดับชุมชน

3. ใช้ขันติและอุเบกขาเป็นแนวทางในการสร้างสังคมไทยที่สงบสุข การปลูกฝังหลักธรรมในระดับชาติ เช่น การสอดแทรกในหลักสูตรการศึกษา การรณรงค์สังคมที่เน้นความเข้าใจและการให้อภัย สามารถช่วยลดความแตกแยกทางสังคม หลักธรรมเหล่านี้ช่วยสร้างความร่วมมือและความเชื่อมั่นระหว่างบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ท่ามกลางความหลากหลายทางการเมือง ศาสนา และเศรษฐกิจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาวิธีการวัดผลของการฝึกขันติและอุเบกขา พัฒนาเครื่องมือประเมินระดับความอดทนและความวางใจเป็นกลางในชีวิตประจำวัน วิเคราะห์ผลต่อความขัดแย้งทั้งในครอบครัว ชุมชน และองค์กร

2. วิจัยผลของการนำหลักธรรมไปใช้ในบริบทความขัดแย้งทางสังคม ศึกษากรณีตัวอย่างของชุมชนหรือองค์กรที่นำขันติและอุเบกขามาประยุกต์ใช้ เปรียบเทียบระดับความขัดแย้งก่อนและหลังการนำหลักธรรมมาใช้

3. พัฒนาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในระดับนโยบายสาธารณะ ศึกษาความเป็นไปได้ในการบูรณาการขันติและอุเบกขาในหลักสูตรการศึกษา นโยบายการสร้างสังคมสมานฉันท์ และกิจกรรมสาธารณะ

วิเคราะห์ผลกระทบต่อความเชื่อมั่นระหว่างกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

จันทร์เพ็ญ. (2560). *บทบาทของขันติและอุเบกขาในการลดความขัดแย้งในสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย.

ไชยวัฒน์. (2557). *อุเบกขาในพระพุทธศาสนา: แนวทางการปฏิบัติและคุณค่า.* นครราชสีมา: สำนักพิมพ์ธรรมะศึกษา.

ธรรมสังคหวัตถุ. (2558). *พละ 5 และการฝึกปฏิบัติธรรม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสังคหวัตถุ.

พระไตรปิฎก. (2555). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมชัย.

พระพุทธศาสนสถาน. (2560). *ความหมายและคุณค่าของขันติในพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนสถาน.

สำนักงานพจนานุกรม. (2559). *พจนานุกรมพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

สุภาวดี. (2561). *คุณธรรมสากลและการประยุกต์ใช้ขันติในสังคมพหุวัฒนธรรม.* เชียงใหม่: สำนักพิมพ์คุณธรรมศึกษา.

สมคิด. (2562). *ขันติและอุเบกขา: กลยุทธ์การจัดการความขัดแย้ง.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมคิด. (2563). *ผลกระทบของความขัดแย้งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เศรษฐศาสตร์.

จิตติมา. (2562). *การสื่อสารและความขัดแย้งในสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สังคมศาสตร์.

พิมพ์ชนก. (2564). *ความขัดแย้งและการจัดการในสังคมไทย: มุมมองเชิงพุทธธรรม.* เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ธรรมวิถี.

ประเสริฐ. (2560). *ความตึงเครียดและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มในชุมชน.* นครราชสีมา: สถาบันวิจัยสังคม.

สุนทร. (2561). *ผลกระทบของความขัดแย้งต่อสุขภาพจิตและชุมชน.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จิตวิทยาไทย.

วิริยะ. (2563). *ขันติและอุเบกขา: หลักธรรมพุทธเพื่อการจัดการอารมณ์และความขัดแย้ง.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

Chantachon, P. (2019). Application of patience and equanimity in Thai organizations. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Chuthaputti, A. (2020). Conflict in Thai society: dimensions and impacts. Bangkok: Social Studies Press.

Phan, S. (2019). The role of patience and equanimity in modern Thai society. Thai Ethics Journal, 12(2), 45–60.

Phanuphong, S. (2021). Patience and equanimity in everyday Thai life. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.

Phongphit, P. (2021). Diversity of thought and conflict in Thai society. Bangkok: Political and Social Studies Press.

Phumrat, N., Charoensuk, T., & Wongsuwan, K. (2022). The impact of social media on social conflict. Thai Journal of Mass Communication, 18(1), 23–38.

Pongpattananurak, N. (2021). Social and technological change in Thailand. Bangkok: Information Technology Press.

Pongsuwan, N. (2017). Upekkha: Building emotional and mental balance. Bangkok: Thammasat University Press.

Ratanakul, P. (2020). Group identity and social conflict. Thai Journal of Sociology, 14(3), 77–92.

Sangthong, W. (2020). Developing patience and equanimity in Thai families. Bangkok: Mahidol University Press.

Sirisrisak, P., & Charoensuk, T. (2022). Thai society in the digital age: changes and challenges. Bangkok: Thammasat University Press.

Sukwong, M. (2021). Developing mental immunity through Buddhist principles. Thai Journal of Psychology, 10(2), 101–115.

Suwan, K. (2021). Verbal and behavioral violence in contemporary Thai society. Bangkok: Behavioral Science Press.

Thammasiri, T. (2018). Khanti: Training methods and personality development. Nakhon Pathom: Silpakorn University Press.

Thongchai, C. (2020). Upekkha and coexisting with others: Application in daily life. Journal of Buddhist Studies, 8(1), 15–30.

Wongsuwan, S. (2019). Conflict and diversity in Thai society. Bangkok: Social Studies Press.

วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Academic Article

Application of the Four Bases of Power to Enhance Physical, Mental Health and Cooperation in Contemporary Thai Society

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างสุขภาพกาย ใจ และความร่วมมือในสังคมไทยปัจจุบัน

Phrakhrupalad Supot Subhakicco Inthachai[1*]

พระครูปลัด สุพจน์ สุภกิจฺโจ อินทะชัย[1*]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Phrakhrupalad Supot Subhakicco Inthachai*

พระครูปลัด สุพจน์ สุภกิจฺโจ อินทะชัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Mahavajiralongkornpalitheravadarajavidyalaya, Thailand.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวชิราลงกรณบาลีเถรวาทราชวิทยาลัย

Email: supitcha96@gmail.com

คำสำคัญ:
การประยุกต์ใช้, อิทธิบาท 4, สุขภาวะ, ความร่วมมือทางสังคม

Keywords:
Application, Four Bases of Power, Health, Social Cooperation

Article history:
Received: 30/11/2025
Revised: 25/12/2025
Accepted: 10/02/2026
Available online: 25/03/2026

How to Cite:
Inthachai, P. et al. (2026). Application of the Four Bases of Power to Enhance Physical, Mental Health and Cooperation in Contemporary Thai Society. *Journal Dhamma for Life,* 603-613.

ABSTRACT

This article aims to study the application of the Four Bases of Iddhipati to enhance physical and mental health and cooperation in contemporary Thai society. It analyzes the application of the four bases of Buddhism, namely, Iddhipati, consisting of Chanda, Viriya, Citta, and Vimangsa, to promote physical well-being, mental well-being, and cooperation at the individual and social levels in the current context of Thai society amidst rapid economic, social, and cultural changes. The application of these principles can serve as an effective tool for developing quality of life and relationships in society, especially in an era where people are facing stress, non-communicable diseases, and a lack of collective power in social development.

The analysis results show that the four bases of Iddhipati are consistent with the approach to promoting health in a holistic dimension, where “Chanda” helps create internal motivation for individuals to care about taking care of their physical and mental health, “Viriya” promotes perseverance in changing health behaviors, “Chitta” promotes concentration, mindfulness, and attention to daily actions, while “Vimangsa” helps individuals to know how to evaluate and improve their behaviors rationally. In addition, the application of the four bases of Iddhipati at the group and organizational levels also helps to enhance cooperation, responsibility, and ethics in living together in society. The integration of these principles should be promoted. In the process of learning, working and living together in the daily life of Thai people more concretely.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างสุขภาพกาย ใจ และความร่วมมือในสังคมไทยปัจจุบัน วิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางใจ และการสร้างความร่วมมือในระดับบุคคลและสังคมไทยในบริบทปัจจุบัน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว การประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสัมพันธ์ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนเผชิญกับปัญหาความเครียด โรคไม่ติดต่อเรื้อรัง และการขาดพลังร่วมในการพัฒนาสังคม

ผลการวิเคราะห์พบว่า หลักอิทธิบาท 4 มีความสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมสุขภาพในมิติองค์รวม โดย “ฉันทะ” ช่วยสร้างแรงจูงใจภายในให้บุคคลใส่ใจในการดูแลสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ “วิริยะ” เสริมสร้างความพากเพียรในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ “จิตตะ” ส่งเสริมการมีสมาธิ สติ และความใส่ใจต่อการกระทำในชีวิตประจำวัน ขณะที่ “วิมังสา” ช่วยให้บุคคลรู้จักประเมินผล และปรับปรุงพฤติกรรมอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ การนำอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในระดับกลุ่ม และองค์กร ยังช่วยเสริมสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบ และจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยควรมีการส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการหลักธรรมนี้ในกระบวนการเรียนรู้ การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวันของประชาชนไทยอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมไทยต้องเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน ทั้งเรื่องสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม ปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความเครียดจากการทำงาน ความไม่สมดุลของชีวิตสมัยใหม่ และการเปลี่ยนแปลงของค่านิยมทางสังคม ส่งผลให้ปัญหาสุขภาพกายและจิตใจมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ ความขัดแย้งหรือความแตกแยกในสังคมยังส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและการพัฒนาของประเทศ (Sukwises & Pongpairoj, 2022; Charoenwong et al., 2021) หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งปัญญาที่ทรงคุณค่าและผ่านการพิสูจน์การปฏิบัติเป็นเวลาหลายพันปี หนึ่งในหลักธรรมที่มีความสำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน คือ “หลักอิทธิบาท 4” ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ), วิริยะ (ความเพียร), จิตตะ (ความตั้งใจ), และวิมังสา (การพินิจพิจารณาอย่างมีสติ) (Phongpaichit, 2020; Piyawat, 2019). หลักอิทธิบาท 4 มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมพลังใจและสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม การประยุกต์ใช้หลักนี้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกาย ใจ และความสัมพันธ์ในสังคม โดยเน้นการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยความตั้งใจและปัญญา (Lertworasirikul & Wongboonsin, 2021) แม้ว่าจะมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของหลักอิทธิบาท 4 ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตของบุคคล แต่การศึกษาเชิงระบบที่นำ

หลักอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทยยุคใหม่ยังมีจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่มุมของการลดความขัดแย้งในครอบครัวและชุมชน รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างยั่งยืน (Thanakit & Boonchutima, 2023). การขาดงานวิจัยในบริบทนี้เป็นช่องว่างสำคัญที่บ่งชี้ว่าจำเป็นต้องมีการศึกษาเชิงประยุกต์เพื่อทดสอบแนวทางการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการส่งเสริมสุขภาพกาย ใจ และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างครบวงจร

ดังนั้น การทำความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 จึงเป็นเรื่องจำเป็นและเร่งด่วน เพื่อให้บุคคลและสังคมไทยสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างครบถ้วน ทั้งด้านกาย ใจ และสังคม การวิจัยนี้มีเป้าหมายที่จะเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว และเสนอแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยในยุคปัจจุบัน เพื่อสร้างสุขภาพและความสุขอย่างแท้จริงในสังคมไทย

หลักอิทธิบาท 4 กับสุขภาพจิต

สุขภาพจิตถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต ซึ่งมีผลต่อความสุข ความสำเร็จ และการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลในสังคมยุคปัจจุบัน หลายคนประสบปัญหาความเครียด ความวิตกกังวล หรือภาวะซึมเศร้า ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก เช่น ความกดดันจากงาน ครอบครัว หรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หลักอิทธิบาท 4 ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นเรื่องความตั้งใจ ความเพียร ความเอาใจใส่ และการพิจารณา สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิต ลดความเครียด และสร้างสติปัญญาในการรับมือกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551; มลธิดา, 2564; พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี et al., 2565)

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาท 4 กับสุขภาพจิต

หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ, วิริยะ, จิตตะ และวิมังสา เป็นแนวทางปฏิบัติทางจิตใจที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพจิตของมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2545) องค์ประกอบทั้งสี่นี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับองค์ประกอบสำคัญของสุขภาพจิต เช่น ความสามารถในการจัดการอารมณ์ ความพอใจในชีวิต และความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น โดยหลักอิทธิบาท 4 สามารถวางรากฐานทางจิตใจที่มั่นคงและเป็นแรงจูงใจให้บุคคลพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน

ฉันทะ (ความพอใจ ความรักในสิ่งที่ทำ) ฉันทะหมายถึงแรงขับภายในที่ช่วยให้บุคคลมีความหมายและคุณค่าในการใช้ชีวิต การมีฉันทะสูงทำให้บุคคลสามารถลดความเบื่อหน่ายและความเครียดจากกิจกรรมประจำวัน ในทางตรงกันข้าม การขาดฉันทะอาจก่อให้เกิดความรู้สึกหมดแรงใจ และเสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้าระยะยาว (มลธิดา, 2564) การแสดงฉันทะอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นการสร้างรากฐานทางอารมณ์ที่มั่นคงและเพิ่มแรงจูงใจในการทำงานหรือการเรียน

วิริยะ (ความเพียร ความพยายาม) วิริยะเป็นความมุ่งมั่นและความเพียรในการเผชิญกับอุปสรรค ช่วยเสริมสร้างความอดทนและลดความเครียดจากความล้มเหลว นอกจากนี้ยังพัฒนาภูมิคุ้มกันทางใจให้บุคคลสามารถรับมือกับความยากลำบากในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การขาดวิริยะอาจทำให้บุคคลยอมแพ้ง่ายและเพิ่มความเสี่ยงต่อความวิตกกังวลหรือพฤติกรรมเสพติด (พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี et al., 2565) ดังนั้นการฝึกฝนวิริยะจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ

จิตตะ (ความเอาใจใส่ ตั้งใจแน่วแน่) จิตตะหมายถึงความตั้งใจแน่วแน่และความเอาใจใส่ในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้บุคคลมีสมาธิและสามารถอยู่กับปัจจุบัน ลดความฟุ้งซ่านและความวิตกกังวล การขาดจิตตะอาจส่งผลต่อความสามารถในการควบคุมอารมณ์และเพิ่มความเสี่ยงต่อโรควิตกกังวล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2545) การพัฒนาจิตตะจึงเป็นการฝึกสมาธิและเพิ่มความชัดเจนในการคิดและการตัดสินใจ

วิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญ) วิมังสาคือการพิจารณาใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถประเมินตนเองและปรับปรุงพฤติกรรมอย่างมีวิจารณญาณ ลดความสับสนและความเครียด การขาดวิมังสาอาจนำไปสู่การตัดสินใจผิดพลาดและปัญหาสุขภาพจิตระยะยาว (มลธิดา, 2564) การฝึกวิมังสาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความชัดเจนทางความคิดและการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม

จากการพิจารณาองค์ประกอบทั้งสี่ของหลักอิทธิบาท 4 จะเห็นได้ว่าหลักการดังกล่าวเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพจิตของมนุษย์ในทุกช่วงวัย ทั้งยังช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางใจ ลดความเครียด และเพิ่มความสุขจากภายในอย่างยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551; พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี et al., 2565) การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันจึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต แต่ยังเป็นกลไกป้องกันปัญหาสุขภาพจิตในระยะยาว

ผลของการขาดหลักอิทธิบาท 4 ต่อสุขภาพจิต

การขาดหลักอิทธิบาท 4 ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตในหลายมิติอย่างชัดเจน หลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจและแรงจูงใจ), วิริยะ (ความพากเพียรและความอดทน), จิตตะ (สมาธิและการควบคุมจิตใจ), และวิมังสา (การพิจารณาและการตัดสินใจอย่างรอบคอบ) เมื่อบุคคลขาดหนึ่งหรือหลายด้านของอิทธิบาท 4 จะส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจและคุณภาพชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ การขาดฉันทะนำไปสู่การสูญเสียแรงจูงใจในชีวิตประจำวัน ขาดความพอใจในกิจกรรมต่าง ๆ และอาจนำไปสู่ความเบื่อหน่ายหรืออาการซึมเศร้าในทำนองเดียวกัน การขาดวิริยะทำให้บุคคลยอมแพ้ง่าย ขาดความอดทนต่อความท้าทาย และสะสมความเครียดอย่างต่อเนื่อง การขาดจิตตะส่งผลให้สมาธิและการควบคุมอารมณ์ลดลง ทำให้เกิดความว้าวุ่นใจ ขาดสมาธิในการทำงาน และไม่สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน การขาดวิมังสา ทำให้การประเมินตนเองและการตัดสินใจผิดพลาดบ่อยครั้ง นำไปสู่ความขัดแย้งภายในจิตใจและความเครียดที่เพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาผลรวมของการขาดอิทธิบาท 4 จะเห็นได้ว่าบุคคลดังกล่าวมีความอ่อนแอทางจิตใจ เสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิต เช่น ความเครียดเรื้อรัง ซึมเศร้า และความวิตกกังวล นอกจากนี้ ผลกระทบยังลุกลามไปยังครอบครัว

สังคม และการทำงาน ทำให้เกิดความไม่สมดุลในชีวิตประจำวัน การฝึกฝนและยึดมั่นในหลักอิทธิบาท 4 จึงถือเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพจิตที่มั่นคง ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทั้งด้านอารมณ์ ความคิด และความสัมพันธ์กับผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551; มลธิดา, 2564; พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี et al., 2565)

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างสุขภาพกาย

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ที่ชี้แนะแนวทางปฏิบัติให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน (พระธีรดา & พระมหาดาวสยาม, 2563) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งแต่ละประการมีบทบาทต่อการสร้างพฤติกรรมสุขภาพและการพัฒนาตนเองในทุกมิติ การศึกษาในเชิงพฤติกรรมศาสตร์พบว่าแรงจูงใจภายใน ความเพียรพยายาม ความตั้งใจมั่น และการประเมินตนเองอย่างมีเหตุผล เป็นปัจจัยสำคัญต่อการรักษาพฤติกรรมสุขภาพระยะยาว (พระบุญเสริม & จักรี, 2565)

การใช้ฉันทะและวิริยะในการดูแลร่างกาย

การดูแลร่างกายอย่างยั่งยืนไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับความรู้ด้านโภชนาการและการออกกำลังกายเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งกับปัจจัยด้านจิตใจและพฤติกรรมที่สนับสนุนการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ในบริบทนี้ หลักการของ ฉันทะ และ วิริยะ ตามแนวทางพุทธธรรม มีบทบาทสำคัญในการสร้างและรักษาพฤติกรรมสุขภาพที่ยั่งยืน

ฉันทะ หมายถึง ความเต็มใจ ความสนใจ และความสุขในการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง การมีฉันทะต่อการดูแลร่างกาย เช่น การออกกำลังกายหรือการเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ทำให้บุคคลสามารถมองกิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเติมพลังบวกให้กับชีวิตประจำวัน ความเต็มใจนี้ไม่เพียงสร้างแรงจูงใจภายในแต่ยังช่วยลดความรู้สึกบังคับหรือความเครียดจากการปฏิบัติด้านสุขภาพ

ในขณะที่ วิริยะ คือความเพียร ความมุ่งมั่น และความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ความมีวิริยะทำให้บุคคลสามารถรักษาพฤติกรรมสุขภาพได้ต่อเนื่องแม้เผชิญกับความท้าทาย เช่น เวลาจำกัด ความเหนื่อยล้า หรือความเครียดจากภาระหน้าที่ในชีวิตประจำวัน การผสมผสานฉันทะและวิริยะจึงเสริมสร้างทั้งแรงจูงใจและความต่อเนื่องของพฤติกรรมสุขภาพ

งานวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์สนับสนุนว่าการมีแรงจูงใจภายในควบคู่กับความพากเพียร มีผลต่อการสร้างพฤติกรรมสุขภาพที่ยั่งยืน แตกต่างจากแรงจูงใจภายนอกที่มักให้ผลเพียงชั่วคราว การประยุกต์หลักฉันทะและวิริยะจึงสามารถนำไปใช้เพื่อส่งเสริมการเริ่มต้นและรักษาพฤติกรรมสุขภาพในสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยทำงานที่ต้องเผชิญกับความเครียดและเวลาที่จำกัด (พระธีรดา & พระมหาดาวสยาม, 2563; พระบุญเสริม & จักรี, 2565)

ด้วยเหตุนี้ การฝึกฝนฉันทะและวิริยะจึงไม่ใช่เพียงการพัฒนาจิตใจทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลยุทธ์เชิงพฤติกรรมที่สามารถบูรณาการเข้ากับการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคในระดับบุคคลและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จิตตะและวิมังสากับการปรับพฤติกรรมสุขภาพ

จิตตะและวิมังสาเป็นแนวคิดเชิงพุทธธรรมที่มีความสำคัญต่อการปรับพฤติกรรมสุขภาพอย่างเป็นระบบ โดย จิตตะ หมายถึง การมีสมาธิและตั้งใจจดจ่อกับกิจกรรมที่ทำอย่างเต็มที่ ขณะที่ วิมังสา เป็นกระบวนการพิจารณาไตร่ตรองและตรวจสอบการกระทำด้วยเหตุผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในผลลัพธ์และความเหมาะสมของการกระทำนั้น ๆ (พระธีรดา & พระมหาดาวสยาม, 2563) การประยุกต์ใช้จิตตะและวิมังสาในการปรับพฤติกรรมสุขภาพสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การบันทึกข้อมูลสุขภาพเพื่อประเมินความก้าวหน้าของตนเอง การวางแผนโภชนาการอย่างรอบคอบ การฝึกสมาธิระหว่างการออกกำลังกาย หรือแม้กระทั่งการสังเกตพฤติกรรมประจำวันที่ส่งผลต่อสุขภาพ การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ (awareness) ต่อพฤติกรรมของตน และสามารถปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การบูรณาการจิตตะและวิมังสากับกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพยังช่วยเสริมสร้าง สติ วินัย และปัญญา ทำให้พฤติกรรมสุขภาพไม่ใช่เพียงกิจกรรมชั่วคราว แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ยั่งยืน การปฏิบัติเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสุขภาพเชิงรุก (proactive health behavior) ที่เน้นการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและมีระบบ ซึ่งนอกจากจะลดความเสี่ยงต่อโรคเรื้อรังแล้ว ยังส่งเสริมคุณภาพชีวิตในระยะยาวได้อย่างชัดเจน

อิทธิบาท 4 กับการเสริมสร้างสุขภาพจิต

ฉันทะและจิตตะในการสร้างสมดุลทางอารมณ์

ฉันทะ หมายถึง ความพอใจและความรักใคร่ในสิ่งที่ตนทำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมความสมดุลทางอารมณ์ การมีฉันทะทำให้บุคคลสามารถยอมรับอารมณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีสติ โดยไม่ถูกดึงเข้าสู่ความเครียดหรือความวิตกกังวลที่มากเกินไป การยอมรับความรู้สึกเชิงลบ เช่น ความโกรธ ความเศร้า หรือความผิดหวัง โดยไม่ตัดสินตนเอง เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เกิดความสงบและความมั่นคงทางอารมณ์ การศึกษาของพระอธิการอำพรรณ โรจนธมฺโม (2562) ชี้ให้เห็นว่าการมีฉันทะเป็นรากฐานที่ช่วยให้บุคคลสามารถจัดการกับอารมณ์เชิงลบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยลดปฏิกิริยาที่ไม่พึงประสงค์ต่อสถานการณ์ภายนอก ในขณะที่จิตตะ หมายถึง ความตั้งใจมั่นและความใส่ใจต่อสิ่งที่ทำ รวมถึงการตระหนักรู้ต่อความรู้สึกภายในของตน การฝึกจิตตะเป็นการฝึกสติที่ช่วยให้บุคคลสามารถเฝ้าสังเกตและเข้าใจอารมณ์ของตนเองโดยไม่ถูกครอบงำ การวิจัยของทวีศักดิ์ ประดิษฐ์สุข (2563) พบว่าการพัฒนาจิตตะช่วยลดปฏิกิริยาตอบสนองเชิงลบต่อสิ่งเร้าและเสริมสร้าง

ความมั่นคงทางอารมณ์อย่างยั่งยืน การฝึกจิตตะจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้บุคคลสามารถรับมือกับอารมณ์เชิงลบได้อย่างมีสติและมีประสิทธิภาพ การผสานกันระหว่างฉันทะและจิตตะเป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิผลในการสร้างสมดุลทางอารมณ์ เมื่อบุคคลมีฉันทะ ความพอใจและรักใคร่ในสิ่งที่ทำช่วยลดความตึงเครียดและความวิตกกังวล ขณะเดียวกัน การมีจิตตะทำให้สามารถตระหนักรู้และจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ การรวมสองปัจจัยนี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลรู้สึกพึงพอใจกับกิจกรรมที่ทำ แต่ยังเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมและปรับตัวต่ออารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างสมดุลทางอารมณ์ที่ทั้งยั่งยืนและสอดคล้องกับหลักการพัฒนาตนเองเชิงจิตวิทยาและธรรมะ

วิริยะและวิมังสาเพื่อความเข้มแข็งทางใจ

วิริยะ เป็นคุณลักษณะที่สะท้อนถึงความเพียร ความมุ่งมั่น และความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทางจิตใจและชีวิตประจำวัน บุคคลที่มีวิริยะสามารถฟื้นตัวจากความล้มเหลวและเผชิญหน้ากับความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง การมีวิริยะจึงไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความต่อเนื่องในการฝึกสมาธิ แต่ยังส่งผลให้การควบคุมความคิด การจัดการความเครียด และการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (พระอธิการอำพรรณ โรจนธมฺโม, 2562) ในขณะเดียวกัน วิมังสา เป็นกระบวนการพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบ และประเมินตนเองอย่างรอบคอบ ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถจัดการอารมณ์ ความคิด และการตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล การฝึกวิมังสาไม่เพียงแต่เสริมสร้างการตระหนักรู้ในตนเอง แต่ยังช่วยให้เกิดการปรับพฤติกรรมและทัศนคติที่เหมาะสมต่อความท้าทายต่าง ๆ การประสานระหว่างวิริยะและวิมังสาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางใจและปัญญา เมื่อบุคคลสามารถผสมผสานความเพียรและการพิจารณาอย่างรอบคอบเข้าด้วยกัน จะเกิดความสามารถในการรับมือกับความท้าทาย ปรับตัวต่อสภาวะต่าง ๆ ได้อย่างยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการเติบโตทั้งในด้านจิตใจและการปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างยั่งยืน (ทวีศักดิ์ ประดิษฐ์สุข, 2563)

สรุป การฝึกปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 สามารถส่งเสริมสุขภาพจิตของบุคคลได้อย่างชัดเจน ฉันทะและจิตตะช่วยสร้างสมดุลทางอารมณ์ ขณะที่วิริยะและวิมังสาช่วยสร้างความเข้มแข็งทางใจ การบูรณาการหลักทั้งสี่นี้ในชีวิตประจำวันช่วยให้บุคคลมีสติ มีปัญญา และสามารถจัดการกับความเครียด ความวิตกกังวล และความท้าทายในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างมั่นคง

การส่งเสริมความร่วมมือในสังคมด้วยอิทธิบาท 4

การสร้างความร่วมมือในสังคมถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชน การนำหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความตั้งใจมั่น) และ วิมังสา (การไตร่ตรองพิจารณา) มาใช้สามารถเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างบุคคลและกลุ่มคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างฉันทะร่วมและเป้าหมายร่วมในกลุ่ม

ฉันทะร่วมและเป้าหมายร่วมถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกที่มีฉันทะร่วมมักแสดงออกถึงความพึงพอใจ ความสนใจ และความมุ่งมั่นในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งแรงจูงใจภายในเหล่านี้ส่งผลให้การทำงานของกลุ่มเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ ในทำนองเดียวกัน การกำหนดเป้าหมายร่วมช่วยให้สมาชิกทุกคนมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับทิศทางและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งไม่เพียงเพิ่มความชัดเจนในการทำงานเท่านั้น แต่ยังลดความขัดแย้งและความคลาดเคลื่อนในการประสานงานภายในกลุ่ม (ทวีศักดิ์, 2563) ในเชิงปฏิบัติ การสร้างฉันทะร่วมสามารถเริ่มต้นได้จากการจัดเวทีประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำกิจกรรมระดมความคิด และการตั้งคณะทำงานที่มีบทบาทและหน้าที่ชัดเจน นอกจากนี้ การส่งเสริมวัฒนธรรมกลุ่มที่เน้นความไว้วางใจ ความเคารพซึ่งกันและกัน และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ยังเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยให้ฉันทะและเป้าหมายร่วมมีความเข้มแข็งและยั่งยืนในระยะยาว (นภาพร, 2562)

การใช้จิตตะและวิมังสาในองค์กรและชุมชน

จิตตะและวิมังสาเป็นหลักธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความร่วมมือและการพัฒนาองค์กรหรือชุมชนให้มีความยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักธรรมทั้งสองนี้ช่วยให้กระบวนการทำงานร่วมกันเกิดประสิทธิภาพ ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการตัดสินใจอย่างรอบคอบ จิตตะ หมายถึง ความตั้งใจมั่น ความเอาใจใส่ และความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกับผู้อื่น (ทวีศักดิ์, 2563) การมีจิตตะช่วยให้สมาชิกในกลุ่มสามารถประสานงานและทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น เปิดโอกาสให้เกิดการฟังและเข้าใจความต้องการของผู้ร่วมงานอย่างแท้จริง ซึ่งส่งผลให้การตัดสินใจมีความรอบคอบ เป็นธรรม และลดความเสี่ยงจากความเข้าใจผิดระหว่างสมาชิก ในขณะเดียวกัน วิมังสา เป็นกระบวนการไตร่ตรองพิจารณาอย่างรอบด้านและมีเหตุผล (นภาพร, 2562) การนำวิมังสมาประยุกต์ใช้ในการทำงานช่วยลดความเร่งรีบและความขัดแย้งที่อาจเกิดจากการตัดสินใจแบบทันทีทันใด นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้เกิดการประเมินผลและปรับปรุงกระบวนการทำงานของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ทำให้การแก้ปัญหามีความเหมาะสมและเป็นธรรมต่อทุกฝ่าย เมื่อจิตตะและวิมังสา ถูกนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันในบริบทขององค์กรหรือชุมชน จะเกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความร่วมมือและความสามัคคี สมาชิกมีความผูกพันและเข้าใจกัน ส่งผลให้องค์กรหรือชุมชนสามารถดำเนินงานไปในทิศทางที่ยั่งยืน ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล และการสร้างคุณค่าร่วมอย่างต่อเนื่อง

สรุป

บทความนี้ได้วิเคราะห์ และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ในการเสริมสร้างสุขภาพกาย สุขภาพใจ รวมถึงความร่วมมือในสังคมไทยปัจจุบัน โดยแบ่งเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ การดูแลสุขภาพกาย การเสริมสร้างสุขภาพจิต และการส่งเสริมความร่วมมือในสังคม ผ่านการใช้หลักธรรมแต่ละข้ออย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน การนำฉันทะ และวิริยะมาใช้ในการดูแลร่างกาย ส่งเสริมให้บุคคลมีความพอใจ และความเพียรพยายามในการรักษาสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย และการรับประทานอาหารที่เหมาะสม ขณะที่จิตตะ และวิมังสาช่วยในการปรับพฤติกรรมสุขภาพให้เกิดความตระหนักรู้และการไตร่ตรองอย่างมีสติ เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน ในด้านสุขภาพจิต การบูรณาการฉันทะและจิตตะช่วยให้เกิดสมดุลทางอารมณ์ และการมีสมาธิ ขณะที่วิริยะ และวิมังสาส่งเสริมความเข้มแข็งทางใจให้บุคคลสามารถเผชิญกับความเครียด และความท้าทายในชีวิตได้อย่างมั่นคง และมีปัญญาสำหรับความร่วมมือในสังคม การสร้างฉันทะร่วม และเป้าหมายร่วมในกลุ่ม ส่งเสริมความผูกพัน และความมุ่งมั่นในงานร่วมกัน ส่วนจิตตะ และวิมังสาช่วยให้สมาชิกในองค์กร และชุมชนมีความตั้งใจจริงและการพิจารณาอย่างรอบคอบ ทำให้การทำงานร่วมกันเกิดประสิทธิภาพ และความยั่งยืน สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณที่ทรงพลัง และเหมาะสมสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในยุคปัจจุบัน ทั้งในมิติร่างกาย จิตใจ และสังคม การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ ในชีวิตประจำวันจะช่วยเสริมสร้างความสุข ความเข้มแข็ง และความสามัคคีในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง หลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือทางจริยธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสร้างแรงบันดาลใจในสิ่งดีงาม ฝึกฝนความเพียร ใช้สติปัญญา และพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล หากสังคมไทยสามารถส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจและฝึกใช้หลักอิทธิบาท 4 ได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต และความยั่งยืนของสังคมในระยะยาว ส่วนในด้านความร่วมมือในสังคมไทย หลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความเข้าใจ และความเมตตาต่อผู้อื่น ฉันทะและจิตตะทำให้เรามีความตั้งใจ และใส่ใจในการทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง วิริยะช่วยให้ไม่ยอมแพ้ในความขัดแย้งหรือปัญหาทางสังคม ส่วนวิมังสาช่วยให้เราพิจารณาปัญหาอย่างรอบคอบ เพื่อหาทางออกร่วมกันอย่างสันติ และยั่งยืน ดังนั้น การน้อมนำหลักอิทธิบาท 4 มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันไม่เพียงส่งเสริมสุขภาพกายใจของแต่ละบุคคลเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความรับผิดชอบ และความร่วมมือในสังคมไทย ให้เกิดความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 เสริมสร้างสุขภาพกาย การนำ ฉันทะ (ความพอใจในสิ่งที่ทำ) และ วิริยะ (ความเพียรพยายาม) มาใช้ สามารถช่วยสร้างแรงจูงใจในการดูแลร่างกาย เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่เหมาะสม และการป้องกันโรค การฝึก จิตตะ (ความตั้งใจ) และ วิมังสา (การไตร่ตรองอย่างมีสติ) ทำให้ผู้ปฏิบัติมีความตระหนักและปรับพฤติกรรมสุขภาพได้อย่างยั่งยืน

2. การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 เสริมสร้างสุขภาพจิต การรวม ฉันทะ และ จิตตะ ช่วยสร้างสมดุลทางอารมณ์ และเพิ่มสมาธิ การใช้ วิริยะ และ วิมังสา ช่วยเสริมความเข้มแข็งทางใจ ทำให้สามารถเผชิญความเครียดและปัญหาชีวิตได้มั่นคง

3. การสร้างความร่วมมือในสังคมไทย การสร้าง ฉันทะร่วม และเป้าหมายร่วมในกลุ่ม ช่วยเสริมความผูกพันและความมุ่งมั่นในงานร่วมกัน การใช้ จิตตะ และ วิมังสา ช่วยให้สมาชิกในองค์กรและชุมชนมีความตั้งใจและพิจารณาอย่างรอบคอบ ทำให้การทำงานร่วมกันเกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน การบูรณาการทั้ง 4 องค์ประกอบช่วยให้เกิดความเข้าใจ ความเมตตา และการแก้ปัญหาอย่างสันติในสังคมไทย

4. คุณค่าเชิงจริยธรรมและการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักอิทธิบาท 4 เป็นเครื่องมือทางจิตวิญญาณและจริยธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกมิติ การฝึกใช้หลักธรรมนี้อย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน สามารถสร้างความสุข ความเข้มแข็ง และความสามัคคีในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาผลของการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 กับกลุ่มประชาชนในวัยต่าง ๆ และอาชีพต่าง ๆ เพื่อดูความแตกต่างของผลลัพธ์ต่อสุขภาพกายใจและความร่วมมือในสังคม

2. พัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมหรือกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่บูรณาการหลักอิทธิบาท 4 และวัดผลต่อคุณภาพชีวิตอย่างเป็นระบบ

3. วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้การนำหลักอิทธิบาท 4 ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

4. ศึกษาการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในระดับองค์กรและชุมชน เพื่อต่อยอดเป็นแนวทางสร้างสังคมไทยที่สงบสุขและเข้มแข็ง

เอกสารอ้างอิง

พระอธิการอำพรรณ โรจนธมฺโม. (2562). *อิทธิบาท 4 กับการพัฒนาจิตใจและสุขภาพจิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสถิต.

พระมหาฉัตรชัย ธมฺมวรเมธี, อัญชลี, ก., & สมชาย, ช. (2565). *หลักอิทธิบาท 4 และการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2545). *อิทธิบาท 4 กับการพัฒนาจิตใจ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2551). *หลักอิทธิบาท 4 เพื่อชีวิตที่สมดุล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พระธีรดา & พระมหาดาวสยาม. (2563). *หลักอิทธิบาท 4 กับพฤติกรรมสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พุทธธรรมศึกษา.

พระบุญเสริม & จักรี. (2565). แรงจูงใจภายในและความเพียรพยายามในการสร้างพฤติกรรมสุขภาพระยะยาว. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อสุขภาพ*, 7(1), 23–38.

นภาพร เจริญสุข. (2562). การสร้างความร่วมมือในชุมชนผ่านการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารพัฒนาสังคม*, 15(1), 89–101.

มลธิดา. (2564). การประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ต่อสุขภาพจิตของวัยทำงาน. *วารสารวิชาการจิตวิทยา*, 12(3), 45–59.

ทวีศักดิ์ ประดิษฐ์สุข. (2563). *การพัฒนาจิตตะและวิริยะเพื่อความมั่นคงทางอารมณ์*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์จิตวิทยาไทย.

Charoenwong, P., Srisuwan, T., & Meesuk, P. (2021). Mental health and social cohesion in Thai communities. *Thai Journal of Psychology*, 36(2), 45–60.

Lertworasirikul, S., & Wongboonsin, P. (2021). Application of Itthibhat 4 in daily life: Enhancing well-being and social relationships. *Journal of Thai Buddhist Studies*, 14(1), 101–118.

Phongpaichit, P. (2020). *Buddhist ethics in modern Thai society*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Piyawat, K. (2019). Moral foundations and psychological resilience: An empirical study of Itthibhat 4 practice. *Asian Journal of Behavioral Science*, 7(1), 77–92.

Sukwises, N., & Pongpairoj, T. (2022). Work stress and life balance among Thai employees. *Journal of Occupational Health*, 64(3), 210–222.

Thanakit, J., & Boonchutima, S. (2023). Community engagement and conflict resolution through Buddhist practices. *Thai Journal of Social Work*, 9(1), 33–51.

Platform &
workflow by
OJS / PKP

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X (Online) มูลนิธิพุทธศาสนศึกษา
วัดบุรณศิริมาตยาราม ที่ตั้ง เลขที่ 5 ถนนอัษฎางค์ แขวง
ศาลเจ้าพ่อเสือ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index
Copyright © Journal of Dhamma for Life